

במדבר ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא: ביאורו של דבר הוא לפי שאין ממנין פרנס על הצבור אלא אם פן קנפה של שרצים תלויה לו מאחוריו.

ולא תגאה בפרנסותו בראותו אבותיו וזקניו בני בלי שם ויחס. ואמרו על חכם אחד שנולד גם הוא מיחס נבזה על ריב ומצה עם איש סכל ואולם מתנשא בזכות אבות פה אמר בלכתו אני ראשית כבוד משפחתי ואתה סוף לה.

על פן ספר לנו הפתוב שהקדוש ב"ה חלק כבוד זה לנשיאים אלו אשר בטורם זאת לא היתה גדולה וממשלה להם ולא לאבותם באופן שכל אחד מהם עתה הוא ראשית לגדולת ביתו. וזה מאת הי"ת שלא יעלה בלבכם רוח גאונה הואיל ואחוריהם קנפה של שרצים וכל אחד מהם ראש לבית אבותיו הוא: דבר אחר להורות שפלות ונמיכות רוחם ושהיו ענוים ויראי ה' כמו שאמרו במסכת בתרא האי מאן דיהיר אאינשי ביתיה לא מתקבל.

אמנם אלו לא התהלכו בגדולות ואנשי ביתם כבר קבלום עליהם לראשים עד שכל אחד היה ראש לבית אבותיו: אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם: ויקח משה ואהרן וגו': תמה אני איך עתה קראום ראשי אלפי ישראל תחת היותם ראש בית אבות לבד פאמור בסמוך ולקמן עוד? ועוד יקשה אמרו ויקח משה האנשים האלה וגו' ולא אמר אותם הנזכרים כבר מלבד שיקראם אנשים האלה בלשון בזוי ולא נשיאים ולא אלפי ישראל? וכדי בזיון וקצף! וגם מה שפתוב איש ראש לבית אבותיו הוא ולמטה פתוב אלה הפקודים וגו' איש אחד לבית אבותיו היו ולא אמר הוא פאשר בתחילה? והנכון ברצות ה' להודיענו שזכו האנשים האלה שלמים לגדולה לשפלות רוחם וענוותם ומקדם לא זו שברחו מן השררה אלא אף לא רצו שיקרא עליהם שם.

(א) פדרף איש שפל ברף בתוף עמו ישב ולא ישמיע בחוץ קולו לאמר ראו קרא ה' בשמי ללמוד ולעשות! לכן העיד ה' עליהם איש ראש לבית אבותיו הוא ופירושו בעבור זה אני בוחר בהם שכל אחד הוא ראש לבית אבותיו ולא יותר ובמנפלא ממנו אל ידרוש וזו היא סיבה שקראתים קריאי מועד וגו' כי זה שכתם אתם להיות שלומי אמוני ישראל.

והראיה על זה פי פאשר צונו משה לבחור בהם הנזכר לבקשה בשמותפי היו בעת ההיא בני בלי שם בתוף בני ישראל. ולזה פונו באמרו ויקח משה את האנשים האלה פלומר אנשים בלתי ידועים אם לא אשר נקבו בשמות.

ולקיים הדבר הזה הוסיף הפתוב שנית ידו אחר כל הפקודים ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבותיו היו רוצה לומר לכף זכו להיות נשיאי ישראל הואיל ולפני כן איש אחד לבית אבותיו היו תמימים יושבי אנהלים ולא רמו עיניהם ללכת ברחובות עיר להשמיע בחוץ קולם: ויהיו בני ראובן וגו' במספר שמות לגלגלותם.

וכן פתוב בשבט שמעון ובשאר השבטים לא פתב לגלגלותם? גם בשבט שמעון הוסיף מלת פקודיו ואין פכה בשאר השבטים? פירש רש"י שכתב לגלגלותם ע"י שקלים בקע לגלגלת.

ויכר ידענו טעם מחצית השקל להנצל מעין הרע. ואמנם שבט ראובן ושמעון היו מוכנים לפורענות ראובן בעדת קרח ושמעון בבעל פעור.

ולזה פתבה התורה בערבות מואב בפקודי ראובן בלועי קרח להגיד שפשבילם נתמעטו. וראינו שזנחסר שבת שמעון עד מאד שפכלם נפלו משבתו.

יאמר ששני אלה השבטים מזנמנים ליום רעה בחטאם על פן צריכים אלו להשמר ביותר מעין הרע ולא יהיה נגף בפקוד אותם. ויותר שבת שמעון משבת ראובן כי מפתו רבה משבת ראובן.

לפיכה הזכיר פאן לגלגלותם על שני אלו לבד. פי הוצרכו השקלים להם מכל שאר השבטים.

ואף גם זאת לא די בשמעון עד שהוסיף פקודיו להודיע כי תמיד היה פוקד שבתו לידע חסרונו ולזה הנגף מתמיד בו ואין הברכה מצויה בדבר המנוי: אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבותיו היו: להודיענו שפכלם בלב אחד ובעצה אחת היו ולא חלק לבם לדמיון ראשי העם תחת עבד פי ימלוך.

ובא פמתרץ למה כתב אשר פקד ולא פקדו לפי שפכלם פאיש אחד היו ולא בלב ולב ידברו: והלויים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם, וידבר וגו'. אף את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל: ראוי להבין מדוע משה לא פקד הלויים עד לא צוהו ה' ומה ראה על פכה? ואיך צוה אותו אלהים אח"כ אף את מטה לוי לא תפקוד אם פבר משה לא פקדם מעצמו? ומה שאמר לא תפקוד ולא תשא בשתי לשונות ומשה לא כתב אלא לא התפקדו ועזב לשון נשא ל וגם מה שאמר מטה ללא צורך פאשר באמרו הלויים ידענו שהם מטה בני לוי לוי? אולם פירש רש"י וז"ל אף את מטה לוי לא תפקוד פדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו ד"א צפה הקב"ה שימותו במדבר כל הנמנין מן עשרים שנה ומעלה אמר אל יהו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא חטאו בעגל ע"כ.

על פי שני אלה הטעמים יש להשיב פי אולי מרע"ה עלה על לבו שלא לפקוד הלויים בשביל הטעם השני הואיל ולא חטאו בעגל ולא מיראה שימותו פי לא ידע בכל אלה משה ולא נגזרה עדיין הגזרה אלא חשב שראוי להגדיל הלויים ביתר שאת על שאר העם בשביל זה ולא ימנה אותם בכלל קהל ישראל וזה להם מעלה ויתרון.

על פן אמר משה והלויים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם ר"ל שהלויים לא התפקדו עם ישראל בשביל מטה אבותם ובעבור מעלה שיש להם על שאר העם שלא חטאו בעגל. הלכה אמר לו הי"ת שאין הדבר פן אלא בעבור טעם ראשון שראוי למנותם לבדם להיותם לגיון של מלך ולא בעבורהיות להם שבח ויתרון הכשר חכמה על שארית ישראל פי אין להם מעלה עליהם וכל העדה פלם קדושים ועל פן אמר אף את מטה לוי לא תפקוד פלומר אין הדבר כמו שחשבת אלא את מטה לוי לא תפקוד ירצה בשביל שהוא מטה לוי ולגיון של מלך ולא בשביל אבותיהם ובזה את ראשם לא תשא בתוך בני ישראל ולא תתן להם שררות וממשלה ולא תעשה יקר וגדולה אל הלויים בתוך שאר ישראל.

פי אמנם תשא הוא לשון מעלה פדברי בעל פלי יקר, פלומר פי תפקדם לבדם לא מצד מעלת עצמם אלא להיותם לגיון של מלך יצא מזה שלא תנשאם על יתר העם בכבוד וביקר פי ממני הכל.

ובעבור היותם צבאותי הכבוד בא להם. על פן לפנים חזר וכתב והלויים לא התפקדו בתוך בני ישראל פאשר צוה ה' את משה והדבר כפול ומכופל עד הנה מבלי שישמיענו שיהיה פן שלא התפקדו בתוך ישראל? כי אמנם שמה הפירוש שלא פקדם משה פאשר עלתה דעתו לנטלם לנשאם על אחיהם בני ישראל בזכות עצמם אלא פאשר צוה ה' את משה רצונו להיותם לגיון של מלך.

ולכן לא אמר שם למטה אבותם. והטעם לכל אלה כי התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים כדברי חז"ל.

דבר אחר אף את מטה לוי לא תפקוד וגו' והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עזת בני ישראל הטעם לפקדם לבדם הואיל והלויים מזומנים לפורענות במשאם ובפקודתם סביב למשכן פאמרם ז"ל שהארון היה מכלה בהם לכה הטה לבדם ישאו את עון המשכן ושלום על ישראל.

שאם יפקדו אותם במנין בני ישראל יחשבו כלם לעם אחד וכאשר יהיה קצף בגשתם אל הקדש יענשו כל העם על פן יפקדום לבד ולהם לבדם ניתנה השמירה וכל בית ישראל נקיים: ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני, ואלה שמות בני אהרן וגו': יקשה על לא זכר תולדות משה? ועוד מה ענין תולדות אהרן ומשה בתוך בני ישראל היה להביאם בתוך בני לוי? ונוסף על זה מה שאמר ביום דבר ה' את משה בהר סיני פאלו ביום ההוא נולדו? ואין הדבר פן.

ויקשה גם מה שהוסיף ואמר ואלה שמות בני אהרן לאין צורך וכאן הזכיר שמות ובפסוק ראשון תולדות? גם מה שספר שבנים לא היו לנדב ואביהוא מה בא ללמדנו אחר שלא מנה גם בני אלעזר ואיתמר במקום הזה? ויתיישב על אמרם ז"ל כל המלמד פן חבירו תורה פאלו ילדו ונקראו תולדותיו.

על פן בפסוק ראשון קראם תולדות ולא בנים שהם תולדות משה בלמוד. ואמנם הוסיף הפתוב להגיד כי כל קהל עזת ישראל הפקודים היו תולדות אהרן ומשה בתכמה ומעלה עליהם פאלו ילדום על פי למדום תורה שדבר ה' עם משה בהר סיני.

והביא אחריהם שמות בני אהרן ולא אמר תולדות ליתן הפרש בין תולדות שפירושום תלמידים פאשר אחרנו. ואולם מנה בני אהרן להגיד שאלו לבדם הורמו מפל בני לוי להיות פהנים אשר מלא ידם לכהן ולכהן לא יפקדם בתוך בני לוי לקמן.

וספר שזכו למעלה רמה על כל שאר הלויים להיותם בני אהרן אשר זכה וניקה את הרבים בלמודו. אבל נדב ואביהוא שלא שמשו כל צרכם מתו על פני אהרן אביהם פמו (איוב א') על פניו יברכה שמתו ולא הועיל להם זכות אבות הואיל והורו הלכה בפני אביהם ורבה והיה הדבר סבה לפי שבנים לא היו להם ולא ידעו מורא אב ואם: נשא את ראש בני קהת וגו' עד אל תכריתו את שבט משפחת קהת וגו': ההערות על השנויים והפסל נכוחות למבין ואין צורך לסדרם.

ואמנם אחשובאני שפל הפרשה מדברת נגד הרבנות שמקברת את בעליה ורפואתה להשפיל עצמו בנמיכות רוח. כי (ב) כל השוכן בשופע ההצלחות ביותר הוא מוכן אל הנפילה אל הפורענות.

ומאן דבְּעֵי לְמִזְבֵּן סַם חַיִּי וְעֵשָׂה וְהַצְלִיחַ יַחְשׁוּב עֲצָמוֹ קִטָּן וְשִׁפְלֵי זֶה יְבִיאֲנוּ אֶל הַמְּנוּחָה וְאֵל הַנְּחִלָּה וְסִרְהָ מַעְלֵיו קִנְיַת הָעוֹלָם וַיִּשְׁכַּח לְבַטַּח. וּכְבָר אֲמַרְנוּ לְמַעַלְהָ עַל אֵת רֵאשִׁים לֹא תֵשֵׂא וְשֵׂא לְשׁוֹן רוּמָמוֹת וּמַכ"ש בְּזֶה דְּכַתִּיב מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי מִשְׁמַע שְׁנֵשֵׂא אוֹתָם וַיִּנְטְלֵם וַיִּנְשָׂאם מִתּוֹךְ בְּנֵי גִילָם לְמַעַלְהָ לְהַגְדִּיל.

וְהִיטָה גְדוּלָתָם עַל אַחֵיהֶם מִשָּׂא הָאָרוֹן וְכִלֵּי הַקֹּדֶשׁ וְלֵוִי אַחֵר לֹא הָיָה רֵשָׁאֵי לְגִנּוּעַ בָּם. וּמ"מ פְּדֵי שְׂלֵא יָרוּם לְכַבֵּם בְּגִאָוָה עַל זֶה וְלֹא יָמוּתוּ נָתַן לָהֶם הַקַּב"ה אֶלְיָהּ וְקוֹיֵץ בָּהּ שְׂאִינָם רֵשָׁאִים לְשֵׂאֵת כִּי אִם אַחֵר שְׂאֵהָרֵן וּבְנָיו יְכַסּוּ אֵת הַקֹּדֶשׁ וַיְכַיֵּנוּ אֵת אֲשֶׁר יְבִיאוּ פְדֵי שְׂיַכִּירוּ עֲלֵיהֶם קֶצֶין שׁוֹטֵר וּמוֹשֵׁל וּגְנָאֵי לָהֶם בַּל יוּכְלוּ יָגְעוּ בְּלְבוּשֵׁיהֶם אֶל הַקֹּדֶשׁ וְלֵךְ לָךְ אֲמַרִּין גְּזִירָא אֵל תַּגַּע בּוֹ יָד.

זֶה הָיָה טְרַחֵם וּמִשָּׂאָם נִלְאוּ נְשׂוּא. וְכֹךְ אָמַר הַפְּתוּב אֵלֶּה מִשָּׂא בְנֵי קֵהַת וְגו' פְּלוֹמֵר זֶה הָיָה עֲמָל וְנָאֵן עַל לֵב בְּנֵי קֵהַת לְדוֹם וְלִהְמִתִּין שְׂיַעְרָוּךְ הַפְּהֵן אֵת מִשָּׂאָם.

וְלִהְעֵמִיק בְּמַחְשַׁבְתָּנוּ אֵת כָּל זֹאת הוֹסִיף וְאָמַר אֵל תְּכַרִּיתוּ וְגו' רְצוֹנוֹ אֵין רְאוּי שְׂיַכְרָתוֹ הַקֵּהֲתִים בְּעוֹנֵשׁ הַגִּאָוָה וְרוּם הַלְכָב בְּהַתְנַשְׂאָם עַל הַלּוּיִם לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְכַבּוֹד וְנִכְשָׁלוּ וְתַגְרוּם הַרְבֵּנוֹת לָהֶם מִיטָה אֵלֶּה אֲלֵא צָרִיךְ לְתַמְנֵן זֶה בְּקִצָּה אַחֵר וּבְשִׁפְלוּת וַיַּחֲיוּ.

בְּזֹאת שְׂאֵהָרֵן וּבְנָיו יְבִאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מִשָּׂאוֹ וּבְאֵלֶּה יִלְמְדוּ מִדַּת הָעֲנוּהָ לְעֲבֹד וּלְשֵׁרֵת אֵהָרֵן וּבְנָיו וְלֹא יָמוּתוּ בְּגִאָוָתָם וַיִּזְדוֹן לָבָם כִּי יִשְׁתַּרְרוּ עַל אַחֵיהֶם גַּם הַשְׁתַּרְרָה כְּאִמּוֹר: פְּרִשְׁתָּ נְשָׂא עַל פִּי ה' פִּקַּד אוֹתָם בְּיַד מִשָּׂה אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מִשָּׂאוֹ וּפְקוּדָיו אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֵת מִשָּׂה: בְּמָה שְׁפַתְּךָ פִּקַּד אוֹתָם וְחֹזֵר וְאָמַר וּפְקוּדָיו וְגו' כָּפֵל הָעֲנֵן לְאִיךְ צוֹרֵךְ פְּתַב רַש"י כִּי וּפְקוּדָיו חוֹזֵר אֵל מְנַן הַשְּׁנִיִּים מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים כְּאֲשֶׁר פְּתַב הַרַא"ם.

מְלַבֵּד הַלַּחֲץ הַסּוֹבֵל פִּירוּשׁוֹ עוֹד יִקְשֶׁה לָנוּ בּוֹ שְׁגַם זֶה כְּבָר אֲמוֹר בְּכֻלָּם אֲחֵד לְאֲחֵד מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַל מַעַלְהָ וְגו'? נְעוֹד יִקְשֶׁה לְשׁוֹן וּפְקוּדָיו לְיַחֲזִיד הַפּוֹקֵד? וְאִם רְצוֹנוֹ אֵל הַפּוֹקֵד פְּדַבְרֵי הַרַא"ם גַּם לְזֶה הָיָה לוֹמֵר וּפְקוּדֵיהֶם שְׂאֵף אֵהָרֵן הָיָה פּוֹקֵד? מְלַבֵּד כִּי אִיךְ יִסְפֵּר בְּזֶה מְנַן אַחֵר וְשִׁפְרָה מִשָּׂאָם וְעֲבוֹדָתָם ז' לְכֹן לְבֵי אוֹמֵר לִי לְפָרֵשׁ הַפְּסוּק עַל הַפְּקִידוֹת וְהַשְּׁרָרָה.

וּמָה שְׂאֵמֵר וּפְקוּדָיו רְצוֹנוֹ אֵל הַנְּפַקֵּד עַל מָה שְׁלִפְנָיו אֵל אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְגו'. כִּי מִצְאֵנוּ אֵל כָּל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מִבְּנֵי לֵוִי מִשְׁמֵרֵת עֲלֵיהָ שׁוֹטֵר וּמוֹשֵׁל.

כְּמוֹ שְׂאֵמֵר וּמִשְׁמֵרֵתָם בְּיַד אֵיתְמָר בֶּן אֵהָרֵן הַפְּהֵן הוּא הָיָה פְּקִיד עֲלֵיהֶם וְשָׂם אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מִשָּׂאוֹ. וְזֹאת הַפְּקִידָה וְהַמְּנוּי הַנְּצָרֵךְ הַכְּתוּב לְכַתּוּב שְׂלֵא לִיתֵן פְּתַחוֹן פֶּה לוֹמֵר שְׂעֵשָׂה מִשָּׂה מַעֲצָמוֹ וְלְכַבּוֹד אַחֵיו וּבְנָיו דְּרוּשׁ דְּרַשׁ מִשָּׂה.

וְהִנֵּה לְעֵיל כְּבָר פְּתַב הַמְּנַן וְשִׁמְנָאָם עַל פִּי ה' בְּאֲמָרוֹ אֵלֶּה פְּקוּדֵי מִשְׁפָּחוֹת הַקֵּהֲתִי וְגו'. אֲשֶׁר פִּקַּד מִשָּׂה וְאֵהָרֵן עַל פִּי ה' וְכֹן שְׁנָה בְּבְנֵי גְרִשׁוֹן וְשִׁלֵּשׁ בְּבְנֵי מְרָרִי.

אֲמָנָם בְּדַבַּר הַשְּׁרָרָה מִי זֶה נְאִיזָה הוּא יוֹצִיאָם וַיְבִיאָם עַל מִשָּׂאָם וְעֲבוֹדָתָם הַנְּכַרַח לְחֹזֵר וְלִהְדוּיַע שְׁגַם זֶה עֲשָׂה מִשָּׂה לְבַדּוֹ עַל פִּי ה' וְלֹא מְרוּחֵו. זֶהוּ אֲמָרוֹ עַל פִּי ה' פִּקַּד אוֹתָם

ביד משה ולא ביד אהרן שפנה נצטנה משה לבדו והוסיף איש איש על עבודתו ועל משאו
ירצה שלכלם נתן לאיש עבודת משא פאשר צונה.

אבל מה שנתן עליהם בזה מושלים ופקודים וזהו אמרו ופקודיו ירצה המפקדים עליו
ירצה על כל איש ואיש האמורלפנינו בסמוך גם זה מאת ה' מן השמים פאשר צונה אל
משה ולא מלבו: איש או אשה פי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה: מה שלא כתב
נפש פי חטא וכדומה מן הלשונות הנהוגות בכתוב? וכן מה שאמר למעול מעל ולא
כתב ומעלה מעל? נראה לפרש בשיטת בעל פלי יקר שאמר בפרשת ויקרא שלכך הקדים
חטא למעילה לפי שמדבר בכופר ממון חבירו.

נדבר זה יביאנו לישובע לשקר ולמעול בה. וגם הרב אלשיך פי' וכחש בעמיתו הוא טעם
אל מה שלמעלה ממנו למה ימעול בה' מי שיחטא לחבירו לפי שישבוע לשקר.

ועל פי הדברים האלה הדבר צריך ביאור ועדות נאמנה. פי מי יאמר אליו שזו פוננת
התורה.

ולא נאמין לדברי המדרש. או שבעונות אדם למקום לבדם מדבר.

אלא שהוציאו דבריהם מלשון המקרא שצאמר פי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל
בה' ולא בלשון אחר פאשר הוקשה לנו. ורוצה לומר פי יעשו חטאות ועונות שבין אדם
לחבירו שזה פנון באמרו חטאת האדם כלומר חטאת של אדם לנגד האדם ולא נגד המקום
וזה יביאם למעול מעל בה'.

ד"א למעול מעל בה' לפי שעונות שבין אדם לחבירו אם פי המה חטאים קלים מ"מ
הקב"ה חושבם חמורים כמעילות וידקדק בהם יותר מעונות שבין אדם למקום הואיל
וכפרתם אינו ביד ה' אלא עד שירצה את חבירו.

ולכן פאשר יחטאו חטא לאדם יבואו למעול מעל בה' ויהיו בעיני ה' כמעילות: והתנדו
את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו וגו': והתנדו את חטאתם לשון רבים והשיב
לשון יחיד ל גם אשר עשו מיותר? והנכון מה שאמרו חז"ל בפ' שבועת הדיינין ר"ש בן
טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שחלה שבועה על שניהם ופירש רש"י
ששניהם נענשים שלא דקדק למסור ממנו ביד נאמן ובא לידי חלול ה'.

ואולם אם פי חטאו שניהם התובע והנתבע מ"מ אין ראוי שיהיה חטאם שנה שנתבע
חוטא בגזל ובשבועת שקר והתובע פאשר לא דקדק למסור ממנו לבד. א"כ בתשובתם
על שניהם מוטל להודות על חטאם אבל זה על מה שעשה וזה על מה שעשה.

לזה אמר והתנדו את חטאתם לשון רבים בהיותם שנים בחובת הדין אף אשר עשו כל
איש בראוי לו. לכן התובע בדין לבד עשה מה שמוטל עליו ואין עליו עוד אשם פי קל
חטאו לנשוא.

אבל הנתבע עוד צריך להביא אשמו וכפר עליו לפני ה': איש איש פי תשטה אשתו וגו':
עד וקנא את אשתו והיא לא נטמאה: ובסוף הענין כתוב או איש אשר תעבור עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו והעמיד וגו' השנוי וההפך שבין הפסוקים צריך תשובה.

הואיל ונראה יחזה שיש שעבר עליו רוח קנאה אע"פ שלא נטמאה ובסוף הפרשה כתב סתם תעבור עליו רוח קנאה ובהכרח גם שם ידבר פשלא נטמאה שבנטמאה כבר אמור בפסוק הקודם זאת תורת הקנאות אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה.

ואם שמה תעבור עליו רוח קנאה יהיה פירושו חשד לבד ובאמת לא נטמאה גם בזה הנה לו לקצר פאשר הוא שם? ועוד יקשה מה שחזר בסוף זאת תורת הקנאות וגו' מה שבכאן כבר אמור ומפנרש? ואולי הטעם שבזה לא בא ללמדנו שיהיה איש חייב להביא את אשתו אל הפהו אע"פ שלא נטמאה פאשר חשד בה ונסתרה לבד.

אלא הפירוש שיכול להביאה בכל פנים אם תשטה אשתו ומעלה מעל בו ונטמאה וזה בתנאי שיעבור עליו רוח קנאה ירצה שראה אותה מדברת עם השכנים כדברי חז"ל לומר פן תטמא ואמר לה אל תסתרי יהיה שעבר עליו רוח קנאה והיא נטמאה פלומר אחר שפבר נטמאה או עבר עליו רוח קנאה והיא לא נטמאה עדיין אלא אח"כ בכל ענין יכול להביאה אל הפהו.

ובאשה רעה ונטמאה דבר הכתוב אלא שיש לספק אם נטמאה קודם הקנאה או אח"כ. אבל בסוף הפרשה בא והוסיף צווי שיכול להביא האשה ולעשות כתורה הזאת אע"פ שלא נטמאה ולא עלה על דעתה באמרו סתם וקנא את אשתו שבאמת לא נטמאה.

(א) וזאת היא תורת ומדת הקנאות אשר על הרוב יקנא איש על אשתו מה שאין בה וזה ביאנה לעשות הרע בעיני ה' ולבגוד בבעלה כי פאשר יקנא איש באשתו ואין בה חטא נפשע ברוב דברים בינו לבינה יקיצנה לפשוע בו מה שלא היתה עושה פאשר היתה באמנה אתו ואם לא תעבור עליו רוח רעה סמל הקנאה.

מעשים ראינו פאלה בכל יום. באופן פי זאת תורת הקנאות.

ונה תסבב הקנאה פי תשטה אשה תחת אישה ותשים בדעתה לחטוא תסכל ותשטה ותבקש להטמא מה שלא חשבה מקדם מ"מ הרשות נתונה בידי האדם לבקש רעתו ואם ירצה התורה נתנה לו פרוצונו להביא לפני הפהו גם אם לא פשעה בדבר: איש איש פי תשטה אשתו ומעלה בו מעל: פן ארחות איש חיל רב פעלים שורר בביתו ומושל ברוחו על אשתו ובניו לא יאונה לו כל און כי יהיה מוראו עליהם לבלתי יחטאו.

ואם נכנס בהם רוח שטות המביאם לידי מעילה יוכיחם בשבט פיו ויענישם לכה אמר איש איש שתי פעמים. להורות היות בו פח גבר למשול בביתו.

ד"א פי האדם בביתו יצטרף להיות מובלע ביניהם ולקבל בסכר פנים יפות בני ביתו שמאלו דוחה וימינו מקרבת ולכבד אשתו יותר מגופו. פי אמנם האיש שהוא איש לבדו רצונו (ב) שאין לו קרוב דעת עם אשתו ואין לו עסק עמה וכלו בעיונו במה שראוי לאיש בישרו הפתוב שתזנה אשתו תחתיו.

ודברים פאלו נכונחים למבין: ובזד הפהו יהיו מי המרים המאחרים: ואח"כ פתוב ובאו בה המים המאחרים למרים: ושוב פתוב ואחר ישקה את האשה את המים: הקנשי מבואר. ונראה פי עד לא השקה אותם האשה לא ידעה אם מרים הם או מתוקים.

אֵלָא שְׁמַפְחַד הַמְּנוֹת נִתְפַעֵלָה בְּהֵם עַד שְׁחֻשְׁבַּתְתֶּם לְמָרִים וְרַעִים וּר"ל מִי הַמָּרִים הַמְּאָרְרִים פִּירוּשׁ הֵם מִים מָרִים לְפִי שְׁהֵם מְאָרְרִים. וְהִרְאָיָה פִּי כַּאֲשֶׁר שָׁתַתָּה אוֹתָם כְּבָר יִדְעָה שְׂאִינָם מָרִים אֵלָא שְׁלֵהִיּוֹתָם מְאָרְרִים הַמָּר מֵר הַמְּנוֹת לָהּ וְחֻשְׁבַּתְתֶּם מָרִים.

ז"ש וּבָאוּ בָּהּ הַמִּים הַמְּאָרְרִים לְמָרִים פִּירוּשׁ בָּאוּ בָּהּ הַמִּים הַמְּאָרְרִים כְּאִלוּ הֵם מָרִים בְּאֵמַת לְרֹב פְּחָדָה וּמֵהִתְפַּעֵלוּתָהּ מִירְאָתָם אֲמָנָם בְּאֵמַת מִים הֵם לְבָדָם כַּאֲשֶׁר אָמַר וְאַחַר יִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה אֶת הַמִּים.

ד"א (ג) פִּי הַרְבֵּה פּוֹעֵל הַדְּמִיוֹן בְּאֵדָם בְּתוֹנוּעַת הַרוּחוֹת שְׁהֵם עֲצָמִים דְּקִים נְעִים וְנָדִים כַּאֲשֶׁר יִתְנוּעְעוּ בַּחֲנוּקָה מִפֶּת הַדְּמִיוֹן יִבְקְעוּ אֶל חֶלֶק מְאָבְרֵי הָאֵדָם בַּחֲנוּקָה וּבְמִרוּצָה עַד שְׂיֹלִיכוּ עֲצָמֵי הָאֵבֶר הַהוּא לְתוֹנוּעָה הַהִיא אֲשֶׁר בָּהּ יִתְהַוֶּה דְּבַר הַנְּחָשׁב.

כִּי אֲמָנָם שְׂנוּי הַגּוֹפִים וְהַגְּנוּנִים הַפֶּל מִשְׂנוּי הַתְּנוּעָה וְהַעֲמָדָה כַּאֲשֶׁר הוֹכַחְנוּ בְּמַחְקָר. וּמִחֻשְׁבַּת אִשָּׁה הָרָה תוֹכִיחַ כַּאֲשֶׁר תִּצְיִיר בְּנוֹלָד שְׁבִבְטָנָהּ אֶת אֲשֶׁר תַּחֲשׁוּב בַּחֲנוּקָה הַדְּמִיוֹן וּפְעָמִים רַבּוֹת יַעֲלֶה בְּדְמִיוֹן הָאֵדָם דְּבַר שְׂאִינּוֹ כֵּן וְיִתְחַזַּק שֵׁם וְיִתְפַּעֵל בּוֹ עַד כִּי בְּאֵמַת יָשׁוּב הַדְּבַר הַהוּא לְהִיּוֹת כְּמִחֻשְׁבַּתוֹ מְרֹב וּגְדוּלַת פֶּת הַדְּמִיוֹן.

וְזֶה מְאָמַר הַפְּתוּב שֶׁהַפֶּה לְהִבְיָא מוֹרָף בְּלֵב הָאִשָּׁה כְּדִי שְׁתוּדָה וְלֹא יִמְחָה שֵׁם ה' עַל הַמִּים אוֹמֵר אֵלֶיהָ שְׁהֵם מָרִים מְאָרְרִים כְּאִלוּ תִשְׁתַּה סֵם הַמְּנוֹת וְהִיא הַתְּפַעֵלָה בְּדְמִיוֹנָהּ עַד כִּי בְשִׁתִּיּוֹתָם טַעְמָה בְּחוּשׁ הַטַּעַם כְּאִלוּ הֵם מָרִים בְּאֵמַת וְנִתְהַפֵּף הַרְגֵשׁת הַחוּשׁ בָּהּ לְמַר וּבָאוּ בָּהּ הַמִּים הַמְּאָרְרִים לְמָרִים בְּאֵמַת וּבְפִנְעוּל: אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִפְלִיא לְגִדּוֹר גִּדְרָה נְזִיר לְהִזִּיר לָהּ: הַלּוֹאֵי הָאֵדָם יִקְיִים מַצָּנוֹת הַתּוֹרָה מִבְּלִי שְׂיֹסִיף עוֹד נְזִירוֹת עַל הַדְּבָרִים בְּאִסְרוֹ אִסְרָה עַל נִפְשׁוֹ בְּמִוֶּתֶר לוֹ.

וְאַף גַּם זֹאת כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֵדָם לְכוּף אֶת יִצְרוֹ זֶה מַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים שְׂנֹשְׁבְעִים אֶל יִצְרָם וְנוֹדְרִים נְזִיר לְגִדּוֹר עֲצָמָם מִן הָעֵבְרִיָה גַם זֶה דְּבַר בְּנִמְצָא וְנִיחַן לְהַצִּילוֹ בְּנִפְשׁוֹ. אֲבָל לְהִזְהִיר עֲצָמוֹ מִן הַדְּבָרִים הַמְּוֹתְרִים וְשִׁיחָה הַדְּבַר לְבַד לְשֵׁם שְׂמִים לְהַגְדִּיל שְׂכָר מִבְּלִי תְכִיפַת יִצָר וְאִין דְּבַר זֶהוּ פְּלֵא אֲשֶׁר אִין בְּנִמְצָא וּכְנֻגַד הַטַּבַּע.

כְּכֹה דְּבַר מִלְאָךְ ה' אֶל מְנוּחַ (שׁוֹפְטִים י"ג) כִּי נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנֶּעַר מִן הַבֶּטֶן כִּי מִסְתַּמָּא הַנְּזִיר מִן הַבֶּטֶן אִינּוֹ אֵלָא לְשֵׁם שְׂמִים שְׁעֵדִיין אִין בּוֹ יִצָר לֵב הָאֵדָם רַע וְלִכֵּן אָמַר נְזִיר אֱלֹהִים רְצוֹנוֹ לְשֵׁם אֱלֹהִים וְלֹא לְסַבַּת הַתְּרַחְקוֹ מִן הָעֵבְרִירוֹת.

וּלְפִי שֶׁשְּׂאֵל מְנוּחַ שָׂמוּ לִידַע אִם יִהְיֶה הַדְּבַר אִם יָקוּם בָּא אֵלָיו מַעֲנָה לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשִׁמִּי וְהוּא פְּלֵאֵי. שְׂכָבֶר יִקְשֶׁה אָמְרוּ לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשִׁמִּי וְהִיא טוֹב שְׂיִאמַר לֹא אֲנִי מֵר לָךְ שְׂמִי? אֵלָא פִּירוּשׁוֹ עַל מָה תִּבְקַשׁ שְׂמִי כְּדִי שְׂמִינּוֹ תִּכִּיר אִם יֵאָרַע הַדְּבַר שְׂהַגְדִּיתִי לָךְ? לֹא זֶה הַדְּבַר! כִּי אִם זֶה הִיא דְּרָף טַבַּע שְׂיִזִּיר אֵדָם מִן הָעֵבְרִירוֹת שְׂפִידוֹ הִיא לָךְ לְשִׂאוֹל אוֹת אוֹ מוֹפֵת.

אִף אֲמָנָם זֶהוּ נְזִירוֹת עַל דְּרָף גַּס. וְיִהְיֶה וְהוּא פְּלֵאֵי טַעַם אֶל הַנֶּעַר שְׂאִין דוּמָה לוֹ בְּנִמְצָא אֵלָא חוּץ לְטַבַּע.

הִנֵּה כִּי כֵּן בְּזֶה לָנוּ יוֹדִיעַ בְּאִמְרוֹ כִּי יִפְלִיא לְגִדּוֹר נְזִיר וּמֵהוּ הַפְּלֵא לְהִזִּיר לָהּ. יִרְצָה שְׂיַעֲשֶׂה נְזִירוֹת לְשֵׁם שְׂמִים וְלֹא מִירְאָת הַחֲטָא: וְנִהִי בְּיוֹם פְּלוֹת מְשָׁה וְגו': עַד וַיֵּאמֶר ה'

אל משה נשיא אחד ליום וגו': יקשה ראשונה מדוע כפל פעמים שלש ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבותם הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים למה הביא כל הפנויים האלה? ומה תועלת להגיד אם הם נשיאי המטות אם הם העומדים על הפקודים או היו אחרים? מלבד פי כפר ידענו שלא היה שני נשיאים לכל שבט לומר שהנשיאים האלה אינם הנשיאים המנוזרים? ב' יפלא שלא הביא מלת הם גם באמרו ראשי בית אבותם לתפארת הלשון? ג' על שלא הזכיר בפסוק ראשון מה הקריבו הנשיאים עד שאח"כ חזר ואמר ויביאו את קרבנם וגו' אמנם בראש פתוב ויקריבו נשיאי ישראל ואין מפניו מה הקריבו ולפני מי הקריבו? ד' אחר שפבר אחר ויקריבו וחזר ואמר ויביאו את קרבנם מדוע שלש ויקריבו אותם לפני המשפן? ה' אם רצה לכתוב פעמים שלש דבר ההקרה למה שינה באמצע בלשון ויביאו ושתי הקצוות בלשון ויקריבו? ו' באמרו ה' אל משה קח מאתם והוא ידוע שיקח מאתם ומה פשעם ומה חטאתם לומר שאל יפנה אל מנחתם וימאסנה?! ז כי הנה מצאנו הפרש רב בדברים פעם יאמר ויקריבו הנשיאים את חנופת המזבח ופעם ויקריבו הנשיאים את קרבנם ופעם ויקריבו אותם ויהיה נוח יותר שיאמר ויקריבו אותם גם לבסוף להורות על הקרבנות לחנופת המזבח שפבר באמרה למעלה? ח' על שאמר ביום המשח אותו נראה בלי צורך כי גם למעלה לא כתב ביום המשח המשפן? ט' בטעם על מה הודיע שהקריבו קרבנם לפני המשפן או לפני המזבח ומה ילמדנו בזה אם לפני המשפן הקריבום או במקום אחר? וגם כי שני מאמרים סותרים זה את זה? י' למה בראש לא הזכירם בשם נשיאים אלא אמרו ויביאו את קרבנם ויקריבו אותם מבלי שיאמר הנשיאים באשר בפסוקים המאוזרים? י"א על מה צוה ה' נשיא אחד ליום כי מה לנו אלו הקריבו כלם ביום אחד? גם לא אמר בזה קח מאתם כלשון הראשון? י"ב אם כפר הנשיאים הקריבו קרבנם כלם לפני המזבח איך אם כן נשיא אחד ליום יקריבו? והיה אם כן צריך שייחוו שמה עולותיהם וזבחייהם באמצע העזרה ימים או עשור או להחזירם לאהלם? וראיתי אני לומר בזה כי נשיאי ישראל הם המה שזכרנו למעלה בפרשת במדבר גמוכי רוח מלומדי ענוה לא הסתפלו בגדולות ובנפלאות ולא עלה על לבם להקרא אלא ראשי בית אב כמו שהקדמנו שם.

ושלכו זכו להיות ראשי אלפי ישראל כי רם ה' ושפל יראה וכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו. אף בזה כל זמן שרדפו דרכם ולא התנדבו למלאכת המשפן אלא באחרית כדאיתא במדרש קלסם הכתוב שנאמר ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבותם רצונו שהם הקריבו עצמם באמרם שאין להם מעלה אלא להיותם ראשי בית אבותם ולא נשיאים וזה היה נסבה לנטלם ולנשאם כימי עולם והכתוב מפרסם גדולתם להגיד שהם עם כל ענותנותם הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים וכל איש מישראל מורה באצבע היותם שרים וקצינים.

אע"פ שלפני ה' שפלים בעיניהם והבורח מן השררה השררה רודפתו ושעודם מחזיקים בתומתם ויביאו את קרבנם לפני ה' כלומר שהם בעצמם מבלי שליח או משרת הביאו את העגלות ואת הבקר להקריבם לפני ה' על כן לא נאמר ויקריבו את קרבנם כי ויקריבו פירושו אף על ידי אחר אמנם הם בכבודם הנהיגו השוורים אל המשפן.

גם לא הזידו לקרב אל משפן ה' ודרך כבוד יראו מגשת אליו והניחום להקריבם לפני ה' אל הפהנים בני אהרן. לכן חזר ואמר ויקריבו אותם לפני המשפן.

יהיה זה מגודל ענוה שלא רצו לגשת אל הקדש ולא ימצא בהם עון ומתו או שלא בחרו שבעל השור יעמוד על שורו להשתבח במנחה ההולכת לפניו. לכן הי"ת היוצר יחד לבם ומבין מעשיהם שלם גמולם בראשם וצוה למשה שהוא בכבודו ובידיו יקח מאתם ולא הפהנים ויעשה להם את כל הכבוד הגה מדה פנגד מדה שהמלה בעצמו ידיו תביאנה את אשי ה'.

אולם פי אוי לרפנות שמקברת את בעליה והשררה מביאה לידי רוע לב וזדון פאשר עשה הלל בבני בתירה. גם אלה חזרו לאחוריהם ונתגאו בראותם עליהם היקר והגדולה התחילו אח"כ לדבר גבוהה גבוהה.

ושמים רעות עשו. פאשר הביאו קרבנם לחנופת המזבח לא המתינו כפעם בפעם להקריב אחרונים אלא מיד ויקריבו הנשיאים את חנופת המזבח ביום המשח אותו ולא שמרו את משמרת מחשבותיהם פאשר מתחילה ולא רצו להתעכב שיעבור אפילו יום המשחה אלא תיקף הביאו קרבנם ביום המשח אותו בראש וראשון.

גם בפעם הזאת לא הביאום בידיהם אלא ויקריבו על ידי עבדים המתפרשים מפני אדוניהם לכן לא נאמר וביאו. זאת ועוד אחרת פאשר שלחו קרבניהם בחרו להתפאר עליהם להשתבח בתהילתם ורצו שיקרא שם הנשיאים עליהם שנאמר ויקריבו הנשיאים את חנופת המזבח ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח שנתנו בקולם והשמיעו בקהל היות זה קרבן הנשיאים מה שלא עשו בראשונה ושם נאמר ויקריבו אותם לפני המשפן ולא פתוב נשיאים פי שמה בחרו בהצנע לכת וכאן בגאונה להתהדר בעיני העם ולהשתבח בעיר אשר כן עשו נזרו אחור משרירות לבם.

גם הספילו עשה להקריב קרבניהם עד קרוב למזבח ולא עוד לפני המשפן. אף הי"ת הלה עמהם בקרי וצוה עתה למשה שנשיא אחד ליום דרך נזיפה כדי שינכרו להשיב אחור ידיהם וקרבניהם ויקריבו אחר כף נשיא אחד ליום וזה גנאי לנשיאים שישבו עם מנחתם אחור וגם לא צוה ה' למשה בזה קח מאתם אלא שהם יקריבו להענישם מאשר רצו להשתבח במנחה: ויהי המקריב ביום הראשון קרבנו וגו': ביהודה הוא הראש לא פתב נשיא אלא נחשון בן עמינדב למטה יהודה.

וביום השני נאמר הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר. ובכלם אח"כ נשיא לבני ראובן נשיא לבני שמעון וכן כלם? הלא דבר הוא.

והקרוב אלי שפחר להורות לנו בדבר הרפנות פי שמה ישבו כסאות למשפט להשפיל המתזיק עצמו בה וכאשר אדם יתרום ויתגדל במעמדו אז ראוי להראות ענוה ואל ישעה בדברי שקר.

וידענו פי אמרו נשיא יששכר הוא מאמר הקטן במעלה מאלו אמר נשיא לבני יששכר פי זה מורה באצבע נשיאותו ברמים בנים מקשיבים לקולו כל בני יששכר אמנם נשיא יששכר לא יורה כ"כ על נשיאותו בכלם ונוכל להבין גם שהוא אחד מהנשיאים שביששכר.

על פן הואיל ויהודה גבר באחיו לישוב בראש המקריב ביום הראשון למדנו הפתוב דרף ארץ להראות ענותנותו עד שלא קרא לו נשיא. ובשני לו ממעלה פתב נשיא יששכר נשיא מגיד נשיאות יותר ממנו אולם לא כג' ושאר השבטים פתוב בהם נשיא לבני זבולון נשיא לבני ראובן וכן בכלם.

כללו של דבר כל המאחר בא הפתוב לשבחו ולהגדילו במעלה: זאת חנופת המזבח וגו': עד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו': יראה להשתדל ביישוב מספיק על כפל זה? אמנם שינה לשון השני אחרי המשח אותו מן הראשון ביום המשח אותו? גם יש לשאול סמוכים איך נקשר זה עם ובבוא משה וגו' טעון אחר שלא פעננו ולא ידענו מה טיבו? וגם זה כבר אמור במקום אחר ואין כאן מקומו והרצון בזה שכבר קיימו וקבלו היהודים המכונן בקרבנות להמשיך שפע שכינתו יתברך בתוכנו באמצעותם כידוע ליודעי חן.

בשגם אמרנו עליהם טעמים אחרים למעלה מדרף הפשט. והנה הובאו בפרשה חנוכות שתיים אחת בנגלה ואחת בנסתר.

הנגלה לחנוף המזבח בקרבנות הנשיאים. והנסתר הבא אחר תכלית ההקרה כי בה נמשיך שפע ה' יתברך אלינו.

ולהורות ענין הנגלה פתב זאת חנופת המזבח ביום המשח אותו נשיאי ישראל שהפנה בזה על חנוף המזבח בקרבנות הנשיאים אל מה שבראה עין בעין הפועל החומרי.

אמנם המכונן בסתר מן תכלית הקרבן פתב לבסוף זאת חנופת המזבח אחרי המשח אותו ובבא משה וגו' פלומר תכלית חנופת המזבח אחרי המשח אותו רצונו אחרי הקרבנות הוא ובבא משה וגו' כי בזה נמשך שפע אלהי היושבי בשמים אל מתחת לארץ ובא הקול מאת ה' מן השמים לבין שני הפרובים ונשתתף שכינתו בתוכנו: פרשת בהעלותך בהעלותך את הנרות אל מול וגו': עד וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה וגו': הנה מה טוב ומה נעים אלו אמר ששתי הנרות שפן לבד היו בלי גוף המנורה ל ומה שהוסיף שנית ידו אל מול פני המנורה העלה נרותיה ולא אמר האיר הנרות כבראשונה שלהאיר הנה הצווי ולא להעלות כי לא צוה ה' דבר אל אהרן העלה את הנרות אלא שבהעלותו יאירו? גם מאמר וזה מעשה המנורה אין כאן מקומו באשר כבר אמור בפרשת ויקהל כי שם ביתו? כל אלה יענינו לפרש כפי שיטת מהרי"א אשכנזי.

דרוש דרש בפ"א מחלק מעשה תורה היות ז' קני המנורה רומזות ז' חכמות והנר האמצעי לחכמת התורה. ולפי זה אומר אני כי הפסוקים הללו אינם אזהרה לאהרן וצווי נשיאיר נרות המנורה אל מול פניה כי זה כבר נאמר להלן והאיר אל עבר פניה.

אלא הכא עצה טובה קמ"ל בידיעת החכמות ולמודן כי כלנה לא תאורנה שכלנו בלי התורה מאירת עינים וגם התורה שאין עמה למוד אחר היא כדיו פתובה על גייר מחוק ולכן טוב ונעים שבת אחים גם יחד והתורה והחכמות יחדיו יאירו עיני בני אדם יושבי ארץ צלמות אור נגה עליהם.

לכן פתח בלשונו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה אם תעלה נרות באופן שיהיו פי הנרות כלפי האמצעי רצונו שיש החכמות יביטו ויפנו אל התורה לעיקר למודם בהכרח יאירו לה כל שבעת הנרות.

לא כן אלו איש מאחיו תפרדו. על פן עשה אהרן מה שמוטל עליו להעלות הנרות אל מול פני המנורה כדי שיאירו כלם כאחד.

ונהו מה שפתוב וזה מעשה המנורה וגו' ירצה שזהו הרמז שרמזה פוננת המנורה בהיותה כלה מקשה אחת ולא נעשית אברים להגיד פי החכמות גם זאת לעומת זו איש באחיו ידבקו בלמוד התורה ואם תפרדו איש מעל אחיו לא יהיה בהם תועלת רבה.

ויהיה טעם וזה מעשה המנורה למה שאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ורצונו שזהו המכונן בעשיית המנורה כלם מקשה אחת עד ירכה עד פרחה מקשה היא להורות שהאחדות בחכמות נאה לעולם ויאירו פצהרים נשף: קח את הלויים עד סוף הפרשה: מה שיש להתעורר על המאמר והספור הלזה יוכל להמנות א' באמרו הטעם כי נתונים נתונים שתי פעמים עד שפירשו בו נתונים למשא נתונים לשיר.

ואמנם אח"כ שאמר ואתנה את הלויים נתונים לאהרן לא בחרו בזה וכתבו פעם אחת לבדו? ב' אם הפריש הקב"ה הלויים לעבדו ככתוב כי נתונים הנה לי מה זה שנתנם לאהרן ולבניו? ואם הכל אחד ורצה לומר שבהנתנם לאהרן הם נתונים לו יתברך ועבד מלך הנה לא ימנע הפפל והיתרון? ג' לעבד את עבדתי בני ישראל ולא אמר זה לעיל כאשר כתב פי נתונים נתונים הנה לי? ד' ואחרי כן באו הלויים לעבד את עבדתי וגו' לפני אהרן וגו' כאשר צוה.

ונה כבר אמור ומכופל פעמים? ה' מה בא להודיענו שאחרי כן באו ולא קודם לכן? ו' בשנותו הלשון לעבד את עבדתי ולא אמר לעבד את עבדתי בני ישראל כאמור למעלה? ז' שראינו הפרש בלויים פעם יאמר ללויים ופעם על הלויים וגם זה לא נכתב ללא דבר.

ח' מה שפפל פעם אחרת ואקח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל האמור פעם אחרת תחת פטרת כל רחם וגו' לקחתי אותם לי? ט' ביתרון וכפל דברי מותר ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללויים וגו' פן עשו להם בני ישראל הנה שתי עשיות זו אחר זו ועוד חזר אח"כ כאשר צוה ה' את משה על הלויים פן עשו להם הרי עשייה ג"ל אלא שבזה לא אמר פן עשו להם בני ישראל ולא הזכיר שם בני ישראל כבראשונה אמנם לבוא אל תירוצ הספקות האלה.

נסתפל בפני רש"י קח את הלויים קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום. ויקשה לנו על דבריו מדוע הוצרך משה להנהיגם בתלקלקות.

היש איש ימאס בגדולה עד שנצטרף להביאו במענהה ובדברים טובים ונכוחים? אלא שבהכרח ראה והבין רש"י שעבדות הנה נותן להם לעבוד ולמשא ואינה שררות ורבנות עד שהוצרך להמשיך לבכם בדברים.

ותרתי אני בלבי שְׁפַל עַמְלִים וּמִשְׁאָם כִּי יִרַע בְּעֵינֵיהֶם שִׁיעַבְדוּ לְאֲנָשִׁים כְּמוֹתֵם מִשְׁכָּטִם לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו. וּלְכַף הַתְּחַפֵּם מִשֶּׁה וְאָמַר לָהֶם אֲשַׁרִּיכֶם שְׁתַּזְכּוּ לְהִיּוֹת שְׁמֹשִׁים לְמָקוֹם לְהִסִּיר הַמַּחְשָׁבָה מִלְּבָבְם שֶׁהֵם עֹבְדִים לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו בְּלִמְתִּי לֵה' לְבַדּוֹ וְעָבַד מְלֶךְ מְלֶךְ.

וְכָתוּב בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא חֲבֵה יִתִּירָה לְלוֹיִם בְּשִׁיר עַל הַדּוּכָן. וְזוֹ הִיא שְׁרָרָה אֲלֵיהֶם בְּאֵמֶת. עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִרְאָה כִּי לִשְׁנֵי דְבָרִים נִבְחָרוּ הַלוֹיִם. לְמִשָּׂא לְעַבְדוֹת אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְשׁוֹרֵר הַשִּׁיר לְפָנָי ה'.

וּשְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֵם דְּרַף שְׁרָרָה וְשִׁלְטָנוּת כְּאֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּם תַּחַת מְמִשְׁלַת וּפְקוּדַת שׁוֹטֵר אוֹ מוֹשֵׁל. אִךְ אִם יִתְפַּקֵּד נְגִיד עֲלֵיהֶם תַּחֲזוֹר הַשְׁרָרָה הַהִיא לְהִיּוֹת עֲבֹדוֹת כְּאֲשֶׁר בַּכַּף בְּמִדְבַר בְּפָסוּק אֵלֶּה מִשָּׂא בְנֵי קֹהֵת.

וּלְפִי שֶׁבְעַבְדוֹת אֹהֶל מוֹעֵד הוּטַל עֲלֵיהֶם פְּקוּדַת אֶהָרֹן וּבְנָיו זֶהוּ הָעֲבָדוֹת וְהַמִּשָּׂא שֶׁלָּהֶם שִׁיעֲבָדוּ לְעַבְדוֹת תַּחַת צְוִי אֶהָרֹן וּבְנָיו. א"כ הֵם ב' מְלָאכּוֹת אֲשֶׁר בְּעֶצְמָן שְׁרָרָה וְרַבְנוּת. אוּלַּם עֲבֹדוֹת הַמִּשְׁפָּן נִתְהַפְּכָה בְּעֵינֵיהֶם לְעֲבָדוֹת לְסַבַּת פְּקוּדַת אֶהָרֹן וּבְנָיו עֲלֵיהֶם. וְנִשְׁאַרָה מְלָאכַת הַשִּׁיר לְשְׁרָרָה וּגְדוּלָה אִין לָהֶם קֶצֶין שׁוֹטֵר וּמוֹשֵׁל.

וּבִזְהָ נִבּוֹא לְפָרֵשׁ סֵדֵר וְהַלּוּף הַפָּסוּקִים. כִּי יִדְעוּ הַלוֹיִם שִׁיקְחוּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעַבְדוֹ לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו וְאוּלַי לֹא יִיטַב בְּעֵינֵיהֶם הַדְּבָר לְהִיּוֹתָם עֹבְדִים לְעַבְדִּים וְלֹא עֹבְדֵי ה'.

הַנּוֹצֵרָה לֹא מֵרָחַק אֶת הַלוֹיִם הַמִּשְׁיָכִם בְּדְבָרִים בְּשִׁפְתַי חֲלָקוֹת וְלוֹמַר לָהֶם שֶׁהֵם שְׁמֹשִׁים לְמָקוֹם וְלֹא לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו אָמַר ה' כִּי נִתְּוֹנִים וְנִתְּוִינִים הֵמָּה לִי לְמִשָּׂא וּלְשִׁיר הֵם לִי וְלֹא לְאֶהָרֹן. וְהוֹאִיל וּבְשְׁנֵי דְבָרִים דָּבַר הַכָּתוּב לְמִשָּׂא וּלְשִׁיר עַל כֵּן כָּפַל כִּי לִי כָּל בְּכוֹר וְגו' וְאֶחָד אֶת הַלוֹיִם וְגו' שְׁרָצָה לֹא מִשָּׂא וּבֵינִי לְשִׁיר לְקַחְתִּי אוֹתָם לִי שִׁישְׁרָתוֹ אוֹתִי וְלֹא אֶהָרֹן.

אֲמַנָּם אִם אֲמַרְתִּי שִׁיְהִיו נִתְּוִינִים לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו לְעַבְדוֹת אֶת עֲבֹדַת וְגו' יִרְצָה לְמִשָּׂא לְבַד וְלָכֵן כָּתוּב כָּאִן נִתְּוִינִים פַּעַם אַחַת גַּם זֶה אִין לָהֶם לְחִשׁוֹב לְעֲבָדוֹת כִּי אֲנִי נִתְּוִינִים אוֹתָם נִתְּוִינִים לְאֶהָרֹן וּמִצְוֵי הֵם עוֹשִׂים וְלֹא מִצְוֵי אֶהָרֹן.

עַל כֵּן וְאֶתְּנָה אֶת הַלוֹיִם נִתְּוִינִים לְאֶהָרֹן פִּירוּשׁ אֲנִי הוּא הַנּוֹתֵן וְהַגּוֹזֵר שִׁיְהִיו לְאֶהָרֹן. הַעֵיד הַכָּתוּב כִּי כֵן מִתְחַיְלָה עֲשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר הַשִּׁיר שֶׁהוּא לָהֶם אֲדָנוּת וּגְדוּלָה.

ז"ש אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לְלוֹיִם כְּלוֹמַר מַה שֶּׁצִּוָּה ה' אֶל הַלוֹיִם בְּשִׁיר בְּהִיּוֹתָם מִצְדוֹ עֹבְדִים לְמָקוֹם וְלֹא לְאֶהָרֹן. אֲבָל אַח"כ בָּאוּ הַלוֹיִם לְעַבְדוֹת עֲבֹדַתָּם בְּאֶהָל מוֹעֵד לְפָנָי אֶהָרֹן וּבְנָיו שֶׁהוּא הַמִּשָּׂא וְהַעֲמָל וְלָכֵן אָמַר עֲבֹדַתָּם וְלֹא עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּבְרָאשׁוּנָה שֶׁהִרְצוּן בְּזֶה הָעֲבֹדָה הַמְּוִטְלָת עֲלֵיהֶם לְעַבְדוֹת וּלְמִשָּׂא לְאֶהָרֹן וְלֹא לְיִשְׂרָאֵל.

עַל זֶה אָמַר כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל הַלוֹיִם הוֹסִיף מִלַּת עַל כִּי זוֹ הִיא עוֹל כְּבֵד מִשָּׂאוֹת וְעֲבֹדוֹת צְרוּרוֹת עַל שְׁכָמָם הָיוּ עֲלֵיהֶם לְטוֹרַח. כֵּן עֲשׂוּ לָהֶם הַלוֹיִם לְאֶהָרֹן וּלְכֹהֵנָיו שֶׁקָּבְלוּ שְׁרִוּתָם וְאֲדָנוּתָם עֲלֵיהֶם לְהוֹדִיעַ שְׁכָחָם שֶׁהָטוּ שְׁכָמָם לְסַבּוֹל וְלֹא מֵאֲנוּ וְלֹא נִזְוָרוּ אַחֲרָיו.

שֶׁהִזָּה פִּירוּשׁ כֵּן עֲשׂוּ לָהֶם שְׁלֹא בְּחָרוּ בְּשְׁרָרָה לְעַבְדוֹת ה' וְלֹא לְאֶהָרֹן אֲלֵא עֲבָדוֹ בְּסִבָּר פָּנִים יְפוֹת לָהֶם אֶל אֶהָרֹן וּבְנָיו וְלֹא חָשׂוּ עַל הַכְּבוֹד. וְלָכֵן לֹא כָּתַב גַּם כָּאִן כֵּן עֲשׂוּ לָהֶם

בני ישראל כלמעלה פי שם מדבר בענין השיר אשר ישראל עשו ללויים את כל הכבוד הזה וכאן בענין עבודת משא אשר ללויים פן עשו לאהרן ולבניו: ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא וגו': יש לגמגם על מה שאמר אשר היו טמאים ולא אמר בדברים מעטים ויהיו אנשים טמאים לנפש אדם ל וכן מה שאמר ביום ההוא שתי פעמים? ועוד אמרם אנהנו טמאים ולא היינו טמאים פלשון הספור אשר היו טמאים.

ועל כל אלה הקנשי מפורסם וכי לא ידעו שטמא, אסור באכילת קדשים? אבל אמת הדבר שיודעים היו איסור אכילת קדש לטמא אלא לא ידעו אימתי יש לו תשלומין אם ביום שיוזדמן בו תשלום ימי טומאתם או אם ראוי לקבוע חדש אחר ומועד קבוע לכל טמא? ואם יקבעו חדש יום מועד בעבורם יהיה מעלה לטמאים יקר וגדולה שיעשו פסח קבוע לכתחילה בשבילם.

משא"כ אם יעשו פסח לכשיזדמן טהרתם. ולפיכך קרוב הדבר שיבקשו ויחפצו בזה שיקבעו לטמאים פסח לשבח להם וישתבחו בעיר אשר פן עשו להוד ויהדר הלכה אע"ג שהיו טמאים קידם הפסח עם כל זה התעכבו עד יום ארבעה עשר עצמו לשאול שאלה זו למשה כמו שאמר ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא רצונו אם כי היו טמאים קודם לכן והיה ראוי שיבואו לדרוש הלכה זו טרם בא יום ה' יום י"ד בניסן.

מ"מ מיראה שלא יראה להם משה דרך ליטהר מטומאתם התעכבו ואת פי ה' לא שאלו עד יום י"ד בעצמו ובאו יחדיו כלם וצווחו למה נגרע וגו' במועדו רצונם אם תצונו לעשות הפסח איש איש ביום טהרתו אם פן למה נהיה גרויעים בזה לבלתי עשות הפסח במועד קבוע לו תואר לו ויהדר לנו.

והי"ת שעה אל מנחתם וראה פוננתם רצויה על פן נתן להם פסח שני בקביעות למלאות שאלתם. ועוד הודיע למשה שאין להאשימם על זה ועל פי התעכבו להגיד טומאתם ביום הזה כי אדרבא זו היא חבת הקדש ומחבבם את המצות.

הלא תראה מה שכתבו חז"ל בנקודות על רחוקה גם שיהיה רחוק לאסקנפת העזרה. ומזה ראיה שאין להם פשע בברתם מלהטהר קודם ארבעה עשר: וביום הקים את המשכן וגו': עד את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה: בפרשה הזאת תרבינה השאלות והגמגומים ונזכיר קצתם א' על מה זה ועל מה זה השנוות והכפל הדברים פעם אחר פעם על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמה פעמים לאין צורך? ב' על אמרו ובהאריה הענין על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ה' מה רצונו במשמרת הזאת? ובפסוקים אחרים אינו נזכר והיה ראוי שיבא תמיד בכל המסעות או לא יבא גם בזה? ג' בהוסיפו לומר ובהעלותו.

סעו האמור פעמים רבות? ד' על הביאו לבסוף יתרון וכפל בשני הדברים על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו בכאן כפל שניהם? ה' בלשון שהביא ויש אשר יהיה בשני מסעות לבדם ולא באחרים? ו' מדוע הביא שלשה תנאים בדבר ובהאריה הענין ימים רבים ויש אשר יהיה הענין ימים מספר ויש אשר יהיה הענין מערב עד בקר ובמאמר אחד היה יכול לאסוף שלשתם יחד? ז' שאחר כל הפרטים חזר וכלל שלשתם

או יומים או חדש או ימים מה שפָּכַר פָּתַב בְּלִם כָּל אֶחָד בְּפָנַי עֲצָמוּ? יִרְאֶה אֵין תְּבוּנָה בָּהֶם וְדַבְּרֵי מוֹתֵר.

וּפְנִיתִי אֲנִי לְרֵאוֹת וְלִמְצוֹא דַבְּרֵי חֶפֶץ בְּקִשּׁוֹר וַיִּישׁוּב דַבְּרֵי הַפְּרָשָׁה הַזֹּאת. לֵאמֹר הָיִיתָ מְפֹרָסִים בְּאֲנָשֵׁי הַצָּבָא מִחֲנָה עִם רַב הַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ בְּנִסְעָם וְחַנּוּיָתָם לֹא יִהְיֶה עֲלֵיהֶם לְטוֹרַח הַהִילוֹךְ בְּדֶרֶךְ כ"כ פִּי אִם הַחֲנִינְיָה וְהַנְּסִיעָה לְהִיּוֹתָם מְוַכְרָחִים לְפָרוֹק וְלִטְעוֹן הַעֲגָלוֹת וְהַסּוֹסִים לְקִשּׁוֹר וּלְהַתִּיר מִשָּׂאֵם וְכָל קַנְיָנָם וְנָהוּ פְּוָד וְלַחֵץ נְסִיעַת הַחֲנִינְיָלִים כְּפִדוּעַ לְיוֹצְאֵי צָבָא לְמַלְחָמָה.

וּמְבוֹאֵר גַּם צִוְּרָה ג' סְדָרִים בָּהֶם. אֶחָד שָׂאֵם יִהְיֶה לָהֶם קָבַע לְחַנּוּיָתָם וְלְנִסְיַעְתָּם אֲזִי יוֹכְלוּ לְפָרוֹק וְלִטְעוֹן בְּהַמָּתָם מִמַּסָּע לְמַסָּע.

ד"מ אִם תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד לָהֶם לְנוֹחַ בְּיוֹם שְׁבִיעֵי זֶה דִּרְכָם לְמוֹ שִׁיפְרָקוּ בְּעִירֵיהֶם בְּיוֹם ו' בְּעֶרְבֵי וַיִּנְיָחוּם בְּלִי מִשָּׂאוֹי כָּל יוֹם זַעַד יוֹם אֶחָד בְּאֲשֶׁמֹרֶת הַבֶּקָר וְאֲזִי יִכְיִנוּ לָהֶם צִידָה וַיִּחְזְרוּ וַיִּטְעֲנוּם.

וְכֵן אִם יִהְיֶה קְבִיעוֹת חַנּוּיָתָם בְּיוֹם אַחַר מִימֵי הַשְּׁבוּעַ. בְּדַבְּרֵי הַזֶּה יִהְיֶה לָהֶם קְלוֹת וְלֹא יִגְדַל עֲלֵיהֶם טוֹרַח הַדֶּרֶךְ כָּל כָּף בְּאֲשֶׁר יִדְעוּ הַיּוֹם הַמְּזוֹנָן לְחַנּוּיָה וְלְנִסְיַעָה.

אוּלָּם בְּסֶדֶר הַשְּׁנַיִ בְּאֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ קֵהַל יוֹצְאֵי הַצָּבָא מְתִי יִסְעוּ וּמְתִי יִחְנוּ יִגְדַל עֲלֵיהֶם הַמִּשָּׂא כִּי יִצְטָרְכוּ שְׁלֵא לְהַתִּיר מִשָּׂאֵם וְשִׁפְרָם מֵעַל חַמּוּרֵיהֶם וְעֲגָלוֹתֵיהֶם מֵעוֹלָם וַיִּנְיָחוּם בְּאֲשֶׁר הֵמָּה כִּי לֹא יִדְעוּ עַת נְסִיעַתָם שָׂאֵם יִתִּירוּ מִשָּׂאֵם בְּאֲשֶׁר יִנוּחוּ יִקְרָה לָהֶם מְקָרָה בְּלִתֵי טְהוֹר שִׁיִּצְטוּ פִּתְאוּם לְנִסְוֹעַ בְּלִי הִיּוֹתָם מוֹכְנִים לְצֵאת וּמְרַבּוֹתֵיהֶם פְּרוֹקוֹת וְתַצֵּא מִזֶּה מְהוּמָה רַבָּה בְּחַפְזָם לְדֶרֶךְ.

וְהַסְדֵּר הַשְּׁלִישִׁי בְּאֲשֶׁר נְסִיעַתָם בְּכָל יוֹם בְּבִקְרָה וְחַנּוּיָתָם בְּכָל יוֹם בְּעֶרְבֵי גַם שְׁמָה קְרוֹב שְׁלֵא יִתִּירוּ שְׁלָלָם מִכָּל וְכָל וְלֹא מִטַּעַם שְׁלֵא יִדְעוּ עַת נְסִיעַתָם אֲלֵא כִּי יִהְיֶה לָהֶם טוֹרַח גְּדוֹל וְתִדִּיר לְפָרוֹק בְּכָל עֶרֶב וְלִטְעוֹן בְּכָל בֶּקָר וְתִדֹד שְׁנָתָם מֵעִינֵיהֶם.

לְכֵן בְּמִדְבָר יִשְׂרָאֵל הַנוֹסְעִים מִמְּקוֹם לְמְקוֹם וְכָל שְׁלָלָם עִמָּם מִקְנֵה כְּבֵד מְאֹד הוֹאִיל וְלֹא יִדְעוּ מֵעוֹלָם זְמַן הַחֲנִינְיָה וְהַנְּסִיעָה אֲלֵא הַכָּל תְּלוּי בְּהַעֲלוֹת הָעֵנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן הַזֶּה לֹא הִיָּה אֲפָשֶׁר לָהֶם לְהַתְנַהֵג כְּמַעֲשֵׂה הַסְדֵּר הַזֶּה וְלְפָרוֹק מְרַבּוֹתֵיהֶם בְּסֶדֶר וּבְקְבִיעוֹת.

סֵפֶר הַכְּתוּב כִּי גַם הֵמָּה עָשׂוּ כְּסֶדֶר הַזֶּה. וּבְזֶה נִמְשְׁלוּ לְמִשְׁה שִׁפְיָרֵשׁ מִן הָאִשָּׁה מֵאַחַר שִׁנְגָלָה נִגְלָה אֵלָיו ה' שְׁלֵא בְקְבִיעוֹת כָּף עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִרְאוּ פֶן יַעֲלֶה הָעֵנָן פִּתְאוּם וְלֹא יוֹכְלוּ תִיכָף וּמִיָּד לְנִסְוֹעַ בְּנִסְוֹעַ הַמַּחֲנֶה.

תְּפָשׂוּ אֲנֻמְנוֹת רַבָּם וְתִמִּיד עֲמָדוֹ וּמִתְנִיָּהֶם חֲגוּרִים וְנִעְלִיָּהֶם בְּרַגְלֵיהֶם מִחֲכִים יוֹם הַנְּסִיעָה כָּאֵלוֹ בְּכָל יוֹם הִיָּה לָהֶם לְנִסְוֹעַ וּבְאִנְפָן כִּי כֵן הָיוּ תִמִּיד הַמִּשְׁאוֹת טְעוּנוֹת וְכָל קַנְיָנָם מוֹכְן לְשׁוּם לְדֶרֶךְ פְּעַמֵּיהֶם.

וְהוֹסִיף הַכְּתוּב לְהַגִּיד לָנוּ שִׁבְחָם שְׁלֵא חָשְׁבוּ וְלֹא יִרְאוּ מֵעַמְל וְטוֹרַח הַדֶּרֶךְ אֲלֵא בְּלִב טוֹב וּנְפֶשׁ רַחֲבָה וְלֹא נְזוּרוֹ אַחֲזוֹר לֹא לְבַד בְּסֶדֶר הַשְּׁנַיִ וְהַשְּׁלִישִׁי אֲלֵא גַם בְּסֶדֶר הָרֵאוֹת אֲפִילוֹ אִם קָרָה לָהֶם בְּאִיזָה זְמַן שִׁיעַמְדוֹ בְּחַנּוּיָה יָמִים רַבִּים אוֹ שִׁתְקָרָה בְּזְמַן אַחַר הַנְּסִיעָה כְּסֶדֶר ד"מ מִשְׁלֵשָׁה יָמִים לְשִׁלְשָׁה יָמִים וְזֶה יִקְרָה פְּעָמִים רַבּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ עַד שִׁישׁוּב

הַרְגֵל לָהֶם בְּסֵדֶר הַזֶּה כִּי אִזּוּ הָיוּ יְכוּלִים לְהַתִּיר מִשְׁאֵיהֶם וְלֹא יִקְרָה לָהֶם עוֹן בַּדָּבָר הַזֶּה לִידְעֵם יוֹם הַנְּסִיעָה מ"מ לֹא סָרוּ מִמְשַׁמְרָתָם וְלֹא רָצוּ לִפְרוֹק מִפְּחַד שְׁלֹא יִהְיֶה סֵדֶר הַזֶּה תְּמִידִי וְשִׁבְאוּלִי פְתָאוּם יַעֲלֶה הָעֵנָן.

גַּם הַעֵיד הַכָּתוּב שֶׁלֹא עָשׂוּ לְבְרוּחַ מִן הָעֵמֶל וְטוֹרַח הַפְּרִיקָה וְהַנְּסִיעָה אֲלֵא מֵאֲהַבְתֶּם אֶת ה' וּמְשַׁמְרֶם אֶת מִשְׁמְרָתוֹ לַעֲשׂוֹת תִּיכָף וּמִיָּד דָּבָר ה' וּמִצְוֹתָיו. וּמְשַׁמְר' ר"ל לְשִׁמּוֹר דָּבָר בְּטָרֵם יָבוֹא וְלַעֲשׂוֹת סִיג לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוָה כְּמֵאֲמָרָם ו"ל עָשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרְתִּי כִּן עַתָּה שְׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' מִשְׁמָרִים וּמְחַפִּים וּמְזַרְזִים עֲצָמָם בְּסִיג הַזֶּה לְהִיּוֹת מְזוּמָּנִים לְדַרְךָ.

וְעַתָּה נִשְׁתַּדֵּל אֵל פִּירוּשׁ הַפְּסוּקִים בַּפֶּרֶט. אָמַר הַכָּתוּב מֵרָאָה הָעֵנָן וְשִׁישְׁרָאֵל הָיוּ חוֹנִיִּם וְנוֹסְעִים עַל פִּי ה' בְּאֶפְסוֹן שֶׁלֹא הָיוּ יוֹדְעִים שְׁעַת הַנְּסִיעָה וְהָיָה לָהֶם הַסֵּדֶר הַשְּׁנִי בַּהִיוֹתָם מְוַכְרָחִים לַחֲנוּת וְלִנְסוּעַ בְּלִי סֵדֶר אֲלֵא עַל פִּי ה' שֶׁנֶּאֱמַר כָּל יָמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הָעֵנָן יִחַנוּ רָצוֹנוּ בְּלִי סֵדֶר וְאִזְוָהּ מִקּוֹדֵם אֲלֵא הַדָּבָר תְּלוּי בָּעֵנָן.

עַל כֵּן הִנְצַרְכוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד תְּמִיד מְזוּמָּנִים לַנְּסִיעָה וּמְרַבּוֹתֵיהֶם טְעוֹנוֹת בְּאֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לִישֵׁב בְּשִׁלְוָה בְּלִילָה הַזֶּה פֶּן לְמַחֵר יִוְכַרְחוּ לִנְסוּעַ וְלֹא יוּכְלוּ לִילָף עַל פִּי ה' יִרְצָה בְּמַהֲרֵי בָּעֵת נְסִיעַת הָעֵנָן.

וְזֶה הָיָה סִבָּה שֶׁאֶפְּלוּ אִירַע בְּזִמָּן מֵה שִׁישְׁבוּ בְּמַסַּע אֶחָד יָמִים רַבִּים עַכ"ל לֹא רָצוּ לְהַתִּיר כִּי לֹא יָדְעוּ מֵה יֵלֵד יוֹם. לָכֵן אָמַר וּבַהֲאִרְיָ הָעֵנָן עַל הַמְּשַׁכֵּן יָמִים רַבִּים וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסְעוּ פִּירוּשׁ הַנְּכַרְחוּ מִזֶּה כִּי אֶפְּלוּ יִאֲרִיף הָעֵנָן יָמִים רַבִּים וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלִישֵׁב בַּהֲקָנָה וְעִגְלוֹתָם טְעוֹנוֹת אַע"פ שֶׁלֹא יִסְעוּ.

וְכַתּוּב כֵּן אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' לְהוֹדִיעַ הַמֵּרָאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה וְיִרְאֵתִי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כִּי אֶפְּלוּ יִאֲרִיף הָעֵנָן יָמִים רַבִּים בְּחִנְיָה וְשִׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת ה'. וְאָמַר עוֹד וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן יָמִים מְסַפֵּר עַל הַמְּשַׁכֵּן עַל פִּי ה' יִחַנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ הַבֵּיא בְּזֶה הַמְּקָרָה שִׁיֵּאֲרַע לְאֲנָשֵׁי הַצָּבָא שֶׁהִבְאֵנוּ שְׁבָרוּב הַנְּסִיעוֹת יָבוֹא לָהֶם הַרְגֵל וְסֵדֶר בְּנְסִיעוֹת ד"מ שִׁיעֲלָה הָעֵנָן בְּכָל יוֹם רַבִּיעִי וְיִהְיֶה מְסַפֵּר לְיָמִים שִׁיחַנָּה הָעֵנָן כִּי אִזּוּ הָיוּ רִשָּׁאִים בִּינֵי וּבִינֵי לְהַתִּיר וּלְהַצִּיעַ קִנְיָנִים.

כִּי זֶהוּ לְשׁוֹן וַיֵּשׁ כְּלוֹמַר אֵלּוּ אֵיזָה זִמָּן יִאֲרַע שֶׁהָעֵנָן יִשְׁכֹּן עַל הַמְּשַׁכֵּן יָמִים מְסַפֵּר וְיִהְיֶה מְסַפֵּר וְסֵדֶר לְיָמֵי שְׁכֹן הָעֵנָן וְלְיָמֵי הַעֲלוֹתוֹ הָיָה אֶפְשָׁר שְׁעַל פִּי ה' יִחַנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ יִרְצָה בְּרַגַע כְּמִמְרִיָּה בְּלִי בְּלָבוֹל וּמַהוֹמַת הַטְּעִינָה כְּאֲשֶׁר הָיָה אֶפְשָׁר לָהֶם לַעֲרוֹף מֵאֲתָמוֹל יוֹם קוֹדֵם נְסִיעָתוֹ.

וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן מְעַרְבַּ עַד בִּקְרָ וְנִעְלָה הָעֵנָן בַּבֶּקֶר וְנָסְעוּ אוּ יוֹמָם וְלִילָה וְנִעְלָה הָעֵנָן וְנָסְעוּ פִּירֵשׁ בְּזֶה הַמְּקָרָה הָאֲחֵר שֶׁאִם יִאֲרַע שִׁיֵּדְעוּ יוֹם חֲנִייתָם אֲלֵא שִׁיִּהְיֶה בְּכָל יוֹם וְגַם בְּזֶה יִצְטָרְכוּ שֶׁלֹא לִפְרוֹק מִשְׁאֵם מְעוֹלָם כְּדַרְךָ הוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת הַחוֹנִיִּם בְּלִילָה וּרְכוּשָׁם עַל הָעִגְלוֹת וּבִיּוֹם נוֹסְעִים שֶׁלֹא לְטָרוּחַ בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר לְטָעוֹן וְלִקְשׁוֹר בְּכָל יוֹם.

אָמְנָם בְּסֵדֶר הַזֶּה ס"ד שֶׁהִטְעַם שֶׁלֹא לְטָרוּחַ וְלֹא לְשִׁמּוֹר מִשְׁמֶרֶת ה' לָכֵן לֹא הִבִּיא הַכָּתוּב מִשְׁמֶרֶת ה' בְּשִׁנֵּי אֵלּוּ הַסֵּדְרִים עַל כֵּן בְּסֵדֶר הַזֶּה כָּבָר לֹא יִפְרָקוּ אִף יוּכַל לְהִיּוֹת כְּדַרְךָ כָּל הָאָרֶץ לְבְרוּחַ מֵהָעֵמֶל וְלֹא לִירְאֵת ה' וּבְפָסוּק הַקּוֹדֵם בְּקַבִּיעוֹת הַנְּסִיעָה כָּבָר יוּכְלוּ לִפְרוֹק וְלִטְעוֹן וְלֹא לְשִׁמּוֹר מִשְׁמֶרֶת ה' הַלְכָף לֹא אָמַר בְּשִׁנֵּיהֶם מִשְׁמֶרֶת ה'.

כָּל זֶה בְּאֲנָשֵׁי צָבָא כִּי הִגִּיד הַכְּתוּב לָנוּ דְרָךְ וּמִנְהַג הַיּוֹצְאִים. כִּי יֵשׁ שְׂיָדְעוּ הַקְּבִיעוֹת וְהֵיוּ
יְכוּלִים לַפְּרוֹק וּלְטַעֵן וַיֵּשׁ שְׂיִסְעוּ בְּכָל יוֹם וְלֹא יוּכְלוּ מַעֲמַל וְטוֹרַח הַמַּעֲשֵׂה.

אָבֵל אֵין פְּאֵלָה יִשְׁוֹרוּן וַיְהִי מָה שְׂיִהְיֶה לְבָם תְּמִים לְמָקוֹם יַעֲמוּד הָעֵנָן אוֹ יוֹמִים אוֹ חֲדָשׁ
אוֹ יָמִים יְהִי סֶדֶר קְבוּעַ לְעֲלִיַּת הָעֵנָן אוֹ יִסַּע בְּכָל יוֹם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שְׁמָרוּ אֶת
מִשְׁמֶרֶת ה' וַעֲשׂוּ הַכֹּל לְשִׁמְהָ.

וּפְרִיֹשׁ אוֹ יוֹמִים רְצוּנוֹ יָמִים אֶחָדִים וְזֶהוּ מַעֲרֵב עַד בִּקְרָא אוֹ יוֹמִים וְלִילָה. אוֹ חֲדָשׁ דִּהְיִינוּ
יָמִים מְסַפֵּר בַּקְּבִיעוֹת אוֹ יָמִים יִרְצֶה שְׁנָה כְּפִירוֹשׁ רַש"י וְהוּא בְּהֶאֱרִיךְ יָמִים רַבִּים כְּמוֹ
שְׂאוּמֵר.

בְּכָל אֵלוֹ הַמְּקָרִים תְּמִיד הֵיוּ יִשְׂרָאֵל מוּכְנִים בְּאֲפֹן שְׂבִהַעְלוֹתוֹ יִסְעוּ תִּיכָף וּמִיָּד בְּלִי עֵיכּוּב
לְטַעֵן בְּעִירִיָּהֶם וּלְיִשְׂאָ אֶת שְׂבָרָם. וְלִהְיוֹת עוֹד הָעֵנָן חֲזָר וְאָמַר עַל פִּי ה' יִחַנוּ וְעַל פִּי
ה' יִסְעוּ לְפִי שְׂמִשְׁמֶרֶת ה' שְׁמָרוּ עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרֶתוֹ וְהִנִּיחוּ רְכוּשָׁם כְּאֲשֶׁר הִמָּה
לִירְאָה אֶת ה' הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וְלֹא לְבָרוּחַ מִהַטּוֹרַח וְהָעֲמַל וְלֹא בְּחָרוּ לִישֵׁב בְּשִׁלְוָה אַף
אִם יְהִי הָעֵנָן יָמִים מְסַפֵּר עַל הַסֶּדֶר.

וְזֶהוּ יִישׁוּב נִכּוֹן עַד שְׂיִסְפִּיק לְכַלְכֵּל דְּבָרֵי הַפְּרִשָׁה הַזֹּאת וְרוֹב דְּבָרִים בְּאֵין מִבִּין וְתִקְעוּ
בְּהֵן וּגו': וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וּגו': וּבְהִקְהִיל אֶת הַקְּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְיעוּ: שְׂאֵלָה אַחַת קִטְנָה
יֵשׁ לְשִׂאוֹל מִדּוֹעַ לֹא כָּתַב בְּהִקְהִיל אֶת הַקְּהָל וְתִקְעֶתֶם תִּקְיָעָה וְנוֹעְדוּ וּגו' כְּאֲשֶׁר כָּתַב
וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְלֹא יִצְטַרֵּךְ אַחַר כֵּן לְפָרֵשׁ וּבְהִקְהִיל אֶת הַקְּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְיעוּ?
וְקָרוֹב בְּעֵינַי (א) כִּי הַנְּסִיעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם הִיא תַּחַת סוּג הַרְעוֹת וּמִין צָרָה וְצוּקָה כִּידוּעַ
וְהַפָּךְ הַדְּבָרִים בְּמִנוּחָה יָפָה אֵל הַלְמוּד וְאֵל פְּעוּלַת הַשְׂכָּל לְהַשְׁגַּת הַחֻמָּה דְרָךְ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי
אִישׁ וְנָסוּ יָגוֹן וְאִנְחָה וְהִנֵּה יֵשׁ בְּתִקְיַעַת הַחֻצוֹצְרוֹת שְׁנֵי מִינֵי קוֹלוֹת.

הַתִּקְיָעָה וְהַתְּרוּעָה. הַתִּקְיָעָה בְּאֲשֶׁר הִיא פְּשׁוּטָה מְכֻרָזַת וְאוֹמְרַת לְסִימָן מְנוּחָה שְׂשׁוֹן
וְשִׂמְחָה יִמְצֵא בָּהּ.

וְהַתְּרוּעָה גְּנוּחֵי גְּנוּחֵי יְלֹלֵי יְלִיל תּוֹרָה שְׂבָרוֹן מְתַנִּים וְסִלְחָלָה. לְכֵן כְּאֲשֶׁר יִקְהִיל הַקְּהָל
לְלַמּוֹד וּלְשִׁמּוֹעַ דְּבָרֵי ה' יִתְקַעוּ בְּהֵן.

וּבְנִסְוֵעַ הַמְּחַנּוֹת יִתְקַעוּ תְּרוּעָה. וְנִתְּנָן הַטַּעַם לְפִי שְׂבִהַעְהִיל הָעַם לְתוֹרָה וּלְתַעוּדָה תִּתְקַעוּ
וְלֹא תִרְיעוּ פִּי צְרִיכִים אַתֶּם לְתִקְוֵעַ לְפִישְׂלָא תִרְיעוּ כְּלוּמַר לֹא תַעֲשׂוּ רַע.

וְתִשׁוּב תִּרְאָה לְקַמֵּן כְּאֲשֶׁר תִּבְאֵ מְלַחְמָה עַל הַצַּר הַצְּנוּרֵר אֶתְכֶם וְהִרְעוֹתֶם תְּרוּעָה וּבָיוֹם
שְׂמִחְתְּכֶם וּגו' וְתִקְעֶתֶם תִּקְיָעָה: וְכִי תִבּוֹאוּ מְלַחְמָה בְּאַרְצְכֶם: פִּירְשׁוּ בּוֹ עַל הַיָּצָר הַרַע
שֶׁהוּא הַצַּר הַצְּנוּרֵר הָאָדָם.

וְעַל כֵּן תִּקְנוּ מְלַכְיוֹת זְכוּרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת בְּרֵאשׁ הַשְּׁנָה. לְכָף כְּתוּב וְכִי תִבּוֹאוּ מְלַחְמָה וְלֹא
תִּבּוֹאוּ יִרְצֶה שְׂהִמָּה יְבּוֹאוּ בְּמִלְחָמָה וְיִלְחַמוּ בְּקִרְבְּכֶם: וַיְהִי בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית וּגו': עַד וַיִּסְעוּ
בְּרֵאשׁוֹנָה עַל פִּי ה' בְּיַד מִשָּׁה: לִיִּישׁב הַכֹּפֶל בְּפִסּוּק הַזֶּה הָאֶחָדוֹן שְׁנֵינָה כְּלוּ מִיּוֹתֵר נֶאֱמַר
שְׂאִמְנָם (ב) לְשִׁמּוֹעַ בְּלִמּוּדִים וְהַחֻמּוֹת נִצְטַרֵּךְ לְהַקְשִׁיב בְּרֵאשִׁית אֵיזָה צְוּוּיִים וְאִזְהָרוֹת
אֵין בָּהֶם טַעַם וְאִם לֹא נִקְבְּלָם לְאִמְתִּיּוּם אֵין לְחֻמָּה הִיא מְהִלָּךְ וְאֵין לָהּ רְגָלִים.

וכן בתורתנו אם לא נקבל הקבלה האיה נפרשנה פהונותה? ואם לא נקשיב מלמדנו שילמדנו לקרות תמחה את זכר עמלק. אולי נקרא זכר? וכדברי שמי אל הבא להתגיייר להורות לו צורך הקבלה ללמוד חכמת התורה.

כדבר הזה בנסיעת ישראל עין בעין יראו הענן בנסעו ובהעלותו מעל המשכן ואז יסעו ובשכנו ישכנו בני ישראל עד שבפעולה הזאת אין צורך לקבלה מפי משה כי בעיניהם יראו ולא זר.

אמנם עוד חזון למועד ועדיין צריכים אנו למודעי שיודיעונו הדבר על בריו בראשית הדבר אופן הנסיעה והעמדה והוא להאמין שפאשר יעלה הענן יש לישראל לנסוע וכאשר ישכון הענן ישראל יעמדו ולא בהפך או דבר אחר ושעליית הענן ושכנו יהיה סימן לפעולתו.

לכן בהכרח צריך להאזין דברי משה ולקבל הדבר מפיו. שה' נתן לנו לאות ולמופת נסיעתנו עליית הענן מעל משכן העדות ולסימן עמידתנו לשכון בשכנו הענן ולא לסימן דבר אחר.

ונה אמרו נעלה הענן וגו' ניסעו. אולם הוכרחו לשמוע דברי משה בראשונה שנה אות הנסיעה ולא אות דבר אחר.

ניסעו בראשונה על פי ה' ביד משה שהיא הקבלה ואינה מופת ולא בחוש ע"כ אמר בפרשת בשלח ניסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם בעל פרחם רצונו שנתן להם ולימדם חוקי הענן שיסעו הפה ביום העלותו מה שלא התאמת להם במופת כי אם מפי ה' ביד משה ובא הפתוב בזה לתת טעם למה נסעו בזה האופן ובתנאים הנזכרים ל פי כן למדו מפי משה בראשונה: ויאמר משה לחובב וגו' עד והיה הטוב שהוא אשר ייטב ה' עמנו והטבנו לך: הלא למשמע און תרבינה הספקות במאמרים האלה א' באמרו נוסעים אנחנו אל המקום וגו' ומבואר שפבר ידעוהו יתרו חותנו בהיות כל מכונן הוצאתם ממצרים להביאם אל הארץ אשר נשבע להם? ב' אשר אמר ה' אנתו אתן לכם יראה הלשון מגומגם כשלא אמר אל הארץ אשר הבטיח ה' לתת לנו ומלת אותו תורה הבדל מקום למקום ורופה לומר אותו אתן ולא אחר וצריך לשאול מהו פנונת הפסוק בזה? ג' בטעם שהביא אליו כי ה' דבר טוב על ישראל הוא דבר ברור שהי"ת אמר ליתן להם טוב ברצותו להנחילם ארץ זבת חלב ודבש? ד' יקשה הפל במענה יתרו למשה ויאמר אליו לא אלה כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלה והיה די שיענהו לא אלה! מבלי שיאריך להגיד לאן ילך? ה' בטעם השני שענה לו משה אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו וגו' אין זה בנותן טעם לשבח לשלא ילך? ו' מה שהוסיף לו משה במענה השני יותר על הראשון להכריחו לישוב עמם והנה הדברים האלה כפשוטן אמר לו בראשונה ולא נתפתה ולמה ישמע לו אח"כ בדברים אלה עצמן? אמת שבשניה שונה הלשון וכתב והיה הטוב שהוא אשר ייטיב ה' עמני והטבנו לך.

יראה שמבלי הטוב שהוא יש טוב אחר אין חפץ בול ואולם גדול מאד ההבדל שבין הדבר יהיה טוב בעצמו לדבר המטיב. כי אמנם (ג) מי שהוא טוב לעולם יהי מטיב אבל מי שהוא מטיב לא לנצח יהיה טוב כי יש שייטיב לאחרים אבל הוא רע בעצמו.

(ד) על פן נאהוב בעבור זה הי"ת שהוא טוב בעצם ולא מצד שהוא מטיב שלא על מנת לקבל פָּרָס וסוף הטוב לבוא. וזהו סוד האמונה.

כאשר לדמיון הילד הנולד נאמר לו למוד ואמן לה פרי חדש או מיני מגדים והילד ההוא יחשוב בדעתו הנפסדת הפרי והמגד תכלית הצלחתו לחוסר שכלו וילמוד ויטרח להשיגה.

וכשיגדל ידע שהפרי או המגדים אינם הצלחה האנושית נצטרף להבטיחו בדבר יותר גדול בעיניו ונאמר לו למוד ואמן לה פָּרָס וזהב. וכשיגדל עוד נאמר לימן לו שררה ושלטנות ושיקרא רב וכיוצא.

ואח"כ בשביל שתיירש גן עדן נהרי אפרסמון וכיוצא מן הדברים ידרשום בני אדם חיים על האדמה. אמנם כל אלה הם שלא בכונה אמיתית אלא לשפף את האזנון לא תכלית המצופה לנפשותינו אלא המה דמיונות להמשיך לב בני אדם לתורה ולתעודה ולקניינים המצוות וינקה לחזות בננעם ה' ולעבוד ה' מאהבה להיותו טוב.

ולפי שרוב בני אדם לא יתנו לבם לדברים האלה. שאם פכה יאמרו להם ידברו תועה על ה' ויציאו מפלל האמונה מן הטעם שדעה פזאת רמה ונישואה מהשגת שוכני בתי חומר ועין לא ראתה אלהים זולתה ע"כ דברה תורה פלשון בני אדם והבטיחה לצדיקים שבע הצלחה בעולם הזה לדמות הילדים ולא דברה כלל מהאשר האמיתי הנסתר.

וכן מנהג האנשים לאהוב הצלחות העולם פי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו? זהו שאמר הפתוב (ישע' ג) אמרו צדיק פי טוב פי פרי מעלליהם יאכלו. לפי שהאדם יראה לעיניו יאמר לצדיק פי טוב הוא לא להיותו טוב בעצמו אלא בשביל פי פרי מעלליהם יאכלו ירצה על פי הוא מטיב ואין זה ראוי לנפשותינו.

לכן הסתירה התורה סוד זה ולא נגלה אלא ליחידי סגולה. ואין ספק שמשה ידע הדבר פי רוח אלהים בו ובקש ללמד דעת את יתרו חותנו ואמר לו נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אין לנו בזה העולם הנאה והצלחה אלא פי אם פאיש הנוסע ממקום למקום וכל תקנתנו לא אל מקום חומרי פי אם אל המקום אשר אמר ה' אותו אמן לכם לבדכם ולא לאחרים רצונו התוחלת האמיתית בקבלת פני ה' שהוא מקומו של עולם כאשר פי מהרי"א אשפנזי בפסוק (שמות כ"ג) ולהביא אל המקום אשר הכנינתי.

ואם תלך עמנו בדעתך ובשכלך גם אתה הצליח את דרכך ואז תשפיל וזה לפי שה' דבר טוב על ישראל רוצה לומר שהי"ת אינו מבטיח לנו כאשר יבטיח איש את בנו נער בהצלחות העולם הזה השפל אלא בטוב הצפון אשר עין לא תשורנו.

אבל יתרו בהיותו גר לא ידע בכל אלה ודעתו עדיין מטורפת לא הגיע למדרגה פזו על פן לא נטה לדברי משה והיתה מחשבתו אל הטוב המדומה אל ארצו ואל משפחתו כדברי רש"י אם בשביל נכסיו ואם בשביל משפחתו.

ענהו לא אלה עמכם בדעה פזאת להוחיל הטוב הצפון אשר לא ידעתיו ועין בעין לא ראיתיו אלא לארצי ולמולדתי הטוב וההצלחה הנראים לעינים אלה ובה אדבק. ובמענה השני נתעסק משה לענותו פי שגגה היא היוצאת מלפניו פי אמנם לא אמר שיעזוב הנאות

העולם מפל וכל אלא שצריך להדבק בשכינה שלא על מנת לקבל פרס ומ"מ גם ה' יתן הטוב וסופו לבוא שלא במתכונן וה' ייטיב לנו ויהי גם בעולם הזה.

ואל נא תעזוב אותנו הואיל ונדעת חנותנו במדבר ארץ מלחה ולא תשב ואין בה שבע והצלחה ותחשוב בזה כי לנו לא יהיה טוב בעולם השפל אין הדבר כן כי עוד חזון למועד ואע"פ שלא נבקשנו ואין דעתנו אליו מ"מ כבר הי"ת ישלח עזרו מקדש וגם טוב העולם הזה יבוא לנו פאבר נעבדך אל חי להיותו טוב וכל טוב יהיה מטיב.

והיה כי תלך עמנו בדעתנו ובמחשבתנו בהכרח הטוב שהוא אשר ייטיב ה' יהיה מה שיהיה בעולם הזה או בעולם הבא נייטיב גם לה ונעשה מה שלבך חפץ. ד"א והיה הטוב שהוא אשר ייטיב ה' עמנו והיטבנו לה הואיל ויתרו לא האמין למשה בטוב העולם הנצחי באשר לא עמל בו ולא הפירו לכן ענהו כי עכ"פ ילך עם ישראל להורותם הדרך ילכו בה ואם אין לבו חפץ בטוב ה' הסתום ישראל בידיהם ייטיבו לו ויתנו לו מטוב העוה"ז וישלמו שפרו על לכתו עמם.

ז"ש והיה כי תלך עמנו והיה הטוב שהוא אשר ייטיב ה' עמנו והיטבנו לה פירוש הטוב שהוא אשר לא נסית ולא חפצת בו יהיה עמנו ולנו ולא לה ואמנם אנחנו נסתן שפרך והטבנו לה הטובות המדומות כי באלה חפצת.

וז"ש רש"י מה טובה הטיבו לו דשנה של יריחו וכו'. הנה שמעת שעשו ישראל עם יתרו פאשר יעשה איש עם בנו הקטן.

ומתוך שלא לשמה בא לשמה ונשתקע בתוך ישראל: ניסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וגו'. עד ובנחה נאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל: האותיות שאלוני א' על אמרו וניסעו מהר ה' ואמרו חז"ל שפרו מאחרי ה' ושהו פנרענות האחד וצריך לידע מאין להם ומי הכריחם לומר שהו פנרענות ולא נסיעה כמשמעה מהר סיני שהוא הר ה' ללכת למסעיהם? ב' למה היה נסעם דרך שלשת ימים וקרה מקרה זה שגם ארון ברית ה' נסע לפניו דרך שלשת ימים לא פחות ולא יותר מאשר נסעו בזדון לבבם מאחרי ה' הלא דבר הוא.

ג' כי אם הארון נסע לפניו בהכרח היה להם לנסוע אחריו ומה פשעם אם כן וחסאתם ואיך סרו מאחרי ה'? ד' והוא הספק התעוררו בו כל המפרשים איך ארון ה' נסע לפניו והיה משפנו בתוך הדגלים באמצע בני ישראל ל עד שקצתם הוכרחו לתרץ שני ארונות היו.

והאריך מהרי"א בביתול הדעת הזה והאמין שפעם הזאת לבד ובעברם אח הירדן נסע הארון לפניו. ואמנם הטעם שבשתי פעמים האלה לבד נסע לפניו ולא תמיד אשר כתב איננו מספיק ואינו נראה? ה' לתור להם מנוחה יפלא שהביא לשון מרגלות לתור את הארץ ולא כתב לבקש להכין וכיוצא? ו' באמרו וענו ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה שהוא דבר כבר אמור פעמים רבות שענוי פבוד סוככים בכנפיהם על ישראל במדבר בדרך? ז' בנסעם מן המחנה היה די והותר אומרו בנסעם וידענו שנסעו מן המחנה שחנו בו תמול שלשום? ח' מה ילמדנו בתפילה קצרה ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו' ולמה בנסעו יתפלל שיפוצו אויביו ויניסו דבר אין צורך בו שפבר לא היו

שונאים מסביב למשכנם ולא היו הולכים ישראל למלחמה ביום קרב? ט' וכאשר ינוחו מדוע יאמר שובה ה' אחר שפבר נח ושב למקומו? וישאל שישוב ה' אחר ששב? י' בביור רבבות אלפי ישראל שאין לה טעם וריח? ואם רצונו שישוב ה' אל רבבות אלפי ישראל חסרה לה מלת אל מן הכתוב? ועוד למה ישוב אל רבבות אלפי ישראל ולא אל פחות ויותר מהם דרך פשוטו של מקרא? ואמרתי גם אני פי הסרחון הזה והפורענות הקשה שפרו מאחרי ה' ולא האמינו בו שיצילם מפה כל אויב ואורב בדרך ולא הקנה לבם שלם באמונה בה' עד שבנסוע הארון כדי שילכו כל הקהל עמו והוא בתוכם בפעם בפעם הם מפחד לבכם לא הלכו עמו אלא אחריו הרחקמטחוי קשת בדרך היראים עד שנתרחקו מארון ברית ה' דרך שלשת ימים.

שהארון הקנה נוסע כל שלשת הימים נסיעה פמנהגו והם מתעצלים עד שהקנה רחוק בינם לבינו דרך שלשת ימים מיראה מדבר פן יקראם אסון. והנה הטעם לתור להם מנוחה רצונו שהם לא נסעו עמו והארון בתוכם והניחוהו לילך לפנייהם לפי שהיו חפצים לשבות בבטלה ובמנוחה ולא להתנגע בעמל הדרך.

והנה לתור להם מדבר בישראל שנסעו מאחרי ה' כדי לנוח ולתור להם בדרך התרים בקשו להתגנב ולהרחיק עצמם מן הסכנה. וביאר הכתוב חסדי ה' כי אעפ"כ לא סר ענן ה' מעליהם אף בנסעם מן המתנה אשר שם ארון ה'.

ואף גם זאת בהיותם מסוככים בענן יראו לנפשם ולא בטחו בה' להצילם. ואמנם אירע זה לבד במסע הראשון על לא למדו ישראל מדת הבטחון ולא הורגלו לילך בדרך ולאמץ לבכם בגבורה.

ואמנם אח"כ לא פחדו עוד ותמיד נוסעים וארון ה' בתוכם. אם לא ביום עברם את הירדן כי כן גזר ה' להוביש מימיו ע"י הארון ויעברו בחרבה.

על פכה בראות משה כי שם פחדו חטאים ולא האמינו לה' צווח ואמר לעיניהם בנסוע הארון והם לא נסעו. קומה ה' ויפוצו אוןיביה ויגוסו וגו'! פלומר אל תפחדו! חזקו ואמצו כי הנה ה' קם לפניכם הוא ימית ויצמית אויביכם! ואחר שראה לבכם נכון ואמיץ התפלל משה שישוב ארון ה' למקומו לנסוע בתוכם לפי שפבר ישראל בוטחים בה' שיתן להם פח לעשות חיל לנצח האויבים.

ונהו אומרו רבבות אלפי ישראל פלומר שובה ה' למנוחתך פי פבר יש רבבות אלפי ישראל עם רב לנצח ולא יפחדו עוד: ויהי העם כמתאוננים וגו'. עד לשום את משא כל העם הזה עלי וגו': יש לשאול מה זה שאמר רע באזני ה' נראה שבאזני ה' הקנה רע ולא בעיני אדם? ב' וישמע ה' ויחר אפו וכבר ידענו ששמע ה' חוקר לב בוחן פליות? ג' והאספסוף אשר בקרבו ראוי לפרש מלת והאספסוף גם מ"ש בקרבו.

ד' גם נראה לשאול מה היתה הבכיה הזאת למשפחותיו על דרך הפשט? ה' מה נשתנה החטא הלזה שהקנה רע בעיני משה ולא בעיני ה' ולעיל רע באזני ה' ולא באזני משה? ו' אם היתה התאנה בכל ישראל שפן נראה מפשט הכתובים שצאמר והאספסוף התאו וגו' וישוכו ויבכו גם בני ישראל וגו' למה לא פללם יחד לאמר והאספסוף וישראל התאו ויפלא שמשעה הקנה תוהה על זה ויברח מהיותו מוכיח ומיישיר עמו לאמר למה

הרעות וגו' לשום את משא וגו' ועל כל פשעיהם לא הורע בעיניו עד היום הזה?! ח' מה טעם אמר משה בהקשותו על ה' האם לפי דבריו לא היו חוטאים ישראל אם לא היו תחת ממשלתו? זהו שקר מבואר שאם חטאו פשעה עליהם לראש ולקצין כל שכן שיפשונו.

אם אין אדונים לאלה? ומעשה העגל יוכיח. ט' גם הלשון אינו בסדר נכון ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה שלא ימצא חן בעיני ה' כאשר לא ישים? ובהפך הנה נראה לומר ולמה לא מצאתי חן בעיניך וכי שמת משא העם הזה עלי? י' מי אמר למשה שה' יתברך יכריחנו במשא העם ושיעשה שהם לא יזעקו ויחטאו לשאול בשר לאכול עד שאמר מאין לי בשר? ונראה לפרש הפסוקים ורצונם להודיע שבתחילה לא היה העם מתאונן ממש בפיו אלא פמתאוננים מתרעמים בינם לבין עצמם ומאנתם אל הברך וחתאתם לא הגידו בפה מלא.

אך מצפצפים ומהגים פאיש אשר אין לבו נכון וחרבם תבוא בלבם בלב ולב ידברו וכוננתם זאת לא היתה גלויה אלא לבוחן לבות וכליות וידע מה בתשוקא. פ"כ הנה רע באזני ה' השומע ולא לאדם יראה לעינים.

וידע ה' טעם תלונותם על הברך והענישם בהבעיר את הבערה ותאכל בקצה המחנה שהוא הערב רב היושבים בקצות המחנה פי לא הורשו ליפנס במחנה העברים ולכללם בדגלים ובשבטים פי לא בשם ישראל יפנו והנה חונים בקצה האחרון סביבות המחנה.

והטעם שבמקום תחנותם לבד בערה אש ה' ולא בישראל לפי שאילו היו המתאוננים ולא ישראל פאמור ויהי העם פמתאוננים וכל מקום שנא' העם בתטאים מדבר וכפ' רש"י. ולפי שבהבעיר האש בקצות המחנה אין ספק שב תו משם פלטים מן הנחלשים ההם אל תוך המחנה ונמלטו מן הערב רב בקרב אחיהם בני ישראל וישראל רחמנים מסתמא אספו אותם אל תוך ביתם למלטם מן האש הנורא הנה ביאר לנו הכתוב פי לא כן עשו ואוי לרשע ואוי לשכנו ובחמלת ישראל עליהם נכשלו בעונם והיה להם לזרא.

באמרו והאספסוף אשר בקרב פירוש אותם הרשעים שישראל אספום בקרבם הנה אשר בהיותם בקצה המחנה התאוו תאווה בינם לבין עצמם הנה חזרו לסורם פמנהגם הראשון ושבו וסבבו שכו גם בני ישראל ויפתום בפיהם אשר בטרם זה לא עלה על לבם אכן בהתחברם לרשעים פרצו את מעשיהם ואמרו בפירוש כלם מי יאכילנו בשר.

וכאשר שמע משה עתה את העם ירצה הערב רב אשר היה בוכה למשפחותיו רוצה לומר למשפחות משה רצונו לבני ישראל הפשרים (שלקך פינה אותם בשם משפחות משה) ושפל איש מהרשעים ההם היה פפתח כל אהל מבני ישראל להדיחם מעל ה' ושחרה אף ה' מאד על כלם זה היה בעיני משה רע שהי"ת יחרה אפו גם על הפשרים והפשע בערב רב אשר נספחו על בית יעקב והסיתו והדיחו את ישראל ואלה הצאן מה עשו? זהו שאמר למה הרעות לעבדך ויחרה אפך על אלה שלא חטאו אלא בשביל הגרים ואם יקשה בעיניך לאמר אתה גרמת ובשלה הרעה הזאת להם שלקחת מעצמך הערב רב ולא נמלכת בי כאשר אמרו חז"ל אין זה ראוי פי אדרבה למה לא מצאתי חן בעיניך ולא עשיתי טוב לשום אני משא העם הזה עלי לגיירם ולהכניסם תחת פנפי השכינה?

וכי בשביל זה אהיה חייב לשאת אותו בחיקי שלא יחטא לעולם? האנכי הריתי וגו' ל
ובפרוש הזה יתיישבו כל הערעורים.

וגם כל העם שפתיב על מקומו יבוא בשלום. ואע"פ שקרא משה העם לכל שש מאות
אלף רגלי הטעם שאף הם היו בפרד ובמעל כמו שנאמר וישבו ויכפו גם בני ישראל
שגם הטובים שבו ויכפו ויהפכו סורי הגפן נכריה לעשות הרע בעיני ה': זכרנו את הדגה
וגו': עד וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו: נפש האדם מתפעלת בדבר הנראה
(ה) והחוש הפנימי יקבל צורת הנראה מן החיצון עד שיצוייר בשכל הדבר ותתהנה
הזכירה בו ויכתב בספר הזכרון פאלו תמיד תמונה לנגד עיניו מן הדבר שהוא פידוע
בחלום בחזיון לילה בתנומות עלי משפב.

ולפי שהורגלו ישראל במצרים תמיד לאכול דגים וירקות התפעל חושם מהם עד שתמיד
יזכרום. על כן אמרו זכרנו את הדגה את הקשואים וגו' פלומר לשעבר זכרנו בכל יום
ויום היו הדגים והעשבים אז זכרון לבני ישראל, אמנם עתה בהפך אינם זוכרים דבר
מהם עוד ואינם פועלים בחוש אלא נפשם יבשה לדמיון הדברים היבשים הנראים הואיל
ותמיד אל המן עיניהם ומעולם לא יראו דשא עשב מזריע זרע אלא דבר לכן פועל ביותר
בחוש הראות פידוע ואותו הגון תמיד אצלם או ברחים או בפרור בבתים בחצרות
ובשדות על פי ברדת הטל על המחנה באישון לילה ואפלה ירד המן עליו באופן שלא
נשאר רגע לחזות בנזעם ה' ממגד תבואות שמש וממגד ארץ ומלואה פגו ה' פארץ
מצרים: ניחר אף ה' מאד ובעיני משה רע.

כל הכועס ישתנו פניו ויאדימו פתולע עששה מפעס עינו (ו) כי יתנועעו רוחותיו בתנועה
מבולבלת ובלי סדר. ואשר נכתב בהי"ת חרון אף היא לשכף את האון ולא יכעוס והפעס
אינה מדה מבולבלת רוחו יתברך ולא עוז פניו ישונה ואין בו מתנאי החרון.

פמאמר דוד (תהלים ב') יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו אז ידבר אלימו באפו ובחרונו
יבהלמו. רצה להודיע לנו פאשר הצענו שהחרון יחמם הרוחות ויעלה אידים במוח האדם
וינועו פשפור בתנועה בלי סדר ויאדימו פניו ויתלהבו פאש.

ואיש השמח וטוב לב להפך רוחו ינוח בהשקט ואידים ישפוטו. אבל ה' יתברך אין מדתו
פמדת פשר נדם והשמחה והחרון לא יחדשו דבר בעצמותו כי החרון אינו הוללות ובלבול
הדעת בו כמו באדם אלא פעולה להעניש החוטא.

פאשר פתבו מפלוטרק"ו היוני אשר ענש עבדו וצנה להכותו על רוע מעשיו. וכאשר
העבד הוכיחו למה פעס עליו והפעס מדה רעה? השיבו החכם בנחת שהוא לא פעס
מעולם ואין בו ממת החרון אלא יעשה זה למשפט להענישו על רעתו.

כן אלהים חיים ומלך עולם לא יחרה אפו להתגולל ולהתגעש ולא יתחדש בו דבר אלא
ישלח חרון אפו להעניש החוטאים ואמנם רוחו בנחת באופן שישחק וילעג למו בהשקט
ואז ידבר אלימו באפו ובחרונו יבהלמו.

ואלו רוחו הנה מתפעל מן הפעס כפשר נדם לא הנה שוחק ומלעג בתוך פעולת החרון.
פכה הודיענו הפתיב בזה שעם פי חרה אף ה' מאד מ"מ לא נשתנו מדותיו.

אָמַנְם לֹא כֵן מִשֶּׁה שְׁהוֹרְעוּ פָּנָיו וְנִשְׁתַּנֵּית מִרְאִיתוֹ מִכַּח הַכַּעַס. וּבְעֵינַי מִשֶּׁה רַע: אֶלְדָּד וּמִדָּד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: עַד הִמְקַנָּא אֶתְהָ לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עִם ה' גְּבִיאִים וּגוֹ': בִּיקְשׁוּ הַנֶּעֱרַר וַיְהוֹשֶׁעַ לְמֵאֵס עַז פָּנָי שְׁנֵי הַזְקֵנִים הַמִּתְנַבְּאִים בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה בְּפִרְסוּם וּבְהֶמּוֹן הָעַם וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה.

כִּי אָמַנְם הַהִתְבּוֹדוֹת יָפָה לְנִבּוּאָה וּכְבוֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דְּבָר בְּהֶצְנַע לְכַת וְאִין דּוֹרְשִׁים בְּמִרְכָּבָה בְּתוֹךְ קָהֵל וְעֵדָה וְסוּד ה' לִירְאִיו יִצְפָּנָם בְּסוּפּוֹ בְּסֵתֵר פְּנָיו. אוּלַם הַנִּבּוּאָה בְּהַקְהֵל בְּרַחוּבוֹת קִרְיָה גְּנָאִי לָהּ בְּאֲשֶׁר יִלְמְדוּ הָעַם לְהִתְרַגֵּל בַּעֲבוּדָה הַהִיא וַיִּתְנַבְּאוּ גַם הֵמָּה בְּתוֹכָם וַיְבוֹאוּ לְזַלְזַל בָּהּ וּכְדִי בְּזִיוֹן וְקֶצֶף.

וּגְנָאִי גַם כֵּן לְמִשֶּׁה שְׁהִיָּה נְבִיא לְבַדּוֹ וְלֹא קָם כְּמוֹהוּ וְעֵתָה כְּאֵלוֹ כָּל עִם ה' גְּבִיאִים בְּעֵינַי אִמָּהוֹת עֲבָדָיו כְּאֶחָד הַרְקִים. וְגַם כָּל הָעַם הַזֶּה מִצָּאוּ חֲזוֹן מֵה'.

אָכֵן מִשֶּׁה הוֹכִיחַ יְהוֹשֶׁעַ בְּדִבְרֵוֹ וְאָמַר שְׂאֵל יִפְחַד מִזֶּה כִּי אָמַנְם אִין יִכּוֹלַת בְּיַד הָאָדָם לְהִבִּיא שְׂפַע הַנִּבּוּאָה בְּרִצּוֹנוֹ אֲלֵא הִיא מֵאֲתוֹ יִתְבַּרַךְ לְאֲשֶׁר יִחַפְּזֵן יִתְנַבֵּה. וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם דְּבָר בְּלִמּוּד וְהַנְהַגָּה בְּדִרְכֵי הַנִּבּוּאָה אִם ה' לֹא יִתֵּן הַטּוֹב כִּי מִיָּדוֹ הַכֹּל.

וְזֶהוּ אָמְרוּ הַמְקַנָּא אֶתְהָ לִי כְּלוֹמֵר כִּי תֹאמַר בְּלִבְכֶם הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְהִיּוֹתָהּ מְקַנָּא לְכַבוּדִי שְׂלֵא יִהְיוּ כָּל עִם ה' גְּבִיאִים אֲלֵא יִהְיֶה לִי לְבַדִּי הַחֲרַשׁ וְשִׁים יָדָהּ עַל פִּיהָ כִּי מִי יוּכַל לִיתֵן הַל עִם ה' גְּבִיאִים.

וּמִי יְכוּל לַעֲשׂוֹתָם גְּבִיאִים? הוֹאִיל וְה' הוּא הַנּוֹתֵן רוּחוֹ עֲלֵיהֶם וְלֹא כֵן אָדָם. וְאִם כֵּן יַעֲמְלוּ הַקָּהֵל וַיִּטְרַחוּ בְּדִרְכֵי הַנִּבּוּאָה לֹא יַעֲשׂוּ כְּלוּם אִם ה' לֹא יִתֵּן רוּחוֹ עֲלֵיהֶם וְאִם ה' לֹא יִתֵּן שְׂוֹא עֲמְלוֹ בְּנִיּוֹ בּוֹ: וְהִרְ"ר גְּרִשָׁם בְּנֵי תַנְצַב"ה פִּירְשׁוּ.

כִּי אָמַנְם (ז) הַקַּנָּאָה תְּפוּל עַל דְּבַר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם בְּכַחוֹ וּשְׂכָלוֹ הַנּוֹתֵן לוֹ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל כִּי בּוֹ יִקַּנָּא חֲבִירוֹ עָלָיו הוֹאִיל וְאִין בְּעֶצְמוֹ כְּמַדּוֹת חֲבִירוֹ. אָבָל לֹא תְּפוּל הַקַּנָּאָה בְּדִבְרֵי שֶׁהוּא מִמֵּת אֱלֹהִים וְעֵזֶר וְסִיּוּעַ מִן הַשָּׁמַיִם כְּאֲשֶׁר אִין בְּיַד הָאָדָם לְהִתְדַמֵּה אֵלָיו, ד"מ הַקַּנָּאָה אֵינָה רְאוּיָה אֶל אִישׁ כִּי יִהְיֶה בּוֹ מוּם גְּבֵן אוֹ דַּק פֶּסֶח אוֹ עוֹר לְאִישׁ חֲבִירוֹ יָפָה עֵינַיִם וְטוֹבִתְוֹאֵר מְאֹד בְּאֲשֶׁר הִינּוּפִי בָּא לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִלְבִּינוּ פָּנָיו כִּי גְדוּלָּה תְּשׁוּבָה וְשִׁישִׁיבָנוּ.

לָךְ לְאִוְמָן שְׁעֵשְׂאֲנִי! לֹא כֵן בְּמַדּוֹת וּבְכַפְעוּלוֹת הֵמָּה בְּיָדוֹ רְאוּיָה בְּהֶם הַקַּנָּאָה. אִם עַל פָּנָיו יִכְרַכּוּהוּ וַיִּזְרוּ בְּאֶצְבַּע מַדּוּתָיו הַמְּגֹנְנוֹת וְהַשְּׂפָלוֹת לַעֲרַף מַדּוֹת חֲבִירוֹ.

וְהַטַּעַם שְׂאִין מְקַנָּאִין בְּדִבְרֵי שְׂאִי אֲפֶשֶׁר לְהַשִּׁיגוֹ. וְהַדְּבָר מְבוֹאֵר.

וְקַנָּאָה כְּזֹאת הִיא הַתַּאֲנָה לְדִבְרֵי כְּמוֹ שְׂאֵמֵר (תְּהִלִּים ל"ז) אֵל תִּקַּנָּא בְּעוֹשֵׂי עוֹלָה, לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַלְכֶם חֲשֵׁשׁ מִשֶּׁה שְׁקַנָּאוּ בְּעִבּוּרוֹ עַל כִּי הוּא לֹא יִתְנַבֵּא אֲלֵא בְּהִתְבּוֹדוֹתוֹ וְהֵמָּה לֹא כֵן אֲלֵא בְּמַעֲלָה טוֹבָה וְרַחֲבָה עַל נְבוּאָתוֹ לְהִתְנַבֵּא אֵף בְּהַקְהֵל וּבְפִרְסוּם.

וְלָכֵן גַּם הוּא בְּרוּב עֲנֻתָּוֹתוֹ עָנָהוּ לִיהוֹשֶׁעַ הַמְקַנָּא אֶתְהָ לִי! אִין רְאוּיָה שְׁתַּהֲיֶה קַנָּאִי לְכַבוּדִי כִּי אוּלַם בְּנִבּוּאָה אִין שְׁיִיף קַנָּאָה הוֹאִיל וְאִין בְּכַח הָאָדָם לְהַשִּׁיגָה בְּשְׂכָלוֹ וְעֲמְלוֹ אֲלֵא הִיא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם.

וְכָל עֲמַל הָאָדָם אֵינּוּ שְׁנוֹה לְהִתְנַבֵּא אִם לֹא כִּי רוּחַ נְסֹעַ מֵאֵת ה' . וְאִם כִּכָּה מִי יִתֵּן וַיְהִי רְצוֹן שִׁיְהִיָּה כָּל עִם ה' גְּבִיָּאִים וְלֹא יִקְרָה לִּי עוֹן בְּדִבְרֵי הַזֶּה וְאִין לִי גְנָאִי וְדוֹפִי פִּאֲשֵׁר לֵה' לִיתֵּן עֲלֵיהֶם רוּחוֹ וְלֹא מֵאֵתָם וְאִין בִּי כַח לְהַשְׁיֵיג בְּשִׁכְלִי כְּמִידַת הַשְּׂגָתָם: הֲרַק אֶף בְּמִשְׁה דְּבַר ה' הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְּבַר וַיִּשְׁמַע ה': מִבּוֹאֵר שִׁישְׁמַע ה' דְּבַרְיָהֶם מִבְּלִי שִׁיגִיד הַפְּתוּב? וְאִנִּי אִמְרַתִּי בְּחַפְזִי שֶׁהֵמָּה רְצוּ לְלַגֵּל עַל מִשְׁה לְהִיּוֹתוֹ כְּבֹד פָּה וְכְבֹד לְשׁוֹן וְדְבָרֵי אֵינָם נִשְׁמָעִים עַד כִּי הִנָּצְרָה לְאַהֲרֹן לָפָה וּלְמַלְיָא בְּמַצְרִים.

וְגַם זֹאת טַעֲנָתָם שֶׁאֵין לוֹ לְהִתְנַשֵּׂא וּלְהַשְׁתַּרֵּר עֲלֵיהֶם עַל דְּבָרוֹ עִם ה' . כִּי לֹא יָדַע לְהַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוּלוֹ אִם לֹא יִפְרְשׁוּ הֵמָּה דְבָרֵי הֲרַק אֶף בְּמִשְׁה דְּבַר ה' הֲנֵה בְּמִשְׁה לֹא הִיָּה אֲלֵא דְבוּר לְבַדוֹ שֶׁדְּבַר ה' עִמוֹ.

אָבֵל לֹא יָכוֹל לְלַמֵּד דַּעַת אֵת הָעַם בְּלִתְנוּ כִּי לֹא יִשְׁמְעוּ דְבָרֵי. וְזֶהוּ אִמְרָם הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְּבַר וַיִּשְׁמַע ה'.

דְּרָה צְחוּק וְהַתוּל . כִּי דְבוּרֵינוּ שֶׁדְּבַרְנוּ שָׁמַע ה' כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם מַה שֶׁלֹּא נִשְׁמַע דְּבוּר מִשְׁה לְהִיּוֹתוֹ כְּבֹד פָּה וְלִשׁוֹן וְעַל הַלְעַג וְהַשְׁחֹק הַזֶּה נִעְנְשׁוּ: וְהָאִישׁ מִשְׁה עָנּוּ מְאֹד וְגו': פִּירְשָׁנוּהוּ בְּפִרְשַׁת נִיחִי בְּפִסּוּק נִיט שְׁכֻמוֹ לְסִבּוּל: וַיִּחַר אֶף ה' בָּם וַיִּלְהֶ: פִּאֲשֵׁר אִמְרָנוּ לְמַעַלָּה בְּסֻמוּף הַפַּעַס בּוֹ יֵת' אֵינּוּ חֶסְרוֹן וּמִדָּה רְעָה בְּטַבַּע אֲלֵא לְהַעֲנִישׁ הַחוּטָא וְלֹא תַתְעֲצֵם בּוֹ.

בְּאִנְפּוֹן שֶׁפִּאֲשֵׁר יִחְרָה אִפּוֹ לְהַעֲנִישׁ לֹא יִאֲרִיף בּוֹ הַפַּעַס אֲלֵא תְּכַף בְּרַגַּע כְּמִימְרִיָּה חֲלַף הֲלָף לוֹ וְעַד שֶׁלֹּא חָרָה אִפּוֹ כְּבָר עֲבַר מִמֶּנּוּ הַחֶרֶן וַיִּלְהֶ לוֹ מִדַּעַתוֹ יֵת'. וְעַל כֵּן גַם הַעֲנֻנְשׁ לֹא יִתְפַּשֵּׁט וְלֹא יִאֲרִיף יָמִים עַל הָאָדָמָה.

כִּי כְּבָר יִדְעֵנוּ הַפֶּרֶשׁ בֵּין הָאָדָם אֲשֶׁר יִחְרָה אִפּוֹ בְּנִקְל לְאִישׁ אֲרָה רוּחַ. (ח) כִּי הִרְאִישׁוֹן בְּהֵל בְּרוּחוֹ לְכַעֲנוֹס מֵהַר בְּרַגַּע לְנִתְחָן וּלְהֶאֱבִיד אִמְנָם אִם תַּמְתִּין עַד כִּלְהַ עִם בְּהִיּוֹתוֹ נוֹחַ לְרַצוֹת כְּבָר יִתְנַחֵם הָאִישׁ הַהוּא תְּכַף וּמִיָּד וַיִּבְקַשׁ לָשׁוּב אֵלָיו וַיִּרְפָּאֵהוּ מִמַּכְתּוֹ.

אָבֵל הָאִישׁ אֲרָה אִפִּים וְקָשָׁה לְכַעֲנוֹס פִּאֲשֵׁר יִחְרָה אִפּוֹ אִין תְּרוּפָה לְמַכְתּוֹ וְאִין קִץ לְזַעֲמוֹ בְּאִנְפּוֹן שֶׁהַנּוֹפֵל תַּחְתּוֹ לֹא יִקְוֶה שְׁלוֹם מִמֶּנּוּ וְלִשְׁוֹא יַעֲמוֹל לָשׁוּב אֵלָיו וַיִּרְחַמְהוּ. עַל כֵּן הִי"ת לֹא יַכְעוֹס עַל בְּנָיו אֲלֵא בְּמִדָּה הִרְאִישׁוֹנָה וְכִמְהָ זַעֲמוֹ רַגַּע וְאִם יֵשֵׁב בְּדָד וַיִּדּוֹם מִי שְׁנִטַּל עֲלָיו עַד כִּלְהַ עִם יָשׁוּב אֵל ה' וְהִשִּׁיב מַעֲלָיו אִפּוֹ.

וְכֵן כְּתוּב (יִשְׁעִי י"ב) אִוְדָה ה' כִּי אֲנַפֶּת בִּי יָשׁוּב אִפּוֹ וַתִּנְחַמְנִי מִשִּׁבְחַת וְאוֹמֵר הַנְּבִיא חֶרֶן אֶף ה' הוֹכַח יוֹכִיחַ הַחוּטָא אוֹלָם פִּאֲשֵׁר יָשׁוּב אִפּוֹ בְּכַמְעֵט רַגַּע יִבְקַשׁ לְנַחֲמֵהוּ וַיַּעֲשֶׂה עִמוֹ טוֹב וְחֶסֶד תַּחַת הַצָּרוֹת וְהִרְעוּת: שְׁלַח לָהּ אֲנָשִׁים וְגו': רַעֲיוֹנֵי עַל מִשְׁכְּבֵי סְלִיקוּ לְנִצְוֹר אֲרַחֲוֹת מִשְׁפָּט וּלְהַבִּין אִמְרֵי בִינָה.

לְמָה זֶה צָוָה ה' לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל דְּבַר יִכְשְׁלוּ בּוֹ וַיִּבְיֵאֵם לְמוֹת בְּמִדְבָּר עַד תָּנוּם כָּל הַדּוֹר? וְאֶף אִם נֹאמֵר שֶׁהֵם שְׁאָלוּ כְּאִמּוֹר בְּסִפְר דְּבָרִים וְכִאֲשֶׁר הִשְׁתַּדְּלוּ בְּזֵה הַמְּפָרְשִׁי. מ"מ אִם לֹא חַפְזֵי ה' לְהַמִּיתָם הִיָּה רְאוּי מְגוֹדֵל רַחֲמֵיו עַל בְּרוּאֵיו שֶׁלֹּא לְשַׁלְּחָם וְלֹא לְשַׁמּוֹעַ לְדְבַרְיָהֶם לְבַלְתִּי יַחְטְאוּ כִּי סִפְק שִׁידַע ה' הַעֲתִיד לְבוֹא וְשֶׁהַמְּרַגְלִים יוֹצִיאוּ דְבָה וַיִּנְיָאוּ אֵת לֵב הָעַם.

או ישים בלב התרים את הארץ להשיב שולחם דבר לא יניע את ישראל כאשר עשו. ואין להשיב שעדיין לא שלם עון האמורי והוצרה ה' יתברך למצוא תחבולה להאריך להם ירושת הארץ.

פי זה גנאי וחסרון בכם ה' יתברך ובשלמות מדותיו אל אמונה ואין עול שיעשה פועל און ומרמה לגנוב את לב אנשי ישראל אשר הוציא מארץ מצרים בכם גדול ובנד חזקה בלתי חטאם אליו! והפתוב אומר (דברים א') עלה רש וגו' ולא איש אל ויכזב בדברי שקר! וגם אין לומר שהי"ת לא יכריח האדם ואין ברצונו ליטול רשות הברואים בשום פנים.

יעשו מה שיעשו. פי זה אמת בדבר אשר ממנו ינתן לאדם שקר או עונש.

אף אמנם (א) בדבר יצא ממנו תועלת כללי או עונש ראוי לזולתו מצאנו כמה וכמה פעמים יכריח ה' לעשות הפעולות בתורה ובנביאים. כמאמר הפתוב (משלי כ"א) לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו.

ובענין הקשאת לב פרעה. ופתוי אחאב לעלות רמות גלעד (מ"א כ"ב, דה"ב י"ח) שיקבל ענשו.

ונתינת חן העם בעיני מצרים וישאלום. והסתת דוד למנות את ישראל (ש"ב כ"ד, דה"א כ"א) שיקבלו ישראל עונש הנה ראוי להם דכתיב וינסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד וגו' ובאמצעהו פתוב (דה"ב כ"ה) ולא שמע אמצעהו פי מהאלהים היא למאן תתם ביד פי דרשו את אלהי אדום מבואר בו שהי"ת נטל רשותו והכריחו ללכת למלחמה עם אחיהם בני ישראל.

וכן מצאנו (ש"ב י"ז) וה' אמר להפר את עצת אחיתופל הטובה למען הביא על אבשלום את הרעה. ככה ברחבעם וירבעם (מ"א י"ב) פי מאתי נהיה הדבר.

ובשמשון (שופטים י"ד) ואביו ואמו לא ידעו פי מה' היא. גם ראינו בישראל באמרם (לקמן י"ד) נתנה ראש ונשובה מצרים מנעם ה' והענישם עד שעזבו מחשבותיהם וכן בצאתם ממצרים (שמות י"ג) לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים פן ינחם העם וישבו מצרימה וכאלה רבים בתורה יורו וילמדו שהי"ת לפעמים יכריח ויסבב פעולות יחשוב אותן ראיות לתועלת או לעונש ברואיו.

גם הלום ראיתי וגדולה היא אלי למה הי"ת יבקש תחבולות לסבבם דרך ים סוף כאלו אין בידו להטות לבם אל אשר יחפץ ולתת להם לב אמיץ בגבורים לא ישובו מפני כל אם רצונו שעל כל פנים ילכו לרשת את הארץ אשר נשבע ה' לאברהם אף אם לא ינכו? זאת ועוד אחרת פי אמת ויציב שידע ה' מה שעתידי לבוא על האדם אם פן היאף יעלה על הדעת לסבב סבות שלא יעשה איש פעולה בהפך מה שראה ה'? פי זה נמנע שאם יוכל אדם לשנות ממה שידעהו ה' תהיה ידיעתו מסופקת ולא אמיתית! ואם פן מדוע לא נחם דרך ארץ פלשתים כאשר ידע מעשה שהיה כף הנה שבאמת לא ישובו מצרימה? גם בדוד אמר (ש"א כ"ג) היסגירו בעלי קעילה וגו' ביד שאול ויאמר ה' יסגירו והוא ברח משם באופן שלא יסגירו.

אם פן היתה ידיעת ה' על תנאי אם לא יברח והיא קרוכה לידיעת האדם שיידע שיאונה לו מקרה רע אם לא ישתדל להנצל ממנו? בכל אלה ראוי להתעבב ולחשוב מחשבות ללמד דעת את העם בתשכה יתהלכו להאיר להם ללכת יומם ולילה: אבל שמע ישראל האזינו פל יושבי חלד והאמינו (ב) כי הי"ת יודע פל העתיד בפעולות האנשים ולא יכריח מפני כן הואיל ולא יהיה הדבר ולא יקום לפי שיידעהו הי"ת אלא ידעהו הי"ת לפי שעתידי להיות פאשר ה' צופה ומביט עד סוף פל הדורות פאלו פבר המה לפניו ואין בזה הכרח לפעולות בני אדם ההולכים בשרירות לבם והרשות להם נתונה.

לדמיון העור פאשר אמרנו במקום אחר. פי אמנם (ג) הידיעה בידוע היא תמיד אחת בעבר ובעתיד ולא תשתנה אלא בדבר הידוע פפי מה שהוא או עתיד או עבר וכאשר הידיעה בדבר שעבר לא תכריח הפעולה להיות כה וכך הואיל ונעשתה פבר פכה הידיעה בעתיד לא תכריח להיות כה וכך ואין ביניהם הפרש אלא שנוי מצד הפעול שזה עבר וזה עתיד ולא מצד הפועל.

(ד) לכן לא יעזור ה' ביד האדם או ימנענו מרצונו כי יהיה אם פן מונע בחירתו או עוזר לו ולא יקרא אדם ההוא ברשותו. ואם (ה) לפעמים יפעול ה' ביכולתו דבר מן הדברים נגד רשות הבריות פי כן עלה במחשבה לפניו לאיזה תכלית ותועלת אין לפועל המוכרח על הפעולה ההיא שבר או עונש פי כן צונה ולא פעל ברשותו פאשר יקרה מקרה אל האדם לפעמים יבין וישפיל ויגמור בדעתו שלא לעשות פעולה מן הפעולות ועם פל זה יעשנה מפח ההכרח ורצון חיצוני לא ידע האדם מה שיהיה.

פמאמר שלמה (קהלת ח') פי לכל חפץ יש עת ומשפט פי רעת האדם רבה עליו וזה הוא פח עליון המכריחו בעת מן העתים לפעול נגד רצונו והוסיף ואמר (שם) פי אינו יודע מה שיהיה וגו' אין אדם שליט ברוח וגו'.

הלא תראה שלפעמים יצנה ה' בכחו ויגזור פה וכך על האדם פמו בירמיה (א') בטרם אצרה בבטן ידיעתיה וגו' ובבטן לא זכה להיות נביא והבטיחו שלא יהרגוהו ויתן פלב אויביו להצילו פמו שאמר (שם) ונלחמו אתה ולא יוכלו לה פכ אתה אני להצילה.

ובשלמה פתיב (ש"ב י"ב) וה' אהבו ועדיין ילד הנה ולא זכה לאהבת ה'. ותרא אנתו פי טוב הוא.

ושמשון. (שופטים י"ג) פי גזיר אלהים הנה הנער מן הבטן.

פל אלה והדומה להם לא היו פועלים ברשותם ונבחרו מאת ה' מן השמים לתועלת עמו ישראל. נאלו ירמיה או שלמה היו חוטאים ומורדים בה' הנה אם פן לא יתקיים יעוד ה'? או שהי"ת יגלה סודו גם אל הנביאים הפושעים! ובהכרח ראוי לומר שלא היו ברשותם לפחות עד תום הפעולה אשר נבחרו לעשות.

ועל זה פתוב (יחזקאל ל"ו) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי אשר בחוקי תלכו ונאמר (דה"א כ"ח) ויאמר דוד לשלמה בנו חזק נאמץ ועשה אל תירא ואל תחת פי ה' אלהים אלהי עמך לא ירפה ולא יעזבך עד לכלות פל מלאכת עבודת בית ה'.

וְרָאִינוּ כִּי אַחַר תּוֹם וּבְנֵי הַבַּיִת חָטְאוּ בְּנִשְׁוֹי וּבַע"ז כַּאֲשֶׁר הִחְזִירוּ ה' בְּרִשׁוֹת עֲצָמוֹ וְכִזָּה רָצָה לְהַעֲנִיֵּשׁ ה' יִתְבָּרַךְ עִמּוֹ וַיִּסַּת אֶת דָּוִד לְמָנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וְרָאִינוּ שְׁלֵא נִמְנָה עֲוֹן זֶה עַל דָּוִד וְלֹא נֶעְנַשׁ עָלָיו.

וּבְשִׁגְמֹת אָמַר דָּוִד (ש"ב כ"ד) הִנֵּה אֲנִכִי חָטָאתִי וְאֲנִכִי הִעֲוִיתִי כִּי לֹא יָדַע שְׁנִיטְלָה מִמֶּנּוּ בְּחִירָתוֹ. וְכֵן פָּתוּי לֵב אֶחָאָב וַיַּעַל וַיִּפְּוֹל בְּרָמּוֹת גִּלְעָד לְהַעֲנִישׁוֹ וַיָּמוּת.

וְשִׁמְשׁוֹן הָיָה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹכִיחִים אוֹתוֹ כִּי לֹא יָדָעוּ שֶׁהוֹסֵר מִמֶּנּוּ רִשׁוֹתוֹ וּמֵה' הִנֵּה הַדְּבָר. וְכֵן הִקְשָׁאת לֵב פְּרָעָה שִׁיקְבְּלוּ הַמְצָרִים עָנְשָׁם.

וְאִמְצִיָּהוּ לֹא נֶעְנַשׁ עַל הַמְלַחְמָה אֲלֵא עַל עֲוֹנוֹתָיו הַקּוֹדְמִים כְּדַכְתִּיב (דֵּה"ב כ"ה) כִּי דָרְשׁוּ אֶת אֱלֹהֵי אֲדוֹם. וְאִמְנֵם כָּל אֱלֹהֵי לֹא נֶעְנַשׁוּ עַל הַפְּעוּלָה הַהִיא כִּי אֵין לָהֶם מִשְׁפָּט מִוֹת שְׁלֵא פָּעְלוּ בְּבַחֲרֵתָם אֲלֵא הִוְכַרְחוּ בָּהֶם.

וְהֶאֱרַכְנוּ בְּזֶה בְּפָרְשַׁת נֶאֱרָא. הִנֵּה שְׁמַעְתָּ עַד כֹּה הָיִית פְּעוּלוֹת בְּבִנֵי אָדָם יִכְרִיחַ ה' בְּהִנֵּה לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹנוֹ.

אִמְנֵם (ו) לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּבָר זֶה בְּאִפְּוֹן שְׁנָה וְלֹא יִכְרִיחַ ה' לֵב הָאָדָם עַל יְדֵי הַכְּרַח גְּמוּר. כ"א כַּאֲשֶׁר אֵין מְקוֹם לְסַבֵּב הַדְּבָר בְּאִפְּוֹן אַחֵר.

וְתַדַּע וְתִשְׁפִּיל כִּי (ז) שְׁנֵי דְרָכִים לְמְקוֹם לְהַטּוֹת לֵב אִישׁ. אוֹ בְּהַכְּרַח שְׁלֵם רָצוֹנִי שִׁטָּה לְבוֹ וַיִּכְנִיעַ רָצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת מֵה שִׁרְצָה ה' אוֹ בְּהַכְּרַח בְּלִתִּי שְׁלֵם שִׁיפְתַּח לְפָנָיו הַדְּרָךְ וַיִּנְיַעֲנוּ בְּצוּרוֹת הַמְתַּרְגְּשׁוֹת וּבְמִקְרִים בָּם יִתְפַּעַל הָאָדָם וַיִּפְּעוּל וּבְזֶה הַשְּׁנֵי לֹא יִכְרִיחַ רָצוֹנוֹ בְּהַכְּרַח גְּמוּר כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהָאִישׁ עִם כָּל הַמְנִיעִים יִתְחַזַּק בְּמַחְשַׁבְתּוֹ וְלֹא יַעֲזוּב דְרָכוֹ מֵה שְׁלֵא יֵאָנְהָ בְּאִפְּוֹן הַרְאִשׁוֹן שֶׁבְּהַכְּרַח הָאִישׁ יִצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן ה' יִתְבָּרַךְ וְלֹא יִשׁוּב מִמֶּנּוּ.

וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר יַעֲלֶה לְפָנָיו שְׁאָדָם יִפְּעוּל פְּעוּלָה זֹו אִם יָדַע ה' שֶׁכְּרָצוֹנוֹ וּבְרִשׁוֹתוֹ מְבָלִי מְכָרִיחַ יַעֲשֶׂנָה הָאָדָם לֹא יִשְׁנָה ה' טָבַע הַדְּבָרִים וְלֹא יֵאָחֲזוּ לְהַפְּעִילוֹ בְּדָרְךְ הַהַכְּרַח כַּאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה רָצוֹנוֹ בְּדָרְךְ טָבַע וּבְרָצוֹן הָאִישׁ הַהוּא.

אָבֵל אִם יָדַע שֶׁהָאִישׁ לֹא יַעֲשֶׂנָה אִם יַעֲזוּב לוֹ בְּחִירָתוֹ אִזּו יִשְׁתַּדֵּל לְהַטּוֹת לְכַבּוֹ בְּמִנְיַעִים בְּדָרְךְ הַב' כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּנִתְיַנַּת חַן הָעַם בְּעֵינֵי מְצָרִים. וְאִם עַד אֱלֹהֵי יָדַע שְׁלֵא יִשְׁמַע לוֹ יֵאָחֲזוּ בְּדָרְךְ הַרְאִשׁוֹן בְּהַכְּרַח גְּמוּר כְּמוֹ בְּפָרְשָׁה הַזֹּאת שֶׁאָמְרוּ נִיתְנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מְצָרִימָה הִוְכַרְחַ ה' בְּכַחוֹ לְמִנּוּעַ חֲזָרְתָם שְׁמָה.

וְהִנֵּה אָבִיא הִנֵּה מַעֲשֶׂה בְלַעַם הוֹבָא בְּפָתוּבִים לְבַנֵּי אָב לְלַמְדָּנוּ הַדְּבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה. כִּי אִמְנֵם לֹא רָצָה ה' שִׁיקְלֵל אֶת יִשְׂרָאֵל.

וְלָמָּה אִם כֵּן אַחֵר צוּרוֹת אוֹתוֹ לֹא תִלְךְ עִמָּהֶם חֲזָר וְאָמַר קוּם לָךְ אִתְּם? וְהַדְּבָר הוּא כִּי רָצָה הַקַּב"ה לְנַסּוֹתוֹ בְּכָל הָאוֹפְנִים אִם יִלְךְ בְּמַצְוֹתוֹ אָבֵל עַכ"פ גְּזוּר הִי"ת שְׁלֵא יִקְלַל אֶת יִשְׂרָאֵל. וּבְרִאשׁוֹנָה הַנִּיחֵהוּ בְּרִשׁוֹתוֹ וְאָמַר לוֹ קוּם לָךְ אִתְּם.

וְכַאֲשֶׁר רָאָהוּ שְׁאִם יִנִּיחֵנוּ בְּרִשׁוֹתוֹ הוּא יֹאמַר אֶת הָעַם אֲחִזּו ה' בְּדָרְךְ הַשְּׁנֵי וְהִבִּיא לוֹ מוֹנְעִים וַיִּצָּא מִלֵּאדָה ה' לְשִׁטָּן לוֹ וְהִרְאָה לוֹ פְּלֵא דְבוּר הָאֲתוֹן. וּבְרִאשׁוֹתוֹ שְׁעַד הִנֵּה לֹא סָר

ממחשבתו ולא נתפעל ולא מלא אחריו ה' תפיש ה' ההכרח בדרך הראשון ומנע ממנו את בחירתו ואמר שוב אל בלק וכה תדבר.

ונאריה בפרשת בלק. זה הכלל כי לא יעשה ה' דבר על צד הבטול אין צורך לו ושבלתו כבר תעשה הפעולה ההיא אם לא כי קנאת ה' צבאות תעשה זאת (ח) לפעמים לשלח מונעים או מניעים מהדרך הב' להוסיף שכר או עונש הפועל פאשר גם במניעים ההם ידע ה' שהפועל הוא לא יסור מדרכו אם להרע ואם להיטיב וזה נקרא גיסיון כמו באברהם ואיוב.

ועוד נדבר בפרשת וילך. והנה ידוע ומפורסם שלא היה מוכרח ה' לתברך להביא אל ארץ פנען אלא זרע האבות יהיה בדור שיהיה פאשר שלם עון האמורי וינפו המה אל המנוחה ואל הנחלה.

כי ידענו שאם היה מאבדם עד השמידו אותם בעון העגל או בפשע אחר כבר היה מקנים הבטחתו בזרע משה בחירו כי לא הבטיח לאבות שדור המדבר דנקא יירשו ארץ וגלוי ידוע לפניו שיהיו בנים לא אמון כם ושללא יפנסו לארץ בעונם אלא בניהם.

לכך לא רצה לפעול בכחו ובגבורתו להכריח הטבע ורשות האדם שלא יחטאו ושללא ישמעו לקול התרים את הארץ כי לא זכו בזה ולא הבטיח ה' להביא אותם אל הארץ ועזב הי"ת ברשותם הפעולות.

ואם לא יפנסו המה כי יחטאו לו יקנים הבטחתו בזרעם בזמן כי יהיה שלם עון האמורי. ואם דור המדבר היו זוכים ולא חטאו היה באמת מכניסם לאתם והיה נותן להם האמורי למס עד שלם עונו פאשר עשה ליתר הפנעני והורש לא הורישו.

כי אל צדיק הוא לא יעשה טוב לאחד בהריעו לאחר אינו ראוי לאותו עונש. לכן פאשר באו לפני משה ואמרו ושלחה אנשים לפנינו פאשר העיד משה כי הן בפיהו נכונה.

לא רצה הי"ת למנעם ולא לשים בלב המרגלים שלא להוציא דבה שלא ליטול רשותם בדרך שיידע שיחטאו ולא יפנסו לארץ. וגם לא רצה לתת לפניהם מונעים פאשר עשה ברצותם לשוב מצרימה.

אמנם חזרתם למצרים לא רצה הי"ת עכ"פ ונתן ה' בקולו עליהם והכריחם שלא לשוב כי אם היו שבים לא היה יכול הי"ת להביאם עוד לארץ לקנים הבטחתו אל האבות גם בבנים אחריהם אם לא יחזור להביא נפלאות וניסים במסות גדולות פאשר עשה ביום הזה וכדי בזיון וקצף.

ולכן לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי אלו היה מראה להם תרועת מלחמה מידי בצאתם ממצרים זה היה ליתן לפניהם מניע חזק לעזוב רשותם ולחזור לאחוריהם. ויהיה נגד המכונן.

הלכך הסיבם דרך המדבר כדי שלא יבוא להם חפץ לחזור ויצטרף ה' לתברך לתפוש ההכרח שלא ישובו פאשר עשה במרגלים. ואתה הקורא שמור אלו העיקרים בדרך הזה ושים אליהם לבך לתורה ולתעודה כי אין לה מדה טובה הימנה בפני המפרשים: איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם.

עד ואלה שמוותם וגו': יקשה אומרו כל נשיא בהם ולא אמר איש ראש לבית אבותיו כבפרשת במדבר? או יאמר כל נשיאיהם? ומה שאמר וישלח אותם וגו' כלם אנשים ראשי בני ישראל ולא אמר כל נשיא בהם כדבר ה' ועוד מדוע פתב וישלח אותם עד לא הזכיר שמם ואחר הזכירם אחד לאחד חזר ואמר וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען? והנראה שגלוי וידוע לפניו שאלה חטאים היו בנפשותם ושללא היו ראויים לשררה על פי ה' בעיני ישראל.

כי האדם יראה לעינים ויחשוב לאנשים פשרים הצבועים חלקו מחמאות פיהם ותחתיים תעמוד הבהרת. וזה החילם לעשות כדי להשתרר לרדוף אחר הכבוד והגאונה.

והנה זה דרפם כסל למו. ונקוט פללא בידה (ט) כי כל צבוע וחסר בעונה אחר שהשיג תאות נפשו תיכף ומיד יתהפך סורי הגפן נכריה ומראה באצבע גבוהותו ורום לכבו.

הנה כי כן בדבר הזה אמרו ה' תשלחו כל נשיא בהם פלומר כל איש שהוא נשיא לעיני ההמון מראה עצמו איש טוב והגון לנשיאות. אבל בעיני אינו נשיא כי ידעתי את האיש ואת שיחו ממני לא יפלא כל דבר.

ובהם לבד הוא נשיא. והראה כי מיד שפחד משה בהם לשלחם עין בעין ראו רוממות לבם וגאונם.

זהו אמרו וישלח אותם משה וגו' רוצה לומר שפחדם לשלחם ותיכף ומיד ראשי בני ישראל המה וברגע פרח הנגע בהם וגלתה את מומם וזדון לבבם עד שעשו עצמם ראשי בני ישראל.

ואז משה גם כן הפיר בהם וידע מגאונם שיזכרו סרה על ה' ולפיכך שבו להיות נבזים ושפלים בעיניו וקראם לבד אנשים באמרו אלה שמות האנשים אשר שלח משה וגו' והתפלל על הושע בקרוא לו שם חדש לאמר יה יושיעה מעצת מרגלים כי כבר עתה היו בעיניו פרשעים ועתידים ליתן את הדין.

ד"א איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם. כי אמנם פשתה צרעת הממארת בקהל העברים (י) שאין איש מכיר את מקומו ויאמרו כלם להיות ראשים ואין בינינו מי שיקבל תוכחות דור ששופטים את שופטיהם וזה סבה לכל הרעות שאכלונו הממונו כידוע.

ולפי שגם בשלוח המרגלים פחד ה' שיקלקלו דרפם בפעם בפעם וירצו לעלות כלם בראש הוצרה לצוות למשה בפירוש שלא ישלח אלא איש אחד למטה לבד ואין איש אתו. והטעם לפי שכל נשיא בהם הואיל וכל ישראל נשיאים ובני מלכים בעיניהם ואם תניחם ירצו לעלות כלם בראש ואין איש יניח מקומו לחבירו: ויקרא משה להושע בן נון יהושע.

פירשו חז"ל ל יה יושיעה מעצת המרגלים ולפי זה היה מן הראוי שיזכר בתורה קודם לכן בשם הושע ונהפוך הוא שתמיד טרם שלוח המרגלים קרוי יהושע ולא הושע גם משה ביום מותו קראו הושע בפרשת האזינו אמנם הקב"ה קראו יהושע בפרשת וילך ובספרו גם כן תמיד בשם יהושע יקרא? צריך לדרוש הטעם.

אולם באמת כך המנהג מימי קדם באיש הפורש לעבודת המלך שישנו את שמו ויעשו לו שם אחר כשם הגדולים אשר בארץ שם המורה על עבודתו ועל משאו כיוסף (בראשית מ"א) שהסבו את שמו בשם צפנת פענח וכן (דניאל א') בדניאל וחיבריו להודיע לכל היותו כברייה חדשה וכקטן שנולד לצאת משלטנות עצמו אל עבודת המושל והשר.

והואיל ויהושע ביום הנלדו היה שמו הושע וכשפירש לעבודת המלך משה רבו החליף שמו יהושע כמנהג. ולכן כאשר היה עבדו תמיד זה שמו אשר יקראו בשם יהושע ולא הושע פדכתיב (שמות ל"ג) ומשרתו יהושע (לעיל י"א) ויען יהושע משרת משה.

אמנם עתה שהיה למשה לבחור אנשים ראשי אלפי ישראל ולא עבדים ומשרתים הנצרך לחזור לו שמו הקדום המורה על החירות ולכן קראוהו בזה למטה אפרים הושע בן נון ולא עוד יהושע.

ומה שאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע מה טעם קאמר מדוע חזר לקראו פאן הושע ולא בשמו יהושע הקרוי עד עתה והטעם שזה שמו לעולם הושע ומה שקראוהו עד הנה יהושע הוא להיותו עבדו כמנהג ולזה אמר ואלה שמות האנשים וגו' ויקרא משה להושע בן נון יהושע רוצה לומר לפי שהנצרך משה לשלוח לתור את הארץ אנשים ולא עבדים לכה חזר וקראו בשמו הקדום הושע ולא להזכירו בשם יהושע המורה על עבודתו על כן ויקרא משה להושע בן נון יהושע פירוש אם נקרא יהושע טרם זה לא פי זה הוא שמו אלא לפי שקראו כן משה מקדם כאשר בא לעבודתו ואין זה שמו.

מיהו זה היה מענותותו של משה כי אדרבה להקרא יהושע כבוד הוא לו שיעבד מלך מלך וכן הראה זה לו הקדוש ב"ה בקרוי לו שם חדש יהושע ולא הושע בפרשת וילך וכן יהושע עצמו בספרו היה מתכבד במשה והתפאר בשם יהושע המורה היותו עבד משה בחשבו זה לו לכבוד ולתפארת.

ומשה סר כיה נקט בפרשת האזינו וקראו הושע להורות על החירות להיותו נכנס ביום ההוא במלכות תחתיו למשול על ישראל ואין ראוי שיקרא בשם משרת כבימי קדם: ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ומלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים וגו': יש לדרוש ישוב נכון בפסוק הזה על פי פשוטו מדוע אמר ויבא לשון יחיד אחר שיאמר ויעלו לשון רבים? ומה ילמדנו שילדי הענק היו בחברון או בעיר אחרת ושחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים? וזה אינו מן הענין.

אלא שכוננת הפסוק לידע ולהודיע רשעת המרגלים אשר יכחשו בפייהם ויכזבו להוציא דבא שקר וכזב על הארץ מה שאינו באמת. כי אמנם נצטוו לראות הבמחנים ואם במבצרים הם יושבים.

שאם במחנים יהיה סימן שהעם חזק ואמין. ואם במבצרים יהיה העם רך ורף הלבב. והמרגלים הלכו בשרירות לבם הרע והגידו וכחזו שגם זה וגם זה היה בהם והערים בצורות גדולות מאד ועם כל זה ילידי הענק ראינו שם באופן שא"א לעלות אליהם הואיל ושניהם במ גבורה ובצורות.

והפתוב הזה בא וצונח והעיד לנו כי המרגלים האלה אכן לשקר ישבעו ותועה דברו על ה' כי באמת הפנענים לא היו יושבים בערי הבצורות אלא במחנים ירצה באמצע הדרכים בערי הפרזות.

ונה ראו בעיניהם פשעלו בנגב ירצה דרך ומסילה לעלות עד חברון ושה הנגב והמסילה היה בא ועולה עד חברון דרך אין בה ערים ומגדלים אלא פרוץ ועומד עד חברון ובכל הדרך שהלכו עד חברון לא מצאו מבצרים מפל וכל.

ושם אחימן וישאי וגו' רוצה לומר באותו נגב היו יושבים אלה ילידי הענק ולא ענקים אלא בני הענק ונחלשים מהם נטושים על פני השדה באופן שלא היו עומדים בבצורות. וגם חברון עצמה לא היתה עיר בצורה לומר שבתוכה יסגרו הענקים ולא תוכלו להלחם בהם כי חברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים וכל עיר ישנה ובנויה מימי קדם ומשנים קדמוניות אינה בצורה פידוע לבועלי מלאכת המבצרים.

ונזכר צוען מצרים לחזק הדבר מאד כי ידענו שמצרים לא היתה בצורה. עד שהנזכרו ישראל לבנות ערים בצורות סביבה את פתום ואת רעמסס.

להראות לנו כי לא לבד הפנענים לא היו יושבים בבצורות אלא שאין להם מבצרים כל עיקר ושגם העם לא היו נפילים אלא בני ענקים. ונתאמת שקר מאמר המרגלים וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן וגו' וישיבו אותם דבר ואת כל העדה וגו': ויספרו לו וגו': יקשה ראשונה מה זה הדבר שהשיבו אל כל העדה והפסיק הענין ואמר ויראום את פרי הארץ? שנית מה לנו אם השיבו הדבר אל כל העדה או אל משה לבדו? שלישית שלא אמר ויספרו להם הואיל וגם אל כל העדה דברו דבריהם? רביעית מה פנונת אמרו ויהס פלב את העם אל משה? חמישית עליו נעלה שנה אינו טעם מתנגד למה שאמרו התרים את הארץ מוציאי דבה? אלא אם היו אומרים אל תיראו ואל תערצו כי העם אינו חזק והערים אינם בצורות ושקר הגידו לכם והראוי כפי מאמר מהר"י אברבנאל ומהרי"א אשכנזי.

שמנהג המרגלים בארצות האויב כששבים אינם מדברים דבריהם בפרסום ובהקהל שלא להניא לב אנשי המלחמה אלא לשר הצבא לבדו בחשאי. וכן היה הטעם שלח לה אנשים רצונו שלח אתה פדך כל ראשי הלוחמים בינה לבין עצמם לאמר אל ישמעו העברים פן ירו לבכם הערל ויפנס מורה בלבכם.

אמנם המרגלים עזי נפש אשר כל מחשבתם להוציא דבה לא נשמרו מזה אכל רצו לדבר דבריהם בקהל ועדה לשמחה בקמיהם וישיבו אותם דבר ואת כל העדה ועשו בהפך אל מה שנצטוו בכואם אל כל הקהל להגיד הדבר הרע הזה.

וכן אחר זה אמר הפתוב ופרסם גנותם ורוע לבכם באמור והאנשים אשר שלח משה וגו' וישבו וילינו עליו את כל העדה רצונו השלוחים ששלח משה לבדו והיה להם להשיב דבר אליו לבד מ"מ שבו וילינו עליו כל העדה.

ולא עוד אלא שאם היה להם לומר איזה דבר טוב היו מנעימים אותו בלחש אל משה לבדו שלא ישמעו המון העם ואת אשר היה להם לכסות ירצה הדברים הרעים יאמרום

בתוך קהל ועדה ניתנו את קולם למען תפוש את ישראל בלבכם ולהדיחם מעל אלהי ישראל.

לכן ניספרו לו וגו' וגם זבת חלב ודבש היא שזה בהיותו דבר טוב ושבת לארץ ישראל לא הגידוהו אלא משה לבדו בחשאי ובהצנע אבל אפס פי עז העם וגו' הפכו פניהם כלפי העם. על פן כלב שהבין וראה תחבולתם ויהס כלב את העם אל משה פלומר אין זה הדבר שראוי לדבר בפני העם אלא אל משה לבדו אמנם אליכם בני ישראל די שתדעו שעלה נעלה וירשנו אותה מבלי שתאמרו דבר אחר והתנאים האחרים ראוי לאומרם לפני משה לבדו ולא אל המון העם וכל זה פדרך יוצאי הצבא האומרים לצבא דברים טובים דברים נחומים שלא יפחדו.

עם כל זה המרגלים החטאים עודם במרד ובמעל והשיבו את כלב פי אפילו תימא שאין ראוי לדבר אל העם אלא בדרך סתם. אעפ"כ תשובתם בצדה בדרך סתם לא נוכל לעלות אל העם: אפס פי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם: ראוי לשום לב על אמרו היושב בארץ ולא אמר עם הארץ סתם שכבר ידענו שהיא יושב בה? וכן אמרו ילידי הענק ולא אמר נפילים או ענקים? אלא לפי שהגבור לא יסתר בפצורות ולא ילין בפצורים פי יבטח בגבורתו רצו להגיד אם פן שהעם הזה כ"כ עז פנים וגבור שהוא בוחר לשפון בארץ על פני השדה ואין פושל במחננו ולא יירא משוד פי יבא.

אע"פ שהערים בצורות גדולות מאד וא"ת א"כ למה יבנו בצורות? והשיב וגם ילידי הענק ראינו שם רצונם להשים שמה הילדים פאשר בחרו בני גד ובני ראובן. ואמרו זה להפחיד את העם לאחר שיש להם גבורה ועריהם בצורות: ויהס כלב וגו' עלה נעלה וירשנו אותה פי יכול נוכל לה: ולא אמר פי יכול נוכל אל העם? הואיל וכלב צעק על השקר שהוציאו המרגלים מלבם שהערים גדולות ובצורות ורצה להודיעם פי כזב בפיהם ואדרבה הערים פרוצות ופחותות אין חומה עד פי בעליה לבד יירשנה מבלי מלחמה ועלה נעלה וירשנו אותה פי נוכל לה פאשר אין בה מבצרים.

והנה הואיל וזהו מחלוקת במציאות ואין החי מכחיש את החי בדבר האמת על פן האנשים אשר עלו עמו הפכו טענותיהם לדבר אחר בחזק ואומץ העם באמרם לא נוכל לעלות אל העם וגו' ולא טענו עוד על הערים: ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה אל בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה וגו': קצת תמוה הטעם שאמר אשר תרו אותם פי הלא ידענו שתרו את הארץ אשר בה דבר הכתוב עד הנה? גם מה שהוסיף הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ולא אמר אשר תרנו אותה ובאמרם אשר עברנו בה לתור אותה נראה שעברו בה לתור אבל לא עלה בידם? ויש לפרש פי הואיל ודבה פירושו שקר שלא היה ולא נברא ומוציא דבה הוא כסיל המכחש וכזב.

פן המרגלים דברו פזבים להפחיד העם. ואמרו חז"ל שמצאום קוברי מתים.

והנה אם נתעכבו בארץ ימים רבים וראו שמה קוברי מתים לא היה מן התימה פי מי גבר יחיה ולא יראה מות. אף אמנם אם עברו במדינות ובערים דרך העברה ובכל עיר

ועיר ברגע עברם ימצאו קוברי מתים זהו דבר פלא והמקרה לא יתמיד שיאירע בכל יום
עברם לקבור מתו לא ביום אחר.

ולוי שה' פעל כל זאת להנאתם ולטובתם פדברי חז"ל והם חשבוה לרעה כי אמרו הספה
לרוע מזג האויר ושבכהכרת ימותו בכל יום, א"כ ארץ אנקלת יושביה היא זהו השקר
והפזב שהוציאו על הארץ כי אולם אין האמת שעברו העברה בעלמא דרף המלה בארץ
ובערים אלא שהיו בה והתהלכו בארץ לארפה ולרחפה עד שפרו אותה פראוי פדברי
הרמב"ם שהיה זה מרים ופושעם והי"ת להצילם שלא ישגיחו בהם המית מגדוליהם ומזה
אין ללמוד שמוזג הארץ רע כי אין דבר תימה שימות א' בכל עיר ועיר מדינה ומדינה
בכל ימי מגוריהם בה.

ואולם המה להוציא דבה אמרו שלא נתעפבו בערים אלא דרף העברה ואעפ"כ מצאום
מידי עברם קוברי מתים וזה בלי ספק שהארץ משפלת ושתמיד יהיה פו. זהו שאמר
ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה פלומר שנתעפבו בה פראוי לרגל בערים והם אמרו
הארץ אשר עברנו בה לתור אותה רצונם שלא ישבו שמה אלא דרף העברה ואעפ"כ
מצאום תמיד קוברי מתים אם פו ארץ אנקלת יושביה הוא.

אבל יהושע וכלב בקשו מדבריהם להוציא תשובה ואמרו אף הם הארץ אשר עברנו בה
לתור אותה טובה הארץ מאד פירוש אע"פ שהיינו עוברים בה פדבריהם מ"מ ראינו
שטובה הארץ וזהגלוי לכל העמים ולכל עובר ושב שלא נצטרכו להתעפב שמה להבחין
הטובה היא אם רעה: ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים: ירצו שראו הענקים
רמי הקומה השוכנים בטח על פני השדה ולבם פלב האריה ואין צורך להם לערים
הבצורות כאשר אמרנו ששמה הניחו ילדיהן ילידי הענק.

וכאן בענקים המה הגבורים הפתוב מדבר. ואמנם הוסיף פאן בני ענק מן הנפילים רצונו
שאל תאמין שבני הענקים לא יאחזו מעשי אבותיהם ולא ידמו אליהם בגבהם ובגבורתם.
הואיל וכן (יא) מנהג הטבע שבהמשך התולדה מאב לבנו ולכן בנו יתמעט לבנים תרון
וגדולת האיברים והפח כי כן הטבע מתקצר ומתמעט והולך. כי אדרבה עתה הבנים עצמו
במאד מאד על האבות.

ושם ראינו את הנפילים ואף אם הם בני הענק מ"מ היו יותר גדולים מן הנפילים
הקדומים. ויהיה [מלת מן] לשון יתרון.

ולא כאשר אמרתם שהם ילידי הענק קטנים וחלוישים מהם: סר צלם מעליהם וה' אתנו
אל תיראום: פדרף ונימוס הצל אשר אם הגוף המאיר גדול מגוף החשוף יקטן צל החשוף
עד שישוב הצל אחורנית להתקבץ אל נקודה.

ולקות הלבנה יוכיח. על פו אמרו יהושע וכלב סר צלם ונתקבץ.

וה' שהוא גוף המאיר הוא אתנו. אם פו אל תיראום שלנו גדול משלכם: ד"א כשהשמש
על הראש האדם אין צל לו מצדדיו.

ומזה ראיה שאנו נטוים על ראשיהם מלמעלה פי בהיות ה' אתנו ולהם אין צל וסר כל צלם לכן אל תיראום פי אנחנו למעלה מהם: ד"א פי אמנם ישראל מסוככים בענני כבוד עד שהי"ת הוא מסתירם בסתר כנפיו והקב"ה אינו נסתר אלא בצל עצמו.

זהו שאמר הפתוב (תהלים צ"א) יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן. בהיות שאין אדם נסתר אלא אחר גוף אחר חוצה לו אבל הי"ת יושב בסתר ונעלם מעינינו ואין גוף אחר מסתירו אלא יושב בסתר עליון ובצל שדי עצמו יתלונן, והנה כאשר אין צל לאויבינו ויהיו גלויים לעין כל וה' אתנו ונסתר מעצמו אין לירא מהם: ושמעו מצרים פי העליתם בכחך וגו': עד וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: הקושיות באלה הדברים אשר דבר משה ומענה ה' אליו תרבינה מאד א' בדברו אל ה' ושמעו מצרים וגו'.

מה יתרון שהעלה את העם מקרבו לשישמעו את הדבר הזה? ב' מה מאמר ואמרו אל יושב הארץ ולא פירש מה יאמרו אל יושב הארץ? ג' על מה שהוסיף לאמר שמעו פי אתה ה' אם רצה לומר שגם יושב הארץ שמע את שמע ה' וכחו הגדול למה לא עירב כאחד עם מצרים ויאמר ושמעו מצרים ויושב הארץ וגו' ל ואם רצונו שמצרים שמעו כל זה ונגידוהו ליושב הארץ זהו בלתי מתנישב לסדר והלוח הפסוק ואין דבר דבור על אונפיו? ד' למה לא הזכיר הניסים שעשה במצרים ועל הים את היד החזקה והמפסות הגדולות ותפש ענין העננים אשר יוכלו לומר פי היו דרך טבע ואחיות עינים? ה' ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לא ידענו אם הגוים האלה יהיו המצרים או יושב הארץ או אחרים? ו' אשר שמעו את שמעך בזה לא פירש אם שמעו את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים או על הים או ניסי מדבר אלא סתם את שמעך ולא פירש מה שמעו? ז' בטעם שאמר משה אל ה' מבלתי יכולת ה' ואינו טעם נכון ונקשר אל מה שאמר ושמעו את פחו ואת נפלאותיו.

האם בשביל ששמעו את שמע ה' ואת גבורותיו לזה יאמרו מבלתי יכולת אדרבה כל שכן שיאמרו מבלתי יכולת אם לא שמעו יכולתו? ח' גם מה שאמר ועתה יגדל נא פח ה' אינו מאמר ראוי במקום הזה פי למה יתגדל ויתרום פח ה' כאשר לא ישחטם במדבר פי יראה פחו גדול להמית עם רב כאחד מאשר ישב באל תעשה ולא יפעול דבר? ט' מה יוסיף רוממות בו ומה יתרון למשה להזכיר מדות הי"ת שהוא המעניש ופוקד עון ולא נקה וזהו נגד המכונן שאם פן גם לישראל עתה אין ראוי שיסלח עוןנותיהם ונקה לא נקה לפשעיהם? י' באמרו סלחתי כדבריה צריף יישוב ולא אמר אסלח או אני סולח? ומה רצונו כדברך האם תהיה סליחה אחרת שאינה כדברי משה? גם הדבר לא היה פן ולא נתכפר להם העון עד שבמדבר ההוא נפלו פגריהם? יא יפלא במאמר ה' ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ מה טענה היא זו ומה פירושה שהאל חי וכבודו מלא עולם וכי בשביל זה אין ראוי להם מחילה? יב שלא אמר ומלא כבודי כל הארץ מבלי שישנה בדבורו ואולם חי אני הנה וימלא לשון עתיד חי אני מדבר בעדו כבוד ה' לנסתרו? יג במאמר פי כל האנשים הרואים וגו' וסיים דבריו והשיאם לדבר אחר מבלי שיגיד מה יעשה להם? ובביאור דברי התפילה והמענה באופן יתורצו השאלות אדבר ואצטדק מה שבעת ההיא ימים מקדם חשבו האומות שיש שתי רשויות אחד המטיב ואחד המריע.

נדמו היות אלהינו המריע אשר הרע למצרים כי לא ראו מאתו אלא רעה נגד פניהם וכאשר פתבנו בפרשת וארא ובפרשת בשלח ובפרשת יתרו. אבל מלכי פנעו עד הנה לא ידעו את מעשה ה' הגדול והנורא אשר עשה במצרים כי רחוקה היא מפנעו אלא שמעו מה שעשה הי"ת לישראל במדבר מן הטובות בפנעו הפן והשלו ולכן האמינו שזהו האל המטיב באשר לא ידעו עדיין שיכול להריע.

הנה תהינה על הי"ת ב' דעות המצרים יאמרו שהוא אל המריע והפנעוים שהוא המטיב. על כן סמוך משה בטענתו הסזקה שצריף להתגדל ה' בעיני שניהם עד שידעו פלם שממנו הפל הרעות והטובות ושהפנעוים לא יאמינו למצריים.

ומעתה נבוא לפירוש הפתובים ויתיישבו על נכון. ושמעו מצרים כי העלית בכתף פלומר כפר שמעו מצרים שאתה אל מריע ומעניש כי העלית בכתף ובזרועה הנטויה ובמכות גדולות את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ וגו' ירצה יאמרו זה אל יושב הארץ הזאת שיגידו להם שאתה אל המריע אשר עד הנה המה לא כן חשבו כי שמעו בהפך שאתה אל המטיב בהיות עננה עליהם ובעמוד ענן וגו' ואם כן לא יאמינו למצריים.

אמנם כאשר עתה תמית את העם הזה פאיש אחד להשמיד ולאבד או בהכרח אף הפנעוים יאמינו למצריים ויאמרו אז כל הגוים בכלל (שמלת גוים כוללת כל האומות בין מצרים ובין פנעו וכלם בשם גוים יקראו) יאמרו פלם פה אחד מבילתי יכולת להביאם פ"י שזה על שאין לו יכולת להיטיב אלא להרע ומה שהטיב עמם עד הנה פדי להריע וישחטם במדבר וזו היא טענה נוצחת שתרחם עליהם ואל תשחיתם.

ובזה יגדל פח ה' ותנשא שמה וידעו הפל שאתה ארף אפים ורב חסד וגו' ירצה מטיב לכל ונקמה לא ינקה וגו' ירצה מריע ושתי המדות בך ולכן סלח נא וגו'. והשיב לו הקב"ה סלחתי פדברך פירוש ממצרים עד הנה סלחתי תמיד פדברך ואולם חי אני וגו' אבל עתה הטענה שאמרת אינה פלם אצלי כי אמנם חי אנכי לעולם ואם לא יפירו עתה גדולתי אנשי הארץ כפר יבא זמן שימלא כבוד ה' את פל הארץ ואם לא יראו מעשי תכרף ומיד יראום לאחר זמן כי הנה ימים באים יודו בי פל באי תבל.

ועוד בין תבין כי אין בטענותיהטענה כי פל האנשים אשר ראו מעשי בפנסום ההטבה והרעה, את פבודי רוצה לומר הטוב ואת אותותי אשר עשיתי במצרים רעה ובמדבר טובה מפל מקום וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי הדור הרע הזה אם כן מה יעשו איזובי קיר אומות העולם אע"ג שידעו שאני גם המטיב וגם ה' תן הטוב הלא אל מקום אחד הפל הולך: ד"א ויאמר ה' סלחתי פדברך היתה טענת משה שעד הנה הקב"ה נשא עונם בפשעים גדולים מזה פמו בעון העגל כמ"ש וכאשר נשאתה וגו' ואם כן למה ה' יעמוד ברחוק ולא ירבה לסלוח? ובעגל (שמות ל"ב) כתב רש"י וביום פקדי ופקדתי עתה שמעתי אליך מכלותם יחד ותמיד אפקוד עליהם מעט מן העון הזה.

מזה ידענו שמשה לא בקש לישראל פפרה גמורה לעונם דלא מסתייעא מלתא אלא מעט מעט יגרשנו. ואם כן מאי שנא הכא דבעי מחילה לחלוטין וראייתו ממה שעשה עד הנה היא ראיה לסתור? הלכך השיבו הי"ת סלחתי פדברך פלומר גם שם במעשה העגל סלחתי פדברך לא מפל וכל אלא שלא לכלותם יחד ואם כן מה תצעק אלי? ועכשו גם

את זה לא אעשה אלא כי כל האנשים וגו': אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה: לפי שהעונש בא (יב) לא לכפר העין אלא להיות סניג לפושעים ולזה ניתן ליסר החטא בחטא אחר ומכה אדם יומת ואם הרציקה דבר רע למה נרצח אנחנו המכה ל אלא כדי שממנו יקחו מוסר וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד לעשות בדמותו בצלמו לפיכך אם הי"ת יכפר לדור המדבר ויניחם ליכנס לארץ כפר תן רשות לכל העולם למרוד בו ולהיות ממנאציו ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ולא טוב עשה בעמיו.

זהו שאמר אם יראו את הארץ וגו' וכל מנאצי לא יראוה פירוש אם אנחתם לעלות לארץ יצא לי שיירבו מנאצי מפאן. ואילך לכן יראוה: הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חוקת עולם לדורותים פכם פגר יהיו לפני ה': ידוע כי גר הנספח על בית יעקב בשפך הימים באים הפל נשפח ונגיעו הימים אשר יתחברו לאחדים ויתקברו הבנים ורעם עד שיאבד בהם שם גר.

לא כן אם מתחלה כאשר בא לדתנו נתיחד עמו באיזה הפרש והיכר פי אז בהפך יחלק לבם ותמיד יתחלקו בייעקב ויפוצו בישראל והם ונרעם אחריהם כל רואיהם יפירום בשם גרים.

וזאת תורת החטאת בימינו אלה בקרב ישראל (יג) בבוא קהל המגורש ממלכות פאחינו הבאים מארץ שפנייא לאיטליאה יקראום בשם פרטי והתושבים בשם פרטי בתפילות משונות ומנהגים נפרדים עד כי זה נסבה לשנאת חנם ביניהם וזאת תורת הקנאות עד עלות חמת המציק לאין מרפא פאלו קהל אחד אינו מזרע קדש שארית ישראל כדמותם בצלמם.

ואלו בראשית נתערכו בשם אחד ותורה אחת ושפה אחת לכלם היו שבים לעת עתה קהל אחד והיינו לעם אחד. לכן בא הפתוב הזה והזהירנו לאמר הקהל עשו חקה אחת לכם ולגר הגר.

ואם תאבו שזה יהיה חקת עולם לדורותיכם ושורעכם אחריכם יתערכו וקרב אותם אחד אל אחד צריך שפכם פגר יהיה לפני ה' ולא תתפללו תפילות שונות אל מול פני ה'. הפרת תפרת הנפש ההיא עונה בה: ראיתי בני עליה ואינם מועטים כל אןכל תתאב נפשם לחשוב מחשבות ונפשם "בדעה תתמוגג יחוגו ויגיעו במהות נפש האדם העולה היא למעלה תעו במדבר החקירות רעבים גם צמאים ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם צללו במים האדירים האלה ירדו במצולותמים עמוקים עצה בלב איש והעלו חרס בידם.

עד כי רבים שרים עצרו במילים וכף ישימו לפיהם להניח הדרוש לנסתרות לה' אלהינו. (יד) אמנם המחנה הנשאר לפליטה פזאת וכל מברחיו בכל אגפיו לא יועילו ולא יצילו שגגת הדמיון "ודעת האדם רבה עליו לחקור ולהתבונן במה שבתוכו ובקרבו.

ואם נפליגהו בדברים לא תתישב בשכלו האמונה שיש עצור בעצמותיו דבר בלתי נפסד תקיים אחר הפסד הגוף בלתי הודיענו אליו מה תארו ואיככה הקיום שהוא יעמוד ואופן הדרך ותו לא ישיגוהו החוששים? וכשנאמר שהנפש רוחנית וחלק אלוה ממעל פלם דברים טובים דברים נידחמים אולם לא יספיקו לרוות הצמא ותאנת לב הדורש והחוקר אלא

יִפְרְשׁוּ הַדְּבָר הַעֲמוּק בְּעֲמוּק מִמֶּנּוּ וְזֶה יִהְיֶה סִיבָה שְׂרָבִים מֵעַמִּי "הָאֲרֶשׁ" מִתְיַיִחֵדִים לְקַצֵּץ בְּנִטְיָעוֹת הָאֲמוּנָה וְיִגְזְרוּ אוֹמֵר שְׂאִין לְנַפֵּשׁ הַעֲמֻדָה אַחֲרֵי הַפְּרֻדָּה מִמֶּנּוּ וְתַמּוֹת וְתַכְלָה בְּמוֹת הַגּוֹף.

וְהַטַּעַם (טו) שֶׁלֹּא יָדַע וְלֹא יִשְׁפִּיל הָאָדָם דְּבָר שְׂאִינוֹ תַּחַת הַחוּשׁ. וְכִשְׁלֹא נִיָּשְׁבָנוּ בְּדָבָר הָרְאוּי לֹו כְּפִי מִדַּת שְׂכָל הָאֲנוּשִׁי לֹא יֵאֱמִין בְּדָבָר וְיִסְתַּעַר וְיִתְעַנּוֹת אֶל דְּבָר שְׂאִינוֹ רְאוּי וְיִשָּׂר.

וְאִם נִרְצָה לְטַנֵּף וּלְלַכְלֵף דַּעַתָּנוּ (טז) בְּמֵאֲרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים הַמְּגוֹנִים וּבְלִתֵּי רְאוּיִים אֶל הָאֲמֵת כְּאֲשֶׁר נִגְעַנוּ קִצָּת בְּסִפֵּר בְּרֵאשִׁית אֵי אֶפְשָׁר שְׁנַקְבֵּל אַחֲרֵיהֶם אֲפֹן הַשְּׂאֵרוֹת הַנֶּפֶשׁ. הֵם אָמְרוּ בְּתוֹף קֵהֵל עֲדַת הַנְּחִיטִיתִיהֶם דְּבָרִים אִם נֵאֱמִינָם לְאֲמִיתִים יִשְׂרִישׁוּ בְּלִבְבָנוּ דַּעוֹת רַעוֹת וְחֻטְאוֹת לֹא בְּנִקֵּל נְסִירָם בְּהַכְּכִיָּהֶם.

וְזֶהוּ הַרְוַע וְהַהֶפְסֵד אֲשֶׁר אָמַר קַרְטִיזִיאוֹ"ס יִשְׁתַּרֵּשׁ בְּשֶׁכֶל הַלּוֹמֵד בְּתַחֲזִילַת לְמוֹדוֹ יִהְיֶה קֹשֶׁה לְהַכְנִיס בּוֹ דְּבָר יִתְנַגֵּד אֲלֵיהֶם. כִּיֹּצֵא בְּדָבָר קִיָּיִמוֹ וְקִבְלוֹ אַרִיסִטוֹ"ו וְהַנְּמַשְׁכִּים אַחֲרָיו גַּם מִפִּילוֹסוֹפֵי בְּנֵי עַמְּנוּ שֶׁהִגְשָׁמִים כָּלֵם מְחוֹנְרִים מְחוֹנְרִים וְצוּרָה וְנִשְׁתַּקַּע הַדְּבָר בְּמוֹחָם עַד שֶׁגִּזְרוּ שֶׁהֵמֵאֱמִין בְּהַפֵּף כְּאִלוֹ לֹא יֵאֱמִין בְּנִצְחִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ.

וְהַסְתַּכֵּל אֶתְּהָ הַמְּעִיָּין נְקִי כְּפִים וְכֵר לְכַב אֹהֵב הַחֲקִירָה הָאֲמִיתִית וְלֹא הַחוֹקֵר. אֵיךְ נִכְשָׁלוּ וְנִכְסְלוּ הַשְּׂלֵמִים הָאֵלֶּה בְּזַמְנֵיהֶם וְאֵיךְ יִצְוִיִּר בְּשֶׁכֶל אִישׁ מִבֵּין מִדַּעְתּוֹ (יז) שֶׁהַנֶּפֶשׁ כִּי תִהְיֶה צוּרַת הַגּוֹף וְהַצּוּרָה אִינוֹ אֵלֶּה הַכְּנָה אֶל הַחוֹמֵר כִּיִּדוּעַ בְּדַבְרֵיהֶם תּוּכַל דְּרֹף טַבַּע וְאֵף נִגֵּד הַטַּבַּע לְהַתְקַיֵּים לְבַדָּה בְּלֵי הַחוֹמֵר לְפִי סְבֻרוֹתֵיהֶם אִם יִמְצֵא שְׂמָה דְּבָר מִתְנַגֵּד לְעַצְמוֹ? וּמֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵאֱמִינוּ הַפִּילוֹסוֹפִים בְּעַקְשׁוֹתָם שֶׁלֹּא יִנְפְּעֻלוּ אֵף עַל יְדֵי הַסִּפָּה הָרֵאשׁוֹנָה.

שֶׁהַצּוּרָה תִּהְיֶה בְּזַמֵּן אַחַד הַכְּנָה וְנִשׁוּא דְּבָרִים הַפְּכִיִים זֶה לְזֶה לֹא יִסְבְּלֵם הַשְּׂכָל. וּמָה שִׂיאֲמָרוּ לֹאֵמֵר (יח) שֶׁהַדְּבָר הַרוּחָנִי אִינוֹ מִתְפַּשֵּׁט כִּי הַמִּתְפַּשֵּׁט מְקַבֵּל חֲלֻקָּה וְהַמְקַבֵּל חֲלֻקָּה נִפְסֵד וְלִכּוֹן נֶפֶשׁ הָאָדָם הִיא כָּלָה בְּכָל וְכָלָה בְּכָל חֲלֵק מִהַגּוֹף מֵאֲמָרִים סוֹתֵרִים! וְיִדוּעַ שְׂמִי שְׂאִין לוֹ הַתְּפַשֵּׁטוֹת לֹא יִסְגֵר בְּמָקוֹם אֲשֶׁר צִיָּירוּהוּ שְׂטוֹת פְּנִימֵי שֶׁל גּוֹף הַסּוֹבֵב הַנִּיָּצֵב בְּרִינּוֹחַ אִם כֵּן הַנֶּפֶשׁ לֹא תִתְיַצֵּב בּוֹ? וּמֵאֲלֵיהֶם נּוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ בַּתְּשׁוּבָתָם לְשׂוֹאֵל לְאֵן תִּלְךָ הַנֶּפֶשׁ הַנִּתְוֹנָה בְּיָד אוֹ בְּרַגְלֵי כְּשִׂיחַתְכוּהָ שִׂיאֲמִינוּ בְּעַת הַהִיא חֲזַרְתָּה לְאַחֹר וְהַתְקַצְרוּתָה בְּפָנִים אֶל כָּלֵל הַגּוֹף וְאִם כֵּן כְּבָר יוֹדוּ שִׂישׁ לָהּ הַתְּפַשֵּׁטוֹת אֶל הַיָּד וְאֶל הַרְגֵל וְכִיֹּצֵא מֵן הָאֵיבָרִי וְשִׁתְּשֵׁב בְּמָקוֹ? וּבְאִלוֹ בְּלִבְלוֹ דַּעַת וְשֶׁכֶל הַשׁוֹמְעֵי וּמִפְּחַ הַמְּבֻנְכוֹת וְסִתִּירַת הַחֲקִירוֹת שְׂכָל אָנוּשׁ וּבִינַת נְבוֹנִיוֹ תִסְתַּמֵּר וְיִשׁוּב לְכַפּוֹר בְּהַשְּׂאֵרַת הַרוּחַ אַחֲרֵי הַמּוֹת.

לִכּוֹן שְׂעַפֵּי יִשִּׁיבוּנֵי אֲגִזּוֹר אוֹמֵר וְיִקָּם לִי לְנִתְוִן וְלִהְאָבִיד דְּבָרֵי הַחוֹקֵרִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשׁוֹתָם. הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי אַחֲשָׁבָה לְדַעַת עֲמָל וְהַדְּבָרִים אֲשֶׁר דְּבָרוּ וְהִנֵּה הַכֵּל וְרַעוֹת רוּחַ.

וְאֲמַלְטָה אֲנִי לְבִדֵי לְהַגִּיד לָךְ הַרְשׁוּם בְּכַתֵּב אֲמֵת כְּדַבְרֵי מֵאֲמָרֵי הַמְּחַקֵּר הַחֲדָשׁ הַצַּעֲנוּ קִצָּתָם בְּכַרְשֵׁת בְּרֵאשִׁית וְנַח. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֹף תִּפְתָּה וְגַם תּוּכַל לְפַחוֹת לְהַשְׁקִיט מוֹרְשֵׁי רַעֲיוֹנֵיךָ וְנִנְחוּ סַרְעֵפֵי מַחְשְׁבוֹתֶיךָ בְּסִדֵּר מְדַרְיַת אֲמוּנַת אֱלֹהִים חַיִּים וְנִפְשָׁךְ בְּטוֹב תִּלֵּין.

צאו וְחָשְׁבוּ לְכוּ בְּנִים שְׁמָעוּ לִי כַּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ שִׁיְהִיו כָּל הַגּוֹפִים מְחוֹנְפָּרִים מִן הָעֲצָמִים הַדְּקִים הַנְּזוֹפְרִים (יט) וְשִׁבְכָל גֶּשֶׁם וְגֶשֶׁם שֵׁם הַיִּ"ת נֶפֶשׁ מִיְּחֻדָּת כְּאִיכוֹת הַגֶּשֶׁם אֲשֶׁר נִגְפָּחָה בְּאֶפְיוֹ זֹאת תִּהְיֶה ג"כ רוֹתֶסְפִירֵי דָקָה מִן הַדָּקָה וּמִתְנוּעַעַת בְּמַעֲלוֹת הָרְאוּיוֹת וְתִהְיֶה לָּהּ הַתְּפִשְׁטוֹת וְצוּרָה מִן הַצּוּרוֹת פְּתוּמֹנַת הַגּוֹף אֲשֶׁר תִּכְנַס בּוֹ וְכוֹלָנָה בְּמַעֲלוֹת זֹאת לְמַעַלָּה מִזֶּה וְנֶפֶשׁ הָאָדָם יוֹתֵר נִכְבְּדָת דָּקָה וּמִתְנוּעַעַת מִכּוֹלָנָה תִּהְיֶה יְצִירָתָה מִלְּשׁוֹנֵם קַדְמוֹנִיּוֹת וְנִכְנַסָּת בְּגוֹף הַנוֹלָד בְּעַת הַחִיבוּר פְּדָבְרֵי הַחֲכָמָה הַנְּעֻלְמָת אוֹ תִּהְיֶה נִיצוּץ נִשְׁמַת אָבִיו וְאָמוֹ פְּדָבְרֵי קֶצֶת כַּאֲשֶׁר נִתְרַחַק מִדְּבָרֵי הַחוֹקְרִים שֶׁהָעֲצָם הַנְּצָחִי רָאוּי לִהְיוֹת בְּלִתִּי מִתְפִּשֵׁט וְכו'.

וְתִגְזוֹר אוֹמֵר (כ) שֶׁהַדְּבָר לִהְיוֹת רוֹחְנֵי דֵי לוֹ שְׁלֵא יִהְיֶה לְדַקּוֹתוֹ דְּבָר בְּגֶשְׁמִים הַנְּפֹסְדִים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ שִׁיתְנַגֵּד אֵלָיו וְשִׁיּוּכָל לְהַתְּפַעֵל מִמֶּנּוּ יִתְפָּרֵר לָּהּ הַכֹּל כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבּוּרְתוֹ אֲשֵׁים לָּהּ מִשָּׁל בְּדָבָרִים שֶׁתַּחַת הַחוּשׁ וְאִם לֹא פְּדָמִיּוֹן הַדְּבָר בְּהַחֲלֵט.

הִנֵּה תִרְאֶה הַיִּבְשָׁה לֹא תוּכַל לְפַעוֹל בְּמִים הַיֵּטֵב לְדַקּוֹתָם וּתְנוּעָתָם יוֹתֵר מִמֶּנָּה וְלֹא הַמִּים בְּאוֹר אֲלֵא בְּהַפֵּף הָאוֹר יִפְעוֹל בְּמִים וְהַמִּים בְּאֶרֶץ וְהַטַּעַם כִּי לֹא יוּכַל לְהַתְּפַעֵל הַדַּק מִן הָעֵב מִמֶּנּוּ.

כִּכָּה עֲצָמוֹת הַנְּפִשׁוֹת נִבְרָא בְּאֶנְפֵן יוֹתֵר נִפְלֵא בְּדַקּוֹת הָאֶפְשָׁרִי לֹא יִזְיוֹן אוֹתוֹ כָּל גֶּשְׁמֵי הַדְּבָרִים שֶׁתַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ אִם לֹא דְבָר הַדַּק מִמֶּנּוּ. וּבְהַפְּרָדָם מִן הַגּוֹפִים כִּכָּה יַעֲמְדוּ בְּתוּמֹנָתָם בְּצִלְמָם וְלֹא יַעֲפּוּם מוֹנְעִים.

וְיִכְנָסוּ בְּחוּרֵי כָּל גֶּשֶׁם וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרְיוֹ לְלֶכֶת אֵל אֲשֶׁר יִהְיֶה עֲלֵיהֶם רוּחַ ה' וְרִצּוֹנוֹ לְקַבֵּל שָׁכָר וְעוֹנָשׁ עַל מַעֲשֵׂיהֶם וַיִּתְאַמַּת בָּזֶה אֶצְלָהּ שָׁקֵר וְכִזָּב הַמְּאָמְרִים בְּמַחֲקָר הַיִּשּׁוּן וְשִׁיּוּכָל דְּבָר רוֹחְנֵי לִהְיוֹת מִתְפִּשֵׁט וְשִׁיְהִיָּה לוֹ חֲלָקִים וְעַם כָּל זֶה לֹא יִפְסֹד בְּהַפְּסֹד הַגּוֹף.

וְשִׁפְלָהּ יִהְיֶה שָׁקֵט וְשִׁאֲנָן כַּאֲשֶׁר תוּכַל לְצִיֵּיר הַדְּבָר וְלֹא יִבְהִילוּהָ הַכְּפִיִּים וְדָבָרִים לֹא יִקְבְּלוּם הַדַּעַת הַמְּחַשְׁבָּה וְהַדְּמִיּוֹן. וְעַל כֵּן לֹא יִפְלֵא מִמֶּנּוּ וְלֹא יִתְעַלֵּם (כא) אִיךָ יוּכַל הַיִּ"ת לְדוֹן נֶפֶשׁ אֲנוּשׁ בְּאֵשׁ אוֹ בְּדָבָר פִּיּוּצָא בּוֹ שֶׁאֵין הַמְּנַע מֵה' דְּבָר שִׁיּוּכָל לְבָרוּא עֲצָם דַּק עוֹד יוֹתֵר מִהַנְּפִשׁ רָאוּי לְפַעוֹל בָּהּ לְהַתְּרִיבָה לְשׁוֹרְפָהּ וּלְהַתֵּר אֶגְוֹדָתָהּ.

וְזֶהוּ אֲמָרָם ז"ל גּוֹפֵן כָּלָה וְנִשְׁמָתוֹ נִשְׁרָפָת וְרוּחַ מְפֹרָתוֹ. וְלֹא יִתְרַחַק שֶׁפְּרִיאָה יִבְרָא ה' לְהַכּוֹת וּלְיִסֹּר הַנְּשִׁמָּה וְתִהְיֶה דְבָר יוֹתֵר זָךְ וְאֵלּוּ הֵם מְלֹאכֵי אֶרֶץ וְחִימָה שְׁנִיתוֹ לָהֶם יְכוּלָת לִיגַע בְּעֲצָמוֹתָהּ לְדַקּוֹתָם לְהַשְׁחִית וּלְכַלָּהּ.

וְנִרְחִיב הַבִּיאוֹר בְּעַנְיָיִנָם בַּפ' הָאֲזִינוּ בַס"ד. וְזֶהוּ רִצּוֹן הַפֶּרֶת הַנְּאָמֵר בְּתוֹרָה וְכַאֲשֶׁר נִכְפַּל הַפֶּרֶת תִּפְרַת הַנְּפִשׁ הַיֵּא פִּירְשׁוּ בּוֹ תִּפְרַת לְעוֹלָם הַבָּא.

שֶׁכְּבָר אֶפְשָׁר (כב) שֶׁעוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּנוּ אֶת הַרְשָׁע וַיּוּכְלוּ לְהַגְשִׁים וּלְהַעֲבֶה נֶפֶשׁוֹ בְּאֶנְפֵן שָׂרְבִים יִפְגְּעוּ בָּהּ. וּבְהַפֵּף אִישׁ הַיִּשָּׁר צְדָקוֹתָיו יִצְלְלוּ רוּחוֹ הַדַּק הַיֵּטֵב יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁהִיָּה בְּלֵא יוּכְלוּ יִגְעוּ בּוֹ גַם הַרוּחוֹת הַדְּקִים עַד שׁוּבוּ לְדַמּוֹת מְלֹאכֵי עֲלִיוֹן בְּעַנְיָן שֶׁנְּפִשׁוֹת הַיִּשָּׁרִים וְהַתְּמִימִים יִקְנוּ תְנוּעָה עַל תְּנוּעָתָם.

וְזֶה מֵאֵמֶר חַז"ל בְּמַלְיָצָה נוֹרְאָה וְנִשְׁגָּבָה ת"ח אֵין לָהֶם מְנוּחָה לֹא בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בְּעוֹלָם הַבָּא. וְהַחֲטָאִים בְּנִפְשׁוֹתָם יִגְשִׁמוּהָ יוֹתֵר.

וְזֶה רְצוֹן הַכְּתוּב (מְשָׁלִי ו') מְשַׁחֵת נִפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָה. עַל פֶּן אָמַר תִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ הִיא וְהַטַּעַם כִּי עוֹנָה בָּהּ וְהַפֶּשַׁע מְלַכְלֵף וּמַעֲבֶה עֲצָמוֹת וְחֹנֶמֶר הַנְּשָׁמָה.

אֵלֶּה הַדְּבָרִים יִישְׁרוּ הַלְּבָבוֹת יִשְׁקִיטוּ וַיִּנְיחוּ מִחֻשְׁבוֹת הָאֲנָשִׁים יַעֲרוּ וַיַּעֲוֹרוּ הַמְּזִמּוֹת לְהַבִּין וּלְהַשְׁפִּיל כָּל הַנְּאָמָר בְּדַבְרֵי הַנֶּפֶשׁ. וְנִדְעַ גַּם כִּן אִם כָּל הַנֶּפְשׁוֹת דּוֹמוֹת וְשׁוֹת תַּהֲיִינָה מִדּוּעַ יֵלֵד וְיֵלֵד לַפְעָמִים גַּבְּן אוֹ דַק חִיגָר אוֹ פֶסֶח וְכַדוּמָה? (כג) אִם לֹא שְׁנִפְשׁוֹ כִּי הִיא בַעֲלַת מוֹם בְּדַמוֹת הַגּוּף אֲשֶׁר תִּסְגֵּר בּוֹ.

וְכַל זֶה בְּדִין וּמִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר תּוּכַל בְּנִקְל לְצִיָּיר בְּשִׁכְלָה. וְאִמְנָם אַחֲרֵי אֲתַאֲפֵק מְלַהֲעֵלוֹת עַל סֵפֶר וּבְדִין דְּבָרִים רַבִּים כְּהֵמָה שְׁלֹא אֶהְיֶה גֵרָמָא בְּנִזְיָקִין לְמִשְׁאִילִים בְּדַמְיוֹנָם.

כִּי יִשְׁרִים דְּרַכֵּי ה' וּפּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם. וּמָה שְׁפַתְבָּתִּי לְמַבְיָנִים דִּי וּכְבוֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דְּבָר: וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מַצּוֹת ה' וְעַשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִיִּם אַחֲרֵיהֶם: הַזְנוּת הַזֶּה אַחֲרֵי הַלֵּב וְהַעֵינַיִם צְרִיף בִּיאוּר.

וְנִאָּמַר כִּי הַזְכִּירָה וְהַמְחַשְׁבָּה יַעֲשׂוּבְשָׁכָל וּבְלֵב (כד) עַל כִּי שָׁמָּה יֵשְׁבוּ עֲצָמִים דְּקִים וְנִפְסִים דְּמוֹת אֵד וְעָשׂוּ. וְכַאֲשֶׁר יִתְיַחֲדוּ בְּצֵלֶם צוּרָה פְּלוֹנִית הַשְׁכָּל יִחְשׁוּב בְּצוּרָה הִיא.

וְאִם אִישׁ מֵאֲחֵיו יִתְפָּרְדּוּ עוֹד לֹא יִחְשׁוּב בָּהּ אֲלֵא בְּצוּרָה אֲשֶׁר יִתְיַחֲדוּ אַחֲרֵי הַפְּרָדָם בְּצֵלֵמָה וּבְדַמוֹתָהּ. וּלְפִיכָּךְ אִין אָדָם מְחַשֵּׁב אֲלֵא בְּדָבָר אֲחָד לְבַד וְלֹא בְּדָבָר שְׁלֹא רָאָה אוֹתָהּ בְּעֵינָיו הוֹאִיל וְהִרְאִיָּה בְּנוֹשָׂא תְּמִישֵׁיף הַעֲצָמִים הֵהֵם עַד שְׁיִתְחַבְּרוּ וַיַּעֲשׂוּ פֶסֶל תְּמוֹנַת כָּל סְמָל אֲשֶׁר יִחְשׁוּב בּוֹ הָאָדָם וְזוֹ הִיא הַמְחַשְׁבָּה.

(כה) וְכַאֲשֶׁר אִישׁ לֹא יִחְשׁוּב בְּדָבָר אֲלֵא יֵשֵׁב וּבְטַל בְּדַמְיוֹנוֹ כְּמוֹ כַּאֲשֶׁר יִישֵׁן אִזּוֹ יִתֵּן לְעֲצָמִים הֵהֵם מִהֲלָף וּרְשׁוֹת לְהִתְחַבֵּר לְאֲשֶׁר יִחְפְּצוּ וְאִין לְהֵם מְנִיעָה וַיֵּאָרַע שְׁיִתְחַבְּרוּ מֵאֲלֵיהֶם בְּצֵלֶם וּבְדַמוֹת הַגּוּפִים אֲשֶׁר הִתְיַחֲדוּ בָּהֶם בְּהַקִּיץ מְקֻרֹב.

כִּי הַהֲרָגַל יְבִיאוּם לְהִתְנַעֲנַע וּלְצִיָּיר הַצּוּרָה הִיא. לְכֵן הַבְּטָלָה מְבִיאָה לִידֵי שְׁעָמוּם כִּי כַּאֲשֶׁר לֹא נִנְיַע בְּמִחְשַׁבְתָּנוּ הַעֲצָמִים וְהָאָדָם הֵהֵם לְהִתְחַבֵּר בְּמִחְשַׁבְתָּ עֲשִׂיֹת הַמַּצּוֹת תְּנוּעָעוּ מֵאֲלֵיהֶם אֵל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הַרוּחַ הַרְצוֹן וְהַהֲרָגַל רְצוֹנֵי אֵל הַעֲזוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים אֲשֶׁר אֲלֵיהֶם יֵצֵר לֵב הָאָדָם נִמְשָׁף בְּטַבְּעוֹ עַל כֵּן צִיּוֹנוֹ חַז"ל כְּפָמָה וְכַמָּה דְּבָרִים וּסְיִיגִים לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם וְאִם אִין זָכַר בְּתוֹרָה אֲלֵיהֶם הַטַּעַם שְׁנִהְיֶה טְרוּדִים תְּמִיד בְּתוֹרַת ה' וּבְחֻקוֹתָיו וְהַרוּחַ יִתְעַמַּל בְּשִׁמִּירַת הַדְּבָרִים הַהֵמָּה וְאֵל יִשְׁעָה בְּדַבְרֵי שְׁקָר.

כַּאֲשֶׁר אָמַר הַכְּתוּב הִנֵּה וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מַצּוֹת ה' וְעַשִּׂיתֶם אֹתָם וּבְזֶה לֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם לְפִי שְׂאֲתֶם זֹנִיִּם אַחֲרֵיהֶם וְעַשִּׂיתֶם מִהֶם הַהֲרָגַל וּלְפִיכָּךְ תְּמִיד יִתְחַבְּרוּ בָּהֶם הַעֲצָמִים אִם לֹא אֲתֵן לְכֶם דְּמִיוֹן אַחַר נִגְדַ עֵינֵיכֶם שְׁמִירַת הַחֻקִּים וְהַתּוֹרוֹת: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים: כִּי מֵהוּת הַי"ת (כו) אִינוּ נִיכָר בְּבִיאוּר אֲלֵא מִכַּח מַעֲשָׂיו כַּאֲשֶׁר כְּתוּב בְּפָרְשַׁת קְדוּשִׁים וְזֶה אִמְנָם לַע"ז אוֹיִלִים אִין בָּהֶם תְּבוּנָה.

אֲבָל יִשְׂרָאֵל עִם חֻכָּם וְנִבּוֹן כְּשִׁסְתַּפְּלוּ בַּה' וַיִּתְּבוּנּוּ שְׁמוֹ הַמּוֹרָה עַל עֲצָמוֹתוֹ יִפְרִוּהוּ מִמֶּנּוּ בְּעֲצָם וְרִאשׁוֹנָה וְאִין לְהֵם צוּרָה לְדַעַת פְּעוּלוֹתָיו. עַל כֵּן אָמַר (שְׁמוֹת ו') וְאָרָא (אֵל

האבות) באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם לפי שעד הנה אף האבות הפירו בוראם ממעשיו כי לא הודיע ה' להם שמו המורה מהותו ועצמותו.

אולם עתה לכן אמור לבני ישראל אני ה' ואז יפירו כי יש בי פח להוציאם ממצרים בלי שיידעוני מן הפעולות כמו שאמר והוצאתי אתכם וגו'. גם דוד המלך פתב (תהלים ק"ה) הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו.

פי' אתם עם בני ישראל תודו לה' ותפירוהו בעצם כשיתקראו בשמו לבד ולשאר העמים צריכים אתם להודיע עלילותיו ומעשיו כדי שיוכלו להפירו כי גוי אובד עצות המה. וכן עוד אמר (שם קי"א) פח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים.

כי אמנם יקשה איה הקב"ה מלמד לישראל להפירו מצד פעולותיו אם הם יפירוהו ממנו ומצד עצמותו? התשובה כדי להשיב לאפיקורוס ולהבינו אל הגוים אשר אין בכחם להפירו אלא מצד מעשיו זהו שאמר פח מעשיו הגיד לעמו פירוש הגיד לישראל עמו להפירו מן הפעולות כדי לתת לו דרך ללמדו אל הגוים אשר לא חכמו ישפילו זאת וזהו לתת להם נחלת גוים רצונו דרך מה שנוחלים הגוים.

זאת הגיד לנו גם הנה הפתוב אני ה' אלהיכם מצד מהותי ולא מפעולותי ובשביל זה הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אשר ביניהם עם נבל ולם חכם הייתם צריכים להפירני מן המעשים ולא מעצמותי: ניקח קרח וגו': עד ניחר למשה מאד וגו': במחלוקת קרח ועדתו וצעקת משה ומענם אליו השאלות נכוחות למבין א' מה התרדה הזאת אשר חרדו האנשים ההמה ועל מה ועל מי המחלוקת על נצותם את ה' מתעבירים על ריב לא להם פי מה תועלת להם אם משה מלך או קרח? ואם על הפהונה תלונתם מה יתרון יהיה לאנשים מבני ישראל חמשים ומאתים האם יוכלו להיות כלם פהנים גדולים ל ונהנה לא יהיה הדבר ולא יקום אלא לאיש אחד אשר יבחר ה' בו! ב' בטעם שאמרו כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ואע"פ שיהיו כלם קדושים לא יהיה מן הראוי שיהיו כולם מלכים או פהנים גדולים ד להיות זה מן הנמנע שיהיו כל הקהל ראשים מבלי עם! ג' באמרם ומדוע תתנשא על קהל ה' כי הנה מרע"ה ענו מאד מכל האדם ואיה אמרו המה אליו שיתנשא לאמר אני אמלך עליכם דברים אשר לא כן? ד' בתשובת משה אליהם רב לכם בני לוי וזה לא הספיק להם שיבחר ה' בא' מהם פי אמנם רצו להיות כלם ראשים כמו שאמרנו? ה' פאשר הוכיחם משה ואמר המעט מקם וגו' שאין לו תבונה.

ואלו רצה לומר שאם קטן בעיניהם להיות נבדלים וכו' היה נכון שיאמר המעט לכם או בעיניכם? ו' במה שגלה חטאתם לאמר ובקשתם גם פהונה פי המה לא שאלו בשפתם פהונת אהרן אלא נשמע מדבריהם שיהיו מתרעמים על נשיאות משה? ואם על שניהם נחלקו למה הוכיחם משה על הפהונה ולא על הנשיאות הנוגע בגופו והשיא עצמו לדבר אחר? ז' באמרו לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ומשמע שאלו היו דברי איום להענישם להויםם ולאבדם ולמה לא פירש במה נענישם ומה יעשה בהם? ח' ואהרן מה הוא פי תלינו עליו.

כי פֶּכַר נֶאֱמַר זֶה פְּעָמִים לְגַם מִשָּׁה אָמְרוּ שְׁתַּלּוּנְתֶּם עָלָיו מִפְּנֵי הַפְּהֻנָּה? ט' עַל מַה שְּׁעֻנּוּ לוֹ אֵף לֹא אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וַיִּדְבַּשׁ הִבְיֵאוּתְנוּ לָמָּה יַחֲסוּ לְמִשָּׁה הָעוֹן שְׁלֹא נִכְנָסוּ לְאֶרֶץ וּמִי לֹא יָדַע חֲטָא הַמְּרַגְלִים בַּפ' הַקּוֹדֶמֶת? וְשִׁהֲמָה בְּמֶרֶד וּבְמַעַל וּמִשָּׁה וְכִסְאוֹ נָקִי! י' וַיִּקְרַב אֶתְּךָ וְאֵת פֶּל אַחִיךָ וּגו' יִקְשֶׁה כִּי זֹאת אֵינָה תְּשׁוּבָה מְסַפֶּקֶת לְקַרְח לְפִי שֶׁהִקְרִיבוּהוּ עִם פֶּל שְׂבֹט לְוִי כִּי אֲדַרְבָּא לְפִי שְׁעֵשְׂאוּהוּ שְׁנֵה לְכָל בְּנֵי שְׂבֹטוֹ יִרַע בְּעֵינָיו שְׂאִין לוֹ שְׂרָרָה עָלֵיהֶם וְדוּמִים בְּדוּמִים יִגְעוּ? י"א לָמָּה לֹא רָצוּ דָתֵן וְאַבְיָרִם לְעֵלוֹת אֶל מִשָּׁה וְעֻנּוּ לֹא נִעְלָה! מְלֻבֵד שֶׁהִי טוֹב שְׂיֵאמְרוּ לֹא נִלְךָ שְׂאִין פֶּאן שְׂיִיכּוֹת עָלֵינָה וִירִידָה לְהַתְּהַלֵּךְ לְפָנֵי מִשָּׁה? י"ב הַמַּעַט כִּי הִעֲלִיתְנוּ וּגו' לְהִמִּיתְנוּ בְּמִדְבָּר וְאִין זֶה בְּנוֹתָן טַעַם שְׂאֵם הִבְיָאֵם לְהִמִּיתֶם בְּמִדְבָּר לֹא הִי לוֹ תוֹעֵלֶת בְּזֵה לְשִׁנְאָמֶר שְׁלֹא דִי שֶׁהִמִּיתֶם אֶלֶּא שְׂרָצָה לְהַשְׁתַּרֵּר עָלֵיהֶם? י"ג בְּסִפּוֹר טַעֲנוּתֵיהֶם אֵף לֹא אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וַיִּדְבַּשׁ הִבְיֵאוּתְנוּ וְתַתֵּן לָנוּ נַחֲלַת שְׂדֵה וְכָרֶם הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הֵהֶם תִּנְקֶר לֹא נִעְלָה כִּי הִלֵּא אָמְרוּ בְּסִמּוּךְ שְׁכָל דַּעֲתֶם לְהַשְׁתַּרֵּר עָלֵיהֶם וְאִיךָ עָתָה שְׁנֵה בְּדַבּוּרֶם וְשָׁבוּ לְטַעַם הָרֵאשׁוֹן לְדָאֲנִי עַל לֹא הִכְנָסֶם לְאֶרֶץ? וְאִין סִפְקֵי שְׁתַּלּוּנַת קַרְח לֹא הִיָּתָה אֶלֶּא עַל הַפְּהֻנָּה כְּדַבְּרֵי חַז"ל וּלְכַף הָאֲרִיךְ הַפְּתוּב לֹא צִוְּךָ בְּן יִצְחָר בְּן קֵהֶת וּגו' לְהוֹדִיעַ שְׂזֹאת הִיָּתָה טַעֲנַתוֹ לְפִי שֶׁהוּא בֶּן יִצְחָר שְׁנֵי לְעַמְרָם.

אָמְנָם כְּדִי לְעוֹרֵר לְבוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אָתוּ וּלְמַשְׁכֵּם בְּדַבְּרִים יִהְיוּ נוֹגְעִים אֶל עַצְמָם לֹא הִגִּיד לָהֶם דַּעֲתוֹ הָאֲמִיתִית. כִּי מִי פְתִי יִסוּר אַחֲרָיו בְּאֶמְרָם מַה לָּנוּ אִם אַהֲרֹן פֶּהֲן גְדוֹל אוֹ קַרְח? אִין לָנוּ חֶלֶק בְּאַהֲרֹן וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִצְחָר אֶלֶּא לְקַחֵם בְּדַבְּרִים לְהַבְטִיחֵם שְׁלִכְבוּד עַצְמָם וּלְתוֹעֵלָתָם הוּא דוֹרֵשׁ וּלְכַלְכֵּם נִתֵּן סִבָּה לְמַחֲלֻקְתוֹ שְׁלֹא הִיוּ יְכוּלִים לִיכְנָס לְאֶרֶץ וְשְׁכָל זֶה סִבָּב מִשָּׁה רַבִּינוּ בְּדַעַת וּמְזִימָה לְהַשְׁתַּרֵּר עָלֵיהֶם שְׂאֵם יְבוֹאוּ אֶל הָאֶרֶץ עוֹד לֹא יִהְיֶה לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה וְשְׂרָרָה עָלֵיהֶם הוּאִיל וְהִגִּיעָה שְׁעַת מַלְכוּת יְהוֹשֻׁעַ.

וְאָמַר לָהֶם שְׁלִפְזִיכָךְ מִשָּׁה מַעֲצָמוֹ לֹא יִשְׁמַע וְלֹאִיאָבָה לְהַכְנִיסֶם לְאֶרֶץ וְשְׁלֹא הִיָּה סִבָּה לְזֵה עוֹן הַמְּרַגְלִים כִּי אִם עֲשָׂרָה חֲטָאוּ עַל כָּל הָעֵדָה יִקְצוּרָה?! וּבְזֵה מִשָּׁה לֵב הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אָתוּ. וְטַעֲנַתוֹ שְׁלֹא יִהְיֶה מַחֲלֻקְתָּם עַל ה' אֶלֶּא עַל מִשָּׁה לְבַדּוֹ הַמַּעֲכָבִים שְׁלֹא יַעֲלוּ לְאֶרֶץ.

כִּי אֵלוּ הוֹדָה וְלֹא בּוֹשׁ לְהִגִּיד לָהֶם הָאֲמַת וְשְׁתַּלּוּנְתוֹ עַל הַפְּהֻנָּה הַנִּהָ הִיָּה מוֹדִיעֵם שֶׁהִתְעוֹרֵר עַל ה' הַנּוֹתֵן הַפְּהֻנָּה לְאֲשֶׁר יִיטֵב בְּעֵינָיו. הִלְכָךְ כָּל אֱלֹהֵי חִבְרוּ אֶל עַמְּךָ "הַיְדִידִים וְנִקְהָלוּ כְּאִישׁ אֶחָד עַל מִשָּׁה וְעַל אַהֲרֹן וַיֵּאמְרוּ אֲלֵיהֶם וּגו' פְּלוֹמֶר אִין כְּדַבְּרִיכֶם שְׂאֲמַרְתֶּם בְּפָרְשָׁה שְׁלִפְזִינּוּ אֵל תַּעֲלוּ כִּי אִין ה' בְּקַרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפוּ וּגו' שְׁבִהֶפְךָ אָנוּ אוֹמְרִים כִּי כָל הָעֵדָה כָּלֶם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וְשִׁקֵּר דְּבַרְתֶּם שְׂאִין ה' בְּקַרְבְּכֶם וְאַתֶּם כְּכָה תֵּאמְרוּ כְּדִי לְהַעֲמִידֶם בְּמִדְבָּר הַשָּׁמַיִם לְהַתְּנַשֵּׂא עָלֵיהֶם וּמְדוּעַ תִּתְנַשֵּׂאוּ עַל קֵהֶל ה'? אוֹ יִהְיֶה פִּירוּשׁ וּבְתוֹכָם ה' לְפִי שְׁלַעִיל בְּמַעֲפִילִים לְעֵלוֹת אֶל רֵאשׁ הָהָר כְּתִיב וְאַרְוֹן בְּרִית ה' וּמִשָּׁה לֹא מָשׁוּ מִקְרַב הַמַּחֲנֶה חֲשָׁבוּ שְׁלַכְךָ שָׁבוּ נִגְפִים לְפָנֵי אוֹיֵב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי עַל כֵּן אָמְרוּ עָתָה וּבְתוֹכָם ה' פְּלוֹמֶר עָתָה שְׂיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם וְשָׁבוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלִימָה וְשְׂאֲרוֹן בְּרִית ה' בְּתוֹכָם אִם כֵּן מְדוּעַ תִּתְנַשֵּׂאוּ שְׁלֹא לְהַכְנִיסֶם לְאֶרֶץ לְאַלְתֵּר? אָמְנָם מִשָּׁה הַבִּין בְּשִׁכְלוֹ תַחֲבוּלָתָם וְרָאָה שְׂאִין הַתַּלּוּנָה וּמַחֲשָׁבַת קַרְח בְּגוֹבָה אַפּוֹ עַל עֲלִיַת הָאֶרֶץ אֶלֶּא עַל הַפְּהֻנָּה.

לפיכך לא נתן לו תשובה אלא עליה לענות כסיל פאולתו ולהודיע שיהבין פנונתם ומה שבלב ולב ידברו. לכן אמר שיקחו הקטורת ומי שיבחר ה' הוא הקדוש ויהיה רב לכם בני לוי רצונו יהיה קרח או יהיה אהרן רב ושליט מכל מקום יהיה תמיד רב לכם ואתם עבדיו ואין לכם רינח בזה.

המעט מכם וגו' וכי המעט משבטיכם נתקדש? והלא כלכם שבט לוי קדושים ולא נתקדש המעט מכם אלא לכלכם נתן ה' מתנות ויקרב אותה ואת כל אחיה בני לוי אתה ובקשתם גם כהונה שתהיו כלכם פהנים גדולים כמו שאתם לויים זה אי אפשר בשום פנים! ועל כרחוק אתה קרח לבדך רצית להיות כ"ג לפי שענינה רעה באחיה בני לוי ולא די לה להיות כמעלתם אלא כמעלה יותר נכבדת הואיל ובקשת הכהונה שכבר א"א שיהיו כל בני לוי פהנים גדולים.

וא"כ לא ימנע או שאתה מתעבר על ריבך לבד וכל פנונתה להתנשא אתה לבדך בכהונה גדולה ובזה אין תועלת לבני שבטך. או שתרצה להיות פמותם ושנה לגדולתם וגדולות אל תבקש.

ועתה שהקריב ה' כלכם לשרתו כלכם שנים בגדולה וכבר נתן לכם ה' מה שחפצתם. ואם אתה שואל כהונה גדולה אם פן שקר ענית לאחיה לאמר לטובתכם ולהנאתכם אני חולק באשר א"א לעלות לכהונה גדולה אלא אחד ואם פן לכבוד עצמה אתה דורש! זהו אמרו ויקרב אותה ואת כל אחיה בני לוי אתה.

ובזה אתם דומים ושנים בגדולה ובקשתם גם כהונה אפשר שתבקשו כהונה גדולה לכלכם? זה מן הנמנע! ואם פן מה הנאה לכם במחלוקת לכבודו של קרח ל ומה שאמר לכן אתה וכל עדתך וגו' הוסיף משה לאמת דבריו ושקרח על הכהונה יחלוק ולא על הכניסם לארץ.

באמרו ראו כי כל זה מחלוקת על ה' אשר נתן הכהונה לאהרן ולא על סבת הארץ כי זו היא הערמה ולכסות שנאה במשאון. לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' פלומר אם אמת שכל מחלוקתכם בכהונה לכן אמת הוא שנועתם על ה' ולא עלי לאמר שסבבתי שלא תעלו לארץ להשתרר ולהתנשא עליכם.

והראיה שעל הכהונה ולא על הארץ אתם חולקים כי אתם לא חלקתם עלי לבד אלא גם על אהרן כמו שאמר ויקהלו על משה ועל אהרן. כי אלו היתה התלויה על הארץ כדבריכם אהרן מה הוא כי תלינו עליו פירוש מה חטא אהרן בזה למה יומת מה עשה? ומה תועלת או חסרון לו אם אתם תעלו אל הארץ או תשבו במדבר כבר לא תפסק הכהונה ממנו אף אחר שתעלו אל הארץ? אלא בנדאי כל פנונתכם על הכהונה.

על פן באשר דתו ואבירם ראו שמשה הבין מה שבלבכם וגלה חרפתם בקהל הנוצרכו להודות לדבריו מפח קושיותו שאין לה תגרץ על פן חזרו לומר שלשניהם נתפנונו. וכאשר שלח לקרוא אותם חשבו שמשה מיראה היה רוצה להכניסם לארץ לעשות שלום ולהסיר מעליו תלונותם ולא יהיה להם פתחון פה עוד לצעוק על הכהונה.

על כן השיבו לא נעלה רצונם אין אנו בוחרים לעלות לארץ ולא תאמין ליתן לנו שונד בזה כי זהו המעט שאנו מתרעמים ועוד יש לנו לדאוג ממה חוץ מזה גם על ענין השפחה כי תשתרר עלינו גם השפחה.

ואם כן בעלותינו לארץ לא נשוב אל בתינו ולא נחריש. ואלו נתת לנו הארץ והיית שר ושופט עלינו החרשנו אף אמנם לא הביאותנו אל ארץ זבת חלב ודבש ועכ"ז עיני אנשים הים תנקר ותרצה למלוך עלינו בחמה שפוכה מה יהיה אם כן אחר שתתן לנו את כל הטוב הלכף לא נעלה: אנשי שם: האנשים בני בליעל מחשבה רעה וחורשי און (א) ישתדלו בראש לעשות להם שם כשם הגדולים אשר בארץ ואח"כ יעשו כטוב בעיניהם לגנוב ולגזול רצוח ונאוף וכל העם ישמעו וידינום לכף זכות כי כן קבלום בעיניהם ובמחשבתם.

לא כן באיש אשר אין לו שם או שיצא עליו שם רע כל מעשיו לכף חובה. גם בדור המבול השחיתו התעיבו עלילה הגדולים וכשר הדבר בעיני המון העם הואיל ויצא כפר עליהם שם טוב שנאמר (בראשית ו') אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם ועם כל זה הנה הגבורים ונכבדות מדובר בם הואיל והמה מעולם אנשי השם ונפטרו בשם טוב.

הלכף קרח ועדתו השתדל לעשות לו שם ויקנבלו דבריו ודברי האנשים אשר אתו. וזה אמרו נשיאי עדה קריאי מועד.

והטעם כי הם אנשי שם ונתפרסם שמם על כן מצאו חברים מקשיבים לקולם: וירא כבוד ה' אל כל העדה: וידבר וגו': הבדלו מתוך העדה הזאת וגו': יש לתמונה מדוע אמר וירא כבוד ה' אל כל העדה ויקמן וילונו כל עדת וגו' נאמר וירא כבוד ה' ולא אמר אל כל העדה? ועוד יפלא איך ידיו הי"ת כל ישראל למיתה בעון איש אחר וכשאמר לו משה האיש אחד יחטא וגו' נראה שה' נחם על הרעה ומעיקרא מאי סבר ה' שיקצוף על כלם באין משפט?! וכבר העמיקו בזה המפרשים.

ועל כלם יקשה שהי"ת או משה יטעה בדין ובעונש ישראל? ואם טעה משה מדוע ה' דבר אליו דברים יטעה משה במשמועותם ולא פירש לו כהוגן? ועוד מה שאמר וכל ישראל נסו לקולם למה נצטרכו לנוס אם כבר נעלו מסביב למשכן קרח? ונראה בעיני ביישוב הגמגומים.

שמעולם לא חשב ה' להמית כל ישראל בעון קרח ועדתו והראיה וירא כבוד ה' אל כל העדה ואלו נחתם דינם למיתה לא נראה כבוד ה' אל כלם. הלא תראה בסרחון שאחר מיתת קרח (לקמן י"ז) כי שם קצף ה' על כל ישראל ויצא הקצף מלפני ה' לכלותם במגפה לא כתיב אלא וירא כבוד ד' ירצה שלא נראה אלא לכשרים.

ולא אל כל העדה. ואין להביא ראיה ממרגלים שכתוב שמה (לעיל י"ד) וכבוד ה' נראה באהל מועד אל כל בני ישראל וכתוב (שם) אפנו בדבר ואורישנו כי מעולם לא נגמר הדין לכלותם לא בעון המרגלים ולא בעון העגל.

כי תראה שהי"ת נמלך במשה ושאל לו רשות כדי שיתפלל עליהם וימחול לעונם מה שלא היה במקום הזה שנאמר הרומז מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע בלי שישאל ממנו כפעם בפעם.

ונה הטעם שמשה לא אור חיל להתפלל לה' ולהתחנן מלפניו על עמו כי ידע שפבר נגזרה גזירה לולי שקם בפרץ ויתן הקטרת ויכפר על העם. הנה אמר מה שאמר ה' הבדלו מתוך העדה הזאת על עדת קרח אומר שהחליט דינם למיתה ולא על עדת ישראל.

ומרע"ה רצה גם עליהם להתנצל וטענתו שאיש אחד חטא ר"ל קרח החולק על הפקודה אבל עדתו היו ראויים לכפרה שאולי אין פשע בלבם. ואולי מחניפים אותו במה שנקמהו אחריו ואין לבם ופיהם שונים עמו.

אמנם הי"ת בוחן כליות ראה שגם המה כל עדת קרח במרד ובמעל ושגם הם ראויים לעונש ורצה להודיע גם אל משה כדי שיראה בעיניו ולבבו יבין כי נתחייבו גם המה במשפט.

ז"ש דבר אל העדה העלו מסביב וגו' רצונו אם פן איפה לה נא ראה את שלום העדה עדת קרח ואמר אליהם ולכל ישראל שיעלו מסביב למשכן קרח דמן ואבירים והנה רואה כי לבכם שלם עמו ולא כדבריך שאמרת.

והיה פן כי דמן ואבירים ונשיהם ובניהם וטפם יצאו נצבים פתח אהליהם וכן מאתים וחמשים אנשים עם מחותותיהם עודם במרד ובמעל לא פחדו ולא רהו ולא זעו אלא ישבו איש תחתיו להחזיק במחלוקת עד כי בלעתם הארץ.

אמנם שאר ישראל אשר נקהו עמיהם שמעו לקול משה לעלות מסביב למשכן קרח ועדתו כי אין לבם עמו אלא לראות וכאשר שמעו זאת מפי משה נסו לקולם ירצה כפר נסו לקול משה וזקני ישראל שאמרו פן תספו בכל חטאתם פי אמרו פן תבלענו הארץ והיתה ההצלה הזאת להם בעבור כי שמעו את דברי משה שהזהירם סורו נא וגו': דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב וגו': עד ומטה אהרן בתוך מטותם: בפרשה הזאת יש מן הקנשי הפלא ופלא א' מדוע צוה הי"ת להרים י"ב מטות לבד והלא כמה נשיאים וקצינים בישראל וכל עם ה' נביאים יוכלו או יתדמו בעיניהם להיות פהן גדול כדברי חז"ל בחמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת בעדת קרח שהיו כלם נשיאים ראשי אלפי ישראל? ואם אלו י"ב לא היו כדאיתם לכהונה אולי יהיו זוכים בה אחרים זולתם? ב' באשר אמר מאת כל נשיאיהם נראה מלת כל מיותרת הואיל ולא לקח מאת כלם אלא מאת י"ב? ג' נראה שצוה הי"ת וקח מאתם והם עשו הפך כדכתיב ויתנו אליו כל נשיאיהם משמע שהם נתנו לו מעצמם? ד' כי צוה משה ליקח מטות הנשיאים מאת העם כפתיב דבר אל בני ישראל וקח מאתם וגו' אמנם לא כן עשו אלא הנשיאים נתנו המטות ולא העם שנאמר ויתנו אליו כל נשיאיהם? ה' גם שנוי אחר מצאנו שם באמרו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי ובמעשה פתיב ומטה אהרן בתוך מטותם משמע שנתנו המה לו המטה כתוב באצבעים? ו' בפירוש מה שאמר פי מטה אחד לראש בית אבותם והדברים קשי ההבנה! ז' מטה לנשיא אחד מטה לנשיא אחד וגו' מה שלא נכתב בצווי והיה טוב שיאמר בדמותו בצלמו ויתנו לו כל נשיאיהם מטותם מבלי שיאריך יותר מדאי בדברים

אין צורך בהם? ח' אף שלא ביאר מי הניח מטה אהרן בתוך מטותם אם משה או הנשיאים או אהרן הביאו ולמה הכתוב סתם ולא פירש? אולם כי כן מנהג (ב) כל מלך אשר ימלוך על עם מפוזר ומפוזר להטיל קנאה בין העם הקטן ובין השרים שלא יקשרו יחד בקשר אמיץ ויהיה מלכותו שקט ושאנן.

ובראות הי"ת בני ישראל עם קשה עורף דור שופטים את שופטיהם פנראה במחלוקותו של קרח שבקשו כלם להיות ראשים. ראתה חכמתו ותברך שאם יצנה שישים מטהו כל אשר נשאו לבו להיות פהו גדול הנה יהיה מן הנמנע כי פבר כל העם מקצה לא יבקש.

ואם יצנה שישים מטות הנשיאים פאשר הנה ירננו העם ויאמרו כי אולי יש בהמונם מי שראוי יותר מן הנשיאים וישגם זאת היתה תחבולה מאת משה לבחור ראשים ונשיאים אנשי און ומרמה פדי שאהרו יהיה יותר שלם לערכם ואליו תאנת הפהונה מכלם.

לכן צנה ה' ותברך שהעם יבחרו הנה מעצמם כל שבט יבחר הגדול והכשר שבשבטו והיותר ראוי בעיניהם להיות כ"ג ותכל תלונתם לאמר משה בחר הנשיאים גרועים מעצמו. ורצה עוד להשפיל ישראל גודל סכלותם לחלוק על הגדולה ואין תועלת אליהם יהיה מי שיהיה כ"ג הואיל ולעולם הם יעבדו.

ונה יהיה סבה שיפנע לכבם הערל ועוד לא יתלוננו על הפהונה ועל הרבנות. הלכך צנה למשה שיזכר אל כל ישראל לכל המונם שאי אפשר להיות פהו גדול אלא איש אחד ושכל הקהל יבחרו באחד מכל שבט אשר ייטב להם ויחשבוהו ראוי לפהו.

ז"ש וקח מאתם וגו' מאת כל נשיאיהם פלומר לפי שאין פהו אלא אחד פדי שלא ימצאו עילה דבר אליהם שיבחרו הם נשיאיהם את אשר יראה בעיניהם הגון לפהונה ופירוש מאת כל נשיאיהם פאלו יאמר מאת כל איש אשר נשאו לבו לכהו.

וכשיתנו לה המטות תכתוב אתה את השמות. ואל תתמה שלא צויתי לקחת מטות הרבה כי מטה אחד לראש בית אבותם רצונו אי אפשר שיהיה ראש ורב אלא אחד ובה מה תרויחו כלכם אם אחד לבד יהיה לכם לראש ולקצין? והגיד לנו הכתוב כי כן נעשה פתגם פאשר ידע ה' כי תיקף ומיד עבר רוח קנאה בין הנשיאים ובין העם ויפרדו איש מעל אחיו והקדימו הם לתת מטותם מטה לנשיא אחד ומטה לנשיא אחד ולא הספיקו שיבחרו הקהל את אשר ייטב בעיניהם.

כמ"ש וידבר משה אל בני ישראל ויתנו אליו כל נשיאיהם שעד לא דבר ולא הספיק לגמור הדבר יצא מפי משה עד שנתנו לו מיד כל נשיאיהם מטותם. בדבר הנה הוציא הי"ת תועלת שהשקיט המון העם בראותם כי הנשיאים לכבוד עצמם דורשים ויהיה מה שיהיה לעולם הקהל יעבוד ובאלה הבינו רוע המחלוקת ושמה שאמרו הנשיאים לתועלתם אמרו פאשר אמרנו לעיל בסמוך.

ועוד ביאר הכתוב רוע תכונת הנשיאים. כי אע"פ שהי"ת צנה שיכתוב משה שמות האנשים על המטות מ"מ הם חשדו שיזיין את שם אהרן ושיכתבהו משה על המטה אשר יכרח אחר המעשה.

והם כתבו שם אהרן על המטה קודם שנתנוהו לו בכתבם וכלשונם שיפירו בו ולא יוכלו לזיפו. לכן אמר ומטה אהרן בתוך מטותם ר"ל כתבו שם אהרן על מטהו ונתנוהו בתוך שאר מטותם כדי שלא יזייף משה את השמות: ד"א ומטה אהרן בתוך מטותם.

בנוהג שבעולם להפריח עץ יציץ יציץ ויצמח ויחווהו מגולה לרוח היום. ואם יכסוהו בפגדים ויסובבוהו בגופים יעכבו בו הצמיחה וימיתוהו יבש יהיה נקודים.

והנשיאים האלה פכה עשו למטה אהרן הניחוהו בתוך ובאמצע שאר המטות כדי שלא יפרח וייבש: ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גנענו וגו': ולפי שאמר לו הקב"ה שיניח למשמרת את מטה אהרן לפני העדות ושיראוהו בני ישראל נתכל תלונותם.

לפיכך אמרו בני ישראל אל משה וכי אפשר שגראה את המטה בהיותו לפני העדות? והלא כל הקרב ימות. ואם פן שוא לכם להניח המטה שמה לאות האם תמנו לגנע וכי אפשר שלא נמות עוד אף אם נקרב אל משכן ה'? לכך השיב הי"ת שאין פן הדבר אלא אתה ובניך אתה וגו' וזר לא יקרב.

ומה שהם אומרים על משמרת המטה אינה היא המדה שפבר לא הונחה שם שיראוה אלא אתם לבדכם. וזהו שאמר ושמרתם את משמרת הקדש ולא יהיה עוד קצף וגו' שפשתשמו המטה לאות לא יהיה עוד קצף ודי שיזעו הקהל שהמטה שמה: דבר אחר לפי שנגזרה גזירה שימותו כלם במדבר ואם פן לשוא הזהיר משה והזר הקרב יומת מה לי ימותו היום בקרבכם אל הקדש אם עכ"פ למיתה עומדים? ואם פלנו אבדנו מה תאמר לנו שכל הקרב אל משכן ה' ימות היאמת שאם לא נקרב לא נמות? האם תמנו לגנע!: ד"א לפי שאמרו חז"ל דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא.

והאמינו שאם ימותו קודם זמנם תהיה מיתתם פפרתם ויהיה להם חלק לעוה"ב ע"כ באולי ירצו לקרב אל משכן ה' למות כנדב ואביהוא לפני ה' ונפשם בטוב תלין. וזהו אמרם הן גנענו אבדנו וגו' כי אמנם תאמר גויעה במיתה בזמנה ומיתה היא לשון יותר פללי גם אל מיתה שלא בזמנה (כמו ויקרא כ') מות יומת הנואף וגו') וזו טענתם הן גנענו אבדנו פלומר אם נמות פדרך פל הארץ אבדנו פלנו ואין לנו עוד שחר בעולם הנשמות.

ולפי שכל הקרב אל משכן ה' ימות שלא פדרכו לפני ה' פכה נעשה גם אנחנו ונרויח שיהיה לנו חלק בעולם הנצחי ומה ריוח יש לנו אם פן! האם תמנו לגנע האם יש לנו חמומות לגנע? אדרבה גוח לנו שנמות שלא פדרך פל הארץ! הלכך צוה מיד משה אל אהרן שישמור שלא יבואו ישראל פנימה בכח הזרוע מיראה מדברייהם ואם פכסו דמם בראשם: ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהי לה בתוכם אני חלקך וגו': פוונת הפתוב שהפגנים לא יהיו משועבדים אל ישראל על המתנות והתרומות אשר ירימו מהם.

אך יפירו וידעו כי מתת אלהים היא להם כי פל תרומות הקדשים ירימו בני ישראל לה' והם משלחן גבוה זכו. ומה שנוחלים אינו נחלת ארצם של ישראל ואינו חלקם אלא חלק ה' שהוא בתוך בני ישראל פרשת חקת ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות

שם וגו' יראה זר שלא ידברו פמנהגם ולמה העליתונו כמו בפסוק שלאחריו גם: הפל צריך ביאור.

ואמרם למות שם מלת שם נראית מיותרת? מלבד כי מה יתרון לישראל פשיש להם למות שימותו במדבר או בתוך אחיהם אם כלם למיתה הם נתונים? ומדוע היתה תלונתם על פירות תאנה גפן ורמון ולא שאלו בשר ודגים? לכן אמרתי שתלונתם היו שהואיל ונגזרה גזירה שלא יפנסו לארץ ובמדבר הזה תמו ושם ימותו.

א"כ מה צורך שילכו ממסע למסע עד מדבר צין הנה להם לעמוד במדבר פארן עד תום כל הדור ולא להוסיף הרנה על הצמאה לענות בדרך פחם ולהמיתם בצמא לא לבד הגברים אלא גם מקניהם ובהמתם? זהו שאמרו ולו גענו בגוע אחינו לפני ה' שם במדבר פארן כמו שאמר (לעיל י"ד) וימותו האנשים וגו' במגפה לפני ה'.

ולמה הבאתם במסעות במדבר בדרך להמיתנו בגזירת שם ימותו אנחנו ובעירנו שתענו אותנו בטורח הדרך ונמות גם עם הבהמות שלא היו בכלל הגזירה? ולפיכך לא כתב למה העליתוני פאן כמו שיכתוב בסמוך.

כי זה מדבר במסעות אשר אין עלייה בהם וזה ביציאת מצרים הנמוכה מארץ ישראל. ואם נגזרה עלינו גזירת מיתה למה, כמות לעיניך במקום הזה ולא תניחנו לירד מצרימה למות שם באכלנו לחם לשןכע? ואתה בהפך תמיד הרחיקנו משם להביא אותנו אל המקום הרע הזה.

והפליגו לספרעל גנותו. שעל הרוב ארץ שפלה ומישור בה נהרים ואזרים כגן ה' פארץ מצרים ושמה יזרעו תבואה וירקות.

וארץ הרים וגבעות למטר השמים ישתו מים ואין בה נחלים על פן בהם יטעו פרמים ואילנות עץ כל פרי פידוע. ואלה צעקו אל משה כי המדבר ההוא מישור ושפלה לא מקום זרע תאנה רמון ואילנות ואעפ"כ אין בו מים לשתות בדרך השפלה: קח את המטה וגו': בחטא מריבת קדש קרוב הדבר שרצה הקב"ה להודיע לישראל שאין בכח משה ואהרן להוציא מים כי מידו הפל.

ויגדל גם בזה זכות מרים הנביאה אחותם כי בזכותה הבאר הנה נוסע ממקום למקום מה שלא יוכלו לעשות משה ואהרן יחד. על פן אמר ודברתם אל הסלע דהיינו אל הבאר ההוא שנסתתם ויתן מימיו וזה תעשו לעיניהם ירצה לעיני ישראל פסות עינים כדי שיאמינו שלא תוכלו שניכם להוציא מים ולא יוציא כי אם במצותי.

להקדישני לעיניהם שיאמינו כי מאתי לבד יצאו המים. אמנם משה בחרון אפו לא כן עשה אבל הבה בצור פעמים ואמרו נוציא לכם מים ולא יוציא ה'.

והאבן הזאת נתנה מימיה מפני כבוד משה ואהרן. ובדבר הזה לא נתקדש שם ה' יתברך ולא נעשה פאשר צינה.

לכן דקדק ה"ת על משה ואהרן כמו שחרה אפו על המלאכים שהפכו סדום על אמרם (בראשית י"ט) כי משחיתים אנחנו: הנה מי מריבת אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש פם: והלא לא רבו עם ה' אלא עם משה ואהרן? ועוד למה כתב ויקדש פם והלא לא

נתקדש שנא' יען לא האמנתם בי להקדישני א"כ לא קדשוהו? גם מדוע קרא אותם מי מריבה עתה באמרו המה מי מריבה ולא נקראו מי מריבה אלא ברפידים (שמות י"ז) על ריב בני ישראל? ועם היות שרבו הטעמים לחטא משה ואהרן במי מריבה ואמרנו כבר טעם אחד ועוד נביא בפ' פנחס ובפרשת נאחחנן מ"מ שבעים פנים לתורה.

וגם מזה אל תנח ידיך יוצא מידי הר"י אלבו בספר העיקרים. שחטאתם היתה על אשר לא נתעוררו מעצמם להוציא מים לישראל מבלי שיפלו על פניהם.

ונגמא לזה מצאתי מדברש אגדה וז"ל יען לא האמנתם בי אמר הקב"ה למשה לא הנה לה ללמוד ממה שאירע לה ברפידים שאמרת (שם) עוד מעט וסקלוני אמרתי לה למה אתה מקטרג את בני עבדך לפני העם יעבור מטה זה שבידך ע"כ.

מכאן נראה שחרה אף ה' על אשר נתרעם על שאלת המים וכמו שפירש הרמב"ם שלא היה לו לכעוס על זה. לכן ישר דבר ה' יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל ולהוציא אליהם המים כאשר שאלו כי זה חסרון בחסדי ה' שלא ימלא חסרונו.

ויצטרכו לשאול זה מאת ה' פעמים ברפידים ובקדש לכן לא תביאו וגו'. ופירש זה באמרו המה מי מריבה כלומר הלא במי מריבה שרבו בני ישראל את ה' על אנדות באר המים ושם נתקדש בישראל שהוציאו להם מים אף כן הנה לו ללמוד ממה שאירע לו ברפידים ולהוציאם מיד מבלי שיפלו על פניהם רעדה ופליצות יאחזום: וישלח משה מלאכים אל מלך אדום וגו': עד וישלח מלאך ויוציאנו וגו' מה מאד יש להפליא בסיגנון הספור הלזה את כל התלאות אחת לאחת שמצאו לישראל באמרו אתה ידעת את כל התלאה ואחר כך הוסיף וירדו אבותינו ומה היא התלאה שמצאתם קודם לכן וקודם ירידת אבותינו למצרים הפל אחד ותנא נהדר מפרש.

א"כ לא ימנע או שאדום ידע התלאות ההם או לא ידעם. ואם ידעם סיפורם אחד לאחד למה לי? ואם לא ידעם איך אמר לו אתה ידעת את כל התלאה? ואם נפשך לומר שרצונו על כל התלאה אשר מצאתם בדרך ובמדבר כי הואיל ואירעו סמוך לגבולו מסתמא ידעם וספרו לו אח"כ את הגדולות שעשה ה' במצרים בדרך רחוקה להם ואולי לא הגיעו לאזניו עדיין.

אם כן היה לו להגיד הדברים בסדרן בתחילה וירדו אבותינו ואח"כ אתה ידעת את כל התלאה ויאמרו לו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון? ולפי אומר לי שבתלאת יעקב ועשו דבר הכתוב.

ורצה משה להפחיד אדום ולתת מורה בלבבו בזה כי ה' ילחם להם בכל דור ודור. וכאלו יאמר זכור ואל תשכח מה שקרה לנו ימים מקדם כי בבוא עשו אביה להלחם ביעקב ה' אלהינו הצילנו מידו וזהו אמרו אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו.

ואח"כ ספר שגם למצריים אירע כה ושה' שלח מלאך ויוציאנו ממצרים. ואם כן נעברה נא בארצה דרך שלום ואל תעש עמנו רעה פן גם עליה יעבור כוס חמת ה': נעברה נא בארצה וגו': עד וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו: אשאל בפסוקים שאלות א' מדוע שאל ישראל לאדום וחזר ושאל הדברים בלי תוספת וגירעון? ואם לא רצה אדום להניחם שיעברו בתחילת דבריו מה הוסיפו לו ישראל טעם נוצח

בדבריהם האחרונים? ב' מה ששינוי בדבור השני בלשון נעלה ולא אמרו נעבור
כבראשונה אבל אדם ככלב שוב על קיאו השיב תמיד בלשון לא תעבור ולא בלשון
תעלה? ג' בשאלה הראשונה הבטיחו ישראל לאדם שלא לשתות מי באר ומדוע עכשיו
קזרו לאחוריהם לשתות אבל? תנו מכרם ואם לא הניחום לעבור גם פשלא ישתו
מבארותם היתכן שיתפייסו מן הטעם שיקנו מי לשתות? ד' במענה השני לאדם ויאמר
לא תעבור ולא אמר לא תעבור כי פאשר בפעם הראשון? ה' מה שהוסיף הכתוב לספר
וימאן אדם נתן את ישראל וגו' שנה הוא מאמר אין צורך בו כלל שכבר אמר פעמים
לא תעבור וידענו שמאן להעבירם? ו' גם מה שפירש עבור בגבולו ולא אמר עבור
בארצו או עבור בו לדמיון השאלה שהיתה אעברה בארצה? ז' ניט ישראל מעליו הטניה
זו מה טיבה! והנה טוב אמרו וילך ישראל מעליו או וילך בדרך אחרת? והנראה פי שני
דרכים היו בארץ אדם.

אחד באמצע הארץ בקרב היישוב ירצה מעיר לעיר וממדינה למדינה בדרך הולכי
דרכים. והדרך השני דרך אנשי הצבא אשר לרוב המונם לא יניחום ליפנס בערים
וביישובים פן ישחיתו כל חלקה טובה וירוצצו יושבי הערים פיזוע.

אלא יולכום דרך אחרת בארץ לא זרועה ולא ישוב אדם שם עד יעברו גבולם. והנה אם
ישראל יעברו בדרך הראשון יהיה חשש לאדם פן ישחיתו את הארץ כלחה השור את
ירק השדה.

אבל מ"מ הדרך הנה בטוח יותר שלפחות הצבא לא יוכל להתעכב בערים שהדרך קצר
ואנשי הערים נוגשים אצים להעבירם בחפזון. אמנם אם יעברו בדרך השני הן אמת
שלא יחישו להשחתת הארץ באשר כבר היא ערבה ושוחה אין בה עץ עושה פרי מ"מ
בהיותם דרך רחוקה מהיישוב ולאורך ההילוך הנה מקום לאדם לירא שמא ישראל
תעכבו שמה יותר מדאי וישבו בארץ ויאחזו בה הואיל ואין איש שם על לב לזרזם
ולאמר להם קומו צאו מתוך עמי ולכו לזרעכם! ויהיה קשה לשלחם מעליו.

על פן בראשונה שאלו ישראל שיניחום לעבור בארצם ר"ל בדרך הערים פהולכי דרכים
והראיה אמרם לא נעבור בשדה ובכרם אשר מושבם ביישובסביב המדינות וערי הפרזי.
ובהיות זה הדרך קצר הדרך לא היו ישראל צריכים לשתות מי מאדם כי לא יהיה
להם פנאי אלא לעבור במהירות ולא ירעבו לקחם ולא ימצאו למים בזמן מועט כזה.

אולם אדם השיב לא תעבור כי כלומר לא תעבור בקרבי ירצה בערים ובמושבי העמים
והנה מכלל פוננת תשובתו שבמקום שאין יישוב יניחם לעבור. וכששמעו ישראל הדרך
שאלו לו הדרך האחר לסבוב דרך מסילות הנהרים בארץ לא זרועה ושם תקרא מסילה
כי כן הנהרים הרמים יתעמלו לסול מסילה קצרה יסקלו מאבן לכל עובר ושב וזה ידוע.

ולפי שעליית הנהרים ארוכה מארץ מידה תהיה עליהם לטורח ואי אפשר שלא יצטרכו
לשתות מי מרוב צמאם כי עיפה נפשם מעוני הדרך לזה אמרו במסילה נעלה בהרים
ובגבעות כדי שאל תירא ואל תחת להשחתת הארץ ועתה אילי נצרך לשתות בצמא מי
בארותיה עם כל זה לא יגיע לה חסרון אבל בהפך ונתתי מכרם.

אבל אדום גם לזה לא הטה אָזְנוֹ וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה לוֹ מְקוֹם לְטַעוֹן שִׁיגִיעַ לוֹ נֶזֶק בְּעִבְרָם אֲזַל לֹא־יָדָךְ גִּיסָא וְאָמַר כִּי מ"מ יֵשׁ לְחַוֵּשׁ שִׁישֵׁהוּ שְׁמָה יוֹתֵר מִדָּאֵי וַיִּשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם עַד כִּי לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָם מֵעַלְיוֹ וַיִּבְדָּ חֲזָקָה לֹא יִגְרָשׁם מֵאֶרְצוֹ.

זהו שאמר לא תעבור פירוש אע"ג שלא תשחית הארץ פאשר תלך במעלה הקרים עם כל זה יבוא לי שמה נזק גדול ממנו והוא שלא תעבור אלא תתעכב בארץ לא לה ותאחז בה. והנה דרך אחר היה להם לישראל לסבוב סמוך לגבול ותחום ארץ אדום ויצא להם תועלת לפחות שלא יצטרכו ללכת במדברות ותקצר נפש העם בדרך.

הגיד הכתוב לנו רעת אדום ושטענותיו אמנם המה הבל אין זה כ"א רוע לב פי אם אמת היה הדבר הזה שלא הניחם לעבור מיראתו אותם ולא מרעה לפחות היה לו להניחם לעבור סמוך לגבולו אשר שמה לא יאונה לו כל און ואין מתריד לא שישחיתו הארץ ולא שיתעכבו שמה.

ולקיות שלשני הדרכים הנזכרים מצאו תשובה לדרך הזה לא מצאו מענה וטעם אלא לב רע ז"ש וימאן אדום נתון את ישראל עבך בגבולו פלומר לא הניחום גם אצל גבוליהם וזה בלי טענה נוצחת כלל אלא המיאון והפסד תכונתם ולבכם.

(ויהיה פירוש בגבולו פדרך שפירשנו בפרשת בא וינח בכל גבול מצרים ירצה שפת גבול הארץ). על פן הנצרכו ישראל לנטות מעליו הטייה גמורה ולבקש מעבר אחר לסבוב ארץ אדום חוץ לגבולו פכתוב במשנה תורה.

ונה פירוש נכון ומספיק מכל מה שמצאנו בזה: ויראו כל העדה פי גנע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל: ובמשה לא נאמר ויראו פי גנע משה ל וגם אשר לא פתוב בו כל בית ישראל אלא ויבכו בני ישראל את משה ל ושמה פתוב ויתמו ימי בכי אבל משה מה שלא פתוב באהרן? והנכון (א) שהדבר הנראה בעין: פעול בכחו בדמיון האדם יותר מהנשמע.

ויותר וביותר בנשים וחלוישי הדעת. וכאשר יספרו לנו פותבי הסיפורים והקורות.

בכו העם הרבה בכה בראותם דמות ארון מת או תמונת דבר הנראה יעיר הרחמנות. והריגת קסר הראשון לא פעל כל כך בדמיון בני רומי פאשר עשה מראה בגדיו מתגולל בדם הראום אוהביו בקהל ותשא כל העדה ויתנו קולם לרדוף ולהשמיד ההורגים.

ופירשו חז"ל שהראו מלאכי השרת את אהרן מוטל במטה על פן פאשר ראו ישראל בחוש פי גנע אהרן התפעלו חושיהם ביותר עד שפכו אותו בלב נשפר ונדכה כל בית ישראל מגדולם ועד קטנם שכבר ידענו שבית ישראל דרשוהו חז"ל על הנשים.

אמנם במשה שלא ידע איש את קבורתו הנה בכנהו פמצותאנשים מלומדה בפייהם ובשפתם לבד ולבם אין נכון עמם. בני ישראל ולא כל בית ישראל.

ושלשים יום פי פן ימלאו ימי האבל. ובהשלמתם ספו תמו ימי בכי אבל משה פדרך כל דבר הנעשה לא באמת ובתמים בכל לב וכאשר עבר יומו בטל הדבר: ויזר ישראל גדר לה' וגו': וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני ויתרם אתהם וגו': יש מן התימה בדברים מהו הנדר הזה להחרים עריהם? ואם רצו לומר שיקדישו אותם על דרך (ויקרא

כ"ז) כל חרם אשר יחרם מה יעשה ההקדש מן הערים החרבות מאין אדם היתיו האבנים מערמות העפר? ולמה לא אמר והקדשתי את עריהם? ועוד שקיימו מה שלא נדרו, שלא נדרו אלא להחרים הערים ונראה אחר כך שהחרים גם הכנעני? ואי אפשר שיקדישו לכהנים או לבדק הבית הכנעניים הואיל ובהם נאמר (דברים כ') לא תחיה כל נשמה? והלשון גם כן מסופק שאמר ויתן את הכנעני ולא אמר ביד ישראל ולא פירש למי נתנו? וכשר בעיני שהמכונן להורות לנו (ב) כי אמנם אדם יבקש מאת ה' מן השמים דבר אמינהו לטובתו והוא לו יגון ואנחה.

יש לה מי שישאל שררות וממשל רב והוא עונש שמור לרעתו יהי סבה שימות בלא עתו או שבמלחמה ירד ונספה או שתאבד נפשו שלמותה. ואלו ידע זה כששאל הדבר לא היה מבקשו ולא היה עולה על לבו.

ומה טוב אמר שלמה (קהלת ח') עת אשר שלט האדם באדם לרע לו וכך ראיתי רשעים קבורים וגו' וישתפחו בעיר אשר כן עשו. בחר להגיד כי יש ויש אשר גדולות יבקש ויחשוב היותו סבת טובתו ומחמד עיניו והן הנה סבת רעתו ונדאבון נפשו.

ויש איש ישלט באדם אחר ויעלה לגדולה וזה אמנם לרע לו ומעשה דהמן ומרדכי יוכיח כאשר המן נהרג ושם ביתו על פי שלט ועלה לגדולה. ומרדכי נתעלה לשוכע ההצלחות מן האבל וההספד.

וכאשר היה בדאגתו ובשכרון רוחו ויחשוב היותו בתכלית השפלות והאבדון מי פתי הוא אשר מלאו לבו לאמר אז לו החרש ושים ידך על פיך כי זאת היא לה לאורה ששון ויקר לכה קצין תהיה לנו כעת מחר? הלא יחשבנו לכסיל אין זה כי אם אנחנו לא נדע מה נעשה ונדין אחרית דבר מראשיתו לנגד עינינו.

(ג) ומה טוב היות ממנצע בין האנשים ולא להתראות בגדולות. גם הרשעים הקבורים ירצה שאינם בני שם וכל רואיהם לא יפירום כי הם מובלעים וממנצעים בין האנשים עם הארץ ויחשבום לצדיקים כי ישתפחו בעיר ולא ידעום ויפרו וירבו מאד.

על כן הי"ת ישמע תפילת הצדיק אף באופן שתהיה לטובתו. וכאשר ישאל רעתו מן השמים ירחמו עליו ולא יקבלו תפילתו כמו שאמר דוד (תהלים כ"ב) רחוק מישועתי דברי שאגתי שפעמים ישאל דבר שהוא רחוק מתשועתו.

ובמקום אחר (שם ס"ו) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' שאם אבקש בתפילתי דבר שהוא און אינו לטובתי לא ישמע ה' תפילתי. אמנם לפני משורת הדין אם יש זכות גדול יקבל ה' תפילתו ויעשה מה שילבו חפץ אף באופן שלא יאונה לצדיק כל און זהו שאמר (שם קמ"ה) רצון יראיו יעשה נאת שועתם ישמע ויושיעם פירוש יקבל שועתם ויעשה מה שישאלו ואם בקשתם רעה להם יושיעם ה' ממנה ויהפוך הקללה לברכה.

גם עתה ישראל נדרו נדר לה' ולא פירש הכתוב נדרם. ואין פירוש הנדר והחרמתי את עריהם.

אלא לדעתי לא זכר הנדר כי זה דבר מבואר. כאלו אמר נידר ישראל נדר מה.

כְּדִי שֶׁה' יִתֵּן בְּיָדָם אֶת הַכֹּנְעָנִי וַיִּחְרִימוּ אֶת עַרְיָהֶם. וּבִשְׂאֵלְתֶם זֹאת נִבְעָרוּ נִכְסְלֵי וְהִקְשׁוּ לִשְׂאוֹל שִׂימְנוּ בְּיָדָם הַכֹּנְעָנִים חַיִּים לְעֶבְדִים וְשִׂיחְרִימוּ וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת הָעָרִים וְלֹא הָאֲנָשִׁים וְהַטָּף.

כִּי אִמְנָם רָעָה תָּבוֹא אֲלֵיהֶם בְּזֶה שִׁיחְיוּלְצִידִים בְּעֵינֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְקַמֵּן ל"ג) וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם וּגּו' וּבְזֶה יִהְיֶה קֶצֶף עַל יִשְׂרָאֵל כִּי יִדְיָחוּ אוֹתָם וַיִּתְעוּם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם. עַל כֵּן הִי"ת קִבַּל תְּפִלָּתָם אֲדָּה שְׁלֵא יֵאָוֶנָה לָהֶם רָעָה רְצוֹנִי שֶׁהַמִּית כָּל הַכֹּנְעָנִים בְּמִלְחָמָה. בְּאִפְסוֹן שֶׁהִחְרִימוּ אֶתְהֵן וְאֶת עַרְיָהֶם. וְלֹא כְּאֲשֶׁר שָׂאֵלוּ לְהַחֲיוֹת הַכֹּנְעָנִי וְלְהַחְרִים אֶת הָעָרִים.

לְקַיֵּים מַה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת שׁוֹנְעֹתֶם יִשְׁמַע וַיּוֹשִׁיעֵם: עֲשֵׂה לָּהֶּ שְׂרָף וְשִׁים אֶתְהוּ עַל נֶם וּגּו': עַד וְהִבִּיט אֶל נֶחֱשׁ הַנְּחֹשֶׁת וְחַי: רַבִּים רָאוּ וְכֵן תִּמְהוּ עַל מַה זֶה פָּעַם יִקְרָאֵהוּ נֶחֱשׁ וּפְעַם שְׂרָף? וּבַעַל מַעֲשֵׂה ה' פֶּתַח דֶּרֶךְ נִכּוֹן עַל זֶה שֶׁהִי"ת הָיָה נוֹשֵׂא פָּנִים לַמֶּשֶׁה וּמַשֵּׂה אֶל ה' וּבְצוּוֹתוֹ עֲשֵׂה לָּהֶּ שְׂרָף הוֹדִיעוּ שֶׁהִי"ת מַחֲל עַל עֲלֻבוֹנוֹ וַיַּעֲשֵׂה שְׂרָף עַל שְׁחִטָּאוֹ נִגְדַּ מַשֵּׂה עֵינָיו בְּדַבְּרָיו.

וְאִמְנָם בְּזֶה אוֹסִיף נִפְיָהּ. וְטָרַם אַחַת שְׂאֵלְתִי מֵאֵת ה' מִדּוּעַ אָמַר וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף וְרָאָה אֶתְהוּ וְחַי נְשׂוּף לְשׁוֹן עֶבֶר מַה שֶׁנְּשׂוּף כְּבָר וּמַשֵּׂה וְהָיָה אִם נְשׂוּף הַנְּחֹשֶׁת אֶת אִישׁ מִשְׁמַע לְהַבָּא? אֲלֵא כִּי יִדְעֵנוּ שֶׁמְחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מַחֲוֹל וְהַרְבַּ שְׁמַחֲל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מַחֲוֹל וְאָמְרוּ בְּיַלְקוּט נֶחֱשׁ שֶׁעֲשֵׂה מַשֵּׂה לְכָל הַדּוֹרוֹת הָיָה וְאָמְרוּ חֲזַקְיָה כַּתּוּב נֶחֱשׁ הַנְּחֹשֶׁת כִּי אָמַר כָּל שֶׁהַנְּחֹשֶׁת נוֹשֵׂה מִמִּית בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לְעוֹלָם הַבָּא וְהַמַּקְטִיר לוֹ לֹאֵה בַּעוֹה"ז וְאֵין לוֹ חַיִּים לְעוֹלָם הַבָּא מוּטָב שִׁיכַתּוּת וְיִהְיֶה לוֹ חַיִּים לַעוֹה"ב ע"כ.

וּכְשִׁשְׁלַח הִי"ת הַנְּחֹשֶׁתִים הַשְּׂרָפִים הַנְּחֹשֶׁת עַל שְׁחִטָּאוֹ אֶל ה' וְהַשְּׂרָף עַל שְׁדַבְּרוֹ בְּמַשֵּׂה. הַזֶּה אָמַר לוֹ יִתְבַּרְךָ שִׁיַּעֲשֵׂה לוֹ שְׂרָף וַיִּבְקָשׁוּ מִמַּשֵּׂה מַחֲלָה עַל שְׁחִטָּאוֹ נִגְדוּ כִּי הָאֵל מַחֲל עַל עֲלֻבוֹנוֹ.

וְאֵין סֶפֶק שְׁדַבְּרוּ רָעָה בְּמַשֵּׂה וְהוּא לֹא יִדַּע מַה שֶׁאָמְרוּ מִן הַנְּאֻצָּה שְׁאֵם הָיָה שׁוֹמַע פְּשִׁיטָא שֶׁבְּעֵנֹתָנוֹתוֹ יִמְחֹל תְּכַף וּמִיָּד לָהֶם וְלֹא הָיָה ה' שׁוֹלַח הַשְּׂרָפִים. וְרָאִיָּה עַל זֶה שֶׁהֶם לֹא בִקְשׁוּ מִמַּשֵּׂה אֲלֵא שִׁיִּסִּיר מֵעֲלֵיהֶם אֶת הַנְּחֹשֶׁת כִּי אִמְנָם בְּמַשֵּׂה טוֹב וְסַלַח בְּטָחוֹ וְלֹא בּוֹשׁוּ שִׁיִּמְחֹל לָהֶם וְלָכֵן לֹא שָׂאֵלוּ הַסֵּרַת הַשְּׂרָף.

עַל כֵּן הִי"ת צָוָה לַמַּשֵּׂה שִׁיַּעֲשֵׂה שְׂרָף שִׁיִּבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ מַחֲלָה כָּל הַנְּשׂוּכִים אֲשֶׁר כְּבָר נִשְׁכּוּם הַשְּׂרָפִים. אוֹלָם הָאִישׁ מַשֵּׂה עָנּוּ מְאֹד לֹא רָצָה שִׁיִּבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ מַחֲלָה כִּי כְּבָר מַחֲל לָהֶם וּא"כ בְּהִכָּרַח כָּל הַנְּשׂוּף יִחְזָה וַיִּתְרַפָּא וּמִפְּנֵי שֶׁהִי"ת גַּם הוּא מַחֲל עַל עֲלֻבוֹנוֹ אִם כֵּן לֹא הָיָה צָרִיף לֹא נֶחֱשׁ וְלֹא שְׂרָף.

ע"כ כְּאֲשֶׁר צָוָה ה' וְאָמַר עֲשֵׂה לָּהֶּ שְׂרָף פִּירוּשׁ לְכַבּוּדָּהּ כְּדֶרֶךְ (לְעֵיל י"ג) שְׁלַח לָּהֶּ אֲנָשִׁים כִּי אֲנִי כְּבָר מַחֲלָתִי. וְכֹאֲשֶׁר מַשֵּׂה מַחֲל עַל כְּבוֹדוֹ מַחֲוֹל וְלֹא הָיָה צָרִיף לֹא נֶחֱשׁ וְלֹא שְׂרָף כִּי כְּבָר הִי"ת לֹא צָוָה לוֹ שִׁיַּעֲשֵׂה הַשְּׂרָף אֲלֵא אִם יִרְצָה לְמַחֲוֹל לָהֶם.

התחכם משה לעשות נחש לא על חטא שפכר חטאו כי כבר נתפפר אלא על חטא הלשון שבואולי יחטאו בכל דור ודור כי לא נחש ממית אלא חטא ממית פדי שאם יחטאו והיה אם נשף הנחש לעתיד תכף אחר פשעם אם ינשכום נחש שרף ועקרב ישיבו ויתרפאו.

ואולם עשה נחש ולא שרף דלא לאחזוקי יוהרא לנפשיה ומיעט בכבודו והרבה בכבוד שמים. ועוד שמפאן ולהבא לא צריף לשרף כי מסתמא כל חכם ימחול על כבודו מבלי תשובה ולא ישלח ה' שרף משא"כ בפשעם באלהים חיים ומלך עולם שאין כבודו מחול וצריף לנחש להביט בו וישוב אל ה' וירחמהו: ומשם בארה היא הבאר וגו' אסוף את העם ואתנה להם מים: אז ישיר ישראל וגו': באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם וגו': יש שפירשו היות חטא משה ואהרן במי מריבת קדש על אמרם המן הסלע הזה נוציא לכם מים ולא אמרו יוציא ה' לכם מים.

וכבר דברנו בזה בפרשה הזאת. וזהו לפי דבריהם סבת מעוט האמונה שהביאו בישראל כמו שאמר לא האמנתם בי יען עשו שישאל לא האמינו בה' בחשבכם שמשה ואהרן עשו את כל המופתים ולא ה' פעל כל זאת.

וזהו פוננת השירה הזאת. כי אולם יקשה בה מה עניינה בזה? ומדוע לא שר גם משה אלא ישראל לבד ועוד מה טעם אמרו ומשם בארה היא הבאר וגו' אסוף את העם וגו'? אין ענינו כאן.

וגם הלשון הזה אסוף את העם ואתנה להם מים לא דבר רק הוא. אלא שהיה רע בעיני ה' על אמרם נוציא לכם מים כאלו יהיה הנס מאתם ולא מאת ה' והיה סבה שישאל מהללו וירוממו משה ואהרן ויתנו להם תשואות חן ולא לה'.

לכן אמר ומשם בארה משם היה דרף אל הבאר והוא הבאר אשר אמר ה' למשה שלא יעשה דבר אלא יאסוף את העם ושמח ירצה ה' להראותם שהוא בעצמו יתן להם מים ולא משה ואהרן במטותם ובדבריהם.

ומשה ואהרן לא כן עשו אלא בהפך ואמרו נוציא לכם מים והכו בצור ויזובו מים עד שישאל חשבו שמשה ואהרן עשו מעצמם הנס הזה ולכך אמרו הלל ושירה למשה ולאהרן ולא לה'.

ז"ש אז ישיר ישראל וגו' כלומר זה היה הטעם ששרו ישראל שירה והלל למשה ולאהרן ולא לה'. ותופס שירתם באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם שהם משה ואהרן הנדיבים והשרים במחוקק במשענותם רצונו במטיהם ולא יד ה' עשתה זאת על פן התאנף ה' בהם: ולא נתן סיחון וגו' ויצא לקראת ישראל וגו' וילחם בישראל: לא היו רשאים ישראל להלחם באדום כי כן ציונה ה'.

ולפיכך יפתח הגלעדי (שופטים י"א) שלח מלאכים אל בני עמון שלא ילחם בו נגד ציווי ה'. אמנם אם אדום ועמון יבואו להלחם בישראל בלי שיתגרו ישראל מלחמה רשאים להלחם בהם והבא להרגה השכם להרגו.

והואיל ואדום לא. נתן סבה לזה כי הוא ישב בגבולו ולא יצא ממחיצתו להלחם בישראל אלא לא הניחם לעבור בארצו לבד לכך לא הורשו ישראל להלחם בו.

על כן אמר שם וימאן אדום נתון את ישראל עבור בגבולו כלומר לפי שאדום רעה לא חשב על ישראל ולא בא להלחם אלא כאשר יאבו ישראל לרשת משפנותיו וליפנס בתחנמו. לכן ניט ישראל מעליו ולא יכלו להלחם בו.

ולא עשה כמעשה סיחון אשר בא בכונה להלחם בישראל ככתוב: פרשת בלק וירא בלק בן צפור וגו': עד ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא: רבים התמרמרו בסיפור הלזה ולא אחשוף גם אני מלשאול א' על אמרו וירא בלק ולא אמר וישמע פאלו הנה בלק במלחמת סיחון ועוג וראה בעינו מה שעשה ישראל אליהם? ב' שלא זכר ניסי מצרים וים סוף הגדולים חוץ מהטבע יותר ממלחמת סיחון אשר יוכלו לומר כי ידם הושיעה להם ואין דבר שפתיים אף פח וגבורה למלחמה? ג' ויגר מואב ולא כתב ויגר בלק כאשר התחיל ד' מה ששינה שם בני ישראל פעמים וקראם בתחילה ישראל ואחר כך העם ולבסוף הקהל? הלא דבר הוא.

ה' גם מה שפפל ויגר מואב ויקץ מואב באותו פסוק עצמו והיה די שייזכרונו פעם אחת ולא ישנה לו? ו' בלשון מאמר מואב אל זקני מדן עתה ילחכו וגו' ולא אמרו כפשוטו עתה יתרגונו וישמידו את ארצו או ילחם בנו ויירשנו? כי אמנם ילחכו את כל סביבותינו משמע שיאכלו תבואתם ואת כל אוכל שדה הערים ומי הבטיחם שלא יתגרו בם להרוג ולאבד? ז' עתה ילחכו הקהל ולא אמר איזה קהל אם מיישראל או מעם אחר? ח' מה רצה להשמיענו באמרו ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא? ומדוע לא הזכיר זה בראש הפרשה ויאמר וירא בלק בן צפור מלך מואב אלא הזכירו בשמו סתם פאלו הוא איש ידוע ברבים ואח"כ הוצרך להגיד מי הוא זה ואי זה הוא? ט' היאך צר למואב וקץ מפני בני ישראל? הלא הי"ת צוה אל תצר את מואב וראו בעיניהם מה שעשו לאדום ולא התגרו בם! אולם מבואר שבלק לא היה מואבי אלא אנוח מארץ אחרת ולפי שעה מנוהו מואב למלך עליהם כדברי חז"ל ולפיכך כתב בעל פלי יקר כי הוא לא נכנס בעובי הקורה כי אמר מה לי ולצרה הזאת? אלא עשה עצמו פאלו הוא ירא מפני מראית העין ושלכך פתיב ויגר מואב ולא בלק.

עוד ידוע כי במלחמה שתהיה, המנוצח יברח מן הערים התרבות אשר לכדום צר ואויב וינוס אל אחת הערים הקרובה לנוס שמה. וכ"ש הבורחים מערי האמורי באשר מהם לא יחיו כל נשמה.

מסתמא ברחו פלטים כל העם שוקט ובוטח בהחבא אל ערי מדן ומואב הקרובים בטורם יבוא אליהם חרב נוקמת. ומרוב העם אשר התיישבו בערי מואב ומדין יש לחוש שייסובב רעב פנראה בכל המלחמות.

זאת היתה צרת מואב ונתהי יראתם שפאשר ישראל יירשו ערי האמורי העם הבורח אל עריהם יסבב רעה ויאכל את כל תבואתם. לא שיישראל יבואו להחרים את מואב.

כי צוו באלהים לבל השחיתם. ומסתמא ידעו הדבר.

ספר לנו הכתוב שבלק היה גם הוא מתושבי עיר האמורי וביום המלחמה ראה בעיניו ובפניו את כל אשר עשה ישראל לאמורי וברח גם הוא בקרב אחיו אל ערי מואב וזכה שם למלוכה ומלך על מואב בעת ההיא.

והנה הוא בהיותו אמורי לא ירצה לגרש האמורים אשר נפלו על מואב ולא יחוש על זה אם יאכלו את פרי הארץ כי לא ימשך לו רע מזה ואין בית המלך חסר פלום. מיהו לעם הארץ כל הנזק והצער ולכן נכנסו בעובי הקורה.

ובא הפתוב להודיע למה דברו מואב דלת הארץ ולא מלכם בראשם. לפי שראה בלק בעיניו את כל אשר עשה ישראל לאמורי פלומר שגם הוא היה מן הבורחים וזהו סבת אמרו ויגר מואב ולא בלק.

והגיד כי פחדו פחדו ויהי יראתם על רוב העם הבורחים מערי סיחון ועוג כי רב הוא ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו ונמשך מזה כי ניקוצו מפני בני ישראל והי' גרמא בניזקין לברחם.

פקוץ מכאיב יראו מגשת אליו אבל הוא לא ילך להרע לזולתו. פן בני ישראל יבריחו האנשים מאצלם.

ויסבבו היזק למואב שיהיו הבורחים נקהלים ונטושים על פני השדה ויאכלו את כל עצמם. זהו שאמר עתה ילחכו הקהל.

ויקרא קהל, העם הנקבץ ממקומות רבים ולפי שאפשר יענו מדן את מואב לאמר מדוע לא תגרשו הנקהלים מארצכם ותשליכום אל ארץ אחרת ולא יזיקו אתכם? לשן תירצו מואב. ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא פלומר הנה א"א שמלכנו יגרשם מארצו כי הוא מלכנו עתה וגם הוא מן הבורחים ואין מציל מידם ואם פן בהכרח יש לנו למצוא תחבולה אחרת שילכו מאצלנו בלי שנגרש אותם וגם בלק לא ימנענה והיא לקלל את ישראל המה יאבדו ואז ישובו הבורחים למקומם.

ויהיה ובלק בן צפור מלך למואב וגו' דברי מואב עצמו אל זקני מדין ואל תתמה על אמרו מלך למואב ולא מלכנו הואיל ומדברים על עצמם? כי כן מנהג הפתוב כמו שאמר (שמות כ"ד) ואל משה אמר עלה אל ה': ד"א יתכן שבלק בהיותו אורח היה מארץ מדין ושגם פתורה אשר על הנקהר היא ארץ מדין.

וכן נראה שהיה מושבו במדין דכתיב בפרשת מטות ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב, במלחמת מדין. ואע"פ שחז"ל כתבו דרף דרש שהלך ליטול שקרו.

אין מקרא יוצא מידי פשוטו. והכא משמע שארצו היתה פתורה והיא ארץ בני עמו של בלק.

אם פן יפה אמרנו שבלק היה מארץ מדין. וכן פירש הרב בעל מעשה ה' שלכך אמר וישבו שרי מואב עם בלעם ולא נזכרו זקני מדין כי המה כבר מושבותם בפתורה ואין צריך להזכירם.

ויהיה בלק המדיני נמנה למלך על מואב לפי שעה. וזה החילם לעשות שלום ביניהם.

שמעולם היו שונאים זה את זה כדברי רש"י. הואיל ומלך מזקני מדין על מואב.

ומיראת מואב מפני העם הנצרכו לבקש ממדין עזר שיכנסו גם הם בברית ובאחזה נגד ישראל. ולפי שמדין סמוך למואב ביישובו וסביב לגבולו הוא יושב לכה נטלוהו מואב

לטעם נוצח להכניסם בבגדים בראשית באמרם שהיה זה נכון וראוי לתשועת מדין כי בקרבן הוא יושב.

בדרך המלכים המבקשים להכניס במלחמה איזה מלך שכינו ילחוש באזניו להפחידו שגם עליו תעבור פוס עברה ונעם וצער האויב אשר עיניו לנוכח ביטו להשמיד ולהחרים רבים.

לכך אמר ויאמר מואב אל זקני מדן וגו' פלומר התניצב והכן לך אתה מדין שפינינו כי עתה ילחכו הקהל הזה את כל סביבותינו פירוש יירשו את ארצכם וכל קנייניכם היושבים בגבולינו ובכם יתחיל האויב וישלים בנו ולכן יאות לכם לשמוע בקולנו ונכרתה ברית יחד.

ואם תקשה מי עשה שלום בין שתי האומות השנואות זו לזו מימי קדם? על כן הוסיף לתרץ ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא רצונו שבימים ההם ובזמן הזה היו בהשקט ושלום על ידי בלק מלכם: ד"א ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא.

לפי שאמר עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו. ויש עתה שהוא לאחר זמן.

וכבר אמרנו שבלק היה מלך למואב לפי שעה ופחד מואב שהוא לא ישתדל להסיר מעליהם את הצער הזה כי יאמר מה לי ולצרה הזאת ל אף שלום ואמת יהיה בימי! על כן אמרו בטענתם להניע את לב בלק שאל יאמר בלק זה יהיה לימים הבאים ויחשוב בהם מי שיבוא אחרי במלכות מואב כי זה הדבר יבוא תכף ומיד ובו יבוא ולא יאחר.

וכאשר יבואו ימי הרעה בעת ההיא עדיין בלק בן צפור יהיה מלך למואב וגם לנו וגם לך יהיה ולא תאמר כי זה יארע לאחר מותך. ולכן ראוי שגם אתה תחוש לדבר ותכנס בעובי הקורה לחשוב מחשבות פדת מה לעשות בעם הזה: הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי: כל דבר שיכסה את עין הארץ ולא יניח לנו אור השמש ראוי בהכרח שיהיה נטוי על ראשנו מלמעלה ויהי מבדיל בינינו ובין השמש שהוא עין הארץ כמראה אשר יהיה בעינינו עין על הארץ.

אמנם להגדיל בלק הדבר אמר אע"פ שישאל לא היו על ראשיהם. אלא עדיין רחוקים והוא יושב ממולי עם כל זה כסה את עין הארץ ותחשף הארץ: ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמם וגו' עד סוף הפרשה.

נגלה נגלה דבר ה' אל בלעם פעמים שלש בראשון אסר לו ההליכה ואח"כ התירה לו ושוב אסר והתיר אבל שם דבריו בפיו מה שידבר? הטעם בעיני אמת וצדק שהדבר נהיה מפי ה' להורות לנו מה שהוכחנו בפרשת שלח לך אנשים בדבר נטילת רשות האדם.

כי אמנם הי"ת (א) אם עזב הדברים ברשות האנשים בדבר השקר והעונש. מ"מ כאשר יחפוץ שתיעשה פעולה מה לאיזה תועלת כללי או פרטי אם ידע שהאדם יעשה הפעולה והיא ברצונו בלי מקרים יעזבנה ברשותו.

ואם אין ישלח ה' אליו מניעה ויתאזר לעשותה. ואם עד הנה ידע ה' שלא יעשנה יצוה ה' בכחו בהקרת גמור שיכריח רצון האדם שהוא לעשותה ואין בפועלה הוא המוכרח שזכר או עונש על אותה הפעולה.

והביא לנו הי"ת דבר בלעם ללמדנו הדבר הזה. כי הואיל ה' לברך את עמו ישראל וע"כ צינהו לא תלה עמיהם באסור איסר על נפשו.

אבל הניחו ברשות עצמו באמרו קום לה אתם. והגיד הפתוב כי באשר הוא שם ברשותו הוא לא הנה מקיים דבר ה' אבל יאור את העם על פן שלח אליו מניעים להטות לבבו לעשות מצות ה' יתברך ויתניצב מלאה ה' לשטן לו.

ואם עד הנה לא שמע אליו ויפתח ה' את פי האתון ודברה כדבר איש אל רעהו. וכתב בפלא שהוא נגד הטבע להראות לבלעם שהי"ת יוכל לפתוח פי האתון קשת ההבנה מפל בעל חי ומכ"ש שיכול להטות לשון האדם שידבר כרצון ה' ולא כרצונו.

ואולי בזה בלעם יתפעל במחשבתו יתרה תשובה בלבו ויחזור ועוד ינפה לשמוע ברשותו פי ה'. אולם באשר גם במניעים הים לא חזר בו ועוד יוסיף סרה למרות עיני כבודו הנכרח לאחוז בהקרת גמור וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר ושם הדברים בפיו לא יוכל לדבר דבר אחר בלעם ונהו הסרת הבחירה מפל נכל ובע"פ שיידע ה' מה שיהיה ושעכ"פ אם לא מצד ההכרח לא ישמע בקולו מ"מ רצה הי"ת להביא ניסיון זה ולספר לנו המראה הגדול הנה לבנין אב להגדיל ענשו של בלעם כאשר ידע ה' שגם במניעים לא יעמוד לא יאבה ולא יאזין: זהו מה שראיתי להעיר אנכי בדרוש הלזה על דרך סוד האמונה.

אולם עוד מה שירמזו הכתובים והסיפור כפי פשטם אחרי השקפת העיון במה שדברו המפרשים עליו. ראיתי להתעורר ראשונה בספקות הנופלות.

ואחר כך בתירוצם נבוא אל יישוב דברי הפרשה: הספק הא' יפלא מאד במה שחרה אף ה' עליו כי הולך הוא אחר שנתן לו רשות באמרו קום לה אתם ואח"כ חזר והרשהו לילך שצאמר לה עם האנשים ואפס את הדבר וגו'? וכתב בעל פלי יקר שהי"ת לא הרשהו לגסוע אלא עם שרי בלק שבהיותם שרים ונכבדים לא יפצירו בו כ"כ לקלל כמו שרי מואב והוא לא פן עשה אלא הלה עם שרי מואב ולא בלק כאשר תראה בדבריו.

ומ"מ לא יספיק לתרץ הפל. ועדיין צריכים אנו לבאר לדבריו למה לא אמר הכתוב לה עם שרי בלק אלא אמר לה עם האנשים לבד ולא קראם שרים וכבר באו לקראו שניהם שרי מואב ושרי בלק? ועוד איך נאמין שיפצירו יותר שרי מואב בו משרי בלק ונהרי עינינו לנכח יביטו כי פנונתו להרע ויותר ממה ששהגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק? ועוד בתרון אף ה' עליו על פי הולך הוא ולא אמר ויחר אף ה' כי הלה עם שרי מואב והעיקר חסר ל גם מה שאמר קום לה אתם ולא קום ולה עם שרי בלק? ל סוף דבר תשובתו הרמתה לא תעלה ולא תספיק ליישב הדבר על אפניו.

ב' שפעם יכנה השלוחים בשם שרי מואב ופעם בשם שרי בלק. יאות לנו לשאול אם שניהם אחד למה שינה שמותם ואם שנים שרים היו למה לא יקראו פלם יחד בכל מקום אלא פעם יזכיר שרי בלק ופעם שרי מואב? ג' באמרו אם לקרוא לה באו האנשים שפבר

מְפֹרָסִים שְׂבָאוּ לְקִרְוֹא אוֹתוֹ וְלָמָּה אִם כֵּן תִּלְהֶיךָ הַדְּבָר בְּסִפְקָה? גַּם מִדּוּעַ קִרְאַם אֲנָשִׁים וְלֹא שָׂרִים? ד' כְּשֶׁאָמַר לוֹ בָּלֶק הֲלֹא שָׁלַח שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְקִרְוֹא לָךְ לָמָּה לֹא הִלַּכְתָּ אֵלַי.

מֵה יִתְרוֹן מִצָּא בְּלַעַם בְּתִשׁוּבָתוֹ לוֹ הִנֵּה בָאתִי אֵלֶיךָ עִתָּה כִּי זֶה אֵינְנוּ מַעֲנֶה נִכּוֹן וּמִסְפִּיק שְׂבָא עִתָּה לְאֲשֶׁר לֹא בָּא מִקִּנְדָּם? ה' בְּאָמְרוֹ וְהִנֵּה נִיצָב עַל עוֹלָתוֹ הוּא וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב כִּי מֵה לִי לִידַע אִם הָיוּ שָׂמָּה כָּל שָׂרֵי מוֹאָב אוֹ מִקְצָתָם? וְלָמָּה נִמְצְאוּ שָׂמָּה? וְגַם מִדּוּעַ לֹא הִזְכִּיר שָׂרֵי מוֹאָב בַּפֶּעַם הַשְּׁלִישִׁית? ו' בְּסִיגְנוֹן תִּשׁוּבַת בְּלַעַם הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׁים ה' בְּפִי אוֹתוֹ אֲשַׁמֵּר לְדַבֵּר.

שְׁמִירָה הַזֹּאת צְרִיכָה פִּירוּשׁ. ז' בְּמַעֲנֵה בָּלֶק הַשְּׁנִי גַם קוֹב לֹא תִקְבְּנוּ גַם בְּרוּךְ לֹא תִבְרַכְנוּ. כִּי אֲמַנֵּם הַלְשׁוֹן מְגֻמָּגֵם וְהִנֵּה לוֹ לֹמַר אִם לֹא תִקְבְּנוּ לְפָחוֹת לֹא תִבְרַכְנוּ? ח' עֲכָשְׁיוֹ עָנָהוּ בְּלַעַם הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ וְלֹא אָמַר כְּבִרְאשׁוֹנָה הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׁים ה' בְּפִי וְרֵאוּי לְדַרְוֵשׁ הַטַּעַם.

ט' כֹּל אֲשֶׁר יִדְבַר ה' אוֹתוֹ אֲעֲשֶׂה וְלֹא אָמַר אֲשַׁמֵּר לְדַבֵּר כְּבִרְאשׁוֹנָה? י' מִדּוּעַ נִסְפַּל בָּלֶק וְחָשַׁב שְׂבָשְׁנוֹתוֹ הַמְּקוֹם יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים לְקוֹב אֵת יִשְׂרָאֵל. הֲאִם אֱלֹהֵי הָרִים ה' אוֹ עֲמֻקִּים וְיִתְרָצָה בַּפְּעוּלָה בְּמִקְוֵם זוּלַת הַמְּקוֹם? י"א וַיִּרְא בְּלַעַם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' לְבָרֶךְ אֵת יִשְׂרָאֵל וְהִנֵּה אֵין הָאֵמֶת כֵּן כִּי דִי לָנוּ שְׂלֵא יִקְלַל כִּי כָּבֵד בְּרוּךְ הוּא שְׂנֵאֲמַר לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם וְגו'?" י"ב בְּבִרְכָה הַשְּׁלִישִׁית נֵאֶמַר וְלֹא הִלַּךְ כַּפֶּעַם בַּפֶּעַם לְקִרְאָת נְחֻשִׁים כִּי מֵהוּ נְחֻשׁ זֶה אֲשֶׁר הִלַּךְ בְּלַעַם בְּבִרְכּוֹת הִרְאשׁוֹנוֹת? י"ג בְּבִיאוֹר מֵה שְׂאֲמַר וַיִּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו אִם רְצוֹנוֹ שְׂפָנָה אֶל מוּל מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל לָמָּה לֹא פִירַשׁ דְּבָרָיו מִבְּנֵי אֲרָיִם וּמִפּוֹתֹחַיִם פְּתוּחֵי חוֹתֶם וַיִּשֶׁת פָּנָיו אֶל מוּל הָעָם? י"ד לָמָּה בַּפֶּעַם הַשְּׁלִישִׁית לֹא הִלַּךְ שְׂפִי כַּפֶּעַם הִרְאשׁוֹנָה לְדַרְוֵשׁ אֵת פִּי ה' מֵה יִדְבַר? ט"ו בְּמָה רָצָה בָּלֶק לְכַבֵּד בְּלַעַם אִם הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל אָמַר אֲמַרְתִּי כְּבֵד אֲכַבְּדֶךָ וְאִם רְצוֹנוֹ שְׂיִשְׁלַם לוֹ שְׂכָרוֹ זֶהוּ אֵינוֹ כְּבוֹד מְלֵבֵד שְׂהִנֵּה יָכוֹל לְאוֹמְרוֹ בְּפִירוּשׁ אֲמַרְתִּי לְשַׁלֵּם לָךְ? י"ו בְּטַעַם תִּשׁוּבַת בְּלַעַם הֲלֹא גַם אֶל מִלְאָכָיִךָ וְגו' מֵה הִכְרַח בְּמַעֲנֵה הִנֵּה יוֹתֵר מִן הִרְאשׁוֹנִים לְאֲמַר שְׂגַם אֶל מִלְאָכָיו אָמַר זֶה? י"ז לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה.

כִּי אֵין שְׂיִיכוֹת טוֹב אוֹ רַע בְּזֶה הוֹאִיל וְלֹא נִקְרָא לַעֲשׂוֹת טוֹב אוֹ רַע אֲלָא לְקַלֵּל בְּפִיו? י"ח מֵה הִי הַשְּׁטוּת הַזֶּה וּבִלְבוּל הַדַּעַת לְבָלֶק שְׂיִרְצָה לְקַלֵּל אֵת יִשְׂרָאֵל נֶגֶד רְצוֹן הִי"ת וְכֹאֲשֶׁר אָמַר לוֹ בְּלַעַם כַּמָּה פְּעָמִים שְׂלֵא יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת דְּבָר אִם ה' לֹא יָשִׁים בְּפִיו וְלֹא אִישׁ אֶל וַיִּתְנַחֵם וְהוּא עַל כָּל זֶה תִּתְקַצֵּף בְּאֵלֵהוּ וּבְבִלַעַם וְסָפַק אֵת כְּפִיו כְּאֵלוֹ יִהְיֶה בְּכַחוֹ לְקַלֵּל וְלֹא יִרְצָה? וְאֲחֵרֵי הַעִירוֹתֵי כָּל הַסְּפָקוֹת הַנִּזְכָּרוֹת אוֹמַר הָיוֹת הִכְרַח שְׂהִיּוֹ בַּפְּתוּרָה תוֹשְׁבִים מִמוֹאָב וּמִמִּדְּיָן וְהֵם אֲשֶׁר קִרְא אוֹתָם הַפְּתוּב שָׂרֵי מוֹאָב.

וְשָׁלַח בָּלֶק שָׂרָיו לְשֵׁם כְּדֵי שְׂיִקְבְּצוּ אֵת שָׂרֵי מוֹאָב וּמִדִּין שְׂהִיו בַּפְּתוּר וַיִּכְלוּ יַחַדוֹ לְהִסִּית וּלְהַדִּיחַ אֵת בְּלַעַם לְהִלְוֶה אֵלָיו וְאֲחֵר שְׂיִפְתּוּהוּ יָשׁוּבוּ לְבֵיתָם וְלֹא שְׂיָבֹאוּ הִמָּה עִמּוֹ אֶל בָּלֶק.

וְלָכֵן קִרְא הַפְּתוּב לְמִלְאָכֵי בָּלֶק שָׂרֵי בָּלֶק וּלְתוֹשְׁבֵי פְתוּר שָׂרֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדִּין לְהִיּוֹתָם מִחוּבְרֵים מִשְׁתֵּי הָאֲנָמוֹת. וְהִנֵּה בְּלַעַם לָרוּם לְכַבֵּד חוֹרֵשׁ אֲנוֹן מִרְמוֹת וְתוֹף חָשַׁב מִחֲשָׁבוֹת

להתחבר בהליכתו עם שרי מואב ומדין ולהוליכם עמו מפתור אל בלק ולא להלן עם מלאכי בלק לבדם.

לשני טעמים. אל הטעם הא' זדון לבו ישיאנו לנסוע ברוב עם שרים רבים ונכבדים.

והטעם השני שפחד לשפתכם ולהשליך על פתכם משא הקללה והברכה בנדעו שה' יתברך לא יניחנו לקלל וימצא בלעם מקום לומר שמא את השרים ההם היתה סבה שלא זכו לקלל ישראל ואין הדבר תלוי לסבתו.

ויהיה לו התנצלות לומר אל בלק הן אם אני באתי לבדי כבר הייתי מקלל פאשר תחפץ אמנם בהתחברך לרשעים אשר לא זכו לכה פרץ ה' את מעשיך ואין בי חטא. ובזה לא נפסיד שכרו וגם יחנף לבלק ויחלוק כבוד למלכות שאין מן הראוי שיעיז פניו כנגד בלק ולומר שבשבילו לא הורשה לקלל ושבלק לא זכה בזה אף תלה החסרון בשרי מואב וזקני מדין וזאת העצה היעוצה לו במרמה וידבר להתחבר עם שרי מואב.

והי"ת יודע מחשבות אדם רוצה לזכות את ישראל ולהראות לכל העמים והשרים אהבתו אותם וחסד למען צדקו על אפו ועל חמתו של בלעם שילך עם שרי בלק לבדם ושיברך את ישראל יחידי פאשר נבאר כדי שלא יהיה פתחון פה לתואנותיו ולומר מואב לא זכה אלא ידעו כלם ביחוד שה' אוהב את ישראל ומאהבתו אותם עשה את כל הכבוד הזה ולא משנאת מואב.

לפיכך רבה רעת האדם בלעם בעיני ה' יתברך אשר מרוב חשקו לקלל ישראל ולהרבות בכבודו ולמעט בכבוד שמים הלך הוא לעורר השרים והזקנים שבארצו שילכו עמו אל בלק מה שבלק לא צנה ולא עלה על לבו.

ובאמור ה' אליו לא תלך עמם לא תאור את העם פירוש לא תלך עמם כדי שלא תאור אם פן אם לא יקלל ילך. והוא ברוע זדונו לא הגיד לשלוחים שהי"ת אינו רוצה שיקלל ישראל אלא מצא עילה כי מאן ה' לתתו להלך עמם מפני שאינם חשובים.

על פן ויקומו שרי מואב גם היושבים בפתור וילכו אל בלק להגיד אליו כי עשו מה שמוטל עליהם ולא הועיל להביאו. וטעם אמרם מאן בלעם הלך עמנו כי לא ידעו הטה מחבולות בלעם וחשבו שעל כלם ידבר בין שרי מואב ובין עבדי בלק.

והסתכל גאון לבו כי פאשר שלח בלק שרים רבים ונכבדים מאלה הנה בלעם לא קראם אלא עבדי בלק להבזותם ולשומם נבזים ושפלים שיאמינו בלכתו אח"כ עם שרי מואב שאינם נחשבים שרי בלק בעיניו ולכך לא בא עמם.

אמנם הי"ת בהפך צנה לו אם לקרא לך באו האנשים רצונו אם אלו שבאו לקרוא לך הם האנשים הראשונים והדיוטות עבדי בלק ולא שרי מואב החשובים בעיניך קום לך אתם. וזהו נגד פוננתו שלא רצה חברתם לסיבות שאמרנו.

אולם בלעם ככלב שב על קיאו ויקם בבקר וילך עם שרי מואב שהם השרים תושבי פתור נגד דבר ה'. וירא ה' וינאץ כי הולך הוא פירוש שהוא בעצמו הלך להעיר שרי עירו שילכו עמו למואב ולא הלך עם המלאכים פאשר צונוה.

ויתיצב מלאף ה' וגו' ויאמר מלאף ה' אל בלעם לה עם האנשים כמאמר הראשון שילך לבד עם שלוחי בלק שהם אנשים והדיוטות בעיניו כדי שיפירו כלם שהטעם שלא הלך בתחילה לא היה לפחיתות השלוחים אלא נשכחה יצא מפי המלך עליון ב"ה.

ושקר דבר. ודבר אלהינו יקום לעולם.

וידעו שאין ברשותו לקלל ולא מפני שאין זנות למואב: וז"ש ואפס את הדבר וגו' רצונו שפאשר תלה עם האנשים יפירו שאפס את הדבר וגו'. ובפעם הזאת בלעם לקרפחו הוכרח ללכת עמם להודות לה' וילך עם שרי בלק.

ואין ספק שבלק שמע קצות מחשבות בלעם וראה תחבולותיו ללכת עם שרי מואב ולא עם שלוחי בלק. אבל לא ידע הדבר על בוריו וחשב באמת שבלעם הקוסם היה בורח מלקלל ישראל עם בלק לבד כי ראה באיצטגניתו שמואב ומדין יהיו ראויים שיעשה גם זה על ידם ושעל פן בחר להשתתף עם שרי מואב ומדין.

ואף כי בתחילה הורע הדבר בעיני בלק בצאתו לקראת בלעם על גבול ארנון ואמר לו הלא שלוח שלחתי וגו' למה לא הלכת אלי פירוש בשבילי לבדי ולא עם שרי מואב. ובלעם השיבו הנה באתי אליה עתה פלומר עתה לו יהיה כדברך ובשבילך שבאתי עם שלוחיך לבד ולא עם שרי מואב וכבר פבדתיך נגד זקני עמך היכול אוכל דבר מאומה וגו' היה משמעות דבריו של בלק לא יוכל דבר מאומה לפי שבא בשבילו לבדו שאינו כדאי לגס זה.

כי בלעם פאשר ראו שלא נעשתה עצתו לבוא עם שרי בלק לאמר אם"כ שהמה לא זכו ויחלוק בזה כבוד למלכות הפך טענתו ונתן הטעם והסבה לבלק להיותו לבדו יען לא בא עם שרי מואב.

והאמין בלק לדבר הזה והספיק גם הוא בלבדו שמכאן והלאה יעשה הכל בפני שרי מואב כדי שיזכו לקלל את ישראל. על פן אסף כל השרים עמו וישב אליו בלעם והנה בלק ניצב על עונותו הוא וכל שרי מואב כל העם מקצה שיזכה לקלל בפניהם בהיותם שם.

ואם בלעם לא קלל ישראל ולא ברכם כבר היה לו פתחון פה לומר אתה או שרי מואב לא זכו לקלל. אכן פאשר צוה ה' את הברכה הנה ממנה ראיה גמורה שאין הדבר תלוי בזכות או בחטאת מואב או בלק שלא זכו שיעשה גם זה על ידם כי לפחות אם לא זכו לקלל למה יברך מי שאינו ראוי לברכה? אם לא בזכות ישראל הזוכים לברכה בקום עשה! וסרה בזה כל ערמת בלעם ומחשבתו אשר חשב להתנצל על שרי מואב.

על פן עתה בלק חזר לטענתו הראשונה שהיה טוב לבוא אליו לבדו בלי שרי מואב פאשר ראה בעיניו ולבבו הבין שעם מואב לא קלל אבל ברוך אם פן אין האמת כדברי בלעם שעמו לבדו לא יוכל דבר מאומה ועם שרי מואב זכותם יעמוד לו לקלל.

זהו שאמר בלק מה עשית לי לקוב אויבי לקחתיה והנה ברכת ברוך רצונו מה זה עשית לי שלא רצית לבוא בעבורי אלא עם שרי מואב שיזכו לקללם אין זה כדברך כי אני לקחתיה לקוב ולכל הפחות אם לא זכיתי לזה לא היית מברכם אבל הנה ברפת ברוך עתה אף עם שרי מואב אם פן אין ממש בטענתך.

השיבו בלעם שאין מספיק היות שמה שרי מואב כשישאל משלו שיזכו לקלל אלא הנה צריף שיהיו עמו כאשר נגלו אליו האלהים בארצו והרשהו לילה ועתה אי אפשר שפבר נגזרה גזירה ויצא הקצף מלפני ה' לבלתי קלל כי לא זכה בלק.

על פן אמר הלא את אשר ישים ה' בפי אותו ואשמור לדבר כלומר אי אפשר לחדש דבר עתה כי אני צריף לשמור ולדבר עתה הדבר השמור בלבי אשר שם אלהים בפי ביום ההוא ולא אוכל להפוך עתה בזכות אחרים.

ויהנה פירוש אשר ישים כמו שם וכן לשון המקרא כמו (שמות ט"ו) אז ישיר משה ודומיהם. אולם בלק קנים במאמרו רלה לנסות אם בלי שרי מואב לבדו לפחות לא יברכם על פן אמר לכה נא אתי אל מקום אחר וקבנו לי משם ירצה לבדי בעבורי ולא עם שרי מואב ובלעם הערום תכף שב אליו קדם ובא בהיות שרי מואב אתו על פן בלק קפץ ואמר לו מה דבר ה' ויהינה פוננתו שיגיד לו אם רצון ה' לקלל או לא.

ולא הנה חפץ שישאל משלו ויברכם כאשר בתחילה. והוא לא פן עשה אלא מבלי ענותו נשא משלו ואמר לו וכו'.

לכן צעק בלק גם קוב לא תקבנו גם ברוך לא תברכנו. אני אעשה בפעם הזאת שאם לא תקבנו לא תברכנו ולא תאמר דבר בפיך שלא ברצוני כאשר לא יהיה קבוצנו עם שרי מואב אלא אני לבדי עמה ואין לזרים אתנו וידוע גדע אם כדבריה שלא נזכה לקלל אלא עם שרי מואב.

והנה דבר בלעם אליו הלא דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר ה' אנתו אעשה כלומר אל יחרה אפה על שדברתי אל כלם ולא אליך לבד. כי אני מוכרח לעשות כאשר יצוני ה' אלהי לדבר בקהל ועדה או לה לבדך ואין הדבר עוד תלוי בזכות כי פבר נע ונד.

ועם כל זה בלק בטענתו לכה נא אקחה אל מקום אחר וגו' פירוש אם יישר בעיני האלהים שתקללם בשבילו ולא בשביל שרי מואב כאשר אחרת ועד הנה לא נסית הדבר הזה. וכאשר ראה בלעם כמו שאמרנו שלא רצה ה' שלא יקלל לבד ויוכל לתלות הטעם על מעוט זכות מואב או בלק אלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל בקום עשה והיות הדבר בפרסים מראה באצבע שבכונה רצה ה' לזכות את ישראל נתפרדה החבילה ולא עוד הביט להתנצלותו ולערמתו לומר שמואב או בלק לא זכה אלא עזב הדבר אל האמת והודה ולא בוש על פן לא הלה בפעם בפעם לקראת נחשים רוצה לומר לא רצה לקנים דבריו הראשונים ולשוב אל בלק בעת וזמן שיהיה עם שרי מואב כאשר עשה עד פה וגם לא שם אל המדבר פניו לדרוש את ה' (ויהנה לא שבראש הפסוק מושף עצמו ואחר עמו פאלו אמר ולא הלה לקראת נחשים ולא שאת אל המדבר פניו) ולא המתין שישאל לו בלק מה דבר ה'.

אלא וישאל משלו ויאמר שם בלי הכנה בעת שבלק לא האמין שידבר ולא הניחו לתת עליו בקולו לאסור איסור עלדבורו באופן כי ברוך את ישראל על אפו ועל חמתו של בלק על בלי הגיד לו ולא חשב שעמה יברכם הואיל ועדיין לא הלה אל המדבר לקרוא בשם ה'.

על פן חרה אף בלק ויאמר הנה ברפת ברך וגו' ועתה ברח לה אל מקומה אמרתי כבר אפבדה וגו' פירוש אלו בפעם הזאת לא קללת ולא ברפת הנה לה התנצלות והיית מתפבד נגד זקני עמי לומר שמזלם גרם או אם אלי באת בתחילה בסתר ודברים שביני ובינה לא נשמעו בין החיים וכי יבוא דברה וכבדנוה לאמר שלא ברפת ולא קללת.

אמנם עתה שרצית לעשות בפרהסיא ולא דיניך שלא קללת אלא גם ברפת מנעך ה' מכבוד עד שידעו הפל שאין ממש בדבריה. זהו שאמר אמרתי כבד אפבדה כלומר כל מה שאמרתי גם קוב לא תקבנו וגו' ושתבוא אלי לבדי כדי שאפבדה בפני המון עבדי שיאמרו שלא קללת שאינן זוכין אבל כאשר עשית זאת לברכם לעיני כל הקהל איגלאי מילתא שאין בה פח להשיב דבר לפני ה' ולא תוכל לקלל ומנעך ה' מכבוד זה.

השיב לו בלעם כי זה שטות גמור ועם כל זה לא היה נמשך לו כבוד והתנצלות לפי דבריו לפי שגם אל מלאכיך דברתי לאמור אם יתן לי בלק מלוא ביתו וגו' לא אוכל לעשות טובה או רעה וגו' רצונו אלו לא אמרתי להם בראשונה שאיני יכול לעשות דבר בשבילה הנה לנו פנאי לעשות כסות עינים ולבוא במרמה בסתר אליה כדבר אשר דברת ותוכל לשקר להם שקללתי.

אמנם הואיל וכבר השבתי אז אל מלאכיך שאין בי פח לעשות דבר בשבילה לא לבד רעה לקלל אלא אף טובה שלא לברך וכל מה שאעשה אעשה בשביל שרי מאב אם פן איך אפשר לשנות בדבורי ולאמר עתה שבשבילה קללתי ואיך תוכל לרמותם בדבר הזה? העיני האנשים תנקה! ויתיצב מלאך ה' בדירה לשטן לו והוא רוכב על אתונו ושני נערי עמו: זהו הטעם למה לא ראה בלעם את מלאך ה' בהיותו רוכב.

על האתון ושני נערי עמו כדברי חז"ל 'שלישה אינן רואין ואינן גוזקין. או אולי הדבר בהפכו להגיד שיצא לשטן לו ולהזיקו אף כי היו ארבעה שלא כמשפט: אולי נטתה מפני פי עתה גם אותה הרגתי ואותה החייתי: הלשון מגומגם באמרו אולי ולא לולי הנכון לפשט הפתוב? וכן גם אותה צריך ביאור מה ירבה? ויתכן שאלה הם הגדת דברים ותוכחה לבלעם שלא התבונן מה היתה נטיית האתון כי אולי נטתה מפני המלאך ולא לרוע לבבה.

ולכן למה הפית אותה ג' פעמים כי נטייתה בפעם הראשון אולי מקרה הוא אמנם ג' רגלים למה לא הבנת שאולי נטתה מפני? ועל אשר אמרת לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך. אם עשית זאת גם אנכי הרגתי אותך והייתי מחזה האתון.

מלשון (מ"ב ח') וזה בנה אשר החיה אלישע שפירושו להשיב רוחו אחר שמת ולהחיהו: הלא אנכי אתונה וגו' ההספן הסכנתי לעשות לה פה וגו': כאשר ראתה האתון את בלעם קיים וחזק לילה לקלל את ישראל ושגם מן פלא דבורה לא נבעת ולא נתיסר אלא ענה לה כאשר יענה איש את חבירו ולא נתפעל דבר מזה.

השיבה לו הלא אנכי אתונה כלומר הלא אני אתון מנעורי ועד עתה ומעולם לא דברתי ולא פתחתי פי האם הורגלתי מימילעשות לה זה וראית מעולם אותי מדברת פיום הזה? ועם כל זה אינה משתומם מן המראה הגדול הזה! ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פך ואיל במזבח: הקב"ה אמר זה לבלעם.

פְּלוֹמֵר אֵל תִּתְהַלֵּל פִּי כִסִּיל שְׁזָה לָהּ לְזָכוֹת שְׁתוּכַל לְקַלֵּל יִשְׂרָאֵל עַל הַמְזֻבְחוֹת שְׁבָנָה בָּלֶק. כִּי כִבֵּר קִדְמָתֶיךָ אָנֹכִי וְעִבְרָתִי לְשַׁעֲבֵר שְׁבָעָה מְזֻבְחוֹת הַצְדִּיקִים לְמַגֵּן וּלְצִנָּה כְּדַאִיתָא בְּתַנְחוּמָא.

וְעַל הַפִּירוּשׁ הַזֶּה יִתְיַשֵּׁב אָמְרוּ אֶת שְׁבַעַת הַמְזֻבְחוֹת עִבְרָתִי וְלֹא בְּנִיתִי וְאֵת שְׁבַעַת הַמְזֻבְחוֹת בַּה' הַיְדִיעָה שְׁפִי הַמְזֻבְחוֹת הַיְדוּעִים מְקַדְּמִי אֶרְצָן שְׁעָרְכֶם הִי"ת כְּנֶגֶד מְזֻבְחוֹת בַּלְעָם אֲשֶׁר עָתִיד לְבָנוֹת: נוֹפֵל וְגִלּוֹי עֵינַיִם: כְּמִשְׁפֵּט הַזְקֵנִים יִשְׁפִּילוּ קוּמְתֶם לְאֶרְצָן מִפְּנֵי הַזְקֵנָה כְּאִישׁ הַנוֹפֵל וּפְנִיּוֹ אֶרְצָה.

וְאָמַר בַּלְעָם שֶׁאֵפ"כ הוּא גְלוֹי עֵינַיִם וַיִּרְאֶה בְּעֵינָיו וְלֹא פָּהֲתָה עֵינָיו: כִּי מֵרֹאשׁ צְנוּרִים אֶרְאֶנּוּ וְגו': עַד תָּמוֹת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָיִם וְתֵהִי אַחֲרֵיתִי כְּמִוְהוֹ: פֶּל (ב) דְּבָר הַקְטָן נִבְזָה וְחִדְלֵי אִישִׁים אֵינּוּ מְזוּמָן לְקַלְלָהּ כְּדָבָר גְּבוּהָ רַם וְנִשְׂאָ יִתְנוּ בּוֹ עֵינֵיהֶם וַיִּצְדְּקוּ עָלָיו הַקְנָאָה וְהַסְתָּאָה מְכֻלוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבּוֹת נַפְשׁ.

כִּי אֲמַנְם אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֲלֵא בְּדָבָר הַסְמוּי מִן הָעֵין קְטָן וּבְזוּי לֹא יִחְשְׁבוּהוּ הָעַם לְשִׁפְלוּתוֹ. וַיְדוּעַ פִּי הַדְּבָר הַקְטָן לֹא נוֹכַל לְרֹאוֹת מִמְרַחֵק אֲלֵא אִם הוּא נִגְלָה כְּעֶרְעֵר בְּעֶרְבָה וְאֵין סְבִיבוֹ דְּבָר הַמְעַכֵּב הַרְאֵיָהּ וְגַם זֶה אֵינְנוּ שְׁנֵה אִם לֹא נִבִּיט מִמָּקוֹם גְּבוּהָ וְכָל עוֹד שִׁישְׁפַל הַנִּרְאָה נִצְטַרְף לְהַרִים הַרְוָאָה כְּפִדוּעַ בְּעִבּוֹר כְּדוּרֵיּוֹת הָאֶרֶץ.

וְכִנָּה וְכִנָּה תֹאכַל חֶרֶב לְהַשְׁמִיד וְלְהַחְרִים רַבִּים מִבְּנֵי הָעִבְרָיִם הַבּוֹנִים חֲרֻבוֹת לְמוֹ בַּהֲתַנְשָׂאם מֵעַל הָאֶרֶץ לְהַתְדַמּוֹת לְשָׂרִים וְלִקְצִינַיִם עַד יִקְנָאוּ בָהֶם עַמֵּי הָאֶרֶץ וַיֹּאכְלוּם בְּכָל פֶּה וְזֶה סִבָּה לְכָל הַרְעוּת וְהַגְרוּשִׁים הַבָּאִים עָלֵינוּ בַּעו"ה.

לְכֹן עָנָה אֹתוֹ בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר שִׁישְׂרָאֵל אֵינָם רְאוּיִם לְקַלְלָהּ וְאִי אֲפֹשֶׁר שְׁתַּחֲוִיל עָלֵיהֶם מִזֶּה הַטַּעַם הוֹאִיל וְהוּא עִם בְּזוּי וְשִׁסּוּי חֲרַפְתָּ אֲדָם וּבְזוּי עִם עַד שֶׁהִנְכַרַח הוּא לְעֻלוֹת אֵל רֹאשׁ צוּרִים וְאֵל הַגְּבָעוֹת לְרֹאוֹתוֹ וְגַם הַבִּיט בּוֹ לְפִי שִׁישְׂרָאֵל לְבַדָּד יִשְׁפֹּן יְחִידִי וְאֵין סְבִיבוֹ דְּבָר הַמְעַכֵּב הַרְאֵיָהּ וּלְפִיכָּךְ בְּגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב לְמֵאוּמָה וְלֹא יִתְנוּ בּוֹ עֵינֵיהֶם וְלֹא תַחֲוִיל עָלֵיהֶם הַקְלָלָהּ.

וְהוֹסִיף עוֹד לְבִזּוֹתָם בְּאָמְרוֹ מִי מְנָה עֲפָר יַעֲקֹב מִי הוּא זֶה שֶׁחָשַׁב וּמְנָה עֲפָר יַעֲקֹב רְצוֹנוֹ כִּי קְטָן הוּא עֲפָר וְנֶאֱפָר כְּמוֹץ יִדְפְּנוּ רִיחַ וּמִי הָאֲמִין לוֹ לְתַפְאֶרֶת לְסַפֵּר אֶת רוֹבַע יִשְׂרָאֵל וְהוּא לְשׁוֹן בְּזוּי כְּבִהְמָה הַרוֹבַעַת.

הִנֵּה אָנֹכִי אֶרְצָה עִתָּה בְּחַיֵּי לַחַיּוֹת בְּטוֹב ה' עַד שְׁאֲמוֹת מוֹת יִשְׂרָיִם וְאֲמַנְם אַחֲרֵי מוֹתִי תִהְיֶה אַחֲרֵיתִי כְּמוֹהוֹ וְכִאֲשֶׁר אָמוֹת אֶהְיֶה כְּכֹלֵב מֵת כְּאֲשֶׁר הוּא עִתָּה נִבְזָה וְלֹא נִחְשָׁב לְמֵאוּמָה: פְּרִשְׁתָּ פִינְחָס פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַפֶּהַן הַשֵּׁיב אֶת חֲמַתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי וְגו': יִקְשֶׁה אִם רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל חָטְאוּ וְהִיא רְאוּיָה לְכָלוֹת כָּל הָעַם אִיךָ הַשֵּׁיב, פִּינְחָס חֲמַתוֹ ית' בְּהַרְיַגַת אִישׁ אֶחָד? וּמָה שֶׁאָמַר בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִיבְתוֹכֶם.

הוּא דְּבָר בְּלִתִּי מוּבָן. בַּהֲיֹת מְבוֹאֵר הַדְּבָר שְׁבַתְּוֹכֶם וּבְקִרְבֶּם פִּינְחָס יוֹשֵׁב? וְגַם עַל רַש"י תְּלוּנְתִי שֶׁהִרְבֵּה לְפָרֵשׁ בְּנִקְמוֹ אֶת נִקְמַתִּי בְּקִצְפוֹ אֶת הַקְצָף שֶׁהִיא לִי לְקִצְוֹף וְכָל אֵלוֹ דְּבָרֵי מוֹתָר וְכָפֵל עֲנִין בְּמֵלוֹת שׁוֹנוֹת לְאֵין צוּרָךְ? וּבְטָרָם בְּקִרְבֵּי אֵל פִּירוּשׁ הַדְּבָרִים נִסְתַּפֵּל בְּמָה שֶׁאָמְרוּ חז"ל בְּזִמְן שִׁישׁ דִּין לְמַטָּה אֵין דִּין לְמַעְלָה אֵין דִּין לְמַטָּה יֵשׁ דִּין לְמַעְלָה.

כי אָמַנְם יֵשׁ לְהַפְלִיא בְּמֵאֲמַר הַזֶּה וְכִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת דִּין לְמִטָּה פְּדֵי שֶׁה' שׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט? הֲלֹא טוֹב לָנוּ לְהַנִּיחַ הַדִּין לְאֲדוֹן הַכָּל יְבוֹא בְּעַל הַפָּרֶם וַיִּשְׁפּוֹט תְּבַל בְּצִדְקָה כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא אֵל אֲמוּנָה וְאִין עוֹל וְהָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם וְאוּלַי יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ מִשְׁפָּט מְעֻקֵּל? אֲלֵא הַדְּבָר כִּי הוּא כִּי הִי"ת רַם וְנִשְׂא וּבִלְתִּי תַכְלִית וְאִם יִחַטָּא אִישׁ אֵלָיו וּפְלָלוּ אֱלֹהִים רָאוּי שְׂיִהְיֶה עֲנֹשׁוֹ בְּלִי תַכְלִית.

אֲלֵא שֶׁהִי"ת דָּן הָאָדָם פְּדֵרְפוֹ כִּי בְּשֵׁר הִמָּה מְרוֹב חֲסָדָיו עִם בְּרִיּוֹתָיו לְפָנִים מִשׁוֹרֵת הַדִּין. עַל כֵּן אָמַר הַכְּתוּב (תְּהִלִּים ס"ב) וַיִּלֶּךְ ה' חֲסֵד כִּי אָתָּה תִשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ רְצוֹנוֹ שֶׁהוּא חֲסֵד הָאֵל שְׁנוֹתָן לְאִישׁ עֲנֹשׁ כִּפִּי מַעֲשָׂיו לְעַרְףְּ הַחוּטָא וְלֹא לְעַרְףְּ מִי שִׁחַטָּא לְגִדּוֹ שֶׁהוּא בִלְתִּי תַכְלִית.

וְכֵן אָמַר (עֲמוּס ג') רַק אֶתְכֶם יִדְעָתִי מִכָּל מִשְׁפָּחוֹת הָאָדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם כְּלוֹמַר בְּשִׁבִיל אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אֶפְקֹד עֲוֹנוֹתֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְאֶחְשַׁבְכֶם לְעַרְפְּכֶם וְלֹא לְעַרְכִּי. כִּי אָמַנְם בְּרֵאשִׁית בְּרֵנָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ כְּאֲשֶׁר חַטָּא וְגוֹרֵשׁ מִגֵּן עֲדוֹן דָּנוּ אֱלֹהִים בְּעֲנֹשׁ נִצְחִי לוֹ וּלְכַנְיָו עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת וְרָאֶה הִי"ת בְּחֲסָדָיו שֶׁאִין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בְּמִדַּת הַדִּין לְפִיכָּה שְׁתַּף מִדַּת הַרְחָמִים שְׂיִדְיָנָם מִכָּאֵן וְהִלָּאָה כְּאֲשֶׁר הֵם וְלֹא לְעַרְףְּ מִי שִׁחַטָּאוּ נְגִדּוֹ.

וְנִהוּ מֵאֲמַר ה' (בְּרֵאשִׁית ו') לֹא יָדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעוֹלָם בְּשִׁגְמָה הוּא בְּשֵׁר פִּירוּשׁ אִין לִי לְדוֹן בְּרוּחִי הָאָדָם בְּעֲנֹשׁ נִצְחִי לְעוֹלָם בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא בְּשֵׁר וְרָאוּי לְדוֹנוֹ כְּעַרְפוֹ. וְזֶה בְּדָבָר שֶׁאִינוֹ חֲלוּל ה' אוֹ שְׁנוֹגַע בְּאַחֲרִים שֶׁהִיָּה לָהֶם לְמַחֹת וְלֹא מִיָּחוּ כִּי אִזּוֹ יִתְפָּשׂוּ כְּלָם בְּעוֹנוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה כֵּן בְּדִינֵי אָדָם שֶׁהָאִישׁ לְבַדּוֹ בְּעוֹנוֹ יָמוּת.

שְׁכֵן כְּתִיב בְּנוֹתָן מְזַרְעוּ לְמוֹלָךְ (וַיִּקְרָא כ') מוֹת יוֹמַת עִם הָאָרֶץ יִרְגְּמוּהוּ בְּאֶבֶן וְגו' וְאִם הָעָלַם יַעֲלִימוּ עִם הָאָרֶץ אֵת עֵינֵיהֶם מִן הָאִישׁ הַהוּא בְּתַתּוֹ מְזַרְעוּ לְמוֹלָךְ. לְבִלְתִּי הַמִּית אוֹתוֹ וְשָׁמַתִּי אֲנִי אֵת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהַכְּרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל הַזּוֹנִיִּם אַחֲרָיו.

הָרִי שֶׁאִם סִקְלוּהוּ עִם הָאָרֶץ הַדִּין עֲשׂוּי וְנִסְלַח לְמִשְׁפַּחְתּוֹ וּלְכָל הַזּוֹנִיִּם אַחֲרָיו. וְאַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָךְ אֵת כָּל זֹאת תִּבִּין וְתִשְׁפִּיל הַטַּעַם שֶׁצְּוֹנּוֹ ה' עַל הַדִּין וְעַל הַמִּשְׁפָּטִים.

כִּי אִם נַעֲשֶׂה אֲנַחְנוּ דִּין לְמִטָּה וְנַעֲנִישׁ הַחוּטָאִים לְעַרְפָּנוּ כְּכִי נַעֲשֶׂה הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט בְּעֲנֹשׁ קַל וְהַדִּין עֲשׂוּי וְנִיכְפַר לָהֶם הַדָּם כִּי אִין אָדָם נִיָּדוֹן בְּשִׁנֵּי דִינָיו. אֲבָל אִם אִין דִּין לְמִטָּה אִזּוֹ בְּהַכְרַח יֵשׁ דִּין לְמַעְלָה וְאוּלַי יִהְיֶה הָעוֹנֵשׁ גְּדוֹל כְּפִי הַמַּעֲנִישׁ כְּאֲשֶׁר לְפַעְמִים הַדִּין חוֹזֵר לְסִינֵי לְגוֹדֵל הַפֶּשַׁע אוֹ לְהַעֲנִישׁ גַּם מִי שֶׁלֹּא מִיָּחָה כְּמוֹ בְּעֶכְשָׁנוּ שֶׁשָּׂב כָּל יִשְׂרָאֵל נִיָּגַף לְפָנֵי אוֹיֵב בְּחַטָּא הַיָּחִיד וּכְשֶׁסִּקְלוּהוּ בֵּית דִּין יֵצֵא כָּל יִשְׂרָאֵל נָקִי.

הַלֵּכָה אִם פִּינְחָס לֹא הָיָה מְקַבֵּא לֵאלֹהֵיו וְלֹא עָשָׂה דִּין לְמִטָּה וְהוּא הַמִּשְׁפָּט לְבוֹעַל אַרְמִית שֶׁקִּבְּצָאִים פּוֹגְעִים בּוֹ הִנֵּה הָיָה רָאוּי שְׂיַעֲשֶׂה דִּין זֶה לְמַעְלָה וְשְׂיִהְיֶה הִי"ת בְּעַצְמוֹ הַמְקַבֵּא וַיִּמְשֹׁף מִזֶּה כִּי יִהְיֶה הָעוֹנֵשׁ גְּדוֹל וַיִּכְלָה כָּל יִשְׂרָאֵל ח"ו עַל כִּי הַפֶּשַׁע בְּזֶה חֲמוּר וְתִלִּי בְּחֲלוּל ה' בְּפִרְהוּסָא וְכָל הָעָם בְּמִרְדּוֹ וּבְמַעַל שֶׁלֹּא מִיָּחוּ בְּיַד הַחוּטָאִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יְחִזְקִיאֵל ט') וּמִמְקַדְשֵׁי תַחֲלוּ.

לְכֵן אָמַר פִּינְחָס וְגו' הַשִּׁיב אֵת חֲמָתִי וְלֹא כְלִיתִי אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ שֶׁהוּא הִבִּיא דִּין זֶה בְּתוֹכָם וְעָשָׂה הַדִּין לְמִטָּה בְּקִרְבֵּי יִשְׂרָאֵל בְּקִצְפוֹ אֵת הַקָּצָף שֶׁהִיָּה לִי לְקִצְוֹן סַבֵּב שֶׁהִיָּה

העונש פדין המעניש והאיש לבדו הוא ימות בעונו ואין לנו להעניש על שלא מיחו כי לפנינו אינו גלוי.

אם לפני גלוי. ולא פלה ה' את בני ישראל בקנאתו אילו היתה הי"ת המעניש: ושם איש ישראל המופה אשם הופה את המדינית: ובאשה לא נאמר אשר הופתה את העברי? לפי שאיש ישראל לא היה ראוי להיות מופה אלא להיותו את המדינית כמאמר חז"ל גיסיס נעשו לפינתס ובכללם שאם פירש והפהו פינתס נהרג עליו: צרור את המדינים והפינתם אותם: כי צוררים הם לכם וגו'.

ראוי לשום לב על השנות הדברים צרור את המדינים והפינתם אותם בתחילה יצורר ואחר כך יפה? ונראה הטעם שקשה בפני אלהים האיש הצבוע והחנף אשר יחניף רעהו בשפת חלקות ובקרבו און ומרמה לבלע ולהשחית ואיש כזה מכסה שגאה במשאון ראוי שתגלה רעתו בקהל.

בדמות המדינים אויבי ישראל ואעפ"כ הפקירו בנותיהם ונלוו עליהם בחלקלקות. צנה הי"ת לישראל (א) שהמה לא יעשו כמעשיהם לבוא על עם שוקט ובנטח פדמיון אוהבים להרוג ולאבד אלא ביד רמה ובזרוע נטויה באופן שבתחילה יצרו המדינים ולא יחניפום ואח"כ יכום לא פאשר עשו המה שבאו להכות ישראל נראים פאוהבים.

ד"א צרור את המדינים וגו' כי אמנם לשתי סבות ישנא אדם את האדם. האחת כי יחם לבבו על שהרע לו ונוטר איבה בלבו להתנקם ממנו.

והסבה השנית על כי הוא הרע לחבירו ונרא ממנו שלא יתנקם ולפיכך שונא הוא לו מתמול לשלשום ומבקש רעתו. רצה להודיענו שלכל שתי הסבות האלה ראוי לשנא המדינים ולהשמידם.

לסבה הא' כי צוררים הם לכם בנכליהם וגו' שהם הרעו לכם. ולסבה הב' על דבר פובי וגו' שאתם הרעותם להם שהמיתם את בת נשיא מדין אחותם: ותקרבה בנות צלפחד וגו' למשפחות מנשה בן יוסף ואלה שמות בנותיו וגו': ותעמוןנה לפני משה וגו': ראוי להקשות בזה אמרו למשפחות מנשה דבר שפבר ידוע? ואע"פ שאמרו חז"ל שבא להורות כי פלם צדיקים ולכן אמר בן יוסף שחיבב את הארץ מ"מ יקשה מלת למשפחות והיה די שיאמר בן מכיר בן מנשה בן יוסף כי אם הנה מבנות מנשה ידענו שהנה ממשפחותיו? ויקשה גם כן מ"ש בתוך אחי אבינו כי מה למדנו בזה אם יתן נחלתן בתוך אחי אביהם או בקרב כל ישראל? ועוד למה האריך וכפל ותקרבה בנות צלפחד? מלבד מה שאמר ואלה שמות בנותיו ומדוע לא הזכירן בראש הפסוק באמרו ותקרבה בנות צלפחד? אלא יגיד לנו בזה כפי דברי חז"ל שגם בנות צלפחד עצמן צדקניות וחקמות היו ותדענה כי בת יורשת נחלה תינשא למשפחותם ואלו לא היתה להן נחלה תוכלנה לינשא לשבט אחר.

והנה ברצותן לידבק בשבטן בתוך אחי אביהן פלם צדיקים על כן שאלו הירושא לא מאהבת העושר והפבוד. זהו שהוסיף ופירש הפתוב ותקרבה וגו' למשפחות מנשה בן יוסף רצונו שקרבו בדעתן ובמחשבתן אל משפחות מנשה בן יוסף הצדיק ולא בקרו

בשבת אחר שאיננו פענינו ולפיכך ותעמוךנה לפני משה לשאול תנה לנו אהנה בתוך אחי אבינו כלומר שיאחזו במשפחתם ולא תהינה לשבת אחר.

ולפי שמסרו עצמן וקרבו בדעתן אל יוסף ואל בניו הצדיקים על פן נקראו על שמו שנגמר ואלה שמות בנותיו ירצה בנות יוסף האמור בסמוך: עלה אל הר העברים הנה וגו': עד להקדישני במים לעיניהם וגו': מה מאד יפלא לשון המקרא פאשר מריתם פי כי מה דמות תערכו לו שנגמר פאשר? ואלו רצונו שלא יבנס לארץ בעון המים הנה לו לומר על פי מריתם ופי או על אשר מריתם פי פכתוב בפרשת חקת פי אולם מלת פאשר אינה בנותן טעם למה שכתוב אלא דמיון ומשל? ומה שאמר להקדישני במים מה זה שהקדישוהו? ובהפך שלא להקדישני הנה לו לומר פי הנה חללוהו פאשר המרו בו ולא קדשוהו! ואע"פ שעד הנה הבאנו פירושים שונים בעון הנה מ"מ מקרא אחד מתחלק לכמה טעמים ואלו ואלו דברי אלהים חיים.

ועל פי הפסוקים הללו פראה חטא משה ואהרן בבירור כפי הנשמע מדברי רש"י על מיעוט האמונה באמרם המן הסלע הנה נוציא לכם מים פאלו לא האמינו ביכולת ה' להוציא מים מצור החלמיש.

ואם אמרו הצאן ויבקר ישחט להם גם הוא פשע בדמותו בצלמו לא הורע בעיני ה' כדבר הנה שהיה בגלוי להגיד מיעוט אמונתו בזה לעיני המון עבדיו ונמצא שם שמים מתחלל, ולפי זה הנה ראוי שהיה ענשם מדה פנגד מדה ושגם הנה לא יביאו את הקהל אל הארץ כדי שיאמינו ישראל פי אין כח וזכות במשה ואהרן להביאם.

על פכה נאמר ונאספת אל עמי וגו' פאשר מריתם פי רצונו פדמות מה שעשיתם לי שמריתם פי במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם ויהיה חטאם שהקדישוהו בפרים לעיני כל העם ירצה שחללוהו ודברה תורה בלשון נקיה פכתוב (חגי ב') ונגע בכנפו וגו' היקדש.

ועקם הפתוב להקדישני תמורת חללני. גם בזה ראוי לבאר בפרשת חקת הנה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם רוצה לומר ויתחלל בם על אמרם המן הסלע הנה: קח לה את יהושע בן נון וגו': עד ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו: יש לגמגם במה שכינה הפתוב ליהושע באיש אשר רוח בו וזהו בכל חי בכל פשר אשר בו רוח חיים ואם רצונו שהוא חכם ונבון יאמר איש אשר תבונה בו? וגם יש לדקדק על מה שצינהו ה' לסמוך ידו אחת עליו והוא לא פן עשה אלא סמוך בשתי ידיו פדכתיב ויסמוך את ידיו עליו? ובמה שהפך מאמר ה' פאשר צנה לסמוך ידו בראש וראשון ואח"כ להעמידו לפני אלעזר ומשה תחילה העמידו לפני הכהן ואח"כ סמוך ידיו עליו? וגם מ"ש ונתת מהודך עליו צריף ביאור הואיל וכבר פתוב וסמכת ידך עליו? ונראה לפרש בהקדמת דברי חז"ל אר"י בר חנינא בכל מקנאין חוץ מבנו ותלמידו ותלמידו מניסמוך את ידיו עליו ויצוהו.

ואמנם יקשה בדבריו מנא הא מלתא שאין מקנאין בתלמיד שאני הכא דמשה הורמנותא דמלכא עבד פאשר צנה אותו אלהים? ולכן פירש רש"י שהי"ת צנה אותו לסמוך עליו ידו אחת והוא סמוך בשתיים.

עוד אמרו במדרש ונתת מהודך ולא כל הודך למה משם דומה לאבוקה וכו'. והנה איש אשר הוכן לנביא לה' יצוה ה' רוחו לפעמו ולהתחכמו והטעם שלא יהיה בזה נפש מתעב גוי בעיני העם והראוי להיות נשיא אלהים מלך ונגיד נכון לכבודו ולנשאו.

ואין השכינה שורה אלא על חכם ירצה על מי שראוי להיות חכם ולו רוחב לב להבין ולהשפיל מה שילמדוהו. ומן הדין שייקדם ליהושע השפעת החכמה אל יציאתו בתוך העם.

על כן בהיותו תם יושב אהלים לא ימיש מתוך אנהל משה ולא ניסה להראה ברחובות קריה. פאשר צוה ה' יתברך להמליכו תחתיו אמר לו שייקח את יהושע איש אשר רוח בו פירוש שיש לו הכנה ורוחב לב נבון להבין אמרי בינה ולכן די לו שייסמוך עליו ידו אחת וכבר ישמע חכם ויוסף לקח וילמדו שפע חכמתו מעצמו.

וביאר לו שמתחילה יסמוך ידו עליו לפעמו ואח"כ יעמידהו לפני כל העדה שלא יראו בו קודם הסמיכה געור ורק ויתבזה בעיניהם. ועשה הי"ת זה ליתן קורת רוח למשה שיאמין ששמנו תתפשט ההשפלה ליהושע וכדי שיאמין העם שחכמת יהושע מאת משה ולא מרוחו אבל אין הדבר כן כי יהושע חכם מעצמו ולכן אמר ונתת מהודך עליו למען ישמעו וגו' פאלו אמר צריף שתתן מהודך עליו להחכימו וככה ישמעו ישראל שמיך הכל שיראו בו רוח אלהים בהעמידך אותו לפניהם ויחשבו שמשלך נתנו לו.

ולא ירע בעינהו על גדולת יהושע כי צויתיה לשים ידך אחת עליו מהודך ולא כל הודך למען ישמעו בני ישראל וכפירו ההפך שבינו לבינה. אמנם משה לענותו ראה את יהושע חכם ונבון על בלי היות צריף לו ולא בחר שיאמינו העם שסמיכת ידו גרמה לו את כל הכבוד הנה לבל יתנשא ויחזיק גדולה לעצמו לכן העמידו לפני העדה עד לא סמוך ידו עליו.

להגיד כי ישר יהושע ובלתי ראוי למלכות ואח"כ למלאות דבר ה' סמוך שתי ידיו עליו ונתן אליו כל טובו ויצוהו להודיע שלא קנא בתלמידו: ד"א וצויתה אותו לעיניהם למען ישמעו כל עדת בני ישראל.

אמת (ב) כי אין ראוי למשול אלא מי שיודע לעבוד כפי גם במלכותו יאזין וישמע לגדול ממנו. וראוי א"כ ליהושע אף בהיותו שר ומשיח מלך לשמוע ולעבוד למשה הגדול ממנו וזהו פוננת הפסוקים.

והעמדת אותו לפני אלעזר וגו' פירוש תמשילהו במעשי ידיה בפרסום ונתן עליו הוד מלכות. ועם כל זה באותו פרק ובאותו מקום וצויתה אותו לעיניהם כרב המצוה את התלמיד.

ויהנה זה לימוד לישראל להיות נשמעים לגדוליהם למען ישמעו בני ישראל גם הנה אל פרנסיהם (ג) כי המשל והדמיון בגדולים יפעול בכח בקטנים מהם יראו וכן יעשו. שפאמר (לעיל כ"ה) קח את כל ראשי העם והוקע אותם וישוב חרון אף ה' מישראל.

כְּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט בְּרֵאשֵׁי הָעַם הַחוּטָאִים יִהְיֶה רֹחַ הָעַם תְּשׁוּבָה בְּלִבְכֶם וְיִשׁוּב ה' מִחֲרוֹן אָפוּן. זֶהוּ שְׁנֵיתָרְעַם (יִשְׁעֵיָהּ ג') ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׁרְיוֹ וְאַתֶּם בְּעֶרְתֶּם הַפָּרֶם גְּזֹלֹת הָעֵנִי בְּבִתְיֶכֶם.

מה מאד צעק בְּרֵאוֹתוֹ כִּי עִם כָּל הַמִּשְׁפָּט וְהַדִּין כִּי יִדִּין ה' זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׁרְיוֹ וְיַעֲנִישֵׁם עַל חֲטָאִים מִ"מ הַקְּטָנִים לֹא יִקְחוּ מוֹסֵר וְעוֹד גְּזֹלֹת הָעֵנִי בְּבִתְיָהֶם וְזֶה יוֹרֵה רַעַה חוֹלָה וְהַפְּסוֹד גְּמוּר בָּהֶם לֹאִין מִרְפָּא: פְּרִשְׁתָּ מִטּוֹת אִישׁ כִּי יִדְוֹר נָדָר לֵה' וְגו' לֹא יִחַל דְּבָרוֹ וְגו': וְאִשָּׁה כִּי תִדְוֹר נָדָר לֵה' וְגו': אֵלֶּה הֵם הַגְּזֵלֹת דְּבָרִים עַל דְּרָף הַפְּשֹׁט.

כִּי פֹאִישׁ גְּבוּרָתוֹ. וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לִבּוֹ לִידְוֹר מִסִּתְּמָא יַעֲשֶׂה כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו וְלֹא יִשְׁנֶה בְּדַבּוּרוֹ.

לֹא כֵן בְּאִשָּׁה אִין מַעֲצוֹר לְרִנְחָה רִיחַ הַפְּכַפְףִּי תִדְוֹר וְתִנְחָם: נִקְוֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו': עַד וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְּוֹן כְּאֲשֶׁר צָנָה ה' וַיִּהְיֶה וְגו': כְּכָר מִפְּוֹרֶשׁ בְּזָה עַל פִּי הַמְּדַרְשׁ שֶׁהַקַּב"ה בְּאֶמְרוֹ נִקְוֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִנֵּה חוֹלֵק כְּבוֹד לְיִשְׂרָאֵל שִׁינְקָמוּ אֶת נִקְמַתְם אֲבָל מִשָּׁה חֶלֶק כְּבוֹד לֵה"ת וְאָמַר לְתַת נִקְמַת ה' בְּמִדְּוֹן וְלֹא נִקְמַת יִשְׂרָאֵל.

אֲבָל אוֹסִיף וְאוֹמַר כִּי הַדְּבָרִים אֵמֶת שְׁלֵה' הַמְּלַחְמָה (א) אוֹלָם הַהִשְׁתַּדְּלוֹת הַכְּרַחֲתִית לְאֲנָשֵׁי הַצָּבָא כִּי לֹא יִשְׁלַח ה' בְּרַכָּה לְאָדָם אֲלֵא בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו כְּאֲשֶׁר יַפְעוֹל וְלֹא כְּאֲשֶׁר יִשָּׁב וּבִטָּל שְׁנֵאֲמַר (אִיּוֹב א') מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכַּת.

וְאִיף יָמוּתוּ הַמְּדִינִים בְּנִיצְחוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי זֹאת תִּקְרָא נִקְמָה וְלֹא שְׁיָמוּתוֹ מִיַּת עֲצָמָן אִם יִשְׂרָאֵל לֹא יִלְחָמוּ בָּם בְּחֶרֶב וּבְחִנִּית וְלֹא יִשְׁלְחוּ עֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא? אֲמַנְם כְּאֲשֶׁר לֵה' לְבַדּוֹ הַמְּלַחְמָה יָבֵא בַּעַל הַפָּרֶם וַיִּכְלֶה אֶת קוֹצֵיו ה' יִלְחָם לָהֶם וְהִמְיַחֲרִישׁוֹן כְּמוֹ עַל יָם סוּף וּבְמִלְחָמָה יִהְיֶה עִם סִנְחָרִיב.

זֹאת הִיא נִקְמַת ה' וְלֹא נִקְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי בְּשֹׁבֵה ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּדְעוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי ה' בְּכַבּוֹדוֹ נִלְחָם בְּגוֹיִם הָהֵם. וְאִין זֹאת נִקְמַת יִשְׂרָאֵל.

בְּאֲשֶׁר יָדוּעַ (ב) הַהִפְּרָשׁ שֶׁבֵּין הַשְּׁנֵאָה וְהַנִּקְמָה. הַשְּׁנֵאָה בּוֹחֵר רַע אֶל הַנְּשָׂאָה יָבוֹא מִמֶּי שְׁיָהִיָּהּ כִּי הוּא מְבַקֵּשׁ רַעַת שׁוֹנְאוֹ וְלֹא יַחֲוֵשׁ הָאֹפֶן.

אֲמַנְם הַנּוֹקֵם בְּהַפְּדוֹ לֹא יִתְרַצֶּה אֲלֵא בְּהַכְנַעַת שׁוֹנְאוֹ וְשִׁינְדַע שֶׁהַרַע הַמְּגִיעַ אֵלָיו מְמַנּוֹ הוּא כְּדִי שְׁיִכְנַע וְלֹא יִזִּד עוֹד לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם. עַל כֵּן אָמַר ה' לְמִשָּׁה לְנִקְוֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים וְשִׁשְׁתַּדְּלוּ הֵמָּה בִּיַּדְיָהֶם כְּדָרָף כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם קָרַב לַעֲשׂוֹת נִקְמַתְם אַף שֶׁהִ"ת יִשְׁלַח עֲזָרוֹ מִקְדָּשׁ וַיִּנְצְחוּ.

אוֹלָם מַרַע"ה רַצָּה לְתַת כְּבוֹד לְשֵׁמוֹ ב"ה וּלְקַרְאָה מְלַחְמָת ה' וְנִקְמַתוֹ וְלֹא נִקְמַת יִשְׂרָאֵל כְּאֵלּוֹ הִ"ת יִתְחַיֵּיב לְהִלָּחֵם לְבַדּוֹ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲמְלוּ וְלֹא יִטְרְחוּ אֲלֵא וַיְהִי עַל מִדְּוִן בְּרֵאִיָּה לְבַד לְרֵאוֹת בְּנִקְמַת ה'.

וְכָל זֶה לְהַרְבּוֹת בְּכַבּוֹד שְׁמִים. כִּי אֲמַנְם בְּפַעֲלוֹהָ עָשׂוּ כְּדָבָר ה' וְלֹא כְּדָבָר מִשָּׁה יִרַצָּה שְׁצָבָאוֹ עַל מִדְּוִן וְיִלְחָמוּ כְּאֲשֶׁר צָנָה ה' שֶׁהֵמָּה יַעֲרֹכוּ מְלַחְמָה וַיִּהְיֶה בִּיַּדְיָהֶם וְדָבָר אֲלֵהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם לְהַרְאוֹת חֵיבָתְם לְפָנֵי הַמְּקוֹם שֶׁבָחָר וְצָנָה לְנִקְוֹם נִקְמַתְם וְלֹא נִקְמַתוֹ: אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בְּזוֹוֹ אִישׁ לוֹ: מִלְּשׁוֹן הַמְּבַזְּבָז אֵל בְּזַבְּזוֹ יוֹתֵר מִחוֹמָשׁ וְהַגִּיד שְׁגָם אֲנָשֵׁי הַצָּבָא

הרימו תרומה לה' וְכָל אַחֵר מֵהֶם לָקַח מִן הַבָּא לְיָדוֹ מִנְחָה לֵה' בֵּינוּ לְבִין עֲצָמוֹ מִתֵּן בַּסֵּתֶר וְלֹא בַּפְּרָסוֹם וּבַגְּלוּי: דָּבָר אַחֵר כִּי אֲמַנֵּם רְאוּ שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמָּאוֹת שֶׁהֵמוֹן הָעָם בְּזוּזוֹ אִישׁ לֹו וַיַּעַט הָעָם אֶל הַשָּׁלָל וְאִישׁ אַחֲרָי בָּצְעוּ הֵטוּ בַּסֵּתֶר וְא"א לְדַעַת כְּמוֹת הַבְּזָה וְהַמְּלָקוֹחַ בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב וְחֻשְׁשׁוֹ שֶׁלֹא יָבִיאוּ אֶל ה' קָרְבָן עֲלֵיהֶם פְּרָאוֹי לְכֹן הַקְּדִימוֹ וְהִבִּיאוּ הֵמָּה כְּלֵי זָהָב אֲצַעֲדָה וְצָמִיד כָּל כְּלֵי מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר בְּיָדֵם כְּדֵי שְׂיִכְפֹּר עַל מַה שֶׁהִסְתִּירוּ הָעָם.

זֶהוּ שְׁנַתֵּן הַטַּעַם וְאָמַר אֲנֹשִׁי הַצָּבָא בְּזוּזוֹ אִישׁ לֹו פְּלוֹמֵר לְכֹן הַנְּשִׂיאוֹי הִבִּיאוּ לֹא חֶלֶק מִמֶּה שֶׁבְּזוּזוֹ אֶלָּא הַכֹּל כְּדֵי שְׂיִכְפֹּר עַל שֶׁלֵּל הָעָם הוֹאִיל וְאֲנֹשִׁי הַצָּבָא בְּזוּזוֹ אִישׁ לֹו בַּסֵּתֶר וְאֲפָשָׁר לֹא יָבִיאוּ הַמַּעֲשֶׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר פְּרָאוֹי לָהֶם.

הַלֶּפֶף מִשֶּׁה לָקַח הַזָּהָב מֵאַתֶּם וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל אֱהֵל מוֹעֵד זָכְרוֹן לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל שְׂיַעֲשׂוּ גַם הֵמָּה הַמּוֹטֵל עֲלֵיהֶם בְּתַתֶּם הַמְּחֻנְיָיב לָהֶם לְבַדֵּק הַבַּיִת: וַיָּבִיאוּ בְּנֵי גֵד וְגו': עַד וַיֹּאמְרוּ אִם מְצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יְיָ וְתֵן אֶת הָאָרֶץ וְגו': יֵשׁ לְתַמְנוֹה לָמָּה פִּירְשׁוּ דָבָר אֵין צָרִיךְ לֹו שֶׁה' הִפָּה הָאָרֶץ? וְכִבֵּר יַדְעֵנוּ הַדָּבָר! גַּם מַה שֶׁחִבְּרוּ פִּרְשָׁה חֲלוּקָה בְּפָנֵי עֲצָמָה לְשִׂאוֹל שֶׁאַלְתֶּם הֲלֵא טוֹב לָהֶם לֹמַר מִתְחִילָה אִם מְצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ תִּנְה לָנוּ הָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהִיא אָרֶץ מְקַנָּה וְגו'? וְרֵאִיתִי לֹוֹמֵר (ג) שֶׁהוֹצֵאת הַשֵּׁם עַל הַדָּבָר אִם טוֹב וְאִם רָע פּוֹעֵל בְּיוֹתֵר עַל הַנוֹיִיתוֹ הוֹאִיל וְרַבִּים מַעֲמֵי הָאָרֶץ מִתְיַחֲדִים לְהֵאֱמִין עַל הַשֵּׁם הַהוּא וַיִּתְּנוּ עֲלָיו בְּקוֹלָם עַד שְׂיִאֲמִינוּהוּ אֶל כָּל הָעָם בְּאֹפֶן כִּי נִסְתַּחֲפָה שְׂדֵהוּ וּמְזֹלוֹ גֵרָם אִם לְהִרְעֵם אִם לְהִיטִיב וַיִּשׁוּב לֹו הַדָּבָר כֹּן בְּהִכְרַח.

וְזֶהוּ אָמְרוּ (לְעֵיל י"ו) קְרִיאוּ מוֹעֵד אֲנֹשִׁי שֵׁם אֲשֶׁרֵיהֶם שְׂזָכוּ לְשֵׁם זֶה הִבִּיאוּ לְהִיּוֹת נְשִׂיאוֹי עֲדָה כִּי קוֹל הַהֵמוֹן יִפְעוֹל לַעֲשׂוֹת אֲמַת גַּם דָּבָר שֶׁקָּרַב בְּהִיּוֹתֶם מִתְּפַעֲלִים בְּחוֹשִׁיָהֶם. גַּם בְּנֵי גֵד וְרֵאוּבֵן הַנוֹצְרֵכוֹ לְהוֹצִיא דָּבָה וְשֵׁם לְגִנְאֵי עַל אָרֶץ סִיחֹון וְעוֹג וְלֹוֹמֵר בְּדָבָרָם בְּתוֹךְ קֹהֵל וְעֲדָה שֶׁהִיא אָרֶץ מְקַנָּה וְאוֹן בְּהַ בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה דְּלַתִּים וּבְרִיחַ כִּי הִפָּה אֹתָם ה' לְנִתְנוֹץ וְלִהְרוֹס וְאֵין נִכּוֹן לְהוֹשִׁיב בְּהַ אֶלָּא עֲבָדִים עֲבָדֵי מִשֶּׁה אֲשֶׁר לָהֶם מְקַנָּה וְלֹא שְׂאֵלוֹ עֲתָה לָהֶם הָאָרֶץ וְרַע רַע וְאָמַר הַקּוֹנֵה עַד כִּי הֵמוֹן הָעָם שֶׁלֹא הִבִּינוּ כְּנוֹנְתֶם נִתְפַעֲלוּ בְּזָה וְהֵאֲמִינוּהָ לְאָרֶץ מְקַנָּה לֹא חֲפָצוֹ בְּהַ.

וְכֹאֲשֶׁר נַעֲשִׂית מִחֻשְׁבַּתֶּם לְאַחַר זְמַן בָּאוּ וְשְׂאֵלוֹ הָאָרֶץ לָהֶם לְכֹן לֹא מְצָאוּ בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ יִחְלוֹק עֲלֵיהֶם וַיִּשְׂאֵל גַּם לֹו אֶת הָאָרֶץ: ד"א הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִפָּה ה' לְפָנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל רוֹצָה לֹוֹמֵר אֵין לְשׁוֹם שְׁבֵט לְעַרְעֵר וְלֹוֹמֵר לָמָּה תִּתְּנֵן הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם וְלֹא לָנוּ הֲלֵא כָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּטוֹרַח הַמְּלַחְמָה וְהַכְּבִישָׁה? לָכֶף תִּירְצוּ זֶה הִיא אָרֶץ אֲשֶׁר הִפָּה ה' עַל פָּנֵי כָּל הָעֲדָה וְכֹלָם רוֹאִים וְלֹא עֲמָלוֹ בְּכַבוֹשׁ: וַיֹּאמֶר מִשֶּׁה וְגו': עַד בָּנוּ לָכֶם עָרִים לְטַפְכֶּם וּגְדֻרוֹת לְצִנְאָכֶם וְהִינְצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ: רֵאוֹי לְדַקְדֵּק מַה שֶׁאָמַר וְלָמָּה תִּנְיָאוֹן בְּנֵי"ו מוֹסִיף עַל הֵרֵאשׁוּנִים? וְאֲשֶׁר צָעַק מִשֶּׁה פֹּה עֲשׂוּ אַבּוֹתֵיכֶם וְגו' מַה עֲנִין מְרַגְלִים אֶל הַדָּבָר הַזֶּה אֵלוֹ חֲטָאוּ בְּהוֹצֵאת דָּבָה וְאֵלוֹ לֹא הוֹצִיאוּ דָּבָה? וְמַה שֶׁאָמַר וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ וְאִם הָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ בְּהִכְרַח הָיוּ קְרוֹבִים אֵלָיו מִכֵּי שֶׁיִּגְשׁוּ עוֹד? וְעוֹד יֵשׁ לְהִבִּין בְּשִׁנֵּי הַתְּנָאִים שֶׁאָמַר אִם תַּעֲשׂוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אִם תִּחְלְצוּ וְמַהוּ הַתְּנָאִי הֵרֵאשׁוֹן הַנֶּאֱמָר בְּדָבָר הַזֶּה וְאִם רְצוֹנוֹ שְׂיִבְנוּ גְדֻרוֹת צֵאן וְעָרִים הִנֵּה אֵין זֶה תְּנָאִי לְשִׁיעֲבָרוֹ חֲלוּצִים אֲדַרְבָּא אֵלוֹ לֹא הִנְיָחוּ בְּנֵיהֶם מְקַנָּהֶם וְכָל קַנְיִינֵם בְּעָרֵי הַגְּלֻעַד אֵין סַפֵּק שְׂיִלְכוּ אֶל אָרֶץ כְּנַעַן וְתָהִי יִרְאֵתֶם עַל

שְׁהִיוּ מְנִיחִים בְּנֵיהֶם מֵעֶבֶר לִירְדֵן שֵׁשׁ לְסַפֵּק שָׁמָּה לֹא יַעֲבְרוּ מֵאַהֲבַת בְּנֵיהֶם וּרְכוּשָׁם?
וּכְמוֹ כֵּן מָה שֶׁכָּפַל עוֹד בָּנוּ לְכֶם עָרִים וּגּו' כִּי זֶה אֵין תְּנָאֵי שְׂיַעֲבְרוּ? וְכֵן וְהִיּוֹצֵא מִפִּיכֶם
תַּעֲשׂוּ כָּבֵר אָמור פְּעַמַּיִם? וְנֹאמֵר בְּהִתֵּר הַגְּמֻגוּמִים הָאֵלֶּה.

כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עָשׂוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וְגַד בְּדַבְּרָם אֶל מֹשֶׁה. אַחַת שֶׁשָּׂאָלוּ שְׁלֵא פֶהֲנֵן שְׂאֲחִיהֶם
יָבוֹאוּ לְמַלְחָמָה וְהָמָּה יֵשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְאִישׁ תַּחַת תְּאֲנָתוֹ.

וְהַשְּׁנִית כִּי לֹא שָׂאָלוּ בַּחֲשָׁאֵי בֵּינוּ לְבֵינָם. אֲלֵא בְּפָרְסוּם לְהִנְיָא אֶת לֵב הַשׁוֹמְעִים וַיָּבִיאוּ
מִן־רֶדֶף בָּלֵב הָעָם.

וְעַל שְׁתֵּיהֶם הוֹכִיחַם מֹשֶׁה. עַל הָרֵאשׁוֹנָה הָאֲחִיכֶם יָבוֹאוּ לְמַלְחָמָה וְעַל הַשְּׁנִית וְלָמָּה
תְּנִיאוּן וּגּו' לְשֵׂאוֹל זֶה בְּקוֹל רֶם בְּאֲזְנֵי כָּל הָעָם.

כֹּה עָשׂוּ אַבּוֹתֵיכֶם הַמְּרַגְלִים שְׁלֵא הִשִּׁיבוּ אֵלַי דְּבַר בַּחֲשָׁאֵי אֲלֵא אֶל כָּל הָעֵדָה בְּהַקְהֵל
כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּפָרְשַׁת שְׁלַח וְהִנְיָאוּ אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל. עַל כֵּן בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּחֲרוּ
לְתַלְמֵן שְׁתֵּיהֶם.

וְרֵאשׁוֹנָה עַל אֲמָרָם בְּפָנָיו הַקְהֵל. עַתָּה וַיִּגְשׂוּ אֵלָיו בְּלַחֵשׁ לְדַבֵּר בְּאֲזְנוֹ בִּסְתֵר.

וְעַל שֶׁהִקְשָׁה הָאֲחִיכֶם יָבוֹאוּ לְמַלְחָמָה וּגּו' תִּירְצוּ שְׂאָף הָמָּה יַעֲבְרוּ חִלּוּצִים. וּכְדֵי שְׂיַאֲמִין
כִּי בְּנִים דְּבַרְיָהֶם הוֹסִיפוּ גְדֵרוֹת צֶאֱן וּגּו' וְעָרִים לְטַפְּנוּ כְּלוּמַר אֵל תַּחֲשׁוּב שְׁנֹתֵעֲכַב בְּזֶה
כָּל אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה כִּי בְּהַפֵּךְ לֹא נִכְנַס בְּהִנָּה וְלֹא נִבְנָה אֲלֵא גְדֵרוֹת צֶאֱן וְעָרִים לְטַפְּנוּ.

וּבְזֶה יוֹדֵעַ אִיפֹּה כִּי כְּוֹנְנָתְנוּ לְקַיֵּים דְּבוּרֵינוּ כַּאֲשֶׁר לֹא נַעֲשֶׂה בְּתִים לְשַׁבְּתָנוּ אֲלֵא לְצֶאֱן
וּלְטַפְּנוּ לְבַד וְאִם כֵּן בְּהַכְרַח מַחֲשַׁבְתָנוּ לִילֵף עִמָּכֶם כִּי אֵין מְקוֹם לָנוּ לְלוּן. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה
וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו.

עַל כֵּן עָנָה אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה פִּירוּשׁ שְׁלֵא תִבְנוּ מְקוֹם לְכֶם לְשַׁבֵּת אֲלֵא לְטַפְּכֶם
וּלְמִקְנֵיכֶם. וְעוֹד תַּעֲבְרוּ חִלּוּצִים וּגּו'.

וְלָכֵן אֲנִי עֹצֶה טוֹבָה מִשְׁמִיעַ לְכֶם שְׁתַּכְּף וּמִיָּד תִּבְנוּ עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרוֹת לְצֶאֱנְכֶם לְבַדָּה
וַיִּדְעוּ הַכָּל בִּיחֻד כִּי הִיּוֹצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ שְׂאֵל"כ" יִירָאוּ מִכֶּם שְׁלֵא תַעֲבְרוּ חִלּוּצִים: וַיַּחֲר
אֶף ה' בַּיּוֹם הַהוּא וּגּו': אִם יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים וּגּו': וַיִּנְיַעַם בַּמִּדְבָּר עַד תָּנוּם וּגּו' כְּוֹנְנַת הַפְּסוּקִים
שָׂאוּי לְרַשָּׁע וְאוֹי לְשַׁכְּנוֹ.

וְעוֹן הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר חָטְאוּ בְּעֵינֵי הַמְּרַגְלִים הָיָה סִבָּה שֶׁגַּם הַקְּטָנִים שְׁלֵא הִגִּיעוּ לְעֵשְׂרִים
שָׁנָה נִעְנְשׂוּ. וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ וַיַּחֲר אֶף ה' בַּיּוֹם הַהוּא שְׁלֵא חָרָה אַפּוֹ אֲלֵא בְּאֲנָשִׁים מִבֵּין עֵשְׂרִים
שָׁנָה וּמַעֲלָה וְהָיָה עֲנָשָׁם אִם יִרְאוּ וּגּו'.

וְהִנֵּה הָיָה אֲפָשֶׁר שֶׁה' יִתְבָּרַךְ יָמִית אֶת כָּל קְהֵל הָאֲנָשִׁים בַּיּוֹם אֶחָד אוּ מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים
וַיְהִי תוֹעֵלַת לְקַטְנֵים שְׂיִכְנְסוּ תַכְּף לְאָרֶץ. אֲמָנָם צָנָה ה' שְׂיִנּוּעוֹ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה
עַד תָּנוּם כָּל הַדּוֹר וַיְהִי עִם זֶה עוֹנֵשׁ גַּם לְקַטְנֵים שְׁלֵא נִכְנְסוּ לְאָרֶץ עַד תָּנוּם מִקְרַב
הַמַּחֲנֶה.

לָכֵן הוֹסִיף וְאָמַר וַיַּחֲר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל רְצוֹנוֹ בְּקַטְנֵים וַיִּנְיַעַם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וּגּו'.
וּלְכֶף גַּם אֲתֶם אִם תַּחֲטְאוּ וְתִנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּסְכְּבוּ שְׁעוֹד יוֹסִיף לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר

ושחתם לכל העם הזה שימותו גם הם במדבר בשפך זקנים המה: ואם לא תעשו כן הנה חטאתם לה' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם: כל דברי הפסוק הזה מנומרים לאין צורך.

מאחר שפך אמר ולמה תניאון וגו' מלבד שאין בהם תבונה. ואם רצה להפחידם בעונש. הנה לו לומר ואם לא תעשו כן לא תהיה לכם הארץ לאחונה. ובזה הנה התנאי פפול? ואמרת גם אני שיש הפרש רב (ד) בין החוטא פאשר הוקרה לו מקרה בלתי טהור ושהעון מצאו ולא חשב בו.

ובין החוטא אשר ימצא עילה לפשוע ולמרוד ויגוף הוא למצוא העון פאשר כתבנו בפרשת בראשית. כי הנה לראשון אין כ"כ מן האשם פי יצר לב האדם רע ובאותו פרק אין כל אדם יכול לעמוד בניסיון.

כמאמר ז"ל מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ופירשו בו הואיל ובעלי תשובה צריכים לנסות עצמם באותה עבירה. ואולי הצדיק הגמור לא יוכל לעמוד.

וכן אמרו הרהורי עבירה קשים מעבירה. ואיך אפשר שהמחשבה חמורה מן המעשה. אלא רצו לומר שהמהרהר לעשות עבירה והולך אחריה גדול מן העבירה עצמה הנעשית בהיסח הדעת ובאה לידי בלי קדימת מחשבתו בה. והנה אם בני גד וראובן היו בתחילה חושבי מחשבות לבלתי עבון את הירדן לרשת אחונה ולהניא את לב בני ישראל זה הנה נחשב להם מרד ומעל בהיותם הולכים במחשבתם אחרי החטא ולמצוא העון ולא הלכו עמו בקרי והזדמן עד שיחטאו בזה ביתר שאת על שאר אחיהם בני ישראל אשר זה לא שאלו.

אף אמנם פאשר זה לא עלה על לבם אלא בחרו להושיב טפם ומקניהם ולעבון חלוצים אף אם אחר כך מאהבת טפם וקניינם יעברו תורות וישובו מדבריהם ולא יעברו הירדן לפני החלוצים לא הנה נחשב כל כך מן הפשע פאשר בתחילה מן הטעם שעתה העון מצאם ואהבת ילדיהן עכבתם מלעשות מה שהיה בדעתם.

על זה אמר ואם לא תעשו כן וגו' פירוש אז לא תהיה חטאתכם כל כך גדולה ונזקה פי אף אם לא תעשו כדבריהם הנה חטאתם לה'. אבל דעו חטאתכם אשר תמצא אתכם לפחות החטאת ימצא אתכם ולא אתם העון ובזה תרויחו שפשעכם לא יתגדל פאשר באופן הראשון.

ומכל מקום בנו לכם ערים והיוצא מפיכם תעשו ולא תחטאו מכל וכל גם בחטא הקל: פרשת מסעי אלה מסעי וגו': ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאייהם: ראוי ליישב הפסוק והשנוי בראש מוצאייהם ואחר כך מסעיהם ולבסוף תחילה מסעיהם ואחר כך מוצאייהם? גם ויכתוב ואלה בפסוק אחד צריכים ביאור.

ואמנם ראינו במסעות האלה שהובאו בפרשה אשר לא נזכרו עד הנה בדרך בלקתם במדבר פאשר תראה בפרשת בהעלותה נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן ומדבר פארן

נראה שלא נסעו אלא בפרשת חקת שבאו לקדש וכאן נראה שמחצרות נסעו לכמה מסעות עד קדש וכן נמצא אחר נסיעתן מהר הקר עד הרי העברים והדבר הוא שלא חש הכתוב לכתוב בתורה בסדר ההילוף אלא המקומות שבהם אינרע דבר לישראל מן הטוב או מן הרע אבל המסעות שלא נתחדש דבר בהם לא הזכירם.

אמנם בפרשה הזאת תנא פרוכלא הזכיר כלם אחד לאחד בסדר כנראה גם אשר לא כתוב בתורה. וזה רצה הפסוק להודיענו בזה שלא יקשה לה למה משה רבינו ע"ה לא כתב בסדר נסיעת ישראל במדבר כל המקומות.

כי לא כתב מה שלא בא לו ענין ספור גס או חטא או דבר ראוי להזכירו להוצאת בני ישראל בדרך. על פן אמר ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה' פ' כתב משה בתורה הוצאת בני ישראל כפי הראוי למסעיהם והמקומות שלא אינרע בהם דבר ספור מה לא הביאם.

אבל בכאן ואלה מסעיהם למוצאייהם אלו הם כל המסעות הצריכות להוצאתם שיבואו כאן בסדר אף מה שהשמיט בתורה: ד"א שמצאנו בפרשה הזאת שנוי שמות קצת ממסעות ממה שנכתבו בתורה.

כיוצא בדבר מדבר פארן הכתוב במרגלים וכאן פנהו בשם רתמה וכתב רש"י לשון רמיה שהוציאו התרים את הארץ. לכן אמר שכתב משה בתורה מוצא שמות המסעות כאשר הקה על פי ה' בשמם הקדום.

ויהיה לשון מוצאייהם פלשון (לעיל ל') כל מוצא שפתיה לנדריה. אמנם אלו המסעות הנכתבים כאן הקה פרמז מוצא מעשייהם רתמה על שם רמיה.

קברות התאנה (לעיל י"א) כי שם קברו את העם המתאנים. באופן שאלה מסעיהם למוצאייהם שהמסעות אשר עשו בני ישראל הקה נתנו מוצא לשמותם כאשר אינרע בהם מקרה בלתי טהור: ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה וגו': עד ובאלהיהם עשה ה' שפטים: הטעם לאלה הדברים.

כי הנה בצאת ישראל ממצרים ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ בחצי הלילה כי אמרו פלנו מתים. אבל ישראל למלאות דבר ה' שאמר (שמות י"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד א נתעכבו עד למחרת ויצאו ביד רמה לעיני כל מצרים להקהות שינייהם.

ואולם היה מקום לומר שיצאו ברשות מצרים מפאת שתי בחינות. הא' ממורא המכות והיד החזקה מפת חרב והרג כי יראו פן תדבקתם הרעה וימותו כלם ולכן הרשום לצאת.

הב' שפן צווי המצריים מאליהם לשלחם. בא הכתוב והשמיענו שלא יצאו אלא ביד רמה הואיל ויצאו בבקר לעיני כל מצרים ואין לומר מינראתם למות שלחום כי כבר עברה מפת בכורות שהיתה בחצי הלילה עד כי כבר היו מקברים מתייהם כי אם עדיין היו מתים והולכים היו מתעסקים ברפואת המוכים ולא בקבורת המתים.

והואיל ועברה המכה והיתה הרנחה יהיו מכפידים לבם. וגם אין הטעם בצווי אליהם כי בהם עשה ה' שפטים: ד"א ומצרים מקברים כלומר אע"ג שהיו מקברים והיה לחוש

שָׁמָא ירצו לְגַקוֹם נְקַמְתֶּם מִיִּשְׂרָאֵל כִּי יַחַם לְבַבְכֶם לֵאמֹר בְּשִׁלְם הַצַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה אַעֲפִ"כ
יִצְאוּ בְּיַד רָמָה: וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגו' וְצָרְרוּ אֶתְכֶם וְגו': נִכּוֹן לְשׁוֹם לֵב
כִּי הִנֵּה נִרְאָה מְזֵה צְוּי לְהוֹרִישׁ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְשִׁנָּה הִיָּה בְּרִשׁוֹת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר נִצְטוּו
עָלָיו.

שְׁלֵא יִצְטוּנָה אָדָם בְּדָבָר שְׁאִין בְּרִשׁוֹתוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ לַעֲזוּבוֹ. וְאוּלָּם רְאִינוּ בְּשׁוֹפְטִים שֶׁה'
אָמַר וַתְּהִי הוּא צְוָה שְׁלֵא לְהוֹרִישׁם.

כַּפְתּוּב(שׁוֹפְטִים ג') וְאַלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ
אֶת כָּל מַלְחָמוֹת כְּנַעַן רַק לְמַעַן דַּעַת דְּוִרוֹת וְגו' וַיְהִיו לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַעַת הַיִּשְׁמְעוּ
אֶת מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר צְוָה אֶת אֲבוֹתָם בְּיַד מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁבוּ בְּקִרְבַּ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי
וְהָאֲמֹרִי וְגו'.

כִּי מְלַבֵּד שְׁאִין תְּבוּנָה בְּפִסּוּקִים הֵהֵם אִם הִי"ת רָצָה לְהַנִּיחַם לְשִׁבְטֵ אֲפוֹ לְנַסּוֹת אֶת
יִשְׂרָאֵל אִיךָ יוֹכְלוּ יִשְׂרָאֵל לְקַיֵּים הַמְּצָנָה הַזֹּאת לְהוֹרִישׁם נֶגֶד רְצוֹן וְהַסְכַּמַת הַבּוֹרָא וְאִיךָ
יַעֲנִישׁם עַל זֶה? וְהַנְּכוֹן בְּעֵינָי כִּי הִי"ת בְּאֲמַת צְוָה שְׁלֵא יַחֲיוּ כָּל גְּשָׁמָה וְשִׁוְרִישׁוֹ כָּל
הַגּוֹיִם מְאֻרָצִים.

אֲמָנָם הִמָּה קִלְקְלוּ מִחֲשָׁבוֹתָם וְהִפְרוּ דַרְכָם וְהַנִּיחוּם לְמַס עוֹבֵד אֲשֶׁר ה' לֹא צְוָה. וְהִנֵּה
הִי"ת לֹא נָתַן כָּל גּוֹיֵי אָרֶץ כְּנַעַן בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ לֹא שִׁישְׁאָרוּ בְּאָרֶץ אֱלֹא לְהַנִּיחַם לְשִׁנֵּי
טְעָמִים.

הֵא' שִׁוְרִישׁוֹם הַדּוֹר הַבָּא אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת הָאֲנֹתוֹת וְאֶת הַמּוֹפְתִים וַיִּדְעוּ גַם הִמָּה אֶת
מַעֲשֵׂה ה' כִּי נוֹרָא הוּא וַיְהִיו קַיִמִים בְּאֲמוּנָתָם. וְהַשִּׁנֵּי שֶׁהַדּוֹר הַהוּא יִשְׁמְרוּ גַם הֵם מִצְוֹת
ה' לְהוֹרִישׁ אֶת הַגּוֹיִם וַיִּזְכוּ אִף הֵם בְּמַצָּנָה הַזֹּאת.

שְׁאֵלוּ הוֹרִישׁם כָּלֵם הַדּוֹר הָרִאשׁוֹן בְּאֵי הָאָרֶץ לֹא נִשְׁאָר מְקוֹם לְזַרְעָם לְזַכּוֹת בְּמַצָּנָה
הַזֹּאת. וְה' חָפֵץ לְמַעַן צַדִּיק לְהַגְדִּיל זְכוּת בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם וְשִׁמְרוּ דְרָוּ ה' גַּם הֵם לְהַטְפִּיל
בְּמַלְחָמַת חוֹבָה כְּזֹאת.

וְאֲמָנָם קָמוּ תְּרַבּוֹת אֲנָשִׁים חֲטָאִים הַדּוֹר הַשִּׁנֵּי וְלֹא שִׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶת ה' לְהוֹרִישׁ הַגּוֹיִם
הַנְּשָׁאָרִים וְלְהַחֲרִימָם אֱלֹא נִטְעוּ בֵּינֵיהֶם אֱהִלִי אַפְדָּנָם וַיְהִיו לְגוֹי אַחַד בְּקִרְבַּ הָאָרֶץ לְסַפּוֹת
חֲרוֹן אַף ה' עַל יִשְׂרָאֵל.

זֶהוּ שְׁאֵמַר שָׁם וְאַלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ
אֶת כָּל מַלְחָמַת כְּנַעַן פְּרִוּשׁ לְנַסּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מַלְחָמוֹת כְּנַעַן וְלֹא רָאוּ
הַמּוֹפְתִים בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ רַק לְמַעַן דַּעַת דְּוִרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם מַלְחָמָה רַק אֲשֶׁר לְפָנִים
לֹא יָדְעוּם כְּלוֹמַר זֶה לֹא עָשָׂה ה' כְּדֵי שִׁישְׁאָרוּ בְּאֲחֻזּוֹת הָאָרֶץ נֶגֶד מַה שֶׁצְּוָה אֱלֹא רַק כְּדֵי
שֶׁהֵם יוֹרִישׁוּם לְהוֹדִיעַ לְיִשְׂרָאֵל הַבָּאִים יְדוּ הַחֲזָקָה וַיִּכְרִיּוּ הַנִּסִּים שִׁיעֲשֵׂה לָהֶם לְהוֹרִישׁם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לְפָנִים לֹא יָדְעוּ זֶה שְׁלֵא הָיוּ בִימֵי יְהוֹשֻׁעַ.

וְאַלֶּה הָיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַעַת הַיִּשְׁמְעוּ אֶת מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר צְוָה אֶת אֲבוֹתָם בְּיַד
מֹשֶׁה וְהַמְּצָנָה הִיא לְהוֹרִישׁ כָּל הַגּוֹיִם מִפְּנֵיהֶם וְהִמָּה לֹא כֵן עָשׂוּ אֱלֹא בְּהִפְּוּ יִשְׁבוּ בְּקִרְבַּ
הַכְּנַעֲנִי וַיְהִיו לְעַם אַחַד וְלְגוֹי אַחַד בְּאָרֶץ וְהוֹרִישׁ לֹא הוֹרִישׁוּם כַּאֲשֶׁר נִצְטוּו: אוֹ כְּכָל אֶבֶן

אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוּת וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמָת: פָּתְבוּ חֲכָמֵינוּ בְּמַסְכַּת מִפּוֹת שְׂאִינוּ חַיִּיב גְּלוּת אֲלָא אִם נָפַל עָלָיו דְּרָף יְרִידָה וְאִם דְּרָף עֲלֵיָהּ פְּטוּר.

וְהִטְעַם שְׂלֵא יַעֲנֵשׁ הָאָדָם בְּעוֹנֵשׁ מָה אִם לֹא קִדְמָה הַמְחַשְׁבָּה בְּדָבָר וְאִין פִּשְׁעֵי אֲלָא לְדַעַת (א) שְׂאִין הָעוֹן נִחָשׁב לְעֵצָם הַפְּעוּלָה אֲלָא לְרוּעַ רְצוֹן הַפּוֹעֵלָה כַּאֲשֶׁר אָמְרֵנוּ פְּעֻמִּים. וְאִפְּיֵלוּ בְּשׁוּגְגָה לְהִתְחַיֵּיב גְּלוּת רְאוּי שְׂיִחְטָא בִּידֵיעָה קִצַּת מִסְבָּה קְרוּבָה שְׂהֵיָה לוֹ לִיְזָהָר בָּהּ.

אוּלָם סְבָה רְחוּקָה לֹא יִחְשׁוּב אָדָם בָּהּ וְאִינוּ נִתְפָּשׁ עַל דְּבָר שְׂאִינוּ בְּמִזְנוּמָן וְעַל קְרִי שְׂאִינוּ בְּנִמְצָא. וּבְהוֹרִיד אָדָם כְּלִי אֲפִשְׁר שְׂיִפּוּל עַל אַחַר וַיִּזְיֵק וּבְכַפְעֵם הַזֹּאת הוּא סְבָב מִיתָתוֹ מִסְבָּה קְרוּבָה שְׂהֵיָה לוֹ לְחִשׁוּב שְׂיִיכַל הַדְּבָר לִיְפּוּל עַל הָעוֹבֵר.

אֲבָל הַמְעֵלָה דְּבָר מְלֻמְטָה לְמַעְלָה אִין בְּנִמְצָא שְׂיִפּוּל עַל הָעוֹבֵר וְשָׁב אִם לֹא דְרָף קְרִי וּמִסְבָּה רְחוּקָה ע"כ אֲשֶׁר יֵאֻנָּה לוֹ כְּזֶה פְּטוּר מְגָלוּת. אֲמָנָם הֵיזוּת הַמְקַרָּה הֶרְאִשׁוּן קְרוּב וְהַשְׁנִי רְחוּק יְדוּעַ מְאֹד בְּטַבְעַי ע"פ הַמְחַקֵּר אֲשֶׁר הִצְעֵנוּ עַד הַנָּה.

כִּי אוּלָם הַמּוֹרִיד דְּבָר מְלֻמְטָה לְמַטָּה הוּא הַתְּחִיל בְּקַלְקֵלָה לְהֵיזוּת מְסִייעַ שְׂיֵשׁ בּוֹ מִמַּשׁ אֲלֵ הַנְּפִילָה אֲשֶׁר הִיא בְּטַבְעֵי אֵל עֵצָמֵי הָאוּרִי לְהוֹרִיד מַטָּה לְאַרְץ. אֲכֹן הַמְעֵלָה דְּבָר כְּלָפֵי מַעְלָה נִמְצָא מְדַרְיָה פְּעוּלָתוֹ נִגְדַּ טַבְעֵי הָעֵצָמִים וְאִם נָפַל נִגְדַּ רְצוֹנוֹ נַעֲשֶׂה מַה שְׂלִבּוֹ לֹא הֵיָה חַפֵּץ אֲלָא לְהַפְּדוּאֵל מִחִשְׁבָּתוֹ.

כִּי הִנֵּה כְּבָר כְּתֻבָּנוּ לָהּ שְׂלִישִׁים תּוֹרַת הַכְּבָדִים וְהַקְּלִים מְדוּעַ כְּכֹה יִקְרָה לָמוּ עַד שְׂהָה יִרְדַּ וְזֶה יַעֲלֶה אִז תַּצְלִיחַ אֵת דְּרָכֶיהָ וְאִז תִּשְׁפִּיל סִבַּת הַמְּאֻרְעַ בְּזִרְיַת הַדְּבָר מִפְּחַת הָאָדָם מִי זֶה וְאִי זֶה הוּא אֲשֶׁר יִכְרִיחַ הַנְּזַרְק לְהַתְּמִיד בְּהַלּוּכּוֹ יִהְיֶה דְרָף מַטָּה כְּמַהֲלָה הַכְּבֹד כְּדֻרְכּוֹ אוֹ לְצַדִּדִּין אוֹ לְמַעְלָה שְׂלֵא כְּדֻרְכּוֹ הַלּוּכּוֹ עַד שְׂבִהֲלִיכְתּוֹ יִצְיִיר קוֹ מְחֻבֵּר מִעֲגוּל וַיִּשְׁרַב כְּלִי יְדַעְנוּ מִי נָתַן לוֹ כַּח זֶה? מַה יִּתֵּן אוֹ מַה יוֹסִיף גְּבוּרָה בְּנִשְׁלָה הָאָדָם הַמְשֻׁלִּיכּוֹ? הַתְּעַסְקוּ בְּחִקְיָה כְּזֹאת הַקּוֹדְמִים אִישׁ אִישׁ כְּמַתְּנַת יְדוֹ וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְרוּחַת צְמֵאוּנָנוּ.

יְדוּעַ תִּדְעַ כִּי עַל פִּי מַה שְׂהִצְעֵנוּ לָהּ יִתְפָּרֵשׁ לָהּ כְּרִאוּי בְּמִחוּזְקַת הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לְכָל אִין כּוֹשֵׁל וְאִין מְחַרֵּד. כִּי רְאוּנוּ הֵיזוּת עֵצָמֵי הַגְּשָׁמִים מְתַגְּלָגִלִּים אֲלֵ הַתְּנוּעָה הַסְּפוּבִית וְכָל מִי שְׂתַתְּרָבָה תְּנוּעָתוֹ קְרוּב אֵל הַגְּלָגַל יִכְרִיחַ אֵת הַתְּנוּעָע פְּחוּת מִמֶּנּוּ לִיְרַד וַיִּשְׁפִּילָנוּ בְּחֻזְרוֹתוֹ לְהַכּוֹת בּוֹ.

וְדַבְּרָנוּ מִזֶּה לְמַדִּי. (ב) בְּאוֹפֵן שְׂאֵל אֲשֶׁר יִתְהַפְּכוּ הָעֵצָמִים הַמְּכִים לְלִכְתַּ שְׂמָה יִסְבוּ בְּלִכְתָּם הַגּוֹפִים הַגְּסִים הַנְּמַצָּאִים בֵּינֵיהֶם.

רְצוּנֵי שְׂאֵם יִכּוּ עֵצָמֵי הָאוּרִי ד"מ בְּאֲבָן כְּלָפֵי מַטָּה רְאוּי שְׂיִכְרִיחוּ הָאֲבָן לִיְרַד וְלִיְפּוּל עַל הָאֲרֵץ. וְאִם יִנָּתַן פְּעַם שְׂיִכּוּ בְּאֲבָן כְּלָפֵי מַעְלָה בְּהִכְרַח הָאֲבָן תַּעֲלֶה.

וְאִם צְדִדִּין שְׂמָה תִלָּף בְּחֻזְקָה עַד אֲשֶׁר יִשְׁבֹּנוּ וַיִּנְחוּ מִתְּנוּעָתָם הָעֵצָמִית הַמְּכִים וְהַמְּכִרִיחִים אוֹתָהּ לְעֵלוֹת אוֹ לְרוּץ הִנֵּה וְהִנֵּה כְּלוּמַר שְׂיִנָּטַל מֵהֶם הַהִכְרַח הַחִיצוֹנִי אֲשֶׁר הַפְּצִיר בָּם לְפָנוּת הַכְּאָתָם לְמַעְלָה אוֹ לְרוּחַ אַחַר.

הִנֵּה כִּי כֹן בְּנִקְלַת תְּבִין כִּי (ג) כַּאֲשֶׁר יִשְׁלִיף אָדָם מִיְדּוֹ אֲבָן וְכִינְצָא בְּזִרְיַתוֹ זֹאת יִפְעוּל בְּעֵצָמֵי הָאוּרִי וַיִּכְרִיחֵם לְפָנוּת תְּנוּעָתָם אֵל הַצַּד אֲשֶׁר הוֹזַרְקָה הָאֲבָן אֵלָיו בְּעֵנָן שְׂהַכְּאָתָם

אֲשֶׁר הִיְתָה מְלַמְעֵלָה לַמִּטָּה תַּתְּהַפֵּף אֶל הַצֵּלַע אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לְלַכֵּת וַיִּכְרִיחוּ הַמָּה הַנֶּזְרֵק לְהִתְמַיֵּד מְרוּצָתוֹ זֹאת עַד לְכֻלָּה וְעַד כִּי בִּהְמָשֵׁף הָרִיזוֹם תִּכְלֶה הַתְּנוּעָה הַחִיצוֹנָה וּבִלְתִּי טְבֵעִית לְאֹוִיר וְתִשׁוּב אֶל טְבֵעַ תְּנוּעָתָה כֹּאֲשֶׁר בְּרֵאשׁוֹנָה הַיִּנְרֵדֶת הַיָּא לַמִּטָּה לְאַרְץ וּבִשְׂבִיל זֶה תִּגְרַע תְּמִיד מִן הַתְּנוּעָה הַמְּכַרְחֶת עַד תִּנְמָה.

וְזֶה טַעַם הַקּוֹ הַמְּחַנְכֵּר מִן הַיִּשָּׁר וְהַעֲגוּל שֶׁיִּצְיִיר הַנֶּזְרֵק תְּמִיד כֹּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ לְהִיְתוֹ אֲמָצְעִי בֵּין קוֹ הַזְּרִיקָה הַיִּשָּׁר לְקוֹ הַיִּרִידָה הַעֲגוּל. עֵתָה תִּרְאֶה כִּדָּת מַה לַעֲשׂוֹת לְהִבִּין וּלְהַשְׁכִּיל הַמְּקַרָּה אֲשֶׁר יֵאָרַע בְּהַשְׁלֵכֶת כַּדּוֹר עוֹפְרֶת בְּקִנְיָה הַשְּׂרִיפָה.

(ד) אִם יִרְהַב יִירָה בְּקוֹ עוֹלָה מ"ה מַעְלֹוֹת יִרְצָה שְׂמִינִית הַגִּלְגַּל יְרוּץ לְמַרְחֹק יוֹתֵר מֵאֵם יִשְׁלִיכוּהוּ בְּקוֹ שׁוֹכֵב? וְהוּא פֶּלֶא וְדָבָר תְּמוּהָ וְהַטַּעַם אֲצִלְנוּ קַל מְאֹד. כִּי בְּהִתְהַלֵּךְ הַכַּדּוֹר בְּחֻזְקָה בְּקוֹ שׁוֹכֵב לֹא יִכְרִיחַ לְהִתְהַפֵּף לְתְּנוּעָתוֹ אֲלֵא עֲצָמֵי הָאֹוִיר הַנִּמְצָאִים בְּקוֹ הַשׁוֹכֵב הַיִּשָּׁר.

וְנִזְכּוֹר תִּזְכּוֹר הַצֵּעֲתָנוּ הַיּוֹת כֹּל עֲצָמֵי הָאֹוִיר מִתְּגַלְגָּלִים מְלַמְעֵלָה לַמִּטָּה כְּלוֹמֵר שֶׁיְהִי גִלְגָּלִי תְּנוּעָתָם נוֹסְעִים מְלַמְעֵלָה כְּלָפִי מַעְלָה וְסוֹבְבִים מִטָּה לְאַרְץ וְשָׁמָּה יִנּוּחוּ מִתְּנוּעָתָם הַרֵאשׁוֹנָה וַיִּחְזְרוּ לְסָבּוֹב פַּעַם אַחֲרֵת וְכֵן תְּמִיד בְּעִנְיָן שֶׁכָּל גִּלְגָּלִי הַסָּבּוֹב בְּקוֹ שׁוֹכֵב נִגְדִּי לְשִׁטַּח הָאָרֶץ גִּלְגַּל לַמַּעְלָה מְגִלְגַּל עַד לְרַקִּיעַ.

וְאִם כֵּן כַּדּוֹר הַנֶּזְרֵק בְּקוֹ שׁוֹכֵב לֹא יִכָּה אֲלֵא בְּעֲצָמֵי הָאֹוִיר שֶׁבְּסֻדָּר אֶחָד וְעַל כֵּן הַתְּנוּעָה הַיָּא לֹא תִתְמַיֵּד. כֹּל כֵּן כֹּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אִם יִזְרַק הַכַּדּוֹר בְּאֶלְכָסוֹן כְּלָפִי מַעְלָה כִּי אִזּוֹ יִכְרִיחַ בְּתְּנוּעָתוֹ לֹא שׁוֹרָה אַחַת לְבַד אֲלֵא כֹל הַשׁוֹרוֹת זֹו לַמַּעְלָה מִזֹּו בְּאֶלְכָסוֹן וּיִבְלַבֵּל וַיִּתְּפֹךְ תְּנוּעָתָם אֶל הַצֵּד אֲשֶׁר יִשְׁלִיכוּהוּ.

וְעַל כֵּן תִּתְמַיֵּד תְּנוּעָתוֹ בְּסִיּוּעַ תְּנוּעַת כֹּל הַעֲצָמִים הֵהֵם כִּי רַבָּה הִיא וְתִתְגַּדֵּל וְתִתְאַמֵּץ כֹּל זְמַן שֶׁיִּרְבֶּה אֶלְכָסוֹן הַהַשְׁלֵכָה עַד מ"ה מַעְלֹוֹת וּמִכָּאֵן וְאֵילָף תִּתְקַצֵּר וְתִתְקַטֵּן עַד צ' מַעְלֹוֹת אוֹ רְבִיעַ הַעֲגוּל רְצוּנִי עַד הַקּוֹ הַיִּשָּׁר הַנִּיָּצֵב הַיִּזְרֵד מְלַמְעֵלָה לַמִּטָּה כִּי יִלְכוּ וַיִּתְמַעְטוּ הַעֲצָמִים הַמְּנוֹפְכִים וַיִּהְיֶה יַחַס הַמְּרוּצָה כִּיחַס הַקּוֹיִם כֹּאֲשֶׁר תִּרְאֶה בְּצוּרָה י' יִהְיֶה קִנְיָה הַשְּׂרִיפָה בְּמוֹשָׁב א'.

אִם נִיִּישָׁרְנוּ לְזֶרֶק הַכַּדּוֹר אֶל ב' וְאִח"כ אֶל ג' וְאֶל ד' אֶל ה' וְאֶל ו' רֵאוּ שֶׁיְרוּץ בְּחֻזְקָה לְמַרְחֹק אֶל ג' יוֹתֵר מֵאֵל ב' וְאֶל ד' יוֹתֵר מֵאֵל ג' וְאִחֲרַי כֵּן יִשׁוּב לְאַחֲרָיו וְתִתְקַטֵּן תְּנוּעָתוֹ אֶל ה' קִטְנָה מֵאֵל ד' וְאֶל ו' מֵאֵל ה' וַיִּשְׁמְרוּ הַיַּחַס בְּזֶה כִּיחַס הַקּוֹ נ"ז אֶל ג"ח עִם הַקּוֹ ב"ט אֶל ב"א וּבְהַפֵּף לַמַּעְלָה.

וְדִי זֶה לְמַשְׁפָּלִים בְּעִנְיָנִים אֱלוֹ. וַיְהִי נְכוֹנִים גַּם כֵּן אֲמַרִי בִּינַת גַּאֲלִילִיאו"ס הַתּוֹכֵן הַגְּדוֹל הוּא אֲמַר וַיְהִי שְׁפֹט בְּצֵדֵק (ה) הַיּוֹת סִבַּת קְלוֹת הַמַּשָּׂא כֹּאֲשֶׁר נִשְׁתַּדֵּל לְהָרִים אוֹתוֹ בְּעֵץ אֲרוּף נִשְׁעָן עַל יָתֵד וְהִתְדָה אוֹ הַמַּשְׁעָנָה קְרוּב אֶל הַמַּשָּׂא וְרַחוּק בֵּינוֹ וּבֵין הַנוֹשָׂא לְהִיְתוֹ מְעַרְיָף בְּקְלוֹת וּגְדוּלַת תְּנוּעַת הָעֵץ הָאֲרוּף כֹּחַ הַנוֹשָׂא הַקָּטָן אֶל הַמַּשָּׂא הַגְּדוֹל וְהַכֶּבֶד.

וְהַדָּבָר כִּפִּי דְרַכְנוּ גְלוּי לְכָל הַעֲמִים וְטַעְמוֹ מְבוֹנָר בְּמַעַט הַהַשְׁתַּפְּלוּת אִין צוּרָף לְהַאָרִיף: וַיֵּאמְרוּ אֶת אֲדֹנֵי צִנְהָ ה' וְגו': עַד כִּי אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הַקּוֹשִׁיּוֹת רַבּוּ בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה א' בְּהַפֵּל הַמַּאָמֵר לְבְנֵי יוֹסֵף אֶת אֲדֹנֵי צִנְהָ ה' וְחִזּוֹר וְאָמַר וְאֲדֹנֵי צִנְהָ בַה'

והיה טוב לכללם בצווי אחד ויאמר את אדני צנה ה' לתת הארץ בגורל ולתת נחלת צלפחד לבנותיו מקלי שיקפול בצווי לאין צורה? ב' במה שהביאו בשאלתם את אדני צנה ה' לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואין בדברים האלו טעם לבקשתם שיקשו שלא תסוב נחלה משבט אל שבט? ג' בהכפל השני ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו ונזרו ואמרו ומגורל נחלתנו יגרע ואין אלו אלא דברי מותר והשנות דברים לאין צורה? ד' בשנוי הדברים שאמרו בראשונה מנחלת אבותינו ובשניה ומגורל נחלתנו יגרע ולא אמרו ומגורל נחלת אבותינו יגרע פאשר בראשונה? ה' והוא מה שנסתפקו כל עם ה' במה שאמרו ואם יהיה היובל.

הן מה שהביאוהו בלשון ספק אם יהיה היובל והוא דבר נדאי שיבוא והן מה שרצו בזה לומר שיבוא היובל ואפילו אם לא יהיה היובל יתוסף נחלתן אל נחלת המטה? ו' ומנחלת מטה אבותינו יגרע נחלתן ולא אמרו ומנחלתנו יגרע נחלתן? ז' בצווי מרע"ה ג"כ כפל שתי פעמים נחלת אבותיו ונחלת מטה אבותיו ועוד בה שלישיה כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל הביא בדבריו כל החלוקות נחלת אבות נחלת מטה אבות ונחלתו? ח' יפלא הכפל בדברי משה ולא תסוב נחלה וכמה יתרון דברים בהם לאין צורה? ראוי ליישב הפל דבר דבור על אפניו אם אפשר.

והנראה כי נתקשו ראשי האבות בדבר הזה. אם גורל הארץ אשר תפול בנחלה לגברים ממטה אחד יקרא על שם האיש לבדו אשר תפול בגורלו או אם תמיד שם המטה עליו אשר האיש ממנו? כי הנה היה להם דבר ה' לשגגה היוצאת מלפני השליט עד שפעם יורה כדבר הראשון ופעם כדבר השני.

הואיל שבפנות ה' שתחלק הארץ על שם המתים שפבר מתו יודיע בזה שאין לנולד פח וזכות עליו אלא על שם אביו ראש משפחתו ואם פן שם המטה נדבק בו. וכאשר צנה ה' לתת נחלת צלפחד לבנותיו עד לא נחלקה הארץ יורה בזה שהגורל נדבק בשמות הפרטים ולא בכללי וקשו קראי אהדדי? זהו אמרם את אדני צנה ה' לתת את הארץ בנחלה וגו' רצונו שיהיה שם כלל המטה תופש בה ואח"כ אדני צונה בה' דבר בהפך לתת נחלת צלפחד אחינו לבנותיו אם פן אין שם המטה תופש בה ואנחנו א"כ לא נדע מה נעשה.

כ"א השבט תופש א"כ אין להן להנשא חוץ לשבטן ואם האיש הפרטי תופש תוכלנה להנשא לטוב בעיניהן?! על פן אמרו כי אם תהינה לאחד משבטי ישראל לנשים הנה ראוי שיהיה שם השבט גרוע מלהקרא עוד נחלת אבותינו ואז ראוי לומר ומגורל נחלתנו יגרע ולא נחלת אבותינו כי אין לה שם האבות והשבט.

אמנם אם יהיה היובל לבני ישראל רוצה לומר שיהיה דבקות והתפיש בהנחלה כי זהו לשון יובל. פאשר ידענו ששם יובל יורה על תפישת שם הקרקע על בעליו.

ובשנת היובל הזאת ישובו איש אל אחוזתו. ואם תלמדנו שיהיה היובל לבני ישראל ושכל שבט מבני ישראל יהיה לו תפישת בהנחלות אבותיו ושמו עליהם ולא שם היחידים א"כ אין ראוי שתנשאנה לשבט אחר.

והטעם פי הפסיל יחשוב הדבר לפי התכלית ולא לעצם הדבר. וכן פתוב בפאול אחר הכותו את (הפלישתים) [עמון] (ש"א י"ג).

וכן ביהושע (יהושע א') פאשר שמענו אל משה פן נשמע אליה וגו' רק חזק ואמץ רצונם שישמעו אליו אף בתנאי שיחזק ויצליח להועיל להם. וכן בפתח (שופטים י"א) ונתן ה' אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש פי ידע שאם לא ינצח האויב יגרשוהו מאתם.

על פן משה פאשר עשה ביום הזה ונצח סיחון ועוג ופעולתו הטיבה להם לקח לו רשות להוכיחם והאמין שישמעו לדבריו גם משה עצמו כתב כזאת במקום אחר ואמר (לקמן ד') וזאת התורה אשר שם משה וגו' אלה העדות וגו' אמנם בעבר הירדן בארץ סיחון אשר הכה משה וגו' ויירשו אח ארצו וגו' מערוער וכל הערבה וגו' והתחילו לנסות הטוב וההצלחה אז טוב לו לתת להם חוקים ומשפטים וישמעו אליו.

וכיוצא בזה דברנו בפרשת בא בפסוק ויעשו כל בני ישראל. וכן בפסוק (בראשית מ"ב) ויוסף הוא השליט: טוב הדבר אשר דברת לעשות: ואקח את ראשי שבטיכם וגו': האיש משה ענו מאד בקש שיבחרו בראשם את אשר ייטב בעיניהם שנאמר הבו לכם אנשים וגו' שלא חשב עצמו ראוי לכך.

אמנם הם ענו לו פי הדבר אשר דבר טוב הוא בעצמו לעשותו והוא יבחרם בשכלו וכן שמע לדבריהם ולקחם: שמוע בן אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לפי שהדין המדבר עם הבעלי דינים בפנים של זעם יסבב שלא יאמרו האמת מפני היראה.

אבל פאשר הוא מעורב בין האנשים ופנים בפנים ידבר אליהם בפנים צהובים יתן להם פתחון פה שיבטחו בו ויודו לו האמת פאשר ספרו מעשה על שופט אחד מימי קדם. לכן אמר שמוע בין אחיכם כאח פרע באחנה ורעות אז ושפטתם צדק פי יגלו לכם מה בלבם: ד"א מלה אוהב משפט ילה בהצנע לכת באישון לילה ואפלה מלנפש בגדי חופש לשמוע מה ידברו וידע האמת לאמתו לשפוט צדק פכתוב בספר מלחמות למלכי התוגר.

וגם ספרו ממלה שראה בלילה מתעוללים על היהודים ובפקר הצילם. זהו שאמר שמוע בין אחיכם בין המון העם ושפטתם צדק: ד"א פשיתנהג האדם במדה טובה (ב) ויכפול הפעולות בה אזי יעשנה אף בזמן שאין לו לעשותה פי ישוב הדבר להיות לו לטבע פאשר אמרנו פעמים.

על פן מצווי המדיני שיעשה אדם משפט בין איש ובין אחיו בארצו ולא נצטנה לשפוט האורח נטה ללון אשר לא מורעו הוא. אבל פאשר הורגל בדין ובאמת בין אחיו בארץ מולדתו ימשו שגם ישפוט חבל בצדק אל אשר איננו אחיו.

זהו אמרו שמוע בין אחיכם ובדבר הזה תרגלו לשפוט צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו גם לגרים ותושבים: ולא אביתם לעלות ותמרו וגו': עד אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו וגו': יש שפירשו במלת ותרגנו שדברו אחד בפה ואחד בלב.

וראוי לבקש על מה החנופה הזאת? ואמרתי אני שהם חשבו בלבכם פי ה' שונאם ומבקש להביאם ביד האמורי להשמידם ולכן לא בחרו לעלות לארץ פי פחדו פחד. אבל הראו

עצמם כאילו האל אינו רוצה שיעלו הואיל וסבב הדבר שימסו התרים את הארץ את לבכם.

כאשר ידוע (ג) כי גם איש גבור חיל כאשר יפגס בקרבו מורה נימס לבבו יתהפך להיות נרא נרף הלבב והגבור יאמר חלש אני. זהו שאמר ולא אביתם לעלות פירוש אתם לא רציתם לעלות אל הארץ פי יראתם ונחשבתם שהקב"ה שונאכם ותמרו את פי ה' אלהיכם.

אולם ותרגנו וגו' ודברתם באהליכם בצנעה בשנאת ה' אותנו אבל מה שאמרתם בפרהסיא אנה אנחנו עולים אחינו המסו פלומר אנו רוצים לעלות אבל אחינו המסו: ד"א נמשך הדבר אל סוף מעשיהם.

כי בתחילה בקשו תואנה ולא אבו לעלות ברצות ה' וסוף סוף אבו למרות עיני כבודו ולומר הננו ועלינו ונהינו לעלות הנהרה כאשר לא רצה הי"ת פמה שאמר. ותמרו את פי ה' ותזידו לעלות הנהרה.

והקא תנא ונהדר מפרש לא אביתם לעלות כי אמרתם בשנאת ה' אותנו ואח"כ ותמרו את פי ה' אלהיכם ורציתם לעלות כאשר לא רצה ה' שיעלו. ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם: צריך לעיין מדוע הפסיק הענין בין סיפור חסדי ה' בפסוק הזה כי הנה פתוב לפניו ה' אלהיכם ההולך לפניכם וגו' ובמדבר אשר ראית, אשר נשאה וגו' ולאחריו ההולך לפניכם בדרך וגו' והפריד ביניהם בפתוב הזה ללא צורך? ונראה שהפל טעם אחד על רשעי ישראל ולכל פשעיהם לכל חטאתם ומעוט אמונתם בה' ושללא יאמינו מה שיראו בעיניהם מגודל חסדיו ומכ"ש שלא יאמינו מה שיבטיח לעתיד לבוא.

על פן פתב אתם ראיתם בעיניכם מה שעשה למצרים ובמדבר הזה לכם וגם בדבר הזה רצה בניסים האלו אינכם מאמינים בה' אלהיכם כדבר שפתוב (שמות י"ז) ה"ש ה' בקרבנו אם אין אם ה' הפועל הניסים או אם מקרה המה להם.

אע"פ שהוא הולך לפניכם וגו'. בדבר ההוא.

וכל שכן שלא תאמינו בהבטחתו לעתיד: זולתי פלב בן יפונה הוא יראנה וגו': עד יהושע בן נון העומד לפניו הוא יבוא שמה וגו': ויש להתעורר על מה שלא כתב זולתי פלב בן יפונה ויהושע בן נון בדבור אחד ולא יפרידם בשני מאמרים? וגם יהושע מלא אחרי ה' ולא הוציא דבה ולמה הבטיח בשכר זה פלב לבדו? ועכשיו נראה שיהושע הורשה ליפנס בשביל עון משה הואיל והוא לא יבוא שם וע"כ הוצרך לעלות יהושע תחתיו? ועוד יש להפליא על מאמר משה גם בי התאנף ה' בגללכם ואין הדבר פן אלא נענש בחטאו על מי מריבה ולא בעון מרגלים? וקרוב בעיני שמשנה רבינו ע"ה, ידע קודם דבר המרגלים שיהושע מכניס כאמרם ז"ל שאלדד ומידד פכה התנבאו במתנה.

וכאשר שמע בפרשת שלח גזרת הי"ת ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו' ונהביאותיו אל הארץ וגו'. ולא זכר בשכר זה יהושע גם פן שגם הוא היה באותו מעשה? אפשר שחשב שיהושע לא זכה לזה הואיל והי"ת לא זכרו להביאו שמה עם כלב.

וגם הדין נותן לו שיהיה זכותו פזכות פלב בדבר הזה כי אם יהושע אמץ את לב העם לעלות אל הארץ אפשר שלכבוד עצמו יהיה דורש פי הוא יהיה המכניס והוא ימלך תחת משה והיה אצלו גם כן מפורסם נבואת אלדד ומידד ולא כן לפלב שמלא אחרי ה' מאהבה.

גם משה בטח שלא תתאמת נבואתם הואילולא הונזר יהושע עם פלב בהבטחת פניסת הארץ. אמנם פאשר שם חזר הקב"ה ואמר אם אתם תבואו אל הארץ וגו' פי אם פלב כן יפונה ויהושע כן נון שגראה שגם יהושע יעלה ולא מטעם זכותו במרגלים שהרי לא זכרו הי"ת בשכר זה במאמר הראשון הבין משה שכבר נגזרה גזירה גם עליו שלא להכניס ישראל לארץ ויהושע ימלך תחתיו כנבואת אלדד ומידד והיה הסבה שגם הוא גרם לשלח המרגלים אשר בשבילם הרעה הגדולה הזאת וכאה התקלה על ידו פדברי מהרי"א לכן מן הראוי שגם הצדיק יספה בעון העם ושגם הוא לא יבוא שמה.

ומה שגראה שנענשו במי מריבה? בא מעשה לידו ונזכר הלכה להענישם במה שכבר נגזר עליו עונש. פי כן משפט הי"ת ידן האדם על מעשיו ולא יענישנו על חטאו אלא אחר שעבר עברה קלה או פאשר לא ינזכר עוד פשעו.

וכן בבכיות המרגלים הוקבעה בלילה ההוא בכייה לדורות. ואם לא נגזר על משה בחטא ישראל פללי שלא ליכנס לארץ פבר על חטאו במי מריבה היה ה' מענישו בעונש אחר ולא בלכן לא תביאו אלא זה וזה גרם.

על כן מרע"ה שהבין הדבר על בוריו פירש לבני ישראל שהי"ת נתן השכר לפלב לבדו ולא ליהושע אבל מ"מ יהושע גם הוא יבוא שמה פי הוא ימלך על ישראל. והדבר היה שגם במשה התאנף ה' בכלל העברים וגזר שלא יבוא בארץ.

ולמד זה משמעו הי"ת שאמר יהושע כן נון העומד לפניה וגו' שאם יכנס גם הוא פאחד העם בשכר זה היה לו לכללו עם פלב. וכאשר לא הנכירו שם אלא אחר כך ספר שגם הוא יבוא שמה ש"מ שלא בשכר זה יכנס אלא על פי לו אף המלוכה כנבואת אלדד ומידד.

ושניהם פלב ויהושע יכנסו לארץ ולא מטעם א' אלא זה קבל שכרו פי מלא אחרי ה' וזה להכניס ישראל ולהנחילם הארץ. ולכן לא נזכרו שניהם בזכות המרגלות: וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וכניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבואו שמה וגו': הטף הוא היונק והבן הוא הבחור ומסתמא הבחורים לא אמרו דבר במרגלים ונחשב להם לעון אשר לא מיחו בידי אבותיהם אמנם הטף אינו מבחין בין טוב לרע ואין לו אשם.

על כן הי"ת גזר אנמר שהטף שעתה גדלו ולא היו במרד ובמעל לא ילקחו מפל וכל ולא יעמולו לרשת את הארץ אלא טפכם אשר אמרתם לבז יהיה רצונו שיעט אל השלל לבזו בז בלי טורח.

אולם בניכם ירצה הגדולים שהיה להם למחות ולא מיחו המה יבואו אבל ילקחו ומה יירשונה בזיעת אפם: וייראו מכם ונשמרתם מאד: אמת פי צבא המלחמה (ד) הבוטח בגבורתו על נקלה אויביו נצחיהו פי לא ישמר מהם בפטחו פכחו וענצם ידו.

אמנם מי האיש הירא עיניו לנכח יביטו ותמיד יראה בשונאיו שלא ירעו לו ולא יאונה לו כל און. לכן אמר לפי שבגני עשו יראים מהם ויתנו לב להמלט מידכם.

לכן ונשמרתם מאד ראוי שתשמרו מאד מהם פי ביותר צריה לפחד מהאיש ירא מן האיש אשר איננו ירא: רפאים יחשבו אף הם פענקים והמנאבים יקראו להם אמים: ולקמן בגני עמון פתוב גם פן ארץ רפאים תחשב אף היא רפאים ישבו בה לפנים והעמונים יקראו להם ומזומים עם גדול ורב ורם פענקים וישמידם ה' מפניהם.

תהיה פוננת הפתובים להבטיח ישראל בירושל הארץ גם פי עזהעם ובני ענקים שם ואל יפחדו פאבותיהם שהרי גם מואב ועמון ירשו ארצות גוים עם גדול ורם פי רפאים שם וישמידם ה' מפניהם ומכל שכן שירישים לפני ישראל: ובשעיר ישבו החורים לפנים ובני עשו יירשום וגו' פאשר עשה ישראל לארץ ירושלתו אשר נתן ה' להם: מה מאד כמו זר נחשב איה פתב משה פאשר עשה ישראל לארץ ירושלתו וגו' ועדיין לא נכנסו ישראל בארץ פנעו? עד שרבים התעיבו השחיתו לאמר שנה נכתב אחרי מות משה מלבד מה שיקשה על אמרו אשר נתן ה' להם ולא כתב אשר נתן ה' לו או יאמר עשו גם הוא בלשון רבים? וראיתי לפרש הפתוב ביעקב אבינו אשר הנה דבר ה' אליו ישראל יהיה שמך.

וידענו פי החורי והחוי אחד הם. וכן פירש הרמב"ן.

ומבואר פי יעקב אבינו ביקש ליטע משפנו בשכם ולישב בשלנה ולזה (בראשית ל"ג) קנה חלקת השנה מיד שכם החוי נשיא הארץ עד שקפץ עליו רוגז (שם ל"ד) ותצא דינה בת לאה.

(ה) פי אמנם תמיד יתדמה האדם להיות אנוח נטה ללון וכאשר יחשוב לכונן ישיבתו לדורי דורות בקשר של קיימא שמועות ביהלוהו ממזרח ומצפון וינידוהו ממקומו והטעם שהמשים עצמו רם ונישא יתנו בו כל איש עיניהם וישלחו בו ניצוציהם ולא יצליח בדרךיו.

וטעם לעין הרע פירשנו בו בפרשת ראה. וגם פנה קרה לבני שעיר החורי פי פאשר ישבו בשעיר לפנים ישיבה של קיום תכף ומיד ובני עשו יירשום ויגרשום וישבו תחתם.

וכן עשה ואירע ליעקב ולישראל אבינו בארץ ירושלתו רצונו בשכם שבחר לו לירושלה ולא מאת ה' אלא היתה ארץ אשר נתן ה' להם ר"ל לחורים יושבי הארץ ולא לו תהנה שמיד קפץ עליו רוגז דינה והוכרח לברוח משם ולעזוב משפנותיו אשר בקש בהנה לישב בשלנה פי גרשוהו מהסתפח בנחלתו.

הנה הפירוש הנה נכון וישר להרים מכשול הקושי והגמגום בפסוקים ולא שמו לב המפרשים עליו: פרשת ואתחנן וראה בעיניך פי לא תעבור את הירדן הנה: אם אמר ולא תעבור את הירדן.

אז טוב לו! ובאמרו פי לא תעבור נראה שהיא נותן טעם למה יראה בעיניו? ואחשוב שעל זקנת משה הפתוב מדבר אשר ענתה בכבל רגלו לא ירוץ גדוד פתמול שלשום כגבור לרוץ אנוח לפני העם פכתוב בפרשת וילך לא אוכל עוד לצאת ולבוא.

ולפי שגם משה ראה בעיניו ובלבבו הבין שקפצה עליו זקנה על זה לא ביקש מאת ה' אלא לראות את הארץ לא להתהלך לארצה ולרחקה דלא מסתייעא מילתא וכבר לא יעשה ה' אלהים דבר נס ופלא לאין צורה וכאשר אין הזכות גורם.

לכן השיבו הי"ת שאל ישאל זה פי גם לעבור את הירדן אין בו פח לרוב זקנתו. זהו שאמר משה אעברה נא ואראה את הארץ פירושו גם אנכי ידעתי חולשתי ללכת בארץ רחוקה אלא עשה לי אות לטובה לעבור את הירדן לבד ואראה הארץ על שפתו.

ענהו הי"ת שאין לעשות הדבר הזה כי אמנם גם הירדן לא יוכל לעבור כמו שאמר וראה בעיניך רצונו ראה גם ראה ולכה שים פי לא תוכל לעבור את הירדן הנה ואין בך פח לעבור גם הנהר לבדו מבלי פלא: לא תנסו על הדבר וגו' ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלהיכם וגו': לפי שההוספה או המגרעת בדבר תוליד מעוט השמירה בו (א) כי יאמרו שאין ממש בדבר כאשר ניתנה רשות להוסיף או לגרוע בעשייתו.

הלכה צוה הי"ת שלא להוסיף ולא לגרוע על הדבר כדי שישמור מצותיו: ד"א כי אמנם כל מצות ה' בחכמה ניתנו והנה קשורות זו בזו כשלשלת ואם תבטל אחת נתפרדה החבילה ואם נוסף עוד עליהם כאשר מליהו נפישן לא מצית לקיימיהו פולהו.

ואנחנו בדור הזה נסינו באלה כי ברוב דברים ומנהגים רבים הוסיפו על המצות דלת הארץ מוכרחים לעזוב ולשפוח העיקר פקודי ה' ישרים אין בהם נפתל ועקש. לכן הזהיר משה שישמרו מה שצוה ה' ונדים ולא יוסיפו ולא יגרעו ממנו: ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צונו ה' אלהי לעשות פן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: הואיל ורבים יחשדו המושל שיירצה תורות וחקים להנאתו ולטובתו ולכבוד עצמו הוא דורש שתתקיים ממשלתו על העם.

והנה כאשר צוה משה לקיים בכיוון כל מה שצינוה אותם הנכרח להוסיף כמתנצל שאין זה להנאתו אלא שכה רצון הי"ת כי ה' לבדו עשה שפטים בעובדי בעל פעור ואין בזה קנאה למשה האיש לפי שקנאת ה' מעשה זאת.

ואתם הדבקים בה' חיים וקיימים. והטעם שלי אין נפקותא בדבר כי כבר אני מת ואינני עובר את הירדן וכל המצות והחקים שצויתי אתכם צויתים לעשותם בארץ אשר אתם בהם ולא אני ומה הנאה אלי אם תעשו או לא כאשר אינני עליכם לראש ולקצין! מזה ראיה שהי"ת ציוה אותם לטובתם ולא מלבי ולטובתי: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה: פי מי גוי גדול וגו': ומי גוי גדול וגו': אמת שהחכמה לא תעמוד בגדולים אשר בארץ.

כאשר ידענו כי (ב) כל איש אשר חננו אלהים עושה וכוונתו על הרוב אין חכמה ואין תבונה בו. ובהכרח איש תושיה תגלע יבלע וישחית מעשהו ואין החכמה מצויה אלא בדלים פי לא לחכמים לחם ולנבונים עושה.

וע"ז אמרו חז"ל כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד רצונם שהעוסק בחכמות לשמוע בלמודים לא יעשיר ולא יהנה לו שעת הפוך ועת רצון. גם ידוע כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו וישמן ישורון ויבטט על פן יאי עניו ויתא לישראל בעבור ישמרו חוקי האל ותורתיו ינצורו.

אולם בישראל מעשה ניסים נאמרו רק עם חכם ונבון וידענו כי אכין ורקין מעוטים הן באמרו שרק אף בישראל ישמרו הדבר הזה שהוא עם חכם ונבון אע"פ שהוא גדול שלא פדרה כל הארץ.

והוסיף להפליא פליאת העמים שיאמרו מי גוי גדול אשר בגדלו וברום לכבו עוד יש לו אלהים קרובים ולבו שלם עם אלהיו לא יבעט בו ועוד מי גוי גדול ובגדולתו עוד יחכם ויש לו חוקים ומשפטים הנהיגה פדבר הגדול הזה או הנשמע פמוהו? כזה וכזה הנה תמה שלמה באמרו (קהלת ב') וגדלתי והוספתי מפל שקה לפני בירושלים אף חכמתי עמדה לי.

פי זה הוא פלא באמת שלא פהרגל העולם: וידבר ה' אליכם מתוך האש וגו': עד פי ה' אלהיה אש אנקלה הוא אל קנא: השאלות בפרשה רבו למעלה א' מדוע בא הפתוב בנותן טעם למה לא יעבדו ישראל ע"ז לפי שלא ראו כל תמונה בהר סיני.

היעלה על הדעת שאם ראו דמות זקן פדברי חז"ל ודמות גבור על היים שיעבדו אל זקן ואל גבור ישמחו לו וינבחו לו הייטב בעיני ה' ב' אם האזנהה הזאת פכולה ומכופלת בתוך הובפרט בעשרת הדברות לקמן לא תעשה לה פסל וכל תמונה וגו' למה הונפרה עוד פאן ולמה יצאה מפללן? ג' מה רצה להורות בהפסיק הענין ואמר ואותי צוה ה' ללמד אתכם וגו' ואח"כ חזר לדבורו הראשון פי לא ראייתם כל תמונה? ד' באשר ראינו שלא אסר העבודה בפסל ובתמונה אלא העשייה לכד אולם בצבא השמים נאמר ונדחת והשפתותיה להם ועבדתם וידוע פי גם בפסילים אם לא יעשוים לעבדם אלא ליופי ולנוי אין החטא חמור כל פה? ה' באמרו אשר חלק ה' אלהיה אנתם לכל העמים פי הנה אין הי"ת מחזיק ידי עוברי עבירה לומר שנתן אותם לעמים לעבדם והבא לטמא אין מסייעין אותו מן השמים לאמר לו לה עבדו אלהים אחרים? ואע"פ ששנו חז"ל לתלמי המלך להאיר לכל העמים.

ויהיה פה פירושו. האמנם עוד יקשה למה חלקם להאיר לכל העמים והלא יאירו גם לישראל והיה לו לומר אשר חלקם להאיר דרה פלל? ו' פי אין זה טעם לשבח על שלא יעבדום פי גם אם לא חלקם להאיר אין נכון לעבדם? ז על אמרו ואתכם לקח ה' וגו' הנה זה הרבות דברים בלי ענין למה שלפניו ושלאחריו? ח' בטענת משה וה' התאנף בי על דבריכם וגו' ואנחנו לא מצאנו שדברו דבר עד שיעשן אף ה' עליו בשביל דבריהם? מלבד שגם הדבור הזה חוץ לענין שאנו בו פי לא הזכיר פאן סיפור מי מריבה שהקציפו למשה בעבורם? ט' בהוסיפו פי אנכי מת וגו' וכבר אמור וישבע לבלתי עברי וידוע שאם לא יעבור שמימות טרם עברו וכל שפן שחזר ואמר אינני עובר את הירדן? י' ואתם עוברים וירשתם וגו' וזה אינו טעם שלא יעשו תמונות? ואם הוא סיפור אחר לעצמו מדוע חזר ואמר השמרו לכם וגו' ועשיתם לכם פסל? י"א במה שהרבה והפליג בדברי מותר פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר פרת עמכם ונוח שיאמר פן תשכחו דברי אלה האמורים עד הנה מבלי שיזכיר אשר פרת עמכם? י"ב פלא מאד דבור משה פאשר אמר ועשיתם פסל תמונת כל אשר צוה ה' אלהיה.

וכבר הי"ת לא צוה מעולם לעשות פסל ותמונה אדרבא אסר לעשותם עד שהוכרח רש"י לפרש ציונה שלא לעשות והעיקר חסר מן הפתוב? י"ג מה דמות אשר יערכו לה' אש

אוכלה אל קנא להפחיד ולהפריע העם ממעשה הפסילים? אולם בהיתר הספקות ראוי לזכור אשר הבאנו במקום אחר ולדעת הוללות וסכלות העם ההולכים בחשך מימי קדם אשר האמינו רבים מעמי הארץ.

כי להמשיך שפע ה' על ברואיו שישגיח ממכון שבתו עליהם ועל זרעם יצטרכו לאמצעי ממוצע בין כבוד רוממותו לשפלותו ויהיה האמצעי שהוא תמונה לנגד עינינו ודמיונו יתפעל בחוש בראותו צורה מוחשית ותמונת כל סמל פדברי בעל הכוזר.

זאת היתה פוננת דור אנוש פידוע וזאת תהיה חטאת ישראל בעגל פאשר אמרו (שמות ל"ב) עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו תראה משם בזה מה שפירשנו עליו. ואם שגגה כזאת יצאה במחשבותיהם ונתרשם בשכלם הטעות הזה תמיד ישובו לסורם בסור המונע אשר יוכיחם בשבט פיו וברוח שפתייו.

על פן ביותר צריך להוכיח ישראל שישמרו הדבר הזה ואל ישעו בדברי שקר. כי אמנם זה יביאם ברוב הימים להשתחוות לאמצעיים ולעבדם לאלהים אחרים פאשר קרה לדור אנוש.

על פן הורע למשה בעבורם במי מריבה. ואע"פ שהבאנו על חטא זה פירושים שונים כפי דעות המפרשים.

אמרתי להודיעה בו פירוש חדש נכון בעיני ואמיתי מכל מה שדברו הראשונים. והוא כי בראות העם שכל גיסי ה' על ידי אמצעי פאו ושמשה היה מפליא לעשות במטה הזה אשר יעשה בו את האותות ונתרשם במוחם זה הענין.

וחשבו כי כל פעולות הי"ת אלינו צריכות לאמצעי להתחבר בין הפועל שכלי למקבל חמריי עד כי א"א שנשיג בפאליהיות אם לא באמצעות איזו צורה תהיה מחונקרת משכל וחומר.

ואמנם הי"ת להסיר מלבם הדעת הנפסד הלנה ולהראותם שאין במטהצורה לפעולותיו צנה למשה ולאהרן שידברו אל הסלע ושלא יפעלו דבר במטה אדברה יקחוהו בידם וישאר בהם יושב ודומם ויראו נס המים בלי אמצעי.

ומשה יען אשר לא שמר משמרת ה' והכה במטה הסלע פעמים היה הכרחי שלא יביא ישראל אל הארץ באמרו לכן לא תביאו וגו' ואין הפונה בזה שלכן יענישם ה' שלא יביאו הקהל כי מה לתבן את הבר ואין מדה פנגד מדה שיענישם לבל פנסו לארץ הואיל וחטאו במי מריבה והיה נכון שידונו גם המה במים הואיל ובמים קלקלו? אלא לפי שחטאו וסבבו שתסתר במוחשבות העם האמונה הכוזבת שצריך ה' לאמצעי ולא קדשו שמו ברבים להסיר המכשול מדעתם.

הנה בהכרח הוצרך הי"ת לעשות שמשה ואהרן לא יביאו ישראל אל הארץ כדי שמשה העם ילמדו שאין הי"ת צריך לאמצעי להכניסם לארץ ומכאן והלאה הוא בעצמו יפעול הנסים עמם ויתקן המענות שעו.

הנה מה שאמר לכן לא תביאו אינו הבטחת העונש על חטאם אלא הגדת דברים מה שצריך שיארע להסיר הטעות מלב העם הואיל ולא הסירוהו במי מריבה. לפיכך עתה

שָׁבָא מִשֶׁה לְהוֹכִיחֵם הִתְחִיל עַל מַעוֹט הָאֲמוּנָה וְאָמַר שָׂאֵל יִחְשְׁבוּ בְּשׁוּם זְמַן שִׁיִּצְטָרְכוּ לְאֲמָצְעֵי בֵינָם וּבֵין אֱלֹהֵיהֶם כִּי הִנֵּה מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרוֹנִים וְאִין צְוֹרָף לְשִׁלִּיחַ.

וְהִבִּיא רְאִיָּה מִמַּעַמַּד הַר סִינַי אֲשֶׁר בְּלִי סִפְקָא שְׁמָה כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים מִבְּלִי אֲמָצְעֵי וְזֶהוּ שְׁאֲמַר הִקְהֵל לִי אֵת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֵת דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים רְצוֹנוֹ פְּשִׁירָאוֹ שְׁאֲנִי בִּכְבוֹדִי דְּבִרְתִּי עִמָּהֶם וַיִּשְׁמְעוּ דְּבָרֵי מִפִּי אֲזַי יִלְמְדוּ לִירְאָה אוֹתִי בְּעֲצָמֵי מִבְּלִי אֲמָצְעֵי וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שְׁוֹמְעִים וְתִמוּנָה אִינְכֶם רוֹאִים כְּדִי שְׂלֵא יַעֲלָה עַל דַּעְתְּם וַיִּתְפַּעַל דְּמִיּוֹנָם בְּאִיזוֹ צוֹרָה שְׁתַּהֲיָה.

וְאֲמַנָּם הוֹסִיף מִשֶׁה וְאָמַר וְאוֹתִי צִוָּה ה' לְלַמֵּד אֶתְכֶם יִרְצָה אֵל תִּאֲמִינוּ שְׁאֲנִי הֵייתִי אֲמָצְעֵי בֵינֵיכֶם וּבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְשִׁמְבִּלְעָדִי לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְשַׁמְוֵעַ דְּבָרֵי ה' כִּי הִנֵּה אֲנִכִּי לֹא בְּאִתִּי אֲלֵא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לְשַׁמְרוֹר וְלַעֲשׂוֹת לֹא לְהַתְמַצֵּעַ בֵּינֵיכֶם.

לְכֹן רְאוּי שְׁתַּשְׁמְרוּ מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם שְׂלֵא לְקַצֵּץ בְּנִטְיֵעוֹת הָאֲמוּנָה הַזֹּאת הַפּוֹזְנֶת וְלֹא תַעֲשׂוּ פְסָל תְּמוּנֹת כָּל סָמָל תְּבֻנִית זָכָר וְנִקְבָּה וְגו' לֹא לְעַבְדוֹ שְׂלֵא נִחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּף כִּי מִי בַעַר לֹא יָדַע שְׁהֵמָּה נִבְרָאִים וְלֹא בּוֹרָאִים אֲלֵא לְהִיוֹתֶם אֲמָצְעֵיִם כְּאֲשֶׁר בְּדַעְתְּכֶם הַנִּפְסָדָת.

וְלְכֹן לֹא כָּתַב כָּאֵן וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַּדְתֶּם כְּאֲשֶׁר יִכְתּוֹב בְּצָבָא הַשָּׁמַיִם לְפִי שְׁזָה יְבִיאֵם אַח"כ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְצָבָא הַשָּׁמַיִם. וְזֶהוּ שְׁאֲמַר פֶּן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ וְגו' וְהוּא טַעַם לְמָה שְׁכָתַב שְׂלֵא יַעֲשׂוּ צוֹרוֹת שְׁכָאֲשֶׁר יִתִּיר לַעֲשׂוֹתֶם לְאֲמָצְעֵיִם סוּף סוּף יִקְבְּלוּ לְאֲמָצְעֵיִם צָבָא הַשָּׁמַיִם לְהַדָּר כְּבוֹד הַזֶּה וַיִּמְשֹׁף רוּעַ וְהִפְסֹד שִׁיעָבְדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם.

כִּי אַע"פ שְׁבִתְמוּנוֹת אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ מִתַּחַת בְּאַרְצָא אִין כָּאֵן בֵּית מִיחֻוֹשׁ כִּי מִי כָּסִיל לֹא יִבִּין אֵת זֹאת שְׁהֶם בְּהֵמָה הַפָּה לָהֶם תְּבֻנִית שׁוֹר אוֹ חֵיָה וְכָל בְּהֵמָה לְטַבַּח תּוֹבֵל. אַף אֲמַנָּם צָבָא הַשָּׁמַיִם מַעֲשֵׂה ה' כִּי נּוֹרָא הוּא בְּקַל גְּמִיר כְּבוֹדָם בְּעַבְדוּתָהּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּהָ כְּאֲשֶׁר קָרָה בְּעַגְלָה שֶׁהוּא תְּמוּנָה דְּבִי עֲלָאֵי עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ.

וְאוֹלָם מָה שְׁאֲמַר אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֵיךָ אֹתָם לְהָאִיר לְכָל הָעַמִּים רְצוֹנוֹ לְהוֹכִיחַ אוֹמוֹת הָעוֹלָם עַע"ז וְלִשְׁמֹשׁ אוֹ לִירַח אֲשֶׁר יִקְבֵּל גּוֹי גּוֹי אֱלֹהֵיו. ד"מ זֶה יִקְבֵּל לְאֲמָצְעֵי עֲלָיו הַשָּׁמֶשׁ וְזֶה הַיָּרֵחַ וְזֶה כּוֹכַב מַאֲדִים וְזֶה נּוֹגֵה בְּאֵת הַכְּתוּב לְהַאֲשִׁימָם וּלְהַגִּיד סְכָלוֹתָם כִּי מִי שְׁקִבֵּל לוֹ הַשָּׁמֶשׁ לְאֲמָצְעֵי הָיָה רְאוּי שְׁהַשָּׁמֶשׁ לֹא יִשְׁפִיעַ עַל גּוֹי אַחַר מְבַלְעָדוֹ וְכֹן כָּל כּוֹכַב וְכוֹכַב.

וְהַדָּבָר אִינּוּ כֹן אֲלֵא כָּל הַפּוֹכְבִים בְּכָלֵל מְאִירִים וּמִשְׁפִּיעִים לְכָל הָעַמִּים בְּכָלֵל אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם בְּאֹפֶן שְׁאִין אֶחָד מֵהֶם מוֹשֵׁל עַל אַנְפָּה לְבַדָּה אֲלֵא עַל כָּל הָאֹמוֹת לְפִי שֶׁה' חָלַק אוֹתָם לְהָאִיר וְלֹא לְהִיוֹת אֲמָצְעֵיִם בְּפָרְט עַל עַם וְעַם.

וְאַתְכֶם לְקַח ה' וְגו' לֹא ע"י שְׁלִיחַ אֲלֵא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ לְהִיוֹת לוֹ לֹא נִחְלָה. הֲלֵא יִדַּעְתֶּם כִּי זֹאת הָיְתָה נְסֻבָּה עַל כִּי הִתְקַצַּף ה' בִּי עַל מִי מְרִיבָה עַל הַמַּטָּה הַזֶּה שְׁחִשְׁבְּתוּהוּ לְאֲמָצְעֵי כְּמוֹ שְׁאֲמַרְנוּ.

ויפירושו על דבריכם בגללכם. וסבב הדבר שלא אעבור את הירדן כי אנכי מת ואתם עוברים והושבתם לבדכם בקרב הארץ פדי שתדעו שאינכם צריכים לשליח ולא למטה שבידי.

לכן ראוי שתשמרו שמירה אחר שמירה ולא תעשו תמונת פן יפתה לבבכם אל הדעת הנפסד ואל תשפחו את אשר פרת עמכם ה' בעצמו ולא על ידי אחר. ולא תעשו פסל פל אשר צנה ה' אלהיה כלומר לא תעשו צורת אותו דבר אשר צנה ה' אלהיה לעשות איזו מצוה מן המצוות כאשר יעשו הגוים שישומו דמות איזה דבר ליראתם וישתחוו לו בקושבם להמשיך שפע האל עליהם בכבדם דמיון הדברים אשר צוה לעשות.

כמו פסל מיכה ואפוד גדעון שאין ספק שהיה מתחילת עשייתו לש"ש לכבד אפוד פהן גדול אשר צנה ה' ולבסוף זנו ישראל אחריו. כי ה' אלהיה אש אוכלה הנאי אל קנא בזה יתן טוב טעם ונדעת מדוע אין אמצעי בין הי"ת ובין העולם באמרו שאין האמת בדברי הפילוסופים האומרים שהי"ת קצה האחרון בשלמות ואנחנו קצה האחר בפחיתות החומר ולא יתחברו הקצוות ולא יפעלו זה בזה כ"א ע"י אמצעי וזה החילום לדבר סרה ולמצוא שכל הפועל וכאלה מן הדברים המתמצעים בין האל ותברך ובין החומר התחתון.

כי אמנם ה' יתברך אינו בדבריהם וכל הדברים בו ואין חסרון במעלתו שיהיו בו גם הדברים הפחיתים מקצה הראשון ועד קצה האחרון כסה שמים הודו ותהילתו מלאה הארץ אל אשר יחפץ יטנו בלי השתנות גדולתו.

ה' הוא אש אוכלה וגם הוא אל קנא ומי שלבשתו קנאה ותאונה הוא ממזג קר והנם ממדות המגונות ומ"מ אין חסרון שלימות בו יתברך באופן כי אף אם הוא אש אוכלה ואין לנו דבר שלם ונעלה לעינינו ממנו לא ימנע מפחו להיות אל קנא והיא מדה מגונית אצלנו מן הפחיתות ובה תדעו כי הוא בכל והכל בו ואין ידיעתנו שוה להסתכל בו ותסירו משפכם האמונות הפוזבות אשר אתם זונים אחריהן: כי תוליד בנים ובני בנים: מכאן שבני בנים הרי הם כבנים: אז יבדיל משה שלש ערים וגו': עד אשר אנכי דובר באזניכם היום ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: יש להפליא בסמיכות הפרשה הזאת אז יבדיל ולא ידענו מה הנה לו למשה להפסיק בדבריו להבדיל ערי מקלט ואח"כ שב לאיתנו הראשון ויקרא משה? ב' מדוע האריך לכתוב וזאת התיירה אשר שם משה במקום הנה ואם רצונו על הדברות שבסמוך הנה לא נתנם משה כי כבר שומעים ישראל בסיני? ג' אמרו בעבר הירדן וגו' ויירשו את ארצו וגו' מערוער וגו' וכל הערבה וגו' כל אלה למה, לי וכבר שמענו כל המלחמות האלה בפ' חוקת? ד' באמרו שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים ולא זכר התורה פלמעה וזאת התורה אשר שם וגו' אלה העדות והחוקים והמשפטים? ה' אשר אנכי דובר באזניכם היום למה ילחשם באזניהם ולא דבר דבריו בקול גדול שמעו עמים כלם ולמה היום ולא מקדם? ו' במה שהזהיר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם כי להפך נכון לאמר שמירה בתחילה ואחר כך לימוד כאשר אמרו (שמות כ"ד) נעשה ונשמע? והאמת (ג) כי בכל תורה ונימוס יסודר לעם ועם מדינה ומדינה.

הנה יש בו מצות נתינו ליכתב כדי להישייר קבוץ המדיני ואיש את רעהו חיים אל יבלעו. ומצות כאלה הן הנה טעם לעשייתם ברצות ה' דרכי איש להעמיד ישראל בשלנה איש באחיו וינבוקו.

ויש מצות אחרות אין להם טעם ואם לא יקיימו אותן או יפעלו הפכם לא יקלקלו עם כל זה סדר המדיני. ואמנם נתנם לנו הי"ת לזכור אינה דבר מדברי האמונה ליטע בלבנו שורש הדת זכרון לבני ישראל שישעבדו להם למקום או לעשות סניג וגדר והחוקים והמשפטים והגזרות הן הנה בדמותם בצלמם מן הסוג הזה.

ואולם המצות הראשונות בקל ישתלו בלבב ההמון פי הדעת מוכרחת שמירתם. לא כן החוקים והמשפטים ידמו לכאורה הכל הכלים אין בהם תבונה.

ולכן צריכים שמירה מעולה לימוד והרגל בעשייתם כדי שישוּב להם לטבע וגם מאלה לא יניחו ידיהם ושניהם פאחד טובים פאשר פירשנו בפרשת אחרי מות. ראיה לדבר נצטוינו בתורה לבלתי הכות נפש אדם והרוצח יהרג בבית דין ואם פעולת הרציחה רעה בעצמה מדוע נרצח אנחנו הרוצח ונעשה הרע בעיני ה' לכפר על עבירה אחת בעבירה אחרת [ולא] נרצח ההורג בבלי דעת וזה עשו פעולה אחת בעצמה אלא שזה הרג בשוגג וזה בצדיקה? אלא לפי שנוצטו לקיבוץ המדיני ונהרוג הרוצח בשגאה בעבור ישמעו וייראו העם ולא יפו איש את אישו.

אמנם אשר צוה ה' לעשות פסח זכר ליציאת מצרים ולהקריב קרבנות לפני ה' לבעבור תהיה יראתו על פנינו ולהחזיק האמונה בו אע"פ שלנו לא יאונה כל און לקהל העם ולקיום הקיבוץ אם לא נשמור לעשות הקרבנות והמועדות מ"מ פאשר נתרגל בעבודתם ושמירתם יבואו גם המה לנו לטבע ויתראה לנו בהם יושר ותועלת וייטב לנו.

זהו פונת הפסוקים באמרו למעלה ושמרת את חוקיו ואת מצותיו וגו' אשר ייטב לה ולבני אחריו וגו' כי בין החוקים שאין להם טעם ובין המצות שניתנו להישייר קיבוץ האנשים יקיימום ושניהם טובים להם ולבניהם לסדר קיבוץם וקהלם שלא יהרגו זה את זה ואיש על מקומו יבוא בשלום.

ואולם מה שנוגע אל המצות שיש להם טעם תכף ומיד עשה משה הפעולה על קיומם ולא האריך בדרישה וחקירה ללמד שישמרו לעשותם באשר השכל גוזר עשייתם. על כן הבדיל מיד הערים ערי מקלט לנוס שמה כל רוצח אשר ירצח בבלי דעת לידע ולהודיע כי אלו הם מצות יקבלום בסכר פנים יפות לפי שאין להרוג מי שהרג בבלי דעת אלא מי שהרג במחשבה לקיום הקיבוץ פאשר אמרנו.

וזאת היא התורה אשר שם משה לפני בני ישראל פלומר באופן זה נתן התורה ירצה המצות שמגמתם בשכל לפני ישראל בהבדילו הערים ועשה זה ביום הכותו אה האמורי ויירשו את ארצו והתחילו לישב בשלנה ישיבה של הקהל אז טובה להם התורה והמצוה לבל יזיקו זה את זה ויתיישבו באסיפה המדינית באהבה.

אמנם להורות להם החוקים והמשפטים אשר נצטוו לקיים האמונה ולזכרון ניסי האל הוצרך משה לעשות פרשה בפני עצמה וללחוש באזניהם הדברים כמו שכתוב אשר אנכי דובר באזניכם דבר שאומות העולם מוזין אותם לבל ישמעו וילעגו עליהם.

וְצוּהוּ אוֹתָם שִׁילְמָדוּם יִרְצֶה שִׁינְהִיגוּ בָהֶם בְּאוֹפֶן שִׁיִּהְיוּ טְבָעִים בְּלִבָּם וְגַם אוֹתָם יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹתָם כַּתּוֹרָה וְכַמְצוּהָ. בְּאִמְרוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֲנוּקִים וְאֵת הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דוֹבֵר בְּאָזְנוֹיְכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם.

כִּי אוֹלָם הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ צוּהָ אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם כִּי הֵם דְּבָרִים שֶׁל טַעַם יִקְבְּלוּם בְּאֵהָבָה וְחִיבָה וְרִצּוֹן אֲכֹן לֹא הַחֲנוּקִים וְהַמְשַׁפְּטִים שֶׁלֹּא הִזְהִיר בָּהֶם אֲלֵא הַיּוֹם אַחֵר שֶׁהִתְהַלְכוּ כְּבָר בְּדַרְכֵי ה' וְנִהְיָו לְהַשְׁתַּעֲבֵד לָבָם לְמָקוֹם וְהִתְרַגַּל יְבִיאֵם לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת: ד"א וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה.

כְּאֲשֶׁר יִדַע שֶׁאֵינְנוּ עוֹבְרֵי אֵת הַיִּרְדֵּן לְבוֹא שָׁמָּה לְקַיֵּים מִצְוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ אֱמֶר מִצְוֵה הַבְּאָה לְיָדֵי אֲקִימָנָה וְהַבְּדִיל עָרֵי מִקְלָט בְּעֶבֶר הַיִּרְדֵּן. בְּאוֹפֶן שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לְבַד אֲשֶׁר שָׁם לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂה וְהַשְׁאָר בְּלִימּוּד [כִּי] לֹא הוֹרְשָׁה לַעֲבֹר: כְּבָד אֵת אֲבִיךָ וְאֵת אִמְךָ וְגו' לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יְמֵיךָ וּלְמַעַן יֵיטֵב רַחֵ: כְּנֹנֶת כִּיבּוּד אָב וְאִם כְּדֵי שֶׁבְּנֵינוּ מְמַנּוּ יִרְאוּ וְכֹן יַעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת וּלְעַת זְמַנָּה יִנְהִיגוּ גַם בְּנוֹ כְּבוֹד.

כִּי מִן הַטְּבַע יִתְבַּזּוּ הַזְּקֵנִים בְּעֵינֵי הַהֶמוֹן כְּאֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶם כְּפַעַם בְּפַעַם וְיִהְיוּ יוֹשְׁבִים וּבְטָלִים אֵין בָּהֶם תּוֹעֵלֶת. הַלֶּכֶף בָּא הַצּוּוֵי לְכַבֵּד וְהַגִּיד הַפְּתוּב כִּי כְּאֲשֶׁר נִרְגַּל לְכַבֵּד הַזְּקֵנִים וְנַעֲשֵׂה יָקָר וּגְדוּלָה לְאֲבֵינוּ וּלְאִמֵּנוּ וְסַבֵּב שֶׁכְּאֲשֶׁר נִאֲרִיף יְמֵים לְזַקְנֵתָנוּ יְכַבְּדוּנוּ וְיִהְיֶה טוֹב לָנוּ: הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם וְחִי: קָרֵב אִתָּה וּשְׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמֵר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ וְגו': כִּי אֲמַנְם כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלֶךְ עוֹלָם דְּבָרִים קְשִׁים יִחַרַד הָאִישׁ וְיִלְפַת פְּלִצוֹת יִבְעַתּוּהוּ וְיָמוֹת לְבוֹ בְּקַרְבוֹ.

אוֹלָם כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר עַל יְדֵי אֲמָצְעֵי (מֹשֶׁה) יִצְטַנְנוּ גְחָלֵי הָאֵשׁ הַבּוֹעֵר וְיִשׁוּבוּ לִהְיוֹת אֲמִירָה רַכָּה. וְאֵע"פ שֶׁיְדַבֵּר גַּם הוּא דְבָרָיו בְּלִשׁוֹן קִשָּׁה.

מ"מ וְאֵת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ חֲשַׁשׁ כַּחוֹ כְּנִקְבָה וְלֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֵיהֶם כ"כ: ד"א כִּי לִישְׂרָאֵל אֲמִירָה רַכָּה שְׁלוֹ יִתְבַּרַךְ יִחְשַׁבּוּהָ דְבוּר קִשָּׁה לֹא כֹן אֵל מֹשֶׁה יִחְשַׁבּוּהָ אֲמִירָה רַכָּה לִהְיוֹתוֹ בֶּן בֵּית: שְׁמַעְתִּי אֵת קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלַי הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דְּבָרוּ: הַתְּחַכְּמוּ יִשְׂרָאֵל בְּיָתֵר שְׂאֵת הוֹד וְהִזָּר לְהַקְדִּימָם נַעֲשֵׂה לְנַשְׁמַע כְּאִמּוֹר בְּדַבְרֵי חו"ל.

כִּי הַגִּידוּ לֹא כְּחֲדוֹ רִצּוֹנָם לְקַבֵּל עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּעוֹר יִמְשַׁשׁ בְּאַפְיָלָה בְּכָל אֹפֶן שִׁיִּהְיֶה. גַּם בְּזֶה בָּחַר ה' עַל אֲמָרָם כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלַי וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ חִיבָה יִתְרָה נּוֹדַעַת לָהֶם שִׁירְצוּ שְׁמוֹעַ בְּקוֹל ה' עַל כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר אִם טוֹב וְאִם רַע.

וְהִי"ת קִלְסָם אֵל מֹשֶׁה בְּאִמְרוֹ הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דְּבָרוּ כְּלוֹמֵר הִיטִיבוּ מֵלֶת כָּל אֲשֶׁר דְּבָרוּ הַכּוֹלְלֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר לְהַרְע אוֹ לְהִיטִיב: וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם וְגו': כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבַּחַוְתֵיהֶם תִּתְחַתְּנוּ: אִם תַּעֲשׂוּ לָהֶם כֹּה שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בָּם בְּנוֹדָאֵי אֵת מִזְבַּחַוְתֵיהֶם תִּתְחַתְּנוּ וְגו'.

שְׂאֵם תִּתְחַתְּנוּ בָּם יְטוּ אֵת לְבַבְכֶם וְלֹא יִנְיָחוּ אֶתְכֶם לְהַחֲרִים אֲבוֹתֵיהֶם: פְּרִשֵׁת עַקֵּב וְהִנֵּה עַקֵּב תַשְׁמַעוּן אֵת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלָה וּשְׁמַרְתֶּם וְעָשִׂיתֶם אוֹתָם: הַדְּבָר הַמְצוּוֹה וְנַעֲשֵׂה בְּלִי טַעַם אוֹ שֶׁשֶׁשְׁכָּל יִגְזוֹר הִפְכוּ בְיוֹתֵר נֶפֶשׁ עֲמַל עֲמָלָה לוֹ לְהַבִּינוּ וּלְהַכְנִיסוֹ בְּלֵב הַהֶמוֹן.

אָבֵל הַצּוּוּי הָרְאוּי מִפֶּאֶת עֲצָמוֹ עַל קוֹ הַדִּין וְהַמְשַׁפֵּט כִּי כָל דְּבָרָיו אָמַת וְצָדֵק לֹא יִצְטָרֵף לְטָרוֹן הָאֲדָם לְהַרְגִיל הָעַם בּוֹ. רַק פֶּאֶשֶׁר יִשְׁמְעוּהוּ יִקְבְּלוּהוּ בְּסִבָּר פָּנִים יָפוֹת וַיְהִי בְּפִיהֶם כְּדָבַשׁ לְמִתּוֹק.

כִּכָּה חֻשֵׁי הָאֱלֹהִים וְתוֹרוֹתָיו כָּלָם נִכְוָחִים וַיִּשְׁרִים לְמוֹצָאֵי דַעַת. עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן אוֹתָם תִּכְרֵף וּמִיָּד וּשְׁמֵרְתֶם וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם ד"א הוֹאִיל וַיִּשְׁרָאֵל הַקְּדִימוֹ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע וְזֹאת הֵעֲצָה הִיעוֹצָה הִיְתָה לִיהוּדִים אוֹרָה וְשִׁמְחָה פֶּאֶר וְהוּד וְקִשְׁרוֹ כְּתָרִים עַל רֵאשִׁים.

גַּם עֵתָה קִלְסָם מִשֶּׁה וְהִבְטִיחָם טוֹב הַצָּפוֹן בְּעִבּוֹר זֶה וְעַקֵּב וּתְמוֹרַת שְׁמִיעַת הַמְשַׁפֵּטִים יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹתָם: לֹא יִשְׁיָמָם בָּהּ וּנְתַנָּם בְּכָל שְׁוֹנְאֵיֶהּ: לְפִי שְׁאָם נִקְנְסָה רַעַה בְּעוֹלָם וְהִיְתָה רְאוּיָה לְבוֹא עַל יִשְׂרָאֵל כְּשִׁיעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם לֹא־אֵאֻנָּה אֲלֵיהֶם כָּל רַע.

וְהַצָּרוֹת הַמְמַשְׁמְשׁוֹת וּבִאֹת אֵי אֶפְשֶׁר לְעֲזוֹבָן כִּפִּי אֲשֶׁר נִגְזַר עַל הָאָרֶץ וְלִהְשִׁלִּיכֶם עַל אֲנֻמָּה אַחֲרַת אֲשֶׁר בְּאוּלֵי אֵינָה רְאוּי לְאוֹתוֹ עוֹנֵשׁ זֶהוּ נִגְדַּת הַמְשַׁפֵּט וְשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ יָדִין בְּצָדֵק. עַל כֵּן הַגִּיד שְׁאָם כְּזֶה יִחַלֵּק ה' אוֹתָהּ הַרְעָה הָרְאוּיָה לְבוֹא עַל יִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֵלֶק כְּחֵלֶק יֵאָכְלוּ בְּאֹפֶן שְׁנִימְטֵי מִינָה לְכוֹלְהוּ שְׂיָבֵא מִכְּשׁוֹרָא וְהַקֵּל מְעַלְיָהֶם וַיִּוְכְלוּ נִשְׂוֹא וְלֹא יָמוּתוּ בְּרַעַתָּם אִם לֹא יִהְיֶה חֲטָאָם לָמוּת: וְאִכְלַתְ אֵת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר ה' אֲלֵהֶיךָ נוֹתֵן לָהּ: פִּירוּשׁ תֵּאָכֵל בְּחֻבְרַת כָּל הָעַמִּים מֵה שֶׁה' אֲלֵהֶיךָ נוֹתֵן לָהּ.

לְפִי שֶׁא"א לְגֵרֵשׁ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ בְּבַת אַחַת וְהָאָרֶץ לֹא תִשָּׂאָה שְׁמָמָה. עַל כֵּן הִשְׁמַר וְהִשְׁקֵט לְאֲכוֹל עִמָּהֶם מְטוֹב הָאָרֶץ עַד שְׁלֵם עוֹן הָאֲמוֹרִי.

וּלְפִיכֶף הַחֲכִירָה לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא יַעֲבְדוּ אֱלֹהֵיהֶם. וְאִם אֵינּוּ כֵּן אֵין טַעַם לְדַבֵּר כִּי אֲמַנָּם הָאֲכִילָה וְהַחֲבָרָה בְּסַעוּדָה תְּבִיא הָאוֹכְלִים לִידֵי אַחֲנָה וְרִיעוּת פִּידוּעַ עַל כֵּן הַוָּצְרָה לְלַמֵּד דַּעַת שֶׁאֵע"פ שְׂיֵאָכְלוּ יַחַד עִם כָּל הָעַמִּים עַמֵי הָאָרֶץ מ"מ לֹא תַחֲוִס עִינָם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲשׂוּ אַחֲדוֹת עִמָּהֶם כִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָהֶם: כָּל הַמְצָנָה אֲשֶׁר אֲנִכִי מְצָנָה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת וְגו': מֵה שְׁאֵמַר הַיּוֹם יִבְקֵשׁ בְּיָאוֹר בְּהִיּוֹת הַנִּכּוֹן שְׂיִשְׁמְרוּ הַמְצָוֹת אֲרָף מֵה שֶׁלֹּא נִצְטָווּ הַיּוֹם? וְנִרְאָה לִזְמַר שֶׁהוּא דְבוּק עִם מֵה שֶׁלֹּאֲחֲרָיו וְנִפְקָא מִינָה לְהוֹדִיעַנו שֶׁהַמְחַשְׁבָּה טוֹבָה הַקַּב"ה מְצָרְפָה לְמַעֲשֶׂה וּבְשִׁכָר שְׁמִירָה לַעֲשׂוֹת אַח"כ מֵה שְׂיִצְנָה מִשֶּׁה עֵתָה הוּא יִנְחִילֵם אִם הָאָרֶץ.

וְהוּא מֵה שְׂצִינָה מִשֶּׁה לְאַבֵּד אֵת שֵׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְבוֹאוּ בָהֶם לְנַתְּוֵן וְלְנַתְּוֵשׁ אֵת פְּסִילֵיהֶם וְזֶה לֹא יוֹכְלוּ עֲשׂוּהוּ אֲלֵא אַחַר בּוֹאָם אֶל הָאָרֶץ. וּבְשִׁכָר זֹאת הַמְחַשְׁבָּה וְהַשְׁמִירָה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת אַח"כ, יִנְחִלוּ אֵת הָאָרֶץ וַיִּירָשׁוּ אֵת הָעָרִים ה' עֲלֵיהֶם יַחֲוִי: וַיַּעֲנֶה וַיִּרְעִיבֵהּ וַיֵּאָכְלָה אֵת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעַת וְגו': אֲשֶׁר יִבְקֵשׁ לְהֵאָכִיל הָאֲדָם דְּבָר שְׂאֵינִי רְגִיל בּוֹ וְלֹא יָדַעוּ יִתְגַּבְּרוּ לוֹ בַּעַת שֶׁהוּא רַעֵב כִּי הַכֶּפֶן וְהָרַעֵב תִּבְלִין לְכָל תִּבְשִׁיל.

וְהוֹאִיל וְהַמֶּן נִרְאָה לָהֶם כְּלָחֵם הַקְּלוּקֵל וְלֹא יֵאָכְלוּהוּ לְמִתְאָבוֹן הָעַם הַמְתְּאוּיִים לְאֲכוֹל בְּשֶׁר הַחֲכִירָה הַקַּב"ה לְהַרְעִיבָם וְכִאֲשֶׁר הָיוּ רַעֲבִים גַּם צְמֵאִים וְנִפְשָׁם קִצְרָה בְּרַעֵב יֵאָכְלוּהוּ בְּכָל פֶּה וַיַּעֲרַב לָהֶם.

וְעַל כֵּן תִּקְנּוּ בְּהַגְדָה הָא לְחֻמָּא עֲנִיָּא וְכו' כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּיכוֹל כִּי לְהִיּוֹת לָחֵם עוֹנֵי לֹא יֵאָכְלָנוּ אֲלֵא מִי שֶׁהוּא רַעֵב לְלָחֵם וְרַעַה לְהוֹדִיעַ שְׁלִכְהָ נַעֲשֶׂה לָחֵם עוֹנֵי בְּלִילָה הַזֶּה שְׂיֵאָכְלָנוּ הָרַעֵב לְשִׁמָּה וְלֹא לְשֵׁם אֲכִילָה גְּסָה: אָרֶץ נַחֲלֵי מֵיָם עֲזִינּוֹת וְתַהוֹמּוֹת יוֹצְאִים

בבקעה ובהר: לפי (א) שהולדת הנחלים והנהרות ודומיהם היא באה ממטר השמים ולא ממי הים פאשר חשבו קצת מהקודמים.

וכן נאמר (תהלים ק"ד) המשלח מעינים בנחלים בין הרים והלכו פי פאשר ירד הגשם מן השמים לרוב על ההרים הרמים וימצאו חפירות וגומות בקרבם ירדו שמה ואם לא ימצאו מקום לצאת יתעכבו שמה לעד לעולם ויעשו בורות שיחין ומערות וימים של מים מתוקים וכאלה לרוב בארץ גם בראשי ההרים.

ואם יוכלו לירד עד ירפתי ההרים יבצצו משם ויתמשכו בבקעה במקום מדרון ובהתהלכם יתחברו עמיהם זחילות מי הרים אחרים עד שבהתחברבים מהם ישובו לנהר גדול או קטן כפי מרחב הארץ ורוב ההרים ומושבים.

הלא תראה שבעת הקיץ גם כי הים מלא על כל גדותיו יתחסרו הנהרות כי לא יבוא גשם ובהתפאר השלגים יתמלאו. וזה דבר ברור ואני עד בדבר כי ראיתיו בעיני בקצת נהרים.

על פן אמר הכתוב עינות ותהנמות יוצאים בבקעה ובהר פאשר יצאו בבקעה יהיו נהרות וכשיצאו בהר יהיו מעינות או תהומות: אל תאמר בלבבך וגו' בצדקתי הביאני וגו' וברשעת הגוים וגו' לא בצדקתך וגו' כי ברשעת וגו': הקוש' מבואר כי אם הוכיח שלא יתנו הטעם לרשעת הגוים מדוע חזר ונתנו לטעם? גם למה שינה בדבורו כמדבר לנוכח וברשעת הגוים האלה ה' מורישם מפניה ולא אמר כמדבר בעדו ה' מורישם מפני פאשר כתב בראש בצדקתי הביאני? עוד חזר ושלש וידעת כי לא בצדקתך וגו'? אלא אאמין שסוף הפסוק מענה לראשו וכה ביאורו.

אל תאמר בלבבך בצדקתי הביאני והדבר אינו פן אלא האמת שלרשעת הגוים ה' מורישם מפניה ולא בצדקתך. ואם תאמר אם פן שהקדוש ברוך הוא מורישם ברשעתם ולא בצדקתי למה הי' נתן לנו ארצם כי לא נתייחד בזה זכות המקבל לחטא הנגרש הנה לו להורישו לעם אחר הראוי והזכאי? והואיל ונתנה לנו אם פן אין הדבר פן אלא מפני צדקתינו? על פן תירץ כי בחר בישראל להורישם הארץ מבין שאר האומות אף אם אינם זוכים למען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיה וגו' והואיל והדבר פן אלא תדע בברור כי לא בצדקתך וגו': פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמיתם במדבר: הקשה מהרי"א שהם מאמרים סותרים שאם לא יכול אע"פ שירצה לא יביאם ואם משנאתו אותם לא יביאם אע"פ שיכול? ולא עוד אלא שאם שונאם למה הוציאם ממצרים הנה לו להמיתם שמה.

כי אין תועלת הוצאתם להמיתם במדבר או במקום אחר פאשר נעשית מחשבתו למחות את שם? וראוי לומר שהמצרים אמת שיחשבו גדול פח הבאת הארץ יותר מהוצאת מצרים ויאמרו שאין יכולת בו להביאם אע"פ שהיה בו פח להוציאם ואם תאמר אם פן למה הוציאם ממצרים אם ראה ויספרה שאין בכחו להכניסם לארץ? ויענו בפיהם שזה עשה ה' לעשות הרע בעיני המצרים ומשנאתו אותם שלא יעבדו אותם ישראל עוד באופן שנתחברו אל זה שתי סבות שנאת ה' אל המצרים וזולשתו להכניסם לארץ ולכן הוציאם

והמיתם במדבר ולא הניחם שמה: פְּרַשְׁתָּה רְאֵה אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֵל מִצּוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו': קראו חז"ל יסורין של אהבה פִּשְׁאִין בָּהֶם בִּיטוּל תּוֹרָה.

ואמרו עוד [על] (לקמן ל"ב) וַיִּשְׁמַן יִשְׁוֹרוּ וַיִּבְעֹט אִין אַרִי נוֹהֵם אֵלָא מִתּוּךְ קוּפָה שֶׁל בֶּשֶׂר וְלֹא חֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל אֵלָא מִתּוּךְ טוֹבָה יִתִּירָה שֶׁהִנְשִׁפְעָה לָהֶם. על פן הַבְּרָכָה קִלְלָה תִּחְשַׁב לָהֶם אִם יִבְעֹטוּ מִתּוֹכָה וַיִּסּוּרוּ הַמַּטִּים עַקְלָלוֹתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם ה' וְהִקְלָלָה תִּחְשַׁב בְּרָכָה פִּשְׁאִין בָּהּ בִּיטוּל תּוֹרָה וְתִהְיֶה סִבָּה שֶׁיִּשְׁמְעוּ בְּקוֹל דִּיִּאִיעֻוִיּוֹתָא לְיִשְׂרָאֵל.

הלכה נמן משה לפני ישראל דבר א' יתהפך להם לקללה או לברכה בהשתנות התנאים. וזהו שאמר את הברכה פלומר עם הברכה שאמתן לכם יהיה כמוס ונכלל שתשמעו אל מצות ה' אלהיכם ירצה שלא תחטאו מרוב הטובה.

ועוד שהיסורין בעצמם לא יבטלו מכם תלמוד תורה אשר תשמעו וגו' פלומר שתוכלו לשמוע דברי ה' ולא תתבטלו מלשמנוע בלמודים ונתורה והמצוה. אמנם היא עצמה תהיה קללה אם לא תשמעו רצונו שתתבטלו מדברי תורה ולא תוכלו לשמוע ואזניכם אל ספר התורה: ד"א את הברכה אשר תשמעו ואת הקללה אם לא תשמעו לפי שהשכר קודם ובא לפני פעולת המצוה שמתנה טובה אפילו על תנאי היא באה.

אמנם הקללה אינה באה אלא אחר הפשע ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה על פן בברכה תפיש לשון אשר שהוא לשון ודאי ובקללה כתב אם שהוא בספק על תנאי אם חטאו: ד"א ואת הקללה אם לא תשמעו וגו' ללכת אחרי אלהים אחרים וגו' לפי הנראה שידין ה' יתברך לשכר ולעונש על השמיעה לבד ועל המחשבה וזה יצדק במחשבה טובה שהקב"ה מצרפה למעשה אלא לרעה איה ידין ה' על הרהורי הלב בלי מעשה לכך בא הפתוב לתרץ כי יש חושבי מחשבת און שהי"ת מצרפה למעשה ואלו הם הרהורי ע"ז התלויים בלב למען תפוש את ישראל בלבם וז"ש ללכת אחרי אלהים אחרים: ושמתם לעשות וגו': אלה החוקים והמשפטים וגו' כל הימים אשר אתם חיים על האדמה: אבד תאבדו וגו': צריף לדקדק למה נכפלו בזה הדברים האלה ולא עירבם יחד ושמתם לעשות כל הימים וגו'? ועוד אלה החוקים ולא פירשם? גם אבד תאבדו אין בו קשר לשלפניו? ואומר אני כי בא הפתוב להשיב לנוכראין שבינינו האומרים שהיה ראוי לחדש תנאי הדת כפי הזמן ושככל דור ודור יש להשיב תורה ונימוס פאשר נוכשר ויהיה צדיק בעיניהם בדור ההוא.

על פן כתב משה ושמתם לעשות היום הזה החוקים והמשפטים ואלה החוקים והמשפטים בעצמם תשמרו לעשות בארץ וכל הימים אשר אתם חיים כי לא איש אל ויכזב ואין לבדות מלבנו תקון וחדוש.

אלא אבד תאבדו וגו': כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו וגו' והלוי אשר בשעריך וגו': השמר לה פן תעזוב וגו': אם הלוי אשר בשער יאכלנו מבואר שלא יעזבנו ולמה כפל השמר לה וגו' לפי הפשט ושניהם דבר אחד? גם כל ימיה על אדמתך הם דברי מותר? ונראים הדברים מוכיחים ומזהירים לבל יאמר אדם הואיל ונתחייבתי להאכיל הלוי מעשרותי בירושלים בשלש רגלים למה אתם להם שמיני ושקווי גם בעירי ואעשה להם

בביתי ובחומותי יד נשם? די להם במה שאעניקם בירושלים במקום אשר יבחר ה'! ויהיו אם כן הלויים בעירך מוטלים ברעב ובחוסר כל.

צנה הפתוב שאם עשה המוטל עליו בירושלים כאשר צנה ה' ארחות צדיקים ישמור גם בביתו השמר לה פן תעזוב הלוי שאר ימיה על אדמתיה ובארצה פדברי רש"י אם אין לה למה לו מחלקו תן לו מעשר עני וכו' ותמיד יהיו עיניה ולבה אליהם כל הימים ועניים מרודים תביא בית: כי תאנה נפשך לאכול בשר בכל אנת נפשך תאכל בשר: בא להזהיר על רבוי התאנה (א) כי כל עוד שיתאנה וישאף האדם בדבר עודיתאנה אף אם ממנו תשבע נפשו והמשביע בטוב גרונו עוד ירעב ויחסוף ולא ישביענו אלא המרעיבו.

כן אנהב כסף לא ישבע כסף אלא ירבה תאנתו ברבוי הממון. ובבטן רשעים אם יאכלו למלאות תאנה ולא לצורך תמיד ירעבו והבשר עודנו בין שינייהם עוד בשר ישאלו.

בדבר שפתוב כי תאנה נפשך לאכול בשר פירוש אם תאכל בשר לא מרעבון אלא מתאנה אני מודיעה בפעם הזאת שבכל אנת נפשך תאכל בשר כלומר שאף בזמן אכלה הבשר תאכלנו באות נפשך ולא תסור ממך התאנה גם בכח האכילה ההיא: לא תאכלנו למען ייטב לה ולבניה אחריה כי תעשה הישר בעיני ה': לא אמר ותעשה הישר או ולמען תעשה הישר? הואיל והדם מוליד אכזריות בנפש האוכלו.

והי"ת צנה לבני ישראל לבל יתרחקו ממדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכל מי שהוא רחמן בידוע שהוא ממזג טוב וישר וזה ביאנו להיות צדיק וטוב לפני האלהים. על כן לא תאכל הדם למען ייטב לה ולבניה אחריה שתולידם ממזג רחמני מתוקן ומקונן ויפה ויהיה סבה שתעשה הישר בעיני ה' שמזגה ינהג לבה אל האמת והצדק: אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם וגו': אנחנו נשאל מפני [מה] היראה והכבוד יותר אל איש לא ראינוהו ולא הפרנו בו מאיש אשר הורגל עמנו? (ב) כי הורגל מביא לידי חברה והחברה תבוז לו בלבה.

וקרוב הדבר שהנביא והחולם חלום המסית אותנו יאמר לנו שנעבדך אל אלהים אחרים אשר לא ידענום למען נשרתנו בכבוד ובמורא גדול כאשר לא נדע את משפט אלהי הארץ. בא הפתוב להוציא שקר זה מלבנו באמרו כי זה יקרה לבזות בהרגל מי שלא נעבדנו אלא מיראה וכאשר סרה היראה במנהג החברה תשוב להיות בזיון.

אמנם כאשר נעבדך מלה אושר מאהבה כל שכן דפקר טפי ותדבק נפשנו בו לעבדו בלב שלם. זהו אמרו כי מנסה ה' וגו' לדעת הישכם אנהבים את ה' וגו' כי אם תאהבו אותו בנדאי תנצלו מזה הפחד וכל עוד שתדבקו בו לא תבזוהו.

כאשר הוסיף ואמר אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' ואנתו תעבדו ובו תדבקו רצונו שתמיד אותו תעבדו אע"פ שבו תדבקו ולא תחדש בלבבכם בזיון מן ההרגל: עשר תעשר את כל תבואת זרעה היוצא השדה שנה שנה: לפי שאין חייבים במעשר עד שיראה פני הבית ועד שהוא בשדה יאכלנו האוכל בלי מעשר.

ואם יש לה אדם לפי זה שישכון בשדה לבית מושב תמיד הנה הוא יתחייב תכף ומיד במעשר בכל תבואת שדהו. או איש אשר ימכור תבואתו בשדה יתחייב הקונה במעשר.

על כן אמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך בין איש היוצא השדה שנה וקובע בו בית דירתו ובין איש היוצא השדה לקנות התבואה: מקצה שלש שנים וגו': למען יברכה וגו': אין הברכה מצויה בדבר המנוי והשקול באשר העין שולטת בו ואמת הדבר וקרוב אל הטבע.

כי אמנם כאשר אמרנו פעמים רבות (ג) מכל גוף האדם יסתרנו עצמים דקים יעופו סביב סביב. ודו"ע (ד) שהטבע ידחה תמיד האידים הרעים ויעכב הטובים.

והעצמים היוצאים מגוף אדם רע יהיו רעים וחסאים מאד בטבע ארסיי. וכאשר ישלח האיש המכושר הלזה נבל ומקנא ניצוציו בדבר אחד יוכל להביא עליו בזה חולי וכל דבר רע יכחישנו בהדבקם בו כדבר האמור באפעה הממית בעצמים הנפרדים ממנו או מעיניו.

על כן נתפשט הדבור ולימדנו ההרגל שהעין הרע ממית ומחלה ומעשים ראינו בכל יום וכמה וכמה פעמים ראינו האיש תרע עינו בממונו או בכניו והוא לא ידע ואשם וזה יקרה כש האדם הוא רע בעצמו וכליותיו צרועות לא יוכל לעכב עצמו מלצאת להרע אף אם לא יאבה.

לכן יעצונו חכמינו (ה) להסתיר הטוב וההון ושללא למנות ולהשגיח בדבריו בתבואתו ובזרעו ושללא להתראות בעיני ההמון ושאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין לפי שהקול מתרבה בהלוחו וכשיראה אדם דבר מהונו יתפרסם בהמון ויתגדל הדבר יותר ממה שהוא עד שימשנה אליו הבטת כל אדם וא"א שלא יתנה בקהל רב רבים מהטבע הרע כמו שאמרנו וישלחו לרוב ניצוצים בו עד תבוא בו עברה וזעם וצרה ויגיעוהו עד שערי מות או יחסרוהו כל טוב.

על זה אמר דוד (תהלים קמ"ד) צאננו מאליפות מרובות בחוצותינו אלופינו מסובלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צנחה ברחובותינו לימד כי צריף להסתיר העושר וההון שיהנה סמוי מן העין כי אם יתנו בו העם עיניהם יתרבה הקול כמו שאמר שצאננו אלה צאננו מאליפות אכן בחוצות יתרבו בעיני ההמון ויחשבו לרובות מרובות בחוצותינו אכל אלופינו וגדולים שפנו ועשירים שזכו לגדולה כי הם אנשי בינה המסתירים הונם ורכושם והם מסובלים ברוב טוב וכל זה מפני שאין פרץ ואין יוצאת מפתיהם לחוץ באופן שאין צנחה ברחובות מקניהם ולכן מצליחים.

על כן בפרשה הזאת הקדים ה' יתברך רפואה למכה וצנה בצדקה מלח הממון תרופה לעין הרע והדין נותן שלא יתנו עיניהם בו בידעם שהוא מפזר ממונו לעניים ולא ידבק בו מן החרם של עין הרע.

זה שאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' ותפזר לצדקה למען יברכה וגו' אם תרצה שתהא הברכה מצויה במעשה ידיך: כי יתנה בה אביון וגו' לא תאמין את לבה ולא תקפון את ידיך מאחיה האביון: פירוש הואיל ויתנה בה אביון מענייה קרובה מארצה וצריף אתה להאכילו ולכסותו לא תאמר אם כן לא אתן אל אביון אשר איננו מארצי קמ"ל לא תאמן את לבה וגו' אע"פ שהוא מעניי ארץ אחרת: וקרא עליה אל ה' ויתנה בה חטא: מה מאד יפלא שישחשב הקב"ה חטא ופשע למי שלא ירצה לתת צדקה לעני ולא ינקה איש מעון

זה פאָשר לאַ יפּזר פֿל ממונו לְכָל מי שׁישׂאל מִמֶּנּוּ? וְנִרְאֶה בִּיאור הַדָּבָר כְּפִי הַמְדַרְשׁ שׁג' מִזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְכוּ' וְלִפְעָמִים לֹא תֵאָנֹּחַ לְאִישׁ רָעָה עַל עֲוֹן שֶׁעָשָׂה קוֹדֵם לְכֵן אִם לֹא יָבֹא מֵעֲשֵׂה לִידּוֹ וְנִפְל תּוֹרָא חֲדָד סְכִינָא הוּאִיל וְהַקִּב"ה מְאַרְיָה אֶפְיָה עַד יִסְבֵּב הַדָּבָר וַיִּקְרָא אֲבִיוֹן וְדָפָא תִּגְר עָלָיו וַיִּזְכֵּר עֲוֹנוֹ וַיַּעֲנִישֵׁנוּ עַל שֶׁעָבַר.

הַלְפָה הַזֶּהִיר שְׁנִיתָן לַעֲנִי כִּי אוֹלֵי אִם לֹא תִרְחַמְהוּ וַיִּקְרָא אֵל ה' וַיִּקְרָה לָהּ חֲטָא יָשָׁן נוֹשָׁן מִדַּת הַדִּין תַּעֲנִישָׁה עָלָיו וְלֹא שִׁיחֲטָא וְאָשָׁם עַל שֶׁלֹּא נָתַן צְדָקָה: כִּי לֹא יַחֲדַל אֲבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ עַל פֶּן אֲנָכִי מִצְוֶה לְאֹמֵר פְּתוּחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ וְגו': דָּרְךָ וְאוֹרַח הָעֲנִיִּים הָאֲמֻלִּים לְהַתְקַבֵּץ בְּעָרֵי הַמְּמַלְכוֹת בְּהַתְאָסֵף יַחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמָּה יִמְצְאוּ דֵי מַחְסוֹרָם בְּרוֹב עָם לֹא כֵן בְּעָרֵי הַפְּרָזִי כִּי מְעַטִּים הֵמָּה.

וּבַדָּבָר הַזֶּה רַע עָלִיָּהֶם הַמַּעֲשֵׂה אִם מִפְּאֵת הַנּוֹתְנִים הַצָּרִיכִים לַעֲמּוֹל וְלָבֹא תָמִיד בְּעָרִים לְתַת צְדָקָה וְאִם מִפְּאֵת הַמְּקַבְּלִים שִׁיחֲטוּכוּ לְהַרְחִיק נְדוּד מֵאֲרָצָם. עַל פֶּן אָמַר כִּי לֹא יַחֲדַל אֲבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ פִּירוּשׁ לְפִי שֶׁהָאֲבִיוֹן מִרְצוֹנוֹ לֹא יַחֲדַל מִקְרֵב הָאָרֶץ רְצוֹנוֹ מֵאֲמָצְעוֹת הָאָרֶץ עָרֵי הַמְּמַלְכָה לְדָרוֹשׁ דֵּי מַחְזִיתוֹ וְזֶה הוּא רַע וְיֹמַר כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ עַל פֶּן אֲנָכִי מִצְוֶה וְגו' שֶׁתִּקְדִּים אֶתְּךָ וְתַתֵּן לוֹ בְּאֲרָצָה וְלֹא תִצְטָרֵךְ לִילָךְ בְּעָרִים רַחוּמֹת מִמֶּךָ.

אוּ פִלְךָ לְדָרְךָ זֶה לְפִי שֶׁגִּלְגַל הָעוֹנֵי חוֹזֵר בְּעוֹלָם כְּכַתוּב לְמַעַלְהָ כִּי בְּגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה וְדָרְשׁוּ בּוֹ גִּלְגַל הוּא וְכוּ' אִם כֵּן גַּם אֶתְּךָ תָּבֹא לִידֵי מִדָּה זֶה וְכִשְׁזֶה קָם זֶה נוֹפֵל זֶה שֶׁאָמַר כִּי בְּגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂיךָ וְגו' רְצוֹנוֹ שֶׁהַצְדָּקָה תִּהְיֶה סִבָּה שֶׁיִּבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ וְלֹא לְחַבְרֵךְ וְסָבִיב הַגִּלְגַל יִהְיֶה בְּאִנְפֵן שֶׁלָּךְ הָעוֹשֵׁר יִהְיֶה וְלְחַבְרֵךְ הָעוֹנֵי.

לְכֵן קָדִי שֶׁחַבְרֵיךָ יִתְנוּ לָךְ וְלֹא לְזָרִים אֶתְּךָ כְּשֶׁתִּצְטָרֵךְ נִתּוֹן תַּתֵּן צְדָקָה לְחַבְרֵיךָ הָעֲנִי וְלֹא לַעֲנִי שְׂאִינוֹ חַבְרֵיךָ כִּי אִם לֹא יִהְיוּ עֲנִיִּים אֲלֵא בְּאֲרָצָה בְּהַכְרַח הֵיוּ נוֹתְנִים לָךְ. אַף אֲמַנָּם אִין הַדָּבָר כֵּן אֲלֵא לֹא יַחֲדַל אֲבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ יִרְצֶה בְּכָל הָעוֹלָם בְּכָלל שְׁזֶה פִירוּשׁ מִקְרֵב הָאָרֶץ כְּדָבָרֵי בַעַל פְּלִי יָקָר.

וְאִם כֵּן צָרִיךְ אֶתְּךָ לְהַתְנַהֵג בְּנִימוּס לְתַת צְדָקָה וּפְתוּחַ תִּפְתַּח יָדְךָ לַעֲנִיִּיךָ בְּאֲרָצָה וְשִׁיָּהוּ אֱלֹהֵי קוֹדְמִים לַעֲנִי עֵיר אַחֲרַת קָדִי שִׁיִּתְנוּ לָךְ וְלֹא לְנִכְרִים: שְׂבָעַת יָמִים תַּחֲוֹג לָהּ אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו': הֵן אֲמַת שֶׁהַבְּטָלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁיעָמוּם וְהִיא פִּרְצָה קוֹרְאָה הַחֲטָאִים וְהָעוֹנֹת.

וְהַטּוֹבָה פְּאָשֶׁר הַנִּשְׁפָּעָה לְאָדָם תִּסְבֵּב הַבְּטָלָה וַיִּשְׁמַן וַיִּשְׁוֹרֵן וַיִּבְעַט. וְאִיךָ אִם כֵּן צָוְנוּ ה' לְשִׁמּוֹן וְלַחֲוֹג בְּשִׁבְיַת מְלָאכָה וְהַשְׁמָחָה מֵהַ זֹאת עוֹשָׂה אֲלֵא לְהַעֲבִיר הָאָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ?! וְהַדָּבָר כֶּף הוּא שֶׁלֹּא נִתְּנוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא לַעֲסוֹק בְּתוֹרָה וְאִין מִתְעַסְקִים בָּהּ אֲלֵא מִתּוֹךְ שְׁמָחָה וְלֹא מִתּוֹךְ עֲצָבוֹת לֵב וְרוּחַ נִכְאָה.

אַבְל שְׁמָחָה שֶׁל מִצְוָה אֵינָה לְשִׁמּוֹן יוֹתֵר מִדָּאֵי צָחוּק וְקִלּוֹת רֵאשׁ כִּהְיֹא עוֹבְדָא דְרַבְּנָן דְּהוּי בְּדִיחֵי טוֹבָא תִּבְרַר קַמְיָהוּ וְכוּ' לְהַבִּיאָם אֵל מִיַּד שְׁמָחָה מוֹעֲטַת הַנְּכוּנָה בְּלֵב שְׁמָחָה וְאֵל הַמְּדָה הַמְּמוֹצְעַת הָאִמּוּרָה בְּדָבָרֵיהֶם ז"ל אִין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה אֲלֵא מִתּוֹךְ שְׁמָחָה [כַּמ"ש] (מ"ב ג') וַיְהִי כִּנְגוֹן הַמְּנַגֵּן נִתְּהִי עָלָיו יָד ה'.

אֲשֶׁר עַל כֵּן הוֹתֵרוּ הַמְּלָאכּוֹת בְּחוֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד לְהַרְחִיק מֵעֲלֵינוּ הַבְּטָלָה הַמְּבִיאָה לִידֵי חֲטָא. וְאִם הִיָּה לָנוּ לְשִׁמּוֹן וְגַם לִיבְטָל לְגַמְרֵי חוֹשְׁשֵׁנוּ מִחֲטָאֵת.

אולם לשמוח ולעשות מלאכה או ללמוד משפטי ה' והתורה והמצוה זו היא שמחה רצויה אין בה פשע. על כן אמר פי יברכה ה' אלהיה וגו' ובכל מעשה ידיה והיית אף שמח כלומר כשתעשה מעשה ידך ולא תשב ובטל אז תהיה אף שמח ירצה בשמחה מענוטה וכוננתה רצויה: פרשת שופטים ושופטים ושוטרים תתן לה בכל שעריה אשר ה' אלהיה נתן לה לשבטיה ושפטו את העם משפט צדק: אבינה במקרא ושום שכל במה שאמר בכל שעריה ולא אמר בכל עריה? גם במאמר אשר ה' אלהיה נתן לה לשבטיה? עד שהוצרה רש"י לסרס הפתוב ועוד בה שלישיה ושפטו את העם שהלא עם העם ידבר עד הנה ומדוע אם כן לא פתב ושפטוה לנוכח? יש שפירשו אמרו תתן לה ע"ד קשנט עצמה ואח"כ קשנט אחרים ומ"מ מה שאמר אשר ה' אלהיה נתן לה וגו' וקשור הדברים אינו עולה פהוגן.

לכן ראיתי ונתון אל לבי שבאמרם קשנט עצמה רצו ליישבו לא על מלת תתן לה אלא על כל הפסוק. וזה פירושו כבר ידענו כי שעריה יורו בתי דינין שבשראל פתגומו ושבת גמי רצונו ראש העם ושופט פפתוב (בראשית מ"ט) לא יסור שבת מיהודה.

ומבואר שמרע"ה ידבר עם הזקנים המוקצים שבעם סנהדרין גדולה של ע"א שא"א שיזכר דבריו עם כל ישראל פאחד. וכאשר יזהירם על מינוי הדיינין הוצרה לומר להם קשנט עצמה וכו' ושאינ למנות דין על הצבור אלא א"כ יודע לעבד וקופה של שרצים תלוייה לו מאחריו.

ואמר שופטים ושופטים צריה שתתן לה בכל שעריה רצונו שבכל בתי דיניה תעשה להם שופטים ותשים שרים על הדיינים עצמם ואלו השערים שהם הבתי דינים ה' אלהיה נותנם לה לשבטיה לסנהדרין שעל כל שבת ושבת.

ויצא מזה שהשבטים גופם רצוני הדיינים שתחת השופטים שתשים עליהם המה ישפטו את העם משפט צדק כי יעלה מורא השופטים על ראשם: ד"א כי כל השופט ירא ורף הלבב וצריה לחברו יהיה נושא לו פנים ולא יוכל לשפוט בצדק מפני היראה.

הלכה אמר כשתשים שופטים עליה אותם אשר ה' אלהיה נתן לה לשבטיה ירצה המוקצים שבעם גדולים ועצומים שיכולים לדון העם בשבת. אז בנדאי ישפטו את העם משפט צדק ולא ישאו פנים לגדול: צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ: כענין שאמרו באבות הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו ינהגו זה את זה ואחד יגזול ממון חברו באופן שאיש לא יירש נחלת אבותיו אלא כל דאלים גבר.

לפיכך צדק צדק תרדוף על דבר המשפט והדין אם תבקש חיים ולא ינהגו אנשי דמים ומרמה וירשת את ארץ נחלתה ולא יגזלוה: ויגלה ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש וגו': הביא במקום הזה תחילה עבודה ואח"כ השתחוויה לא כן במקום אחר שאמר בפרשת ואתחנן ופן תשא עיניה וגו' ונדחת והשתחוויה להם ויעבדום וכן בעשרת הדברים לא תשתחוו להם ולא תעבדם תחילה השתחוויה ואח"כ עבודה? והטעם כי שמה ידבר בעושים צורות לא לשם ע"ז אלא כוננתם לשם שמים לקבלם לאמצעיים בינם ובין ה' כאשר פירשנו שם.

ואין ספק שדבר פנה לא היה כל כך מן האיסור אם לא כי חסה התורה אל סופם. ושמ
ראינו שאילולי לא היו מקבלים לאמצעיים צבא השמים גם לא היה בית מיוחד.

כי מי פתי פסיל ובער יאמין לאלוה עין ואבן?! אמנם צבא השמים העליונים אם יקבלו
לאמצעיים שם פחדו פחד שיקבלו ברוב הימים עליהם לאלהים. לכן הי"ת אסר בהחלט
כל צורה כמו שפירשנו שם.

ואולם ההשתתנות אינה מורה כל כך על קבלת המשתתנה לאלוה לאדון ולמושל כי הנה
הושע (הושע ה') השתתנה למלאך ורבים השתתוו למלאך ורבים פאלה ואינו אלא דרך
כבוד יקר וגדולה.

אבל העבודה תורה קבלת האדנות ונחשב לאלוה הנעבד. לכן בפרשת ואתחנן שמדבר
בצורות והוא מגדר מלתא וסייג שלא יבואו לעבוד ע"ז כתיב והשתתוו להם ואח"כ
ועבדתם שבודאי מתחילה ישתתוו להם דרך כבוד לקבלם לאמצעיים ולסוף יעבדו
ויהיו להם לאלהים.

ובהפך בפרשה הזאת ידבר באיש רע שורש פורה ריש ולענה שאינו משתתנה להם דרך
כבוד אלא לכתחילה וילך ויעבוד אלהים אחרים ואחר כך וישתתו להם שזהו דבר
הנמשך מן העבודה שהעובד פשיטא שישתתנה לנעבד אבל לא בהפך.

זהו שפראש התחיל בלשון עתיד איש או אשה אשר יעשה את הרע וסיים בלשון עבר
וילך ויעבוד. כי זאת תהיה חטאתה איש הוא שתחילת מחשבתו היתה העבודה ולא
נמשך אחרי שגגת הדמיון כדור אנוש.

ניתכן אמרו אשר לא צויתי כי הנה מבואר שלא יצוה משה לעבוד ע"ז אלא שצוה שלא
לנהוג בהם כבוד לקבלם לאמצעיים ובזה יולד לנו איסור עבודת ע"ז בלי שיצוה משה
עליה בפירוש.

אלא ביום צוותו את בני ישראל איסור לכבדם כדי שלא יעבדו הנה יבוא לנו איסור
העבודה מפל שכן בלי צווי בפירוש. על כן אמר משה כי אף אם לא יצוה בבואור איסור
ע"ז מ"מ והוגד לה ושמעת וסקלתם.

ויהיה א"כ ביאור אשר לא צויתי אשר לא אסרתי בפירוש ולא כמו שפירש רש"י אשר
לא צויתי לעבוד כי מי חסר לב יאמר לו שיצוה משה לעבדם?: והוגד לה ושמעת: אע"פ
שכבר שמעת לשעבר.

צריך שיגידו העדים כדברי חז"ל אין עד נעשה דיין: תמים תהיה עם ה' אלהיך: כי הגוים
האלה וגו' אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לה ה' אלהיך: שבת וראה
תחת השמש (א) אין חקמה ואין עצה בהוכרי השמים וכסיליהם לדעת מה ילד יום ומה
יביעו הפוכבים ממסילותם להורות לנו הדרך אשר ילך בה אדם ילוד אשה החכם יהיה
או סכל צדיק או רשע ומה יארע לו מן המאורעות.

כי הכל שקר וכזב שגו ברואה פקו פלילה ואין בהם תבונה. ואף כי כבר מבואר הבטול
בדבריהם מהפעולות והמקרים המראים באצבע א כן ידברו כי שקר נספם ושאמונה

כזאת לדעתי אמונה פוזבת וקרובה אל ע"ז והמינות ולהיות משתף שם שמים בדבר אחר
כאשר כתבנו בפרשת תשא.

עוד הדבר בטל מעיקרו (ב) כי איך תגזור המערכה דבר מן הדברים אשר ניתנו ברשות
האדם לעשותם או לעזבם. ואין לדמותה אל ידיעת הש"י שהיא יודע מה שפלוני יעשה
ברשותו כאשר אמרנו ואין בזה מניעה לרשות האיש שהוא.

הואיל וידיעתו אינה פעולה מכרחת. אף אמנם אם השמים יגזרו בתנועתם כף וכף על
האדם גזירתם היא פעולה מכרחת הדבר ולא ימצא האיש שהוא ברשות עצמו.

ומדוע הי"ת יעניש גבר אשר דרכו נסתרה להיותו פועל בהכרח על לא חמס בכפיו?
ואם יגזרו הפוכבים מיתה משונה ויסורין רעים על האדם כאשר ימות וייתגרס האיש
לא ימות בעונו והנה הוא למות ולמה זה לו בחירה?! אם לא מפת גזירת הפוכבים אשר
כן יכריחו לדבריהם יהיה האיש שהוא צדיק או רשע! ואם נפשך לומר שהגרמים
השמימיים לא יכריחו בתכלית ההכרח אלא ישפיעו באדם ויניעוהו אל דבר מהדברים
מבלי הקרח גמור.

ונה יעשו באור ובחום שלקהם או בתנועתם או בצורה מה מן הצורות. ד"מ אם פוכב יביט
על פני נלד הנולד והפוכב שהוא בחלק משולש מהרקיע או מרובע או בניגוד או במולד
איך שיהיה עם פוכב אחר ובתמונה ההיא הפוכב הראשון יקנה איכות משונה מאיכותו
אם לחום אם ליקבש וכיוצא והאיכות ההיא ישפיע בנלד.

או שפרגע מולדתו פוכב היצא על הארץ השוכן בבתיים טובים או רעים אשר בדי מלבם
ישפיע בנלד בדמותו בצלמו. מלבד שגם זה יהיה הכרח מה ומשוא פנים יהיה לחוטא.

כל אלו הדברים הם הבל ורעיון רוח. כי אמנם גם אם יאחר האדם לדעת (ג) לא יוכל
למצוא עת ורגע הדבק הפוכב ותנועתו האמיתית והחוזים בפוכבים היותר שלמים
במלאכה ההיא נמבזה ונמס הודו ולא בושו חסרונם בזאת הידיעה.

עד כי יאמרו שבמזל פוכב ונוגה לא ידעו ולא הבינו עד הנה תנועתם האמיתית ובפרט
במזל מאדים אי אפשר להסתפל בהדבקו עם שבמאי אם לא בשגגה ובטעות עד שלשה
ימים ויותר.

ואם פוכב אחד יורה טוב והצלחה במעלת שלשים ממזל אחד מי יודע שלא יהיה במעלה
ראשונה ממזל הבא אחריו ויורה להפך תלאות רע ויגונים? גם הפוכבים הקיימים ידענו
שיתנועעו בתנועתם הפרטית מעלה אחת לשבעים שנה ובהכרח כל שבעים שנה תשתנה
תורת החוזים ומה ששבעים שנה יהיה לטוב או לרע לשבעים שנה הבאים יתהפך או
יתמצע וישתנו זמנין ודת השפע כידוע.

ועל כל אלה בעיקר מאמריהם אין הבין כי הפל הבל (ד) כי מדוע הפוכבים ישפיעו
באותו רגע לבד בצאת הנולד לאויר העולם ולא ברגע אחר ולא ברגע ההריון אשר בו
הנולד יותר רף וענוג.

האם יש לספק אם יש לפוכב שהוא חיל וכח לעבור בהשפעתו כרס האשה ועור השליא?
זה א"א! וא"א לומר ששמן השמים ניתן להם כח להשפיע ברגע הלידה ולא ברגע אחר.

וגם זה מן הנמנע כי פמה וכמה ילדים יולדו בכל העולם ברגע אחד ואין האחד ידמה לחבירו במאורעות ובמדות.

ומה נדבר ומה נצטדק בחיל אנשים ביום קרב אשר ברגע אחד יהרגו מנין רב. לדמיון מלחמת ישראל ויהודה בהפות אביה (דה"ב י"ג) בישראל חמש מאות אלף ופקח בן רמליהו (שם כ"ח) ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד וישבו מאחיהם מאתיים אלף נשים ובנים וכאלה כל היום בין האומות היאומן כי יסופר שכלם נולדו תחת השפעת כוכב דומה ברגע אחד גזר עליהם ליהרג ביום אחד ונודמנו כלם יחד ביום ההוא? וכל הנשים והילודים בני העברים שנשבו ביום אחד הושפעו כלנה שמתלכנה שבי לפני צר ביום אחד ובזמן אחד? זה נמנע מלקבלו בשום פנים! וכמו כן בחיל עם מדינה פלה ששטפה נהר או יצאו מי היים ממקומם ותהומות יכסיומו פאשר קרה בירכתי הצפון בערי השפלה.

או עיר ששרפוה באש. ויותר מהמה בימי המבול שהציפו עולם מלא ויגנע כל בשר וכל הסי.

היתכן שכל איש ואיש מיושבי תבל הושפע ביום הנולדו בדור ההוא להטבע במים? בלתי נח ובניו ובני ביתו! ולברוח אל השפעה הפללית פאשר יאמרו שהפללי יתגבר על הפרטי ויכריח המאורע נגד השפע בכחו.

אלו דברי תהוה. כי אם פכה יהיה הנה א"א אם פן לדעת קורות היחיד פאשר יקרה ששפע הפללי יכריחנו.

אכן לשקר ולשווא יתבוננו בהשפעת האיש הפרטי. האמנם אמת ויציב שמצאנו ראיו הפרש בין כל איש מאישי האדם כל אחד במזג נבדל ומשונה מחבירו.

וכבר ידוע שאין זה בקרי והנדמן וא"א שלא יהיה בכל איש טעם וסבה למזג ההוא והיא שנוי הרכבת האיכיות פאשר בטפה שממנה נוצר הנולד ינדמנו מחלקי הקור ד"מ יותר מחלקי החום וכדומה להיות שעת ההריון ברגע אחר המאכל שהיה שבע או ברגע שהיה רעב ללחם או צמא למים או שבמחשבתו יטה מזגו לאיזה עבר.

בשפכר ידענו (ה) שהדמיון פועל מאד בכל תנועות האדם וזהו אמרם ז"ל חלש דעתיה נאטרע מזליה סימנא מלתא היא. ואחר כך יוסיף הנולד או יגרע ממזג ההוא מכח מזג אמו ממאכליה או מתענוגיה או משביתותיה או משנוי האויר וכינצא מהדברים המשנים טבע בעל חי.

באופן שברגע אחד אפשר לשני אנשים שיהיו דומים בדומים בטבע ובמזג שיבעלו ויצאו מבעילתם ולדות מטבע משונה זה מזה. ואפשר לשני ילדים נולדו דומים במזגם שישתנו שנוי מוחלט ע"י למוד זה משתנה מאחר.

ואולי אל אלה (ו) יהיו קצת סבה הכוכבים פאשר המה על הרוב יביאו שנוי מזג האויר והמאכלים ונשיבת הרוחות פידוע. אף אולם בכל יום ויום יביעו אומר וכל שעה ישפיעו בשפלים בדבר הזה.

ולא לבד ברגע הלידה כמאמר האיציטגנים. ואף גם זאת כאשר הגרמים השמימיים יגיעו בקומם או בתנועתם הגרמים השפלים לא בכל זמן תהיה התנועה והפעולה בהם שנה (ז) אלא כאשר ימצאו הכנה במקבילים.

ראה ראינו השמש ישחיר פני הכוכב וילבין הבגדים יקשה טיט חוצות נימס דונג וכדומה. לפי שיפעול הכוכב בכל מקבל פדרף קבלתו ותשתנה הפעולה כהשתנות הכנת המקבל, גם אי אפשר שיורו הכוכבים מקרי בני אדם הבאים אליו מפת דבר אחר אף אם נודע להם שישפיעו על האיש הפרטי בפעולותיו ובהכנתו כי אם פפי השפעתו וציור המערכה. יגזרו על ראובן ד"מ חיים ארנפים עושר וכבוד. איך יוכלו להצילו מרעת אנשי דמים ומרמה פי יחם לבכם להרגו נפש או לגזול ממונו בלי נטילת רשותם.

ויהיו אם מוכרחים להיות לו למחסה ולמסתור נגד כל האדם אשר על פני האדמה ונגד הקמים עליו! זהו דבר מבואר הבטול. ואתה הראית לדעת (ח) שאיש אחד בימי חייך ישתנה לכמה מזגים בעבור מה שעבר עליו משנוי האויר והאוכל תחלואים ומקרי בני אדם.

וישתנו מדותיו ומקריו כהשתנות מזגו. באופן שמי שבבחרותו היה ממזג אדום וכעסן אפשר שלעת זקנתו יהיה ממזג לבן ארף אפים ועצל וכו' כל פיוצא בזה.

ואיך אם כן יורו עליו הכוכבים ברגע הלידה? ואף אם יאמר האומר שיוכלו הכוכבים להורות שנוי הדברים מצב האויר ביום הזה ואחריו אל מה שישתנה המצב שהוא ומזה אל אחר עד קץ ימי חייך באופן שבהשתרגות השתלשלות המזגים יורו מה שבהכרח יבוא על האדם מעת לעת מספר ימי חייך כפי מה שיכריחו השמים בשפלים וישנו מזגו. אף אתה הקהה את שינוי נאמור לו כי מי יגיד לאדם מה שיהיו לו מן המקרים הנולדים במקרה והזדמן כפי הנראה לנו אשר אין ממשל עליהם בכוכבים ואי אפשר שיכריחוהו ויגיעוהו חיצונים.

ד"מ איש היושב באיקליס ראוי שיהיה בזמן מה מהזמנים ממזג לבן כפי מזג האויר שם והמאכלים והתנועה. כי אין ספק (ט) שהאיקליס פועל הרבה בטבעי האנשים.

והנה רואה שבעיר אחת רובם חכמים ובעלי ערמה ובעיר אחרת סכלים וטפשים. ואם יעלה בדעת איש לילך למסעיו לאיקליס אחר ושם יקנה מזג משונה כפי שנוי התנאים איך יגזור המזל לו מזג זה והוא לא ידע לגזור שיסע מארצו? שהכוכבים אף אם נודע שיגיעו האדם לגור באשר ימצא אי אפשר שיגיעוהו לגור במדינה זו ולא באחרת.

וכן כל פיוצא בזה מן הדברים הבאים בקרי. מלבד (י) כי הלימוד וההרגל במדות ישנו מזג האדם פיודע ואלו פעולות בעלי בחירה.

ואמרתי שלא להאריך יותר בזה כי כבר מבואר הבטול בחלומותיהם לעין כל ויותר לרואי השמש ואור האמונה המכרזת ואומרת כי (יא) כל מקרי האדם וקורותיו נטויים על ראשיהם מדעת העיולה הראשונה ואף אם לנו יתראו דרך קרי והזדמן כי לא ידענו דרכי ה' הנוהג עולמו כרצונו אין נעשה פתגם הרעה או טובה אלא בדין וצדק וכפי רצון הבורא ואנחנו לא נדע.

אולם מה שיש להעמיק שאלה. הוא בדבר הנראה עין בעין על הרוב (יב) מזג האדם הוא יכריחנו לעשות פעולותיו אל אשר נחפז טנו אם לא ישתדל האיש ההוא בחנוק יד להתרעם על מזגו ולהלחם עמו עד שישפילנו לעשות כרצונו.

ואמנם הדבר הזה קשה ולא ימשול אדם על יצרו כ"א אחר עמל וטורח. ואם פן משוא פנים יש בדבר השקר והעונש! פי למה יהיה עונש הנואף אשר ינאף לחמימות מזגו בעונש אשר מזגו קר ולא בנקל יסיתנו יצרו אל הזנות ואנה צדקת ה' ומשפטיו הישרים? ובדבר הזה הפליאו לדבר רבים מחכמי אומותינו ובפרט הרב בעל העקינה בשער כ"ב.

ואם דבריו בסגנון אחר על הוראת ויגזרת המזל מ"מ בדרך אחד יצאו אליו תורה אחת ומשפט אחד לכלם. אמנם שוא עמלו בתשובותם ואחרי לא יועילו הלכו בלקתם אחרי שרירות השפעת הכוכבים ממסילותם ועל פן נתחבטו,, בארש אחרותם וגם ראינו את הלחץ והתלאה אשר מצאתם וכל אשר יקשה לנו יקשה לעומתם.

וכשתתישב בדעתך להרוס ולנתן הוללות וסכלות המאמרים בדברי האי צטגנים פאשר הוכחנו עד הנה יראו לפניך מראינו בראות פני אלהים על כל דרכי בני איש וייטב בעיניך הדבר ולא תלחץ רגלך בחקירות אלו כי כלם יהיו נכוחים למבין ותשיב שואלך דבר.

פי אף גם זאת אחרי השקפת העיון הנאותה לדבר כזה נמצא כי ישר דבר ה' ואת זה לעומת זה עשה האלהים שייראו מלפניו כל יושבי תבל ושוכני ארץ. הואיל והאדם שליט ברוח לתמן מזגו ולשמוע בלמודים וזהו יצר הטוב ויצר הרע הנאמר בדברי חז"ל.

פי אלו לא ניתן באדם מזג רודף אחר תאנה מן התאוות ככר לא יחשב מצנה לאשר לא ירדפנה פאשר עשה מה שלבו חפץ ויבטל דין השקר ועונש ורשות האדם. על פן צנה ה' שפכל איש מאישי האדם תהיה הרפכת האיכיות משונה מחבירו ובכל אחד יטה מזגו לדבר מן הדברים המגונים ואל מדה מן המדות הרעות כדי שילך בכחו זה וינגיז יצרו הטוב על יצרו התוקפו ויהיה ראוי לשקר או לעונש.

גם תשפיל (יג) שכל מי שיש בו מדה רעה יתחבר בו דבר מהדברים הטובים ומדה מן המדות המעולות. ד"מ איש חמה ושטף אף על הרוב הוא איש אמונה גומל חסד ואיש נדיב והפילי וצר עין יהיה איש נחת עניו ושפל רוח.

באופן שכל מדותיו של ב"ו ניתנו מאת הי"ת במשפט ונחלקו במדרגה שנה ומה שניתן לאיש בגורלו לא נחלק לחבירו. אבל אנחנו לא נדע מה נעשה פי לא נדע להבחין בין מזג למזג ובין הדעת טוב ורע לאמר זה הרוצח האדום וכעסן שמלאו לבו ויצרו תקפו ראוי למיתה קלה וזה שרצח בלי פעס ובדעת מושב למיתה חמורה (יד) פי לא ניתנו הדברים לשיעורין פאשר לא היה אפשר לעשות אלא מה שראוי לקבוץ המדיני.

וכבר הי"ת היודע מחשבות האדם יגמור הדין ויתמן מה שקלקלו הואיל והעולם הזה אינו אלא כפר זדור לעולם הבא ושמה החשבון האחרון. ולזה נטו חז"ל באמרו שכל מצנה בהאי עלמא ליכא וכמאמר ד' מתו בעטיו של נחש ושיש מיתה בלא חטא דלא כרב אמי בפ"ה דשבת על פן כתוב במס' אבות הפל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והפל לפי רוב המעשה רצונם להודיע במאמר הקצר הנפלא הלזה אך בעה גופי תלמוד שבמושפלות האלהיות.

הראשונה ללמדנו ידיעת הי"ת שרואה העתיד. השנית שהרשות נתינה לבני אדם ואין ידיעתו מכרחת הפעולות.

השלישית שהושמו הדינים והמשפטים לטוב העולם ולקיומו אע"פ שיצא לפעמים משפט מעוקל כמו שאמרנו וזהו אמרו ובטוב העולם גדון. והרביעית והכל לפי רוב המעשה רצונו להשיב על שלות הרשעים ויסורי הצדיקים (טו) כי אולם דן הי"ת את העולם פלו ואין ספק שאם יגזור עונש על עיר או מדינה על חטאם יכשל בו גם הצדיק שבתוכה שלא חטא בפשע שהוא שעליו נשלח חרי האף הגדול על העיר וכן להפך כי הכל לפי רוב המעשה שבמדינה ולא יוכל להנצל ממנה הצדיק כי אם בהשגחה פרטית ואינו פדאי לה אלא צדיק גמור.

ונהו שאמר ה' אל אברהם (בראשית י"ח) אם אמצא בסדום חמשים צדיקים ונשאתי לכל המקום וגו' וגם אברהם לא התפלל שיציל ה' הצדיקים לבדם כי זה א"א אלא בצדיק גמור אשר עין לא ראתה.

וככה אמרו חז"ל צדיק נתפס בעון דורו. משנתנה רשות לחבל אינו מבחין בין טוב לרע, מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נידון אלא אחר רובו ורבים בדבריהם.

ואין ספק שהוא אל אמונה ושופט צדק ואלו הצדיק שהוא אבד בצדקו כבר יש לו לתלות העונש הבא עליו חנם באיזה חטא היה בו מקדם כי אין אדם צדיק בארץ שלא יחטא ואשם בדבר מה.

וכן הדבר בהפכו לרשע המקבל טוב ואח"כ בעולם שכלו ארוף יעשו עמו חשבון לשלם לאיש כדרכיו ודברנו מזה גם כן בפרשת וירא ופרשת בא אל פרעה: אם כדבר הזה ראוי לשום לב ולחשוב מחשבות כי אם כל מקרי בני אדם מגזירת הבורא ואם נגזרה רעה על מדינה יכשל בה גם הצדיק שבתוכה למה הנהירונו אם כן חכמינו באזהרה כפולה ומכופלת לנוס ממקושי מות ולהשתדל לברוח מן הסכנה? גם הושמה בטבע כל היצורים החריצות לרדוף הטוב המנומה ולנוס מן הרע כי ראינו על הרוב שהשתדלות אינו שונה ושוא עמלו בוניו בו ומאומה לא ישא בעמנו הרודף אותו ובהפך כמה פעמים חריצותם תסבב ליפול כמה שברח ממנה! אתה הרואה תבין ותשפיל כל אלה מאשר כתבנו עד הנה כי אמנם (טז) אם לא יארע דבר בעולם אשר לא יצוהו ה' לא תועיל אם כן חריצות האנשים להנצל מן הרעה תבוא אליהם מדעת מאת הי"ת ושוא יבקשו לנוס ממנה כי תרדוף אחריהם ושם תדבקם הרעה.

אולם כאשר ישלח ה' מגפה וחרון אף כללי יוכל מי שלא הובא בשבילו להנצל בחריצותו ואם לאו יספה בעון העיר ויתכפר לו בזה עון אחר ואם נס אל אחת הערים נחי ולא ימות בעון אחר כאשר אינו במקום העיפוש הפרטי למנוגו כאשר אמרנו פעמים: אתה עתה ברוך ה' תדע באשר הצענו עד הנה להשיב ולפרש כל מה שדברנו חז"ל במליצותיהם הביאם בעל העקינה הם אמרו מזל מחכים מזל מעשיר בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא רבה ורב חסדא תרוננייהו צדיקי מר מצלח ומר לא מצלח פדאיאת התם האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא וכו' ועובדא דרבי אלעזר בן פדת ורבים פאלה.

וכשסתכל היטיב במה שאמרנו תמצא הסכמותיהם אמת וצדק עולים יפה כי לא אמרו כל זה לתת יקר וגדולה וכח אל המזל (יז) אלא הבינו בשמותיו טבעי ומזגי האדם בהיות שטבע ומזג הנולד אינו בשביל זכות שעדיין לא זכה והוא ילד בן יומו ועל הרוב כל אורחותיו תלויים מפח מזגו פאשר אמרנו על בן בני חיי ומזוני מסוככים מן המזג.

כי איש אשר נולד עקור מבטן אמו או אשתו שנפלה בגורלו אי אפשר שיהיו לו בנים והוא לא ידע ולא אשם בדבר הזה. וכן החיים ארנפים או קצרים תלויים ברוב או מיעוט הליחה או החום הטבעי או במה שיחטא במאכל או באויר.

גם המזונות אם אדם יהיה עצל ואטום בחושיו אי אפשר שירויח בהון ועושר ונד חרוצים היא תעשיר גם הנולד מאב עשיר או עני זכותו לא גרם לו פכה אי אפשר להוריש לאדם ירושה להעשירו אם לא יהיה ראוי איש קרובו שיהיה עשיר למות שלא יהיו לו בנים יורשים אחרים ואלא יהיה שונאו והיה מוכרח שישנה הי"ת טבע הדברים ורצון האנשים בעבור זה ושיעניש מי שאינו ראוי לכך וכן כל פיוצא בזה.

על כן אמרו בפ"ב דנדה מלאך הממונה על הריון נוטל הטיפה ואומר רבש"ע מה תהא עליה גבור חכם או עשיר וכו' ואלו צדיק או רשע לא קאמר. ראה בפירוש פפי מה שפירשנו שכל אלה הם בכת בטיפה שהוא ואין לאדם סבה להמה זכות או רשע אמנם הפל בא מאת ה' לסבות אליו לבדו ידועות.

זה יעשיר כדי שירגיו יצרו הטוב ולא יחטא בעשרו ויקבל שכרו מעושר. וזה יעני כדי שלא יתריז כלפי מעלה ויקבל שכרו מעוני.

וכל מעשיו בצדק. הנה פשהבנת דברי אלה תשוב ותדע דברי הפתובים בפרשה הזאת. תמים תהיה עם ה' אלהיה ותאמין שיהכל מאת ה' מן השמים ולא ממערכת הכוכבים. אבל הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ולהם אמונה פוזבת הזאת וישעו אל דברי שקר האיזטגנין לאמר כי המזל גורם הפעולות באנשים.

ואתה לא כן אלא נתן לה ה' אלהיה הרשות ואתה אדון על מעשיו בפיך ובלבבך לעשות הדברים ואינם מפח המזל: ובערת דם הנקי מישראל וטוב לה: כי (יח) המשפט ברוצח אף אם הפעולה רעה בעצמה היא טוב לנו אל הפלל ליישוב העולם פאשר אמרנו פעמים: ד"א אע"פ שהוא טוב לה רצונו אם הרוצח קרובך ואוהבך: כי תצא למלחמה על אויבך וגי' לא תירא מהם וגו': והיה פקרבתם ונגש הפהן וגו': גדולה האחדות והאחווה בישראל שאין כל אומה ולשון שולטין בהם ולפיכך דברו הפתובים לשון יחיד להבין ולהורות שאגודתם לגוי אחד תסבב שלא יראו ולא יערצו מפני איש שה' אלהינו ה' אחד עמנו המעלה מארץ מצרים בשכר שלא שנו את שמם והיו תמיד לאחדים.

אמנם פשיפרדו איש מאחיו. ביותר צריכה עצה ותבונה להרחיק הירא ורף הלבב וכל אשר לו נחלת שדה וקרם.

באמרו והיה פקרבתם לשון רבים ונגש הפהן ודבר אל העם ירדו מגדולתם להקרא עם לשון בזיון. וכדומה לזה בפרשת פי תצא זכור את אשר עשה לה עמלק בדרך בצאתכם ממצרים לשון רבים לומר שאז היו נפרדים חלק לבם ועתה יאשמו ויבא עמלק ויזנב

את הנחשלים: פְּרִשֶׁת כִּי תֵצֵא כִּי תֵצֵא לְמַלְחָמָה עַל אֲוִיבֵיהֶם: אָמְרוּ חַז"ל בְּמַלְחָמַת הַרְשׁוּת הַפְּתוּב מְדַבֵּר שְׁנֵי אָמָר וְשִׁבִית שְׁבִי.

ועל דָּרָךְ הַפְּשֻׁט יָכוֹל הַפְּתוּב לְדַבֵּר גַּם בְּמַלְחָמַת חוּבָה וְהוֹתֵרוּ לָנוּ הַשְּׁבוּיִים מִעַם אַחֵר שֶׁהָיוּ שְׁבוּיִים תַּחַת יָדָם וְנָהוּ אָמְרוּ וְשִׁבִית שְׁבִי כְּלוֹמַר שְׁבִי שֶׁהָיָה שְׁבוּי תַּחַת יָדוֹ שֶׁאֵל"כ יִקְשֶׁה שְׁלֵא אָמָר וְשִׁבִית שְׁבִי: וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכוֹר לְשִׁנְיָאָה: מִבְּשָׂרָךְ הַפְּתוּב שְׁכֹן יְהִיָּה.

(א) וּבְנוֹהֵג שְׁבַע עוֹלָם אִישׁ הֵרַע בְּעֵינָיו יִירָשְׁנוּ אוֹ שׁוֹנְאוֹ. וְהַטּוֹב בְּעֵינָיו אֲשֶׁר מִגְמָתוֹ לְהַנִּיחַ לוֹ אֶת רְכוּשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ יֵאָנְהָ לוֹ אוֹן וּמַת אוֹ נִשְׁבֵּר אוֹ נִשְׁפָּה.

וּבַעוֹלָם הַנִּבְּזָה הַלְזָה זֶהוּ הַסֵּדֶר יוֹם לְיוֹם יִבְיַע אֲנִימָר: אֵינָנוּ שׁוֹמְעֵי בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְרוּ אֶתְוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: לְמַדָּךְ הַפְּתוּב דָּרָךְ אֶרְצֵי לְאִמָּר (מִשְׁלֵי י"ז) תַּחַת גְּעָרָה בְּמִבֵּין מֵהַפּוֹת כְּסִיל מֵאָה.

כִּי אֲמַנָּם מִי שְׁלֵא יִשְׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וְאִמּוֹ דְּבָרֵי תוֹכְחוֹת וּמוֹסָר יִדְעֵנוּ שְׁאֵם יִסְרוּ אוֹתוֹ גַּם כֵּן לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲזוּב רִשְׁעוֹ דְּרָפוֹ: שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבְּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וְהֵאֲרַכְתָּ יָמִים: אַף כִּי אָמְרוּ חַז"ל הָאוֹמֵר עַל קֵן צְפוּר יִגִּיעוּ רַחֲמֵיךָ מִשְׁתַּקִּים אוֹתוֹ מ"מ מְדַרְךָ הַמוֹסָר יָאוֹת לָנוּ לְלַמּוֹד מִפְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מִדּוֹת ה' רַחוּם וְרַב חֶסֶד.

כִּי אוֹלָם הָיָה מִן הַדִּין שְׁלֵא יִהְיֶה שׁוֹם בְּעַל חַי כְּדִי לְהַשְׁבִּיעַ כָּרַס הָאָדָם וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלָא הֵלֵא יַעֲרֵב לָהֶם יִמְצָא לָהֶם פִּירוֹת הָאֶרֶץ וּדְבַשׁ וְחֵלֶב תַּחַת לְשׁוֹנָם מִבְּלֵי שִׁינְהֵגוּ כְּאֲנָשֵׁי דְמִים הָרוּג בְּקֶר וְשִׁחוּט צֵאן לְצַבּוֹת בָּטָן וְלִנְפִיל יָרֵךְ בְּטַבּוּחַ טַבַּח וְהָכֵן וְשִׁמְלָה מִגּוֹלְלָה בְּדָמִים מְלַבֵּד (ב) כִּי אֲכִילַת הַבֶּשֶׂר תּוֹלִיד לִיחֻזוֹת גַּם וְאֲכִיזָרִי בְּאוֹכַל וְיִשְׁנָה שְׁבַעוֹ לְטַבַּע אִישׁ הַדְּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיעֵל.

וְאֲמַנָּם הַתִּיר ה' אֲכִילְתֶּם לְדוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים כִּי תִשָּׁשׁ פֶּחֶם לְהַחֲזִיק חַיּוֹתָם וּבְרִיאוֹתָם. וְאֲלַמְּלֵא זֶה לֹא הָיָה מִן הָרְאוּי לְהַתִּיר לָנוּ.

זֶהוּ פְּנוּנַת הַפְּתוּב שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבְּנִים הָיָה לָךְ לְשַׁלַּח אֶלָּא שְׁאֲנִי מַתִּיר לָךְ הַבְּנִים לְבַד כְּדִי שְׁיֵיטֵב לָךְ וְתוֹכַל לְחַיּוֹת בְּאֲרִיכוֹת יָמֶיךָ וְשִׁנּוּתֶיךָ כְּאֲשֶׁר לֹא תוֹכַל עֲשׂוּהוּ בְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה לְמִזְגָּךְ הַפְּחוּשׁ.

וְחַי בְּהֶם אֲמָרָה תּוֹרָה: לֹא יָבֵא עַמּוּנֵי וּמוֹאָבֵי וְגו': לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כֹּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם: בֵּין תִּבִּין מָה הִיא הַעֲצָה הַיְעוּצָה שְׁלֵא לְדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם? וְלָמָּה לֹא צִנְהָ לְהַחֲרִימָם אִם רָעִים וְחַטָּאִים הֵם לֵה' מֵאֵד כְּאֲשֶׁר צִנְהָ בְּמִדְיָן? וּמִדּוּעַ הִבִּיא הַצּוּוֵי הַזֶּה הִנֵּה חוּץ לְמִקְוָמוֹ? וְהַנִּכּוֹן כְּפִי מְדַרְשָׁם ז"ל טוֹבָה קָלְלָה שְׁקָלְלָה אַחֲרֶיהָ הַשְּׁלִיחֵי אֶת יִשְׂרָאֵל מִבְּרַכּוֹתָיו שֶׁל בַּלְעָם הַרְשָׁע וְכו'.

לְמַדּוּנָהּ בְּזֶה שְׁפָל בְּרַכּוֹתָיו שֶׁל בַּלְעָם קָלְלוֹת הָיוּ עַד שֶׁקָּלְלָת אַחֲרֶיהָ טוֹבָה מֵהֶם. וְא"כ מָהוּ זֶה שְׁאֲמָר וַיִּהְיוּ ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֶת הַקָּלְלָה לְבִרְכָה? אֶלָּא הַטַּעַם שֶׁבְּבְרַכּוֹתָיו יִשׁ בְּמִשְׁמַעוֹתָן קָלְלוֹת כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ חַז"ל מִבְּרַכּוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רִשְׁעַתָּה לְמַד מָה הָיָה בְּלָבוֹ לְקַלְלָם וְכֵלָם חֲזָרוּ לְקָלְלָה.

והנה יש גם בזה ממה שיקשה מה תהינה סבת ברכות בלעם לשיהפכו לקללה בעון ישראל גם אם אין קללות ויסורין בעולם להעניש ישראל מבלי שתהינה דוקא הפך ברכות בלעם ולמה יומת בלעם מה עשה שיהפכו ברכותיו לקללות אם צוה הוא את הברכה והמה הסבו לכם אחורנית ונתקללו? אלא בהכרח הייתה לו אשמה לפי שדבר דבריו והיתה פנונתו בהם באופן דמשתמע לתרי אנפי כדי שתחול עליהם פלשון הקללה בעונם.

אבל הקב"ה הפך הקללה באופן שצוה עליהם את כל הקורות אותם פלשון הברכה ולא כמשמעות הקללה. פאמרם ז"ל [על] (שמות י') כי רעה נגד פניכם שהפך לדם פסח ומילה.

וכענין שאמרו בחלומות שהולכין אחר הפה ומאן דחזי חלמא בישא יספרנו לאוהבו כדי שיפתור אותו לטובה. פפתוב ביוסף בראשית מ) וירא שר האנפים כי טוב פתר פלומר שהיה פותר לטובה ולא לרעה לכן ספר גם הוא לו חלומו כדי שיפתור לו גם כן חלומו לטובה.

והי"ת כן עשה לנו פתר והפך משמעות דברי חלומותיו של בלעם לטובה. ע"כ כשחטאו ישראל הוצרך לפתור אותם לרעה.

ואיתא דוגמא בפ"ק דמ"ק ר"י בן עקסא ור"י בן גרים חנו פרשת נדרים בי רשב"י א"ל לבריה זיל גבייהו ויברכוה אמרו ליה יהי רענא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תיפוק וכו' א"ל הנה פולקו ברכתא ניגהו ופירוש הטעם שבירכוהו בלשון דמשתמע לתרי אנפי כדי שיספר אותו לאביו והוא יפתור אותם לטובה ויחול על הבן שפע הברכה גם מפי רשב"י טובים השנים מן האחד.

זהו אמרו כי מואב שכר בלעם לקללה והוא ברכה בלשון קללות ואלו הי"ת לא פתר משמעות דבריו לברכה כי אהבה ה' אלהיה לפי שהי"ת הוא אוהבנו הנה היו ברכותיו קללות על כן אנכי מצוה היום שלא תדרוש שלונם וטובתם פירוש שלא תבקש מהם שלום וטוב שיברכוה כי כל טובתם רעה ואולי יברכוה במשמעות דברי קללה באשר עשה בלעם כי זה דרכם כסל למו אין שלום אמר ה' לרשעים: לא תביא אתנן זונה ומחיר פלב וגו' כי תועבת ה' אלהיה גם שניהם: יש לה דבר שהיא רע מצד עצמו אולם אם יתאסף עם דבר אחר רע בעצמו ישובו שניהם לקבוצ טוב.

לדמיון שני ארסים וסמי המות מתנגדים באיכותם וטבעם זה לזה כל אחד לבדו ימית האדם ושניהם ביחד לא ירעו ולא ישחיתו כי אם יתקפו האחד השני יעמוד נגדו ומה שזה יקלקל יתקן זה.

הגיד לנו הפתוב כי אף שאתנן זונה נגדיי למחיר פלב באשר זה לסבת נאוף ואהבים וזה לסבת ציד מלחמה וחרון אף מ"מ אף יחזיקו תועבת ה' גם שניהם ואין בהם טוב שבת אחים גם יחד: לא תאחר לשלמי כי דרוש ידרשנו ה' אלהיה מעמך והיה בה חטא: פלומר אל תאמר כשאתאחר לשלם ביני וביני אנצל וישכח הנדר.

אין זה אמת. אלא גם לאחר זמן הי"ת לא ישפחנו וידרשנו מעמך ויהיה בה חטא.

פירוש תשלם בקנס על החוב כמנהג הגבאים המחזרים תדיר לגבות המס שהמשלם לאחר זמנו משלם עליו גם הקנס. כִּף פֶּאן יִדְרָשְׁנוּ ה' מַעֲמָךְ וַיהִיָּה בָּךְ חֲטָא מְלֵבַד הַחֹב: מוֹצָא שְׁפִתֶיךָ תִּשְׁמָר וְעֵשִׂיתָ פֶּאֶשֶׁר נְדַרְתָּ לֵה' אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ: פִּירוּשׁ הַפְּתוּב וְשֶׁאֵף בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ יִהְיֶה אָדָם נֶאֱמָן בְּבְרִיתוֹ וְקִנְיִם בְּמֵאֲמָרוֹ פֶּאִילוֹ נִדָּר נִדָּר לֵה'.

בְּאִנְפֵּן שְׁצַרְיָה לְשִׁמּוֹר מוֹצָא שְׁפִתֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּר בְּפִיו כְּמוֹ אִם נִדָּר לֵה' נְדָבָה: לֹא יוּכַל בַּעֲלָה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר שְׁלַחָה וּגְלִי וְלֹא תַחֲטִיא אֶת הָאָרֶץ וּגו': פֶּאֶשֶׁר אֲמַרְנוּ בְּפִרְשַׁת בְּחֻקוֹתֵי. אָרֶץ יִשְׂרָאֵל הִנְכַרְחָה לְהוֹצִיא פִּירוּתֶיהָ בְּיָתֵר שְׁאֵת דָּרָךְ גַּם לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בָּהּ.

וּכְשֶׁגָּלוּ מִמִּנְהָ שְׁמָמוּ עָלֶיהָ אוֹיְבֵיהֶם וְחֻזְרָה לְהוֹצִיא פִּירוּת דָּרָךְ טַבְעָה וְלֹא יוֹתֵר לְכֹן הַזֶּהִיר הַפְּתוּב שְׁאִין מִן הָרֵאשׁוֹן שְׁיִחְזִיר בַּעֲלָה הָרֵאשׁוֹן לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ בְּאִשָּׁה גְרוּשָׁה שְׁאֵם כֹּן יַחֲטִיאוּ אֶת הָאָרֶץ בְּדַמוֹתֶם בְּצַלְמֶם כִּי תִשׁוּב גַּם הִיא אַחֲרֵי גְלוֹתֶם עִם בַּעֲלֶיהָ הָרֵאשׁוֹנִים כְּפַעַם בְּפַעַם לְהוֹצִיא שְׁמָנָה יוֹתֵר מִהָרֵאשׁוֹן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

וְאִם אִין לֹא יִהְיֶה: וְשִׁמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח לֹא יַחְבֹּל רַחֲמִים וְרִכָּב כִּי נֶפֶשׁ הוּא הַחֹבֵל: כְּוִנֹּנַת הַפְּתוּב לְהַזְהִיר טַפְשִׁים וְאוֹיְלִים מִבְּנֵי עַמְּנוּ פֶּאֶלָּה פֶּה עַמְּנוּ הַיּוֹם הַמְּבַנְבְּנִים כֹּל מְמוֹנֵם בְּיּוֹם חֲתוּנָתָם הָרוּג בְּקֶר וְשִׁחוּט צֹאן אוֹכְלִים לְמַעַדְנִים מִשְׁתָּה תְּמִיד וְיּוֹם טוֹב וְלֹא יִרְפוּ יַדֵּיהֶם כִּי אִם תֵּם הַפֶּסֶף וְהַרְכוּשׁ חֲלָף הֵלָּךְ לוֹ וַיִּצְטָרְכוּ אַחֵר כִּף לְבְרִיּוֹת לְזוֹן יַלְדֵיהֶם וְלְהַלְבִּישׁ מַעֲרֻמֵיהֶם.

דְּבָרָה תוֹרָה כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם וּגְעָרָה בָּם לְבַלְתִּי לְכַת אַחֲרֵי הַהוֹלְלִים הָאֵלּוּ. כִּי אֲמַנֵּם טוֹב לְשִׁמַּח אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ אֲבָל לֹא יַחְבֹּל רַחֲמִים וְרִכָּב וּגו' וְטוֹב לַעֲשׂוֹת שְׁבִתוֹ חוֹל וְלֹא יִצְטָרְךָ לְבְרִיּוֹת כִּי לֹא צוּנְתָה תוֹרָה בְּדַמְיוֹן זֶה וְאִדְרָבָא הָרִי זֶה מִתְחַיִּיב בְּנִפְשׁוֹ כִּי נֶפֶשׁ הוּא הַחֹבֵל: וְאֵלּוֹ הוּא נוֹשֵׂא אֶת נִפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלֶיהָ אֵל ה' וְהִיא בָּךְ חֲטָא: נִרְאָה מֵלֵת וְלֹא מִיּוֹתֵר שְׁאֵם רְצוֹנוֹ שְׁיִצְעַק אֵל ה' לְהַעֲנִישׁוֹ הִיא לוֹ לומר וְקָרָא עָלֶיהָ אֵל ה' כְּכַתוּב בְּפִרְשַׁת רֵאשׁוֹ? וְעוֹד שְׁיִהְיֶה אִם כֹּן מְדַבֵּר בְּעַנְי רִשְׁעָה שְׁתַּכְּרָה וּמִיד יִצְעַק אֵל ה' לְהַרְעֵ לְאִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל! אֵלָּא יֵשׁ לְפָרֵשׁ כִּי בְּאִבּוֹן צַדִּיק וַיִּשֶׁר יֹאמֵר הַפְּתוּב אֲשֶׁר הוּא כְּבֵן בֵּית לִפְנֵי ה' וְתַפְלָתוֹ קְרוּבָה לְאִזְנָיו.

וְכֹאֲשֶׁר יִצְטָרְךָ דְּבַר מֵאֵת ה' מִן הַשְּׁמַיִם לְפָרְנִסְתּוֹ יִצְעַק אֵל ה' לִיתֵן אֵלָיו דֵּי מַחְסָנוֹ אֲשֶׁר יְחַסֵּר לוֹ וְאִין בְּטַחֲוֹנוֹ בְּאָדָם. וְכֹאֲשֶׁר לֹא צוּנְתָה לְדָבָר יְסֻדָּר צַעֲקָתוֹ וְתַחֲנִינָתוֹ לִפְנֵי ה' עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל קְרוּבָיו וְאוֹהֲבָיו כִּי הוּא אִישׁ תֵּם וַיִּשֶׁר וּלְכוּ שְׁלָם וְטוֹב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה מִסְתַּמָּא בְּכָל אִישׁ אֲשֶׁר עַל הָאֲדָמָה חֲטָא מִשְׁפֵּט מוֹת כִּי אִין אָדָם צַדִּיק בְּאָרֶץ וְכֹאֲשֶׁר אֲוֹנָה לוֹ מִקְרָה בְּלִמֵי טְהוֹר יִזְכְּרוּ עוֹנֹתֵיהֶם וַיַּעֲנִישׁוּהוּ כֹאֲשֶׁר פִּירְשָׁנוּ בְּפִרְשַׁת רֵאשׁוֹ בְּפִסּוּק וְקָרָא עָלֶיהָ אֵל ה' וְהִיא בָּךְ חֲטָא.

עַל כֹּן צוּנָה לְנוּ מִשָּׁה שְׁלֹא נַעֲשֶׂנוּק שְׁכַר שְׁכִיר אֵלָּא נִיתֵן לוֹ מִיד כִּי אִם יְחַסֵּר לוֹ לְאָכּוֹל יִצְטָרְךָ לְצַעֲנוּק אֵל ה' לִיתֵן לוֹ מַחֲנִיתוֹ וְלֹא לְהַעֲנִישׁ הָעוֹשֶׂק וְכָל זְמַן שְׁיִתְעַסֵּק לְהַתְּפַלֵּל בְּעַדוֹ לֹא יוּכַל לְהַתְּפַלֵּל בְּעַדְנוּ.

זהו שאמר כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו לחלות פני ה' שיתן לו לאכול ובין כך לא יקרא עליה אל ה' ולא יתפלל בעדה הואיל והוא טרוד להתחנן מלפניו בעדו ויקרה מקרה שיהיה נמצא בה חטא מקדם וכשלא יתפלל העני עליה לא יכפר ה' העון שבה: ד"א ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו פי' לא תהיה סבה שינוח עליו השמש פחום היום להשכים למחר לפתחה שמתן לו שכרו אלא מיד שלחנו בליה ולא יכנו שרב ושמש הואיל ועני הוא ואליו רצונו אל השמש הוא נושא את נפשו ערום כי אין לו כובע ומלבוש להגן עליו: לא תטה משפט גר יתום וגו': וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדה ה' אלהיך משם על פן אנכי מצנף לעשות את הדבר הזה ואלהיך מצנף לעשות את הדבר הזה: ואחר כך כתוב כי תבצור פרמה לא תעולל וגו' וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על פן אנכי מצנף לעשות את הדבר הזה ושמה לא כתוב ויפדה ה' אלהיך משם האמור כן? ומדוע הזכיר יציאת מצרים במצות הללו לבד? ונראה להגיד טעם.

פי אמנם (ג) איש דל ונגזה מסתמא תרע עינו באיש מה והלה כמזהו בדומה לו כדדה כל הדומים. לא כן באיש שוע ועשיר כי יחמול על איש נקלה ועבד לו ולא יתקוטטו יחדיו.

והן עוד מלבדו ידענו שהעבדים אינם כרגלי הבעלים כי אולם העבד לא ישמור שמירה מעולם פראוי כאשר יעשה אדון השדה והפרם על פן הראשונים בעצמם ילכו בשדה ובפרם לקצור ולבצור וגם מלה לשדה נעבד ולא יניח עבדיו לבדם כי המשרתים לא יתנו לב לאסוף ולכנוס עוללות הבציר למעוטם.

על פן במשפט גר יתום ונחבילת בגד אלמנה והאמללים הוסיף לומר ויפדה ה' משם כלומר אינה עוד דל ועבד פמותם והרי אתה פדוי כן חורין עשיר ורם וראוי שתרחם עליהם. ובלקייטת העוללות אמר כי עבד היית לבד כלומר עשה גם עתה כאלו היית עבד ושמוך נוטר הפרמים כי היית שוכח העוללות כמשפט כל עבד גם אתה עתה ברוך ה' צא ועשה כן: והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: לפי שצדיק (ד) כשיצא מן הדיו יצדק ביותר אם טוב ואם רע יצא דינו.

אולם הרשע יתקצר במלכו ובאלהיו. ויאונה כי הצדיק יצטדק והרשע עוד ירשיע ממה שהוא.

באופן שהשופטים יהיו סבה שיצדק עוד הצדיק וירשיע הרשע ממה שהיה: פרשת כי תבוא הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ וגו' עד סוף הפרשה: יש להסתפק בהגדה הזאת כי מי לא ידע בכל אלה שבאו אל הארץ אם נאחזו בה וישבו עליה לבטח ובמה יגיד כי בא אל הארץ בהבאת הבכורים? ולמה יגיד? ולמי יגיד הדבר? ב' במה שהתחיל בלשון יחיד הגדתי כי באתי וסניים בלשון רבים אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ושנה ושלש בזה ארמי אובד אבי לשון יחיד וירעו אותנו המצרים לשון רבים ונצעק ויוציאונו ויביאונו לשון רבים הנה הבאתי אשר נתת לי ה' לשון יחיד? ג' מה ענין הבאת הרעות שעשו לנו המצרים ולכן במקום הזה? ד' על מה שאמר ושמתה בכל הטוב יפלא מה עניינו באשר לא ידענו אם גם הוא מן המענה ומתפילת המביא הבכורים או מאמר משה.

ואם זה הוא למה ישמח עתה בכל הטוב? ה' במה שהוסיף ה' אליהי ולביתך מה ענין ביתו לכאן אם אז הוא יושב בירושלים חוץ לביתו? ו' גם מה צורך להביא הלוי והגר אשר בקרבך ומה מעשיהם במקום הזה בכפורים? ואמרתי אני פאשר יאמר משל הקדמוני צרות רבים חצי נחמה.

וגם ראיתי את הלחץ ואת היגונים הבאים לאנשים רבים פאחד לא ירעו ולא ישחיתו בלב היחיד כל כך פאשר אלו באו עליו ואין לזרים אתו. וככה הדבר בהפכו טובת רבים חצי יגון.

ואם ירבו השמחות וההצלחות על האדם יחיד הוא לבדו פועל גבורות מה מאד ייטבו בעיניו ובכלם ישמח. אבל אם יושפעו על קהל עם אז קנאת איש מרעהו לא תניח לו הנאה גמורה וזהו דבר ידוע וצרעת ממארת לכל באי עולם.

כי אמנם מה יתן ומה יוסיף לאדם שהקב"ה יתן טובה לו ולכל העולם עמו? מה יגרע מנחלתו שהשמש יאיר על הארץ לכל רואי פניו הלא גם לו לבדו כל האור המאיר כל לו כל אלו אלא שגם לכל העולם יאיר ואין מגרעת לו בשביל זה ואלו אלו פרע מעבודת השמש דבר בשביל זה החרשתי.

אין זה כ"א רוע לב וקנאה בזולתו. והנה נחלקה הארץ לכל ישראל פקטון פגדול ואין אחד מהם מושפע מן הטובה לבדו שלא יהיה בה גם חבירו וא"כ לא יחשבוה טובה גמורה פמנהג האיש בשגעון ינהג.

פא הכתוב ללמד לנו מדת ההסתפקות ושינקבל הטוב מאת האלהים ואת הרע בסבר פנים יפות. ואם נתן ה' לאיש טובה פללית עינו תשבע מן העושר שהוא וראוי שיידמה בלבו פאלו הטובה היא נתונה לו לבדו ואין לאחר חלק עמו וכזה יגדיל מתנת הקב"ה ויראה עינו רחבה ולבו שלם עם ה'.

וכאשר רע יבוא מן השמים על ראשו לבדו ועל קדקדו חמסי ירד צרה ויגון ימצא לא יקבלנה אלא פאלו היא צרה הבאה לרבים באופן שימל כעסו ודאבון לבו ולא יצטער יותר מדאי ותהיה בעיניו חצי נחמה.

לכן כל איש מישראל אחרי התנחלו את הארץ הטובה זבת חלב ודבש אשר נתן לו ה' לא יאמר זו היא מתנה טובה שנתן הקב"ה לנו וכל ישראל שונים בה אלא יחשוב שהטוב הוא לו לבדו למען הרבות "שוש ויאדיר שמחתו וששון לבו".

ע"כ צוה שייאמר הגדתי היום כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. לתת לי לא נאמר.

יורה ויגיד שהוא פא לבדו אל הארץ שנשבע ה' לתת לכל ישראל ויפיר חסדי האל פאלו נתונים נתונים הנה לו לבדו מה שאמר ה' לתת לכלם בכלל. פכפתוב בהגדה בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו פאלו הוא יצא ממצרים.

פדי לתת גדולה ליוצר בראשית פאלו הטובה נתונה בשבילו ועליו לתת תשואות חן. והוסיף ללמדנו הדבר בהפכו גם בצרות ורעות באמרו כי מתחילה אם לכן שבקש לעקור

את הפל הִיָּה מֵרִיעַ לַיַּעֲקֹב אֲבִינוּ וְהִיָּתָה נְחֻשְׁבַת הַרְעָה לְאָבִי בַּפֶּרֶט לוֹלִי רַחֲמֵי ה' שֶׁהַחֲלִיף שֶׁעָבְדוּ בַּמִּצְרַיִם וְשָׁמָּה הִיָּה לְגוֹי גָּדוֹל בְּאֶפְסוֹן שֶׁהַרְעָה בָּאָה לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל.

ז"ש וַיִּרְעוּ אוֹתָנוּ וַיַּעֲנוּנוּ וַנִּצָּעַק וְגו' שֶׁפֶל אֱלֹהֵי הַלְחָצִים הָיוּ עַל הַפֶּלֶל וְהַקֶּהֶל וְזֶה לָנוּ חֲצִי נְחֻמָּה. כִּי אֲמַנָּם מִי זֶה אָמַר שֶׁמִּפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב פְּלוֹמֵר הַרְעוֹת לְשׁוֹן רַבִּים וְהַטּוֹב לְשׁוֹן יַחֲיד הוֹאִיל וְהַרְעוֹת הַבְּאוֹת מִיַּדֵּי ה' הֵם עַל הַפֶּלֶל וּבַעֲבוּר זֶה הַיַּחֲדִיד אִינוּ מִצְטַעֵר כֹּל כֹּף אֲבָל הַטּוֹב בָּא לְכָל אִישׁ וְאִישׁ וְלָכֵן יִשְׁמַח וַיִּגַּל בּוֹ בְּיַתֵּר שְׂאֵת.

וּמֵבִיא הַבִּיכּוֹרִים מִסֶּפֶר הַרְעוֹת דָּרָךְ כְּלָל וְרַבּוּי וְהַטּוֹבוֹת בַּפֶּרֶט וְהוּא בְּהֵנָּה חוֹשֵׁב עֲצָמוֹ לַיַּחֲדִיד. בְּאֶמְרוֹ עוֹד הִנֵּה הִבְאֵתִי אֲשֶׁר נִתְּתִי לִי מִבְּשָׂרָךְ הַכְּתוּב כִּי כֹאֲשֶׁר תִּלְךָ בְּדָרְךָ טוֹבִים כְּסֹדֵר הַזֶּה יֵאָנֶה לָךְ שֶׁתִּשְׁמַח בְּאֵמֶת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהֵיית שְׂמַח אִם חֲשַׁבְתָּ הַטּוֹבָה עַל הַפֶּל וְלֹא לָךְ לְבַדְּךָ לְכִי שֶׁתִּחְשֹׁב לָךְ לַעֲצָמָךְ כֹּל הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' לְכָל הָעַם וְשִׂמְחָתָךְ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן ה' לָךְ וּלְבִיתְךָ שֶׁתִּשְׁמַח כְּאֵלוֹ נָתַן ה' כֹּל הַטּוֹב לָךְ וּלְבִיתְךָ לְבַד וְלֹא לַאֲחֵרִים וְתִאֲמִין כִּי הַטּוֹב הַהוּא הוּא לָךְ לְבַד וְכָל הַנְּהַגִּים עִמָּךְ כְּאֵלוֹ הֵם עֲבָדֶיךָ וְאַתָּה זֶן אוֹתָם וּמְפָרְנִסָם מִשְׁלָךְ.

וְעַל כֵּן אָמַר אַתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ פִּירוּשׁ תִּשְׁמַח אַתָּה רֵאשׁוֹנָה וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ כִּי הֵם עֲבָדֶיךָ וְסֻמוּכִים עַל שְׁלֻחְנָךְ: ד"א אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי לֹא הִיָּה לוֹ לומר אֵלָּא מֵאֲבִיד אָבִי לִי יִשָּׁבוּ עַל פִּי הַדָּרֵשׁ שֶׁהָרִי אוֹבֵד הוּא פּוֹנֵעַל עוֹמֵד בְּעֲצָמוֹ שֶׁל פּוֹנֵעַל כְּפִתּוּב (בַּמִּדְבָּר כ"ד) וְגַם הוּא עַדֵי אֲוֹבֵד.

לְזֶה אֲחֻשׁוֹב לְכִי פִּשׁוּטוֹ שֶׁכִּינּוֹן אֵל תִּרַח אָבִי אֲבָרְהָם שֶׁהִיָּה אֲרַמִּי אוֹבֵד וְהוֹלֵךְ לֵאבּוֹד עוֹבֵד ע"ז. וְבֵא הַקּוֹרָא כְּמִזְכִּיר סֹדֵר תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁבִּימֵים הֵהֵם אָבִיו הִיָּה אֲרַמִּי נֶאֱבֵד וְנִשְׁמַד וְאַח"כּ יָרַד אָבִיו יַעֲקֹב לַמִּצְרַיִם וְכו' וְהַקְרִיבָם ה' יִתְבָּרַךְ לַעֲבוֹדָתוֹ וּפְעַם יִדְבַר עַל תִּרַח וּפְעַם עַל יַעֲקֹב וְכָל תּוֹלְדוֹתָיו הוּא מוֹנֶה בְּסֹדֵר זְמַנִּים קוֹדֵם לְכֵן: וְעֵנִית וְאַמְרַת לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ: לְכִי שֶׁאֲמַרו חז"ל (א) כֹּל הַפָּרִים קוֹלוֹ בְּתַפְּלָתוֹ הָרִי זֶה מְקַטְנֵי אֲמָנָה וְהַטַּעַם שֶׁכֹּל מְגַמְתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַעֲבָרִים שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וּמִתְכַּוֵּן וַיִּחְשְׁבוּהוּ לְאִישׁ חֲסִיד.

וּבְהַכְרַח צָרִיךְ שֶׁעַד הֵנָּה אֵינָם חוֹשְׁבִים אוֹתוֹ לְכֹף הוֹאִיל וְצָרִיךְ לְאֲמָנָה שֶׁיִּאֲמִינוּ בּוֹ. וּרְאֵי! אִם כֵּן שֶׁהוּא מְקַטְנֵי אֲמָנָה שֶׁאֵינָם מֵאֲמִינִים בּוֹ כֹּאֲשֶׁר יִבְקֹשׁ לַעֲשׂוֹת שֶׁיִּאֲמִינוּהוּ.

עַל כֵּן כֹּל אָדָם יִתְפַּלֵּל בְּקוֹל גְּמוּף שֶׁלֹּא יִחְשְׁדוּהוּ לְמִבְקֵשׁ אֲמוֹנוֹת. אֲבָל כְּשֶׁאָדָם מִתְפַּלֵּל בִּינּוֹ לְבֵין אֱלֹהֵיו וְאֵין שׁוֹם אָדָם רוֹאֶה אִזּוֹ יָכוֹל לְהָרִים קוֹלוֹ.

וְלָכֵן פִּירוּשׁ רש"י וְעֵנִית וְאַמְרַת בְּהִרְמַת קוֹל כְּלוֹמֵר כָּאֵן הוֹתֵרָה לוֹ הִרְמַת קוֹל לְכִי שֶׁהוּא לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ וְלֹא יִשָּׁב אָדָם שֵׁם: וְלֹא תִסּוֹר מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאל וְגו': גַּם זֶה בְּרַכָּה הִיא.

מִבְּשָׂרָךְ שֶׁלֹּא תִסּוֹר מִכָּל הַדְּבָרִים הוֹאִיל וְתִרְגִּיל עֲצָמָךְ לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת בְּנֻדָּאֵי לֹא תִסּוֹר מִכָּל הַדְּבָרִים וּבְהַכְרַח תְּהִי צְדִיק הַרְבֵּה: יִתֵּן ה' אֶת מִטֵּר אֲרֻצָּךְ אֲבָק וְעֶפֶר מִן הַשָּׁמַיִם יָרַד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׁמַדָּה: כִּפִּי הַנְּחָשׁוּב בְּחֻקְמַת הַטַּבַּע (ב) הַמְטֵר סוּחַף בְּטִיפִין עֲבִים בְּזַעַף כֹּאֲשֶׁר הָעֵב נִיחַף סְמוּף לְאֲרֻץ.

ובהפך פֶּאֶשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִמָּקוֹם גְּבוּהַ שְׂבָאוֹר יִתְפָּרְדוּ הַטִּיפִין לְגֶשֶׁם דְּקָה מִן הַדְּקָה. וְהִנֵּה הַפֶּטֶר בְּדַמּוֹת הָרֵאשׁוֹן הֵם גִּשְׁמֵי בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת לְהַחִיּוֹת בָּהֶם נֶכֶס כָּל חַי.

וְהַשְׁנִי לֹא יוֹעִיל אֲלֵא לִירֵק עֹשֵׁב בְּשֹׁטַח הָאָרֶץ. אֵימִם הַכְּתוּב כִּי גַם כְּשִׁיִּצְטָרְכוּ הַשָּׁמַיִם לְתַת גִּשְׁמֵיהֶם יִצְוֶה ה' בָּהֶם אֵת הַקִּלְלָה שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אֲלֵא בְּדַמּוֹת הַשְׁנִי שֶׁלֹּא לְרוֹת צְמָאֵם בְּאִנְפֹן שֶׁיֵּרֵד הַגֶּשֶׁם דֶּק דֶּק כְּאֲבָק וְעֶפֶר וְהַטַּעַם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עֲלֵיהֶם גְּבוּהַ מֵעַל גְּבוּהַ עַד שֶׁדֶּק לְעֶפֶר הַדֶּק הֵיטֵב: אִשָּׁה תֹאֲרֵשׁ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגְּלֶנָה בֵּית תְּבִנָּה וְלֹא תֵּשֵׁב בּוֹ כָּרֶם תִּטַּע וְלֹא תַחֲלִלְנּוּ: מַה שֶׁלֹּא אָמַר בֵּית תְּבִנָּה וְאִישׁ אַחֵר יֵשֵׁב בּוֹ וְכֵן כָּרֶם תִּטַּע וְאִישׁ אַחֵר יַחֲלִלְנּוּ כְּדַמְיוֹן מֵאֲמָרוֹ בְּאִשָּׁה.

לְפִי שְׁיִיכֵל אָדָם לְבָנוֹת בֵּית וּלְיִטַע כָּרֶם לְהַשְׁכִּירֵם לְאֲחֵרִים וְהֵם יֵשְׁבוּ בָהֶם וְיִהְיֶה לוֹ רִינוּחַ בְּדָבָר כְּאֵלּוֹ יֵשֵׁב בָּהֶם מִשָּׂא"כ בְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לְהַשְׁכִּירָה לְאֲחֵר: בְּבִקְרָתָא מִי יִתֵּן עֶרְבִי וְגו' מִפְּחַד לְבָבָהּ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמְרָאָה עֵינֶיהָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כֵּן מְנַהֵג (ג) הָאִישׁ הִירָא וְשִׁנְפֵּל עֲלָיו פְּחַד פְּתָאוּם הַתְּבַלְבֵּל רְאִינִית עֵינָיו וְיִרְאֶה דְמִיוֹנוֹת וְצוּרוֹת תְּמוּנוֹת לְנִגְדַת עֵינָיו יִבְעֲתוּהוּ כְּמִרְיֵי יוֹם וְאֵין דְּבָר הוֹאִיל וּמִחֲשָׁבְתוֹ מְטוֹרְפֵת וְיִרְאֶה בְּעֵינָיו וְיִדְוֶמָה לוֹ מַה שֶׁאֵין לוֹ שַׁחַר: וְיִקְרָא מִשָּׂה וְגו': הַמְּסוֹת הַגְּדוּלָּתָא אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיהָ וְגו': וְלֹא נִתֵּן ה' לָכֶם לֵב וְגו': כְּנוֹנֵת הַמֵּאֲמָר כִּי אֵין בְּעַל הַגִּס מְכִיר נִסּוֹ.

כְּדָבָר הָאֲמוּר בְּפִרְשֵׁת בָּא בְּפִסּוּק לֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרַעָה. וְלֹא נִבִּיט גְּדוּלָּת הָאֲנוּחוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲלֵא אַחֵר נִסְעָם מְעִינֵינוּ.

כִּי אֲמַנְם הִתְרַגַּל בָּהֶם מְבִיא לְיַדֵי בְּזִיוֹן וְנִחְשָׁבְם לְטַבַּע וְלֹא לְפִלְא. כִּכָּה דְבָר מִשָּׂה אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּמָּה נִיִּסִים וְנִפְלְאוֹת הַמְּסוֹת הַגְּדוּלוֹת וְהִיד הַחֲזוֹקָה אֲבָל לֹא הִכְרַתֶּם אוֹתֶם וְלֹא יִדְעַתֶּם אֲלֵא עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּבַר עֲבָרוֹ חֲלָפוֹ לְמוֹ כְּאֵלּוֹ לֹא הָיָה לָכֶם עֵין רוּאָה וְאִנּוֹן שׁוֹמְעֵת: וְשִׁמְרַתֶּם אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכַּלּוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: כָּל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמַשׁ יִקְדָּם הַלְמוּד וְהַשְׁכָּלָה בּוֹ כִּי אִיֶּךָ יַעֲשֶׂה אָדָם דְּבָר וְלֹא לְמַדּוֹ? (ד) לֹא כֵן בְּדַבְרֵי ה' וְאֲמוּנָתוֹ אֲשֶׁר יֵיטֵב בָּהֶם הַעֲשִׂיָה כְּלִי לְיָמוּד בְּמַחֲשָׁף וּלְהַקְדִים נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע.

כִּי אֲמַנְם בְּדַבְרֵי הַתּוֹרָה תוֹעֵלֵת רוּחְנֵי אֵין בּוֹ לְיָמוּד רְאִיָה אוֹ מוֹפֵת וְכָל הַמְרָבָה לְעֶסְנוֹן בָּהּ יוֹסִיף לְהַפְלִיא פִּלְא בְּרוּחְנֵי וּבְמוֹשְׁפָלוֹת כְּפָתוּב בְּסִפְרֵי כְּלִי יִקְרָ בְּפִרְשֵׁת נְצָבִים בְּפִסּוּק לֹא נִפְלְאוֹת הֵיא וְלֹא רַחוּקָה.

וְדָבָר הַמּוֹבֵן בְּלִימוּד כְּאֲשֶׁר לָמַד אִישׁ בּוֹ הַטַּעַם כְּכָר יִדַע תוֹעֵלְתוֹ וְיַעֲשֶׂנוֹ לְתַכְלִית הַתּוֹעֵלֵת. אוּלַם הַתּוֹרָה וְהַמְצָנָה אֵין בָּהֶם טַעַם וְשִׁמְרַתֶּם הֵיא טַעַמָם כִּי אֵין מוֹפֵת לְאֲמוּנָה וְכֵאֲשֶׁר יַעֲשׂוּם יְבִינּוּ בָהֶם תוֹעֵלֵת רַב.

הַלְכָּה הָיָה מִן הַהִכְרַח שֶׁיִּקְדִימוּ יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע וְהָיָה רְאוּי שֶׁיַּעֲשׂוּ כְּדִי שֶׁיִּשְׁמָעוּ סוּדוֹת הַתּוֹרָה וְיִפְתָּחוּ לָהֶם שַׁעֲרֵי בִינָה אַחֵר הַלְיָמוּד וְהַעִיּוֹן. וְיָפָה אָמַר מִרַע"ה וְשִׁמְרַתֶּם וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכַּלּוּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן שֶׁלֹּא כְּדָרָה שְׁאָר הַחֲכָמוֹת: פְּרִשֵׁת נְצָבִים אַתֶּם נְצָבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם לְפָנֵי ה' אֲלֵהֵיכֶם רְאִישֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זַקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: אֲמַת וְנִכּוֹן כִּי אֵת אֲשֶׁר יִקְרִיב ה' לְעַבְדוֹתוֹ אֲדַנּוֹת יִתֵּן לוֹ וְעַבְדֵי מְלָךְ מְלָךְ.

וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם לְהִתְקַרֵּב לְפָנָי ה' לְעִבּוֹד בְּבְרִיתוֹ נַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְקִצִּין יִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא מִמַּעַלְתּוֹ. לָכֵן פֶּאֶשֶׁר יִתְיַצְּבוּ נִצְבִּים כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְפָנָי ה' לְעִמּוּד לְשֵׁרֶת וּלְכַרֵּף בְּשִׁמוֹ נַעֲשׂוּ כָּלֵם רְאִשִׁים.

כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם מְשַׁבַּח וְאוֹמֵר אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כָּלְכֶם לְפָנָי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְזֶה לְכֶם לְגִדּוּלָה כִּי רְאִשֵׁיכֶם כָּל שְׁבֻטֵיכֶם זְקִנֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְכָלְכֶם רְאִשִׁים וְשׁוֹפְטִים וְאִין מִכֶּם מִי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה לְרֹאשׁ: לְעִבְרָה וְגו' כּוֹרֵת עִמָּךְ הַיּוֹם: לְמַעַן הִקִּים אֹתָךְ הַיּוֹם לֹו לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לָּךְ לְאֱלֹהִים וְגו': אָבֵל לֹא אָמַר וְהוּא יִהְיֶה לָּךְ הַיּוֹם לְאֱלֹהִים כִּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעַן הִקִּים אֹתָךְ הַיּוֹם? וְהַדְּבָר הוּא כִּי (א) כֹּאֲשֶׁר קִבְּלָנוּ עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם פְּעַם אַחַת בְּלֵב שְׁלֵם וּבְנִפְשׁ חֲפֵצָה אִין לָנוּ עוֹד רְשׁוֹת לְחִזּוֹר בָּנוּ וּלְהִנָּחֵם.

כִּי ה' אֱלֹהִים קָנָא וְנוֹקֵם וְיִמְלוֹךְ אַז עָלִינוּ בְּחִימָה שְׁפוּכָה וּבְזָרוּעַ נְטוּיָה. וְהִטְעַם כִּי הִי"ת אִינוּ כְּשֶׁאָר הָאֲדוֹנִים אֲשֶׁר פְּעַם יִיטִיבוּ וּפְעַם יִרְעוּ וְרוֹב הֶהְמוֹן יַעֲזְבוּ מִלְּעִבּוֹד שְׁלִטוֹן כֹּאֲשֶׁר לֹא יִיטִיב לוֹ.

וְהִי"ת טוֹב וּמְטִיב לְכָל. וְכֹאֲשֶׁר עָלָה בְּמַחְשַׁבְתָּנוּ לְקַבְּלוֹ לְאֲדוֹן וּנְשַׁכִּיל בְּשִׁפְלָנוּ שִׁישׁ עֵינָה וּמְצוּי בּוֹרָא שְׁמַיִם וְנִנְטִיחֶם וְרֹאיוּ לְעִבְדוֹ מְדוּעַ נַעֲזוּבָנוּ אֲנַחְנוּ אִין זֶה כ"א מְרֻעַ לֵב עַל כֵּן רְאוּיִים הִיִּינוּ לְעוֹנָשׁ.

אֲמָנָם שְׁאָר עַמֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא קִבְּלוּ מַלְכוּתוֹ לֹא יָדְעוּ אֵת ה' וְלֹא הִפְרִירוּהוּ אִין מִדִּין וּמִשְׁפָּט הִי"ת לְהַעֲנִישָׁם וּלְהַכְרִיחָם בְּעַל כְּרַחֲם לְעִבּוֹד לְמַצּוֹתָיו. וְהִנֵּה לָּךְ טַעַם רְאוּי לָמָּה כָּל עַמֵי הָאָרֶץ יַצְלִיחוּ עֲתָקוּ גַם גָּבְרוּ חֵיל וְאִין לָהֶם שְׁכָר בְּעַמְלָם.

זֶהוּ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב כּוֹרֵת עִמָּךְ הַיּוֹם לְמַעַן הִקִּים אֹתָךְ הַיּוֹם לֹו לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לָּךְ לְאֱלֹהִים. כִּי כֹּאֲשֶׁר יָקִים אוֹתָנוּ יוֹם אֶחָד לֹו לְעַם וּפְעַם אַחַת, הוּא יִהְיֶה לָנוּ לְאֱלֹהִים לְעוֹלָם וְעַד אִף בְּעַל כְּרַחֲמֵנוּ עַל אֲפָנוּ וְעַל חַמְתָּנוּ: וְתִרְאוּ אֵת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלוּלֵיהֶם עַץ נֶאֱבָן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עֲמָהֶם: נִרְאִים דְּבָרֵי מוֹתֵר אֲשֶׁר עֲמָהֶם וּלְלֹא צוֹרָךְ? אִם לֹא כִּי זֹאת רְעָה חוֹלָה הִיא בְּעֵינֵינוּ כֹּאֲשֶׁר נִרְאָה עַמֵי הָאָרֶץ וְטוֹב לָהֶם וְיִשְׂרָאֵל נּוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ בְּצָרוֹת תְּכּוּפוֹת וְרַבִּים מְכֹאֲוִבִים.

וְזֶה יָבִיא לְאָדָם לְהִתְמַרְמֵר וּלְהִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלָפֵי מַעֲלָה כְּאֵלוּ אִין הַשְּׁגָחָתוֹ עַל בְּרוּאָיו עַד שִׁיבִיאוֹם לְעִזּוֹב וְשׁוֹרֵם וּלְעִבּוֹד עַץ אֲבָן כְּגוֹיִם הַמַּצְלִיחִים. כִּי יִרְאוּ אֵת שְׁקוּצֵיהֶם עַץ נֶאֱבָן וְאֵפ"כ כֶּסֶף וְזָהָב רַב עֲמָהֶם הוֹלְכִים וּמַצְלִיחִים בְּעוֹשֶׁר וְכָבוֹד.

וְאֲמָנָם כְּכֹר הַתִּיר הַסֶּפֶק הַזֶּה לְמַעֲלָה בְּסוּמָה כֹּאֲשֶׁר פִּירְשָׁנוּ ד"א לְגִלְגַּל הַפְּתוּב עַל הַגּוֹיִם עַע"ז אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ אֶל אֱלֹהֵיהֶם הַמְּנוֹבָחֵר אֶלָּא הַפְּחוֹת וְיַעֲשׂוּ שְׁקוּצֵיהֶם וְגִלוּלֵיהֶם מִעַץ נֶאֱבָן וְאֵפ"כ שִׁישׁ עֲמָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב וְגַם הִנֵּה בְּאִמְתַּחְתָּם: וְהִנֵּה בְּשִׁמְעוֹ אֵת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְגו': עַד וּמָחָה ה' אֵת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: לְפִי שֶׁאִין נַעֲשֶׂה פְתָגָם הַרְעָה מִהֲרָה עַל כֵּן מְלֹא לֵב הָאָדָם לַעֲשׂוֹת רַע.

(ב) וּמַעוֹלָם לֹא בָּא הָעוֹנָשׁ תְּכַף אַחַר עֲשִׂיית הַעֲבִירָה. וְזֶה מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם לְהַגְדִּיל עוֹנָשׁ הַחוּטָא כִּי אֵלוּ הִנֵּה בָּא מִיָּד אַחַר הָעוֹן הַנֵּה לֹא הִנֵּה מִתְגַּדֵּל עוֹנָשׁוֹ בְּעֵינָיו בְּיָדְעוֹ שֶׁאוֹלָתוֹ תִּסְלַף דְּרַכּוֹ וְעוֹנוֹנְתּוֹ הִטּוּ אֵלָה וְיִרְאָה בְּעֵינָיו וּבִלְבָבוֹ יָבִין כִּי בְּמִשְׁפָּט בָּא עָלָיו.

אָמַנְם אַם בָּאוּ יָמֵי הַרְעָה לְאַחַר זְמַן כְּאַשֶׁר הַחוּטָא שְׂכַח חֻטְאוֹ הִנֵּה יִתְקַצֵּף בְּמַלְכוֹ וּבְאַלְהֵיו
וּפְנֵה לְמַעְלָה וְעַל ה' יִזְעַף לְבוֹ לְאֹמֵר מַה זֹאת עָשָׂה אֱלֹהִים לְנוֹ? מַה פָּשְׁעִי וּמַה חֻטְאַתִּי!
וַיִּתְרַבֶּה הָעוֹנֵשׁ בְּעֵינָיו לְאִין חֶקֶר.

וְנֹה מַחֲסְדֵי ה' לְכַפֵּר עוֹן גָּדוֹל בְּעוֹנֵשׁ מְעַט כְּאַשֶׁר אֲמַרְנוּ בְּפִרְשַׁת וַיִּצָּא יַעֲקֹב. וְעוֹד טַעַם
אַחַר כִּי אֵלֹהֵי ה' יִזְעַף תְּקַף הַחוּטָא אִם כֵּן בַּל יִרְאֶה בַּל, יִמְצָא עוֹד נוֹשֵׂא עוֹן וְעוֹבֵר
עַל פָּשַׁע וַיִּתְמוּ חֻטְאִים מִן הָאֶרֶץ כִּי מִי בְּעַר יִחַטָּא לְצוּד צִיד לְהַבִּיא הָעוֹנֵשׁ עָלָיו? וַיִּתְבַּטַּל
בְּאִוְנֵן זֶה רְשׁוֹת הָאָדָם.

לְכֹן כְּאַשֶׁר יִדַע הָאָדָם עִתּוֹ וַיִּבִּין שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלָיו הָעוֹנֵשׁ כְּאַשֶׁר עוֹזֵב רָשָׁעוֹ כְּשִׁישְׁמַע אֶת
דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְרוֹב תְּחִלּוֹתָיָהּ בְּאוּלֵי יִכְנַס בְּדַעְתּוֹ דַּעַת נִפְסָד הוֹלְלוֹת וְסִכְלוֹת לְאֹמֵר
כִּלְבוֹ מַה טוֹבוּמָה נָעִים לְהִיּוֹת תְּמִיד בְּחֻטָּא מְשַׁפֵּט מוֹת וּבִזְנָה לֹא תִבְאֵנָה עָלֵי רַעוֹת וְאִף
שְׁלוֹם וְאַמֶּת יִהְיֶה בְּיָמֵי כְּאַשֶׁר אֶהְיֶה בְּתוֹךְ הָעוֹן וּבְכָל עֵת שְׁבִפְשָׁרֵירוֹת לְבִי אֶלָּהּ.

כְּאַמְרָם לִירְמִיָּהּ (יִרְמִי' מ"ד) וּמִן אִזְ חֲדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וּגו' חֲסַרְנוּ כָּל וּגו' וְכֹן
דְּבָרֵי אִשָּׁת אִיּוֹב (אִיּוֹב ב') עוֹנֵד מַחְזִיק בְּחַוְלָתָהּ בְּרַף אֱלֹהִים וּמוֹת שֵׁישׁ לְתַמּוֹה בְּדַבְרֵיהָ
כִּי מִי יֹאמֵר לָהּ שְׁבַקְלָלוּ ח"ו ה' מִיָּד יָמוּת? אֶלָּא שְׁהַטַּעַם כְּאַשֶׁר אֲמַרְנוּ שְׁהִיא לְגִלְגָּה
עָלָיו עַל רַצוֹתוֹ לְהִיּוֹת טוֹב וַיִּשָּׁר וְלְהִיּוֹת תְּמִיד בְּצַרְתָּ נִפְשׁוֹ כְּמִנְהַג כָּל הַצַּדִּיקִים שְׂאִין
לְהֵם שְׁלֹנָה בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנֹה אֲמָרָה עוֹד אַתָּה כְּדַרְכָּךְ לְהִיּוֹת תָּם וַיִּשָּׁר וְלִסְפּוֹל יְסוּרִין הַחַזוֹק
בְּמַדְתָּךְ תְּמִיד וּבְרַף אֱלֹהִים וּמוֹת וְכָל יָמֶיךָ מְכֹאֻבִּים כְּאַשֶׁר תִּהְיֶה מְמַבְרָכִי אֱלֹהִים וְהוֹלְכִי
בְּדַרְכֵי כִּכְלָב שֶׁב עַל קִיאוֹ.

הוֹדִיעַ הַפְּתוּב לַעֲנוֹת כְּסִיל כְּאַנְלָתוֹ. וְאִם יֵשׁ לָךְ אָדָם יִחְשׁוּב כְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה אִף ה' יִלָּד
עִמּוֹ בְּקָרִי וּמִיָּד יִשְׁלַח בּוֹ חֶרוֹן אַפּוֹ כִּי אִזְ יַעֲשֵׂן אִף ה' וּגו' יִרְצָה בַּיּוֹם הַהוּא תְּקַף לְעַבְיָרָה
שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ וְרַבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים וְלֹא בְּזַרְעוֹ עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים:
ד"א (ג) כִּי אָמַנְם שְׁתַּכַּף אַחַר הַפָּשַׁע לֹא יִדִּין ה' וַיִּזְעַף הָאָדָם שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ לְכַבּוֹד עֲצָמוֹ
הוּא דוֹרֵשׁ וּשְׁהִי"ת בַּעַל נְקָמוֹת נְקוּם יִנְקוּם לְכַבּוֹדוֹ נִגְדַּךְ כָּל חוּטָא הוֹאִיל וּמַה יַעֲשֶׂה לוֹ
אָדָם בְּפִשְׁעוֹ וְאִם חֻטָּא מַה יַּפְעֵל לוֹ? לְכֹן ה' יִחַרָה אַפּוֹ עַל הַמּוֹרְדִים בּוֹ לְדַמְיוֹן
בְּשָׂר וָדָם יִבְקֹשׁ לְשַׁלֵּם גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ אֶל אוֹיְבוֹ אַחַר הַפָּשַׁע לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַצָּרִים אֶת
נְקָמָתוֹ וְלֹא יִהְרָסוּ עוֹד לְפִשׁוּעַ נִגְדוֹ.

וְהִי"ת אִינוּ כֵּן אֶלָּא מְאָרִיף אִף לְרַשָּׁעִים עַל כִּי פִשְׁעֵיהֶם וּמַרְדָּם אִינָם נוֹגְעִים בּוֹ. עַל כֵּן
יַעֲנִישׁ כְּאַשֶׁר הַקּוֹל נִשְׁכַּח מִהַמְרָד וְהַפָּשַׁע לְשַׁפּוֹט תְּבַל בְּצַדֵּק בְּכָל הַחַי בְּכָל בְּשָׂר וַיִּהְיֶה
הַדִּין דִּין אֱמֶת עֲשׂוּי וְלֹא מַצַּד נְקָמָה לְהַנְקָם.

עַל כֵּן כְּתוּב בְּפִרְשָׁה הַזֹּאת שֶׁאִם יֵשׁ לָךְ אָדָם יֹאמִין הוֹאִיל וְלֹא יַעֲנִישׁ ה' אַחַר הַעַבְיָרָה
מִיָּד א"כ אִין שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְכָל רַשָּׁע טוֹב לוֹ כְּאַשֶׁר אֲמַרְנוּ. אִזְ ה' יַעֲזוּב
מִדְּתוֹ וּכְדִי לְהוֹצִיא מִלֵּב הַמִּינִים דַּעַת נִפְסָד כְּזֶה אִזְ יַעֲשֵׂן אִף ה' וַיִּתְפָּןשׁ גַּם הוּא בְּחֶרוֹן
אִף כְּמַדַּת בְּשָׂר וָדָם וְרַבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים עַד כִּי יִפְרִי כָּל הָאֶרֶץ בְּבִירוֹר שְׁהִי"ת מַעֲנִישׁ
עַל הַחֻטָּא לְדַמְיוֹן נוֹקַם נְקָמוֹת וּבַעַל חִימָה.

כיוצא בדבר כתוב (שמות כ"ב) וחרה אפי וחרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. כי אולם יש מקום להגיד ולהכריע שה' יתברך נוקם ומעניש על חטא כפאשר יבוא העונש על האדם מזה פנגד מזה ועל דאטפת אטפוף.

ואע"פ שהי"ת אין רצונו בזה שידע החוטא על מה העונש בא עליו לסבה שאמרנו מ"מ קשה בעיניו ענוי יתומים ואלמנות שישנה בזה מנהגו ויאהזז בחרון אף לדמיון הנזקם עד שיהרגם ויהיו בניהם יתומים ונשותיהם אלמנות וידעו ביחוד שעונש זה בא להם לנקמה: ד"א והנה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי.

פוק חזי מאי עמא דבר וסכלות מה להם כפאשר ישבעו לשקר וידברו אחד בפה ואחד בלב יחשבו באולתם להונות בדברים ולבם לא נכון עמם למען פחש ויאמינו כי אין בדבריהם ממש ואין עול במוצא שפתם הואיל ובלבם לא כן יאמרו ואין מחשבתם צרופה לפיהם.

ואולי כי כן יהיה מחשבת העם הזה אשר ישמעו את האלה הכתובה ויעשו עצמם כשומעים וכאלו ישבעו לקיימה אמנם בלבבם יביעו וידברו עתק וילחשו בקרבם להביא עליהם ברכה ולא קללה ויחשבו כי זה יעלה להם.

והנה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי שיתברך ויקרא ברכה בלבבו תמורת האלה לא זו הדרך כי לא תועיל מחשבתו ורכצה בו כל האלה וכהתל באנוש לא תהתלו בו: ואמר הדור האחרון וגו': ומה יאמר, גפרית ומלח שרפה כל ארצה.

דרך קללה יקבוהו וזעמוהו לאנמים ובנים יקללו אבותיהם לרעתם והם הם אשר יענו אל כל הגוים ויאמרו על אשר עזבו את בריו ה' וגו': כי המצוה הזאת וגו': עד בפייה ובלבבה לעשותו: כל אשר ישים אדם בנפשו לעשות יעשה (ד) וכאמר יקבל איש בדמיונו קנשי בדבר יתפעלו חושיו ומעולם לא תסור ממנו וראת הפעולה אלא תקשה בעיניו יותר כמאמר שלמה (קהלת ז) כל זאת נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני רחוק מה שהיה ועמק עמוק מי ימצאו רצונו שפאשר ארצה ללמוד חכמה אבל אקבל בדעתי קנשי מה בלמודה עד שאחשוב שהיא רחוקה ממני כבר יצא מזה שהחכמה תתראה בעיני יותר רחוקה ממה שהיתה ועמוקה משאול ולא אמצאנה עוד.

על פן הזהירנו הפתוב לבל נאמר פדבר הזה במצות האלהים אלא נעמיק בדמיונו שהיא קרובה לנו עד שפפיה ובלבבה לעשותה: כי הוא חייב וארץ ימיה לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיה וגו' לתת להם: לתת לכם לא נאמר? לפי ששמים הנה התועליות המגיעות מקנן ארץ ישראל אחד גופני ואחד רוחני כפאשר אמרנו בפרשת וישלח בפסוק ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וגו' והנה חיי העוה"ז הם חיי אבל הכלים לפני חיי העוה"ב כי שמה החיים בעולם שכלו ארוך לחזות בנועם ה' ולהדבק בקונה אשר הוא החיים הנצחיים ואמנם מרע"ה בכאן מגלה טפחים ביעוד חיי העוה"ב.

ואמר שהי"ת הוא חיינו ואנרף מינו אבל לא לשבת על האדמה הזאת אשר נשבע ה' לתת לנו ורצה התועלת הגופני שחיייהם אינם חיים אלא על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיה לתת להם שהיא העולם שכלו טוב התועלת הרוחני שהרי האבות לא אכלו מעביר הארץ וגרים ותושבים היו כל ימי מגוריהם: פרשת וילך וילך משה וידבר את

הדברים האלה אל כל ישראל: עד יהושע הוא עובר לפניך: איך אפשר שיזכר משה דבריו אל כל ישראל? ומה יודיענו עוד במאמר נילך משה אם עד הנה אל ישראל יזכר בפרשה של מעלה? ויקשה גם אמרו ויאמר אליהם אם כבר פתב ויזכר את הדברים האלה? ומדוע נתן טעם יהושע הוא עובר לפניך לאפשר לא יכול לעבור? ולומר שאינו רשאי לעבור כדברי רש"י לא שאינו יכול פי כבר נכנסה ממלכת יהושע זה אינו מספיק לפשט הפתוב שאמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא שאם פירושו שאינו רשאי על פי ה' היה לו לכתוב לא אוכל לעבור פי פן צונותי או יאמר לא אוכל ליפנס לארץ ואולם לצאת ולבוא יהיה פירושו שאינו יכול עוד לילך ברגליו הנה ונהה כגבור לרוץ אורח? ועוד מה זה שאמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום פי אם יכול הוא לנסוע בנסוע המחנה אלא שאינו רשאי מה טעם היותו בן ק"כ שנה? והנכון פאשר פירשנו בפרשת ואתחנן שבאמת לא יהיה יכול לעבור פי תשש פחו.

ושם ראינו מה שאמר לו ה' וראה בעיניך פי לא תעבור את הירדן הזה פלומר ראה שאינה יכול לעבור גם הירדן לבדו פי כשל פח הספל וכן אמר עתה שהוא זמן בא בימים ואינו פכחו אז עד שאמר לו ה' לא תעבור את הירדן הזה שלא יוכל לעבור גם הירדן.

ולפי שמשנה מלך ונגיד ואין מכבודו שילך לדבר דבריו אל כל ישראל אלא לאהרן ולזקנים פידוע. אם לא מפני מחלוקתו של קרח שהלך לדתו ולאבירם ומ"מ (במדבר י"ו) וילכו אחרי זקני ישראל לכבודו ולנשאו ברוב עם.

אמנם פאן הוא לבדו ואין איש! אתו פי רצה להודיע לבני ישראל שבטלה ממנו המלכות וניתנה ליהושע ואין לו להתנהג עוד בתכשיטה הואיל וניטלה השררה ממנו. על פן הלך הוא בכבודו ובעצמו סביב למחנה ישראל לבדו פאחד העם לדבר את כל הדברים האמורים בפרשה שלמעלה ולא פמנהגו נהג לישוב באהלו פמלך בגודד וילכו לשמוע דבריו אהרן וזקנים ומהם ילכו ללמד את בני יהודה קשט דברי אמת פי כן יאות למלך פמוהו.

אכן עתה שמלך תחתיו יהושע פינון משה בזה להראותו לבני ישראל בהלכו סביב לדבר דבריו אליהם וכדי שלא יתמהו איש אל רעהו איך מלך שר וקצין יתבזה בעיני המון עבדיו! אמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי ואינני עוד מלך עליכם לא אוכל עוד לצאת ולבוא יהושע הוא עובר לפניך ולו אף המלוכה לימוד אל קציני עם ועם שאל יתפשו ברבנות וירע בעיניהם לעזוב השררה (א) אבל ידעו להתנהג בה בעת גדולתם וידעו לעבוד פאשר ספו תמו ימי הפרנסות פאלו לא נתלבשו מעולם ממעיל הגאונה והרבנות: פי ה' אלהיה הוא ההולך עמך: מה שחזר בדבר הזה וכבר אמר ה' אלהיה היא עובר לפניך? טעמו של דבר פי הקב"ה בעון העגל הבטיחם לשלוח לפניהם מלאך (שמות ל"ג) פי לא אעלה בקרבך.

והוא ילך לפניהם כמו שנאמר (שם) פני ילכו והניחיתי לה רצונו יספמו פני וילכו קודם נסיעתכם לתור לכם מנוחה אבל לא אשב בתוך המחנה, והועילה תפילת משה שמתלך שכנתו לפניהם וגם בתוכם כמו שאמר (שם) אם אין פניך הולכים פלומר בתוכנו ויעתר לו ה' ואמר גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה שמתנה עופה אינה חוזרת וגם את זה לעומת זה עשה האלהים בא בתוכם והוא עובר לפניהם וגם את המלאך שלח.

זהו אמרו ה' אלהיך הוא עובר לפניך יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה' ירצה אע"פ שהי"ת יעבור לפניך מ"מ לא איש אל ויכזב ותאנת ה' גם שניהם גם הבטחתו ראשונה שיבוא גם המלאך בתוכם יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה' ושלחתי לפניך מלאך ולא מיבעיא הי"ת ילך לפני פם ושישלח המלאך אלא עוד בזה שלישיה שגם שכינת הי"ת תבוא בתוכם כאשר בקש משה.

לכן חזר ואמר פי ה' אלהיך הוא ההולך עמך לא ירפה ולא יעזבך: ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ וגו' ואתה תנחילנה אותם: מה שנראה מן השינוי וההפרש בין דברי משה ליהושע ובין דברי ה' אליו בפרשה למטה בעל פלי יקר השתדל לתקן.

ואמנם יש בדבריו גמגומים כלם נכוחים למבין על פן אחזה דעי אף אני, פי באמת ספר דברים פלו דברי תוכחות לישראל ויותר וביותר בפרשה הזאת כאשר הוא סוף דברי משה להפטר מן העולם וידענו כי מלת עם תורה על הפחותים שבישראל עם נכל ולא חכם גוי שאינו מקבל מרדות שופטים את שופטיהם ורוצים להיות חבירים לראשיהם.

ועד היום הזה כל ישראל יש להם חלק זה ואינם מפירים עבד שלטן על ראשם באמרם גם הוא עברי כמונו. וזאת תורת הצרעת ביניהם תהיה סבה לבל ישמעו איש לרעהו ואוי לבית שכלם ראשים.

ועם כזה קשה להשתרר עליו ולמשול בו. וצריך למנהיג שיתחזק ויתאמץ למלך על ישראל בחימה שפוכה ליטול מקל ולהכות על קדקדם כדי שישמעו וישמיעו על לב ומורא יעלה על ראשם.

והנה משה רצה להוכיחם בדבר הזה כמו שאמר למטה כי אנכי ידעתי את מריך וגו' שיבשו ויפלטו מפל אשר עשו ויקבלו את יהושע עליהם. ואגב חזא תרתי בקש משה להודיע ליהושע שעבדות הוא נותן לו לא שררות והמכשלה הזאת תסת ידו.

על פן אמר אליו לעיני כל ישראל חזק וגו' פי זהו חיזוק הנה צריך לעשותו בינו לבין עצמו אלא שרצה גם פן להוכיח את ישראל ובפעולה אחת יפעול שתי הפונות. בצויותו ליהושע בפניהם חזק ואמץ כיאתה תבוא את העם הזה וגו' כלומר השמר והספת חזק והתחזק עד מאד על העם הזה עם קשה עורף למלך עליהם ביד חזקה פי אתה תבוא את העם הזה פתרגומו ארי תעול עם עמא הדין רצונו אתה נחשב בעיניהם לחבר עד שידמה בדמיונם אתה תבוא עמם אל הארץ ולא תביא אותם פשוטר ומושל ושר צבאם ויאמינו שזכותם וזכות אבותם יגרום ולא בזכותך ובכחך זה לכן אמר אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם.

ואמנם אתה תנחילנה להם וגם תריב אתם להנחילם את הארץ פי הם לריב ולמצה יקומו הלכה זרוק מרה בהם ועשה שינהגו בה כבוד. אבל הי"ת דבר עם יהושע בינו לבין עצמו ולכן אמר הדבר לאמיתו שלא בא להוכיח את ישראל כאשר עשה משה: ד"א לעיני כל ישראל חזק ואמן פירוש אף אם אתה באולי ירא ורף הלכב מ"מ חזק ואמץ לעיני כל ישראל ולא ימס לבב העם פלכבה.

(ב) הואיל וביותר פועל משל השלטון והקצין בדלת העם וכאשר יברח הראש יברחו כלם כידוע: הנה שובב עם אבותיה וקם העם הזה וננה וגו': עד כי פנה אל אלהים אחרים: יש לדקדק בדברים האלה א' על אמרו וננה אחרי אלהי נכר הארץ מהו הזנות הזה ומה בקשתו להבין אמרי בינה האם לא יתכן אם אמר בפירושו ויעבוד אלהי נכר הארץ כמשמעו ולא יבקש לפתרו בלשון זנות? ב' בלשון אלהי נכר הארץ מדוע ייחד העבירה באלהי נכר הארץ והיא ואם לא? הנה אליה הארץ האם? הנה מותר לזנות אחריו? ומה יכריחם אל הזנות לפי שהוא אלוה הארץ יותר מאם הנה אל נכר מארץ אחרת? ג' אשר הוא בא שמה בקרב שאלו רצונו בארץ אשר ישראל בא שמה לשבת בה מדוע בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר ולא פתב אשר אני נותן להם? ד' בהתודות ישראל חטאתם לאמר הלא על פי אין אלהי בקרבי וגו' יראה מזה שמודים על פשעם וחטאתם הגידו לא כחזו ואם פן יקשה היאך הי"ת עוד יסתיר פניו מהם אחר שחזרו בתשובה ומודה ועוזב ירוחם? ה' על אשר פינה שם הי"ת עליו ואמר על פי אין אלהי בקרבי ולא על פי אין ה' בקרבי או על פי אין אלהים בקרבי מבלתי שיפרט אלהי ובכפל הנראה בדברים כי הנה פתב בפסוקים האלה ביום ההוא שלשה פעמים לאין צורך וחרה אפי ביום ההוא ואמר ביום ההוא אסתיר פני ביום ההוא? גם ואנכי הסתר אסתיר סתירות שתיים? וכן על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים כל אלו כפל ודברי מותר? ז' בטעם הסתר פנים שאמר על כל הרעה אשר עשה וגו' וכבר נזכר למעלה מה הנה עון יעקב שנאמר וקם העם הזה וננה? ח' כי פנה אל אלהים אחרים ולא אמר כי עבד אלהים אחרים הנה בזה ראינו שלא יפרש חטאם עבודת אלילים בפירושו אלא יתפוש בלשון זנות ופגניה אליהם? צריך לשום לב על הדבר.

תשובתו כאשר נשגית בדברי חז"ל [על] (שופטים ח') וישמיו להם [בעל] ברית (לאליהם) [לאלהים] זה [בעל] זבוב [בעל] [אלהי] עקרון. מלמד שכל אחד עשה דמות ראתו ומניחה בתוך כיסו ובפרק רבי עקיבא דייקו התוספות מדכתיב ברית דמשמע שפרתו לה ברית להיות כל שעה אצלם.

זה דרך ונימוס כל האנמות מימי קדם הביאו אלוה בידם עשוהו כתבנית איש כתפארת אדם וכמו כן ברומי ובכל הארצות בזמן שהיו ישראל בשלונה על ארצם כל אחד ואחד הנה לו אלוה לעצמו בענין שכל איש ואיש ישם מגמתו ומאוויזו אל אלוה פרטי מהמון האלילים וניחנו בביתו ובחדר משפיתו לשמרו מפל צרה קראום אלילים פינאטי ובסורם מעליו יאמינו שיסור מהם כל טוב.

לכן רבה שנאת לבן וירב בייעקב בראשית ל"א) למה גנבת את אלהי בחשבו סימן רע לביתו ולמשפחתו. אולם הי"ת להזהיר ישראל ולהבדילם מן העמים צנה שלא ישתמשו בשום תמונה וצורה ולכן אמר למשה עבדו עתה בדברו הנה ידעתי כי בשכונן ישראל בארץ כנען ויראו מעשה הגוים שהם כל איש יראתו בחיקו ובקרבו הוא יושב ינו גם הנה אחריהם.

ולא שיעבדום לאלילים אלא שיהיה לבם נוטה למנהגם כי כן דרך הזונים באמרים גם אנו רצוננו לראות את מלכנו ירצה שייטב בעיניהם נימוס והרגל הגוים להציב להם ציון. ולהעמיד שכנית דמות האלוה בתוכם זהו שאמר וקם העם הזה וננה אחרי אלהי

גַּבַר הָאֲרֶץ הָרָצוֹן שִׁילְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַיִּתְאוּוּ תַּאֲוָה לְמִנְהַגָּם אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבוֹ כְּלוּמֵר שְׂאֵלְהִי גַבַר הָאֲרֶץ הֲהִיא הוּא מִנְּחָ בְּתוֹךְ כִּיסָם וְתָמִיד בְּקִרְבֵּי הָאֲרֶץ הוּא יוֹשֵׁב לֹא כְּאֵלֵינוּ אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלֵךְ עוֹלָם אֲשֶׁר אוֹכְלָה קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שׁוֹמְעִים וְתִמּוּנָה אֵינְכֶם רוֹאִים.

וּבְזֶה מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיהֶם כֹּאֲלוֹ עֲזוּבוֹנֵי וְהִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי שְׂכַרְתִּי אֶתְּם שְׁלֹא לְהִסְתַּפֵּל בְּתִמּוּנָה וְצוּרָה לְכָרוֹת בְּרִית לְצוּרוֹת לְהִיּוֹת כֹּל שְׁעָה אֶצְלָם כְּבַעַל זָבוּב. וּלְפִי שְׁהִרְהוּר עֲבוּדָה זָרָה הַקַּב"ה מְצַרְפָּה לְמַעֲשֵׂה דְכַתִּיב (יְחֻזְקָאֵל י"ד) לְמַעַן תִּפּוּשׂ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּלַבָּם כְּדֹאֲמָרֵי בְּקִדּוּשֵׁינָא עַל כֵּן מִיָּד בַּיּוֹם הַהוּא וְחָרָה אִפִּי וְהִסְתַּרְתִּי כְּפָנֵי מַהֵם וְהָיָה לְאָכֹל אַע"פ שְׂבִיּוֹם הַהוּא בְּאֲשֶׁר הֵם שָׁם לֹא חֲטָאוּ אֶלָּא בְּמַחְשָׁבָה.

וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁיִמוּ עַל לֵב לִוְמֵר מִדּוּעַ אֲנִי רַע לִי כִּי אֵין זֶה כ"א מְרוּעַ מִחֲשׁוֹבוֹתֵי מִחְשָׁבוֹת אֲנִי שְׂאֵמְרֵי אֵיכָּה יַעֲבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם מִנְּחָ בְּתוֹכָם מִי יִתֵּן וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ אֶת הַצָּרָה הַזֹּאת.

הִנֵּה הוּא לֹא כֵּן יְדָמָה אֶלָּא עוֹד טֹנְמָאֲתוֹ בּוֹ לְחֻשׁוֹב שְׂבָאוֹ הָרְעוֹת עַל כֵּי אֵין אֱלֹהֵיו בְּקִרְבוֹ פִּי עַל כֵּי אֵין דְּמוּת הָאֱלוֹהִים לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כְּדִרְךָ הַגּוֹיִם לְהַצִּילוֹ מִרְעָתוֹ. הֲלֹא עַל כֵּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבֵי בְּבִיתִי וּבְחוּמוֹתֵי מְצֻאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה.

וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא גַּם בְּזֶה לְהוֹדִיעֵנוּ רוּעַ לִבְבוֹ כִּי אִף בְּרַגַע הַצָּרוֹת לֹא יָשׁוּב מִמַּחְשַׁבְתּוֹ הָרַעָה בְּאֲנֹפֶן שְׂאֵף בַּיּוֹם הַהוּא יִרְשַׁע וַיִּפְשַׁע בְּאֲמוּנָתוֹ הַנִּפְסָדָת כְּכֹלֵב שָׁב עַל קִיאוֹ. הַלְכָּךְ רָאוּי שְׁהִי"ת יְכַפֵּל צְרוּתֵיו וְעֲנִשׁוֹ וְהִסְתַּר יִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ שְׁתִּי פְעֻמִּים.

כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל אַחַת לְחֻשׁוֹב תּוֹעָה עַל ה' וּלְבַקֵּשׁ הַתִּמּוּנוֹת לְחַבְרָתוֹ וְהַשְׁנִית כִּי פָּנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרֵים וְכֹאֲשֶׁר בָּאוּ הַצָּרוֹת עָלָיו לֹא פָּנָה אֶל עֲוֹנוֹ אֶלָּא אֶל אֱלֹהִים אַחֲרֵים יִרְצֶה שְׁחַשֵּׁב שְׂבָאוֹ לוֹ עַל חֲסָרוֹן תִּמּוּנָת הָאֱלוֹהִים שְׁלֹא הָיָה בְּחִיקוֹ וּבְקִרְבוֹ.

גַּם הִי"ת יִלְךְ עִמּוֹ בְּקָרִי וְתַחַת כִּי אָהַב הַצְּרוּת וְאֵינָה אוֹתָם לְמוֹשֵׁב לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא הִסְתַּר יִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ מִכֹּל וְכֹל בְּאֲנֹפֶן כִּי יִשְׁכַּח מִפִּיו וְלֹא יִרְאֶנּוּ גַּם בְּשֹׁכֵל וּבְמֵאֲמַר הַעֵיּוֹן: וְחָרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְעֲזוּבָתִים וְהִסְתַּרְתִּי כְּפָנֵי מַהֵם וְהָיָה לְאָכֹל: יִקְשֶׁה הַשְּׂבִיּוֹ מִלְּשׁוֹן יְחִיד לְלִשׁוֹן רַבִּים וְחָרָה אִפִּי בּוֹ וְעֲזוּבָתִים וְגו' וְהָיָה לְאָכֹל? אֶלָּא לְפִי שְׂאֵמְרוּ חַז"ל שְׂאֵין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל רַבּוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהִיחִיד חוּטָא הַכְּרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ לְכַף חוּבָה וְגוֹרֵם לְשְׂכִינָה שְׂתַסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל.

וְאֵלוֹ הַקַּב"ה לֹא הִסִּיר שְׂכִינָתוֹ מִן הַרְבִּים לֹא הָיָה הִיחִיד נִעְנָשׁ בְּחֲטָאוֹ כִּי עֲדִיין שְׂכִינָתוֹ ה' עַל הַקָּהֵל הַהוּא אֲשֶׁר הִיחִיד שׁוֹכֵן לְשִׁבְטֵיו עַל כֵּן אִישׁ אֶחָד יִחְטָא וְגוֹרֵם לְשְׂכִינָה שְׂתַסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל הַרְבִּים לְהַעֲנִישׁוֹ בְּעוֹנוֹ.

הִנֵּה עַתָּה יִדְבַר בְּיַחֲדִיד הַפּוֹשֵׁעַ וְחָרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶצְטַרְךָ לְסַלֵּק שְׂכִינָתִי מִן הַרְבִּים כְּדִי לְהַעֲנִישׁוֹ וְעֲזוּבָתִים וְהִסְתַּרְתִּי כְּפָנֵי מִן הַרְבִּים עַד שֶׁהִיחִיד יִקְבַּל עֲנָשׁוֹ וְהָיָה לְאָכֹל וְגו': כִּי יִדְעָתִי וְגו' וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרַעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה': כִּי אֵין הַפְּרוּעָנוֹת מִמְהָרָת לְבוֹא וְאֵין נַעֲשֶׂה פִתְגָם הָרַעָה מְהֵרָה עַל כֵּן מְלֹא לֵב בְּנֵי הָאָדָם בְּהֵם לַעֲשׂוֹת רַע.

והטעם שלא יתבטל רשות האדם כאשר אמרנו פעמים ובפרט בפרשה הקודמת. לכן אמר משה ידעתי שאם תשחיתו דרכיכם יקרא לכם הרעה לא תכף אלא לאחר זמן באחרית הימים וזה יסבב שתאמינו שאין שׂכר ועונש ועוד תוסיפו סרה ותעשו הרע בעיני ה' וגו': ד"א להבין אמרי בינה למה כפל באמרו פי תעשו את הרע אחרי שפבר אמר השחת תשחיתו וגו'? ואיך ידעמשה שישחיתו ויפרו דרכם? נכון ומקובל להודיע פוננת הפסוק המורה לנו (ג) ידיעת ה' העתידות אשר לא תכריח האדם כמו שאמרנו בפסוק (ריש נח) וירא אלהים את הארץ והנה נשחיתה.

וכדברי קהלת (ג') ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלהים עשה שייראו מלפניו הנה הוא כמתמיה ושואל אם כל אשר יעשה ה' יהיה לעולם ואין להוסיף או לגרוע ממנו הנה האדם מוכרח במעשיו ואם פן למה האלהים עשה שייראו מלפניו ויצוה לירא ממנו ולעשות מצותיו וה' שואל מעמנו ליראה אותו? אם אנו מוכרחים בפעולותינו! ואמנם אין הדבר פן אלא הכל יעשה האלהים בלתי הדבר התלוי בבחירת האדם ובה לא יעשה ה' האלהים דבר כי אם לידיע ולראות פאלו הוא לפניו.

לדמיון האיש גבוה מעל גבוה השומר רואה מה יעשו בשפלה וידע כל פועל הולך ושׂב יבין שהעור ההולך שפי לבדו פול בשוחה עמוקה היא לפניו על אם הדרך ועם כל זה לא יסייבנו הרואה לילך בדרך ונפל שמה.

ק"ו לידיעת הבורא ביתר שאת יותר עז לידיעתנו יראה שהאיש יפעול בבחירתו פך פאילו היא תמונה לנגד עיני ה' ולא יחטיא מבלי שיכריח הפעולה. וכאשר הלוך ילך סוס ופרד אין הבין לבדו פיער מלא אריות ודובים ידע המסתפל בבירור שטרופי יטרף ולא יסייבנו בראייתו זאת לילך שמה בשיני האריות.

פן הדבר הזה לא יקרא מחוייב הפועל שיפעול מה שיידע ה' שיעשה. כי אמנם ידיעת ה' אחת היא בין בעבר בין לעתיד וכאשר הארכנו בפרשת שלח [וכאשר] ידיעת האדם בפעולה שפבר עברה לא תכריח להיות הפעולה פך וכך הואיל וכבר נעשית טרם ידיעתו וגם להיותה פבר נפעלת לא תחייב ידיעת האדם.

פכה בהי"ת לא יכריח בידיעתו העתידות להיות הפעולה כאשר הוא. וזה בעיני דבר מבואר פצאת השמש בגבורתו.

ונפלאתי למאד על רוב החכמים המתפלספים שלמים וכן רבים מבני העברים ישוטטו לבקש תשובה ולמצוא דברי חפץ על דבר אין בו נפתל ועקש עד שקצתם הניחו הדבר בצריך עיון ואמרו שאין ידיעתו פידיעתנו.

ובשגם זה הוא מענה נכבד אל מול פני ה'. הוא חסרון בחוק האומר ועושה עצמו פאילו לא ידע לצייר בנפשו הקל שפקלים מדרכי ה'.

(ד) והנה מה טוב ומה נעים לעזוב החקירה בדבר מלחקור ולדקדק ולחפש באמתחות שיערי בינה להודות אח"כ ולומר אני שמעתי ולא אבין ונלאיתי להשיג. וקצתם עוד יוסיפו לדאבה בדבר אסור לשוןמעו ושמאילו באמונה פוננת לאמר שהי"ת אינו יוד מה שעתיד האדם לפעול ברשותו.

והשתוממתי אֶחֶזתני הַשֶּׁבֶץ על מהרי"א אֲשֶׁפְנוּי אֲשֶׁר רוּב דְּבָרָיו אָמַת וְצָדֵק בְּתַכְלִית הָאִמוּנָה. אִיךָ בְּזָה קֶצֶץ בְּנִטְיָעוֹת הַמְּוִשְׁפְּלוֹת וְהַעֲלָה בְּיָדוֹ חֶרֶס נִשְׁפָּר וְצִיץ נוֹבֵל וּבְחֻלָּה מַעֲשֵׂה אַבּוֹת פָּרַק כ"א) לֹא רָאִיתִי כְּהִנֵּה בְּכָל דְּבָרָיו לְרוּעַ.

וּלְהַמְלִיט מִשְׁחִיתוֹת הַמִּינּוֹת רָאָה וְהִתְקִין וַיִּקּוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפָּח בְּחֻשְׁבוֹ חֶסְרוֹן בְּהִי"ת שִׁיפְנָה אֶל מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם כִּי הִמָּה הַבֵּל מְלֻבָּד אֶל הַשְּׁלֵם לְבָדוֹ כְּאֲשֶׁר יִרְאֶה הַרוֹאֶה בְּסִפְרוֹ. (ה) וְאוּלָּם מְבוֹאָר הַבִּיטוּל בְּדְבָרָיו אֵלֶּה גַם בְּאֲזָנַי מִי שֶׁלֹּא נִצְנָצָה בּוֹ אֶלָּא קָצַת רוּחַ שְׁכָל.

כִּי מְלֻבָּד כָּל הַנְּאָמָר בַּתּוֹרָה וּבְדְבָרֵי חַו"ל מְרֵאשִׁית עַד אַחֲרֵית יוֹרוּ וַיִּלְמְדוּ הַהֶפֶךְ בְּפִירוּשׁ וַיִּגִּיד לְנוֹ שְׁעֵינִי הִי"ת פְּקֻחוֹת עַל כָּל דְּרָכַי בְּנֵי אָדָם צוֹפֶה וּמְבִיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. יְהִי א"כ מְלַעֲיָבִים בְּמִלְאָכֵי אֱלֹהִים וּבְכָל הַנְּבִיאִים שְׁנֹתֵנְבִאוֹ עַל הַעֲתִיד עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמְּמַלְכוֹת גַּם אֲשֶׁר בְּשִׁמּוֹ לֹא קָרְאוּ וְגַם עַל פְּרֻטֵי אִם כֵּן לֹאפֶם נְחֻשְׁבוּ בְּעֵינָיו לֹא יְהִיָּה הַדְּבָר וְלֹא יָקוּם בְּאֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ ה' וְלֹא יוֹכֵל לְהוֹדִיעוֹ אֶל עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים.

וְאֲשֶׁר יִדְבַר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' גַּם בְּקִרְיַת הַשָּׁמוֹת הִלֵּא הִמָּה מִקְרָה בְּהַחֲלִיט בְּרִשׁוֹת בְּנֵי אָדָם אִין מַעֲשֵׂה בְּהֶם אִם לְצַדֵּק וְאִם לְרָשָׁע. כְּפָתוּב (יִשְׁעִי' ז) הִנֵּה הַעֲלָמָה הָרָה (מ"א י"ג) הִנֵּה בֶן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֵאשְׁיָהוּ שְׁמוֹ וְנִבַּח עָלֶיךָ וְגו' וְעַדִּין לֹא נוֹלָד מְנַשֶּׁה וְהִנֵּה אֲפֹשֶׁר שְׁחֻזְקִיהוּ לֹא יִרְצָה בְּרִשׁוֹתוֹ לְהוֹלִיד וְשִׁדְבָרֵי יִשְׁעִיהוּ לֹא יִכְרִיחוּהוּ לִישָׂא אִשָּׁה בְּחֻלָּיו.

גַּם בְּרִשׁוֹת אִישׁ יְהִיָּה צְדִיק אוֹ רָשָׁע וְחוּטָא כְּתוּב (בְּרֵאשִׁית י"ו) וְהוּא יְהִיָּה פְּרָא אָדָם יְדוּבְכָל וַיֵּד כֹּל בּוֹ וְכְתוּב (ש"ב י"ב) הַנְּנִי מִקִּים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ וְגו' (בְּרֵאשִׁית י"ז) וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֵת יִצְחָק (ש"ב ז) וְהַקִּימוֹתִי אֵת זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ וְגו' (שָׁם) אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב וְהוּא יְהִיָּה לִי לְבֶן.

וְחִלּוּמוֹת יוֹסֵף וְאֶחָיו שְׁמֻכְרוּהוּ לְמַצְרַיִם בְּרִשׁוֹתָם וְאִין מְכָרִיחָם סָבְבוּ שְׁיָרַד מִצְרַיִמָּה לְמַלְוָה וְהִנֵּה אֲפֹשֶׁר שֶׁלֹּא יִמְכְרוּהוּ בְּהִיּוֹת בְּיָדָם הַרְשׁוֹת לְמַכְרוֹ אוֹ לְהַרְגוֹ הִפָּה מְחֻנְיָב שֶׁהִי"ת יִדַע שִׁימְכְרוּהוּ.

וְכִכָּה בְּדוֹד נֶאֱמַר (ש"א כ"ג) הַיִּסְגִּירוּנִי בְּעַלִּי קַעֲלָה [וְגו'] וַיֵּאמֶר ה' יִסְגִּירוּ וְרַבּוֹ פֶּאֶלָּה בְּמַקְרָא. וְאִיכָכָה יִבְרַח מִן הַכְּתוּב מְבֹשֶׁר וְאוֹמֵר (בְּרֵאשִׁית ט"ו) וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה כִּי לֹא שְׁלֵם עוֹן הָאָמּוּרִי עַד הִנֵּה וְהִנֵּה הָאָמּוּרִי הִנֵּה לוֹ רִשׁוֹת שֶׁלֹּא לְחַטּוֹא עַד שֶׁלֹּא יְהִיָּה שְׁלֵם עוֹנוֹ בְּאוֹתוֹ דוֹר.

וּכְבָּר גַּם הָרַב עֲצָמוֹ פִּירֵשׁ שֶׁם שֶׁלֹּא נִתְמַלְאָה סְאָתוֹ כְּדְבָרֵי רִש"י. וְכַשְּׂאֹמֵר (לְעֵיל ל') וְהִנֵּה כִּי יִבְאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְגו' וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת שְׁבוֹתֶךָ הוֹדִיעֶם שִׁישׁוּבוּ בְּתִשׁוּבָה וְשִׁיגְאָלָם וְכָל זֶה דְּבַר הַרְשׁוֹת וְכָל הַתּוֹרָה וְהַנְּבִאוֹת בְּסִגְנוֹן זֶה וּמָה שִׁיעַד בְּעֵינֵי הַתּוֹלְדָה וְזֹאת מְסוּבָּבַת מִיֵּצֵר לֵב הָאָדָם וְאִין מְכָרִיחוֹ כְּאֲשֶׁר בְּיִשְׁרָאֵל (בְּרֵאשִׁית י"ז) לְאַבְרָהָם שׁוֹפְטִים י"ג) וְלֹאשֶׁת מְנוּחַ (מ"ב ד') (וְלָבֵן הַצָּרְפִּית) [וְלִשׁוֹנִימִית] וְכָל אֵלּוֹ וְדוּמִיָּה אִם לֹא נִזְדוּנְגוֹ לְנִשְׁוִמִיָּה אוֹ נִשְׁוִמִיָּה לְהֶם כִּי כָּל אֵלּוֹ פְּעוּלוֹת הַבְּחִירָה לֹא יִתְקַיֵּם מֵאִמֵּר ה'! וְרֵאוּ בְּהַכְרַח לֹמֵר שֶׁהִי"ת יִדַע מָה שִׁיעֲשׂוּ בְּרִשׁוֹתָם וְשִׁיזְדַּקְקוּ לְנִשְׁוִמִיָּה עַד שְׁתַּהַרְיָנָה.

וכן פל פיוצא בזה מן הדברים והיעודים שבתורה. עוד אשאל איככה נוכל להאמין שהי"ת יוכל לידע אבל אינו רוצה לידע (ו) כי אם הידיעה בדבר חסרון שלמות בהי"ת תהיה חסרון אף אם תוכל להיות בו! פאשר אמרו במחקר שאם הי"ת ירצה לברוא אלוה אחר פמוהו או למות וכינצא מן הדברים שא"א לאומרם ולא יהיה גנאי ודנפי לרוממותו מבנאר שלא יוכל לעשותם לא בלבד שאינו רוצה עד שנאמר שלא יאבה למות או לברוא אלוה אבל אם יתפן יוכל.

כי מה שהוא מתנגד לחוקו וחסרון בכבודו בפועל יהיה פזה והותר גם בכת. פאשר אין התנגדות לדבר שהוא בכת שיוכל להיות בפועל.

אע"פ שלא ידענו מה נחשנב היות חסרון בו ית'. כי המדות הפחותות לערכנו אינם דנפי לערכו.

והקנאה והגאות ודומיהם הנה מדות מגונות לבשר ודם מ"מ הי"ת מתנאר גאה ורם אל קנא קנוא ונוקם. כי לא ידענו דרכי ה'.

ולכן אין לשלול ממנו דבר מן הדברים בפשיטות וסייג לחכמה שתיקה בדבר הזה. ובשגם חשב הרב גנות בהי"ת שיפנה אל ידיעת העתידות יהיה אליו לעג וקלס שיוכל לידעם.

ולא עוד אלא שתהיה זה סכלות גמורה להאמין גם באדם עצמו. הואיל ומאמר הזה לא פול אלא בגדר הפעולה שהיא חוץ לאדם שיוכל לפעול ולהוציא אל הפועל מה שמקדם היה בו בכת.

אמנם בידיעה שהיא בשכל פאשר יוכל איש לידע הדבר היא היא הידיעה עצמה ק"ו למלך הקב"ה (ז) שידיעתו היא עצמותו ואינה בשכלו אלא בו איך יאמר אומר שיש בו יתברך ידיעה אבל אינו יודע או אינו רוצה לידע כי הפל אחד אם לא תתן מום ותפלה בידיעתו ותאמר שאין ידיעתו כוללת פאשר יחסר ממנה איזה פרטי! וכשתענין עיון היטב בדבריו תבין שלא לבד גזר אומר שהקב"ה לא ירצה לידע אלא שאינו פדאי להביט קלל בעתידות ושאינו צופה אלא מתוך חקירת המעשים שעברו ושעוברים בהוה.

ותהיה אם פן חקירה פזאת ידיעה מן המאחרות פידיעת האדם שאינה שלימה. פי איך יוכל ה' לדין על דרכי איש לעתיד ממה שעשה לשעבר הלא יתנחם צדיק מצדקו ועשה עול וישוב הרשע מרשעתו? ועל חלומותיו ועל דבריו הנה מן הראוי שמעולם הרשע לא ישוב מדרכו הרעה והצדיק לא יוכל להרשע.

דבר שהשכל והמצאיות יכחישנו! (ח) וגם אם תהיה ידיעת העתיד חסרון בכבוד ה' וביקרו לידע ולהסתכל בפרכים מה שיעשו לעתיד לבוא יהיה יותר חסרון שלימות בו להסתכל בפרכים שעברו ושעוברים הואיל ולפחות ידיעת העתיד נכבדת מידיעת העבר פי זו מן המאחר וזו מן הקודם פידיעה.

ואם יוכל לדעת העתידות של איש השלם מי מנענו לדעת קורות הרשע והבינוני? אם לא מבלתי יכולת ולהג הרבה גיעת ריח שיעמול להתפשט בכל! אולם מה שאמר

(בְּרֵאשִׁית כ"ב) וְהֵאלֹהִים נֹסֵה אֶת אֲבָרְהָם וּמֵאַמְרִים אַחֲרָיִם אֲשֶׁר לִינִשְׁבַּם הַנוֹכְרֵחַ לְבְרוּחַ אֵל הַדַּעַת.

הַמְשַׁנְבֶּשֶׁת הַלְזוֹ. לְדַעַתִּי הַדְּבָרִים מְבוֹנְאָרִים.

כַּאֲשֶׁר נִדְעָ שֶׁלֹּא נֶאֱמָרָה בַּתּוֹרָה מִלֵּת נֹסֵה לְהוֹרוֹת נִסְיוֹן לְבַד אֲלֵא גַם כֵּן יִסּוּרִין לְמַרְקָה קְטָאִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (שְׁמוֹת כ') לְבַעֲבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּלְבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל פְּנֵיכֶם שִׁפְרוּשׁוֹ לְהַפְחִידֵם בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים.

וְיִוְתָר מִפְּנֵי בְּאִיּוֹב (ט) אִם שׁוֹט יִמִּית פֶּתְאוֹם לְמִסַּת נְקִיִּים יִלְעַג שְׂאִין שִׁינָה בִּי לְשׁוֹן נִסְיוֹן אֲלֵא שִׁלְעַג לְצַרַת הַנְּקִיִּים וְלַעֲיוֹנוֹיִים וְלַחֲצָם. וְכֵן כְּתוּב בְּזֶה הַלְשׁוֹן (לְעִיל ז) הַמִּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיהֶם וְהֵאֱנִתָּן וְהִמְנִפְתִּים וְהִיד הַחֲזָקָה רְצוֹנוֹ לְמִפּוֹת מְצָרִים וְכֵן אָמַר (שְׁם ח') לְמֵאֵן עֲנוּתָהּ וּלְמַעַן נִסּוּתָהּ כָּפֹל הָעֲנִנּוּ בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת וְכֵן כָּל בְּמִדְבַר י"ד) וַיִּנְסוּ אוֹתִי (לְעִיל ו') לֹא תִנְסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹן צַעַר וְעֲנוּי כְּבִיכּוֹל כְּלָפִי מַעֲלָה כְּאֵלוֹ מְצַעְרִים אוֹתוֹ בְּקִטְטָאִים.

(ט) גַּם הַנִּסְיוֹן עֲצֵמוֹ אִף אִם נִפְרָשְׁנוּ כְּמֵאֲמָרֵם יַעֲשֶׂנוּ הִי"ת לֹא לְדַעַת אִם יַעֲמֹד הַצַּדִּיק בּוֹ כִּי כִּבְרַת הַפֶּל גְּלוּי יִדְוֶע לְפָנָיו אֲלֵא לְהוֹסִיף זְכוֹת הַמְּנוֹסָה וְלְהִרְאוֹת הַעֲמִים כִּי יִשְׁרִים דְּרָכֵי ה' וְשִׁבְחָהּ בְּאַבְרָהָם וּבְזָרְעוֹ בְּמִשְׁפָּט וְלֹא בְּמִשְׁוֹא פְּנִים כְּדְבָרֵי לוֹטִיר"ו.

כִּי אֵלוֹ לֹא נֹסֵה אוֹתוֹ כְּכָר יִהְיֶה לָהֶם פֶּתַחֲחוֹן פֶּה לֹאמַר שֶׁאַבְרָהָם אֲמָנָם דְּבָק בַּה' עַל כִּי הִשְׁפִּיעַ עֲלָיו טוֹב חַן וְחֶסֶד. אִף אִם בָּאוּ עָלָיו רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת הֵלֵא יִתְנַחֵם וְשָׁב מִצַּדִּיקוֹתוֹ וַעֲשֵׂה עוֹל וְיִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלָפִי מַעֲלָה.

עַל כֵּן צִיָּוָהוּ בְּזִבְיַחַת בְּנוֹ הַיְחִיד בְּשִׁמְיִי יִדְּוֹ שֶׁהוּא הַפּוֹעֵל הַיּוֹתֵר אַכְזָרִי וְהַמְּאָבִיל בְּרוּחַ הָאֵב הַחֹמֶל וְהַרְחָמֵן. וְעַמַּד בְּנִסְיוֹן כִּי כֵן יִדַע ה' שִׁיעֲשֵׂה.

מִמֶּנּוּ רָאוּ וְכֵן תִּמְהוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל וְהַצַּדִּיקוֹ אֶהְבֵּת ה' עָלָיו שִׁבְחָהּ בְּזָרְעוֹ מִכָּל הָאֲנוּמוֹת. וְתִדַע זֶה בְּפִירוּשׁ בְּאִיּוֹב אֲשֶׁר אָמַת מְשָׁל הִיָּה לְלַמְדָנוּ הַדְּבָר הַזֶּה.

בְּאֲמֹר ה' אֵל הַשֶּׁטֶן (אִיּוֹב ב') הִנּוּ בְּיָדָהּ כַּאֲשֶׁר יִדַע ה' שִׁיתְקַיִים עִם כָּל הַרְעָה בְּצַדִּיקוֹ וְזֶהוּ אֲמָרוֹ (שְׁם) אִף אֶת נִפְשׁוֹ שִׁמּוֹר כְּלוֹמַר עִם כָּל זֶה שִׁמּוֹר וּרְאָה אֶת רוּחוֹ וְכִלְיוֹתָיו כִּי עֲדִיין יַעֲמָדוּ בְּצַדִּיק וּבִיּוֹשֶׁר לְפָנָיו.

כִּי אִם לֹא יִהְיֶה גְלוּי אֵלָיו יִת' שִׁצַּדִּיקִים אֵתוֹ מִכַּח הַצָּרוֹת וְהִיִּסוּרִין לֹא יִהְיוּ תוֹהִים עַל הַרְאִשׁוֹנוֹת יִהְיֶה הַנִּסְיוֹן עֵיוֹת הַדִּין גְּמוּר וְשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט! כַּאֲשֶׁר מִן הַדִּין אֵין אָדָם נִתְפָּשׁ עַל צַעֲרוֹ וְיִהְיֶה אִם כֵּן הַנִּסְיוֹן לְהַמְעִיט צַדִּיקַת הַמְּנוֹסָה וְזִכְיוֹתָיו! אוּלַם כַּאֲשֶׁר יִדַע שֶׁעֲדִיין יַעֲמֹד וְלֹא יִחְזוֹר מֵאֲמוּנָתוֹ קִיָּים בְּמֵאֲמָרוֹ וּבְצַדִּיקוֹ אֵינָם אֲלֵא רַחֲמִים.

כִּי יִתְגַּדֵּל וְיִתְרוֹמֵם זְכוֹת הַצַּדִּיק וְאוּרוֹ יוֹפִיעַ תְּמוּנָה לְדוֹרוֹת כְּמוֹ שֶׁאֲמָרְנוּ בְּרִישׁ פְּרָשַׁת שְׁלַח לָהּ. הֵלֵא תִרְאָה מֵה שֶׁאֲמָרוּ חו"ל [לְעַל] (יְחֻזְקָאֵל ט) וּמִמְקַדְשֵׁי תְּחִלוֹ גְלוּי לְפָנָיו שֶׁאִם מִיחוֹ לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים וְהַשִּׁיבָה מִדֵּין אִם לְפָנָיו גְלוּי לְפָנֵיהֶם מִי גְלוּי? זֶהוּ מֵאֲמָר הַמְּלַמֵּד לְאָדָם דַּעַת שֶׁהַקַּב"ה צוֹפֶה וּמִבֵּיט רְאָה שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹמְעִים הַדּוֹר הָרַע הַהוּא אֵלוֹ הִיָּה בִּינֵיהֶם מוֹכִיחַ.

ועל זה לא צינה להוכיחם שלא יכבד עונם. וגם ברחמי בקש להציל המקודשים משחת מהטעם שאמרנו אלא שהדין דין אמת שהיה להם להוכיח בלי צווי כי כן מוטל עליהם.

אם בנסיון דור המדבר הוכרח הי"ת פדי שיראו כל באי עולם שאמת משפטו לבחור באומה אשר ברוב ענוייה ואנחתה בדרך לא סלולה ולא זרועה אין לחם ואין מים ברעב וצמא ובחוסר כל לא נטתה מאחרי ה' שנאמר (ירמ' ב') זכרתי לך חסד נעוריה אהבת כלולותיה לכתה אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

ועוד טעם אחר (י) א"א לאדם להשיג הטוב טרם יעברו עליו יגונים ואנחות פאשר הבאנו בפרשת יתרו. וישעבוד מצרים וגלות החל הזה יוכיחו.

פדי שהיה הדור הגון מצודק ונפאי לקבל הטוב. פאשר קודם עלות השחר יבוא חשיך ויחשיך ממה שהיה.

וטרם בוא הקיץ יתגרר האויר. גם כן בדור המדבר הוצרכו להתברר ולהתלבן ארבעים שנה בצרות צרורות על שכמם על שפיונו לבם למקום וזכו לירש את הארץ.

ועל זה נאמר (לעיל ח') למען ענותה ולמען נסותה להיטיבה באחריתה. ומה שנא' בשופטים (ב') גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימת למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' וגו' הפירוש בעיני מבואר פאשר כתבתי בפרשת מסעי.

שהושע בהספמת ה' עזב הגוים ההם לבלתי הורישם פדי שגם דור אחרון יזכה במצות ה' אשר צנה להוריש את העמים ואלו הוריש כלם יהושע לא ישאר אל האחרונים מקום לקיים מצוה זו.

וכן הכתובים שמה (ג) קורים והולכים לתומם ויהיו לנסות בם את ישראל וגו' ובני ישראל ישבו בקרב הפנעני וגו' פלומר והם לא עשו כן אלא נתחנתנו בהם וישבו בקרבם. ועוד יש לפרש למען נסות בם את ישראל שהיה להם מורא מן הגוים אשר סביבותיהם ולא יבעטו בה' ואם יפגעו יהיו לשבט אפו וימסרם בידם עד כי ישובו אליו.

כי כן קרה להם בימי השופטים. וגם זה מרחמי ה' שלא לכלותם במגפה.

פאשר בחר דוד (ש"ב כ"ד, דה"א כ"א) שלא רצה לימסר ביד אויב והיה לרעתו. ולא יעזרו הרב מה שהביא מתפלת דוד המלך ע"ה (תהלים קל"ט) חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע סרעפי.

באמרו שזאת היתה תפלת שוא ובלתי צריכה אם היתה ידיעת ה' מקפת בכל קורותיו העתידות למה יגרע מפל האדם אשר על פני האדמה? אלא שהתפלל שיעשה לו לפנים משורת הדין פאשר לכל צדיק גמור שפנה לזעת מעשיו ואין אלו אלא דברי רוח כי נצטרף לומר שדוד חשב עצמו צדיק גמור ולא כסתה פלימה פניו לאמרו פנים בפנים לפני ה'! והערתו אינה קושיא כי כן המנהג בפתובים לבקש מעת ה' מה שפכר עשה ועושה בכל יום (ש"ב י"ו) אולי יראה ה' בעיני (מ"ב י"ט, ישע' ל"ז) אולי ישמע ה' אליה ויאין ספק שפכר ראה ושמע.

ואין צורך להאריך בזה גם אשר הביא למשען לו מן הפרשה הזאת שאמר כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטורם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי. ובחר להוציא מזה שהי"ת לא ידע שיהיה להם לחטוא אלא מלח הקושיא כי ידעתי את יצרו.

גם זה הבל. כי אם פן יכחיש שהי"ת ידע עתידות הרבים ושל כל האומה וזה מתנגד לכל הפתוב בתורה ודבר שאין הדעת סובלתו.

ועוד שאם כי ידעתי את יצרו הוא טעם למה שאמר וקם העם הזה וננה למה לא פתבו אחריו מיד והפסיק בנתיים בפסוקים עד שאמר כתבו לכם את השירה וגו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו וגו' ותשוב ותדע שלא אמר כי ידעתי את יצרו ואת רוע לבבו גם מה שאמר אשר הוא עושה והיה לו לומר לפי דבריו כי ידעתי את יצרו הרע אשר היום בלבבו? אולם באמרו אשר הוא עושה ולא הגיד כדת מה לעשות אין פירוש הדברים כאשר חשב.

אלא לדעתי אין זה טעם למה ידע שיחטאו אלא למה נכתבה השירה לעד. והטעם (יא) כי איש יזכור תמיד מה שיצטווה בספר פנים יפות בזמן אשר יצפה איזה תשלום גמול או שחר על הדבר המצווה.

לא כן ביום רעה ועונש כי לא יזכור בימי החושף המאמר והציווי וישפחהו וכחלום יעוף מזכירתו. על כן עתה ראוי להשים בפני העם השירה ביום שיזכור בו לתת להם את ארץ כנען והנם על אם הדרך לבוא שמה לרשתה עתה יקבלו צווי הדברים בלב שומח ובנפש חפצה ולא תשכח מפי זרעו הואיל ואני ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום לקבלם באהבה על כי עתה הוא בטורם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי וישכרם לפנייהם ואלו אחר שהבאתים לא היו מקבלים ולא זוכרים אותה בנדאי.

לפיכך שימה בפיהם מיד ולא תאחר לאחר שינגחלו את הארץ. (יב) ומה שהובא בתורה כמנגד אל דברינו באמרו (בראשית ו') וינחם ה' כי עשה את האדם (ש"א ט"ו) נחמתי כי המלכתי ודומיהם אין הפונה בהם חדוש הרצון אחר התחדש בו ידיעה ממה שלא ידע קודם.

כי נאמין א"כ בפעולותיו הטעות והשגגה ולא תהיה פתיות גדולה מזו בשכלנו! אלא יהיה מאמר פעולת ה' כפי השתנות פעולות האדם. ולא יקרא שנוי בהשגת הפועל כאשר המשפט להשתנות הפעולה לתת לאיש כדרךיו וכפרי מעלליו.

והנה לה משל בזה למלך ייטיב לעבדיו לכלם נתן לאיש חלפות שמלות ומשפורתם שלימה לזה מרפבות סוסים ולזה נחלת שדה וכרם כפי אשר ישרתוהו בכחם לחת להם תגמול מעשי ידיהם.

והנה לימים חטאו לו קצתם במרד ובמעל ויצטרף לאסוף אותם אל משמר יצוה ויתלו קצתם על העץ ויסקלו קצתם באבנים. אין ספק שאיש נכרי אורח מידי עברו שמה ולא ידע המאורעות החשוב המלך מקלי הדעת והפכפך בראותו שאתמול הגדיל איש ממשרתיו והיום ימיתנו היום רוממנו ומחר ייסרנו.

וכאשר יספרו לו כי זה שְׁהָרִים אֶתְמוּל עֲבָדוֹ בְּלֵב שָׁלֵם וְאַחֲכַי הִמִּיתוּ כִּי קָשָׁר עָלָיו קָשָׁר. בְּאַמַּת יֹאמֵר כִּי הִדִּין דִּין אַמַּת וְהִמְלִיךְ שֹׁפֵט בְּצַדִּיק וְאִין הָעוֹל מַצְדוֹ אֲלֵא מַצְדֵּי הַמְּקַבְּלִים כִּפִּי הָרְאוּי לְמַעֲשֵׂיהֶם.

כֵּן הִקְבִּ"ה יְתַהַלֵּךְ בְּמִשְׁפָּט בְּדִין הָאֲדָם בְּאֲשֶׁר הוּא וְיִיטִיב לְתַשְׁלוּם צְדָקְתוֹ. וְכִאֲשֶׁר יִחְטָא לֹא רְאוּי לְהִנָּחֵם מִלְּתַת לֹא עוֹד מִן הַטּוֹב וְלְהַעֲנִישׁוֹ עַל פְּשָׁעוֹ.

וְלֹא יִצְטָרֵךְ מִפְּנֵי זֶה שֶׁהִי"ת לֹא יָדַע מַה שִׁיקְרָה לְאִישׁ הַהוּא וְשִׁלְיָמִים יִפְשַׁע נִגְדּוֹ. אֲמָנָם אִין רְאוּי שֶׁהִי"ת יִמְנַע הַטּוֹב לְהוֹלְכִים בְּתַמִּים עַל כִּי לְמַחֵר יִחְטָאוּ: הִנֵּה סְרוּ בְּזֵה כָּל תְּלוּנוֹת מֵהַרִּי"א אֲשֶׁכְּנֹזִי.

וְאֲשֶׁר פְּתַבְתִּי לֹא לְהִסְתַּעַר עָלָיו וְלִקְנֹתָרוֹ בְּדִבְרֵים וְיִהְיֶה כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ בְּמִקוּמוֹ מוֹנַח. לְוִלִּי כִּי קִנְאַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת.

וְרֹאה רְאִיתִי חוֹבָה לְעַצְמִי לְהַגִּיד כִּי אִין אָדָם צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יֹאמֵר טוֹב וְלֹא יִחְטָא אֶת לְשׁוֹנוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו לֹא יִפְרוֹץ פֶּרֶץ. (יג) כִּי לֹא תִצָּא שְׂגָגָה אֲלֵא מִלְּפִנֵּי הַכּוֹתֵב וְאוּוִל מַחֲרִישׁ לֹא יִטְעֶה בְּלְשׁוֹנוֹ.

אֲבָל אֲשֶׁמִּים אֲנַחְנוּ אִם לֹא נִשְׁתַּדַּל לְהַזְהִיר כִּי יֵאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְרַבִּים לֹא נָשִׁיב מְעוֹן וְאִם פָּכָה, מַה טוֹב הוּאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֶמְרוֹ כִּי יִדְעָתִי אֲחָרֵי מוֹתִי כִּי הִשְׁחַת תִּשְׁחִיתוֹן וְגו'.

וְאֲמָנָם יְדִיעָתוֹ זֹאת לֹא תִכְרִיחַ מַעֲשֵׂיכֶם אֲלֵא צוֹפֶה וּמִשְׁגִּיחַ כְּאֵלוֹ תַעֲשׂוּ אֶת הַרְעָה בְּעֵינָי ה' עִתָּה בְּעֵינָיו וּבִפְנֵיו וְהוּא לֹא יִפְעוֹל דְּבַר אַע"פ שִׁיִּרְאֵנוּ קוֹנָם הַפְּעוֹלָה: פְּרִשְׁתַּת הָאֲזִינוּ הָאֲזִינוּ הַשְּׁמִים וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאֶרֶץ אֲמָרִי כִּי: אָנוּ מֵאֲמִינִים שֶׁהַשְּׁמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם פּוֹעֲלִים טוֹב בְּהִכְרַח וְאִין לָהֶם שֹׁכֵר בְּעַמְלָם כִּי לָהֶם אִין הַרְשׁוּת גְּתוּנָה וְאִינֶם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַע.

וְגַם לְשִׁמּוֹעַ בְּלִמּוּדִים וְלְהִאָזִין לְדִבְרֵי מֹשֶׁה אִין מְכַרִּיחַ אוֹתָם כִּי לֹא נִצְטוּוּ לְהִקְשִׁיב לְמִצְוֹתָיו אֲלֵא בְּפְעוֹלָתָם הַפְּרִטִית אֲשֶׁר אֵלֶּיהָ נִבְרָאוּ. אֲמָנָם לְאֲדָם הַרְשׁוּת לַעֲשׂוֹת וְשִׁלֵּא לַעֲשׂוֹת.

וְכִבֵּר יִדְעָנוּ שִׁשְׁמִיעָה תֹּאמֵר עַל קִבְּלַת הַדְּבַר לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת י"ח) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חוֹתְנוֹ וּבְרֵאשִׁית כ"ז) שָׁמַע בְּקוֹלִי וְדוֹמִיָּהֶם. הִלְכָה מֹשֶׁה בְּקֶשׁ מִן הַשְּׁמִים שִׁיעֲשׂוּ לְפָנַי מִשׁוֹרַת הַדִּין שָׁאִין לָהֶם הִכְרַח לַעֲשׂוֹת יְרֻצָּה שִׁיעֲשׂוּנוֹ לְדַבְּרָיו.

כְּדִי שְׂגַם הָאֶרֶץ שֶׁנִּצְטוּיָת לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת תִּשְׁמַע וְתַעֲשֶׂה מַה שֶׁנִּתְחַיְיְבָה וְתִלְמוּד ק"ו מֵהֶם: ד"א הוּאִיל וְדַבּוּר הוּא לְשׁוֹן קָשָׁה וְאֲמִירָה לְשׁוֹן רַךְ וְתַחַת גְּעָרָה בְּמִבִּין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאֵה. וְלִזֶּה אִין לַעֲנוּת כְּאֵלֶּה וְלְהוֹכִיחוֹ בְּפָנַי שֶׁל זַעַם אֲלֵא בְּדִבְרֵים טוֹבִים דְּבָרִים נִחְנָמִים שֶׁמֵּאֵל דוֹחָה וְיִמִּין מְקַרְבֵּת פֶּן יִבְעַט וְיִצָּא.

לְכֹה אֲמַר מֹשֶׁה הָאֲזִינוּ הַשְּׁמִים שְׂאֲתָם בְּעָלֵי חֲכָמָה וּבִינָה אַע"פ שֶׁאֲדַבֵּר לְשׁוֹן קָשָׁה אֲבָל הָאֶרֶץ תִּשְׁמַע אֲמָרִי כִּי דְבָרִים רַכִּים כִּי שֵׁם ה' אֲקַרָא הֵבו גִּדְּל לְאֵלֵהֵינוּ: זֶהוּ טַעַם לְמַה הִלְךְ בְּגִדְלוֹת וּבְנִפְלְאוֹת וְשֵׁם בְּמָרוֹם קִינּוֹ לְצוּוֹת לְשְׁמִים? וְעוֹד לְהַשְׁתַּבֵּחַ בְּדַבְּרָיו מִתְהַלֵּל

לאמר יערוןך כמטר לקחי תזל כטל אמרתי דברים של גאות ורום לב! נתן התנצלות
שלכבוד עצמו אינו דורש אלא לכבוד הי"ת ושמה דמריה עליה.

והואיל ושם ה' אקרא הבו א"כ גודל לאלהינו ולא לעצמי וכל דברי לתפארת ה': שחת
לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתול: פירוש הדור עקש ופתלתול שחת בניו והיתה
רעתו ולא רעת בניו.

כי אמנם מצאנו ראינו (א) חטא היחיד יקרא רע להיותו פועל נגד המדינות והישוב
הפללי והרע אולי אינו רע לעצמו כי לא נעניש העושה הרעה על פעולתה אלא על
השפלת המעשה.

רצוני שלא יענש ד"מ הרוצח אם לא רצח בשכל ובדעת. וזה מופת שאין הרע רע בגופו
אלא למול הפלל למען ישמעו רבים וייראו ולא יזידו לחטוא בדעת מיןשׁב.

ואמת גם כן שדור שכלו חייב ומלומד לפשוט נהפך הפשע לו לטבע עד שכלם יחטאו
כמצות אנשים מלומדה ואין מחריד כי כבר הורגל הדבר שמה. וכזה ראינו בדורותינו
אלה עד עלות חמת ה' לאין מרפא.

זהו מאמר הפתוב שחת לו הדור הרע שהוא עקש ופתלתול בהרגלו בחטא שחת לעצמו
והיה למשל לחטא הרבים ולפושעים יפגיע לפשוט בדמותו בצלמו באופן שהמום הזה
אינו משחית בניו אלא לו ירצה לישוב הפללי כי זהו המכונן באיסור המדות המגונות:
ה' בדרך ינחמו ואין עמו אל נכר: פוננת הפתוב להוכיח רשעת ישראל אשר מקטנותו לומד
שאין אלוה מבצעדי ה' ולא נהגו להשפין בקרבם אלילים וצורות ולא הלכו אחרי ההבל.

כי מדמיון הצורות השוכנות בביתם יתפעלו עד שישובו לעבוד ע"ו כאשר קרה לדור
אנוש. ואם כן לא היה להם לדרוש אל האנבות ואל הידעונים אשר לא ידעו ולא שמו
אל לבם ועם כל זה זנו אחריהם באין מבין.

על כן אמר כי ה' בדרך ינחמו שנתחם אלהים בלי חכרת הצורות והן עם לבדד ישפון ולא
היה עמם אל נכר פסל ותמונת כל סמל שיוכלו להתפעל ולזנות אחריהם ומ"מ ויטוש
אלוה עשהו ויקניאוהו בזרים: וזבחו לשדים: לב נבון יבקש דעת נחמד להשכיל במהות
השדים והרוחות.

כי הנה חכמי המחקר יתאמצו במניעת הנונייתם יביעו ידברו עתק יצא מפיהם שאין המה
אלא התפעלות הדמיון בסכלים ובפתאים ואמינו לכל דבר. כי לא יכול להשתרש בשכלם
עצם הסמוי מן העין ובלתי היותו משועבד אל ההנהגה וההפסד.

ומה גם שאמרו ז"ל שפרים ורבים ומתים כבני אדם, לצייר לא ישכילו איך ימות ויפסד
דבר רוחני ואינו עומד תחת סוג העצמים החמרים? גם לא ידעו הבין אופן הנהגתם
ותנועתם. אם יאמר האומר שיש להם יצר ורשות ויכולו לחטוא ולהצטדק נתת עצמותם
לדמות בני איש? ולא מצאנו מי שיאמין בזה! לולי שרוב התורנים הסכימו שחכמים
המה להרע ולהיטיב לא ידעו ואם כן אין להם רשות! מלבד הקושני המפורסם שאיך
דבר רוחני ומופשט מן החומר יהיה לו רצון ומחשבה לעשות דבר מעצמו לרעה ולא
לטובה והם אלה פעולות מחוקר מהפפיים או מאיכיות המזג המושכות אותו להטות אל

דָּבָר יוֹתֵר מֵאֵל דְּבָר? גַּם לֹא יִבְיֵנוּ הַיּוֹת מְצִיאוֹת צוּרָה בְּלִי הַחֹמֶר כְּפִי יְדִיעוֹתֵיהֶם וְהַשְׁפְּלוֹתֵיהֶם.

וְאִם אֶפְשָׁר שְׂיָמוּתוּ לֹא יִדְעֵנוּ אִם יָמוּת גּוֹפֵם אוֹ רוּחָם? וְאִם אֵינָם אֵלָּא רוּחַ אִם כֵּן כָּל רוּחָם יִגָּנַע בְּמוֹתָם יִכְלוּ וְיִלְכוּ לְאַבְדּוֹן? וְאִם כִּכָּה מַה מְאֹד נִירָא וְנִפְחַד עַל מוֹת נַפְשָׁנוּ אִם אֶפְשָׁר לְמוֹת עֲצָם רוּחָנוּ! אֲשֶׁר עַד הֵנָּה חֲשַׁבְנָהוּ כְּפִי הָאֱמוּנָה קִיָּים וְנִצְחִי וּבִלְתִּי נִפְסָד.

אֵלֶּה הֵם קִצּוֹת דְּרָכֵי טַעֲנוֹת הַפִּילוֹסוֹפִים וְעוֹד נוֹסֵף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כְּהֵמָּה. אֲמַנָּם אֲנַחְנוּ הַמְאֲמִינִים בְּתוֹרַת מֹשֶׁה חַיִּיבִים אָנוּ לְהוֹדוֹת עַל מַה שֶּׁפְּתוּב וְנִתְּלָה הַחֲסָרוֹן בְּדַעְתָּנוּ.

אָבֵל רְאוּי וּמְשׁוּבָח לְבַקֵּשׁ דַּעַת וְחֲשׁבוֹן עַד שֶׁנִּצְיִיר הַדְּבָר עַל צַד הַקְּרוֹב הָאֶפְשָׁרִי. וְנַעֲמִיק שְׁאֵלָה ג"כ בְּדָבָר הָאוֹבוֹת וְהַיְדְעוּנִים וּפְעוּלוֹת הַמְכַשְׁפִּים.

הַיִּתְכַּן שְׁאֵדָם בְּקוּלוֹ קוּל אֱלֹהֵי בְּהִבְרַת פִּיּוּ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִכְרִיחַ הַרוּחוֹת לַעֲשׂוֹת בְּקִשְׁתּוֹ וּלְהַטְפִּיל אֱלֹהֵי הַהוֹדִיעוֹ דְּבָר נֶעְלָם אוֹ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂהוּ כְּחִפְצוֹ וְתֵאוֹתוֹ? וְאֵף שְׁנוּדָה לְדָבָר הַזֶּה אֵיכָכָה יוּכְלוּ מְבַקְשֵׁי הַיּוֹת בְּרוּחוֹת הַטּוֹמְאָה לְהַחְזִיר נֶפֶשׁ הָאָדָם אֶל קֶרְבוֹ וְאֵף כִּי צַדִּיק כְּעֵנָן שָׂאוֹל וְשִׁמוּאֵל (ש"א כ"ח) וְדְבָרִים כְּאֵלוֹ? עַד שֶׁאָמְרוּ חַז"ל שֶׁמְכַחֲשִׁים כְּמִלְאָה שֶׁל מַעֲלָה! וְכַמָּה נִפְלְאוֹת סִיפְרוּ בְּעֵינֵינוּ אֵלּוּ וְאִם לֹא רְאוּנוּם.

כְּעֵנָן שָׂרִי הַיָּד וְשָׂרֵי הַצְּלוּחִית וְאֲנָשִׁים שֶׁנִּכְנָסָה בָּהֶם נֶפֶשׁ אָדָם שֶׁכָּבַר מֵת יוֹצִיאוּהָ בְּעַל כְּרַחֵם בְּסִיגוּפִים וְהַשְׁפָּעוֹת כָּל הַקְּרָב אֶל הַמְּלָאכָה יְהִיָּה יְהוּדִי אוֹ מִכָּל עַם וְעַם וְדוּמִיָּה מִהַדְּבָרִים לֹא יִכִּיל הַשֶּׁכֶל סִבְתָּם.

וְיִהְיֶה הַהִכְרַח א"כ שְׁרוּחַ הָאָדָם אַחֲרֵי הַמּוֹת יִשְׁאָר סָכֵל כְּשֶׁהִיָּה בְּדָבָר הָאֱמוּנָה הָאֲמִיתִית כְּאֲשֶׁר שֶׁמַּעֲנוּ אֶת שֶׁמַּע הַרוּחוֹת הַנִּכְנָסוֹת בְּכֶטֶן חֲסִי אִם יְהִיָּה רוּחַ אִישׁ יְהוּדִי אוֹ נְכָרִי יִשְׁאָר גַּם שָׁמָּה בְּמִנְהַגָיו וְאֱמוּנָתוֹ הַקְּדוּמָה?! דְּבָר שְׂאֵי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עָלָיו וְלָדוֹן עִם מַה שֶּׁתִּקְרֶה מִמֶּנּוּ מִתְּבוּנָתָנוּ – וְעַתָּה בְּנֵי שֶׁמַּע בְּקוּלֵי אִם חָכָם לְבָהּ תֵּאָזִין וְתִבְיֵט לְאֲשֶׁר הַצָּעֵנוּ בְּסוּף פְּרִשְׁתׁ שֶׁלַח בְּעֵנָן אֵיכוֹת נֶפֶשׁ הָאָדָם כְּפִי הַמְּחַקֵּר הַחֲדָשׁ.

חָכָם בְּנֵי וְשִׁמְח לְבִי וְהַשִּׁיבָה חֲוָרְפִי דְּבָר הַצּוֹעֵק לְשַׁעֲבֵר אוֹמֵר וְגוֹמֵר וּמִקְשָׁה עוֹרָר (ב) לְהֵאֲמִין בְּמְצִיאוֹת הַמוֹמֵר וְהַצִּירָה בְּנִבְרָאִים וְשֶׁכֶּלֶתָם לֹא תִהְיֶה אֱמוּנָתָנוּ שְׁלֵמָה. לַעֲתָה כְּזֹאת הַגַּעַת לְמַלְכוֹת הַחֲקִירָה עַד מְקוֹם שֶׁיִּדָּךְ מַגַּעַת.

רַק בְּעֵינֵיךָ תִּבְיֵט כִּי שֶׁקֶר נִחְלוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא יוֹעִילוּ וְלֹא יִצִּילוּ בְּהִסְפָּמוֹתֵיהֶם מַה שֶׁיִּקְשָׁה עַד הֵנָּה בְּכָל הַפְּתוּב לְמַעֲלָה. לוּלֵי הָאֱמָנָתִי לְרֵאוֹת לְהָרִים מְכַשׁוֹל מְדַרְךָ בְּבָנוֹת לִי בֵּית נְאֻמָּן בְּשִׁלְלוֹת הַצּוּרוֹת וְיִהְיֶה יְדֵי אֱמוּנָה כְּתִבְנִית אֲשֶׁר אֲתָה מְרָאָה.

בוֹ תִצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ וְיִשְׁקוּטוּ מִחֲשַׁבּוֹתֶיךָ עַל אֲדָנֵי הַנְּחוֹתֵינוּ וְאֱמוּנָתְךָ בְּקֶהֱל קְדוֹשִׁים. כִּי אֲמַנָּם בְּהַשִּׁיבָה אֶל לְבָבְךָ שֶׁיִּקְרָא (ג) עֲצָם רוּחָנוּ כְּאֲשֶׁר יִגִּיעַ לְמַדְרַגַּת הַדַּקּוֹת עַד שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לַפְּעוֹל בוֹ דְּבָרִים גְּשָׁמִיִּים שֶׁבִּינֵינוּ תִתְּנִישֵׁב בְּשִׁכְלָה בְּנִקְל הַנוֹיִית וְאֵיכוֹת הַשָּׂדִים וְהַרוּחוֹת.

וְאִם תַּעֲמֹד נֶפֶשׁ הָאָדָם כִּכָּה בְּלִי הַגּוֹף אַחֲרֵי הַפְּרָדָה בְּמוֹשָׁב בֵּל יוּכְלוּ יִגְעוּ בָּהּ הַכְּפִיִּים לְהַפְּסִידָה וּע"כ תִּקְרָא רוּחָנוּת וּבִלְתִּי נִפְסָדָת לְפָחוֹת מִהַפּוֹגְעִים חֲמָרִיִּים אֵין הַמְּנַע

שִׁימָצְאוּ רוּחוֹת בְּדְמוּתָהּ בְּצַלְמָהּ נִבְרְאוּ מֵאֵת הַי"ת לְתַכְלִית מַה כִּפְאֶשֶׁר נִבְאָר וְיַעֲוֹפוּ וְיִשׁוּטוּ בְּאֵוִיר וּבְמַה שְׁלִמְעֵלָה מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם.

וְרֵאוּי שְׁתַּדַּע יְתֵד תְּקוּעָה אֲשֶׁר עָלֶיהָ תִּכְוֶנֶן כָּל הַמְאָמָר (ד) כִּי הַנְּחַת הַפִּילוֹסוֹפִים וְהִיא שְׁפָל מִתְנוּעַע יִתְנוּעַע. מִכַּח מְנִיעַ אַחַר אֵינָה אֲמִיתִית וְהִיא אַחַת מֵהַתְּחִלּוֹתֵיהֶם הַנְּחֻנוֹת בְּרֵאשׁ מְחַקֵּר אֲרִיסטוֹ וְהַמוֹדָה עָלֵיהֶם נֶאֱחָז בְּסִבְבָּה הַטְּעוֹנוֹת לֹא בְּמַהֲרָה יִנְתַּק וְיִצְא לְחַפְּשֵׁי חָנָם מִבְּיָנֵיהֶם.

וְהַנְּנִי מְלַמֵּדָה לְהוֹעִיל מְדַרְיָכָה לְהֶאֱמִין שְׁלֹא כָּל מִתְנוּעַע יִתְנוּעַע מִכַּח מְנִיעַ אַחַר. וְשִׁלְכְּנִי אֲדָם נָתַן ה' בְּחִסְדּוֹ הַבְּחִירָה וְהַרְצוֹן בְּשִׁכְלָם בְּאֵן שְׁרוּחוֹ יִנִּיעַ אֶת עַצְמוֹ וּפְעוּלוֹתָיו בְּלִי מְנִיעַ אַחַר.

וְאַחַר שְׁקִימָתָה אֵת הַדְּבָר הַזֶּה רֵאוּי שְׁיִפְרְדוּ (ה) הַמִּתְנוּעַעִים לְשִׁתִּי מִחֻנוֹת הָא' הַמִּתְנוּעַע בְּהִכְרַח וְהִב' הַמִּתְנוּעַע בְּרְצוֹן וּמִשָּׁם יִפְרַד זֶה הַמִּתְנוּעַע בְּרְצוֹן וְהִזָּה לְשִׁלְשָׁה רֵאשִׁים לְמִתְנוּעַע לְטוֹב אוֹ לְרַע וְלְמִתְנוּעַע לְרַע וְלֹא לְטוֹב וְלְמִתְנוּעַע לְטוֹב וְלֹא לְרַע.

הַמִּתְנוּעַע בְּהִכְרַח יִתְנוּעַע כְּרְצוֹן הַמְנִיעוּ לְדְמוּת הָאֲבָנִים הַמִּתְכַּוֶּת וְהַצְּמִחִים וְכִיּוֹצֵא. וְהַמִּתְנוּעַע בְּרְצוֹן יִתְנוּעַע מִעַצְמוֹ אִם לְפְעוּלַת הַטוֹב אוֹ לְפְעוּלַת הַרַע וְלִזָּה הוֹרְשָׁה הָאֲדָם שְׁיִהְיֶה רֵאוּי לְשִׁכָּר אוֹ לְעוֹנֵשׁ.

וְאִם יִתְנוּעַע מִעַצְמוֹ לְפְעוּלַת הַרַע לְכַד לְזֶה נִבְרְאוּ הַשְּׂדִים וְרוּחוֹת הַטְּוִמָאָה כָּל מֵאֲוִיִּים וְדִבְקוּתָם אֶל הַרַע. וְהַמִּתְנוּעַעִים אֶל פְּעוּלַת הַטוֹב לְכַד אֵלּוּ מִלְּאֲכִי עָלְיוֹן כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַע.

וְגַם כָּל אֵלּוּ אִם יִחְטְאוּ בְּמִינֵי הַפְּעוּלוֹת אֲשֶׁר הוּכְנוּ בֵּין לְטוֹב וּבֵין לְרַע רֵאוּיִים הֵמָּה לְעוֹנֵשׁ. וְדָבָר כְּזֶה יְדוּעַ וּמְבוֹאָר בְּכִי חֲכָמֵי הַתְּלֻמוֹד אֶפְקוּהוּ לְגַבְרִיאֵל וּמְחַנּוּהוּ שְׁתִּין פּוֹלְסֵי דְנוּרָא וְרַבִּים בְּדִבְרֵיהֶם אֵין צוּרָה לְהַתְּעַכֵּב בְּזֶה.

לֹא שְׁיִוְכְלוּ לַעֲשׂוֹת מַה שְּׁאִינוּ בְּסוּג בְּחִירָתָם אֶלָּא שְׁבִפְעוּלַת הַטוֹבוֹת אוֹ הַרְעוֹת כְּכָר יֵשׁ לָהֶם מְקוֹם לְטְעוֹת בְּבִקְשָׁם לְהַטִּיב אוֹ לְהַרַע יוֹתֵר מִמָּה שְׁהִיָּה רֵאוּי בְּאוֹתוֹ פ' וּבְאוֹתוֹ מְקוֹם. (ו) הִנֵּה הָאֲדָם בְּעַל רְשׁוֹת וּמְזוֹנָן לְהַתְנוּעַע לְאֲשֶׁר יִחְפֹּן אִם לְטוֹב אוֹ לְרַע וְהַבּוֹחֵר בְּטוֹב וּמוֹאֵס בְּרַע רֵשָׁאֵי לְזַכָּה נִפְשׁוֹ וְלַהֲדַק אוֹתָהּ הַדַּק הֵיטֵב לְשִׁלְיָמוֹת הָאֶפְשָׁרִי עַד שְׁבִצְאָתָהּ מִן הַחוּמָר תִּדְמָה לְמִלְאָךְ וְתִהְיֶה מְגַמְתָּה וְתִאֲנַתָּה לְטוֹב תְּמִיד כִּפְאֶשֶׁר הוֹרְגָלָה בְּחַיִּים חַיִּיתָהּ.

וּבְהִפְךָ הַרְשָׁע רַע אַחֲרֵי מוֹתוֹ יִתְנַהֵג כְּחִפְצוֹ אֶל הַרְעָה עַד שְׁרוּחוֹ כְּדְמוּת שֵׁד יִשְׁתַּדַּל לְהַרַע בְּכָל עַת וּבְאֵן זֶה יִרְבֶּה כְּמוֹתָם. וְעַל כֵּן יִהְיֶה נִקְלָה אֲלֵיךְ לְשִׁמּוֹעַ מְדוּעַ (ז) רוּחַ אֲדָם רִשָּׁע אַחֲרֵי מוֹתוֹ בָּם יִשׁוּט בְּאֶרֶץ יִתְאַנֶּה לִּיכְנֹס בְּגוֹף הַחַיִּים לְחַבֵּל לְהַשְׁחִית וּלְנוֹס מִמְּוִקְשֵׁי הַמְּשַׁחִיתִים הַסּוֹכְבִים לִיִּסְרוֹ וְהַעוֹמְדִים עָלָיו לְכַלּוֹתוֹ וְעַדִּין כְּמִנְהַגוֹ נוֹהֵג לַעֲשׂוֹת רַע (ח) וְלֹא נִיְתוּסְפָה לוֹ בִּינָה מִמָּה שְׁהִיָּתָה לוֹ כְּשֶׁנִּתְפַּרַד מִן הַגּוֹף? וְאִמְנָם יִכְרִיחוּהוּ בְּדִבְרֵים אוֹ בְּהַשְׁפְּעוֹת הִיָּה יִרָא וּמִפְּחַד מֵהֶם בְּהִיּוֹתוֹ חַי! וּבְהִיפְךָ אִישׁ יִשָּׁר וְכִשֶׁר אִם נִשְׁמָתוֹ תוֹךְ י"ב חֲדָשׁ עוֹלָה וְיוֹרְדַת כְּדִבְרֵי חַז"ל יִרְגִּיזוּהוּ וְיִכְרִידוּהוּ הַהַשְׁפְּעוֹת שְׁמוּעוֹת יְבִהּלוּהוּ וְשִׁמְיָה דְמַרְיָה עָלֶיהָ לְהַכְרִיחוֹ אֶל דְּבָר אֲשֶׁר יִחְפֹּן הַמְּשַׁבֵּיעַ כִּפְאֶשֶׁר אִם הִיָּה בְּחַיִּים הִיָּה מוֹכְרָח לְשִׁמּוֹעַ וְלְהַקְשִׁיב לְבַלְתִּי תַת תְּפִלָּה לְאֱלֹהִים וְלִשְׁמוֹתָיו הַקְּדוּשִׁים לְהַגִּיד לְבְנֵי אֲדָם

המאורעות שעברו ושעוברים וגם מה שעתידי להיות בקרוב שכבר נגזר בשמים ויכולו לידענו.

(ט) וככה יכריחו השדים למצוא אבדה או להגיד מה שקרה אשר המה יודעים להיותם מעופפים מלוא כל הארץ וא"א שאחד מהם לא ראה או לא שמע ונגידנו לתבירו המושפע ועומד. אולם ירעו וישחיתו ויזיקו אם לא ישתדל המכריח בצנה וסוחרה נגדם ועל הרוב אינו נפטר מהם בשלום פיודע.

וכל מיני היזק ופורענות שבעולם מיידם היתה זאת פאשר ישמעו גזירת הבורא על עיר מדינה או יחיד. אמנם (י) אין המנע שגם המה ימותו ויקבלו חלוקה והפסד פנפש הרשע רע הגדנו כל אלה בפ' שלח לה.

כי אין מניעה שלא ימצא רוח דק יוכל לפעול בעצמיהם ולהפרידם אל הפליון. ולא פנה במלאכי אלהים אשר עצמותם ין וצלול מאד.

ע"כ אמרו ברשעים שנושמתן נשרפת וכו' בענין שאחרי הפרדה מן הגוף תעוף בארץ נעה ונדה בדמות שד ומין משחית עד יפגעו בה מרי נפש וישחיתוה ויכלוה. וכשתסתכל במה שהביאו חז"ל בדברים האלו תמצא הכל מבואר ומפורש וכלם בדרה אחד יצאו אליה ולא אאריה למבצם אחד לאחד.

ובדברים אלו שהם כבשונו של עולם ישמע חכם ויוסיף לקח מדעתו. ואשר נחה עליו רוח דעת ויראת ה' יתבונן מאליו מה שנושאר לנו מלכתוב ואת כל כשרון המעשה ויהנה בפיו כדבש למתוק.

ולאיש נבוב נסתרה דרכי מעיניו ומה יתרון שאעמול לרוח: צור ילדה תשי ותשפח אל מחוללה: וירא ה' וינאץ מפעס בניו ובנותיו: כי (יא) התבוננות התולדה תביא לידי השפלת הספה הראשונה פאשר הבאנו בפרשת יתרו.

ואם נשפח אל מחוללנו ראוי שגם הי"ת לא יעניש בנינו אם ינאצונו ולא ינהגו בנו כבוד הואיל ונתפרדה החבילה לבלתי נשוא פנים לקדמונינו. על כן פאשר צור ילדה תשי ותשפח אביה הראשון שבראה גם ה' ינאץ על פעס שייכעיסוהו בניו של הדור הרע שהוא רצונו שלא ישים ה' אל לבו להעניש את פעס בני הדור ההוא פאשר יכעיסו אבותיהם: ד"א ראוי שהי"ת ישפח בני האבות ששכחוהו.

כי כל זמן שינהגו ישראל נגד אביהם שבשמים כבנים הי"ת ירחם על בניהם כי בניו הם ובני בנים הרי הם כבנים וכשלא ישמעו אליו ולא יתנהגו כבנים הדין דין אמת שאף הקב"ה לא יזפור בניהם ואינם לו כבנים.

כמאמר הפתוב (הושע ד') ותשפח תורת אלהיה אשפח בניה גם אני הואיל ואין לנפוך להיות לו כבנים פאשר אבותיהם אינם כבניו. על כן פאשר צור ילדה תשי גם ה' מפעסו וחרון אפו ינאץ בניו ובנותיו ולא יהי עוד לו לבנים: בניו לא אמון בם: אם יחטא איש לאיש או לה' בדבר המצות או נגד פקודי התורה כפר יש לו תקנה פשינחם ופללו אלהים וישוב אל ה' וירחמהו.

אולם פֶּאֶשֶׁר הַנֶּסֶפֶם בְּעִיר אוּ בַמְדִינָה לְכַפֹּר לַגַּמְרֵי בְבוֹרָא עוֹלָם אַחַת דְּתָה לְהַמִּית לְנַתְוֵשׁ וּלְהַאֲבִיד וְאִין תְּרוּפָה לְמַכְתָּם, כִּי לֹא יוּכַל ה' לְהַתְּאַפֵּק בְּדָבָר הַזֶּה. שְׁהַפְּעוּלָה לֹא תִרְצֶה לְהַכִּיר פּוֹעֲלָה וְנִבְרָא אֶת בּוֹאוּ וּמְקַיְיֵמוּ מְגַדְלָהּ וּמְחַיְיָהּ.

כְּמִשַׁל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אִם יִחְטְאוּ נִגְדוּ בְּדָבָר מִהַדְּבָרִים כְּבָר יוּכְלוּ לְפַיְסוֹ בְּתַחֲיִנָּה אוּ בְּמִמּוֹן. אוּלָם אִם יִמְרְדוּ בּוֹ וְלֹא יֵאָבּוּ לְהַכִּיר מְמַשְׁלָתוֹ א"א מְחֻנֵּק דְּתֵי הַמַּלְכוּת אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כְּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נִפְשׁוֹ וּלְנִצָּחַת תֹּאכַל חֶרֶב הֶרֶג וְאַבְדָן לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי אִם עַל בְּנֵי בְּלִי חֶמְלָה.

כְּכֹה הַדְּבָר בְּמֶלֶךְ רַם וְנִיֻּשָׂא שׁוֹכֵן עַד וְקָדוֹשׁ לֹא יֵאָבֶה וְלֹא יִחְפְּזֵן לִיֻּשָׂא וּלְהַחֲיוֹת אָדָם עַל הַאֲדָמָה בְּלִתֵּי הַיּוֹת לֹא אֲמוּנָה מֵהַ שְׁיִפִּיר וְיַעֲשֶׂה לּוֹ אֱלֹהִים. וְכֹאֲשֶׁר אֲנָשִׁים בְּנֵי לֹא אֲמֹן בָּם מִכָּל וְכָל וְלֹא יֵאָמִינוּ לְשׁוֹם דְּבָר רָאוּי שְׁיִקְדַּח פֶּאֶשׁ חֲמָתוֹ וְתֹאכַל אֶרֶץ וּיְבוּלָה.

(יג) עַל כֵּן הִי"ת מְקַיְיֵם בְּחֻסְדּוֹ עוֹלָם מְלֹא וְבוֹ לְשׁוֹנוֹת וּלְאוּמִים יִהְיֶה רִיק לֹא יִדְעוּ אֶת ה' וְעוֹבְדִים אֵשׁ וְאֶבֶן הַשָּׁמַשׁ אוּ הַיָּרֵחַ אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְהֵם פְּרִים וְרָבִים וּמְצַלִּיחִים.

וְהַטַּעַם כִּי לֹא נִצְטוּוּ לְעַבְדוֹ ה' כְּמוֹנוּ וְלֹא יִדְעוּ אֶת מְשַׁפֵּט אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם. וּמ"מ אִין גּוֹי אֲנוּמָה וְלִשׁוֹן שְׁלֹא יִכִּיר לּוֹ אֱלוֹהַּ וְלֹא יַעֲבֹדוּנוּ תַּחַת דְּמִיּוֹן אֵינָה דְּבָר וְאֲנוּמָנוֹת אַבּוּתִיָּהּ בִּיְדֵיהֶם.

ד"מ הַעוֹבֵד לֹאֵשׁ כְּבָר יַעֲבֹדוּנוּ וְיִשְׁתַּחֲוּהוּ לּוֹ לֹא לְעַבְדוֹ ע"ז אֶלָּא בְּחֻשְׁבוֹ שְׁהֵאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהַּ בּוֹרָא הָעוֹלָם וּמְקַיְיֵמוֹ וְיִסְתַּכַּל בְּאֲמוּנָתוֹ הַנִּסְתָּדָת בְּאֲנוּפֵן שְׁפִנוּנָתוֹ רְצוּיָהּ אִם מַעֲשֵׂיו אֵינָם רְצוּיִים וְה' אֱלֹהִים אֵינּוּ מְקַפֵּחַ שָׂכָר כָּל בְּרִיָּה וְנִהְרִי הַגּוֹי הַהוּא עוֹבֵד אֶת בּוֹרָאוֹ בְּמֵה שְׁהַגִּיעָה הַשְּׁכָלָתוֹ.

וְאַתָּן לָהּ מְשַׁל כְּזֶה לְמֶלֶךְ אֲדִיר וְנוֹרָא יוֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים לְגַדְלוֹ וְרוּמָמוֹתוֹ בְּחֻדְרֵי מִשְׁכַּבְתּוֹ וְלֹא יֵצֵא חֻצָּה כ"א בְּבִגְדֵי חוּפֵשׁ בְּמִרְכָּבַת הַמַּשְׁנָה אֲשֶׁר לּוֹ וְלֹא יִתְגַּלֶּה לְעֵינֵי הַמֹּן עֲבָדָיו.

וְהִנֵּה שָׁם שָׁם לּוֹ חוֹק וּמְשַׁפֵּט לְכָל אֲנָשִׁי מְמַשְׁלָתוֹ כְּאֲשֶׁר עַד הַיּוֹם יִנְהַגוּ בָּאֶרֶץ הוֹדוּ שְׁיִלְכוּ אַחַת בְּשָׁנָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָיו וּלְקַבֵּל אֲדָנוֹתוֹ עֲלֵיהֶם וְכֵן יַעֲשׂוּ מִיְדֵי שָׁנָה בְּשָׁנָה יְבוֹאוּ וַיִּכְרְעוּ אַפִּים אֶרְצָה לְפָנָיו כְּסֹאוֹ לְמִקְטוֹן וְעַד גְּדוֹל.

וְהִנֵּה אֵינְרַע שְׁכָבוֹא כָּל עַם הָאֶרֶץ לְהַשְׁתַּחֲוֹת יִמְצְאוּ בְּתוֹךְ הַבָּאִים עוֹבְדֵי אֲדָמָה הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת פְּתָאִים וְגַסִּי מוֹחַ לֹא יִדְעוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְלֹא יִפִּירוּ מְשַׁפֵּטוֹ. וְיְבוֹאוּ בְּתוֹם לְכַבֵּם בְּרֹאוֹתֵם אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ וְהַפְּרָתִמִּים אוּ מְחַיְיָלָיו מְלֻבָּשׁ בְּשָׂרִיוֹן וּבְגָדֵי שֵׁשׁ וְחֻנִּיתוֹ עַל רִכּוֹ וְיִחְשְׁבוּ לְקִלּוֹת דַּעְתָּם כִּי הוּא מְלָכָם וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנָיו אֶרְצָה.

אִין סֶפֶק שְׁלֹא יִכְעוֹס עֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ כְּאֲשֶׁר יִסְפְּרוּ לּוֹ הַדְּבָר אֲבָל יֵיטֵב בְּעֵינָיו וְיִפְטָרֵם בְּשָׁלוֹם כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד הַבְּנֵתָם וְשִׁיעֲשׂוּ זֶה בְּאֲמוּנָה שְׁלִימָה לְרִיקוֹת שְׁכָלָם בְּחֻשְׁבָּם שְׁהֵאִישׁ שְׁהַשְׁתַּחֲוֹת לּוֹ הוּא הַמֶּלֶךְ כְּדָבָר הַזֶּה לֹא יִרַע בְּעֵינֵי ה' אִם רַבִּים מִתּוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ רַקִּים בְּדַעְתָּם וּפְתָאִים בְּאֲמוּנָתָם יַעֲבֹדוּ פֶּסֶל וּמַסַּכָּה כִּי יִחְשְׁבוּ שְׁהוּא דְמוֹת הָאֱלוֹהַּ בּוֹרָא שָׁמַיִם וְנִנְטִיָּהּ.

ועל זה נאמר (תבוקב' ב') וצדיק באמונתו יחיה. פי כפר יוכל להמצא בגוים ההם איש צדיק וחסיד במעשיו ובמחשבותיו ובמה שבין אדם לתבירו.

ואיך שופט כל הארץ לא יעשה משפט לתת אליו שכרו כאשר לא ידע ולא למדוהו דרוך האמת והוא האמין לעשות את דבר ה' ומה שייטב בעיניו? וכמה מדינות ומלכות גדולות רחבות ידים מסוף העולם ועד סופו לא הגיע אליהם זכר ונין מבני ישראל ולא מתורתם ואיככה יספו אנשים צדיקים שבקרבם על לא חמוס בכפיהם? האם לא חס הי"ת על אנשי ניגוה העיר הגדולה אף פי לא הו עברים ואת דתי המלך ה' אינם עושים בשלוח אליהם נביא להישיירם ולהסירם מען ויהיה להם הצלה וישועה ויחיו ולא ימותו? אבל כאשר פסו אמונים מבני אדם אבדה האמונה ונכרתה מפיהם ואין איש שם על לב בידעת הבורא ויחשבו שאין מצוי ראשן הכרת תפירת הנפש ההיא וישלח ה' להשחית ולהפוך הערים אשר אלה להם.

זאת היתה חטאת סדום ועמורה הערים אשר הפך ה' באפו ובחמתו. ולכן הביא ה' מי המבול לשחת כל בשר פי אז הוחל לקרוא בשם ה' רצונו שנכרת ונפסק מפי כל בשר לקרוא כלם בשם ה' ולא היה מי שיפיר הבורא ויאמין בו עוד כאשר אמרנו בפירשת בראשית הסתפל הרואה בדבר השמרונים (מ"ב י"ז) כאשר שלח ה' בהם את האריות.

פי אמנם יפלא מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה להמית את כל יושביה על פי לא עבדו את ה' והלא לא שממו עליה אויבינו לעת עתה ולא קרה אל כזאתאם יתכן שכל יושבי הארץ ההיא יצטרכו לעבוד אלהי אמת ואם לא יאבדו וזהו נגד הנראה? אלא הדברים ככתבם שא"א לעמוד בלי אמונה בה' תהיה איך שתהיה והשומרונים ההמה פנה עלה על לבם לבלתי שמנע קול אלהים בהחלט וזהו שאמר (שם) לא יראו את ה' על פן שלח ה' בהם את האריות עד שנמנו וגמרו לקבל עליהם אמונה ואז ישבו על הארץ לבטח (שם) ויהיו הגוים האלה יראים את ה' ואת פסיליהם היו עובדים פי מ"מ קבעו אמונה בלבם ליראה את ה' הנכבד אף אם לא עשו כמעשינו הואיל והאמינו בסבה הראשונה ראוי לחמול עליהם לבלתי השחיתם.

הנה פי כן אמר ה' בשירה הזאת פי כאשר ישראל יגיעו אל מדרגה נפסדת כזאת להיות בנים לא אמן בם ויקניאו ה' יתברך בלא אל ר"ל שיאמר נבל בלבבו אין אלהים ראוי שיקדח אש באפו ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים עד להשחית ואין מציל: פן יאמרו ידנו רמה וגו': פי גוי אובד עצות המה וגו': לו חקמו ישפילו זאת וגו' הנה (יד) החכמה הנקנית בראיות קודמות היא החכמה אמיתית.

אמנם בדברים האלהיים אין רשות לנו להשפיל במוקדמות ודי לו לאדם שיידע הדברים מן המאונחות. כאשר נפיר מציאות ה' ממעשיו ככתוב (תהלים י"ט) השמים מספרים כבוד אל וגו' ודברנו מזה בסוף פרשת חוקת.

על זה נתרעם הי"ת פי הגוים האלו האומרים ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת עד שלא הפירו אלהים אפילו מן הפעולות בהכרח גוי אובד עצות המה ואין בהם חכמה ותבונה. ואלו חקמו ישפילו זאת לפחות להבין אמרי בינה מן המאונחות והפעולות אם לא מן המוקדמות ויבינו לאחרייתם להשפיל הדברים מן האחרית רצונו מן הפעולות ולידע שיש

אלוה הפועל כל זאת: איכה ירדף אחד אלף וישנים יניסו רבקה וגו': כי לא כצורנו צורם
ואויבנו פלילים: אינו דומה המוכר מה שימכור בדברים למסגירו ביד הקונה כי הראשון
חסר ההקנאה והמשיכה.

על כן אחד ירדוף אלף כאשר ה' מכרם. אמנם כאשר הסגירם אחד יניס חמשה אלף
וישנים רבקה.

והטעם שדין הי"ת אינו פדין בשר נדם האדם דן אויבו למיתה אינו חוזר בו אחר גמר
דין. והי"ת רחום ורב חסד אף לאחר גמר דין חוזר ואין כל דבר שעומד בפני התשובה
באופן שפאשר לא הסגירו עדיין ונפט למיתה עוד יש תקנה לאחריתו וניצל.

ולכן יתן ה' הפרש רב בין הנמכר ירצה הנדון אל אשר כבר הוסגר מה שאין פן בשופט
הארץ וזהו שאמר כי לא כצורנו צורם פדמות הפלילים שאינם חוזרים מן הדין העשוי:
אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשוב נקם לצרי ולמשנאי אשלם: אדם המתנקם
מאויביו אין די לו להשיב גמולם בראשם אלא שבעתים ישיב אל חיקם תשלומי כפל.

זאת ועוד אחרת כי בנקמתו יאמין לעשות משפט ודין באויב אשר הרע לו. אולם הי"ת
יעשה משפט ודין פדי להתנקם וישיב גמולו ולא יותר ד"א כי עונש הבא מאת הי"ת הנו
טוב לנענש וגזרה מן השמים היא שקר לנו וכל מאי דעביד רחמנא לטב.

ראה ראינו צרות רבות ורעות יבואו על איש יחשבם לרעתו ותהיינה סבה שינצל מפניה
מן המות ומרעה גדולה או מעונש הנפש הנצחי וזה ידוע. על כן אם תאחז במשפט ידו
ישיב נקם לצרי ויענישם אמנם באותו פועל ישלם לשונאיו מה שהרע להם ויתן להם
תשלום גמול בדרך אחר כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני
נותן וגו' ראינו בזה דברי מותר בכפלו אשר כפל אל הארץ אשר אני נותן.

אם לא כי הדבר כאשר פירשנו בפרשת ואתחנן היות שגגת משה בהפכותו את הסלע
שסיבב שנתפעלו הקהל בדמיונם הכוזב כי צריה ה' לאמצעי בפעולת הניסים. ולכן
נצטרף הי"ת להמית משה במדבר להשריש בלב העם שהי"ת יכניסם לארץ בעצמו מבלי
משה וי ושהם לא פעלו דבר באותות ובמופתים ואצבע אלהים היא.

על כן מנגד תראה א הארץ ושמה לא תבוא לפי שהארץ אני נותן לבני ישראל בלי שליח
ואמצעי ולא עוד באמונתם הגרועה אשר זאת עלה על לבם בעבורכם עד היום הזה:
פרשת וזאת הברכה ה' מסיני בא ונרח משעיר למו וגו': עד בהתאסף ראשי עם יחד
שבטי ישראל: נדרשתי ללא שאלוני אמרתי אף דבר שפתים לאמר לגמרי לב להוציא
דבר האלהים ולחשוב מחשבות חסרון בו התארים והדמיונות המורים גשמות ותנאי
הדמות כתארי בני אדם.

פחדו פחד רבים וירחיקו שיוכל ה' להשיג דבר מגשם והאריכו בטענותיהם והם טענות
הפילוסופים גם במאמר הכתוב (לעיל ד') השמע עם קול אלהים (שם ה') ואת קולו
שמענו ודומיהם השתדלו לפתור שלא ידומה אליו ותברך קול שהוא נענוע האויר
וכדומה מן הדברים לא יתכנו אלא לגוף ובעל, גשם.

ואני לא באתי לסתור דברייהם כי קטנם עבה ממתני ולא אאמין מפני זה חיוב הגשמות בו יתברר חלילה כי אם להסתפק ולומר כי ההכרח פנה לא ישנבח ולא נדב מה תארו ומה נאה לו? ואם אדבר במהות הרוחות והכוכבים אף אם לא אגיע אל אמתת הדרוש אתי תלין משוגתי ואין בדבר עון אשר חטא.

(א) אולם בכרא העולם ישתבח שמו אין לבקש ולתור דבר מעצמותו ומהותו ולא חשב לנו לפוקה פשע וחסא. והנה פחד פחדתי ומורא יעלה על ראשי להתעסק בדברים פאלו ולהגיד הנה יכשר זה במציאות מרום וקדוש אשר אין שכל פדאי להזכירו ולברך בשמו. ואשר מצאנו בדברי התורה מלא על כל גדוטיה. והדת ניתנה והשמיעונו הפתובים (שמות ט') יד ה'.

(זכרי' י"ד) ועמדו רגליו. (בראשית ח') וירח ה'.

וידבר ה'. (לעיל ד') השמיצה את קולו.

(בראשית ח') ויאמר ה' אל לבו. (שם ג') ויעש ה' אלהים פתנות עור וילבישם.

(שמות ל"א) כתובים באצבע אלהים. ושיהיה ה' עומד במקום כמי שיש לו שיער.

ושיהיה נעתק ממקום למקום ושיהיה מתנועע פלם הביאם ברוחב היד הרב בעל העקינה שער ב"ה. לא ידענו אופן פירושו.

אין הכרח מטענות הפילוסופים להרחיקם או לקרבם על פי לא ידענו לצייר הדבר לחסרון ידיעתנו. כי אם האדם בדברו יוכל בשפתיו להגיע האויר עד שיכה בפעמוני האנון וישמיענו הדברים אין המנע שלא יוכל ה' להגיע האויר באופן זה ויותר שלם.

גם אונקלוס חשב להסתתר בפירושו מימרא דה' ואידי ואידי חדא הוא שיידבר ה' ויאמר דברים. ואלו פעולות הגשמה וממי שיש לו שפתיים ולשון ובעל דברים! ואני חשבתי החסרון בדעתנו ושאינו לבקש בו יתברר שום דבר כי מהותו אינו נודע לא בחיוב ולא בשלילה אף אם נראה מום ושמן פסול.

כי אלו היה התואר שהוא מורה כל מום רע לא הייתה התורה פותבתו וכבר הייתה יודעת להביא מלות ומאמרים ירחקו הגשמות כאשר עשה אונקלוס. אלא שבתארים הללו סודות נעלמות לבעלי הקבלה ועל כן כשר הדבר לבלתי תת תפלה לאלהים בשום פנים ולתלות החסרון בהשקלתנו.

זאת תלמדנו תורת משה ותודיענו לעבדו ולכבדו כעור באפילה בלתי בקש בעצמותו דעת וחשבון ודבר שפתיים אף למחסור. פדבר שכתוב (ישעי' מ) אל מי תדמיוני (שם) ומה דמות תערכו לו שאין לתת לו דמיון או צורה כי לא ידענו דמותו וצלמו ואין בכחנו להפיר דבר למעלה מערכנו כאשר גם סוס ופרד לא יפיר דבר למעלה מערכו.

ומפני שלא ידענו תארו לא מפני זה נוכל לשלול ממנו בהחלט כל דבר. ואבי ראה גם ראה מה שרצה משה בפרשה הזאת לתלמדנו ולהסיר מדעתנו חקירה בה"ת ליחס או להרחיק ממנו הדברים מטענות החוקרים באמרו שה' מסיני בא וגו' הנה ייחד אל הי"ת

ההליכה הישיבה הזריחה ידים ורגלים ודבור כל קדושים בנדיה והם תוכו לרגליה ישא מדברותיה.

והוסיף שלא תתמה ולבך אל ירף מדברי הפילוסופים המואסים בהקלט ליחם תנאי הגשמות בו יתברך כי לא כצורנו צורם ותורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב תלמדנו להפך ושאין גנאי לו לתארהו בתנאים האלה כאשר שמעת עד פה.

והנה אמרות ה' אמרות טהורות דברים של טעם הואיל וה' אלהינו משפילי לראות בשמים ובארץ רם ה' ושפל יראה ולא ימאס לצמצם שכינתו לשכון בתוך בני ישראל ולא ימנע מרוממותו להשתתף עמם שונאמר (שמות כ"ה) ושכנתי בתוכם ומגודל ענותנותו יתראה ויתפייס להתערב בקרב עם קרוצי חומר ולהתלבש בתאריהם ובמדותיהם.

כי כל הגדול מחבירו ענותנותו גדולה עליו כידוע גם בקרב עם ועם. (ב) אף לנו יאות ללמוד ממנו להדמות אליו במשפט השררה והאדנות ולא ירום לבב המלך מקרב אחיו ולא יתנהג ברבנות יותר מדאי אם יחפץ קיום מלכותו.

על כן יהיה משפט המלך אשר ימלוך להתנהג עם העם בלשון רפה ולהיות אתם כאח וכרע. והנה על פכה צוה ה' (לעיל י"ז) מקרב אחיה תשים עליה מלך לבלתי רום לבבו מאחיו כי מלך נכרי יתהלך עם עמו בגאנה וזדון וישנאוהו העם ולא יאריה במלכותו כמאמר חז"ל כל פרנס המנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שאין רצונו בארץ החיים אשר אין שמה מלוכה ושעבוד.

אלא הטעם שלא תפרת ממלכתו לעולמי עד ועוד ינהיגם ימים ארוכים. וכן נאמר (משלי כ"ט) מלך שופט באמת דלים פסאו לעד יכון.

שלא אמר מלך שופט בצדק. כי השופט וחונן דל יעשה בלי צפיית תשלום גמול ממנו ונהו חסד של אמת יורה היות לו לב רחמן ורב חסד ולנה יאהבוהו העם וכסאו לעד יכון כי אמנם עם הארץ יאבו מלך שיתייחד עמם באהבה ואחזה שלום ורעות.

וע"ז אמרו שאול זכה למלוכה על ידי שזקנו היה מדליק גר לרבים. הואיל ובחרו באיש חונן ונותן ואנהב גר לתת לו לחם ושמלה ולא תגאה בזדון לבו עליהם לפיכך הוסיף משה במאמרו ויהי בישורון מלך וגו' רצונו שפכה יאות לישראל להדמות לזרכי ה' ויהי בישורון מלך בתנאי שיתקבצו ויתייחדו ראשי העם עם שבטי ישראל והגדולים נשמעים לקטנים ומעורבים ביניהם ולא ישתררו אלו על אלו גם השתרר: והר"ר גרשם בני זלה"ה פירש הפתוב באופן אחר.

והוא כי גלוי וידוע (ג) ששלישה מיני מלכות הם. יש מלכות היחיד המושל לבדו על העם ואין איש אתו ועשה כרצונו המלך ויתרומם ויתנשא לדמיון מלכי ישראל ומדי ופרס.

ויש שררה בין גדולי הארץ ונשיאיה בדמות הפלשתיים ודומיהם אשר עליהם שרים וקצינים ורוזנים נוסדו יחד הרודים בעם העושים במלוכה ודלת העם תחת ממשלתם. ואופן הממשלה השלישית כאשר כל העם מקצה ומשולו על הארץ ואין הפרש בין טובי

העיר להדיוט שבהדיוטות בדבר הממשלה כלם יתקבצו הבכור כבכורתו והצעיר להנהיג סדר המדיני ועדיין היום מלכיות פאלה.

אמנם מבואר ששמים הראשונות יהיה להם קיום והעמדה יותר מן השלישית. הואיל ובזאת העם הנבל ולא חכם בנקל יעמדו אלה נכח אלה וחקל לבם עתה יאשמו ויתנו מקום לאיש הגדול שבהם להתנשא על כלם ולמלוך עליהם בחמה שפוכה.

כאשר אינרע למלכות רומי אשר בהכניסם גם העם בשירות פידוע נפלו בשעבוד הקסרים ואבדו שלטונותם. פכה עשו גם בני ישראל בימי השופטים התאוו תאווה להיות כלם ראשים ואיש הישר בעיניו יעשה עד פי הוחרחו להמליך עליהם מלך פכתוב.

והנה מרע"ה נתנבא עליהם לאמר ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם להיות יחד עם שבטי ישראל ודלת העם גם הם בשלטונות והפנהים והעם יתרוסו כלם בייחוד להיות כלם ראשים: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הפיר ואת בניו לא ידע פי שגמרו אמרתה ובריתך ינצורו: פי מרה נפש כל העם איש בבנו ובאחיו לנטלם ולנשואם בשאר יחסות ועיני אדם לא תשבענה להאכילם ולהרבות כספם וזהבם.

וזה לו נסבה על כל דבר פשע אלה וכחש להתעצם כבד מאד במקנה בפסג ובזהב. למען הרבות "שוש קרוביו (ד) ואויבי איש אנשי ביתו אשר יירשוהו ולא לו יהיה פי לא שליטנו האלהים לאכול ממנו.

זו רעה חולה תחת השמש בכל החי בכל בשר ולא ישימו על לב פי יאכלו זרים חילם אשר לא עמלו בו ויאכלו וישתו וברוב עשרם "יתחללו ויקללום אחרי מותם ויאבד העושר שהוא בענין רע.

הלא טוב לאדם שלא יעמול לרוח ויאכל הוא בעצמו את יגיע כפיו ואז יסתפק במועט די מחסורו אשר "יכשר לו ויעבוד בוראו בעמלו לעצמו לבד ולא לאחרים. לפיכך הי"ת לא נתן ללוי חלק ונתנה בתוך ישראל כדי שיאכלו משלחן גבוה די ספוקם ולא יבטחו ברע ובאלוף ולא יצטרכו אל מתנת בשר נדם ולא לירושת נחלת אבות אחים וקרובים.

ובזה כל מחשבותיהם לשמים ויכלו לשרת לפני ה' בלב שלם כמאמר משה האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וגו' פירוש שיאמר למול אביו לא ראיתיו ואינני מכיר לא אב ולא אם ולא אחים ולא בנים שהלוי אינו מצפה לנחלת אב ואם ולא לירושת אחים ולא שבניו יירשוהו להניח להם ברכה עושר ונכסים.

על פן ישמור ברית ה' ותורתו ינצור בשלימות ואל יבהלהו הרהורים רעים להביא שבר רעבון ביתו פנגעי בני אדם: ד"א לפי (ה) שאין התורה מצוייה אלא במשים עצמו שפל ונבזה בעיניו נאמס.

ולא ילמד אדם חכמה ודעת כאשר יאמין להבין את הפל כמאמר שלמה (קהלת ז) אמרתיו אחקמה והיא רחוקה ממני שלא יוכל לקנות בינה והשכל בחכמות אם לא יגמר בלבו ידע שכן רחוקות ממנו ולא ידעם.

פָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר כָּל אִישׁ חָכָם לֵב בְּתַכְלִית לְמוּדוֹ יָבִין שְׁמֵאוּמָה לֹא נִשְׂא בַעֲמָלוֹ. וְכָל בּוֹר וּפְתֵי יֵאֱמִין לְכָל דָּבָר שֶׁבַּמְּוִשְׁפְּלוֹת לְהִבִּין וְלִדְעַת אֵת הַכָּל כַּאֲשֶׁר אָמְרָנוּ בַּפְּרָשָׁת בְּרֵאשִׁית.

עַל פֶּן כַּאֲשֶׁר נִרְאָה הִי"ת אֶל שְׁלֹמֶה וְאָמַר לוֹ (מ"א ג', דה"ב א') שָׂאֵל מָה אָתָּן לָהּ וְהִיְתָה בַקְּשָׁתוֹ שְׂיִתֵּן לוֹ לֵב מְבִין דַּעַת וְחֻכְמָה הִרְאָה בְּשִׂאֲלָתוֹ זֹאת הַיּוֹתוֹ כְּבָר חָכָם וּמְבִין מִדַּעְתּוֹ כִּי אֵלֹה הִיָּה חֹסֵר מִדַּעַת לֹא הִיָּה שׂוֹאֵל כִּזֶּה בְּחֻשְׁבוֹ כְּבָר כָּל אֱלֹה בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ הַכֹּסִילִים.

לְפִיכָף עָנָהוּ הִי"ת יַעַן אֲשֶׁר הִיְתָה זֹאת עִם לְבָבָהּ וּתְשִׂאֵל לָהּ חֻכְמָה וּמִדַּע הַחֻכְמָה וְהַמִּדַּע נָתַן לָהּ וְעוֹשֶׁר וּנְכֻסִים וְכְבוֹד אָתָּן לָהּ כְּלוֹמַר יַעַן בַּקְּשָׁתָהּ חֻכְמָה בְּאֵמַת אִינָה צְרִיף אֵלֶיהָ עוֹד, כִּי כְּבָר הַחֻכְמָה וְהַמִּדַּע נָתַן לָהּ וְלֹא הִיְתָה שׂוֹאֵל כִּזֶּה אֵילוֹ לֹא הִיְתָה חָכָם אָמְנָם הַעוֹשֶׁר וְהַנְּכֻסִים אָתָּנָם לָהּ.

כַּאֲלֵה הוֹאִיל מִשֶּׁה בְּאֵר אֵת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְבָנֵי לִוִי לֹאמַר כִּי בְּרוּב עֲנוּתְנוֹתָם וַיֹּאמֶר כָּל אֶחָד גַּם לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רִאִיתִיו וְלֹא הִבְנֵיתִי בְּדָבָר הַחֻכְמוֹת אֲפִילוֹ כְּטָפָה. וְהַמְנַהֵג בְּאֵדָם שֶׁלֹּא יִחְנִיף אָבִיו אִמּוֹ וְאָחִיו וּבְנָיו לְלַמֵּד לְשׁוֹנוֹ לֹמַר לָהֶם אֵינִי יוֹדֵעַ כַּאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה דְרָף עָנָה לְנִכְרֵי מִן הַשּׁוּק כִּי נִתְיַשֵּׁב הַדָּבָר הַזֶּה הֵיטֵב בְּשִׂכְלָם וַיֵּאֱמִינוּ בְּאֵמַת לַעֲצָמָם כָּל הַסְּכָלוֹת הָאֶפְשָׁרִי.

וּלְאִישׁ אֲשֶׁר אֱלֹה לֹו מְבֹשֵׁר הַפְּתוּב שְׂיִשְׁכִּיל וַיִּחַכֶּם עוֹד עַד שְׂיִוְרָה מְשֻׁפְּטִיו לִיעֲקֹב וְגו': אִין כָּאֵל יִשְׁוֹרוֹן רוֹכֵב שְׁמַיִם בְּעִזְרָהּ וּבְגִאֲוָתוֹ שְׁחֻקִים: יִשְׂאִילוֹ לְפַעֲמִים בְּכַתוּב שֵׁם שְׁמַיִם אֵל חֲלֻקַת הָאָוִיר שֶׁעַל הָאָרֶץ כְּמוֹ שֵׁנָא' (בְּרֵאשִׁית א) עוֹף שְׁהַמַּיִם וְהַעוֹף לֹא יַעוֹפֵף אֵלָּא בְּאָוִיר.

אוּלָּם שְׁחַק לֹא הוֹנַח אֵלָּא לְמוֹשֵׁב הַשְּׁכָלִים הַנְּבֻדָּלִים בְּשְׁמַיִם מְמַעַל. וּכְשִׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם יוֹרִידוֹ שְׂכִינְתוֹ בְּתוֹכָנוּ וְשֹׁכֵן בְּתוֹף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְהַפֵּךְ כְּשִׂאִין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ תִּתְרַחֵק הַיָּמִינוּ וּתִגְבִּיֵה עוֹף וְעוֹלָה לְמַעְלָה כְּדַבְּרֵי חַז"ל.

הִנֵּה בְּעִזְרַת יִשְׂרָאֵל וּבְסַעַד מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים הַקַּב"ה בְּעֲנוּתְנוֹתוֹ רוֹכֵב שְׁמַיִם וַיִּשְׁתַּתֵּף עִמָּנוּ עַד לְאָרֶץ מַתְחַת. אָמְנָם כְּשִׂאִין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם תְּתַגָּאֵה שְׂכִינַת ה' עַד שֶׁתִּלָּךְ לָהּ אֵל שְׁמֵי שְׁחַק וְתַעֲזוֹב אוֹתָנוּ: אֲשֶׁרֶיף יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹף עִם נוֹשַׁע בַּה': אִין סַפֵּק אֲצִלִּי (ו) שִׂאִין הָעוֹלָם הַשְּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם נִבְרָאוּ בַעֲבוּר הָאֵדָם כַּאֲשֶׁר חֻשְׁבוּ רַבִּים גַּם מִבְּנֵי עַמָּנוּ.

וּבְרוּר הַדָּבָר שֶׁכָּל מַה שֶּׁבְּרָא הַקַּב"ה בַּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֵלָּא לְכְבוֹדוֹ כְּדַבְּרֵי חַז"ל. וְאִף כִּי נִמְצָא לְפַעֲמִים בְּדַבְּרֵיהֶם דָּבָר שְׂיִתְנַגֵּד אֵל הַמַּאֲמָר הַזֶּה אִין רְצוֹנָם כְּפִי דַעְתִּי לְלַמְּדוֹ הַהַפֵּךְ אֵלָּא לְהַעֲמִיק בְּלִבָּנוּ אֶהְבֵּת ה' וְשִׁנְחָשׁוּב שְׁכָר כָּל אֱלֹה לְשִׁמְשֵׁנוּ כְּדִי לְהַגְדִּיל חֲמֻלָּתוֹ וְחֻסְדּוֹ עִמָּנוּ.

שִׂאִינוּ דוֹמָה מַה שְׂיִנְתָּן מִן הַטּוֹב בְּכָלֵל אֵל הַרְבִּים לְאֲשֶׁר יִתְנָנוּ בְּפִרְט לְאִישׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר וְכַתְּבָנוּ בַּפְּרָשָׁת כּוֹ תְּבוּא. וְכַאֲשֶׁר נִשְׂיֵב אֵל לְבָנוּ שֶׁבְּרָא ה' כְּמָה עוֹלָמוֹת לִיתְרוֹן הָאֵדָם וְלִתְכָלִית יִצִּירָתוֹ הִלָּא יִתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא בְּנַפְשׁוֹ גּוֹדֵל רַחֲמֵי ה' וְחֻסְדּוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת קְרוּצֵי עֶפְרָרָה וְתוֹלְעָה.

ובסגנון זה כתבו חז"ל בסנהדרין לפיכך חייב כל אחד ואחד לומר בשבילי נברא העולם. טוב להשקיע האמונה הזאת באזני הקמון.

אמנם האמת יורה דרכו שנבראו העולם והיצורים בתוכו לדבר עליון נעלם מידיעתנו לדבר הצפון אתו ית' וא"א שיהיה אלא לסבה טובה וראויה להשפלתו ברוך שמו. ונוצר אם פן האדם לעבוד אל העולם ולא העולם אליו כאשר הפליא עצה הגדיל תושיה בזה הרב המורה.

ואל יבהילו דעות קצת המתקדשים והמטהרים מבני עמנו גם לכל אשר ידברו אל תתן לבך באמרום כל מה שנברא נוצר לסבת האדם. וזהו הכל ורעיון רוח כאשר כתבו בזה באר היטב.

לבד ראה זה מצאתי להוסיף ולומר כי אם כל העולם נברא בעבור האדם הנה מצאנו כמה ברואים אין צורך לאדם בהם כמו כל הפוכבים ורוב ברואי המים וחיית השדה. הלא רבים מהם עזר פנגדו ואויביו להמיתו ולניסרו! ולמה נוצרו הפרעושים בגוף האדם והבהמה? וכמה יתושין באויר במים ובעפר על לא סבה וצורך לעולם בהם? והתבונן כי (ז) כל הברואים במלחמה תדירית זה יגרש את זה וזה יעמול להשמיד חברו וכלם ברעה את האדם להשחית.

זה חלקו בכל ימי הבלו לנוס ולהנצל מתהפוכות שונאיו. הלא צבא לאנוש עלי ארץ לברוח מן הסויות שלא יטרפוהו מן המקרים לא יבהלוהו מן המים ונהרות לא ישטפוהו מן האש לא תאכלהו אש לא נפח מן המפולת באדמה וגם האויר אין מעצור לרוחו והוא אויב לו ומבקש רעתו בחום וקור יונש קרת וכפור יולידו בו כל חלי וכל מכה נחפוש.

ומי לנו גדול ונורא בשונאיו מהאדם עצמו? כל אחד ישפדל להכרית חברו בממונו והונו וחייו ופני הדור כפני הכלב. וכאשר ישפדל האדם לברוח מפל אויביו מסביב לא יתנוהו השב רוחו אויבי איש מחשבותיו וכליותיו לא ישליו ולא ישקוטו ונפשו עליו תאכל ותאונן אדם חי ואין שלום בעצמיו כידוע.

ואיככה כל הדברים נבראו בעבורו? גם אשאלך אם כל העולם פלו נברא בשביל האדם אם פן האדם מוכרת להבראות והוא התכלית שעלה במחשבה לפניו כי אם לא יברא האדם אם פן כל העולם לאפס ולשוא וראוי לחזור לתנוהו ובהו? והיאך נמנו וגמרו ב"ש וב"ה נוח לו לאדם שלא נברא איך יתקיים העולם בלי תכליתו? ואם תאמר שנות לו לעולם גם פן שלא נברא מדוע לא אמרו ככה חז"ל? אלא שנוח לו לאדם! ועוד שאם פן נמת פעולת ה' להכל נריק אם טוב שלא נפעלה ויפה העדירה מהנוייתה ואנחנו שמענו קנים במאמרו (בראשית א') וברא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד? ואל תענני כי כן יקשה אל מול האדם לבדו שגם מצדו נאמר והנה טוב מאד? כי האלהים עשה את האדם ישר ובאשר הוא שם עם כל הסדר הכללי הנה טוב מאד.

כי גם האדם לאיזה סבה נברא לכללות העולם אמנם אנו נדבר בבני אדם שגורשו מג"ע אל עמק הבכא הנה ועתה גמרנו שנוח לו לאדם בפרטו מבלי ראות היחס שיש לו עם הכלל שלא נברא.

אבל אם היתה קניין באיש בג"ע היתה טוב לו להבראות בלי ספק. ואחר שיצרו הרע הסיתו לחטוא ולפשוט ונזח לו שלא נברא יפושש במעשיו ויהיה צדיק וינשר ואז יהיה טוב לו שונברא.

שהאדם במעשיו יכול לרומם ולגדל מהותו וטבעו ולהיות פאלהים וזהו שאמרו חז"ל בצדיקים. פכה אמר משה עם נושע בה' וגו' רצונו שהי"ת בחסדו יושיע עמו בפתחו לפנייהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו לקנות חיי העוה"ב ולעשות נשמתם נצחית מה שלא יאונה לשאר העולם הואיל ולא נברא האדם לתכלית זה פאשר אמרנו.

ותשובת מהרי"א אשפנזי אינה מספקת באמרו שברא ה' העולם בשביל האדם לעשות נפשו נצחית האפס שלא למנוע טוב מבצעליו. שא"כ למה התעפב הי"ת לברוא עולמו עד הנה שלו להתעסק בפעולה ישרה פזאת? גם פמה אנומות מלוא עולם ברא ה' ואין פם מה שתוכל להיות נצחית ולהם לא ניתנה התורה והמה ינבחו לשדים לא אלה ולשמש ולירח ולכל צבא השמים לשור או לטלה וכדומה? ויהיה זה פאלו מלך בחפצו לבנות בית לשבתו יבנה אלה ערים ותהינה חרבות מאין יושב ואין לבית ההוא צורך ותועלת מן הערים ההנה? הלא יהיה לבנו וכלימה! פכה אם ברא ה' עולמו לתת טוב להולכים בתמים יצא לנו הפעולה נגד המכונן! פי איה תקרא פעולה טובה אם לפעולתה תארענה תקלות רבות ובטל הטוב במיעוטו שיברא הי"ת אלפי רבבות נפשות וכלם תאבדנה ברשעתם לקנות נפש יחידית? הלא תהלל בממת שקר! ואין לעשות רע פללי פדי שמנו יצא טוב פרטי.

אמנם הדבר מבואר פי לכל העם בשגגה (ה) וזהו מתנאי החיים האלה שפל נברא שתדל להתגדל ולהתרומם ותפעם רוחו לדבר גבוהה גבוהה על מצבו. ואין איש מאנשי העם השפלים והנבזים שלא יחלום בסעפים ובחזיונות להתנשא על כל בן גילו ויתנבא גם הוא בתוכם.

וכזאת וכזאת נסינו בכל האדם אשר על פני האדמה. וככה החיה וכל בהמה שור שה כשבים ושה עזים בדמיונם יאמינו גם המה שהעולם נברא בשבילם.

וכאשר יתעסק האיש בגידולם להאכילם במרעה טוב ושמן אינו אלא לתועלתם. ולפי האמת הדבר הוא שיהיו הנה להם לאכלה וכל פיוצא בעולם המשונגע הלזה ממראה עינים ומדאבון נפש: ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל: ראיתי לסתום החזון והמאמר בחתימת הדברים האלה ובעת צאת הקץ לדברי רוח אשר החילומי להתבונן בנוראות ה' ובפעולותיו.

בהלו נרו עלי ראש עמו לפעמים בנבואות באותות ובמופתים. ויחיינו אח"כ ימים ושנים אין חזון נפרץ לא נביא ולא מורה צדק.

ונראה הדבר עול ותמס בחוק אלוה ומשוא פנים. פי אין ספק שהעולם פלו אלו יביטו בנפלאות ה' ואת היד הגדולה הלא יפנו פלם אליו ויטו שכם אחד לעבדו.

והי"ת על לא יאבה להגלות ולהראות להם אות או מופת הוא הסב את לבם אחרנית והנה הדור אשר פאלה לו ונכה לראות מופתים בשמים ובארץ לא היתה לו ליחשב לזכות ולא היתה ראוי לשכר בשמעו את דבר ה' ובהסתכלו בפעולות הנוראות.

ובהפך מי שלא שמע כזאת ולא ראה פאלה לא היה ראוי לקבל עונש באשר לא האמין לדברי אדם המספרים לו דבר ישן נושן מן הנסים שעברו נגד הטבע מעשים אשר לא יעשו לא יכילם שכל האדם ולא יצויירו בדעתו בנקל.

וידוע (ט) שלא יכריח האדם אל אמונת דבר פח הנשמע והמסופר מאשר אירע בשנים קדמוניות באשר יובילהו פח הנראה בעיניו ובפניו. גם התמהמהו ותמהו מדוע בדורות הראשונים לא רצה ה' להתראות לבני איש בכל נפלאותיו אשר יעשה בקרבן? ולא נראה ה' אל אברהם כי אם אחרי אשר הכיר את בוראו ונתנופח עם בני דורו.

ובהפך בארץ מצרים עם לא ידעו את ה' ומלונכלכים בדעות נפסדות נגלה ה' אל אבותינו במסות גדולות ובגד חזקה. ומדוע ההפך הגדול הזה ל ואמנם אשוב אני להגיד כי ישר ה' ולא עולתה בו וכל דרכיו במשפט וצדק עולמים (י) כי ראוי להאמין שגדול המצווה ועושה רצוני שיחשב זכות יותר לאדם העובד ה' בדבר אמונה ואמין מצויאותו והשגחתו בלי ראות דבר חומרי בעיניו ושחושיו לא הביאוהו לראות מה שיאמין בשכלו.

כי הנה דבר הנלמד במופת ובהקש אמיתי אינו אמונה אלא חכמה וכל שכן דבר הנראה בחוש. והאמונה היא דבר שיצוייר בשכל בלי היות בו ידיעה אמיתית כידוע.

ואם כן הרואה דבר פלא בדבר לא יקרא מאמין בדבר שהוא אלא יודע. ולפיכך לא יחשב לזכות לו ולא יהיה ראוי לקבל שכר על האמונה בה' הרואה ניסים ונפלאות מאתו.

כזכות איש אמין פעור באפלה ויעבוד ה' בלב שלם והוא לא ראה ולא ידע. גם תשוב ותדע שאין בעל הנס מכיר ניסו (יא) והלומד באותות ובמופתים ישובו אליו לטבע ולא יפעלו עוד בדמיונו.

הלא תראה דור המדבר אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול עודם מחזיקים תמיד בתלונתם על ה' בכל עת ובכל רגע. אין זה כ"א ההרגל מביא הדבר לידי בזיון ולא יחשבונו עוד.

אמנם בדור אשר אלה לו אם ימצא אחד המיוחד מבני ישראל אשר עם כל ההרגל והמנהג בנפלאות מ"מ עוד ידו נטויה להאמין בה' לא מפח הנסים אלא מפח הצוייר בשכל בחזק אמונתו גם זה שפרו אתו ופעולתו לפניו וגדולה ושלמה משפורתו יותר מאם היה מאמין בלי ראות מופתים.

ועל זה הכתוב מקלס את ישראל. משבח ואומר (שמות י"ד) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ועל פן לא היה להם לרדוף אחרי האמונה הואיל ונהפכה להם לידיעה מ"מ ויאמינו בה' ובמשה עבדו לא זזה האמונה משכלם ביום ההוא ולא התפעלו מן הנפלאות להזיק אמונה אשר בלבם.

כי היה יכול כבר להיות הדבר מעשה להט וכשוף ואחיות עינים. ועל פרחם צריכים עוד לאמונה שה' פעל כל זאת עד שבאו להר סיני ושמה כל אחד ראה ושמה קול ה' בכבודו.

ונהו מה שאמר משה (שם יט) לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. כי הידיעה כזאת האמיתית תגיע לא להאמין אלא לירא אלהים לבלתי יחטאו כי נפעלו להם שערי הרשות והבחינה בזה.

ועל זה אמרו הַמָּה אֵל מִשֶּׁה (לְעֵיל ה') קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע וְאֵת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ וְשָׁמַעְנוּ וְעֵשִׂינוּ שְׂרָצוֹנְךָ לְשִׁמּוֹעַ מִפִּי חֲשֵׁה וְתִהְיֶה אֲזַי אֲמוּנָה לָּהֶם וְלֹא יִדְיָעָה וְיִכְלּוּ לְקַבֵּל שְׂכָר עָלֶיךָ. וְהִ"ת שָׁמַע וְיִיטֵב בְּעֵינָיו וְאָמַר (שֵׁם) הִיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ אִיךָ אֲמַנְם מִי יִתֵּן וְהִיָּה לְכַבֵּם זֶה לָּהֶם לִירְאָה אֲנֹתִי וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים וְגו' כִּי בְּאַמַּת יִהְיֶה קִשָּׁה לְדוֹרוֹת לְהִתְקַנְיִים בְּאַמוּנָתְךָ בְּלִי יִדְיָעָה אֲמִיתִית אַע"פ שֶׁזֶּה הוּא הַדֶּרֶךְ לְקַבֵּל הַשְּׂכָר הַשְּׁלֵם כְּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ (יב) הִנֵּה לְפִי דִבְרֵינוּ זֶה טוֹב לְאַדָּם לְהֶאֱמִין בֵּה' וּמִצְוֹתָיו בְּלִי קִדְמִית יִדְיָעָה וּרְאִיָּה.

וְיִצְפָּה לְתִשְׁלוּם גְּמוּל וְשְׂכָר טוֹב. וְעַל כֵּן לֹא יֶאֱחָזֵז ה' בְּנוֹרָאוֹת וּבְנִפְלְאוֹת לְהַשְׁיֵב אֵת לֵב הָעָם אֵלָיו עַל צַד הַהִכָּרַח אִם לֹא כְּאֲשֶׁר פָּסוּ אֲמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם וְהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם דְּבַר ה' בְּתַכְלִית הַסְּכָלוֹת כְּעִנְיָן יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר נִתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם הֵהֱם וְנִשְׁתַּפְּחָה אֲמוּנַת ה' מִלִּבָּם ע"כ הַנִּצְרָף ה' יִתְבַּרֵּךְ לְבוֹא בְּיַד חֲזָקָה בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים לְגִלוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל גְּדוּלְתוֹ וְהַשְּׁגָחְתּוֹ וְיִהְיוּ רְאוּיִים לְרִשְׁתָּה אֵת הָאָרֶץ.

אֲמַנְם בְּדוֹר הַמְּבוּל וּבְדוֹר הַפְּלָגָה לֹא עָשָׂה ה' חֲדָשָׁה בְּאָרֶץ כִּי לֹא נִמְנָעָה יִדְיָעַת ה' מִצִּיאוֹתוֹ וְהַשְּׁגָחְתּוֹ מִפִּי יְחִידֵי סִגְנוּלָה שְׁבָכָל דוֹר וְדוֹר הַמְּלַמְּדִים דֶּרֶךְ ה' וּמְכַרְיָנִים אֱלֹהוֹתוֹ בְּבֵית מְדַרְשׁוֹ שֶׁל שֵׁם.

וְאַח"כּ בָּאוּ הָאֲבוֹת וּפְרָסְמוּ גְדוּלְתוֹ בְּעוֹלָם וְכַכָּה בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ אֲנַחְנוּ רְעִים וְחַטָּאִים לֵה' מְאֹד מ"מ לֹא זָז שֵׁם שָׁמַיִם מִפִּינוּ וְלֹא יִחַסְרְקוּל קוֹרָא בְּשֵׁם ה' עַד עַתָּה וְכַכָּלוֹת נִפְיָן יָד עִם קִדְשׁ עַד שְׁתַּגִּיעַ אֲנֹמְתֵינוּ לִירִידָה הַתַּחְתּוֹנָה לְבַלְתִּי נִתּוֹן זְרַע לְתוֹרָה וְלַתְעוּדָה יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֵת דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצְאוּ רְאִי שְׂאֵז הִ"ת יִטָּה לֵב כָּל אֲנָשִׁי הָאָרֶץ לְעַבּוֹדְתּוֹ לְקוֹל תַּתּוֹ הַמוֹן מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ.

אַע"פּ שֶׁגַּם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם הָיוּ שָׁמָּה אֲנָשִׁים פְּרָטִים יוֹדְעִים אֵת ה' מ"מ לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְדַרוֹשׁ אֵת הַדְּבָר בְּרַבִּים וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִים לָהֶם מִקְּוֹצֵר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קִשָּׁה. וְתִרְאָה מֵהַ שְׂאִירַע לְמִשְׁה בְּהוֹכִיחוֹ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים עֲבָרִים נֹצִים עַד שֶׁנִּשְׁתַּפְּחָה תוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל.

אוּלָּם בְּדַבַּר הַנְּבוּאָה לֹא זָז הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא יִגְלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים לְהַחְזִיק אֲמוּנָה בְּלֵב הַהֶמוֹן אֲלֵא לְהוֹכִיחֵם עַל פְּשָׁעֵיהֶם לְהוֹרוֹת לָהֶם אֵת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְזֶה אֵינוֹ רְאוּי אֲלֵא בְּרוּר שְׂרֹבּוֹ זְכָאִי לֹא בְּדוֹר שְׁכָלוֹ חֲזִיב וְלֹא זָכוּ לְכָף.

עַל כֵּן בְּעַת הַזֹּאת בְּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים נִחְתָּה, חֲזוֹן וְנִבְיָא וְכֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' מִשְׁמַיִם נוֹרָא וְעֲלִיוֹן. וְאַל זֶה יִבִּיט עִם בְּזוּז וְשִׁסּוּי עֲנִי וְאֲבִיוֹן.

כִּי יִתֵּן ה' אֵת רוּחוֹ עָלֵיהֶם מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן. אֲזַי יִגַּל הַכְּרָמָל וְהַבְּשָׁן לְבָנוֹן וְשִׁרְיוֹן.

יִלְכוּ מִחֵיל אֵל חֵיל יִרְאָה אֱלֹהִים בְּצִיוֹן ב"ב אַכִּי"ר: תָּם וְנִשְׁלַם שְׁבַח לְאֵל בּוֹרָא עוֹלָם: אָמַר הַמ"ל כְּבָר מִלְתִּי אֲמוּרָה בְּהַצְעָתִי אֲשֶׁר הַצְעָתִי בְּרִאשׁ הַסֵּפֶר מֵהַ רְאִיתִי עַל כִּכָּה וּמֵהַ הִגִּיעַ אֵלַי לְהוֹצִיא הַסֵּפֶר הַיְקָר וְהַנְּכַבֵּד הַזֶּה לְאוֹר עוֹלָם.

וְעַתָּה אֲבָרְךָ ה' כִּי הִפְלִיא חֲסֵדוֹ עִמָּדִי וְשָׁלַח עֲזָרוֹ מִקִּדְשׁ וּבִישׁוּעָתוֹ סָעַדְנִי לְבָרְךָ עַל הַמְּוַגְמָר. וְאַנְכִי בְּעֲבָרֵי בֵּין בְּתָרֵי אֲמָרֵי רִבִּינוּ הַמְּחַבֵּר ז"ל אֲמָרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת.

הַתְּבוֹנְנָתִי בָּם וְאֵרָא כִּי הָאֵרִי הַגְּדוֹל הַזֶּה אִי כִּי מְלֵא טָרֶף חוֹרְיוֹ בְּכָל זֹאת עוֹב גַּם לְבָאִים אַחֲרָיו שְׁתִּי כְּרַעִים וּבְדֵל אֲזֵן. וּבְכַצְרוֹ אֵת כָּרָם ה' הַנִּיחַ גַּם לְפָנַי מַעַט עוֹלָלוֹת.

לכן הפעם לקטתי לי שנים שלשה גרגרים גרים מכתבי אשר חנני בם צור ישעי. והנם טמונים בתוך אוקלי.

ואשימם לפניך קורא יקר. למען על טוב תזפור גם את שמי.

וכי ימצאון חן בעיניך והי' זה שקרי: את הערותי אלה קראתי בשם מחשבת חושב יען כי חשבותי דרכי הדברים הנעמים אשר עם הספר המהולל מלאכת מחשבת. ומהם נולדו ילדי שעשועים אלה אשר חנו בם אלהים את צעיר עבדיו שפל אנשים כמוני: ואתה ה' אלהי חסדי, צור ישעי ומשגיבי.

חנני דעת, למדני בינה. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

שימני בקרן אורה, האר עיני בתורה. שמרני לבל אפשל באמרי, שפוך רוח חן על דברי. כי בך בטחתי, ועל אמרתך ששתי ושמתתי: עבד לעבדי ה'. מתאבק בעפר רגלי החכמים, ומתחמם כנגד אורן.

יהודה ליב בא"א מוה' אליעזר ליפמאן בקרב וכו' מוה' יעקב זצ"ל יאפו. מחשבת חושב בראשית (*):**(*) הציין הנה הוא מראה מקום לפנים הספר לדברי הרב המחבר ז"ל אי' מקום פבדום בדרך ובמחבר: (** (כ"א ב') מי בער לא ידע להבדיל בין יש להעדרו.

גם אמרו וירא פי טוב ויבדל. נראה שאם לא ראהו טוב לא היה מבדילו כו'.

בזה אנו צריכים לדברי אגדה (חגיגה י"ב) אור שפרא הקב"ה ביום א' אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וכיון שנסתפל הקב"ה באנשי דור המבול וכו' עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא.

פי לשון הבדלה אינו שייך כ"א בסוג אחד אשר ערך ודמיון א' ביניהם אף לא בדברי הפכים וא"כ אף יאמר בזה ויבדל. ולזה פרשו חז"ל כי פאשר אמר השי"ת יהי אור! ויהי אור בתכלית הטוב וההידור אשר אין למעלה ממנו.

אף וירא אלהים את אור פי טוב. רצונו ראה חכמתו שאין העולם כדאי להשתמש בו גנז האור הזה לצדיקים לעתיד.

ויבדל אלהים בין האור ובין החושך ר"ל שהניח השי"ת אף אור כזה אשר הוא אף אמצעי והבדל בין האור הקודם הגנוז ובין החושך: (ל' א') אולם פאשר יצר הי"ת וכו' וע"כ אמר זאת הפעם וכו' גם אחרי דברי הרב עוד יפלא מדוע לא תנארו הנשים הבאות אחרי חנה בשם חנה ולמה נבחר להן אף שם אישה הן גם עליהן נגזר להוליד ולקיים מין האדם? ואשר נ"ל כי זהו בעצמו טעם הכתוב.

זאת הפעם ר"ל בפעם הזה ראוי לכנותה בשם אשה בעבור המקרה אשר קרה לה פי מאיש לנקהה זאת. ועל כן גם לדורות הבאים נתאר את הנקבה בשם אשה.

יען כי מקרה זה ינלד עוד מקרה אחר פי יעזב איש את אביו וגו' ונדבק באשתו וא"כ ראוי לתארה בשם אשה לעולם יען כי הטבע הזה ישאר לה לנצח בהיות עם אישה לבשר אחד: (ל"ב ב') להרחיקם מן ההבל המבולבל וכו'.

ע"ש וּבְזֶה סֵרָה קוֹשְׁיֵי הַעֲקָרִים (מֵאֲמֵר ד') וְהַעֲקִידָה (שֶׁעַר ס"ז) עַל מֵאֲמֵר חֲז"ל שְׁלֹשָׁה סִפְרִים נִפְתָּחִים וְכו' (ר"ה י"ו): וְהֵלֵא עֵינֵינוּ רוֹאוֹת שְׂאִינוּ כֵּן כִּי צְדִיקִים גְּמוּרִים יֵאָסְפוּ וְלֹא יֵאָרִיכוּ יָמִים וְרָשָׁעִים יֵאָרִיכוּ יָמֵיהֶם בְּרִשְׁעָתָם.

אִךְ לְפִי דְבַרֵי הָרַב ז"ל יֵצֵדֵק מְאֹד וְהוּא כְּאֲשֶׁר לְפַעֲמִים יִשְׁתַּנֶּה אֶצֶל הָאָדָם בְּעַת כִּי יִתְבוּנֶנּוּ עַל עֲסָקָיו וַיִּגְמֹר בְּדַעְתּוֹ לַעֲזֹב אֵיזָה מִסְתָּר תַּחַת כִּי לֹא יִשָּׂא פָרִי בַעֲמָלוֹ בּוֹ וְלִהְיוֹתֵיךְ בְּמִסְחֹר הָאֲחֵר אֲשֶׁר יִרְוִיחַ מְאֹד מִמֶּנּוּ וּבִכ"ז לֹא יִבְצַע בְּזֹאת מַעֲשֵׂיהוּ כְּאֲשֶׁר יִתְבוּנֶנּוּ בְּשִׁכְלוֹ כִּי אִךְ שְׁהֲרוֹיחַ מִמֶּנּוּ עַד הֵנָּה אֲמַנֶּם יָכוֹל לִהְיוֹת כִּי מִקְרָיו יִשְׁתַּנּוּ לָרַע אוֹ כִּי בַעֲזָבוֹ יִתְחַזְקוּ בְּזֶה עֲסָקָיו הָאֲחֵרִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וְלִכֵּן יַעֲזֹבָהוּ.

וְכֵן הָעֵסֶק הָרַע לֹא יִרְפָּהוּ בְּיָדָעוֹ כִּי יֵיטִיב דְּרָכָיו לְעַתִּיד. אוֹ לְמַעַן יִרְאוּ מִמֶּנּוּ הַסּוֹחָרִים הָאֲחֵרִים וַיִּפְחָדוּ מִמֶּנּוּ לְבַלְתִּי שְׁלוֹחַ יָדָם בְּאֲחָד מֵעֲסָקָיו הַטּוֹבִים.

כֵּן יִתְנַהֵג כְּכַיִּכּוֹל הִי"ת עִם בְּרוּאָיו כְּאֲשֶׁר יַעֲבֹרוּ לְפָנָיו בִּר"ה כְּכַנֵּי מְרוֹן. וְאִךְ כִּי הַצְּדִיק יִכְתֹּב לַחַיִּים כְּרֵאוֹי לוֹ בַעֲבוּר מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים לְפַעֲמִים יֵאָסֵף כִּי יָדַע הַשִּׁי"ת שְׁעַתִּיד לַחֲטוּא.

אוֹ שֶׁהוּא כְּדָאֵי שְׂכַמִּיתָתוֹ יִתְכַפְּרוּ כָּל הָעוֹלָם וַיִּתְּנוּ לָבָם לְשׁוֹב אֱלֹיו. יִקַּח אוֹתוֹ אֱלֹהִים. וְכֵן הִרְשָׁע אִךְ כִּי יִכְתֹּב לְאַלְתֵּר לְמִיתָה בְּגִלְל עֲוֹנוֹתָיו הַרְבִּים. אִךְ כִּי יִרְאֶה ה' שְׁעַתִּיד לְשׁוֹב אוֹ שֶׁהוּא נִצְרָף בְּתַבֵּל לְמַעַן הָעֵנִיֵשׁ הַחוֹטְאִים עַל יָדוֹ ע"ד שְׂאֵמֵר הַכְּתוּב הוּי אֲשׁוּר שְׂבֵט אִפִּי וְגו' (יִשְׁעֵי י') אֲזִ תִּגְזֹר חֲכָמָתוֹ יִת' שִׁישָׂאָר בַּחַיִּים חִיתוֹ.

וְזֶהוּ אָמְרוּ. וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּף אֶת הָאֱלֹהִים וַאֲיַנְנוּ? ר"ל א"כ לָמָּה נִקְטָף בְּלֹא עֵת? ע"ז הַשִּׁיב כִּי לִקַּח אוֹתוֹ אֱלֹהִים ר"ל מִטַּעַם הַכְּמוּס אֶצְלוֹ יִת' וְזֶהוּ שְׂאֵמֵרוֹ ע"ז בַּמְדָּרֵשׁ עַד שֶׁהוּא צְדִיק וְכו' בִּר"ה דָּנוּ בְּשַׁעָה וְכו'.

(וְכַעֲשֵׂי זֶה כָּתֹב גַּם הָרַב ז"ל בַּכ' בָּא לְפַעֲמִים יִנְצַל הַצְּדִיק אוֹ רִשָּׁע רַע מִן הַשִּׁפְט הַמְּשֻׁחִית בְּהַשְׁגָּחָה פְּרֻטִית כִּי לְעוֹלָם צוֹנֵף בּוֹ. אוֹ בַּחֲרוֹ ה' לְאֵיזָה פְּעוּלָה לְתוֹעֵלָת אוֹ לְהַזִּיק לְזוּלָתוֹ ע"כ ע"ש): (ל"ג ב') וְזֶה הִזָּה נְסִיבָה לְמַרְיַבֵּת בֵּיתוֹ וְכו'.

וְלַעֲד"נ בְּפִשְׁט הַכְּתוּבִים כְּאֲשֶׁר יִדְעֵנוּ מִחֻקֵּי וְנִימוּסֵי הַמְּדִינָה כִּי אִךְ אִם יִתֵּן הָאָדָם מוֹם בַּעֲמִיתוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ וְנִפְשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. אִךְ אֵין זֶה כָּלֵל גָּמוּר.

לְמַשָּׁל אִם יִקְטַע אִישׁ הַדְּיוֹט יָד מִנְגֵן הַמְּלָךְ אֲשֶׁר אֵין כְּמוֹהוּ יוֹדַע נִגֵן יִחַרְץ מִשְׁפָּטוֹ לְמִיתָה. כִּי אִיךְ מְלֹא לְכַבּוֹ לַעֲשׂוֹת כְּזֹאת לְאִישׁ כְּזֶה וַאֲיַנּוּ שׁוּה בְּנִזְק הַמְּלָךְ.

וְלִהְיוֹתֵךְ אִם הוּא רוֹפֵא מִןמִחָה אֲשֶׁר אֵין דְּוַגְמָתוֹ יָפָה אִישׁ וּמַת. אֵין לוֹ דָּמִים.

כִּי הָעֲדָרוֹ הוּא הִיזָק גָּדוֹל לְהַמְּלָךְ וְלְהַמְּדִינָה וְלָזֶה יוֹקֵל מְאֹד עֲוֹנָשׁוֹ (אִךְ כִּי אֵין זֶה מִחֻק תּוֹרַתֵינוּ הַק' כְּאֲשֶׁר הָעֵיד הַכְּתוּב (שְׁמוֹת כ"א) מַעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֻנּוּ לְמוֹת). וְלָזֶה לְמִךְ כְּאֲשֶׁר רָאָה רַב חֲכָמַת שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְתוֹעֵלָת הַגְּדוּלָה שֶׁהֵבִיאָו לְעוֹלָם כִּי יָבֵל הִי' אָבִי (ר"ל מִמְּצִיא הַחֲכָמָה) מִיִּשְׁבַּב אֹהֶל וּמִקְנָה.

וַיּוֹבֵל הִי' אָבִי כָּל תּוֹפֵשׁ כְּנֹר וְעוֹגֵב וְכֵן תּוֹבֵל קִין הִי' אָבִי לֹטֵשׁ כָּל חוֹרֵשׁ גְּחוּשָׁת וּבְרָזֵל. (וְאִךְ כִּי לְפִי הַמְּפָרְשִׁים כִּי הוּא לְמָדָם כ"ז) לָזֶה הִי' מִתְּפָאָר לְפָנָי נִשְׁוִי.

כי איש הרגתי לפצעני. ר"ל אף מי שיעשה לי כ"א פצע אז הרגתי, וגם ילד אשר יעשה לי חבורה אף שאינו בר עונשין אחת דתו להמית אחרי כי הרחיב עוז בנפשו לנגוע באיש כמוני אב לכל החכמות.

תחת אם אני ארצח נפש לא אשפט באיש אחר. כי אם שבועתים ינקם קין (כאשר רצח נפש אחיו וא"כ) ולמה שבועים ושבועה: (שם) ואלו היו חוטאים לרוע הארץ וכו'.

תכן כי חטאו בשני דברים אחד שהלכו אחרי תאותם אשר זה בא לאדם מתכונתו הארצי והרפובותיו או מחונק המרות (ע' עקידה שער ס"א. פ'.

(כאשר העיד הכתוב ויהי כי החל האדם לרוב וגו' ובנות יולדו להם וגו' ולזה עלול מאוד האדם מיום הבראו. והשני שחטאו במינות ואפיקורסות כמשה"כ אז הוחל לקרוא בשם ה'.

ונה בא להאדם מצד השכל אשר אינו נוגע לתאנה (כאשר כתבתי בהצעה בראש הס' ע"ש). ובנודאי על התאנה יוקל עונשם.

כמשה"כ כי ידעתי את יצרו. ואשר הרעותי (מיכה ד').

וכמו שאמרו חז"ל ע"ז (סוף נ"ב) ד' הקב"ה מתחרט עליהם וכו' על פי בראם בתכונה פזאת. אף כאשר יחטא האדם בשכלו גדול עונו מנשוא.

ונה אמרו וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ (ר"ל מתכונתו הארצי) וכל מחשבות לבו רק רע כל היום. ר"ל כי גם מצד שכלם ומחשבות לבם אף שאינו נוגע לתאנה עכ"ז רק רע.

וינחם ה' פי' וירחם ה' (כמו 'ישע' י"ב) ישוב אפף ותנחמני) כי עשה את האדם בארץ ר"ל מאחר שהקב"ה בראו בתכונה הארצית לתאנה ואין להאשימו כ"כ ע"ז. אף ניתעצב, אל לבו ר"ל על מה חרה אף ה' אל לבו של אדם הרע אשר נשחת ואין לו שום הנאה מזה כ"א רוע לב.

ולזה לא היתה פוננת הבריאה (כי היצה"ר מהתאנה הוא הכרח מאוד לבריאה כי בלתי הלא תבטל הבחירה ושקר ועונש). ומה מאוד מתקו בזה מליצת חז"ל (חולין קל"ט): משה מן התורה מנין בשגם הוא בשור (כי בשגם בגמטריא משה) אשר לכאורה הוא דרש רחוק ופלא.

אף פוננתם. כי התנצל הי"ת על שהביא המבול עליהם אחרי כי הי"ת בעצמו בראם בתכונה רעה פזאת.

לזה התנצל ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם ר"ל אף כי בראתי לו היצה"ר אף הלא בראתי לו תבלין והוא הרוח והשכל אשר אצילתי עליו למען תגבר על תאוותיו. וא"כ למה לא ידון רוחי (הוא היצר טוב והשכל) באדם (הוא תכונתו הארצי) לעולם.

ר"ל אף כי יאריכו ימים למאוד בכ"ז לא יקרה גם פעם אחת שיקבשו יצרם (כאמרם רק רע כל היום). בשגם הוא בשור ר"ל אף כי הוא בשור וכוסף לתאנה.

אף מדוע לא ידון רוחי בו בזמן מהזמנים. אף אולי תאמר שאין זה באפשרי שהשכל יכוף להתאנה ואין צדיק בארץ ע"ז רמז בשגם גימט' משה הוא בשר ר"ל הלא גם מרע"ה הי' ילוד אשה והיו ימיו כ"א מאה ועשרים שנה.

ובכ"ז התגבר תמיד שכלו על תכונתו הארצי ובטל כל תאוותיו. והלא עינינו רואות כי אין זה מהנמנע (ואולי לזה הביא ראי' ממרע"ה כמו שסיפרו מחכמי פנען (ע' מבחר הפנינים שציווילצי' תבניתו של מרע"ה והרגו להרוקם כי לא האמינו אותו כאשר ראו תבניתו מורה על רוע מזגו בכל מדות המגוננות.

והגיע הדבר למשה והשיב כי לזה בחר בו השי"ת באשר שהי' בכחו להגביר על טבעו): פרשת נח ל"ד א') אלא שרצה בזה להבינו וכו'. עוד לא יצא הרב ז"ל ידי חובתו לבאר כל הפסוקים בדרך הפשט.

הטעם כי רגליהם לרע ירוצו. ומי לא ידע בכל אלה? כי גם המה בעצמם אמרו נארכה לדם וגו' (וע' עקידה שער צ"ג) אף יותר יתכן ע"פ מה שאמר הרב ז"ל בפי תזריע ג' מידות רעות וכו' ורע מפולם החונף והצבוע על אשר קשה להשמר ממנו ע"ש.

ולזה פינון החכם מפל אדם באמרו בני אם יפתוה חטאים רצונו שתדע שהם חטאים (והוא מפת הג' שזכר הרב ז"ל) אל תאבה ר"ל אין ספק אצלי שאל תאבה ואל תשמע להם. אף אירא מפת הצבועים אשר שפת חלקות למו ולמראה עין יעטו מעטה הטוב ומעיל הינשר ובקרבם ישימו ארבע למען יסיתו (וכמו שאמר ינאי המלך לאשתו אל תיראי לא מן הפרושים ולא מן הפריצים כ"א מהצבועים סוטה כ"ב:).

והיינו אם יאמרו לה לכה אתנו נארכה לדם נאפנה לנקי חנם וגו' נביט נא על אלה אשר ישפכו דם. ונשימה עין על אלה אשר יאבדו לנקי חנם.

נבלעם כשאול חיים ר"ל נקחה נא נקמה מהחומסים האלה. וא"ת אם הוא מצנה כ"כ לכו נא לחכמי עירינו וחובשי בהמ"ד ומי אני שאקח נקמה מהפושעים ההם. לזה ישיבוהו. כל הון יקר נמצא.

ר"ל כי לבד המצנה הלא שכרינו בצדנו. לזה אזהירך בני מפת הצבועים האלה השמר מאוד מפול ברשתם.

אף הבט אל תוכם ותראה כי רעות במגורם. וזהו בני אל תלה בדרך אתם וגו' והרא' כי כל ישעם וחספצם אף למען הבצע, כי רגליהם לרע (ולזה) ירוצו.

ולו למצנה יתפוננו למה ירוצו כ"כ פידוע כי לדבר מצנה אין לאדם מהירות וחשק גדול כ"כ פלדבר עבירה (כאשר כתב בס' ק"י עה"פ חי ד' שכבי עד הבוקר): (ל"ד ב') אלא שהי"ת מגודל רחמיו וכו'.

בער אנכי ולא אבין לפי הרב איהו יאמר אח"ז קץ כל בשר וגו' אם הקב"ה חשב עונם קל. ולדעתי יתכן כאשר נתבונן במנהגי ותהלוכות העולם.

כי אף שאין צדיק בארץ. אף בהמיתה הרעה עצמה אין אחד דומה לחברו.

הדמיון בגניבה יש כמה פתות. הא' גנבים ושוודי לילה אשר במוטות ברזל ישפרו הדלת ויגנבו דים.

או במחירת ימצאו. לא כן כת הב' כי לא יעשו כמעשיהם כ"א פאשר יקחו הסחורה בתנות וישלמו מחירה ואף בסור העינים מהם יגנבו אשר יוכלו באין רואה.

ויצדיקו מעשיהם בעיניהם, באמרם כי הסוחר הרניח מהם יותר מאשר יאות לו. ולזה יצעקו חמס על אחיהם מהכת הא' הרעים מהם ויחרצו משפטם לאסרם בזיקים או לתלותם תחת אשר הסוחרים וגדולי הערף יבוזו גם למעשיהם.

ויתנו עליהם בקולם. הוי גנב חומס ושווד! אף לו יחפשו דרכם גם המה ויפשפשו מעשיהם אין ספק כי ימצאו גם המה תחת כנפיהם שוד וחמס למרבה.

החנווני במשקלוותיו הסוחר במידותיו. ואף כי באמת גם דברים פאלה יחשבו לגניבות וגזילות.

ככ"ז יקל עונשם פאשר כתב הרב ז"ל סוף פ' בראשית אף אם ישוב הסוחר לעשות ככת הב' וכת הב' פכת הא' אז תתגבר עליהם מאוד מידת הדין באין רחמים. מאחר כי מקודם צעק בעצמו מר עליהם וחרץ משפטם להמיתם.

ועתה יעשה כמעשיהם. וכמו שאמר נתן אל דוד (ש"ב י"ב) שני אנשים היו וגו'.

ויאמר נתן אל דוד אתה האיש וגו' פלומר משפטך חרצת בעצמך. וכמו שאמה"כ באנשי סדום הפצעקתה הבאה אלי עשו.

ר"ל שפעשו פעת מעשים פאלה אשר צעקו בעצמם עליהם מקודם, פלה. ואם לא ר"ל כ"א מחזיקים עוד בדרכם, אדעה (ועי' באוה"י).

וזהו כי השחיתו כל בשר את דרכו על הארץ פלומר לא די לו בדרכו הרע אשר יש בו כי גם השחית את דרכו לעשות מעשה הפת הקודמת. וזהו אמרו קץ כל בשר בא לפני פלומר משפט כל בשר בא לפני ואינני צריך לחרוץ משפטם כי כבר בעצמם חרצו משפטם ע"ז על חבריהם כי מלאה הארץ חמס מפניהם פלומר שאחזו מעשה הפת אשר לפניהם פנ"ל: פרשת לה לה (מ"ד ב') לא יוריש גוי אם לא יחי' ראוי לאותו עונש וכו' ע"ש.

לפי דברי הרב ז"ל יתכן אצלי בדרך קרוב מאוד אל הפשט. למה האמין א"א ע"ה בבשורת הבנים והמה באים בימים ולא האמין בירושת הארץ אשר הוא קרוב מאוד להטבע? ונבאר מתחילה אמרו ויאמר אברהם ה' אלהים וגו' הוא דמשק אליעזר ולא סינים מאומה.

וכפל עוד ויאמר אברהם הן לי וגו'? וכבר העירו ע"ז גדולי המפרשים ז"ל. אף ידוע מאמרם ז"ל (בברכות יט) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן וכו' וכן שראוי לסיים בדבר טוב שפן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי תנחומים (שם ל"א).

וכעין שפיל' בס' ק"י עה"פ אם מזרע ה ה דים וגו' (אסתר ו') עוֹדֵם מְדַבְּרִים וְסָרִיס וגו'.
פי חֲכָמָיו רָצוּ לְסִיִּים בְּטוֹב אַכֵּן אִם אֵינֹו מְזַרְע הִיהוּדִים הִינֵנו מְשַׁבֵּט יְהוּדָה וּבְנֵימֵן
(פְּדֹאֵיתָא בְּמַגִּילָה ט"ז) אַז תּוּכַל לוֹ.

והי' מְחֻסְדֵי הַי"ת שְׁלֹא נִתְּנָם לְגִמְוֹר דְּבִרְיָהֶם וְזֶהוּ עוֹדֵם מְדַבְּרִים וגו' וַיְבַהִילוּ וגו' וְעָמְדוּ
בְּדָבָר רַע. וּבְרִית פְּרוּתָה לְשִׁפְתֵימָם (מ"ק י"ח).

.)

וְלָכֵן פְּאֲשֶׁר אָמַר א"א ע"ה וּבֵן מְשֻׁק בֵּיתִי וגו' וְרָצָה לְסִיִּים יוֹרֵשׁ אוֹתִי. אַז פְּתָאוּם הִשְׁיִבוּ
ה' לֹא יִירָשֶׁךָ זֶה.

וְזֶהוּ נִיאֲמַר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְּתָ זָרַע. וְהִנֵּה (פְּלוֹמֵר כְּמַעַט שְׁרָצָה לְסִיִּים) בֶּן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ
אוֹתִי וְהִנֵּה דָבָר ה' אֵלָיו פְּלוֹמֵר פְּתָאוּם בָּא אֵלָיו דָּבָר ה' לֹא יִירָשֶׁךָ זֶה.

לְמַעַן לֹא יִפְתַּח פִּיו לְשִׁטָּן (אוּ כִי הִפְסוּק שְׁאֲחֻרְיוֹ יִבְאֵר הִפְסוּק הַקּוֹדֵם מֵה שְׁחֻשׁב אַבְרָם
בְּלִבּוֹ לְהוֹצִיא מִפִּיו וַא"כ יִהְיֶה נִיאֲמַר אַבְרָם הֵן לִי וגו' וְהִנֵּה בֶּן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אוֹתִי כְּעֵין
מֵאֲמַר הַמְּוֹסָגֵר.

וְשִׁיעוּרוֹ וּבֵן מְשֻׁק בֵּיתִי הוּא דְמְשֻׁק אֲלֵיעֶזֶר – וְהִנֵּה דָבָר ה' אֵלָיו) וְסִיפֵר לְנו הַפְּתוּב.
וְהָאֵמִין בַּה' עַל בְּשׁוֹרֵת הַבָּנִים כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ חַז"ל מֵעוֹלָם לֹא יֵצֵא מִיָּדָה טוֹבָה מִפִּי הַקַּב"ה
וְחֹזֵר בּוֹ לְרַעָה (שְׁבַת נ"ה.).

וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה ר"ל לְזֶה הַחֻסָּד אֲשֶׁר לֹא נִתְּנֹו ה' לְהוֹצִיא מִפִּיו דָּבָר רַע כִּי בְּרִית פְּרוּתָה
לְשִׁפְתֵימָם. אִף עַל יְרוּשַׁת הָאֶרֶץ אִף שְׁגַם זֶה הוּא לוֹ הַבְּטָחָה טוֹבָה אִף יַעַן כִּי הוּא גִזְרָה
רַעָה לְבְנֵי הָאֱמוּרִי יִרְא מְאוֹד אוֹלֵי בְּתוּף כִּף יָשׁוּבוּ מְדַרְכָּם וְאֵל חַנּוּן ה' יִנַּחֵם עַל הַרְעָה
כְּפֶאֱשֶׁר עָשָׂה לְגִינּוּהָ.

וְלֹא יִהְיֶה שְׁלֵם עֶזֶן הָאֱמוּרִי לְעוֹלָם. וְהוּא אָמְרוּ בְּמָה אֲדַע כִּי אִירָשְׁנָה (כִּי יְרוּשָׁה אֵינֹו
שְׁיִיף כ"א כְּפֶאֱשֶׁר יְמוֹת הָאָב וְלֹא אִם עוֹדוֹ בְּחַיִּים חִיָּתוֹ וְכֵן אָמַר לוֹ גַּם ה' לְתַת לָךְ אֵת
הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ) וְלָכֵן לֹא נָחָה דַּעְתּוֹ עַד כִּי בִּיּוֹם הַהוּא פָּרַת ה' אֵת אַבְרָם בְּרִית
לְאֲמַר לְזָרְעֶךָ נִתְּמִי אֵת הָאֶרֶץ וגו' פְּלוֹמֵר כְּבָר נִתְּמִי לָהֶם מֵהַיּוֹם וְלֹא אֲדָם אֲנִכִי לְהַתְּנַחֵם:
פְּרִשַׁת וַיִּרְא (מ"ו ב') אִף אֲמַנָּם וְכו' דָּרַךְ הַעֲבָרָה לִילָף תִּיקָף וּמִידָ לְזָרְכָּם וְכו'.

לְפִי זֶה נִיחָא ג"כ וַיִּרְא וַיִּרְא ב' פְּעָמִים ר"ל מְקוֹדֵם וַיִּרְא וְהִנֵּה נֹצְבִים עָלָיו (וְהוּא רְאִית
הָעֵין) אַח"כ וַיִּרְא פִּי הַתְּבוּנָה (וְהוּא רְאִית הַשְּׁכָל) כִּי פּוֹסְחִים הֵמָּה עַל שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים אִם
לְסוּרְאָלָיו אוֹ לֹא.

לָכֵן אָמַר בְּנוֹדָאֵי לְזֶה תִּרְצוּ לְעַבְוֹר מְעָלִי כִּי נְחוּצִים אַתֶּם לְזָרְכָּם מְאוֹד. לָכֵן אֲבַקֵּשׁ אֵל
בָּא תַעֲבֹוֹר וגו' מִחֻמַּת זֶה כִּי לֹא אֲאָרִיף בְּשׁוֹלְחָנִי.

אִף אֲקַחָה פֶּת לָחֵם וגו' אַחַר תַּעֲבֹוֹרוֹ. כִּי ע"כ עֲבַרְתִּי עַל עַבְדְּכֶם.

ר"ל כִּי לֹא אֶפְוֵנָה כִּי אִף לְזֹאת הָיָה בְּדַעְתְּכֶם לְעַבְוֹר מְעָלִי. וַיִּאֲמָרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה וגו' ר"ל
יְרַדְתָּ לְסוּף דַּעְתָּנוּ לָכֵן כֵּן תַעֲשֶׂה כְּפֶאֱשֶׁר דְּבַרְתָּ וְלֹא תִרְבֶּה בְּשׁוֹלְחָנָךְ כְּפֶאֱשֶׁר הִסְכַּנְתָּ
מֵעוֹלָם: פְּרִשַׁת חַיִּי שָׁרָה (נ' ב') עוֹד רָצָה לְמַפְוֹר גַּם הַשְּׁדָה אַגַּב הַמְּעָרָה וְכו'.

ע"ש.

עוד יש להתעורר מדוע פאָשר ענה עפרון את אברהם השדה נתי לך והמערה וגו'. אמר וישתחו אברהם לפני עם הארץ ולא גדע על מה ולמה נתן תודה להם ולא השתחוה לעפרון על דבריו הטובים האלה? ומהו באנני בני חת? ולמה אחר אמרו ויקם שדה עפרון כפל עוד ויקם השדה וגו' לבלי צורך ל וְכֹאֵלֶּה רבות אָשֶׁר לֹא פְתַבְתִּים וְעַל הַקּוֹרָא לְעַמּוּד עֲלֵיהֶם.

לכן אמרתי אענה חלקי גם אני בדברי הכתובים הקשים האלה ויתיישבו כל ההערות בעז"ה. מהידוע מהמנהג בארץ פנען כי הי' לכל בית אב בית הקברות מיוחד לקבור מתי משפחתם (כאשר נמצא כ"פ בתלמוד).

אף באין ספק הי' גם בכל עיר ביה"ק פללי לדלת העם אשר אין להם אחריות נחלת שדה וְכֹרֶם. ועוד ביה"ק בחירי לגרים ונוסעים נכבדים אשר ימותו בעריהם במקרה.

אכן לא הי' ברצון א"א ע"ה לקבור את אשתו האהובה לו עם מתייהם. לכן שם נפשו בכפו בעת ההכרח לבקש מהם רשיון ליקח ביה"ק מיוחד כאחד התושבים אף שהי' זה נגד חוקם ונימוסם וכבר נתן עיניו במערת המכפלה (פידוע ממדרשי רז"ל ע"ז).

ונה אמרו גר ותושב אנכי וגו'. ר"ל אף כי גר אנכי פה אף הלא זה ימים כבירים אשר אנכי תושב בארצכם ולכן הרהבתי ענוז בנפשי לבקש מכם תנו לי אחריות קבר עמכם פלומר ביה"ק מיוחד כאחד מכם.

ולזה ענוהו בני חת לתומם. נשיא אלהים אתה בתוכינו ר"ל על כל תושבי ארצנו ומכש"כ שלא נחשנב אותך לגר.

לכן אם תרצה במבחר קברינו ר"ל ביה"ק הפללי ובחירי קבור את מתך. ואם גם בזה יחשב לך להעדר הכבוד איש ממנו את קברו (ר"ל הפרטי לכל בית אב שלו) לא יכלה ממך מקבור מתך.

לכן השתחוה לעם הארץ. אף באשר כי כל ישעו ונחפצו הי' אף למערת המכפלה אמר שמעוני ופגעו לי בעפרון וגו' ולא בחנם כ"א בכסף מלא.

וכאשר ראה עפרון הנבהל להון כי פלטה נפשו למערת המכפלה וכי פאן מצא מוצא לכסף אף מה יוכל לבקש בעבור מערה אחת לכן שם עצות בנפשו ודעתו הרמיה לקחת ממנו גם מחיר השדה כפלים.

ואמר לא אדוני שמעני (פלומר אף תבין פנונתי כי לא אף המערה לבדה תבקש פי גם) השדה נתי לך (בעת) והמערה אשר בו לך נתי רצונו פאשר תהי' לך דריסת רגל להמערה אשר בקצהו מה אעשה בהשדה? הלא לא יצלח לי מאומה.

אף מה לי לעשות. לעיני בני עמי נתי לך קבור מתך.

ר"ל מאחר שתבקש זה לעיני כל בני עמי הלא אהי' לבוז וקלון אם לא אתן לך בעת ההכרח הזה לקבור מתך. אף הנה לא הבינו דעתו אמנם הבינו מדבריו אלה כי נותן לו בעין יפה במתנה גם השדה.

אף אברהם הבין מאוד רמיזותיו כי רק נבקה להון איש רע עין וכי הכליעל הזה רק התחפש במעטה הנדיבות לעיני בני עמו וכי אף המה לא הבינו דעתו. לכן וישתחו אברהם (ר"ל לעפרון) לפני עם הארץ (כלומר לעיניהם נמן תודה לעפרון) ולזה קראם עתה עם הארץ למה שלא הבינו דעתו הרמיה.

ולכן ענהו אברהם אני מבין מאוד דעתך. אף אם אתה לו שמעני ר"ל שתבין גם דעתי נמתי כסף השדה קח ממנו ר"ל ברצוני הי' גם בתחלה לשלם לה גם מחיר השדה כי צדקת בזה כי מאחר ואקברה את מתי שמה א"כ לא יצלח לה השדה.

ויען עפרון וגו' אדוני שמעני ארץ ארבע מאות וגו' ואת מתה קבור ר"ל מאחר שתבין דעתי לע"ע קבור מתה ובנודאי אח"ז נשונה בין שנינו אודות המקח כי ביני ובינה מה הוא ערך בזה אם מעט יותר או פחות.

כי הי' לו להעדר הכבוד לקחת פעת מחירה בעת שמתו מוטל לפניו ולפני כל העדה. או גם בדעתו הי' לבקש ממנו אח"כ יותר פדברי הרב.

אף א"א ע"ה רצה לגמור המקח מקודם ולעיני פולם למען לא יהי' לו שום פ"פ אח"כ. לזה וישקול אברהם לעפרון וגו' אף כי המקח הי' עובר לסוחר פי' יותר מהמדה כי נמן סף בזה עבור שדה אחת ציה ושממה.

(ולזה האשימו חז"ל מאוד לעפרון בעבור נכלו ורמיותו). וסיפר לנו הכתוב ויקם שדה עפרון וגו' לאברהם למקנה וגו' ר"ל ע"י הכסף נתקיימה השדה וכל אשר בו לאברהם.

ואחר כן כאשר קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת גו' בזה ויקם השדה והמערה וגו' לאחוזת קבר רצוני שיהי' לו בזה דין תושב וזה הי' מאת בני חת: פרשת תולדות (נ"א ב') ומה תרצה לשאול מאת ה' וכו'.

ע"ש.

לדעתי השאלה הא' מהרב מתורצת בתברתה. והוא ע"פ מה שאמרו חז"ל במדרש ותאמר א"כ למה זה אנכי מלמד שהיתה רבקה אמנו מחזרת על פתחיהן של נשים ואומרת הגיע לכם הצער הזה מימכם וכו' וזהו שבא הכתוב בעצמו לתרץ מדוע לא הלכה לדרוש ברופאים על עץ ההריון? ולזה אמר באמת עשתה זאת מקודם אמנם אח"כ התבוננה בדעתה ואמרה א"כ ר"ל אם אעשה עוד כשאר הנשים הקלות בדעתן לדרוש ברופאים למה זה אנכי ר"ל א"כ מה יתרוני על נשים זולתי כאשר אנכי אשת יצחק הצדיק? לכן ותלך לדרוש את ה' (ויהי' לפי זה ותאמר א"כ למה זה אנכי כמאמר המוסגר ושיעורו ויתרוצצו הבנים בקרבה ותלך לדרוש את ה' כי ותאמר א"כ וגו'): נ"ד א) אלא משמני הארץ וכו'.

עוד לא יתורץ הלשון הנה וגם והי' כאשר תריד אינו מיושב ועוד הלא מקודם אמר ולכה איפוא מה אעשה בני ועתה ברכו בברכה פזאת? אף לבי אומר לי כי גם פעת לא ברכו אביו מאומה.

רק פֶּאָשֶׁר חֲזָקוֹ עָלָיו דְּבָרֵי עֲשׂוֹ בְּאִמְרוֹ בְּרַכְנֵי גַם אֲנִי אָבִי וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה תּוֹשִׁיעַ בְּרַכְתִּי בְּנִי? הֲנֵה מְשַׁמְנֵי הָאָרֶץ וְגו' ר"ל גַּם כִּי אֲבָרְכְךָ כִּי מְשַׁמְנֵי הָאָרֶץ יְהִי מוֹשְׁבֶךָ.

וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל. וְעַל חֲרָבָה תַּחֲוִי (ר"ל שְׁתַּנְצַח תָּמִיד אֶת אוֹיְבֶיךָ וְלֹא תִפּוֹל לְעוֹלָם בְּחֲרָב אוֹיְבֶיךָ) בַּכ"ז אֶת אַחִיךָ תַעֲבֹד וַיָּדוּ תַהִי לִיךָ.

אֲמַנָּם וְהִי פֶּאָשֶׁר תְּרִיד פְּלוֹמֵר אִם תַּהִי נִכְנַע אֵלָיו אַז וּפְרַקֶת עָוְלוֹ וְגו'. פֶּאָשֶׁר אָמְרוֹ עֲבָדֵי בֶן הַדָּד לְאֲדוֹנֵיהֶם (מְלָכִים א' כ') הֲנֵה נָא שְׁמַעְנוּ כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי מַלְכֵי חֶסֶד הֵם נְשִׁימָה נָא שְׁקִים וְגו' וַיֹּאמֶר הַעוֹדְנֵנוּ חֵי אַחִי הוּא וְגו' וַיִּכְרַת לוֹ בְּרִית וַיִּשְׁלַחְהוּ: פְּרִשְׁתָּ וַיֵּצֵא (שָׁם) יְהִי הוֹן וּנְכֹסִים אוֹ זָרַע וּבָנִים כְּנֹלָם יִהְיוּ לְעַבְדֹתֶךָ וְכו'.

תִּכְנַן ע"פ דְּרָף הַדְּרוֹשׁ כִּי לְדָבָר הַזֶּה בְּעֲצָמוֹ רָמַז לוֹ הַשִּׁי"ת בְּמִרְאֹת הַסּוּלָם בְּהַקְדָּם מַה שְּׁאָמַרְתִּי ע"פ הַבָּל הַבָּלִים וְגו' הַפֶּל הַבָּל. וְאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ ז' הַבָּלִים כְּנָגַד מִי כְּנָגַד ז' יְמֵי בְּרֵאשִׁית.

אֲשֶׁר לְכַאוֹרָה אֵיךְ מְלֹאוֹ לְבוֹ הַחֶכֶם מִכָּל אָדָם לְהַהֲבִיל כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית תַּחַת אֲשֶׁר הַשִּׁי"ת אָמַר עַל כְּנֹלָם. כִּי טוֹב.

וְהֵנָּה טוֹב מְאוֹד? אֵיךְ בְּאֵמַת בְּאֵין סֶפֶק כִּי הַצְּלַחַת הַעוֹה"ז וְטוֹבוֹ אֲשֶׁר יַחֲוֹנֵן ה' לְבְנֵי הָאָדָם הוּא טוֹב מְאוֹד אִם אֵיךְ יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם אֵיךְ לְהַתְנַהֵג עִמָּהֶם. וְלֹא יִבְקַשׁ לְעַצְמוֹ כ"א הַהִכָּרְחִית לְחַיָּו בַּעוֹה"ז וְהַמּוֹתֵר לְמַעַן נִפְשׁוֹ הַעֲדִינָה הַנִּצְחִית.

וּבְנֵה יִקְנֶה עוֹלָמוֹ בְּחַיָּו. וְכִמוֹ שְׁאָמַר מְנוּבָז אַבּוֹתֵי גִּנְזוֹ אוֹצְרוֹת לְמַטָּה וְאֲנִי גִּנְזוֹתֵי אוֹצְרוֹת לְמַעְלָה וְכו' וְאֲנִי גִּנְזוֹתֵי אוֹצְרוֹת נִפְשׁוֹת וְכו' (ב"ב י"א).

.)

וְהָאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עָלֵיהֶם הוּא ג"ח. וְהוּא מִמָּשׁ כְּדַמְיוֹן הָעֵגוּל הַנִּקְרָא נוֹל אוֹ אָפֶס אֲשֶׁר הִמְצִיאוֹ חֲכָמֵי הַחֲשָׁבוֹן.

וְאֵף אִם נַעֲמִיד מֵאֵה נוֹלִין מְסַפְרָם אָפֶס. אֲמַנָּם אִם נַעֲמִיד בְּסוּף הַנּוֹלִין אֵיזָה אוֹת אַז כָּל מַה שְּׁיָרְבוּ הַנּוֹלִין הַקּוֹדְמִים לוֹ כֵּן יִרְבֶּה הַמְּסַפֵּר.

וְאֵף כִּי הַנוֹל בְּעֲצָמוֹ אֵין לוֹ שׁוֹם יַחַס וּמְסַפֵּר. כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה אִם חִפְץ הָאָדָם בְּעַמְלוֹ בַּעוֹה"ז לְתַכְלִית טוֹב.

אַז כָּל מַעֲשָׂיו וְתַחֲבוּלוֹתָיו לְצַבּוֹר הוֹן (אֵף כִּי בְּעֲצָמָם הָמָה הַבָּל) טוֹבִים הֵמָּה מְאוֹד בְּעֵינָי ה' וְכִמוֹ שְׁאָמַר "כִּי בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעָהוּ. אֵף אִם דָּעָתוֹ רַק לְמַלְאוֹת תַּאֲנוֹתוֹ בַּעוֹה"ז אַז כָּל מַעֲשָׂיו וְקִנְיָנָיו הַבָּל הֵמָּה גַם יַחַד כִּי מַה יִּתְרוֹן לוֹ בְּהֵם אַחֲרֵי הַמְּנוֹת בְּהַפְרָדוֹ מֵהֶם.

וְזֵהוּ אָמְרוּ עֲשִׂיתִי לִי בְּתִים. עֲשִׂיתִי לִי גִּנּוֹת.

כְּנִסְתִּי לִי כֶּסֶף וְזָהָב וְגו' ר"ל לְעַצְמֵי וּלְתַאֲנוֹתֵי (כִּי בְּלַתִּי זֶה מְלַת לִי מִיְתָר) וְכָל אֲשֶׁר שְׁאָלוּ עֵינֵי לֹא אֲצַלְתִּי מֵהֶם (פְּלוֹמֵר לְהַנְאִתִּי כְּמוֹ וְלֹא תַתּוֹרוּ וְגו' וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם) וְהֵנָּה הַפֶּל הַבָּל וְרַעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן וְגו' כִּי אֵין סֶפֶק כִּי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר כָּנַס לְבַנְיָן בֵּית

המקדש אינם הבל ח"ו [ונהו אל תירא פי יעשיר איש וגו' כי לא במותו יקח הכל (ר"ל כל העושר פלו והוא) כי לא ירד אחריו פבודו ר"ל הקנינים שקנה למען פבוד המדונה. אמנם העושר שעשה מצנה בהם אין ספק כי גם במותו יקחם. ולזה החכם מפל אדם עת חיבר ספרו קהלת המהביל כל מעשה בן אדם כל ימי חלדו.

אחרי פי יענבם פאין חפץ בם וילף ריקם לבית עולמו ולבל יתחמץ עליו לב הקורא בפאמרו הלא השי"ת בעצמו אמר פי טוב והוא המשביע לכל חי רצון וחפץ ותשוקה נמרצה לצבור הון וחסדת התבל.

ואם הוא דבר רע בעצם איך חלק ה' אותו לכל ברואיו? לזה הקדים לספרו הקדוש הפסוק הזה הבל הבלים אמר קהלת ר"ל תדע נא קורא נעים פי מה שאמר בכל ספרי הבל הבלים מתי הם הבל הבלים, הפל הבל ר"ל פאשר תכליתו וסופו הבל.

אף אם מגמת האדם וחפצו לתכלית טוב על כל אלה לא אחקור פי ברור טובם ואין להסתפק בם ואדרבה כל מה שירבה עמלו פן ירבה שכרו. ולזה פאשר הלף יעקב אבינו לקחת אשה ולקנות קניני העוה"ז (פאמרו ומתי אעשה גם אנכי לביתי) הראה לו השי"ת מראה הסולם והוא הצלחת העוה"ז פי היא מוצב ארצה.

וראשו מגיע השמימה אם הוא לתכלית טוב. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו.

ר"ל פי לפעמים גם הצדיקים יפשו ח"ו בחמדת התבל ותענוגיו כמאה"כ וישמן ישורון ויבעט וגו' ודברים ל"ב) עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה') ולפעמים יהיו מאושרים עי"ז לעולם הנצחי (ולזה אמרו ע"ז במדרש ונהנה מלאכי אלהים זה משה ואהרן וכו' זה חנניה מישאל ועזריה וכו').

ולכן וידר יעקב וגו' אם יהי אלהים עמדי ושמרני (ר"ל לבל אפשל בהם כמו שאמרו חז"ל ואלמלא עזרו לא יכול לו. סופה כ"ב) ונתן לי פלומר לעצמי כ"א לחם לאכול ובגד ללבוש ר"ל ההכרחית לחיי האדם.

ושבתי בשלום אל בית אבי ר"ל שלא יזיק לי העושר ואעמוד בצדקי ונפשי תשוב זכה אל ה' אשר נתנה. וכל אשר נתן לי ר"ל המותרות עשר אעשרנו לה רצונו לצדקה וגמ"ח כפי הרב ז"ל: (נ"ד ב') פי הנה לו לחשבכם ימים ארוכים וכו'.

וידעתי יתכן פי מדרף הקונה חפץ יקר ואהוב אצלו למאוד לא יחשב לו למאומה המחיר שנתן בעד החפץ הנה ונדמה בדעתו פי אף הוא מרבה את המוכר וכי נתן לו חפץ יקר בעד מחיר מעט ואף פי הרבה מאוד במחירו.

לכן סיפר לנו הפתוב איך גדלה אהבת יעקב אל רחל. פי פאשר ויאהב יעקב את רחל קפץ בעצמו במקחו ויאמר אעבדה שבע שנים וגו' ויאמר לבן טוב תתי אותה לה וגו' ר"ל אל תדמה בנפשך פי רמיתני פי המעטת במחירה.

פי גם לאנפלאות זאת ממני פי יגדל מאוד יקר ערפה. אמנם איה הם המשכילים על טובה. הן אם לא אתן אותה לה. הלא אתנה לאיש אחר.

והאיש ההוא האם ירבה במחירה יותר ממך. לכן אתרצה במקרה שבה עמדי (והוא שאמרו הלא נחשבנו לו כי מוכרנו) ולזה אמר אף כי ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים וא"כ הרבה מאוד בשכרה ללכן בכ"ז ויהי בעיניו פנימים אחדים כי לא חשב זאת למאומה נגד יקר ערפה באהבתו אותה וכאלו הוא רימה את לבו: פרשת וישלח (נ"ו ב') אולם יתכן שאדרבה יעקב התדלדל בעיני עשו וכו'.

ולי יפלא א"כ מה זה שאמר אח"כ יעקב לעשו כי חנני אלהים וכי יש לי כל. והנכון בעיני כי פאשר בקש יעקב שלום עשו.

ולבל יאמר עשו אם לבב אחי שלם עמדי. למה התריש עד פה.

וכל העשירים שנה לא הודיעני מטובו כחוק איש לאחיו. ולמען פייסו בדברים שלחו לאמר עם לבן גרתי וגו' רצונו הלא ללכן עבדתי והלא ידעת אם לא שמעת עבודת לבן אשר לא נתנני השב רוחי (פאמרו ותדד שנתני מעיני) ובכ"ז מאשר יקרת מאוד בעיני פאשר אף הי' לי שור וחסור (ר"ל פאשר ברכני ה' אף מעט בשור וחסור אחד אף מהרה גם מבית לבן) ואשלחה להגיד לאדוני וכ"ז הוא אף למען למצוא חן בעיניך כמשפט איש לאחיו לבשרו תיכף מהטוב אשר יקרהו: באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו: מהפלא מדוע לא סיפר לנו הכתוב מה ענה אותם עשו? ואם שאל להם מה שלום אחי? ומה טעם וגם הולך לקראתך? (ועיני ברמב"ן).

ואולם יתכן כי ברצון יעקב הנה לידע מה בלב עשו עליו ואם שב חמתו מעליו למען ידע ויתן אל לבו להלחם נגדו בכל נימוסי המלחמה (כי ההכרח מאוד לזה פאשר כתב הרב ז"ל בפ' לך לך) וזהו אמרו וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו ר"ל לעמוד על סוף דעתו.

אם הוא עוד עשו או אחיו. וע"ז השיבו לאמר באנו אל אחיך אל עשו ר"ל לא נוכל לעמוד על סוף דעתו.

כי פעם ידבר פאח. ופעם פעשו.

וגם מרדכיו והליכתו פעת אליך לא נוכל להתבונן. כי וגם הולך לקראתך פאיש לקראת אחיו לקבל פניו.

אף וארבע מאות איש עמו. ואם לשלום מה לו לכל המחנה הנה? ולזה ניירא יעקב מאוד וגם ניצור לו על אשר לא ידע מה ואיך להכין א"ע אם לשלום או למלחמה.

ולזה ניסח את העם וגו' למען יראה מחשבתו בבואו אליו. וזהו אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו.

ר"ל פאשר אראה בבירור כי דעתו למלחמה. אז והנה המחנה הנשאר לפליטה על פרחו כפי רש"י כי אלחם אתו: ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפין בבת יעקב והוא נכבד מפל בית אביו: יש להעיר מהו והוא נכבד? וגם אין פאן מקומו.

וטעם אמרו כי חפץ בבת יעקב ולא אמר בדינה או בהנערה פאשר אמר לעיל? ויתכן כי הלשון חשק אינו נופל כ"א מצד התאנה. וחפץ הוא על הרצון והשפל אל תכלית הדבר (פכתוב בעקידה שער ק"א) ובאמת היתה אהבת שכם לדינה כחשק מצד יפיה.

וברצון מצד יחוסה. כי כבוד בית אביה ותפארת משפחתה הנה יקר מאוד בעיניו.
ונהו ותדבק נפשו (ר"ל רצונו) בדינה (בעבור שהיתה) בת יעקב ולזה ניאבה את הנערה
ר"ל אף לאחר המעשה. (ולא קרה לו כמקרה אמנון (ש"ב י"ג) יען כי אמנון אהב את
תמר אף מצד החשק).

אף לאביואמר קח לי את הילדה הזאת וגו' ר"ל כי היא ישרה בעיני. כי אין מהראוי
שיאמר לו שנתן עיניו במשפחתה וכי יחוס בית יעקב נכבד בעיניו יותר מבית אביו.

וכן אמר גם חמור אל יעקב (בגודל לבבו) שכם בני חשקה נפשו בבתכם ר"ל מחמת
כפיה ולזה הבטיח להם והתחתנו אותנו וגו' ואתנו תשבו וגו' (ר"ל אף כי אנו מגדולי עם
ויקרי ערף) ולזה שכם כשמעו גאות אביו וזדון לבו.

הודה ולא בוש ויאמר שכם וגו' אמצא חן בעיניכם ר"ל כי אף ישעי וחספי למצוא חן
בעיניכם בזה שאתחתן עמכם ולזה הרבו עלי מאוד מהר ומתן כי לא נכלם ממני גודל
הפגם אשר פגמתי בנכבדים כמוכם.

ונהו ולא אחר הנער וגו' כי חפץ בבת יעקב והוא נכבד מפל בית אביו רצונו כי יעקב
הנה נכבד ומינחם אצלו יותר מכל בית אביו ולזה הנה נקל בעיניו לעשות מעשה כזה:
ויאמר לי אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל וגו'. הכפל בפתוב
הנה ידוע.

ויתכן ע"פ מה שאמרו רז"ל (ברכות י"ג) דרש בר קפרא וכו' אלא מעתה הקורא לישראל
יעקב ה"נ שאני התם דהדר אהדרני קרא. ובירושלמי תני לא שיעקר שם יעקב אלא כ"א
ישראל יהיה שמך וכו' ר' זכרי' בשם ר' אחא מ"מ יעקב שמו וכו' יעקב עיקר וישראל
טפל לו וכו'.

וא"כ לפי זה השם יעקב הוא שם העצם ושם ישראל הוא שם התואר לכבוד לו ולתפארת
כפי רש"י ז"ל שר נגיד. וידוע כי אין לקרות לשר ומושל בשמו העצמי כ"א יכנהו גם
בשם התואר שר פלוני.

ונהו אמרו שמך יעקב רצונו השם העצם ישאר יעקב אף לא יקרא עוד שמך יעקב לבד
בלתי שם התואר והוא ישראל כמו השר נגיד יעקב: פרשת וישב ויראו אותו מרחוק
ובטרם יקרב אליהם וגו' ונראה מזה יהיו חלומותיו: עיין רמב"ן כי אמרו זה בדרך לעג.

והנראה לי לפי פשוטו ע"פ מה שאמרו חז"ל במדרש על ובטרם וגו' נשסה בו את
הכלבים וימיתו אותו טרם בואו אלינו. וזה אמרם הנה בעל החלומות הלזה בא רצונם
הרגיל תמיד לספר חלומות ואולי בא גם עתה אלינו למען ספר לנו חלומותיו.

ועתה לכו ונהרגהו וגו' ר"ל עתה נשית נא עצה אם נשסה בו את הכלבים וימיתו אותו
טרם יקרב אלינו. או אולי ונראה מה יהיה חלומותיו רצונם נמתין מקודם שיספר לנו
חלומותיו וא"כ נמיתנו (ואולי פיונונו לזה במדרש ונהה בעל החלומות דילי אתי וטעין
חלומות): וידע אנן כי לא לו יהיה הנרע והיה אם בא אל אשת אחיו וגו': עיין רמב"ן
שהקשה ומה הרע אשר תבוא עליו אם יקרא שם בנו כשם אחיו כפי פי רש"י ז"ל עד
כי לזה השחית זרעו מפניו ורוב בני האדם מתאווים לעשות כן.

וגם שלא אמר הפתוב ניאמר אונן וכו' אבל הוא סוד גדול וכו' ע"ש. ואולי פוננת הפתוב ע"ד הפשט כי הטעם וידע אונן הוא כמו והאדם ידע את חנה.

כי פאשר צינה לו אביו בא אל אשת אחיה עשה פן וידע אונן פי' שכב עמה פי לא לו יהי הזרע ר"ל בלתי שום תועלת כי הנה מוציא ש"ז לבטלה. ופי' הפתוב מעשיהו הרע והי' אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו ר"ל ולא הי' א"כ מעשיהו לתועלת וכוננתו היתה אף למלאות תאונתו פאשר עשו אחיו פנמצא במדרש: (ס"ד א') מי שם פה ליוסף וכו' הלינעץ למלה נתנוהו וכו'.

ע"ש פל תשובותיו וגם מה שהקשה הרב ז"ל מקודם ע"פ ניאמר יוסף בשאלה ג' מה טעם, הוא הדבר אשר דברתי ואין זה ראי' ולא טעם ע"ש. ויש עוד להעור על מה ולמה לא יכלו הסרטונים לפתור אותו וטעם תשמע חלום לפתור אותו.

ואמרו בלעדי אלהים יענה וגו' אף יתכן אצלי ע"פ אמרם ז"ל (ברכות נ"ה): פל התלומות הולכים אחר הפה. פל חלמא דלא מפשר פאגרתא דלא מקריא.

ולכן יען כי לדעת הסרטונים הי' זה חלום רע. ולזה ואין פותר אותם לפרעה (כי יראו לנפשם להוציא דבר רע מפיהם אל פרעה ולכן לא אמרו דבר).

ולכן שר המשקים בזכרו את יוסף אמר ושם אתנו נער וגו' ר"ל אף כי יודע יוסף מאוד לפתור חלומות כי פאשר פתר לנו פן הי' אף הוא נער ועברי ר"ל שאין בו מדעת וחוק הסרטונים וחכמי מצרים ואף כי יודע שהחלום רע עכ"ז יפתור אותו לתנומו פאשר עשה לשר האופים (ונה הי' לו להתנצלות למה לא סיפר תיכף לפרעה מיוסף).

ומדאגת פרעה בדבר אולי יפתור לו יוסף גם הוא לרע. לזה הקדים ואמר לו חלום חלמתי ופותר אין אותו.

ר"ל יען כי לדעתם הוא חלום רע וטוב שלא לפתור אותו, ואני שמעתי עליך תשמע חלום לפתור אותו. רצונו תשמע החלום אם הוא כדאי לפתור אותו או שיהי' פאגרתא דלא מקריא.

ויען יוסף וגו' בלעדי ר"ל בודאי אין מהראוי לאיש כמוני לפתור למלה לרע ולו אם גם מצא סכל כזה בלעדי (ר"ל זולתי) אין למלה לחוש ע"ז כי לא תאונה אליך רע ואין ספק כי אלהים יענה את שלום פרעה.

ובל יפקד איש כמוך בחלום רע. ולכן פאשר אמר לו הפתרון כי יהי' רעב פכד מאוד בארץ ז' שנים אשר לכאורה הוא חלום רע למאוד.

לזה התנצל יוסף ואמר הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה וגו' רצונו אשר מראש אמרתי אלהים יענה את שלום פרעה. כי באמת יצמח מזה לפרעה טובה ועושר גדול פי הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים ר"ל השבע יהי' כ"א במצרים ולא בשאר הארצות.

וקמו שבע שני רעב אחריהן ר"ל בכל העולם ונשפח פל השבע בארץ מצרים פי לא יספיק להם התבואה המותר ממצרים משני השבע יען פי הרעב פרוש פנפיו על פל התבל וכלה הרעב את הארץ.

ועתה יעשה פרעה ויפקד פקידים וגו' ואז יעשר המלך עושר גדול ויהיה כל הארץ לפרעה מחיר התבואות. ולכן נייטב הדבר בעיני פרעה (ר"ל אף כי הוא רע לכל העולם).

והוא אמרו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו. ר"ל הנמצא איש כזה אשר בראונו יוכל להפנה הרע לטוב פאלהים (כי רוח הוא רצון כמו על אשר יהיה שם הרוח ללקח).

ונהו ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך כל זאת ר"ל אחרי הידועה הזאת אשר הודיעה האלהים. עוד זאת ידענו כי אין נבון וחקם כמוה אשר תדע לכלל דבריה בדעת וחקמה נפלאה כזאת ולפני מלכים תתיצב.

ולכן אתה תהי על ביתי וגו' רק הפסא אגדל ממך ר"ל אף לא תבקש גם המלוכה כאשר תהי לשר ונגיד על עמי. וכן ראה נתתיה על כל ארץ מצרים.

ר"ל ראה נא והתבונן כי אני אני הוא אשר נתתיה על מצרים (כי לא היה המנהג עד עתה במצרים לעשות שר ומשנה כפי הרב). וכן אני פרעה ר"ל אל תשכח כי אני פרעה ואל תמרוד בי.

ובלעדיה לא ירים איש וגו' ר"ל כי לא אירא ולא אחת מפני אדם אחר זולתה כי זולתה לא ירים איש וגו' ונדאגתי אף עליה כי אין נבון וחקם כמוה: פרשת ניגש (ס"ח ב') וכשר הדבר כאשר אמרתי לפשט הכתובים וכו'.

עוד לא יצא הרב ידי חובת ביאור הלשון וינהלם בלחם וגו'. וטעם לא נכחד מאדוני כ"א תם כסף וגו'? וניתכן כי מאחר שהחזיקו את יוסף לנאמן רוח מאוד ואשר רוח אלהים בו לא עשו עמו חשבון פרטי עת לקחם התבואה בידעם בבירור כי באמונה הוא עושה.

ואף כל אחד הביא לו בשנה הא' כל הכסף הנמצא אתם בעד מחיר התבואה מכל השנה ונתנו אמון בו ושימו להם כפי החשבון כפשט הכתוב וילקט יוסף את כל הכסף וגו'. ובשנה השנייה הביאו לו כל מקניהם וסמכו עליו גם עתה.

ונהו וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא ר"ל שנתן לכ"א ערה המקנה שלו אם רב ואם מעט למען יחי בזה כל השנה. ותתום השנה ההיא וגו' ויאמרו לו לא נכחד מאדוני וגו' ר"ל שאם תאמר לנו כי כבר אכלנו מחיר מקנינו לא נכחד ממך כי נאמן אתה לנו למאוד אמנם אם תם הכסף ומקנה הבהמה כפי חשבונך הצדק לא נשאר לפני אדוני ליתן לך עוד כשנה בשנה בלתי אם גויתינו ואדמתינו: פרשת ניחי (ע' ב') גם יפלא שאם טובה בעיניו המנוחה וכו'.

וילדעתי ירמוז הכתוב לאשר ידוע ההפרש בין טוב ובין ערב. כי טוב יקרא הדבר שמתכליתו טוב אף שאינו מתוק לחיה כדמיון האיש אשר ישנה סמי הרפואות המרים ויאמר כי טוב הוא יען כי התועלת היצא ממנו הוא טוב וירפאהו מחליו.

והערב הוא ההיפך כמו הדבש הערב לחיה ואינו טוב באמת כי יזיק לו. ואמרו חז"ל כי יששכר וזבולון עשו שותפות זבולון עסק בסחורה ומאכיל את יששכר שהי עוסק בתורה.

ונהו אמרו וירא מנוחה כי טוב. ר"ל יששכר התבונן כי המנוחה (היא התורה והעבודה ע"ד אמרם ז"ל עה"פ כי לא באתם אל המנוחה וגו' (דברים י"ב) אל המנוחה זו שילה

וכו' זבחים קי"ט) הוא טוב ר"ל הוא הטוב האמיתי ניט שכמו לסבול ר"ל עול התורה
כאמרם ז"ל איזו היא דרפה של תורה וכו' ואת הארץ פי נעמה רצונו טובות הארציים
נהם קניני העוה"ז פי אף בשם נעימים וערבים יתוארו.

ויהי למס עובד רצונו השפיל כ"א יאחז בם יהיה עובד למס להביל נריק ואין קיום לו
כמו שפלוול תמס יהלוק (תהלים נ"ח) לכן בחר להטות שכמו לתורה ולתעודה. ושיעור
הכתוב א' ג' ב' ד'.

וירא מנוקה פי טוב ניט שכמו לסבול. ואת הארץ פי נעמה ויהי למס עובד.

וכמו בפשירת האזינו. הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם.

כעסוני בהבליהם בגוי נבל אכעיסם. ורבים דומיהם: דן ידין עמו וגו': יהי דן נחש עלי
דך וגו': לישועתך קויתי ה' פבר העירו גדולי המפרשים טעם אמרו לישועתך קויתי ה'
אצל ברפת דן דוקא? ולדעתי יתכן ע"פ מה שאמרו חז"ל (יומא כ"ג).

(כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר פנחש אינו ת"ח. אשר הוא לכאורה תמוה מאוד איך מותר
להת"ח לעשות דבר האסור גם להדיוט שבהדיוטות (ועי' בחידושי אגדות שדחק לישב)
ושמעתי בשם הגאון ר"ז מוה"ל יישוב ע"ז ע"פ מה שאמרו חז"ל (תענית ח') מ"ד אם
ישן הנחש בלי לחש ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י') לעתיד מתקבצות כל החיות
אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך וכו'.

ולמד מזה שאין להנחש שום הנאה מזה שממית את האדם אף יעשה בזה רצון הבורא
להעניש את האדם על דברו לה"ר ולא היה לו שום הנאה ותענוג מזה. וכמו שהעידה
לנו התורה כאשר ונדברו באלהים ובמשה וישלח בהם את הנחשים השרפים וגו' מידה
במידה.

וידוע פי לפעמים הנקמה היא מצוה רבה והיא כאשר יקח הצדיק נקמה מהרשעים כמו
שאמרו חז"ל במדרש (פ' פינחס) כל השופך דמן של רשעים כאלו הקריב קרבן. וכמו
שמצינו אצל פינחס עם זמרי.

ואליהו שאמר קנאקנאתי לה'. אמנם הת"ח צריך להזהר מאוד בדבר הנקמה עד שיהי'
בטוח פי לא יעשה זאת כ"א לש"ש.

פי הוא דבר שעומד ברומו של עולם וגיהינם פתוח מתחתיו פי אם יהי' ח"ו להת"ח שום
פנייה בדבר פי אז ענוש יענש פרוצח נפש. [והוא שהמליצו חז"ל (ברכות ל"ג) גדולה
נקמה שנתנה בין שתי אותיות שנאמר אל נקמות ה' וכו' ר"ל שצריך מאוד להזהר בדבר
הנקמה אף שידמה בדעתו פי למצוה יכוין פי אולי ואולי יעשה זה ח"ו לטובת עצמו.

שנתנה בין שתי אותיות ר"ל שהותרה הנקמה אף באופן שהוא בין שתי שמות. רצוני
שתחילתו וסופו יהי' אף לש"ש אבל לא יהי' לו לעצמו שום הנאה מזה).

וזהו מליצתם כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ר"ל שלא יהי' נקמתו פנקמת הנחש שאין לו שום
הנאה מזה שאינו טועם אלא טעם עפר אינו ת"ח. ולדעתי זהו פנונת הכתוב פינחס בן
אלעזר וגו'.

כי גם פינתס הי' ירא מאוד לנפשו ולבו נוקפו מדאגה בדבר פן ואולי הי' לו שום הנאה בעת נקמתו מזמרי ולא הי' ח"ו לש"ש מפל וכל ופגע א"כ בנפשות ובכרט לנשיא בישראל. לזה אמר לו השי"ת פינתס בן אלעזר וגו' בקנאו את קנאתי וגו' ר"ל אני הי' הידוע מחשבות גלוי וידוע לפני כי אף קנא את קנאתי רצונו שיהי תחילתו וסופו אף לש"ש.

לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום. ר"ל אל ידאג מאומה כי אף שלום יהי לו וכוננתו רצויה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ר"ל ממנו ילמדו וכן יעשו גם זרעו אחריו (הנינו הפהנים והת"ח שבכל דור שעליהם מוטל הדבר).

כענין ובאת אל הפהנים הלויים וגו') שיהי תחילת הנקמה וסופה אף לש"ש תחת אשר קנא לאלהיו ר"ל ולא להנאת עצמו. ולזה נכפר על בני ישראל כי כל השופה דמן של רשעים פאלו הקריב קרבן.

ולזה סמך הכתוב צרור את המדינים וגו' ר"ל כי גם זה יחשב לקנאת הי' יען כי צוררים הם לכם וגו' על דבר פעור וגו': ולהיות כי הדברים האלה אינם מסורים כי אם ללב. ואף הידוע מחשבות נגלה לפניו אם מחשבתו הוא לש"ש או לא.

אבל האדם הרואה לעינים ולא יחזור משפיות ללב ידמה כי אף טינא הי' בלב הת"ח עליו (ואולי האמת פן הוא כי גם הת"ח בעצמו לא הרגיש בזה כי בעבור השנאה והקנאה שהי' להת"ח עליו ידמה לו העבירה הקטנה שעשה האיש שהוא פהר גבוה מאוד) לכן מהראוי להת"ח ונשיא על עמו להשגיח מקודם על מעשה בניו וקרוכיו וליקח נקמתו מהם.

וכל הקרוב קרוב קודם (כמליצת חז"ל קשוט עצמה וכו') וכאשר יראו כל העם כי לא יחוס גם על עצמו ובשרו אם אף יעשה כמעשה הרע הזה. אז ידעו נאמנה כי רוח הי' נוססה בקרבו.

וכי קנאת אלהיו תשיאהו לשנא האיש הזה רע מעללים לשלם גמולו בראשו. אמנם אם לא ישית לבו למעשה בניו וקרוכיו גם אם יעשו דברים רעים פאלה.

ואף על עמו יקצוף לבו לשנא אותם ולהרע להם בכל פחו אין ספק כי אף זדון לבו וגאנותו ישאנו לזה (כי רבים חללים הפילה הגאנה והקנאה גם בימים קדמונים. אמנם עצומים כל הרוגיה בזמנינו בעו"ה).

כי הפעולות אשר יעשה אותם האדם לעיני כל הן הם לרוב אכן בוסן לדעת עי"ז מחשבותיו ומדותיו הפנימיות (כי אף שיוכל איש להתחפש לפעמים במעטה היראה ולפעול טובות ונכוחות למראה עיניו בשר ובקרבו ישים ארבו ואון ועמל בלבו.

בכ"ז ימצאו גם בני אדם זולתו ע"י פעולותיו להביט אל תוכו כי רעות במגורו בקרבו. או רוב ימים יגידו אלה כי לא חפץ בטובה במעשיו הטובים והישרים למראה החיצונה.

כ"א הוא עוטה לפי שעה מעיל היראה והצדק למען השיג עי"ז מחשבתו הרעה ולהפיק זממו). ולדעתו זהו פוננת הכתובי במעשה העגל (פ' תשא) (ולא נרבה בדיוקים כי מאליו

יְעִיר הַקּוֹרָא עֲלֵיהֶם) וַיַּעֲמֹד מִשָּׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לֵה' אֵלֵי ר"ל מִי נִשְׁבְּטוּם בְּלִבּוֹ
שִׁיקַח נַקְמָתוֹ מֵהַחוּטָאִים בְּעַגְל אֶף לִש"ש יִקְרַב אֵלַי.

וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לִוֵי בִּידְעָם בְּבִירוֹר לָבָם הִטְהוֹר וְכוֹנְנֶתֶם הָאֲמִיתִית. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
וְגו' שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו.

וַאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. וַאִישׁ אֶת קְרוֹבוֹ.

ר"ל מִקְנֹדֶם תִּקְחוּ נַקְמָה אִישׁ מֵאָחִיו וְתִשׁוּבוּ וְתִקְחוּ נַקְמָה אִישׁ מֵרֵעֵהוּ וּמִקְרוֹבוֹ וְאִח"כ
תִּשׁוּבוּ וְתִהְיֶה הַחוּטָאִים (וְזֶהוּ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ) וְאִזּוֹ אֲדַע נִאֲמָנָה כִּי אֶף לִש"ש
נִתְכַּוְּנֶתֶם. וְהֵייתֶם נִקְיִים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל.

וְהַעֲדִיד הַכְּתוּב וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לִוֵי כְדַבַּר מִשָּׁה שֶׁתְּחִילַת נַקְמָתָם הָיְתָה מִקְרוֹבֵיהֶם. אָמְנָם בַּכ"ז
הִ' לָבָם נוֹקְפָם וַיִּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אוֹלֵי יְהִיו חֲשׂוֹדִים בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כִּי טִינָא הָיְתָה
בְּלָבָם עַל כַּמָּה מְהֵם.

לְזֶה פָחַם אוֹתָם מִשָּׁה וַיְדַבֵּר עַל לָבָם. מִלֵּאוּ יִדְכֶם הַיּוֹם לֵה' רְצוֹנוֹ כָּל הַעַם יְבִינּוּ
מִחֲשַׁבְתְּכֶם הַטּוֹבָה וְהָרָאָה כִּי אִישׁ בִּבְנֵי וּבְאָחִיו כַּנ"ל וְלִתְּת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרַכָּה ר"ל
תִּהְיוּ נִקְיִים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל: וְזֶהוּ שֶׁשָּׁבְחוּ יַעֲקֹב לְדָן.

אֶף כִּי דָן יָדִין עִמּוֹ בַּכ"ז יְהִי בְּעֵינָיו אֶף כְּאֶחָד מִשְׁבְּטֵי יִשְׂרָאֵל ר"ל שְׁלֵא תִגָּאָה לָבָם
בְּהִיּוֹתָם נְשִׂאִים וְשׁוֹפְטִים (אֲשֶׁר זֶה הוּא רֵאשִׁית פְּרֵי חֲטָאת מִסְּמֵל הַקְּנָאָה) כְּאֲשֶׁר אָמַר
שֶׁמֶשׁוֹן לִפְנֵי הַקַּב"ה רַב־ש"ע זְכוֹר לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה שֶׁשָּׁפַטְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא אִמְרָתִי לְאֶחָד
מֵהֶם הֵעֲבִיר לִי מִקַּל מִמְּקוֹם לְמִקְוֶה (סוּטָה י') וְעַם כ"ז יְהִיָּה דָן נִחַשׁ עַלֵי דָרָף.

ר"ל יִנְקוּם נַקְמַת ה' כְּנִחַשׁ לְאַלֶּה אֲשֶׁר יַעֲבְרוּ עַל דָּרָף הַתּוֹרָה (כְּמוֹ אֶת הַדָּרָף תִּלְכוּ בָהּ).
שֶׁפִּיפּוֹן עַלֵי אֲנֹרַח ר"ל יְהִי כְּשֶׁפִּיפּוֹן לְאַלֶּה אֲשֶׁר יִנְטוּ מֵעַל הָאוֹרַח (ר"ל הַמְצוֹת).

הַנּוֹשֵׁף עַקְבֵי סוּס וְגו' ר"ל כְּמוֹ הַנּוֹשֵׁף הַנּוֹשֵׁף עַקְבֵי סוּס וּבָזָה וַיְפוֹל רֹכְבּוֹ אַחֲזוֹר הֲלֵא
כְּנֹדָאֵי אֵין לְהַנְחֵשׁ שׁוּם הַנְּאָה מְזָה כִּן נַקְמַת דָּן יְהִי בְּלֵא שׁוּם פְּנִיָּה וְאֶף לִש"ש. אֶף א"ת
הֲלֵא אָמְרָנוּ כִּי טוֹב יוֹתֵר לְחַדְוֹל מְזָה וְלִהְיוֹת בְּשֵׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה עֲדִיף בְּדַבַּר הַזֶּה.

כִּי מִי יֹאמֶר זָכִיתִי לִבִּי טְהִרְתִּי בְּכוֹנְנֶתִי! וְיִהְיֶה ח"ו פּוֹגַע בְּנַפְשׁוֹת כַּנ"ל. ע"ז אָמַר יַעֲקֹב
אֲבִינּוּ ע"ה לִישׁוּעָתָה קוֹיִתִּי ה' ר"ל אֶקְנֶה לִישׁוּעָתָה לְבַל יִפְשְׁלוּ ח"ו בָּזָה.

וְלָזָה אָמְרוּ חַז"ל בְּסִפְרֵי וְהִנֵּה אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל בָּא נִעְנָה פְּנִחָס בְּאוֹתוֹ שְׁעָה וְאָמַר אֵין
כָּאֵן אָדָם שִׁיְהָרוּג אֶת זַמְרִי. הֵיכָן הֵן אַרְיֹת גּוֹר אַרְיָה יְהוּדָה! הֵיכָן דָּן! וּמִבְּנֹאֵר כְּדַבְּרֵינוּ:
פְּרִשְׁת שְׁמוֹת (ע"ד ב') אֵיף מֵרַע"ה מֵאֵן וְהִ' סְרָבָן וְכו'.

הַמְּבֹנְפוֹת תִּרְבִּינָה בְּפְתוּבִים הָאֵלוּ וְהִסְתַּעְרוּ הַמְּפָרְשִׁים בְּהִמָּה. וְאִמְרָתִי אֲעֲנֶה חֲלָקִי גַם
אֲנִי כְּפִי קוֹצֵר שְׁפָלִי.

וְנִקְדִּים מֵה שֶׁיֵּשׁ עוֹד לְהַעִיר ע"ז. כְּפֹל הַלְשׁוֹן רָאָה רְאִיתִי ל וְמֵהוּ מִפְּנֵי נּוֹגְשִׁיו? וּבִיּוֹתֵר
יִפְלֵא אָמְרוּ וְעָתָה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' אַחַר אָמְרוּ כִּבְד וְנֹאֲרָד לְהַצִּילוֹ? וְאָמַר כִּי
יְדוּעַ שְׁהִ"ת יוֹדַע קוֹרוֹת הָאָדָם שִׁיקְרוּ אוֹתָם כְּאֵילוּ כְּבָר נַעֲשֶׂה הַדָּבָר.

ויקמו ושאמרו חז"ל (שבת ל"ב) כי יפול הנפול ממנו ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית. ולכן נקרא בשם אהיה יען כי אצלו ית' העבר ועתיד ונהיה הפל אָחַד (כמ"ש הרב בפ' נח).

וכאשר ירד יעקב אבינו מצרימה ופחד מאוד מהגלות הבטיחו הי"ת אל תירא מרדה מצרימה וגו' אנכי ארד עמך מצרימה (כמ"ש חז"ל ירדו מצרימה שכינה עמה) ואנכי אעלה גם עלה ר"ל עליה גדולה למאוד היינו מתן תורה אשר הבטיח פבר לאברהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול וזהו אמרו ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי ר"ל מפבר גם טרם שירדו למצרים ראיתי את ענים העתיד להם ואת צעקתם שמעתי (ג"כ) מפני נוגשיו רצונו טרם שנגשו אותם.

כי ידעתי את מכאוביו ר"ל מפבר טרם באו עליהם. ולכן מאז וארד להצילו מיד מצרים ר"ל כאשר ירד יעקב למצרים למען העלותו מן הארץ פנ"ל.

ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ וגו' ר"ל ועתה כאשר בא הדבר במעשה לכה ואשלחה וגו'. ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלה אל פרעה! רצונו הלא אמרתוארד להצילו ומהראוי א"כ שאתה בעצמך או ע"י מלאכיה הקדושים תצילם ומי אנכי קרוץ מחוקך שתעשה ע"י שליחות כזו ומכש"כ וכי אוציא את ישראל מאחר שהבטחת להאבות שתשלח עזרה מקודש ותעלם להארץ.

(כי עוד לא היתה כזאת עד ימי משה שע"י בשר נדם יבצע הקב"ה מעשיהו). ויאמר כי אהי עמך.

ר"ל אתה תהיה השליח. ומה שאמרתי אנכי פוננתי הנה שאהיה עמך.

ונה לה האות ר"ל בנה שאהיה עמך ותצליח מאוד בשליחותך הוא אות נאמן כי אנכי שלחתיך ואף כי מעשה ה' הגדול והנורא הוא, ומה שאמרתי וכי אוציא, עוד גדולה מזה יעשה על ידך בהוציאתך וגו' תעבדון את האלהים וגו' ר"ל שגם התורה תנתן על ידך לישראל ולא ע"י המלאכים.

ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי וגו' ואמרו לי מה שמו וגו'. לפי דעת ראב"ע כי האלהים האמור בכל הפרשה הוא המלאך.

וטעם אנכי אלהי אביך כי ידבר השליח בלשון שולחו. או כפי דעת הרמב"ן ז"ל שמתחילה נראה לו המלאך (כמ"ש בסנה נ"א מלאך ה' אליו) ואח"כ כאשר הכין דעתו לנבואה נתגלה אליו השכינה יתכן שמשה נסתפק בדבר אם פי ה' דובר אליו או מלאך ולמען יתברר אליו הדבר שאל מרע"ה ואמרו לי מה שמו וגו' פידוע כי המלאך אין לו שם עצמי ויקרא כ"א על שם השליחות (כמ"ש לקמן פ' משפטים) וא"כ יאמרו ישראל אם המלאך מסר לה שליחות א"כ מה שמו אשר יקראו לו.

הן לא יבצע עוד שליחותו ואיה איפוא השם אשר ינתן לול ומה אומר להם תשובה ע"ז ויאמר אלהים אל משה וגו' כאן הודיעו כי פי ה' דובר אליו. ונהו אהיה אשר אהיה ר"ל כאשר אשרה שכינתי על המלאכים כן ברצוני אשרה שכינתי גם על האדם והרבה שלוחים למקום וממנו לא יפלא כל דבר (ונהו מליצת רז"ל במדרש אם אין אתה רוצה

לעשות שליחותי מקל זה יעשה שליחותי אלא אני רוצה לזכותה ונסים הרבה יעשו על ידיך וכו').

ויאמר פה תאמר אל בני ישראל וגו' ר"ל ולישראל תאמר כ"א אהיה שלחני אליכם ר"ל הקב"ה בעצמו וכבודו אשר מלפנים נגלה לאבותינו והבטיחם ע"ז פנ"ל. וכמ"ש חז"ל במדרש אמר הקב"ה למשה אמור להם אני שהייתי ועכשיו אני הוא ואני הוא לעתיד לבוא.

ולכן לה ואספת וגו' ושמעו לקולך ובאת וגו' ר"ל והיה אם ישמעו ישראל לקולך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים וגו'. נייען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי כי יאמרו לא נראה אליה ה'.

רצונו דבריה טובים אם יאמינו לי כי נראה אתה ה' אלי בכבודך. אמנם מה אעשה אם לא יאמינו לי לדבר הזה ויאמרו לא נראה אליה ה'? הן אז לא ילכו עמי זקני ישראל אל המלך.

האם אלה בעצמי או לא ל ויאמר אליו ה' מה זה בידך וגו' למען יאמינו כי נראה אליה ה' וגו' (ויכר סרה בזה קושית הרב ז"ל ספק ב' הלא השי"ת אמר לו ושמעו לקולך. ואיך משה יסתפק בדבר).

ויאמר משה בי אדני שלח נא ביד תשלח. ר"ל שלח גם עתה ביד מי שאתה רגיל לשלוח מעולם והם המלאכים ומה לה לשלוח ע"י ילוד אשה אשר לא נסו באלה עד היום.

ולא ראו עוד עד פה היות בן אדם שליח ה' וכוננת מרע"ה היתה לטובה למען פי פאשר ישלח ה' מלאכו לפרעה עה יחרד לבבו ופלצות יאחזוהו וימהר לשלחם מארצו. לא כן אם יהיה ע"י שליח ב"ו.

ולכן פאשר ראה משה אח"כ כי פמחשבתו ודעתו פראשונה כן היה ויכבד העבודה אליהם. וישב משה אל ה' ויאמר, למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתי ר"ל אם אמנם פי פווננתה לזכני בשליחות היקרה הזאת אף אלה הצאן מה חטאו? ומאז באתי לדבר בשמה הרע לעם הזה וגו' ובלתי ספק אם שלחת אליו מלאך אלהים לא הרהיב לעשות בדבר הזה.

ולזה השיבו ה' עתה תראה אשר אעשה לפרעה. כי ביד חזקה וגו' ר"ל אף לחנם תלונתך. ולו ידעת מחשבותי אשר אנכי חושב על פרעה כי עתה הבינות את פווננתי הנפלאה בדבר הזה והוא למען הכבד לבו ולמען הראות בו את ידי הגדולה והוליהוציאם בשפטים גדולים (נסרו בזה פמעט כל הערות שהעיר הרב והרמב"ן ז"ל בעז"ה והמקרא אינו יוצא מדי פשוטו): פרשת נארא (ע"ז ב') במה שהשיב משה הן בני ישראל וגו' כי אין הגדון דומה לראי' וכו'.

ע"ש.

והנכון בעיני ע"פ מה שהעירו המפרשים מדוע מנע השי"ת ממשנה צחות הלשון? כי מהידוע כי לדבר אמת אין מהצורך לשפת חלקות כי יקבלו האמת ממי שאמרו. תחת אשר לדבר כזב ההכרח מאוד לשון למודים למען התחפש בלבוש הצחית ויאמינו בו.

כְּמוֹ הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא תִנָּאֵר וְלֹא יִדָּר לֹא אִם יִצְטָבֵעַ נֶאֱדָה וַיִּמְשַׁח בְּשֵׁשׁ יְדָמָה גַּם הוּא יָפָה.
תַּחַת הַדָּבָר אֲשֶׁר הוּא יָפָה מִרְאָה בְּתוֹלְדָה מְגַנֶּה כָּל צָבֵעַ וְגַם אֵין צָבֵעַ שׁוֹלֵט בּוֹ.
וַיַּעַן כִּי הִיָּתָה פְּנוּנָתוֹ ית' שַׁע"י מִשָּׁה יתְּפָרְסֵם גְּדוֹלָתוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו. וע"י יתָן הַתּוֹרָה
לְיִשְׂרָאֵל.

וּלְבַל יֵאמְרוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים כִּי אִף בְּשִׁפְתַי תִּלְקוֹת הָאָמִין בּוֹ פְּרֻעָה כִּי ה' שָׁלְחוּ וּבָזָה הַנִּיֵּא
גַּם לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲחֲרָיו לְהִיּוֹת סְרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ וְתוֹרָתוֹ. גְּזָרָה חֲכָמָתוֹ ית' שִׁיְהִי מִשָּׁה
כְּבֹד פֶּה וּבכ"ז וַיֵּאמִינוּ בַּה' וּבְמִשָּׁה עֲבָדוֹ וְגַם הָאִישׁ מִשָּׁה גְּדוֹל מְאֹד בְּעֵינַי פְּרֻעָה וּבְעֵינַי
הָעַם אֵין זֹאת כ"א תּוֹרַת אֱמֶת הִיָּתָה בְּפִיהוּ וְרוּחַ ה' דָּבָר בּוֹ.

לְכֹן כְּאֲשֶׁר רָאָה מִשָּׁה כִּי לֹא שָׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל א"כ הֲלֹא לִשְׂאֵן בְּרָאוֹ ה' כְּבֹד פֶּה.
וְהוּא אָמְרוּ הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלָי ר"ל אִף כִּי יֵשׁ לָהֶם לֵב מְבִין לְהַשְׁכִּיל עַל דָּבָר
וְלִמְצוֹא טוֹבוֹ א"כ מְדוּעַ עֲשִׂנִי ה' כְּבֹד פֶּה וּמִכַּש"כ אִף יִשְׁמַעְנִי פְּרֻעָה עִם לְבָבוֹ הָעֶרְל
אֲשֶׁר אֵין לוֹ לֵב מְבִין לְהַשְׁכִּיל ע"ז.

וְאֵנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם ר"ל א"כ מְדוּעַ אֲנֹכִי כְּבֹד פֶּה וְעֶרְל שְׁפָתַיִם בְּלִי תוֹעֵלָת: (פ' א') בְּאָמְרוֹ
וְסָרוּ הַצְּפָרְדְּעִים מִלְּתֵא דְמִשְׁתַּמֵּעַ לְתַרִי אִפִּי וְכו' ע"ש. לְדַעְתִּי גַּם לָזֶה הַתְּפִלָּה מִשָּׁה
שִׁימּוֹתוֹ הַצְּפָרְדְּעִים מִבֵּית פְּרֻעָה בְּמָקוֹם חַיּוּתָם.

וְרַק בְּיָאוֹר בְּמָקוֹם מִיָּתָן תִּשְׁאָרְנָה בְּחַיִּים. וְזֶהוּ עַל דָּבָר הַצְּפָרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׁם לְפְרֻעָה
ר"ל שִׁמְהַצְּפָרְדְּעִים עֲצָמָם יוֹכַח פְּרֻעָה כִּי אִף הַשִּׁי"ת שָׁלְחָם עָלָיו (כְּאֵלוֹ הַצְּפָרְדְּעִים
בְּעֲצָמָם יְדַבְּרוּ זֹאת) וְזֶהוּ וַיַּעַשׂ ה' כְּדָבָר מִשָּׁה וַיִּמּוֹתוּ הַצְּפָרְדְּעִים וְגו'.

אִף פְּרֻעָה הָרָשָׁע בְּכּוֹבֵד לְבוֹ רָאָה כִּי הִיָּתָה הֶרְוָחָה בְּדַבְּרֵי מִשָּׁה בְּמָה לְתַפְסּוֹ בְּדַבְּרָיו כִּי
לֹא יָד ה' עֲשָׂה זֹאת יַעַן כִּי וְסָרוּ הוּא מִלְּתֵא דְמִשְׁתַּמֵּעַ לְתַרִי אִפִּי. לְכֹן חָשַׁב כִּי אִף אִם
הַתְּאֵמַת אֶחָד מִשְׁנֵי הַפְּנִיִם.

הִנֵּה כֹּחַשׁ מִשָּׁה בְּפָנָיו יַעֲנֶה וַיֵּאמֶר לוֹ כִּי כְּנוֹנַת וְסָרוּ אֲשֶׁר אִמְרַתְּ הוּא עַל הָאֶפְסָן הַשְּׁנֵי
וּלְפִי זֶה יִתְּכֵן מְאֹד אֲשֶׁר אָמַר מִשָּׁה בְּמַפְתַּי הָעָרוּב וְסָר הָעָרוּב מִפְּרֻעָה וְגו' רַק אֵל יִסְרָף
פְּרֻעָה הַתֵּל לְבַלְתִּי שְׁלַח אֶת הָעַם (אֲשֶׁר לֹא אָמַר כֵּן בְּמַכּוֹת הָאֲחֵרוֹת) ר"ל רַק עֲתָה אֵל
תוֹסֵף לְהַתֵּל שְׁלֹא לְכָף כְּנוֹנָתִי גַם עֲתָה בְּאִמְרֵי וְסָר.

וְלָזֶה וַיֵּצֵא מִשָּׁה מֵעַם פְּרֻעָה וַיַּעֲתֵר אֵל ה' רְצוֹנוֹ שְׁלֹא יָמוּתוּ הָעָרוּב כְּמוֹ בְּצָפְרְדְּעִים כ"א
יְסוּרוּ מִמְצָרִים בְּעוֹדוֹן בְּחַיִּים חַיִּיתָן לְמַעַן לֹא יִהְיֶה לְפְרֻעָה שׁוּם תִּירוּץ וְהַתְּנַצְלוּת. וְלְכֹן
אָמַר הַכְּתוּב וַיַּעַשׂ ה' כְּדָבָר מִשָּׁה וַיִּסָּר הָעָרוּב וְגו' לֹא נִשְׁאָר אֶחָד ר"ל לֹא נִשְׁאָר עָרוּב
אֶחָד מִתְּבַמְצָרִים כ"א כֹּלָם הִלְכוּ לָהֶם וְזֶהוּ וַיִּכְבֵּד פְּרֻעָה אֶת לְבוֹ גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְגו'
(כִּי לְכַאוּרָה הוּא מְיֻתָר וְלֹא נִמְצָא כֵּן בְּנִשְׁאָר הַמַּכּוֹת) כִּי סִיפֵר לָנוּ הַכְּתוּב כְּבֹד לֵב פְּרֻעָה
וְגוֹדֵל רִשְׁעָתוֹ כִּי אִף לְפִי סִבְרָתוֹ שְׁכַחַשׁ מִשָּׁה בְּלִשׁוֹן וְסָרוּ בְּמַפְתַּי הַצְּפָרְדְּעִים יַעַן כִּי מָתוּ.

הֲלֹא הַתְּאֵמַת דְּבָרוֹ בְּמַפְתַּי הָעָרוּב. וּמִמ"נ הִי לוֹ עֲתָה לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל.

כִּי אִף שִׁיְהִי כְּנוֹנָתוֹ הֲלֹא נִתְקַנְיִים בְּאֵחַת מֵהֶם כְּדָבָר מִשָּׁה וְכְנוֹנָתוֹ. כִּי הַצְּפָרְדְּעִים הֲלֹא
מָתוּ וְהָעָרוּב הִלְכוּ לָמוּ.

ובכ"ז ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שילח את העם. באמרו כי אולי הי' תפץ מלשה להשתמש באחד משני הפנים בכל פעם הפך מה שהי' באמת.

היינו במכת הערוב שימותו ובצפרדעים שילכו ממצרים בחיים. ויהי ההפך בהן.

ולכן הכביד את לבו בקשי רוחו: והפשתה והשעורה גופתה וגו': והחטה והפנסמת לא גופו כי אפילות הנה: לכאורה אין פאן מקומו וראוי הנה שיכתב אצל נ"ך הכרד וגו' ואת כל עשב השדה והפשתה והשעורה ומה ענינו אצל דברי משה לפרעה? ויותר יפלא מה שאמרו חז"ל ע"ז במדרש תנחומא מהו כי אפילות פלאים עשה הקב"ה בהם וכו'.

ולמה הוצרך הקב"ה לעשות פלאים כדי שישארו החטה והפנסמת ואין הקב"ה עושה נסים בכדי? אף יתכן (עפמ"ש לקמן פ' בא) כי הנה ההכרח מאוד להביא עליהם כל העשרה מכות למען יקנו ישראל בזה אמונה אמתית בידיעת השי"ת.

וזהו אמרו. ויאמר אליו משה כצאתי את העיר וגו' הקולות יחדלון וגו' ואתה נעבדיך (ר"ל שאמרתם חטאתי וגו' ואשליחה אתכם ולא תוסיפו לעמוד) ונדעתי כי טרם רצונו טרם שתשליחו את ישראל עוד תיראון מפני ה' ר"ל כי לא פלו עוד המכות.

ועוד ידו נטויה לכלות בהם פלי ועמו היינו הג' מכות הנותרות. וזהו אמרו אף כי הפשתה והשעורה גופתה אף עוד והחטה והפנסמת לא גופו כי אפילות הנה ופלאים עשה הקב"ה בהם אשר הכרד לא הפך אותם אחרי הכותו גם כל עשב השדה והוא אף למען הניח מקום להארבה להתגדר בו.

ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הכרד. ולכן נ"רא פרעה וגו' ויוסף לחטא וגו' והטעם ע"ז כאשר דבר ה' ביד משה.

ר"ל כאשר הבין פרעה מדברי משה שבין כך וכך לא ימלט מהמכות האחרונות. ולזאת לא הנה גם ברצון משה לילך עוד לפרעה להתרות בו אחרי כי בהכרח יבואו עליו עוד המכות הנותרות.

עד כי ציונה לו ה' בא אל פרעה ואף כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שייתי אנתומי אלה וגו' ובהכרח חיצוי אקלה בם עד תום כל המכות בכ"ז בא אליו למען תספר וגו' וידעתם כי אני ה' וגו': פרשת בא (פ"א ב') יתכן שמשה לא יאבה לבוא לפניו להתרות לו וכו'.

ולפי זה יתכן לדעתי אמרו למען שייתי אנתומי אלה בקרבן אשר לכאורה? פלא הל' אלה ומהו וידעתם כי אני ה'? כאשר נוסף להפליא למת הוצרך הי"ת להביא על פרעה כל העשרה מכות ובפרט האנותות והמכות שהיו גם בכח החרטומים לעשות פכה בלטיהם כמו המטה לנחש נדם וצפרדעים? אף דוע הוא אשר אמרו המפרשים ועקידה (שער ל"ו) כי פוונתו ית' היתה בהכבידו לב פרעה למען ימשכו הענינים והמופתים באופן שייספיקו לישראל להכניסם תחת כנפי השכינה בקנין ואמונה אמתית בידיעת הי"ת אשר זה יוכרח מאוד לקבלת התורה להאמין בה' ובמשה עבדו.

ולמען לא יאמרו בניהם אשר ינלדו והדור האחרון כי אף משה בחכמתו עשה זאת לעיני מצרים הסכלים והנבערים מדעת ונעדרים מכל חכמה ומדע כי השם ה' חכמה וחלק אין להם בבינה.

ולו חכמו ישכילו גם הָמָה בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתֵי מֹשֶׁה. אִזְּרָאוּ וַיִּדְעוּ כִּי אֵיךְ מֹשֶׁה מְדַעֵתוֹ וְחֻקְמָתוֹ עֲשֵׂה פֶלֶא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְמַעַן יִמְשָׁל עַל יִשְׂרָאֵל וְלֹא מֵה' הִיָּתָה כ"ז.
וַיִּכְחִישׁוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו וַיִּכְפְּרוּ בְּתוֹרָתוֹ. אַף אַתָּה הִקְהָה אֶת־שִׁינֵיהֶם וַאֲמֹר לָהֶם.
לוֹלֵא הָיוּ הַמְצָרִיִּים מְלֻמְדִים מְאוֹד בְּחֻקְמָה וּמִדְעָה. אִיךְ הִפְכוּ גַם הִמָּה הַמְטָה לְנַחֵשׁ וְהַמִּים לָדָם וְהִבִּיאוּ צָפְרָדַעִים.

הַתּוֹכְלוּ אַתֶּם בְּחֻקְמַתְכֶם לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים פְּאֵלָה? אֵין זֹאת כ"א הָיוּ הַחֲרָטְוּמִים חֻקְמִים גְּדוֹלִים וְנִבְוִנִים מְאוֹד וַיִּדְ וְשֵׁם הָיָה לָהֶם בְּכָל הַחֻקְמוֹת כִּי יִכְלוּ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים נִפְלְאִים פְּאֵלָה. וּבכ"ז הוֹדוּ וְלֹא בּוֹשׁוּ בְּמַכַּת הַכְּנִיִּים כִּי אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא! ה' הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים.

וּבָיִם אָמְרוּ כִּי ה' גִּלְחָם לָהֶם בְּמְצָרִים. וּא"כ הָיָה מְאוֹד מֵהִתְקַרֵּחַ לְכָל הָאֲנָתוֹת וְהַמְכּוֹת.

וְזֵהוּ אָמְרוּ בָּא עַל פְּרַעֲה וְאֵל תְּסַרְב בְּשִׁלִּיחוֹתֵי לָמָּה אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְדְבָרֶיךָ. כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֵת לְבוֹ לְמַעַן שְׂמִיתִי אֲנֹתוֹתֵי אֵלֶּה ר"ל כָּל הַעֲשָׂרָה מְכּוֹת.
וְלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵי וְגו' אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמְצָרִים. רְצוֹנִי עַל הָאֲנָתוֹת שֶׁעָשׂוּ גַם הַחֲרָטְוּמִים וְאֵת אֲנֹתוֹתֵי אֲשֶׁר שְׂמֵתִי בָּם.

רְצוֹנִי עַל הָאֲנָתוֹת שֶׁהוֹדוּ כִּי אֲנִי שְׂמֵתִי בָּם. וְהַתְּכַלִּית מְזֵה לְמַעַן וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי ה' ר"ל לְמַעַן יִקְנוּ בְּזֵה יִשְׂרָאֵל אֲמוֹנָה שְׂלִימָה וַיִּאֲמִינוּ בֵּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם אַתָּה תִתֵּן בְּיַדְנִי זְבָחִים וְעוֹלֹת וְעֲשִׂינוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְגו': הַקִּשָּׁה הַרְמַב"ן ו"ל הֲלֹא לֹא נִתְקַיְּמָה בְּזֵה נְבוֹאָתוֹ שֶׁל מֵרַע"ה וְגַם הֲלֹא זְבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה ע"ש.

וְנִלְע"ד כִּי פֶאֶשֶׁר אָמַר לוֹ פְּרַעֲה רַק צֹאנְכֶם יִנְצָג. ע"ז הַשִּׁיב לוֹ מֹשֶׁה הֲלֹא זֶה הוּא מֵהַנִּמְנָע שֶׁלֹּא נִקַּח עִמָּנוּ צֹאן וּבָקָר כִּי א"כ בְּמָה נִעֲבֹד אֵת ה'.

וְאוֹלֵי בְּדַעְתְּךָ שְׂאֵתָה תִתֵּן בְּיַדְנִי זְבָחִים וְעוֹלֹת לְהַקְרִיב לָהּ וְשִׁלְנוּ יִשְׂאָר פָּה. לְמַעַן יִחְמֹל הָעָם עַל מֵיטֵב הַצֹּאן שֶׁלָּהֶם וַיִּשׁוּבוּ לְמַצָּרִים (כִּי רוֹצֵה אֲדָם בְּקַב שְׁלוֹ וכו').

גַּם זֹאת בְּלִמֵּי אֶפְשָׁרֵי כִּי אִיךְ נִקְרִיב לָהּ מִבְּקָרָךְ וְצֹאנֶךָ וְזָבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה. וְזֵהוּ אָמְרוּ גַם (אִם) אַתָּה תִתֵּן בְּיַדְנִי זְבָחִים וְעוֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ? ר"ל הִיָּרְצָה זֹאת בְּעֵינֵי ה'!
וְאִם בְּדַעְתְּךָ שָׂרוּב בְּהֵמוֹת שִׁלְנוּ יִנְצָגוּ פָּה וְלֹא נִקַּח כ"א מְעַט מֵהֵמָּה לְעַבְדּוֹ אֵת ה' הֲלֹא לֹא נִדַּע בְּמָה יִרְצָה אִם בְּצֹאן אוֹ בְּבָקָר אוֹ בְּעִגְלוֹת עַד בּוֹאֲנוּ שְׂמָה.

וְזֵהוּ אָמְרוּ וְגַם מִקְנֵינוּ יִלָּךְ עִמָּנוּ לֹא תִשְׂאָר פְּרֹסָה כִּי מִמָּנוּ נִקַּח לְעַבְדּוֹ אֵת ה' אֱלֹהֵינוּ. אִיךְ וַאֲנַחְנוּ לֹא נִדַּע מָה נִעֲבֹד אֵת ה' אִם מִצֹּאן אוֹ בְּבָקָר וְכַדּוּמָה עַד בּוֹאֲנוּ שְׂמָה.

וּא"כ בְּהִתְקַרֵּחַ לֹא תִשְׂאָר פְּרֹסָה. (כִּי גַם דְּבָרֵי רַש"י ו"ל שְׂאֵמַר כְּמָה תִּכְבֹּד הַעֲבֹדָה שְׂמָה יִשְׂאָל הִי"ת יוֹתֵר מִמָּה שִׁישׁ בְּיַדְנִי קֹשֶׁה מְאוֹד לְהוֹלְמָם.

כִּי אִיךְ יִבְקֹשׁ הִי"ת מִהָאֲדָם דְּבַר שְׂאִין בְּיָדוֹ. וְאֵל תִּשְׁיַבֵּנִי מִגְּמָרָא ע"ז כ"ד שְׂמוֹתֵיב לר"א דְּחִינֵישׁ לְרַבֵּיעָה וְאָמַר פֶּרַת חֲטָאֵת אֵין נִקַּחַת מִן הָעַכּוּ"ם מְתִיבֵי גַם אַתָּה תִתֵּן בְּיַדְנִי וְגו' וּמְתַרְזֵן הַגְּמָרָא קוֹדֵם מִתֵּן תּוֹרָה שְׂאֵנִי ע"ש.

כי גם בלא זו הו"ל לתרץ דלמא הכי קאמר אכלו וישתו וחנוגו חגא קמאי פאָשר אָמרו במס' תגיגה דף י' ע"ש): (פ"ג א') ולא ידעתי איך יתכן מה שפיתוב ועבר ה' וגו' ולא יתן המשחית וגו' וכו'.

ע"ש.

לדעתי יתכן ע"פ מה שאמר הרב ז"ל (בפּרש' שופטים) בשפּר ידענו שיהדמיון פועל מאוד בכל תנועות האדם. וכאָשר אָמרו חז"ל חלש דעתו' ואתרע מזליה.

סימנא מילתא הוא. וידוע כי הדם הוא סי' ואות מות ובפּרט בשעת המגפה וכמו שאָמרו חז"ל עה"פ ויאמר ה' אליו עבור בתוך העיר וגו' והתוית תו על מצחות האנשים וגו' (יחזקאל ט') אָמר לו הקב"ה לגבריאֵל לה ורשום על מצחן של צדיקים תו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה.

ועל מצחן של רשעים תו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה (שבת נ"ה). הנראה מדברייהם כי רשימת הדם הוא ממש כנותן חרב למלאך המנת.

וזהו ג"כ בדרף הטבע. אף ידוע כי השי"ת ברצונו ישדד הטבע.

ועוד יותר מזה כי גם ממכה עצמה מתקורטיה. וכאָשר היה במרה פאָשר השליף משה עץ מר למים המרים וימתקו המים כן בזה רצה הקב"ה להורותם כי אף שאות הדם בעת המגפה הוא אות מות.

אף ברצונו ית' (וגם פאָשר יעשו מצותו) הדם המשחית בעצמו לא יתנם לנגוף. וזהו אָמרו ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם וגו' והגעתם אל המשקוף וגו' ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר.

ר"ל אל תפחדו מאומה מהדם ולא תנוסו מאהליכם פאָשר תהיה צעקה גדולה במצרים. ואדרבה תתעכבו כל הלילה עד הבוקר בבתיכם (למען הראות לכל חזק בטחונכם בה') וכאָשר ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם וגו' (ולא לבד כי לא יהיה הדם לכם לרעה פי גם) ופסח ה' על הפתח.

והפלא יהיה כי ולא יתן המשחית (ר"ל הדם אשר הוא מעולם משחית בטבע בשעת המגפה ועתה המשחית הזה בעצמו לא יתן) לבוא אל בתיכם לנגוף וזהו ושמרתם את הדבר הזה (ר"ל הנשמע מזה כי השי"ת משדד הטבע) לחק לה ולבניה עד עולם.

(ולדברינו אין מקום לקושית הרמב"ן ז"ל והמפרשים כי הלא על מתן הדם על המשקוף נצטוו אף בפסח מצרים ולא לדורות ואיך אָמר לחק לה ולבניה עד עולם): (פ"ד ב') ע"כ הוצרך העם לישא הבצק על שכם וכו'.

ע"ש.

ויותר יתכן לדעתי ע"פ מה שאָמרו חז"ל (במדרש) משארותם אלו שירי מצה ומרור וכו' ר"נ אָמר וכי לא היו להם בהמה וכו' אלא שהיו ישראל מחבבים את המצות. והפוננה בזה כי מדרף האדם שהפלים הנצרכים לו תמיד.

בכל עת יחזיקם בחיקו. והנצרכים לו כ"א פעם אחת ביום יניחם בתוכתו.

ומה שִׁינְצָרָה לוֹ אֵף לְעִיתִים רְחוֹקוֹת יִטְמִינָם בְּחֶדֶר מְיֻחָד אוֹ עַל עֲלִיית בֵּיתוֹ. וְלִזְנֵה יִקְרָה לְשָׁנִים הַהוֹלְכִים יַחַד בְּדֶרֶךְ וַיָּבֹאוּ לְהַמְלִיךְ לְמַעַן יִתְפַּלְלוּ וַיֵּאָכְלוּ אִתּוֹ"כ.

וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת שִׁקּוֹ וְהִנֵּה אֵין הַתְּפִלִּין בְּאַמְתַּחְתּוֹ. כִּי שָׁכַחְם בְּבֵיתוֹ.

תַּחַת אֲשֶׁר הִשְׁנִי שְׂכַח הַמְּזוֹן וְהַצִּידָה בְּבֵיתוֹ. וְהִסְפִּיחַ בְּזֵה כִּי דַעוֹת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים רְחוֹקוֹת מְאֹד וְנִפְרָדוֹת זֶה מִזֶּה.

כִּי הָאֶחָד גַּם בְּבֵיתוֹ הֶעֱיָקָר אֶצְלוֹ הַתְּפִלִּין וְאֵין מְסִיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֵף רַגַע בְּכָל הַיּוֹם. וְאֵיךְ יִשְׁכַּחֵם.

לֹא כֵן הִשְׁנִי בְּאֲשֶׁר כִּי אֵף כָּל יִשְׁעוֹ וְחִפְצוֹ לְהִתְעַנֵּג בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתֵּה. וְאֵף לְעִיתִים רְחוֹקוֹת יַעֲשֶׂה גַם תְּפִלָּתוֹ קָבַע כִּי מַעֲשֵׂה אַבּוֹתָיו בְּיָדוֹ לִזְנֵה שְׂכַח הַתְּפִלִּין וְלֹא הַצִּידָה.

וְלִזְנֵה צִיּוֹתָה לְנוֹ הַתּוֹרָה וְאֶהְבֶּתָ אֶת ה' וְגו' וּבְכָל מְאֻדָּה רְצוֹנוֹ שְׂאֵהְבֶתָ ה' יְהִי חֶבִיב אֶצְלָךְ יוֹתֵר מִגּוֹפָךְ וּמִמְמוֹנָךְ. וְלִכֵּן וְהָיוּ הַדְּבָרִים וְגוֹי עַל לִבְכָּךְ (ר"ל לְמַעַן יִהְיוּ מְזוּמָנִים לְךָ בְּכָל עֵת) וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְתְּךָ וְגו' וְזֶהוּ שְׂסִיפָרָה לְנוֹ הַתּוֹרָה כַּמָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ שְׁעָה מְחַבְּבִין אֶת הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוְּיָה לָהֶם מִשָּׁה וְהִינּוּ מִצְּהָ וּמְרוֹר.

וְזֶהוּ וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת בְּצֻקוֹ טָרֵם יַחְמֵץ וְגו'. כִּי הָיוּ מְחַבְּבִין מְאֹד הַמִּצְוֹת.

וְלִזְנֵה הָיוּ נוֹשְׂאִים אוֹתָם עַל שְׂכָמָם כְּדָבָר הַחֶבִיב וְנִצְרָה לְאֲדָם כָּל עֵת שְׂמַדְרָכוֹ לְהַחְזִיקוֹ בְּחִיקוֹ (אוֹ שְׂפִנוֹנְתָם הָיָה לְמַעַן יִמְשְׁמוֹשׁוּ אוֹתוֹ בְּכָל שְׁעָה וְלֹא יִתְחַמֵּץ הָעֵיפָסָה. וַיִּהְיֶה א"כ הַפִּירוֹשׁ טָרֵם יַחְמֵץ לְמַעַן יֵאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק טָרֵם יַחְמֵץ.

וּמָה עָשׂוּ, מִשְׁאֲרוֹתָם צְרוּרוֹת בְּשִׁמְלוֹתָם וְגו' לְמַעַן יִמְשְׁמוֹשׁוּ בָהֶם כָּל שְׁעָה) וְזֶהוּ אָמְרוּ וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק וְגו' עֲוֹגוֹת מִצְוֹת כִּי לֹא חֵמֵץ (אוֹ לְבַעְבוֹר שְׁלֵא הִנִּיחוּ הָעֵיפָסָה רַגַע בְּלֹא עֶסֶק אוֹ שְׁהִיָּה בְּדֶרֶךְ גַּם כִּי בָּאוּ לְשֵׁם לְשְׁעָה קִלְחָה עֵינָיו בְּפִי הַרְמַב"ן ו'ל).

וּא"ת מְדוּעַ סָמְכוּ עַל הַנֶּס וְלֹא אָפוּ אוֹתָם בְּעִיר. וּא"כ לֹא הָיוּ זְרִיזִים בְּמִצְוֹת.

ע"ז אָמַר כִּי גִוְרָשׁוֹ מִמְצָרִים וְגו'. וְהִרְאָיָה ע"ז כִּי הָיוּ זְרִיזִים וּמְחַבְּבִין הַמִּצְוֹת לְמֵאֻד כִּי וְגַם צִידָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּם עַל הַדֶּרֶךְ.

וּבכ"ז שִׁיּוּרֵי מִצְהוּמְרוֹר לְקַחוּ וְנִשְׂאוּ עַל שְׂכָמָם. אֵף כִּי מְבוֹהָלִים וּדְחוּפִים הָיוּ בְּאֲשֶׁר וְתַחֲזוּק עֲלֵיהֶם מִצְרַיִם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם: פָּרַשְׁתָּ בְּשַׁלַּח (פ"ט ב') בְּנֶס מְרָה שְׁעָשֶׂה מִשָּׁה וְכו'.

ע"ש.

כְּבָר חִקְרוּ גְדוּלֵי הַמְּפָרָשִׁים בְּעֵנָן אֲזַהֲרַת הַי"ת וּפְקוּדָיו עָלֵינוּ עַל אֵיזָה אֲנֹפֶן הֵם מוֹסְבִים. אִם הֵמָּה ע"ד גְּזִירָה כְּמִלְךָ הַגּוֹזֵר עַל עַמּוֹ.

וְאֲדוֹן עַל עַבְדּוֹ. שֶׁהוּא אֵף מְפָאֵת מִשְׁלוֹ וְאֲדֻנּוֹתוֹ וְאֵין לְהַדְבָּר בְּעַצְמוֹ הִיגוֹק הַכְּרַחֲי לִוְלֵא אֲזַהֲרָתוֹ עָלָיו.

אוֹ שְׁיִהְיֶה כְּאֲזַהֲרַת הַרֹפֵא עַל הַחוֹלָה שְׂאֵין לְכַנּוֹתָה בְּשֵׁם גְּזִירָה. יַעַן כִּי עֲקָרָה אֵף מְפָאֵת כִּי הַרֹפֵא הוּא הַיּוֹדֵעַ מִהַדְבָּרִים הַמְּבַרִיאִים וְהַמְּפַסְדִים הַבְּרִיאוֹת לְפִי תְּכוּנַת הַחוֹלָה.

והמנונהר הוא נעדר הידיעה. והנראה מהפתיים ומדרישי חז"ל.

כי החטא בעצמו הוא פסם המות לנפש האדם. ואזהרתו ית' על החטא הוא ממש פרופא אל החולה כמ"ש הכתוב (משלי י"ג) חטאים תרדף רעה.

תמותת רשע רע (תהלים ל"ד). ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה וגו' (שם ק"ט). וכן בתשלום שְׁכָר אָמַר הַנְּבִיא (ישע' ג') אָמְרוּ צְדִיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעֲלֵיָהֶם יֵאָכְלוּ. והי"ת מטובו וחסדו עלינו הודיע לנו דרך החיים והמות באמרו ראה נתתי לפניך וגו' ובחירת בחיים.

וכמ"ש הנביא בשם ה' אני ה' מלמדך להועיל (שם מ"ח). ואמרו חז"ל (ב"ר מ"ד) אמרת ה' צרופה וכי מה איכפת לו להקב"ה אם אתה שוחט מן הצנואר וכו' לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות.

אמנם לפי זה יפלא מאוד א"כ האיה תועיל התשובה. היתכן כי יבוא החולה להרופא לבקש ממנו מחילה על אכלו דבר המזיק לו מאוד אשר לא צינהו? הלא נוכח פניו יענהו. סכל ופתי האם בכחי למחול ולהסיר מחלתך במחילתי אחרי שִׁכְבַּר הַזִּיק לָךְ הַמְּאָכַל הַזֶּה. כי לא יוצדק המחילה כ"א פֶּאֶשֶׁר יִבְקֹשׁ הָעֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו שִׁבְחֶסְדוֹ מְחוּל לֹו עַל עֲבָרוֹ עַל פְּקוּדָתוֹ יַעַן כִּי הַמַּעֲשֵׂה בְעֲצָמָה אֵינָה רַע הַכְּרַחֵי וְכֹאֲשֶׁר יִמְחוּל לֹו הוּא כֹּאֲלוֹ לֹא עָשָׂה הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה.

אף באמת לא ישוו זה לזה כלל. כי הלא הרופא לא עשה הטבע מדבר הזה שיפעול פעולתו ולכן אין בכחו לשנותה אחרי כי יצאה הפעולה.

לא כן הי"ת אשר בעצמו ברא את הטבע לא יפלא ממנו לשדד אותה וממפה עצמה עוד מתקן רטיה. לכן פֶּאֶשֶׁר הַקַּב"ה רָצָה לִזְכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת לְמַעַן הַנְּחִילֵם הָעוֹלָם הַנִּצְחִי.

ידיוע הוא כי אחת המינוחדת מדרכי רפואות הנפש ותועלותיו הוא לבל הרבות בתענוגי הגוף כ"א אשר הוא הקרח לגופו (פֶּאֶשֶׁר הַמְּלִיצוֹ חֲז"ל אֵינְהוּ דִּרְפָה שֶׁל תּוֹרָה פֶּת בְּמַלְחָה תֹאכַל וכו').

ולכן הולכים הי"ת במדבר ג' ימים בלא מים למען יתרגלו במדת ההסתפקות ומים במשורה ישתו. וכבואם למרה עשה הי"ת המים מרים (ולזה לא אמר כי מרים היו).

אף כי מרים הם כי עתה נעשו מרים) להורותם כי הי"ת בידו לשדד הטבע ובדבר מר יעשה מר למתוק (פֶּאֶשֶׁר אָמְרוּ חֲז"ל כִּי הָעֵץ הַיָּה מֵר בְּטַבֵּעַ) וְזֶהוּ אָמְרוּ שָׁם שָׁם לֹו חֲנוּק וּמִשְׁפָּט ר"ל נֶשֶׁם בְּמִדְבָר אֲשֶׁר לֹא נָתַן לָהֶם הַי"ת ג' ימים מים בזה שם לֹו חֲנוּק וּמִשְׁפָּט ר"ל לְמַעַן הַרְגִּילֵם בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַהִכְרַחֵת וְלֹא בַמּוֹתְרוֹת (וְזֶה נִקְרָא חֲנוּק כְּמוֹ הַטְּרִיפְנֵי לָחֶם חֲנוּקֵי ר"ל הַהִכְרַחֵת).

ומשפט הוא דבר המשוער כמו פה עשה דוד. וכה משפטו פל הימים (ש"א כ"ז) וארמון על משפטו יִשָּׁב (ירמ' ל') פי' על מדתו) ושם ר"ל במרה נסהו.

ר"ל בְּמִרְהָ הִיָּתָה כּוֹנֵנְתּוֹ ית' לְהוֹדִיעַ בְּזֶה נִפְלְאוֹתָיו כּוֹנֵנְתּוֹ הַטְּבַע וְלַעֲשׂוֹת אוֹתָם בְּעֲלֵי נִסְיוֹן בְּיָדֵי עַת הַדְּבָר הַהוּא. וְכִמוּ כִּי מְנַסֶּה ה' אֲלֵהֶיכֶם וְגו' (דְּבָרִים י"ג) וְכִמ"ש הֶרֶב הַמּוֹרָה שֶׁהוּא כְּמוֹ לְהוֹדִיעַ (עֵינֵי עֲקִידָה שֶׁעַר כ"א).

וְזֶה לְשׁוֹן נְיוֹרָהוּ וְלֹא אָמַר וְנִרְאָהוּ (ע"י רַמְבַּ"ן שְׁתַּמָּה ע"ז) שֶׁבְּזֶה יִהְיֶה לָהֶם לְיָמוּד וְהוֹרָאָה עֲצוּמָה שֶׁהִי"ת יִשְׁדָּד וְיִשְׁנֶה הַטְּבַע כְּרִצוֹנוֹ. וְזֶהוּ וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגו' כֹּל הַמַּחְלָה וְגו' פֶּאֶשֶׁר אֲמַרְנוּ כִּי מִפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת כ"א הַרְעָה בָּא מֵאֱלֹהֵי וְחֻטָּא בְּעֲצָמוֹ מִמִּית.

וְאוֹלֵי תֹאמַר א"כ אֵיךְ תוֹעִיל הַתְּשׁוּבָה כִּנ"ל? וְאֶחָד שֶׁיִּחַטָּא הָאָדָם אֵין רְפוּאָה לְמַכְתּוֹ! לְזֶה אָמַר כִּי אֲנִי ה' רִנְפָאָה ר"ל הֵלֵא אֲנִי ה' בְּעֲצָמֵי עֲשִׂיתִי זֶה שֶׁהַחֻטָּא יִפְעוֹל הַרְעָה. וְא"כ בְּיָדֵי לְתַקֵּן פֶּאֶשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם תְּשׁוּבָה כְּמוֹ שֶׁרְאִיתֶם כִּי ע"י הַעֵץ הַמֵּר נִהְפְּכוּ הַמַּיִם הַמְּרִים לְמַתוּקִים כִּן גַּם בְּדָבָר הַזֶּה.

כִּי מִמְּנֵי לֹא יִפְלֵא כָּל דְּבָר: (שָׁם) כִּי יִדְעָתִי לִיתֵן לָכֶם לֹא מֵה שֶׁאַתֶּם שׂוֹאֲלִים וְכו' שֶׁבְּרוּב הַפְּעָמִים אָדָם מְבַקֵּשׁ דְּבָר שֶׁהוּא לְרַעְתּוֹ וְכו'. ע"ש.

וְיִתְכּוֹן לְהַמְלִיץ בְּזֶה כּוֹנֵנַת הַמְּשׁוֹרֵר שֶׁקָּר הַסּוֹס לְתַשׁוּעָה וְגו' וְהוּא בְּדַמְיוֹן עֲנֵי אֶחָד אֲשֶׁר הוֹלִיךְ מִשָּׂאוֹ מַעִיר לְעִיר דְּרָךְ יַעַר אֶחָד בְּסוֹסוֹ הַדָּל לְמֵאֹד וְעַגְלָה רְעוּעָה וְהַעֲנֵי הוֹלִיךְ אֶחָד הַעֲגָלָה וְנוֹהֵם בְּקוֹלוֹ קוֹל עוֹז כָּל פַּעַם שֶׁיַּעֲמֹד הַסּוֹס וַיִּרְבֵּץ תַּחַת מִשָּׂאוֹ יַעַן כִּי כָּשָׁל כָּחוּ.

וּבְתוֹךְ כֶּף נִסַּע עֲשִׂיר אֶחָד בְּסוֹס דוֹהַר וְרוֹקֵד אֶסוֹר בְּמִרְכָּבָה קִלְה וְטִיבָה וַיַּעַף כְּצִיפּוֹר לְפָנָיו וַיַּעֲזוֹב הַעֲנֵי מֵאֲחֵרָיו. הַעֲנֵי בְּרִאוֹתוֹ זֹאת הַתְּחִיל לְהַתְּאוּנָן עַל רֹעַ מְזוֹל וְקָשֵׁי יוֹמוֹ. וְעַל ה' יַזְעַף לְבוֹ. מִדּוּעַ הַעֲשִׂיר יוֹשֵׁב בַּעֲגָלָה וְהַסּוֹס יְרוּץ פֶּאֶשֶׁר יִדְאָה הַנְּשָׂר אִךְ אִם שָׂרוּק יִשְׁרוֹק לוֹ בְּפִיו.

אֲמַנָּם אֲנִכִּי הֵה! גְרוֹנֵי נִיחָר. וְרַגְלֵי יִרְנֹפְפוּ בְּאֵין כַּח.

הַקְּצוֹר קִצְרָה יָד ה' לְתַת גַּם לִי סוֹס וְרִכָּב טוֹב כְּזֶה! מִדֵּי דְבָרוֹ בּוֹ שָׁמַע קוֹל צְוֹנָה לֹאמַר הוֹשִׁיעֵנִי מִיַּד הַעֲרִיצִים הָאֵלֶּה! וַיִּכֵּן כִּי הַחֹמְסִים הִרְגוּ לְהַעֲשִׂיר בַּיַּעַר. וַיִּפֶן לְאַחֲרָיו בְּקוֹל דְּמָמָה דְּקָה הִלּוֹךְ וְנִסּוּעַ עַד צֵאתוֹ בְּשָׁלוֹם מֵהַיַּעַר.

אִז נִשָּׂא יָדָיו לַשָּׁמַיִם. וַיִּבְרַךְ אֶת ה' אֲשֶׁר לֹא חֲנַנּוּ גַם אוֹתוֹ בְּסוֹס טוֹב כִּי אִז הִנֵּה הוּא הִרְאִישׁוֹן לְהַרְוֹצְחִים.

וְזֶהוּ שֶׁקָּר הַסּוֹס רְצוֹנוֹ פֶּאֶשֶׁר הוּא לוֹ לְשֶׁקֶר בְּאֵין כַּח לְרוּץ (כִּי שֶׁקֶר אֵין הוֹרָאָתוֹ שֶׁנֹּא אֵלֵּא כֹּל דְּבָר הַפּוֹד מִתְּכוֹנְתּוֹ וְטַבְּעוֹ נִקְרָא שֶׁקֶר. כִּמ"ש בְּסִפְרֵי יֵין לְבָנוֹן) פְּעָמִים הוּא לְתַשׁוּעָה.

וּבְרוּב חִילוֹ ר"ל פֶּאֶשֶׁר לְהַסּוֹס רֹבַח חִיל וְכַח לְרוּץ לֹא יִמְלֹט. כִּי מֵה שֶׁיִּדְמָה לְהָאָדָם שֶׁהוּא לְרַעְתּוֹ הוּא בְּאֵמַת לְטוֹבָתוֹ כִּנ"ל וְכִמ"ש הֶרֶב ז'ל: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ בְּיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סִיר הַבְּשָׂר: רְאוּי לְהַעִיר אֵיךְ הַעֲבִירוּ עַל דָּל שִׁפְתֵיהֶם שֶׁקָּר כְּזֶה.

אֲשֶׁר אֵלֶּה אֲשֶׁר יֵאמְרוּהוּ לְפָנֵיהֶם כְּחֹשֶׁם בְּפָנֵיהֶם יַעֲנוּ כִּי הֲלֹא כָּל יִשְׁעָם וְחִפְצָם שָׁל
הַמְצָרִים הִי' לְמַעַן עֲנוּתָם בְּסִבְלֹתָם. וְהִמָּה בְּשׁוֹר יִתְּנוּ לְמוֹ? שְׁנִית אִם אָמַת הַדְּבָר שֶׁנִּתְּנוּ
לָהֶם בְּשׁוֹר מָה הַטַּעַם מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ וְגו' כִּי אִיךָ מִסִּיר הַבְּשׂוֹר תִּגִּיעַ לָהֶם מִיָּתֶה? אִךָ יִתְּכֵן
לְדַעֲתִי כְּמוֹ שֶׁהוּבָא בַּמְדָּרָשׁ (ש"ר ט"ז) בְּאֶכְלָנוּ מִסִּיר הַבְּשׂוֹר לֹא נֶאֱמַר כ"א בְּשִׁבְתָנוּ
שֶׁהִיָּה הַמְצָרִי הוֹלֵךְ בַּמְדָּבָר וְהִיָּה תוֹפֵס אֵיל וְשׁוֹחֲטוֹ וְשׁוֹפֵת אֶת הַסִּיר וּמִבְּשָׁל וְאוֹכֵל
וַיִּשְׂרָאֵל הָיוּ רוֹאִין וְלֹא טוֹעֲמִין מִהַבְּשׂוֹר אֲבָל הָיוּ אוֹכְלִין לְחֶמֶם בְּלֹא בְּשׂוֹר ע"כ.

וַיְדוּעַ כִּי קִנְאֵת אִישׁ מְרַעֵהוּ כְּאִשׁ תִּשְׂרַף בְּעֲצָמוֹתָיו וְכִי עֲזָה כְּמוֹת הַקְּנָאָה (כמ"ש הַרְב
ז"ל פ' וַיִּגְשׁ). וְזֶה אֲמָרָם מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ וְגו' ר"ל כְּאֲשֶׁר יִשְׁבְּנוּ אֲצֵל סִיר הַבְּשׂוֹר שֶׁאֲכָלוּ
הַמְצָרִים.

וְלָנוּ לֹא נִתְּנוּ לְטַעֲמוֹ. וְאִם כִּי הֵיטֵב חָרָה לָנוּ זֶה עַד מָוֶת.

אִךָ לְכֹה פ' בְּאֶכְלָנוּ לְחֶם לְשׁוֹבַע. לֹא כֵן עֲתָה כִּי הוֹצֵאתָם אֶת אֲנֹתָנוּ אֶל הַמְדָּבָר הַזֶּה לְהַמִּית
אֶת כָּל הַקְּהָל־בְּרַעֲב כִּי גַם לְחֶם אֵין וְטוֹבִים מִתִּי הַקְּנָאָה מְחַלְלֵי רַעֲב: פְּרֻשֵׁת יִתְרוֹ (צ' ב')
בְּרֵאשִׁית קָרְאוּ יִתְרוֹ בַּג' כְּפוּיִים ע"ש.

מִלְבַד מַה שֶׁדִּקְדַק הַרְבַּ וְז"ל עֲלִינוּ לְהַבִּין לָמָּה יִפְרֹשׁ כָּאֵן שְׁמוֹת בְּנָיו וְאֵין זֶה מְקוֹם
מוֹלְדֵת? אִךָ יִתְּכֵן כ"ז ע"פ מ"ש הו"ל אַחַר שִׁילּוּחֵי ר"י אוֹמֵר מֵאַחַר שֶׁפִּטְרָה הִימָנוּ בְּגִט
וְכו'. וּמִדְרָךְ הָעוֹלָם כְּשֶׁהַבַּעַל יִגְרֹשׁ אֶשְׁתּוֹ מִבֵּיתוֹ מִהָרְאוּי שֶׁבַעֵל הָאֲבֵדָה יִחְזוֹר עַל אֲבֵדָתוֹ
לְפִיִּסָּה וּלְהַחְזִירָה לְבֵיתוֹ.

אֲמָנָם לְפַעֲמִים יִקְרָה הַהִיפּוֹךְ שֶׁהָאִשָּׁה וְגַם אֲבִיהָ יָבוֹאוּ לְבֵית בַּעֲלָהּ לְפִיִּסוֹ לְמַעַן הַחֲסוּתָהּ
שְׁנִית בְּצֵל כְּפוּיֹ. וְהוּא בְּגִלָּל אֶחָד מֵה' סִיבּוֹת.

א' יַעַן כִּי אֲבִיהָ עָנִי וְקָשָׁה עָלָיו לְפָרֵס אֶת בֵּיתוֹ אֲשֶׁר כָּבֵר הַשִּׁיאָה לָאִישׁ. ב' שִׁישׁ לָאֵם
גִּיעֲגוּעִין עַל בְּנֵיהָ שֶׁבְּבֵית בַּעֲלָהּ וְכָלְתָהּ נִפְשָׁה לְרֵאוּתָם.

ג' בְּזַכָּרָם כִּי בַעֲלָהּ הוּא מְגֹדֹלֵי עִם וְקָצִינִי וְנִתְּגַדֵּל בְּבֵית אָבִיו בַּעֲשִׂירוֹת אֲשֶׁר לֹא הִי' לוֹ
כֵּן בְּבֵית חוֹתְנוֹ (אֲשֶׁר מִזֶּה יִצְמַח רֵאשִׁית מְדוּן) וְלָכֵן תִּקְטַן אֶשְׁמָתוֹ בְּעֵינֵיהֶם וְיָבוֹאוּ
לְפִיִּסוֹ.

ד' אִם בַּעֲלָהּ הַעֲשִׂיר מְאוּד וּבְנָה בְּתִים. וְנִטַּע כְּרָמִים וְרוֹצָה אָדָם בְּתַקְנַת בֵּיתוֹ וְהַצְלַחְתָּהּ.
וְיָבוֹאוּ לְפִיִּסוֹ לְמַעַן תַּחֲסֶה בְּצֵל קוֹרְתוֹ. ה' בְּהַפְּרִירוֹ כִּי חֲתָנוּ הוּא חֲכָם מְנוֹפֵלֵג וְרַבִּים יִבְקָשׁוּ
תוֹרָה מִפּוֹ.

וְתַקְטַן זֹאת בְּעֵינָיו לְהוֹרִיד כְּבוֹדוֹ לְהֵרָאוֹת הַכְּנַעֲנָה לְחֲתָנוּ וְלָבוֹאוּ לְבֵיתוֹ מְרוּב גְּוֹדֵל עֲרָךְ
חֲתָנוּ וְכְבוֹד מַעֲלָתוֹ: וְלָכֵן סִיפֵר לָנוּ הַפְּתוּב כִּי כָּל הַכְּנַעֲנִית יִתְרוֹ לְמִשָּׁה חֲתָנוּ לֹא הִיָּתֶה
כ"א מִהַסִּיבָה הַחֲמִישִׁית בְּשִׁמְעוֹ מַעֲלָת "מִשָּׁה וְצִדְקָתוֹ כִּי לֹא הִי' בְּכָאֵן סִיבָה אַחֲרֵת זוּלָתָהּ
וְהוּא אָמְרוּ וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן מְדִין ר"ל אִם שֶׁהִי שָׂר וְנִגִּיד לְמִדִּין וְחוֹתֵן מִשָּׁה אִךָ בְּשִׁמְעוֹ
אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְמִשָּׁה וּלְיִשְׂרָאֵל (כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ חז"ל בְּמַכִּילְתָּא שְׁקוּל מִשָּׁה כְּנִגְדַּת כָּל
יִשְׂרָאֵל) וְלָכֵן וַיִּקַּח יִתְרוֹ וְגו' אִם כִּי הִיָּתֶה אַחַר שִׁילּוּחֵיהָ שֶׁפִּטְרָה הִימָנוּ כְּנ"ל.

וּא"ת אוֹלֵי הִיָּתֶה זֹאת מִסִּיבָה הַב' שֶׁהָיוּ לָהּ גִּיעֲגוּעִין עַל בְּנֵיהָ לָזֶה אָמַר וְאֵת שְׁנֵי בְּנֵיהָ
ר"ל שֶׁהָיוּ עִמָּה. וְלֹא הִיָּתֶה גַם מִסִּיבָה הַג' כִּי הֲלֹא תִרְאָה אִיךָ קָרָא לְבָנָיו שֵׁם הָאֶחָד

גְּרָשׁוֹם כִּי אָמַר גַּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר וּגּוֹ' וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרָעָה וּמֵהוֹרָאֵת שְׁמוֹת בְּנָיו וְכַנּוּיֵיהֶם הֵלֵא תִרְאֶה מִהֲרַעָה אֲשֶׁר קִדְמָה לוֹ טָרַם לְקַח אֶת צְפוּרָה כִּי הָיָה גַר בְּאֵין מְקוֹם לָלוֹן וּמִן־כֶּתֶב לְמַלְכוּת.

וַיִּתְרוּ לְקַחוּ לְבֵיתוֹ לְהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלָתוֹ. וַעֲתָה כִּי גָרַשׁ אֶת בֵּיתוֹ וַיָּבֹא יִתְרוֹ וּגּוֹ' וְגַם הִסִּיבָה הַד' לֹא הָיְתָה כִּי הֵלֵא בָּא אֶל הַמְּדַבֵּר אֲשֶׁר הוּא חוֹנֶה שָׁם מְקוֹם צִיָּה וְשִׁמְמָה בְּאֵין שְׂדֵה וְכָרֶם.

וַאֲיִן סָפַק כִּי לֹא הָיְתָה זֹאת רַק מִפְּנֵי כְבוֹד מֹשֶׁה וַצְדָקָתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁהַתְּנַצֵּל גַּם יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה בְּבֹאוֹ אֵלָיו.

וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חוֹתֵנָה יִתְרוֹ בָּא אֵלָיָה (ר"ל רָאָה נָא הַכְּנַעֲנִי אֵלָיָה כִּי הֵלֵא תִדַּע חֲשִׁיבוּתִי) וְאֲשַׁתָּה וְאָף כִּי שְׁנֵי בְנֵיהָ עִמָּה הַ כַּנ"ל וְהוּא אָף לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמָהּ וּמַעֲלָתָהּ אֲשֶׁר שָׁמְעָנוּ.

אָף מֹשֶׁה בְּעִנְיָוֹתָיו הִשְׁפִּילוֹ כִּי כָל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעָה וּמִצְרַיִם הוּא אָף עַל אֹדוֹת יִשְׂרָאֵל וְאֵת כָּל הַתְּלָאָה וּגּוֹ' וַיִּצְלַח ה' ר"ל בְּזִכּוֹת עֲצָמָן וְלֹא בְּזִכּוֹתֵי. וְלִזְהָ וַיַּחַד יִתְרוֹ (בְּעֵשָׂה בְּשָׂרוֹ חִידוּדִין חִידוּדִין כְּדַבְּרֵי חַז"ל) עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל כְּלוּמַר וְלֹא בְּזִכּוֹתָיו: (צ"ב א') וְלֹא אָמַר בְּדַקְדּוּק הַלְשׁוֹן כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר יָבֹאוּ אֵלַי וְכו'.

לְדַעֲתִי יִתְכּוֹן לְפִי פְּשׁוּטוֹ. כִּי הַהוֹלְכִים לְדִין הוּא לֹא מִב' סִיבּוֹת שׁוֹנוֹת.

א' אִם בְּדַעַת הַנִּתְבָּע לְגִזּוֹל וְלַעֲשׂוֹק לְחַבְּרָיו. וְלָכֵן יִשְׁמִיט עֲצָמוֹ מִהַתּוֹבֵעַ אוֹתוֹ לְדִין עַד כִּי הַדִּינִים יִשְׁלַח וַיִּכְרִיחוּהוּ לְדִין שְׁלֵא בְּטוֹבָתוֹ.

וְהִב' הוּא אִם שְׁנֵי הַבַּע"ד הֵמָּה צְדִיקִים וְלֹא יִשְׁלַחוּ בְּעוֹלָתָהּ יָדֵיהֶם אָף יַעַן כִּי אֵין אָדָם רוֹאֶה חַיִּב לְעַצְמוֹ לָזֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנֵיהֶם. וְאֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּן הַדִּינִים אָף מִהֲרָה יִשְׁלַח לְרַעְהוּ בְּשִׁמְחָה טוֹב לֵב כִּי כָל יִשְׁעָם וְחִפְצָם רַק לְדַעַת חֲנוּקֵי אֱלֹהִים לְמַעַן לֹא יִדְבַק מְאוּמָה אֶצְלָם מִמָּמוֹן חַבְּרָיו וְלָכֵן יִלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּיו לִב"ד וְהָיְתָה שְׁאֵלָתָם בְּדַבְּרֵי רִיבּוֹתָם כְּאֲשֶׁר יִשְׁאַל הָאִישׁ בְּדַבַּר אִיסוּר וְהָיְתָר.

וְזֶהוּ אָמְרוּ כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי ר"ל הַתּוֹבֵעַ בָּא אֵלַי בְּעַצְמוֹ לְצַעֲנוֹק חֲמָס עַל הַנִּתְבָּע וְאִנְכֶרַח לְשִׁלּוֹחַ אַחֵר הַנִּתְבָּע בַּע"כ וְשִׁפְטִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רַעְהוּ. וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יָבֹאוּ אָף לְמַעַן וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֲנוּקֵי הָאֱלֹהִים וְאֵת תּוֹרוֹתָיו.

כִּי גַם הֵמָּה לֹא יִרְצוּ לְיַקַּח מְמוֹן אַחֲרֵיהֶם שְׁלֵא כַּדִּין: (צ"ג א') שְׁלֵא בְּמִידַת הָעוֹלָם וְכו'.

מִהֲרָאוֹי לְשׁוֹם לֵב עַל מַלְת מִפְּנֵי.

וְנִרְאֶה כִּי יָדוּעַ אֲשֶׁר כָּתְבוּ הַחֹקְרִים בְּסִיבַת חֲרֻדַת הָאֶרֶץ. וְהוּא, כְּאֲשֶׁה יִתְקַבְּצוּ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה ע"פ סִיבָה טְבָעִית קְדוּמָה לָהֶם חֲלָקֵי זָפַת וּגְפָרִית וְהָאִשׁ אֲשֶׁר מִתַּחַת לָאֶרֶץ וַיִּתְחַבְּרוּ אֵלֵיהֶם גַּם חֲלָקֵי הַמַּיִם אֲשֶׁר מִחוּם הָאִשׁ הִנָּה יִהְיוּ לְאִידִים וּלְקִיטוֹר עֲשָׂן אֲשֶׁר יִתְפָּשְׁטוּ מְאוֹד אָנָה וְאָנָה עַד אֲשֶׁר צָר לָהֶם לְהִשָּׂאֵר עוֹד סְגוּרִים וְעֲצוּרִים בְּבִטָּן הָאֲדָמָה.

אִז תִּבְקַע הָאֶרֶץ וּפְצָתָהּ אֶת פִּיהָ לְשִׁלְחָם חֲפָשִׁי. וְלָכֵן נֹועַ הַתְּנוּעָה הָאֶרֶץ וַיִּצְאוּ בְּרַעַשׁ גְּדוֹל לְמַרְחֵב.

ותרעד הארץ. ולזה לא יקרה פזאת בעת אשר ההרים יריקו האש ויעשנו פטבעם פעם בפעם ויוציאו לאט לאט את האש והגפרית אשר נעצרו בקרבם ותשקוט הארץ.

ונהו פוננת הכתוב המביט לארץ ותרעד (תהלים ק"ד) ר"ל פאשר השי"ת יביט לארץ בדרך הטבע ראוי' היא שתרעד מפח האש והגפרית הנקבצות בתוכה. מה עושה הקב"ה יגע בהרים ויעשנו.

וע"י העשן יוצאי' הפחות האלה ולא תרעד. ולכן למען ידעו ויבינו פי חרדת ה' היתה אף מחמת כבוד ה' כמ"ש המשורר (שם קי"ד) ההרים רקדו פאלים וגו' מלפני אדון חולי ארץ.

ולבל יאמרו פי אולי היתה זאת מצד הטבע. לזה העידה התורה וזה סיני עשן פלו מפני (ר"ל קודם) אשר ירד עליו ה' באש.

ויעל עשנו כעשן הכבשן. וא"כ מדרך הטבע לא הי' לו מקום לתרוך מאחר שקבר יצאו ממנו בהעשן כל פחותיו הפנימיות.

ובכ"ז ניחמד כל ה' מאוד. אין זה כ"א חרדת אלהים אחרתהו מכבודו וזה גאונו: פרשת משפטים הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרה בדרך וגו': פבר העירו ע"ז גדולי המפרשים למה לא הקפידו מרע"ה והעם ע"ז כמו שהקפידו מאוד בשמעם פזאת אחר מעשה העגל (בפ' תשא) ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה.

והעם בשמעם הדבר הרע הזה ניתאבלו וגו'. אמנם מצאנו מקום לתת לב ולחשוב מחשבות על מה שנתחבטו גדולי העולם במהות המלאכים וערכם נגד ערף האדם.

פי יש גמשכים אחרי פשוטי דברי התורה הקדושה במקום הזה וכל המקומות אשר יזכר שם מלאך על עסקי האנשים ואשר הושם לשליח ושומר ומנהיג לאומה הישראלית. שיראה מזה שהאדם מצד נשמתו הטהורה הוא נכבד יותר מהמלאך.

ויביאו ע"ז ראיות גדולות ונכוחות. והראב"ע ז"ל חרה אפו מאוד על הדעה הזאת ולמען קנא קנאת המלאכים מהם חרפם ונגדפם איך מלאם לבם לדמות המלאך לילוד אשה קרוץ מחומר ועטוף בגוף עכור.

ולאמר עוד פי פחות הוא מערף האדם, ויהי' עוד משרת לבן תמותה. הן שרוף.

ישרפוהו בהבל פיו. ולזה.

גזר אומר פי המלאכים נכבדים מאוד באין ערף מן האדם אשר נשמה באפו פי במה נחשב הוא נגד המלאכים ושרפים. ולא עוד.

פי גם הכוכבים ממסילותם וגרמי השמים מעולים מאוד ממין האנושי בלי תכלית. ולכן פירש ענין המלאך הנזכר פאן וכיוצא בו במשלים וחידות באופן רחוק מאוד מפשט הכתובים והמפורסם בהם (מלבד פי הוא מתנגד מאוד לדברי חז"ל בכמה מקומות.

פאשר אמרו (ברכות ו') מאי פי זה כל האדם כל העולם לא נברא אלא בשביל לצוות לזה וכן (שם ס"א) כל העולם פלו לא נברא אלא בשביל חנינא בני וכו'). והנה גם

חַכְמֵינוּ הַפִּילֹסוֹפִים נִמְשְׁכוּ אַחַר הַדַּעַת הַזֹּאת כְּמוֹ שֶׁתִּרְאֶה לְהֵרֵב הַמּוֹרָה (פ' י"א ח"ב ופ' וי"ג וי"ד ח"ג) וְגַם הַרְלֵב"ג ז"ל בְּסִפְרָיו.

וְרֵאֵינֶתֶם ע"ז הוּא מֵהַתְקַרְבוֹת הַמְלֵאכִים אֶל ה' ית' וְגוֹדֵל הַמְרַחֵק מֵהָאָדָם אֲשֶׁר בְּעֶפְרָסוֹ יְסוּדוֹ וְעַל הָאֲרִיץ מְגוֹרְתוֹ. (כמ"ש הַרְמַב"ם ז"ל פ' י"ד ח"ג).

וְאֵף כִּי מִי אֲנֹכִי לְהַכְנִיס רֵאשִׁי וְדַעַתִּי בֵּין הַהָרִים הַגְּדוֹלִים? וּמִי אֲנֹכִי זָכוֹב מִנֹּת כִּי אֲשַׁכּוֹן בֵּין לְבָאִים? וּמִי אֲנִי אֲזוֹב אֲשֶׁר בְּקִיר כִּי אָרִים דְּלִיּוּתִי בֵּין אַרְזֵי הַלְבָנוֹן? וְנִדְעַתִּי מְאוֹד דֵּל עֶרְכִּי וּמַעוֹט בִּינְתִּי.

אֲמַנָּם כְּבָר יִדְעֵנוּ מֵאֲמֵר הַחֲכָם קִבַּל הָאֲמֵת מִמִּי שֶׁאֲמָרוּ. לָכֵן אֲמַרְתִּי אַחֲוָה דַּעַתִּי הַדְּלָה גַם אֲנִי.

וְאֲשֶׁר רָחַשׁ לְבִי דְבַר טוֹב וּמִתְקַבֵּל עַל הַלֵּב עַל הַמְאָמֵר הַנִּפְלֵא בַּגְּמָרָא (שְׁבַת פ"ח) וְאֲרִיב"ל כְּשֶׁעָלָה מִשָּׁה לְמָרוֹם אֲמָרוּ מְלֵאכֵי הַשָּׁמַיִם לְפָנָיו הַקַּב"ה מַה לִּילוֹד אִשָּׁה בִּינֵינוּ. אָמַר לָהֶם לְקַבֵּל תּוֹרָה בָּא.

אֲמָרוּ לְפָנָיו חֲמֻדָּה גְנוּזָה יֵשׁ לָךְ וְכו' וְאֵתָּה מְבַקֵּשׁ לִיתְנָה לְבו"ד כּו' הוֹדָה עַל הַשְּׁמַיִם. אָמַר לוֹ הַקַּב"ה לְמִשָּׁה הַחֲזוֹר לָהֶם תְּשׁוּבָה.

אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע מְתִירָא אֲנִי שְׂמָא יִשְׁרָפוּנִי בַּהֶבֶל פִּיָּהֶם. א"ל אַחֲזוּ בְּכֶסֶף כְּבוֹדִי וְהַחֲזוֹר לָהֶם תְּשׁוּבָה שְׁנֵאֲמַר מֵאֲחֻז פָּנָי כֶּסֶף וְכו'.

אָמַר לָהֶם לְמַצְרִים הוֹרְדָתֶם וְכו' יֵצֵה"ר יֵשׁ בְּכֶם וְכו'? מִיָּד כֹּאו"א נַעֲשֶׂה לוֹ אוֹהֵב וּמְסַר לוֹ דְבַר וְכו' שְׁנֵאֲמַר לְקַחְתָּ מִתְּנוּת בְּאָדָם בְּשֹׁכֵר שֶׁקְרָאוּךָ אָדָם לְקַחְתָּ מִתְּנוּת וְכו' עכ"ל הַגְּמָרָא. וּבַמְדַרְשׁ (ש"ר) צָר הַקַּב"ה קִלְסִטְרִי' שֶׁל מִשָּׁה דוֹמָה לְאֲבָרָהֶם אָמַר לָהֶם הַקַּב"ה אִי אַתֶּם מְתַבְּיִישִׁין הַיָּמֵנוּ לֹא זֶה הוּא שֶׁיִּרְדָתֶם אֲצִלוֹ וְאֲכַלְתֶּם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

וְהַמְאָמֵר הַזֶּה כְּלוֹל מִן־קִשְׁוֵה. כִּי לְמָה נְתִירָא מִשָּׁה שְׂמָא יִשְׁרָפוּהוּ מֵאֲחַר שֶׁהִי"ת צִיּוּהָ לוֹ לְהַשִּׁיבָם וְאִיךָ יִגְעוּ בּוֹ לְהַרְעוֹ? וְטַעַם אַחֲזוּ בְּכֶסֶף כְּבוֹדִי אֲשֶׁר אֵין לוֹ שַׁחַר? וְהִיּוֹתֵר נִפְלֵא בְּזֶה מַעֲיָקְרָא מֵאִי קִסְרֵי הַמְלֵאכִים הֲלֹא יָדְעוּ בְּעַצְמָם שֶׁאֵין לָהֶם יֵצֵה"ר וְלְמָה לָהֶם הַתּוֹרָה? וְאוּלָם הָאֲמֵת יוֹרָה דְרָכּוֹ כִּי בְּנֻדָּי הָאָדָם מֵצַד נִשְׁמָתוֹ הַטְּהוֹרָה חֲלַק אֵלוֹהַּ מִמַּעַל הוּא נִכְבָּד יוֹתֵר מֵהַמְלֵאכִים כְּאֲשֶׁר אֲמָרוּ חֲכָמֵי הָאֲמֵת וְהַמְקַוֵּבֵל הָאֱלֹקִי רַמ"ק בַּס' הַפְרָדָס (שַׁעַר כ"ד פ"י י"א י"ב) כִּי נִשְׁמַת הָאָדָם מְקוֹרָהּ בְּעַרְבוֹת בְּרָקִיעַ הַזֶּה מְקוֹם הַכֶּסֶף.

וְהַמְלֵאכִים מְחַצְבִּים בְּמַעוֹן וְזָכוּל לְמַטָּה מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה כְּאֲמָרָם ז"ל (חֲגִיגָה י"ב.) וְכַדְבָּרֵי רַשִׁיב"י בְּמֵאֲמֵר הַהִיכָלוֹת אֵף הִי"ת מְטוֹבוֹ וְחֲסֵדוֹ הַגְּדוֹל נִתְּנוּ בְּעוֹלָם הַשְּׁפָל וּבְחֻמְרָא עָכוּר וְנִתְּנוּ בּוֹ יֵצֵה"ר לְמַעַן יִהְיֶה הָאָדָם בְּעַל בְּחִירָה וְיִקְנֶה הָעוֹלָם הַנִּצְחִי בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים כְּאֲשֶׁר יִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ וְיִחַלִּישׁ כַּח הַחֲמָרִי לְמַעַן הַגְּבֵר קַדְוִשׁוֹ נִפְשׁוֹ וְיַעֲלֶה מִמַּעַל עַד שְׁתַּגִּיעַ נִפְשׁוֹ אֶל מְקוֹם מְחַצְבָתָהּ וְהוּא כֶּסֶף הַכְּבוֹד.

וְאֵף כִּי בְּעוֹדֵנוּ בְּגוֹפּוֹ וּבְחַיִּים חַיָּיתוֹ הוּא רַחוּק מְאוֹד מֵהִי"ת יוֹתֵר מֵהַמְלֵאכִים. אֲמַנָּם הוּא מִמֶּשׁ כְּחָבֵל אֲרוּךְ אֲשֶׁר רֵאשׁוֹ הָאֲחָד אַחֲזוּ בְּכֶסֶף הַכְּבוֹד וְקִצְהוּ הַשְּׁנִיית בְּעוֹלָם הַשְּׁפָל (וְזֶהוּ יַעֲקֹב חָבֵל נִחַלְתּוֹ וְהַבֵּן) אֲמַנָּם כְּשֶׁתִּזְדַּכֵּךְ נִפְשׁוֹ הִיקָרָה עַד שֶׁתְּבוֹא אֶל מְקוֹם מְחַצְבָתָהּ אֵין סֶפֶק כִּי יִהְיֶה נִכְבָּד מְאוֹד מֵהַמְלֵאכֵי.

ויכמו שְׁהִיָּה לַחֲנוּפָה וְאֵלֶיהוּ ו"ל אֲשֶׁר הָיוּ נִכְבְּדִים יוֹתֵר מֵהַמְּלֹאכִים. וְכִדְאִיתָא בִּס' הַהִיכְלוֹת (מְבִיאֵהוּ הַפְּרָדֵס שֶׁעַר כ"ד פ' י"ב) אָמַר ר' יִשְׁמַעֵאל שְׁאֵלְתִי לְמַטְטְרוֹן מִפְּנֵי מָה אַתָּה נִקְרָא בְּשֵׁם קוֹנֵהָ וְאַתָּה גְדוֹל מִכָּל הַשָּׁרִים וְגִבּוֹה מִכָּל הַמְּלֹאכִים וְחָבִיב מִכָּל הַמְּשַׁרְתִּים וְנִכְבָּד מִכָּל הַצְּבָאוֹת.

הַשִּׁיב וְאָמַר לוֹ מִפְּנֵי שְׁאֵנִי חֲנוּפָה בֵּן יֵרֵד וְיִשְׁחַטְּאוּ דוֹר הַמַּבּוּל מָה עָשָׂה הַקַּב"ה נְטִלְנִי מִבְּיַנְיָהֶם וְכו'. וּמִבְּנֵי אֵלֶּיךָ כְּדַבְּרֵינוּ כִּי מֵאַחַר שְׁהִיָּה יְלוּד אִשָּׁה וּבכ"ז וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּפָה אֶת הָאֱלֹהִים וְהִגִּיעָה נְשֻׁמְתוֹ לְמָקוֹם מְחַצְבָּה הִי נִכְבָּד וְגִבּוֹה יוֹתֵר מִכָּל הַמְּלֹאכִים.

תַּחַת שְׁבַעַת הַיּוֹתוֹ בַּגּוֹף הָעֶכּוֹר אֵין סִפְק שְׁהִיָּה פְּחוֹת מְאוֹד בְּעֵרְף הַמְּלֹאכָה אֲשֶׁר הוּא אֵשׁ אוֹכְלָה. וְהוּא מִמֶּשׁ כְּדָמִיוֹן (הַמְּשַׁל שְׁהִבִּיא הַא"י בַּפ' יִתְרוֹ בְּיִתְרַ בְּיִאוֹר מְעֵט) שֶׁר צָבָא גְדוֹל וּמְשֻׁנָּה לְמִלְחָה הַתְּקוּטֵט עִם בֵּן הַמְּלָךְ יוֹרֵשׁ עֶצֶר.

הַשָּׁר הַתְּפָאָר לֹאמַר אֲנִי חָשׁוּב וְנִכְבָּד בְּעֵינֵי אֲבִיךָ הַמְּלָךְ יוֹתֵר מִמֶּךָ יַעַן כִּי אֲנִי עוֹשֶׂה בְּכָל עֲנִינֵי הַמְּלוּכָה כְּחֻצְצִי וְאַתָּה אִם תִּצְטַרְף לֵאמֹר מֵאַנְשֵׁי חֲזִילֵינוּ הֲלֹא תִּתְקַרַח לְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי.

וְגַם כִּי מְקוֹם מוֹשְׁבֵי קְרוֹב יוֹתֵר לְמִלְחָה מִמֶּךָ. וְהֵבֵן הַתְּפָאָר לֹאמַר אֲנִי גְדוֹל וְחָשׁוּב מִמֶּךָ כִּי הֲלֹא אֲנִי בְּנוֹ יָקִירוֹ וּפְרִי בְטָנוֹ.

וְעוֹד מְעַט וְהִנְנִי יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף הַמְּלוּכָה וְאֵז אֶעֱשֶׂה עִמָּךְ כְּחֻצְצִי. וַיִּקַּר מִקְרָהוּ כִּי הִיָּה מִהַצְּנוּרָה לְמִלְחָה לְהַמְתִּיק סוּד עִם שֶׁר צָבָאוֹ בְּעֵנֵינוּ מִלְחָמָה וְכַבּוּד מְלָכִים הַסְּתֵר דְּבַר וְצִיָּנָה הַמְּלָךְ לְבָנוֹ לְסוּר מֵאַצְלוֹ.

וַיְהִי אֵז הַשָּׁר מִתְּפָאָר לֹאמַר רְאוּ נָא כִּי אֲנִי טוֹב לוֹ גַּם מִבְּנוֹ וּפְרִי בְטָנוֹ. כִּי בְּעִבּוּרֵי יִפְרִידָנוּ מֵעַלְיוֹ וַיִּתְּבַדַּד עִמִּי בְּדַבֵּיר הִיכְלוֹ.

וּבְהִגִּיעַ דְּבָרֵינוּ אֵלֶּה לְבֵן הַמְּלָךְ הַתְּעַצֵּב מְאוֹד עַל דְּבָרֵי הַשָּׁר וְרוֹב גְּאוֹנוֹ עַד כִּי נָפַל לְמִשְׁכָּב. וַיִּתְּבַוְּנֵנוּ עָלָיו הַרוֹפְאִים וַיִּפְרִירוּ כִּי מִחֲלָתוֹ בָּאָה לוֹ רַק עַל הַיּוֹת בּוֹ דְּרָף עוֹצֵב.

וַיִּמְרוּ כִּי לֹא יוֹעִיל לוֹ שׁוֹם מְזוֹר מִמֵּינֵי הַסְּמִים וְלֹא צָרִי גִלְעָד. אֲמַנְם רְפוּאָתוֹ קְרוּבָה רַק ע"י שְׁיִבְקָשׁוּ לוֹ מֵינֵי שְׁחֹק וְשִׁמְחָה שֶׁע"כ יִתְפַּעַל בְּעַצְמוֹ לְגַרֵשׁ עַצְבוֹנוֹ וַיִּגְלוֹ.

וַיִּצּוּ הַמְּלָךְ לְהִבִּיא לְפָנָיו הַרְבֵּה כְּלֵי שִׁיר הַמְּטִיבִים כָּל לַב. אֵף לֹא פָּעַלוּ דְּבַר כִּי כָּבַר הִי מוֹרְגָל בְּהֵם.

וַיִּלְאוּ כָּל חֲכָמָיו לְמִצּוֹא דְּבַר חֲדָשׁ אֲשֶׁר לֹא נִסָּה עוֹד לְמַעַן יִתְפַּעַל מִזֶּה. וַיַּעַן מְשַׁרְתֵי הַבֵּן אֵל הַמְּלָךְ (יַעַן כִּי הוּא יָדַע סִיבַת מִחֲלָתוֹ) אֲדַמָּה כִּי יֵשׁ לִי תְרוּפָה לְמַכַּת בְּנֵי אֵף בְּאֶרֶץ שְׁתַּרְשֵׁנִי לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שְׁיִהְיֶה מִהַצְּנוּרָה וְרְפוּאָתוֹ אֵף שְׁיִהְיֶה לְהַעֲדֵר כְּבוֹד גְּדוֹלֵי שְׁרִיָּה.

וַיַּעֲנֵהוּ הַמְּלָךְ גַּם כְּבוֹדֵי וְכַבּוּד כָּל הַשָּׁרִים כְּאֵין וְכֹאפֵס נִגְדַּר רְפוּאָת בְּנֵי וְהֵנָּם נִמְסָרִים בְּיָדֶךָ לַעֲשׂוֹת כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְתוֹעֲלָתוֹ וַיִּצּוּ הַמְּשַׁרְתִּים לְהִבִּיא לְפָנָיו שֶׁר הַמְּשֻׁנָּה וַיִּתְּחַפֵּשׂ לוֹ בְּדַמּוֹת דוֹב וּמִקַּל בְּיָדוֹ וּבְהִכְרַח בָּא אֵל בֵּן הַמְּלָךְ לְחַדֵּר מִשְׁכָּבוֹ.

וְהִיָּה מִצְחָק וּמְרַקַד לְפָנָיו עַד כִּי הִפְרִירוּ. וַיִּשְׁאַלְהוּ הַאֲתָה הַשָּׁר וּמְשֻׁנָּה! וְמָה הִיָּה לָךְ? וַיֹּאמֶר אֲנִי וְכֵן צְנוּיִתִי לַעֲשׂוֹת מִמְּשַׁרְתֶּךָ בְּפִקּוּדַת אֲבִיךָ.

וימלא פיו שחוק ויתפעלו חושיו משמחתו העצומה היורדת בעמקי לבו וירפא מחליו. ויעש המלך משה ויקרא לכל שריו ועבדיו.

ויהי במשנה הנין ויאמר בן המלך לשר המשנה. מה תאמר עתה מי היקר והנכבד בעיני אבי המלך האני או אתה? היתכן שיצנה עלי אבי להתחפש בדמות חיה או בדמות נבזה וחדל אישים למען תתרפא מחליו? הלא לא לכבוד יהי לאבי באשר פי אני בנו וברא כרעי דאבוה.

ואתה צוניתה זאת עשות להתחפש לתועלתי למען אחיה מחללי אין זאת כ"א אני נכבד ויקר אצלו יותר אף כי עתה יש לה רשות בעיני המלוכה יותר ממני ותשב ראשונה במלכות. הנמשל מוכן כי המלאכים הקדושים הטה כדמיון שר ומשנה היושבים ראשונה במלכות.

והאיש הישראלי אף כשהוא בגוף העכור הוא רחוק מאוד מהי"ת אף באשר יעבוד ה' בקל לבו? תקרב מאוד כפיכול אל הי"ת. ולזה נקראנו בנים למקום כמ"ש בני בכורי ישראל.

אבל המלאך אשר אין לו יצה"ר ובחירה אין בכחו להתגדל רק עומדים על מקומם באשר נבראו (ולזה נקראים עומדים תחת כי האדם נקרא הולך) ואף רצונם וחספם לעשות רצון בוראם לכל אשר ישלחו (ולזה יקראו שמונתם לפי שליחותם) כי אין להם שלימות אחרת זולתו.

ונה הנה לדעתי פוננת המלאכים עת נתינת התורה אף כי ידעו נאמנה שאינה ראוייה להנתן אף להאדם על הארץ. אמנם דימו בנפשם כי רק על ידיהם יתן הי"ת התורה לישראל להורידה לארץ ויקנו בזה שלימות גדולה גם הטה.

וכ"ז הי' בחושכם פי מעלתם גדולה מאוד ממעלת האדם. ומהראוי א"כ שתנתן ע"י.

ונהו אמרם (בראותם כי מרע"ה עלה בעצמו למרום) מה לילוד אשה בינינו. א"ל לקבל התורה בא ר"ל בא לקבל בעצמו התורה בלי אמצעי.

וידוע באשר חפץ המלך ליתן מתנה לאחד חלף משפורתו. אז אם המתנה בעצמה היא יקרת הערך מאוד בעיני המקבל.

אז המלך נותנו להמשנה. והוא ימסור לשר המדינה עד שיגיע ליד המקבל ע"י אחד מעבדי שר העיר לא כן אם המתנה בעצמה ערפה מעט והמקבל עשיר גדול אשר לא נחשב לו למאומה שיווי החפץ ואף כי הוא למזכרת אהבה ואות ידידות מאת המלך מדרך ליתן החפץ מיד המלך ליד המקבל כי אף לזה הוא יקר בעיניו החפץ מאוד ונושא אותו ממעל לבגדיו היקרים והחמודות לזכר אהבה מהמלך כי בעצמו נתן לו זה.

ונהו אמרם חמדה גנוזה שגנוזה לה תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם. וא"כ היא יקרה מאוד מצד עצמה.

ואתה (ר"ל בעצמך) מבקש ליתנה לבשר נדם ר"ל פחותי ערך כמוהם. תנה הודך על השמים.

ר"ל וְאֵנּוּ נוֹרִידָה לְאַרְיָן לִיתְנָה לְיִשְׂרָאֵל א"ל הַקֹּב"ה לְמִשְׁחָה הַחֲזֹר לָהֶם תְּשׁוּבָה. ר"ל הֵן כָּל אֵלֶּה לְפִי סִבְרַתְּם שְׁהֵמָּה חֲשׁוּבִים מֵהָאֲדָם אֲמַנָּם אַתְּהָ תְּשִׁיב לָהֶם שְׂאִין הַדָּבָר כֵּן בְּאַמַּת פְּנ"ל.

אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע מְתִיבָא אֲנִי שְׂמָא יִשְׂרָפוּנִי וְכו' ר"ל שְׁלֵא חֲשִׁישׁ מִשְׁחָה שְׂיִפְגְּעוּ בּוּ אִיךְ שְׂבִינָה יִנְצְחוּנִי הַמְּלָאכִים שְׁהֵמָּה אֵשׁ אוֹכְלָה. וְאֲנִי מְלֻבָּשׁ בְּגוּף וְחֹמֶר (כְּתְּשׁוּבַת הַרֵאב"ע וְהַרְמְב"ם ז"ל וְסִיעֵתוֹ).

א"ל אַחֲנוּז בְּכֹסֵא כְּבוֹדִי וְכו' ר"ל הִרְאָה לָהֶם תְּשׁוּבָה נוֹצַחַת בְּזָה פִי נְשַׁמְתִּיךְ אַחֲנוּזָה בְּכֹסֵא הַכְּבוֹד תַּחַת פִּי הַמְּלָאכִים אַחֲוִיזִים לְמִטָּה וְהוּא בְּעוֹלָם הַמְּלָאכִים פְּנ"ל. וְעוֹד הֵבִיא לָהֶם רֵאִי פְלוּם לְמַצְרִים הוֹרְדָתָם.

כִּי יָדוּעַ אֲשֶׁר אָמְרוּ הַמְּקַנְבְּלִים טַעַם עַל מָה שְׂאָמְרוּ חֲז"ל (בְּמִכְלִתָּא) וְעִבְרַתִּי בְּאַרְיָן מַצְרִים אֲנִי וְלֹא מְלֻבָּשׁ וְכו' אֲנִי וְלֹא שְׂרָף וְכו' כִּי לָזָה שְׁהִיּוּ כְּבָר מְוַבְּלָעִים בְּמ"ט שְׂעָרֵי טוֹמְאָה לְכֵן לֹא הִי' בְּכַח מְלֻבָּשׁ אוֹ שְׂרָף לְבּוֹא לְמַצְרִים כ"א הַקֹּב"ה בְּעַצְמוֹ.

וּבְכ"ז הֲלֹא יִשְׂרָאֵל יִכְלוּ לְהִתְעַכֵּב שָׁם עוֹד מְעַט עַד שְׂבָא הַקֹּב"ה וְגָאֵלָם. וְזֶהוּ יַעַן כִּי נִשְׁמַתָּם אַחֲנוּזָה בְּכֹסֵא הַכְּבוֹד וְלָזָה יִכְלוּ שָׁם לְהִתְעַכֵּב יוֹתֵר מֵהַמְּלָאכִים.

וְעוֹד פְּלוּם יֵצֵה"ר יֵשׁ בְּכֶם וְכו' כִּי אֲדַרְבֵּהּ הִיא הַנוֹתְנָת מֵאַחַר שְׂיֵשׁ לָנוּ יֵצֵה"ר וּבְחִירָה בְּזָה נִגִיעַ אֵל עַצְמֵם שְׁלִימָוְתָנוּ. וְזֶהוּ שְׁהַמְּלִיצוּ בְּמִדְרַשׁ צַר הַקֹּב"ה קְלִסְטוֹרִי' וְכו' שְׂיִרְדָתָם אֲצִלוּ וְאֲכַלְתֶּם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ ר"ל כְּפֶאֶשֶׁר הִי' חֹנָם הַיּוֹם וְהִי' לוֹ צַעַר לְאַבְרָהָם שְׁלֵא בָּאוּ אֲצִלוּ אוֹרְחִים צִינָה לְכֶם הַקֹּב"ה לְהַלְבִּישׁ עַצְמְכֶם בְּגוּף עָכוּר וּלְהִתְחַפֵּשׂ בְּדַמוֹת אֲנָשִׁים אוֹרְחִים לְמַעַן הַפִּיג צַעֲרוֹ שֶׁל א"א ע"ה כְּדִמְיוֹן הַמְּשַׁנָּה שְׁהוֹכַרְח לְהִתְחַפֵּשׂ לְפָנָיו בֶּן הַמְּלֻבָּשׁ בְּדַמוֹת דּוֹב כְּמִבְּוֹאָר בְּמִשְׁלֵל.

וּמוֹכַח א"כ מְכ"ז שְׂאֵנוּ נִכְבְּדִים יוֹתֵר מִצַּד נְשַׁמְתָנוּ מֵהַמְּלָאכִים. וְלִזְאוֹת אֵין מֵהַרְאוּי לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִיָּדְכֶם.

לְכֵן מִיָּד הוֹדוּ לוֹ וְכו'. וּמְסָרוּ לוֹ דָּבָר ר"ל שְׂנַתְנוּ לוֹ מִתְּנוֹת כְּדָרְךְ שְׂנוֹתְנִים לְשֶׁר וְחֲשׁוּב. וְזֶהוּ בְּשִׁכְרַת שְׂקָרָאוּף אָדָם ר"ל מִצַּד הַחֹמֶר וְהִיצֵה"ר זְכִיתָ לְכָל הַכְּבוֹד הַזֶּה פְּנ"ל: וּבְזָה נְשׁוּבָה אֵל בְּיָאוּר הַכְּתוּבִים כִּי יָדוּעַ כִּי הִפ' הַזֹּאת וְשִׂאח"ז וְאֵל מִשְׁחָה אָמַר עֲלֵה וְגו' נְאֻמָּה קוֹדֵם מ"ת כְּפִי רְש"י ז"ל וְהַמְּפָרְשִׁים (וְכַדְאִיתָא בְּיוֹמָאד' וְע' בְּעַקְוִידָה).

וְלְכֵן לֹא הִקְפִידוּ ע"ז מִשְׁחָה וְיִשְׂרָאֵל כִּי קוֹדֵם מ"ת לֹא הִגִיעוּ עוֹד לְהַמְּדַרְיָגָה הַגְּדוּלָה הַזֶּה. וְגַם כִּי לֹא יָדְעוּ שְׂיֻכְלוּ לְהִיּוֹת חֲשׁוּבִים יוֹתֵר מֵהַמְּלָאכִים כְּפֶאֶשֶׁר אָמַר מֵרַע"ה בְּעַצְמוֹ שְׂמָא יִשְׂרָפוּנִי וְכו' פְּנ"ל.

אֲמַנָּם אַחַר מ"ת בְּיָדְעֵם בְּבִירוֹר כִּי מַעֲלָתָם לְמַעֲלָה מֵהַמְּלָאכִים וְלָזָה זְכוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִיָּד הַקֹּב"ה פְּנ"ל. וּבְחֻטְאָם בְּעַגְלָה יָרְדוּ מְאֹד מִמְּדַרְגָתָם עַד שְׂאָמַר הִי' ת' וְשְׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מְלֻבָּשׁ וְגו' כִּי לֹא אֲעֲלֶה וְגו' וְלָזָה נִשְׁמַע הָעַם אֵת הַדָּבָר הַרַע הַזֶּה (אִיךְ נִפְלוּ מֵרוּם רְקִיעַ עַד תְּהוּם אֶרְעָא וְלָזָה) וְיִתְאַבְלוּ.

וזהו שצינון להם הקב"ה הורד עדיף מעליה ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב
ר"ל הפתרים שנתנו להם המלאכים בחורב (כאשר אמרו חז"ל שבת פ"ח) לאות כי
חשובים המה יותר מהמלאכים.

ועתה שנפלו ממדרגתם הוכרחו לנצלם. כנלע"ד לנישב כל ההערות מגדולי המפרשים
ואם שגיתי ח"ו ה' יכפר בעדי ויאיר עינינו בתורתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו: פרשת
תרומה (צ"ו ב') באמרו שאולי בעם הזה ימצאו מופים ורעים וכו'.

ע"ש.

לנו יאמה להעמיק שאלה לדרוש לחקור ולהבין אמרו (בפ' ויקהל) ויקחו מלפני משה
את כל התרומה וגו' והם הביאו אליו נדבה בבוקר בבוקר. ונראה מזה כי הביאו הנדבות
רק למשה.

ואח"כ אמר ויבואו כל החכמים וגו' ויאמרו אל משה מרבים העם וגו'. ונראה מזה כי
העם הביאו הנדבות לעושי המלאכה ולא למשה? (וע' שם בפנים בדברי הרב ז"ל) וגם
מה, שהעיר הרב ז"ל שם בשאלה י"א טעם להעברת קול במחנה הלא הי' די שלא יקבלו
עוד מהמביאים ובה יכלא העם להביא מבלי חצוצרות וקול שופר? וגם מה היא הרעה
אם הינה מותרות.

הלא טוב יהי' לחזק ביד המושפן ולעשות כלי שרת כאשר עשו במקדש במותרות? עוד
פלא אמרו אל יעשו עוד מלאכה כי הנה לו לאמר אל יביאו? לכן נראה לענ"ד ע"פ מה
שאמר החכם רנה"ו ז"ל (בס' יין לבנון דף י"ד וכו"ג) ההבדל בין עבודה למלאכה.

כי שם מלאכה אינו נופל אלא על המחדש דבר מה ועי"ז יתקן ותיקון לישוב העולם אף
שאינו עושה הפעולה בידי כ"א במחשבה או דיבור כמו לרגל המלאכה אשר לפני
(וישלח) תחת אשר שם העבודה כולל המעשים שאדם עושה בידי ובכחו כמו לשאת
משאות או להסיע אבנים.

אכן לפעמים נקראת מלאכת עבודה כאשר המעשה והמלאכה עצמה היא עבודה כגון
שהי' שכיר לעשות המלאכה הזאת והרי עובד בה לרבו בעשותה כי נצטווה ע"ז לעשות
כפי פקודתו אשר הפקיד עליו.

ולכן גם המכריח את העם לצדקה יקרא מעשה כאשר דרשו חז"ל על והי' מעשה הצדקה
שלום (ישע' ל"ב) גדול המעשה יותר מהעושה (ב"ב ט'). ואמרו (ר"ה ו').

(מוצא שפתיך זו מצות עשה וכו' ועשית אזהרה לבז שיעשוה ובה ינצדק מאוד הענין
אשר לפנינו כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהי' לכולם חלק במשפן לכן הי' ברצונו
ית' שיתן כל אחד ואחד מישראל נדבתו למשפן.

(ולכוננה הזאת צנה הי' לעשות המשפן והכלים מדברים הנמצאים ת"י פולם כמו עצי
שטים לארון ולשולחן ויריעות עזים וכדומה). אמנם אולי ימצאו מעט מזעיר בתוכם
אשר יהיו רע עין וכילי אשר ירע עינו לתת נדבה למשפן.

ולמען לבלתי ידח ממנו נדח ציום הי' לדבר לבני ישראל שיהיו מעשים ויעשו מלאכת
ההכרחה לצר עין וכילי להכריחם לתת לתרומת המשפן בעל כרחם שלא בטובתם. וזהו

אָמרו דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ תְרוּמָה רְצוּנוֹ בְּחֻזְקַת הַיָּד מִהַאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן בְּעֵין יָפֵה.

אָמְנָם מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ מֵעֲצֻמוֹתֶיהָ הַצְּדִיקִים וַנְּדִיבֵי עִם תִּקְחוּ אֵת תְּרוּמָתִי ר"ל אֶתְּהָ וְאֶהְרֹן תִּקְחוּ מֵהֶם נְדָבָתָם כִּי בָאוֹת נִפְשָׁם וּרְצוֹנָם הַטּוֹב יָבִיאוּ לָכֶם הַנְּדָבוֹת לְבֵיתְכֶם, יַעַן כִּי כָּל יִשְׁעֵי וְחַפְצֵי לְזָכוֹת אֵת כְּוֹלָם.

וְזֹאת הַתְּרוּמָה וּגּו' ר"ל כִּי גַם לְכַוֵּנָה הַזֹּאת צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת הַמְּשָׁכָן מְדַבְּרִים פְּאֵלָה אֲשֶׁר נִמְצְאוֹת ת"י כְּוֹלָם כִּי גַם כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ אַרְגָּמָן אוֹ שֵׁשׁ וְעִזִּים מַעֲלָה אֲנִי עָלִיו כְּאִילוֹ הוּא בְּנֵה כָּל הַמְּשָׁכָן כִּי בִלְתוֹ לֹא הָיָה בְּאֶפְשָׁרִי לַעֲשׂוֹתוֹ וְהוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר בַּפ' וַיִּקְהַל וַיָּבִיאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נָשָׂאוֹ לְבוֹ וּגּו' וְכָל אֲשֶׁר נְדָבָה רוּחוֹ וּגּו' ר"ל הִמָּה הַנְּדִיבִים וְטוֹבֵי לֵב.

וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל מְלָאכֶת הָעֲבוֹדָה הַבִּיאוּ רְצוֹנוֹ עַל הַפְּחוֹתִים שְׂבָעִם וְצָרֵי עֵין כִּי לֹא הַבִּיאוּ עֲצֵי הַשִּׁטִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם בְּלִתי בְּחֻזְקַת יָד הַפְּקִידִים וְהַמְּכַרְיָחִים עָלֵיהֶם. וְאָמְרוּ וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה וְהֵם הַבִּיאוּ אֵלָיו (ר"ל נְדִיבֵי לֵב שְׂבָהֶם) נְדָבָה בַּבּוֹקֵר בַּבּוֹקֵר ר"ל בְּטָרֶם יִכִּיר אִישׁ אֵת רְעֵהוּ כִּי אָמְרוּ אֵל יוֹדֵעַ מִי וּמִי הַנּוֹתָנִים (כַּפִּי הָרֵב ו"ל שָׁם).

וְאוֹלָם הַפְּחוֹתִים שְׂבָהֶם הַבִּיאוּם אֶל הַחֲכָמִים וְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה רְצוֹנֵי שְׂלֵא הַבִּיאוּ כ"א כְּאֲשֶׁר חֻזְקוֹ יָד הַחֲכָמִים הָאֵלֶּה עָלֵיהֶם בַּע"כ. וְלָכֵן כְּאֲשֶׁר רָאוּ הַחֲכָמִים כִּי כָּבֵד הָיְתָה הַתְּרוּמָה דִּי וְהוֹתֵר לְמִשְׁכָּן.

וּא"כ לְמָה זֶה יִכְבִּידוּ עוֹד יָדָם עָלֵיהֶם וַיִּכְרִיחוּם לְנְדָבָה בְּאֵין צוֹרֵךְ עוֹד לְנְדָבָתָם. וְלָזֶה וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה מְרַבִּים הָעָם (ר"ל הַפְּחוֹתִים) לְהַבִּיא וּגּו' וְאֵין זֶה מְרַצוֹנָם הַטּוֹב כ"א מִיָּדֵי הָעֲבוֹדָה לְמְלָאכָה (ר"ל מִהַמְּכַרְיָחִים אוֹתָם לָזֶה כַּנ"ל) אֲשֶׁר צִוְּנָה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ ר"ל שִׁיְהִיו מְעַשִּׂים אוֹתָם (ע"ד גְּדוֹל הַמַּעֲשֵׂה) וְלָזֶה נִקְרָא עֲבוֹדָה וּמְלָאכָה כַּנ"ל.

וְלָכֵן וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה וּגּו' אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה ר"ל לְבִלִּי לַעֲשׂוֹת עוֹד מְלָאכֶת הַהִתְכַּרְחָה לְאֵלֶּצֶם לְהַבִּיא נְדָבוֹת לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ. וְכֹאֲשֶׁר עָמְדוּ מֵאֲלֵיהֶם הַנּוֹגְשִׁים וְהַמְּכַרְיָחִים.

וַיִּפְּלֵא הָעָם ר"ל הַפְּחוֹתִים וְצָרֵי הָעֵין מִלְּהַבִּיא: פָּרַשְׁתָּ כִּי תִשָּׂא (ק"ב א') הֵם חֲטָאוּ מֵעַט וְהוּא עֲזָרָם לְרַעְיָה וְכו'. ע"ש.

בַּעַר אֲנֹכִי וְלֹא אֲדַע לִפִּי דְבָרֵי הַמְּחַבֵּר ו"ל מָה הוּא הַטַּעַם לָזֶה וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר וּגּו'. בְּדָבָר הַעֲנִישׁוּ אֵת הָעָם יוֹדֵעֵנוּ וּמְקַצְפוֹ עַל אֶהְרֹן אֵין דְּבָר לְפָנֵינוּ? לָכֵן אֲדַמָּה אַחֲרֵי אֲשֶׁר יוֹדֵעֵנוּ כִּי הַתּוֹעֲלֵת וְהַתְּחַבּוּלָה לְמַגְפָּה וְקַצְף הוּא ב' דְּבָרִים.

הַא' הוּא הַמְּפֹרָסִים אֲצִלְנוּ מַעֲשֵׂה הַקְּטוֹנֶת כְּאֲשֶׁר מְצִינוּ (בַּפ' קָרַח) בְּעֵת שֶׁאָמַר ה' וְאֶכְלָה אוֹתָם כְּרָגַע. מִיָּד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן קַח אֵת הַמַּחְתָּה וּגּו' וַיִּקַּח אֶהְרֹן וּגּו' וְתַעֲצֹר הַמַּגְפָּה.

(וּלְפִי דַעַת חו"ל (שְׁבַת פ"ח) מִלֵּאדָּה הַמְּנוֹת מְסַר לוֹ לְמֹשֶׁה הַדָּבָר הַזֶּה). וְהַב' הוּא לְנִקְוֹם נִקְמַת ה' מִהַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים וְלְהַמִּיתָם בַּשַּׁעַר לְעֵינַי כָּל.

כְּאֲשֶׁר מְצִינֵנוּ בְּבַעַל פְּעוֹר (פ' בְּלֶקֶת) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמַיִם ר"ל לְעֵינַי כָּל וְיָשׁוּב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וְכֹאֲשֶׁר הֶרַג פִּינְחָס אֶת זַמְרִי מִיַּד וְתַעֲצַר הַמַּגִּפָּה.

וְכַדּוּמֵיהֶם הִרְבֵּה. וְלִכֵּן גַּם כָּאֵן כְּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה וְהִנֵּה יֵצֵא הַקָּצֵף צִיּוֹה לְבָנֵי לֵוִי לְהַנָּקֵם מִחַוֹטָאִים לְעֵינַי כָּל לְמַעַן הַשִּׁיב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל וְלִבֵּל תַּתְּפִּילָא לְמָה אַחַז מֹשֶׁה עִתָּה בַתְּחִבּוּלָה הַב' וְלִהְפִּיל בְּיוֹם אֶחָד ג' אֶלְפִים מִיִּשְׂרָאֵל.

וְלָמָּה לֹא עָשָׂה הַתְּחִבּוּלָה הַא' לְצוּוֹת אֶת אֱהֲרֹן בְּמַעֲשֵׂה הַקְּטוֹנֶרֶת לְהִסִּיר הַקָּצֵף אַחֲרַי כִּי יִקְרָה הֵיטָה מְאוֹד בְּעֵינַי מֹשֶׁה גַּם נָפֵשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל? לָזֶה הַשִּׁיב הַפְּתוּב וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָּרוּעַ הוּא ר"ל שְׂאִין עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה כְּעַת לָהֶם נֶגֶד הַקָּצֵף וְהַמַּגִּפָּה (כְּמוֹ וְתַפְרְעוּ כָּל עֲצָתִי מִשְׁלֵי א') כִּי פָּרְעָה אֱהֲרֹן וּבִטַּל מֵהֶם כָּל עֲצָה וְתוֹשִׁיָּה לְשִׁמְצָה (ר"ל כִּי אִף שְׁמִץ וּמַעֲטַת תְּרוּפָה נִמְצָא עוֹד וְהוּא) בְּקַמֵּיהֶם רְצוֹנוֹ לְנִקְוֹם נִקְמַת ה' מִהַקָּמִים וְהַפּוֹשְׁעִים שְׂבָהֶם כִּי הַקְּטוֹנֶרֶת לֹא יוֹכְלוּ לְהַקְטִיר עוֹד לְכַפֵּר עַל פִּשְׁעָם כִּי מִי הוּא הַמְקַטֵּיר הֲלֹא אֱהֲרֹן וּמֵאֲחֵר שְׂגֵם הוּא עֲזָרָם לְרַעָה (כְּפִי הֶרֶב ז"ל) אִיִּךְ־כַּפֵּר כְּעַת עֲלֵיהֶם? (וּלְפִי דְבַרֵי הַרְד"ק ז"ל (בְּשִׁרְשׁוֹ שְׁרֵשׁ שְׁמִץ) כִּי שְׁמִצָּה הוּא עֲנִיָּן דִּיבָה וְשֵׁם רַע יֵהִי פִירוּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה כִּי נֶאֱבָדָה הָעֲצָה מִהַקְּטוֹנֶרֶת יַעַן כִּי אֱהֲרֹן הוֹצִיא דִּיבָה רַעָה וְלִימַד חוֹב עֲלֵיהֶם בְּאָמְרוֹ אַתָּה יַדְעָתָ אֶת הָעָם כִּי בָרַע הוּא וְגו' וְאִין קְטִיגוֹר נַעֲשֵׂה סְנִיגוֹר וְא"כ מִי יַעֲמוֹד כְּעַת בַּפְּרִיץ לְפָנֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂה הַקְּטוֹנֶרֶת נֶגֶד הַקָּמִים עֲלֵיהֶם וְהוּא הָאֵף וְהַחִיקְמָה כְּמִבְּאֵר בַּמְדַּרְשׁ וְא"כ יֵהִי כִּי פָּרְעָה אֱהֲרֹן לְשִׁמְצָה כְּמֵאֲמַר הַפְּסוּקָר.

וְשִׁיעוּרוֹ וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָּרוּעַ הוּא – בְּקַמֵּיהֶם) וְלִכֵּן הִי מִהַהֲכָרֵחַ לְתַחֲבּוּלָה הַב' וְהוּא הַנְּקָמָה.

וְנִזְהוּ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מְלֹאוּ יְדְכֶם הַיּוֹם לַה' ר"ל בְּפַעַם הַזֹּאת אִין עֲצָה וְתַחֲבּוּלָה אַחֲרַת כ"א בְּנִקְמַת יְדְכֶם וְלַמַּת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרַכָּה. ר"ל עִתָּה אִף אַתֶּם תַּעֲצְרוּ הַמַּגִּפָּה כִּי לֹא יוֹעִיל עִתָּה אֱהֲרֹן בְּמַעֲשֵׂה הַקְּטוֹנֶרֶת.

וּמֵה מִתְקוֹ לַפ"ז דְּבַרֵי הַמְדַרְשׁ הַה"ד אֲנָשִׁי לְצוֹן יִפִּיחוּ קְרִי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנַתְנוּ פִּיחָה בְּעוֹלָם בְּמַעֲשֵׂה הַעֲגָל וְכו' וְחַכְמִים יִשְׁבּוּ אִף זֶה מֹשֶׁה שֶׁהַשִּׁיב אִפּוֹ וְכו' וְהַדְּבָרִים נִפְלָאִים הֲלֹא מֹשֶׁה יַחִיד וְאֵמַר וְחַכְמִים בַּל' רַבִּים ז' וְלִדְבָרֵינוּ יוֹצֵדֵק מְאוֹד כִּי כֵּן מֹשֶׁה הַשִּׁיב הָאֵף עַ"י הַלּוֹיִם אַחֲרַי כִּי לֹא הִי לוֹ אֲנִפֵּן אַחֲרֵי לְהַשִּׁיב כַּנ"ל: וַיִּשְׁמַע הָעָם וְגו' וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֲדִיו עֲלֵיו וְגו' וְעִתָּה הִנְרַד עֲדִיָּה וְגו': כְּכָר הַעִירוּ הַמְּפָרְשִׁים אֲמָרוּ וְעִתָּה הִנְרַד וְגו' מֵאֲחֵר שְׂכָבָר לֹא שָׁתוּ וְגו'? וְרֵאִיתִי עוֹד לְהַעִיר אֲמָרוּ וְשָׁמַע הָעָם וְאֵח"פ אֲמָרוּ אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַנִּרְאָה כִּי מְדַרְשׁ הָעוֹלָם כִּי הַפְּחוּתִים שְׂבָעֵם אִין מְדַרְכֶּם לְהִיּוֹת נוֹשָׁאִים תְּכַשִּׁיטֵיהֶם הַמַּעֲט כ"א בְּשִׁבְתוֹת וּי"ט תַּחַת אֲשֶׁר הַחֲשׁוּבִים וְהַנְּכַבְּדִים נוֹשָׁאִים אוֹתָם בְּכָל יוֹם.

וַיִּדּוּעַ הוּא כִּי כְּאֲשֶׁר יִבְשְׁרוּ לְאָדָם דְּבַר מְדַאִיב רּוּחוֹ. אִין נִפְשׁוּ עוֹד אֵל תְּכַשִּׁיטוֹ וּבְגָדָיו הַחֲמוּדוֹת אֲשֶׁר תִּתְהַדַּר בָּהֶם בְּמוֹעֵד וְרָגַל, אוֹלָם אֵלָה אֲשֶׁר תַּעֲטוּף בָּם פַּעַם בְּפַעַם לֹא יִסִּירָם מִנְּגִדוֹ וַיִּלְבָּשֵׁם.

אֲמָנָם כְּאֲשֶׁר תַּתְּקַפְּהוּ צָרָה וְצוּקָה בְּמוֹת לוֹ בֵּן יִקִּיר לוֹ דְּבַר אַחֲרֵי הַמְּבַהִילוֹ בִּיגוֹנוֹ. אַז גַּם אֵלָּא אֲשֶׁר יִלְבָּשֵׁם יוֹם יוֹם יִזְרַם הַלָּאִם וַיִּלְבַּשׁ שֶׁק וְאִפְרָ.

כן הדבר גם בזה, כִּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ בַּתְּחִלָּה הַדָּבָר הַרַע הַזֶּה כִּי יָרְדוּ מִמִּדְרַגְתָּם וְלֹא יִלְךְ ה' בְּקִרְבָּם כִּי אֵל מְלֹאֵךְ (כַּמ"ש לְעִיל) וְלֹא יָדְעוּ עוֹד מִעוֹנָשׁ אַחֵר לֹא נִבְהַל רוּחָם לַמְרֻבָּה כִּי חָשְׁבוּ הַדָּבָר הַזֶּה רַק לְהַעֲדָר כְּבוֹדָם.

וְנָהוּ וַיִּשְׁמַע הָעָם ר"ל הַפְּחוּתִים אֶת הַדָּבָר הַרַע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ אֶת עֵדִיו עָלָיו ר"ל לֹא לָבְשׁוּ אֶת תְּכֵשִׁיטֵיהֶם (אֲשֶׁר יִחְשְׁבוּ בְּעֵינֵיהֶם לְעַדִּי) מִחֶמֶת הַשְּׁמוּעָה הַרַעָה הַזֹּאת. אוּלַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְצוֹנֵי הַחֲשׁוּבִים אֲשֶׁר זֶה דְרָכָם לְלָבֶשׁ יוֹם יוֹם לֹא שָׁמוּ אֶל לָבָם לְהַפְּשִׁיטֵם בְּגִלְלַת הַדָּבָר הַזֶּה.

אֲחֵרֵי כִּי לֹא יָדְעוּ כִּי בְּנִפְשָׁם הוּא. וְלָכֵן וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אַמְרָן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַגַע אֶחָד אֲעֲלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ ר"ל יָדְעוּ נָא וַיְבִינּוּ חֲטָאתָם כִּי אִךְ כִּפְשָׁע בֵּינָם וּבֵין הַמַּנּוֹת וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדִיךָ מֵעֲלִיךָ ר"ל גַּם הַתְּכֵשִׁיטִים אֲשֶׁר אַתֶּם מְלֻבָּשִׁים בָּהֶם תִּפְשִׁיטוּ וְאִזּוֹ וְאֲדַעָה מָה אֲעֲשֶׂה לָּךְ.

כִּי כִּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנוּ הָאָדָם בְּחֲטָאוֹ וַיִּתְחַרַּט אִזּוֹ יִקַּל עוֹנָשׁוֹ מְאוֹד מֵאֲשֶׁר יִחְטָא וְאַחֵר הָעוֹן לֹא יִתְנַחֵם בְּהֶאֱמִינּוּ שֶׁלֹּא חָטָא כַּמ"ש הַרַב ז"ל וְכִאֲשֶׁר אָמְרוּ חז"ל יִלְבַּשׁ שְׁחֹרִים וְכו'. אוֹ שֶׁהִיָּתָה כְּוֹנֵתוֹ ית' לְהוֹרִידָם מִמַּעַלְתָּם הַגְּדוּלָה לְמַעַן יִקַּל עוֹנָשָׁם.

יַעַן כִּי הָאִישׁ הַחֲשׁוּב כִּאֲשֶׁר יִחְטָא רְאוּי לְעוֹנָשׁ גְּדוֹל יוֹתֵר מִהַדְּיוּט. כִּאֲמָרָם ז"ל הַקַּב"ה מְדַקְדָּק עִם הַצְּדִיקִים כְּחוּט הַשְּׁעָרָה.

וְאוּלַי גַּם לְזוֹ הַכְּוֹנָנָה צִיָּנָה הִיא לְמֹשֶׁה וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֱהָלָה וְנִטָּה לוֹ מִחוּץ לַמִּחֲנֶה וְגו' לְמַעַן הַקַּל עוֹנָשָׁם עַל הַחֲטָא הַגְּדוֹל הַזֶּה כִּי בְּשִׁכּוֹן הַצְּדִיק בֵּין הַרְשָׁעִים יִשְׁקַל עוֹנָם לְעוֹמֵת צְדִיקָתוֹ וְאִזּוֹ הָעוֹן מְחוּל יָמִים יִכָּבֵד.

וְכִאֲשֶׁר אָמְרָה הַצְּרַפִּית אֶל אֱלֹהֵי (מ"א י"ז) מַה לִּי וְלָךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים כִּי בָאתְ אֵלַי לְהַנְכִּיר אֶת עוֹנֵי וּלְהַמִּית אֶת בְּנֵי וְאָמְרוּ חז"ל ע"ז ב' בְּנֵי אָדָם אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד לֹט וְצַרְפִּית. לֹט אָמַר עַד שֶׁלֹּא הִלְכְּתִי אֲצֶל אַבְרָהָם הִיא הַקַּב"ה רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂי בְּנֵי עִירֵי וְהָיוּ מַעֲשֵׂי רַבִּים עַל מַעֲשֵׂי בְּנֵי עִירֵי עֲכָשְׁיוֹ שְׂאֵנֵי הוֹלֵךְ אֲצֶל אַבְרָהָם מַעֲשֵׂיו רַבִּים עַל שְׁלֵי שְׂנֵאֲמַר לֹא אוּכַל אֲמַלֵּט הַהֲרָה.

צַרְפִּית אָמְרָה עַד שֶׁלֹּא בָאתְ אֵלַי וְכו'. וְלִזְוֹה נְטָה מַרְע"ה אֶת אֱהָלוֹ מִחוּץ לַמִּחֲנֶה.

וְגַם הִמָּה הוֹרִידוּ עֲדִים שְׁנַתְּנוּ לָהֶם בְּחֹרֵב לְעַד שֶׁעָרְכָם גְּדוֹל מִמְּלֹאכֵי הַשָּׁרָת. לְמַעַן לֹא יִמְקוּ בְּעוֹנָם כַּמ"ל: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אַתָּה אֲנִי אֵלֵי הַעַל וְגו'.

עַד סוּף הַפְּרָשָׁה: אִךְ לְמוֹתֵר הוּא לְהַעֲרִיר וּלְהַעֲמִיק הָאֱלֹהִים בְּפְרָשָׁה הַזֹּאת כִּי כָּלָה מִן הַפְּרָשָׁה כַּמ"ש הַרְמַב"ן ז"ל הַפְּרָשָׁה הַזֹּאת אֵי אֲפָשֶׁר לְהוֹלֵמָה לְמִי שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּסִתְרֵי הַתּוֹרָה וּפְרָשׁ בְּדַרְךְ הַסּוּד כְּדַרְכוֹ.

אֲמָנָם לֹא זָכִינוּ לְהִבִּין דְּבָרָיו כִּאֲשֶׁר אֵין לָנוּ עֵסֶק בְּנִסְתָּרוֹת. וְהַנִּרְאָה לְדַעְתִּי לִיִּישֵׁב בְּדַרְךְ הַפְּשׁוּט.

וְהוּא לְפִי שְׂאֵמְרָנוּ (בַּפ' שְׁמוֹת) כִּי סְרַבְנוֹת מֹשֶׁה בְּשִׁלְיָחוֹת הִיָּתָה לְמַעַן יִפְדֶּם הַקַּב"ה בְּעֲצָמוֹ מִמְּצָרִים וַיַּעֲלֵם לְאַרְץ כִּאֲשֶׁר הִבְטִיחַ לְהַאֲבֹת ע"ה אֲנִכֵי אֲרֵד עִמָּךְ וְגו' אוֹ שֶׁיִּשְׁלַח מְלָאכֵי כְּדַרְכוֹ שֶׁל הִיא מַעֲלָם לְפַעֲלוֹ כָּל פְּעוּלוֹתָיו ע"י מְשַׁרְתָּיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

(אחרי כי חשב משה בדעתו כי המלאכים נכבדים יותר מבני האדם. וע"ז השיב לו הי"ת כי אהיה עמך וכוה תקוניים הבטחתי פאלו פדיתי אותם בעצמי וכבודי.

ועל דבריך לשלוח מלאך דע כי אתה נכבד יותר מהם והאות ע"ז דבר מתן תורה שתקבל בעצמך מידי והוא אמרו וזה לך האות וגו' פאשר פתבנו שם), ולכן פא עתה מרע"ה בטענה נוצחת לפני הקב"ה אפר אין להשיב עליה.

והוא, ראה אתה אנמר אלי ר"ל הן גם עתה לא חזרת בך ולא פטרתי מהשליחות פאמרך העל את העם וגו' ואתה לא הודעתני את אפר תשלח עמי. ר"ל בעת שציוית לי על שליחות הראשונים לא אמרת שתשלח עמי מלאך.

כי ואתה אמרת ידעתיה בשם ר"ל שאף בשמה אלה אל פרעה ולישראל ובכתה אעשה כל הנפלאות (והוא אמרו כי אהיה עמך) וגם מצאת חן בעיני ר"ל כי אהיה נכבד יותר מהמלאך (והוא אמרו שם בהוציאך וגו' תעבדון את האלהים וגו' והוא קבלת התורה פנ"ל) ואחרי כי פבר הבטחתי ע"ז איה תחזור בך חלילה (ומעולם לא יצאה מדה טובה מפני הקב"ה וחזר בו לרעה שבת כ"ה).

(ונהרי זו טענה מספקת שלא תשלח מלאך. אמנם אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש. אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך ואדעה. והנה במשמעות שאלת משה היו ב' דברים.

הא' לגלות לו דרכי התשובה והפיוס להי"ת במה תרצה להאדם אחר שחטא נגדו אפר הוא למעלה מהטבע (כמ"ש בפ' בשלח וכמ"ש חז"ל שגם מהמלאכים הי' נעלם סוד התשובה פאפר שאלם הי' ית' נפש החוטאת במה התפפר וכו' פאפר הי' עתה ההכרח לזה כי ירא פאפר ילך הקב"ה בעצמו בזה יגדל חטאם ויכבד ענשם פאפרו פון אכלך בדרך).

שנית יש במשמעות ואדעה להראות לו פבודו ית' פביכול. וזהו פני ילכו והגיחותי לך. ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. רצונו על הדבר הזה אינני צריך לבקשך מאחר שפבר יעדת לי זה בראשית השליחות פנ"ל.

ועוד וכמה יועד וגו' אולם אף זאת אבקשך הודיעני נא וגר פנ"ל. ויאמר ה' אל משה גם את הדבר הזה אפר דברת אעשה וגו' אף בדבר ואדעה בשם (ר"ל זה הוא סוד התשובה וי"ג מדות) אכל לא שתראה את פבודי.

ויאמר הראני נא את פבונך. ר"ל כי גם ע"ז יריתי אכן פינת מחשבתי פאמרי ואדעה. ויאמר אני אעביר כל טובי וגו' והרצון בזה כי בהעביר כל הנמצאות הנקראים במע"ב טוב ואני המהנה אותם. ותתבונן בהם אז תדע כל מה שאפפר לדעת.

ועלזה הצד אני רחום וחסון וחסנותי את אפר אחון ורחמתי וגו' עי' פמורה ח"א פ' נ"ד). ובדבר הזה אמלא פקשתך פרצונך וחקפך.

אמנם אפר תבקש לראות פבודי. לא תוכל לראות פני וגו'.

וְלִזְהָ אָמַר הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצְבֶּתָ עַל הַצּוּר ר"ל מְקוֹם עֵינֹן וְהִשְׁקַפְתָּ שְׁכָל (ע"י מוֹרָה ח"א פ' ח'. ט"ז).

נ"ד.

(וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲוֵי וּגְו' (ע"י שָׁם ל"ז ל"ח). וע"פ דְּבָרֵינוּ אֵלֶּה יִנְצֵדֵק מְאוֹד אָמְרוּ יִלְךְ נָא ה' בְּקִרְבָּנוּ כִּי עִם קִשָּׁה עֲנֹרְךָ הוּא וְסִלְחָתָ אֲשֶׁר יִפְלֵא וְכִי בְּעֵבֹר שְׁהֵמָה קִשִּׁי עֲנֹרְךָ יִלְךְ ה' בְּקִרְבָּם תַּחַת כִּי אָמַר הִי"ת כִּי עִם קִשָּׁה עֲנֹרְךָ אֲתָה פֶּן אֶכְלָךְ בְּדֶרֶךְ? אֲמַנְם יְדוּעַ מ"ש הָרַב הַמּוֹרָה (שָׁם נ"ד) בְּכִי הִי"ג מְדוּת וְנ"ל הִנֵּה כָּבֵד הַתְּבָאָר כִּי הַדְּרָכִים אֲשֶׁר בְּקִשׁ יְדִיעַתְם וְהוֹדִיעוּ אוֹתָם.

הֵם הֵם הַפְּעוּלוֹת הַבְּאוֹת מְמַנּוּ יִתְעַלֶּה וְהִתְכַּמִּים יִקְרְאוּ מְדוּת. וְזֶה הַשֵּׁם נוֹפֵל בְּשִׁימוּשָׁם עַל מְדוּת הָאָדָם וְכו'.

כִּי הַדְּרָכִים וְהַמְדוּת אֶחָד וְהֵם הַפְּעוּלוֹת הַבְּאוֹת מֵאֲתוֹ יִתְעַלֶּה בְּעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר הוֹשִׁיגָה פְּעוּלָה מְפַעְלוֹתָיו יִתְנַאֵר הוּא יִתְעַלֶּה בְּתוֹאֵר אֲשֶׁר יָבוֹא מְמַנּוּ הַפְּעֵל הֵהוּא וְכו' ע"ש. ר"ל אִף שֶׁנִּקְרָא ה' רַחוּם וְחַנוּן וְהִתְכַּמִּים קָרְאוּ לְאֵלֶּה מְדוּת אֵין הוֹרְאָתוֹ שֶׁהִי"ת בְּעַל מְדוּת כִּי הוּא יִתְעַלֶּה אֵין לוֹ תְּכוּנָה מִתְּכַוֵּןת הַנֶּפֶשׁ ח"ו אִף כִּי נִבִּין בּוֹ פְּעוּלוֹת דּוֹמוֹת לַפְּעוּלוֹת הַבְּאוֹת מֵאֲתָנוּ אֲשֶׁר נִתְפָּאֵר בְּהֵמָה וְהֵם הַמְדוּת.

אֲמַנְם לֹא כִּהְאָדָם שֶׁהוּא בְּעַל תְּכוּנוֹת נִפְשִׁיּוֹת וְכֹאֲשֶׁר רוּחָה לַפְּעֻמִּים לְהִרְעֵ לְחִבְיָרוֹ אִזּוֹ יִתְגַבֵּר עָלָיו מְדוּת הַרְחַמְנוּת וְהִתְמַלָּה וְהִמְדָּה הֵהיָא לֹא תִתְנַהֵוּ לְהַפְיֵק זְמָמוֹ וְהֵן בְּכָל הַמְדוּת. וְכָל אֵלֶּה לֹא נִעְרִיף בְּנִעְלָם מְכָל נִעְלָם יִת' כִּי הוּא אֶחָד וְשָׁמוֹ אֶחָד בְּתַכְלִית הָאֲחָדוּת.

אֲמַנְם נִתְאָרְהוּ בְּשֵׁם רַחֲמִים יַעַן כִּי הוּא מְקוֹר הַרְחַמִּים וְהֵיָא אֲבִי הַרְחַמִּים וְיוֹצְרוֹ. וְכֵן בְּכָל הַמְדוּת, מְמַנּוּ יִצְאוּ וְאֵלָיו יָשׁוּבוּ.

וְלִדְעִתִּי זֶהוּ שֶׁסִּיְדָרוֹ לְנוֹ רַז"ל אֵלוֹהַ כָּל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת רַז"ל כִּי הוּא הַמְהִנֵּה אוֹתָם. הַמְהַוֵּל בְּרוֹב הַתְּשַׁבְּחוֹת רַז"ל מֵה שֶׁאֲנוּ נִשְׁבַּח אוֹתוֹ בְּשֵׁם רַחֲמִים וְחַנוּן רַב חֶסֶד וּגְו' אֵין זֶה כ"א לְבַעֲבוֹר הַמְהַנֵּה עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים וְהוּא כְּדֶרֶךְ הַכְּתוּב עוֹרָה לְמָה תִּישָׁן ה' הַקִּיֶּצָה וּגְו' וְהֵן כְּבָר יִדְעָנוּ כִּי וְה' לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן כִּי הַדְּבָר הַזֶּה תְּכוּנָה מִתְּכַוֵּןת הַגּוֹף וְה' ב"ה רַחוּם מְכָל אֵלֶּה אִף פִּירוּשׁוֹ הַמְעוֹרָר יִשְׁנִים וְהַמְקִיץ נִרְדָּמִים וְכו' וְע"ד הַזֶּה גַּם מֵה שֶׁמְהַוֵּל בְּרוֹב הַתְּשַׁבְּחוֹת הוּא רַק בְּגַלֵּל פְּעוּלוֹתָיו).

וְכֹאֲשֶׁר הִשְׁפִּילוּ הִי"ת כ"ז לְמִשְׁשׁ אָמַר א"כ יִלְךְ נָא ה' בְּקִרְבָּנוּ. וְהוּא ע"פ דְּמִיּוֹן (פְּעִין הַמְשָׁל שֶׁהִבִּיא בְּעַל הַא"י) לְאִישׁ כְּפָרִי הַעוֹשֶׂה כְּפוֹת עֵץ אֲשֶׁר בָּא עִם סְחוּרְתוֹ לְעִיר גְּדוּלָה וְעַמֵּד בְּרַחוּב הַיִּפָּה וְהַמְהַוֵּדָרָה מְשָׁפֵן וּמוֹשֵׁב גְּדוּלֵי הַשָּׂרִים וְהַפְּחוֹת, וְלֹא מְכַר מְאוּמָה כָּל הַיּוֹם מְסוּחֹרְתוֹ.

וְהָאִישׁ מְשַׁתָּאָה לֵאמֹר הַזֹּאת הָעִיר הַמְהַוֵּלָה לְרַבַּת הַמְסוּחֹר וּמְדוּעַ אֵין דוֹרָשׁ וּמְבַקֵּשׁ גַּם לְסוּחֹרְתֵי הַמְהַוֵּדָרִים מְאוֹד בְּמִלְאֲכָתָם? וְאִישׁ אַחַר מְאֻנְשֵי הַמְקוֹם בְּשִׁמְעוֹ תְּלוּוֹנָתוֹ וְיִשְׁאַלְהוּ עַל סְחוּרְתוֹ מֵה הֵיָא.

ויענהו הכפרי כפנות עץ יפים מאוד. וימלא האיש פיו שחוק, האם ברחוב המהנדרה הזאת מושב גדולי השרים אשר להם כלי כסף וזהב למרבה וכלים מפלים שונים תקנה למפנה סחורות בזויות פאלה? נסע ולך עמקה ברחוב היהודים האנמללים והדלים אשר המה מוכרחים מאוד לסחורות פאלה הן שמה מהרה תמפרם אחת אחת כן פאשר ראה מרע"ה כי הי"ת מתפאר בפעולותיו רחום וחנון אשר אף המדות האלה נתונים המה לבני האדם כי יתפארו בהמה פנ"ל, אמר לפניו רבש"ע א"כ בהיות פבודך בפעליונים אין דורש ומבקש להם כי אין צורך למלאכים ושרפים בהם שאין בהם חטא ופשע ולכן ילך נא ה' בקרבנו כי אף לנו יאותו המדות האלה כי עם קשה ענרף הוא ואדם אין צדיק בארץ וגו' וסלחת לעווננו וגו' וזהו גם כי עמך הסליחה למען תנרא: פרשת ויקהל ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש וגו': עיין בפנים בדברי הרב ז"ל שהביא טוב טעם בדרך הדרוש מה שפפלה התורה מצנת השבת בכמה מקומות ע"ש.

ואולם עוד ראוי לתת לב גם על השתנות הלשון בכל פעם ופעם, ואין סיגנון אחד לכל האזהרות בזה. לכן נמתי אל לבי לבוא אחריו ולמלאות דבריו בדרך הדרוש ע"פ דברי החסיד בעל ח"ה ז"ל (בשער הבטחון).

ותכן דבריו הוא, כי יש להאדם אף לבטוח בה' בכל מעשיו. ונאמין כי לא תועילנו שום חריצות במעשי שיקנה בזה יותר ממה שנגזר עליו.

וביכולת הי"ת לפרנסו אף בשבתו וביתו ולא יצא החוצה פאשר יטרוף השי"ת העובר במעי אמו והאפרוח בתוך הביצה אשר אין בה מקום מפולש להכניס אליה דבר מחוצה. והעוף באויר.

נדגים בים. והנמלה הקטנה עם חלישותה.

ויבצר הטרף גם מהארי בקצת הימים עם גודל תקפו כמ"ש כפירים רשו ורעבו (תהלים ל"ד). אף כי כבר נגזר על האדם בזעת אפף תאכל לחם למען לא ישמן ויכעט ולזה אמרו חז"ל (ילקוט ראיה) יכול ישב בטל ת"ל בכל מעשה ידך אשר תעשה.

והוא ממש כדמיון העשיר אשר לו עני קרוב ממשפחתו ומוטל עליו לפרנסו. אמנם יען כי הבטלה מביאה לידי שעמום.

ורוב הפשעים יסובבו ממנה. לכן יצנה עליו עבודה מה לשאת משאות ולהסיע אבנים מצד זה לצד אחר אינה שעות ביום ואף שאין לקרובו העשיר צורך בהם.

פכה העמים ה' על האדם איש איש במלאכתם אשר המה עושים. זה בכה וזה בכה.

וכאשר ישירש האדם בלבו בטחון ואמונה פזאת אין ספק כי יהיה מאן אשר מאוד וכל מעשיו וחספז קניינו לא ימנעוהו לקיים כל המצות אשר ציוה ה' פתיקונם ולא יקשה גם בעיניו להוסיף מחול אל הקודש ביום השבת מאחר כי כן ציוהו הבורא ולמה ידחוק השעה למען בצוע בצע כי מה מנהו יתלון ומה שנגזר עליו מהפרנסה לא יבזור ה' ממנו לימי השבוע הבא.

ועוד יתן תודה לה' אשר בְּחֶסֶדוֹ נָתַן לוֹ הַיּוֹם מְנוּחָה וְעוֹנָג לְנַפְשׁוֹ חֲלָף הָעֲבוּדָה הַגּוֹפֵנִית הַעֲמוּסָה עַל שְׁכָמוֹ מִשָּׂא לַעֲיָפָה כָּל שְׁשֵׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה. לֹא כֵן הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵין לוֹ בְּטָחוֹן וְאַמוּנָה כְּזֹאת אֲבָל יִדְמָה בְּלִבּוֹ כִּי פָחוּ וְעוֹצֵם יָדוֹ עֲשֵׂה לוֹ אֵת הַחִיל הַזֶּה.

עַל ה' יִזְעַף לְבוֹ אֲשֶׁר הָעַמִּים עָלְיוֹ עוֹלַת הַתּוֹרָה וְהַמַּצְוָה לְמַעַן יִדַּל. יוֹם הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר לֹא יַעֲסוֹק בְּמַסְחָר וְקוֹנֵן הִנְהוּ לוֹ עַל אַפּוֹ וְחִמְתוֹ, וְאֵל הַשָּׁמַיִם יִשָּׂא עֵינָיו.

לְסַפֵּר הַכּוֹכָבִים לְמַהֵר אֶל עֶסְקָיו, וְאֵין קִיץ לְכָל עֲמָלוֹ שְׂיַעֲמוֹל לְרוּחַ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגַע, וְזֶהוּ אָמְרוּ שְׁשֵׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתֶּךָ וְגו', ר"ל שְׁתַּאֲמִין שָׂאִין צְנֻרָה לַהֲיִי"ת בְּמַעֲשֵׂה יְדִידָה אֶף הָעַמִּים עָלֶיךָ הָעֲבוּדָה וּבְהִכָּרַח תַּעֲשֵׂה מְלֹאכָה כָּל שְׁשֵׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה וְהִנֵּה כְּעֶרְךָ הָעֶבֶד בָּהֶם.

וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר תִּהְיֶה בְּבַחֲיָנָה הַזֹּאת אִזְ לֹא תַעֲשֵׂה כָּל מְלֹאכָה וְגו' ר"ל לֹא יִקְשֶׂה אִזְ בְּעֵינֶיךָ לְפָרוֹשׁ מִשׁוּם מְלֹאכָה וְלַעֲשׂוֹתָהּ גַּם ע"י עֲבָדֶיךָ וְאַמְתֶּךָ וְגַרְךָ וְגו' רְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת אֲפִילוֹ ע"י אֵינוֹ יִשְׂרָאֵל כִּי מַה לָּהּ וּלְצָרָה הַזֹּאת מֵאֲחֵר שֶׁהִי"ת פָּטַר אוֹתָהּ בַּיּוֹם הַזֶּה מִהָעֲבוּדָה.

וְלֹא עוֹד כִּי גַם תִּתֵּן תּוֹדָה לַה' אֲשֶׁר בָּרַךְ אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיִּקְדְּשֶׁהוּ מִלְּהַעֲמִים עָלֶיךָ עֲבוּדָה כַּכָּל שְׁשֵׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה. וְזֶהוּ ע"כ בְּרַךְ ה' אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיִּקְדְּשֶׁהוּ: וְלְמַעַן לֹא יֵאמַר הָאָדָם כִּי לְזֶה נָתַן לוֹ ה' אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת לְמַעַן יָנוּחַ גּוֹפוֹ מִעֲמָלוֹ מִשְׁשֵׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה וְלְמַעַן יַחֲלִיף פֶּחַ וְגַבְוִרָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ אַחֵר הַשַּׁבָּת בְּיַתֵּר שְׂאֵת.

כְּאֲשֶׁר יְדוּעַ בְּמַחְקָר. וְגַם מִטְּבַע הָאָדָמָה הַהִכָּרַח לַעֲזוֹב אוֹתָהּ שָׁנָה אַחַת בּוֹרָה וּלְשָׁנוֹת זְרִיעָתָהּ, וְלִזְהָ שֵׁם הַיּוֹם הַיּוֹם הַיּוֹם וְתִישֵׁן הָאָדָמָה שְׁנַת הַחֹרֶף לְמַעַן תִּשָּׂא דֵי פְרִי בְּיַמֵּי הַשִּׁיץ בְּיַתֵּר שְׂאֵת.

וְלִזְהָ יִלְמְדוּ הַתּוֹרָה בַּפ' מִשְׁפָּטִים וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמַטְנָה וְנִשְׁטַף וְגו'. שָׂאִין הַכְּפוֹנָה עַל חוֹלְשֵׁת פֶּחַ הָאָדָמָה, כִּי לֹא יִפְלֹא מַה דָּבָר.

וְכַאֲשֶׁר תִּרְאֶה בְּעֵינֶיךָ אֶף כִּי לֹא תִזְרַע בְּכ"ז תִּשָּׂא הָאָרֶץ דֵּי פְרִיָּהּ, וְאֲכָלוּ אֲבִיוֹנֵי עַמָּה וַיִּתְרַם תֹּאכַל חַיִּת הַשָּׂדֶה כִּי אֵין מַעֲצוֹר לַה' שְׁתַּתֵּן הָאָדָמָה פָּחָה שְׁנָה שְׁנָה בְּלִי מַגְרַעַת, וְלָכֵן סִמְכָה הַתּוֹרָה שְׁשֵׁת יָמִים תַּעֲשֵׂה מַעֲשֵׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבּוֹת לְמַעַן (ר"ל בְּאֶנְפִּין) יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחִמְוִרְךָ וְגו' כַּנ"ל, כִּי גַם בְּזֶה אֵין הַכְּפוֹנָה לְחֻזַּק גּוֹפְךָ כ"א שְׁכֵן גְּזֵרָה חֲקֻמָּתוֹ ית', וְזֶהוּ וּבְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ ר"ל אֶף בְּעֵבוֹר כִּי אֲנִי אָמַרְתִּי וְצוִיתִי אֶתְכֶם כְּזֹאת, וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרֵים (רְצוֹנוֹ עַל הַטְּבַע כְּנִמְצָא כְּמָה פְּעַמִּים שְׁשֵׁם אֱלֹהִים מִן שְׂאֵל אֶל הַטְּבַע) לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ יַעַן כִּי הַיּוֹם מִשְׁדָּד הַטְּבַע, וּבַפ' תִּשָּׂא כְּאֲשֶׁר צִוְּיָה הַיּוֹם בְּמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן וְהַבְּטִיחָם לְהַשְׁכִּין שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם אִזְ פִּירַשׁ לָהֶם הַכְּפוֹנָה מִשְׁמִירַת הַשַּׁבָּת וּפִירַשׁ לָהֶם מִתֵּן שְׁכָרוֹ (כְּאֲשֶׁר הוֹכִיחוּ מִזֶּה חַז"ל שַׁבָּת י') וְזֶהוּ אֶף אֵת שַׁבְּתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ.

ר"ל לֹא לְבַד שְׁתַּתְּבָטְלוּ מִהַמְּלֹאכָה אֶף שִׁיחֵי בְּזֶה גַם מַעֲשֵׂה וְהוּא פְּעוֹלַת הַשְּׂכָל. וְזֶהוּ לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם בְּיַתֵּר שְׂאֵת עַל כָּל שְׂאֵר בַּע"ח שָׂאִין לָהֶם אֲלֵא פְּעוֹלָה פְּרִטִית וְאֵין מַגְמָתָהּ הַשְּׂכָל וְכַפִּי הַרְבַּ ז"ל, וְזֶהוּ וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת וְגו' ר"ל שְׂיַעֲשׂוּ מַעֲשֵׂה, וְמָה הוּא הַמַּעֲשֵׂה? בְּרִית עוֹלָם.

זהו התורה. וכמ"ש חז"ל לא נתנו שבתות לישראל אלא לעסוק בתורה (ולכן הוכיחו חז"ל מזה עפ"ם ששבת חייב מיתה יען שאין להם אמונה ובטחון בהי"ת וחלק ונחלה בשקל לעשות השבת כמצוה פנ"ל).

וישבות אף למען ינוח גופו מעמלו כדי שיוכל לעשות מלאכתו ביתר שאת למחרתו. ונראה פאלו אין ביכולת הי"ת לפרנסו בלתי עמלו ויגיעתו והוא היקף הפנונה פנ"ל).

ובפ' ויקהל לדעתי הן הן הדברים אשר צינה ה למשה בפ' כי תשא ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אף את שבתותי תשמרו וגו' אף הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן להורותם שמלאכת המשכן אינה דוחה את השבת וכפ' רש"י ז"ל וכאשר אמרו חז"ל בתו"כ יכול יהא בנן בית המקדש דוחה שבת ת"ל וכו': פרשת ויקרא (ק"ח א') ר"ל אדם אחר וכו' מכם ותרומתכם קרפן לה' וכו'.

ע"ש.

כבר חקרו גדולי חקרי לב על מהות הקרבנות וכוונתם. וידוע אשר פתב בזה הרב בעל עקידה (שער נ"ז) כי עיקר הדבר הוא למען יפנע לב החוטא בראותו זביחת הבעה"ח שהוא.

ינתנהו, ישרפהו. ולמען אמור יאמר האדם החוטא, הן כל אלה הדברים היו ראויים להעשות בגופי ואברי על אשר חטאתי וישר העניתי ואז יפנע לבבו הערל וישוב אל ה' וירחמהו, ובחר הי"ת לעשות הדברים ההם בבע"ח כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ונמשל כבהמות נדמה, והנה לא באתי לחדש בזה חדשות, כי מי אני ומה חיי לדבר בגדולות ונפלאות סודות התורה (כי כבר נלאו המתפלספים מגדולי עמינו הוא הרב המורה ז"ל (פ' ל"ב ח"ג) למצוא בזה טעם מתקבל על פרטי דיני הקרבנות וכחו שהשיגו הרמב"ן ז"ל וסתר דבריו) אף באתי להוסיף מעט על דבריו ולהטעים אמריו.

והוא כמ"ש הרב ז"ל בפ' תשא כי ידוע במקור כי יותר קרוב אל השתכלות דבר הנלמד ע"י מעשה מהנלמד מחקירת השקל, ורוב המון העם פאשר אין להם לנגד עיניהם תמונה ממה שצריך שיאמינוהו לא ידעו ולא יבינו ולא יהי חקוק בלבם לזכרהו, ולא כל אדם זוכה לצייר בזכרונו ממה שיצונו בלב בלתי ראותו בחוש, וידוע כי אחד המיוחד מדרכי התשובה הוא עזיבת החטא (למען לא יהיה פטובל ושרץ בידו) ויעלה תמיד זכרונו החטא שעשה כמו שאמר דהמע"ה וחסאתי נגדי תמיד, ואמרו חכמי האמת כי פאשר יחטא האדם תלונקלף מאוד נפשו ויפול ממדרגתו עד שיחשב כ"א לבע"ח או צומח.

וכאשר יתן האדם זאת אל לבו אין ספק שלא יחטא עוד. אמנם יען כי קשה מאוד להאדם לצייר זאת תמיד בשקלו ולא ישפחהו, לכן היה מטובו וחסדו ית לבל ידח ממנו נדח, לשום נגד פנינו דבר מוגרש לעין והוא הקרפן, ונראה שחיתתו ושריפתו ואז יחקוק בלבו כי בעצמו ובשרו הי' ראוי הדבר הזה להעשות ובזה לא ישפח לעד חטאו.

ולכן צינה הי"ת לזרוק דם הקרפן על המזבח לפני ה' למען יתבונן האדם כי אף לזה ברא בו הי"ת פח החשק והתאונה (אשר בא מרתיחת הדם פי'דוע) אף למען יתאונה האדם למצוה ויחשוק בתורה כמ"ש דהמע"ה גרסה נפשי לתאבה וגו' הנה תאבתי לפקודך וגו' (תהלים קי"ט) וכדומה.

וּאִם יַעֲשֶׂה הָאָדָם כְּזֹאת וְהַמְדוּת הָאֵלֶּה יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְתוֹרָה וּמִצְוֹת. אִזּוּ יַעֲלֶה מִמִּדְרָגָתוֹ מַעֲלָה מַעֲלָה עַד כִּי יִחְשַׁב לְמִלְאָף אֱלֹהִים תַּחַת אִם יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אִף לְתַאֲנוֹת הַתּוֹמְרוּיֹת וְהָאֲרֻצִּיּוֹת אִזּוּ יִפּוֹל מְאֹד מִמַּעֲלָתוֹ וְיִחְשַׁב כְּבַע"ח אוּ צוֹמֵחַ וְדוֹמֵם.

וְלִכֵּן יֵשׁ בְּקִרְבָּנוֹת אֲשֶׁר הַבְּשָׂר נֹאֲכָל לִפְהֵגִים וְלִבְעָלִים כְּמוֹ שְׁלָמִים וְחֻטָּאוֹת וְאֲשֶׁם לְמַעַן יִתְבּוֹנֵן אִיִּף יִתְהַנֶּה וְיַעֲלֶה מִמַּעֲלַת הַחַי לְהַמְדָּבָר (כִּי מִמְזוֹן הָאָדָם יִתְהַנֶּה גּוֹפּוֹ וְגַם פֶּתַח הַהוֹלָדָה וְהַזֵּרַע כִּיְדוּעַ בְּמַחְקָר).

וְיֵשׁ שְׁפָלָה כְּלִיל לֵה' פְּעוּלָה. וְיֵשׁ אֲשֶׁר יוֹצֵאָה מִחוּץ לְמַחְנֶה וְשָׂרָף אוֹתָהּ עַל הָעֲצִים כְּמוֹ פֶר הַחֻטָּאֹת שֶׁל פֶּהֶן הַמְּשִׁיחַ וְחֻטָּאֹת הַקֶּהֶל.

לְמַעַן יִתְבּוֹנֵן אִיִּף לְפָעֻמִּים יִפּוֹל מִמַּעֲלָתוֹ כְּמוֹ שְׁמַבְעֵל הַחַי יִתְהַנֶּה הָעֶפֶר וְהוּא הַדּוֹמֵם וְכַמָּה הַרְפָּתָקָאוֹת עֲדוּ עֲלֵי' עַד שִׁישׁוּב לְמִדְרָגָתוֹ הָרְאִשׁוֹנָה. כִּי מִהָעֶפֶר יִתְהַנֶּה הַצּוֹמֵחַ.

וְאַחַר יֵאָכְלוּ הַחַי וְיִשׁוּב לְבַע"ח כְּמַקְדָּם. וְכֵן תִּתְקַבַּח נֶפֶשׁ הַחֻטָּאֹת אֲשֶׁר לֹא תִהְיֶה לוֹ הַשְּׂאֲרָה נִצְחִית לְהִיּוֹת לְרַמָּה וְתוֹלְעָה שֶׁהֵן בַּע"ח וְהֵם יִיבָשׁוּ וְיִסִּירוּ צוּרַת הַחַי מִעֲלֵיהֶם וְיִהְיֶה לְאַבְקָה וְעֶפֶר שֶׁהֵם דּוֹמְמִים וּמֵהֶם יֵצְאוּ אַח"כּ כְּאֲשֶׁר יִסִּירוּ צוּרַתָם פְּרָחִים וְצִמְחִים שֶׁהֵם מְגֻדָּר הַצּוֹמֵחַ וְאַחַר יֵאָכְלוּ הַחַי וְאַחַר הַמְדָּבָר עַד כִּי תִשׁוּב נֶפֶשׁוֹ לְאִיתָנוּ וּמַעֲלָתָהּ הָרְאִשׁוֹנָה.

(וְאוֹלֵי לְזֶה כִּיִּוֹנוּ חַז"ל בְּמִלִּיצָתָם (ב"ק ט"ז) שֶׁדָּרוּ שֶׁל אָדָם לְאַחַר ז' שָׁנִים נַעֲשֶׂה נֶחֶשׁ וְהוּא דָּלָא כְּרַע בְּמוֹדִים. וְהוּא מְלִיצָה נִפְלְאָה אֲשֶׁר גּוֹפּוֹ שֶׁל הַרְשָׁע הַהוֹלָדָה תִּמִּיד אַחַר תַּאֲנוֹתוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ קִיּוּם נִצְחִי כִּי אִף יִתְהַנֶּה לְעֶפֶר.

וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחַמוֹ. וּמִפֶּתַח הָאֲכִילָה מִשְׁוֹמֵן גּוֹפּוֹ וְהוּא הַשְּׂדֵרָה יִתְהַנֶּה הַזֵּרַע אֲצֵל הַנֶּחֶשׁ וְא"כּ לְאַחַר ז' שָׁנִים אֲשֶׁר הוּא זָמַן לִידַת הַנֶּחֶשׁ כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ חַז"ל (בְּכוֹרוֹת ח') יִנְלַד הַנֶּחֶשׁ מִגּוֹף הַרְשָׁע).

אֲמָנָם יַעַן כִּי לִפִּי כּוֹבֵד הַחֻטָּא תִתְקַבַּח הַהַתְּפַעְלוֹת בְּנִפְשׁוֹ. וְיָדוּעַ כִּי חֻטָּא פֶהֶן הַמְּשִׁיחַ גְּדוֹל מִחֻטָּא הַנְּשִׂיא.

וְחֻטָּא הַנְּשִׂיא מֵאֲחַד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ. וְהַפֶּל לִפִּי חֲשִׁיבוֹתָם וּמַעֲלָתָם בְּאֲשֶׁר כִּי מֵהֶם יִלְמְדוּ דַלַּת הָעָם וְיֵשׁ חִילּוֹל הַשֵּׁם בְּדָבָר.

וְלִכֵּן הִכְהִין הַמְּשִׁיחַ יְבִיא פֶר בֶּן בְּקָר זָכָר וְכֵן חֻטָּאֹת הַקֶּהֶל. וְנִשְׂיָא שְׁעִיר עֲזִים.

וְהִיחִיד שְׁעִירַת עֲזִים נִקְבָּה אוּ כְּבֶשׂ. כִּי יָדוּעַ כִּי בְּיֹתֵר תִּתְפַּעֵל נֶפֶשׁ הָאָדָם בְּרִאוֹתוֹ דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הִוְרָגַל בּוֹ תַּחַת כִּי הַדָּבָר הַרְגִיל בּוֹ יִתְהַפֵּף אֲצֵלוֹ לְטַבַּע וְלֹא יִתְפַּעֵל מְאוּמָה מִזֶּה וְלִזֶּה יִתְפַּעֵל הָאָדָם יוֹתֵר בְּרִאוֹתוֹ שְׁחִיטַת שׁוֹר גְּדוֹל מְשִׁחִיטַת שְׁעִיר עֲזִים וּבְכַרְט מְשִׁעִירַת עֲזִים אוּ כְּבֶשׂ.

(וַע"ז אָמַר דְּהַמַּע"ה כִּי עָלִיף הַנְּרָגָנוּ כָּל הַיּוֹם נִחְשָׁבָנוּ כְּצִאֵן טְבָחָה) וְזֶהוּ אָמְרוּ אִם הִכְהִין הַמְּשִׁיחַ יִחֻטָּא (ר"ל אִפִּי חֻטָּא שֶׁהוּא קָל בְּכ"ז יִחְשַׁב) לְאַשְׁמַת הָעָם כְּאִלוֹ אֲחַד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ יַעֲשֶׂה כְּזֶה בְּמִזִּיד מְרֻב חֲשִׁיבוֹתוֹ וְעָרְפוֹ כַּנ"ל.

ולכן והקריב על חטאתו פר בן בקר למען יתפעל מאוד מזה. (לכן לא כתיב אצלו ונסלח לו כי לא יכופר עונו מפל וכל בעבור חילול השם פנ"ל).

אשר נשיא יחטא ר"ל מאחר שהוא נשיא וחשוב יותר מאיש המוני לזה אף כי יחטא ועשה אחת מפל מצות וכו' ואשם ר"ל יחשב גם לו לאשם חטאו פנ"ל ולזה והביא את קרבנו שעיר עזים וזר אשר יתפעל ממנו יותר מבכבש.

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ ר"ל אבל אחד מדלת העם כי יחטא לא יחשב כ"א לשגגה (ולזה בכאן סמך בשגגה ליתחטא ובנשיא סמך בשגגה לואשם) ואף כי לא ימלט גם הוא מעונש וזהו ואשם אף חטאו קל מאוד כי ממנו לא ילמדו העם.

והביא את קרבנו שעירת עזים וגו' או כבש כי דיה לו התפעלות מעט בנפשו. ולא זו משם עד שמוחלין לו וזהו וכפר עליו הפהו ונסלח לו מפל וכל (אבל בנשיא פתוב מחטאתו ונסלח לו ולא כל חטאתו פנ"ל): ואם נפש אחת תחטא וגו' ואשם: או הורע אליו חטאתו וגו': ראוי להעיר על לשון או הודע וגו' ועי' בפ' רש"י ו"ל.

גם ראוי לתת לב מדוע בכאן פתוב או הודע וגו' ובחטאת הקהל ונדעה החטאת וגו' ואצל פהו המשית לא כתיב מאומה כ"א והקריב וגו' ונראה לי ע"ד הפשט ע"פ אמרם ו"ל (ערובין י"ג): אם רואה אדם שישורין באין עליו יפושש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו וידעתי פנונתם.

כי מהידוע שהי"ת יעניש האדם על חטאו מדה במדה. וזהו מטובו וחסדו ית' למען יוכל האדם למצוא עונו מהעונש המגיע לו.

וכאשר נתבונן נמצא ג' פתות באדם בדבר הזה יש אשר ימשמש במעשיו בכל יום אם טובים המה בעיני ה' ואדם, או רעים. כאשר עשה איוב כמ"ש כי אמר אולי חטאו בני וגו' ככה יעשה איוב כל הימים (איוב א'), ויש אשר לא יחוש לזה, אמנם כאשר יבא העונש עליו יפושש במעשיו למען ידע ויכיר חטאו, יען כי לא חשיד הקב"ה לעבד דינא בלא דינא, ויש עוד אשר לא יתבונן גם בהשיגו הרעה (כי לא חשוד הוא בעיניו שיחטא) עד שידענו חברו את, חטאו (כשהיא עובדא דרב הונא ברכות ה'): וזהו מליצתם אם רואה אדם וכו' יפושש במעשיו ר"ל למען ימצא ויכיר חטאו וישוב.

וא"ל ימשמש במעשיו ר"ל כי יותר טוב להאדם להשגיח על מעשיו וימשמש בכל רגע טרם שייגיעו העונש, ולכן הפהו המשית אשר מרוב צדקתו ודבקותו באלהיו אין ספק כי ימשמש במעשיו בכל רגע ואף כי אין צדיק בארץ וגו' ויקרה לו מה החטא אמנם תיקף יודע לו מעצמו.

לזה אמר אם הפהו המשית יחטא וגו' והקריב כי באין ספק יתבונן עליו תיקף מעצמו ויביא פפרה (וזהו לאשמת העם ר"ל לא כאחד העם אשר לא יביא פפרתו עד שייגיע אליו העונש ואשם).

ובחטאת הקהל אמר ואשמו ונדעה החטאת ר"ל כאשר יגיע אליהם מעט מהעונש מהנמנע שלא ימצאו מהם כמה שיעוררו לבם ולבב אחיהם על מה ולמה עשה ה' ככה ומה חרי אף הי"ת להענישם ואין ספק כי ונדעה החטאת להם ויביאו פפרתם, אמנם

הנשיא מגדל רום לבבו בהתנשאו על העם יוכל להיות כי לא יתן זאתאל לבו אף בהגיעו העונש כי יאמר זכיתי לבי (פאמרם ו"ל (הוריות י) אריב"ז אשרי הדור שנהנשא שלו מביא קרבן על שגגתו.

ומה אם נשיא מביא קרבן וכו) והנו פכל המון העם אשר לא יתן לבו לשוב עד שיודיענו חבירו פזה וכזה עשית. לכן פתוב בשניהם ואשם ר"ל פאשר יגיע אליו העונש יפשפש במעשיו או שגם לאחר העונש לא יתן אל לבו להביא פפרתו עד שהודע אליו חטאתו מפי אחרים.

ונהו או הודע וגו' וילדעתי זהו פנונת הפתוב הוכח תוכיח את עמיתך ר"ל תודיע אליו חטאתו ותוכיחו על פניו. ולא תשא עליו חטא ר"ל מדוע לא פשפש בעצמו במעשיו ולכן לא אודיעהו גם אנכי למען הלעט לרשע וימות.

אמנם לכף זכות תדינהו כי פזה וכזה תעשה השכחה לכן עליך להזכירהו ולהוכיחו על פניו: פרשת צו (ק"ט ב') וחובה לכל בריה מעשי ידיו להכיר עושהו וכו' לדרוש מאתו החיים והשלום להם לאכול וכו'.

לפי דברי הרב ו"ל יוצדק מאוד פפל לשון הפסוק. דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו וטעם אמרו ידיו תביאנה.

ואמרו עוד את החלב על החזה יביאנו. בהקדם מה שאמרו חז"ל (ברכות ט"ז:) אמר ר"א מאי דכתיב פן אברכה בחיי וגו' (תהלים ס"ג) זו ק"ש.

ובשמה אשרא כפי זו תפלה. אם עושה פה עליו הפתוב אומר פמו חלב ודשן תשבע נפשי וכו'.

וראוי להבין מהו אם עושה פה? ונראה ע"פ מה ששמעתי (בשם גאון א') על מה שתקנו מסדרי התפילה אלו פינו מלא שירה פים וכו' שמאוד יפלא אמרו מתחילה אין אנו מספיקים נאח"פ אמר ע"כ אברים שפלקת בנו וכו' הן הם יודו וכו'? אמנם דוע הוא כי אם יקריב איש למלה מנחה או מאכל בכלים פחותים ונגזים אין ספק כי יגדל עליו חמת המלה אשר אין להשיב כמ"ש הנביא (מלאכי א') הקריבהו נא לפחתך הירצה או הישא פניך.

אמנם אם המלה יסע דרה עיר קטנה ועבדיו הולכים לפניו עם פלי הבשול הנצרכים לסעודה ויתאכסן בבית איש אחד למען יאכל שם להם ויתנו לו המאכלים בכלים בלתי פים אין לבעה"ב חטא בזה יען פי הכלים האלה אינם שלו כ"א של המלה.

ולמה יאשם? לא כן אם משרתי המלה ימסרו לבעה"ב הכלים נקיים מאוד וטרם שביבא המלה ישמש עמם הבעה"ב ויאכל בהם מאכלים פחותים. ופתאום פאשר יבוא המלה יסדרם על השולחן בעוד המה מטונפים וטונמאתם בשוליהם ולא מנרק ושוטר במים אז ענשו גדול מאוד.

והוא אמרו אלו פינו וכו' ר"ל אלו היו הכלים האלה שכלנו ושל עצמנו נאף אם היו. גדולים ויקרים מאוד אין אנו מספיקים להודות לה וכו' כי מי יערב לבו לגשת מול הדלת

כבוד ממה"מ הקב"ה ולערוך שולחן נגדו להללו ולשבחו בכלים פאולה? הן השמים לא זכו בעיניו.

ואנה ניקח פלים גאותים לפי כבודו? אף יען פי ע"כ אברים שפלת בנו. ורוח ונשמה שגפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו ר"ל הלא הפלים האלה המה שלף שנתת לנו בחדה לכהדה עמהם הן הם ר"ל אף פאשר המה במצבם שלמים ונקיים וטהורים פאשר נתת לנו.

יודו ויברכו וכו'. אף באופן פי כל פה לה יודה וכו' ר"ל שיהיו מיוחדים אפבעבורה ולכבודה ולא נטנפם מקודם בדברי גבלה ומעשים רעים ח"ו.

וידוע אמרם ז"ל (מנחות ק"י) פי בזמן שאין בה"מ קיים לימוד התורה ותפילה במקום קרבן פי באמת הפנונה מהתפילה וקרבות אחד. פי מי בער ולא ידע שאין חפץ להקב"ה לבשר אברים ודמן.

רק למען יקריב האדם נפשו ומחשבתו לאלהים ויתבונן פי את אשר יזכנו ה' ליהנות מהעוה"ז ולאכול בשר אף מתנת האלהים הוא פי לה' הארץ ומלואה ויחשוב האדם שיהנו ונעשו אינו שלו ומשולחן גבוה הוא אוכל.

ובזה ילמד האדם להיות אדון על עשרו כל מי חלדו. ולא יהי העושר אדון עליו.

כמ"ש הרב ז"ל בפ' משפטים. ולמען השרש האמונה הזאת בלב האדם ציננו ה' ית' פי פאשר יתאנה האדם לאכול בשר יקריב מקודם הים והחלב לה' ואחר יאכל בשר השלמים לשפעו למען יאמין פי אף מתנת האלהים הוא ועל פי ה' יחיה האדם ויתן לו שבח ותודה ע"ז.

וזהו פנונת התנופה לאמר פי ממה הכל ומידה נתנו לה ולנה אמר בקרבן מנחה והנותרת ממנה יאכלו וגו' (ואף שלא יקטיר לה' לה' כ"א הקומץ) שיהי' בעיניהם מה שיאכלו המה הוא רק הנותרת מאשי ה' פנ"ל, ולדעתי זהו פנונת הכתוב ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל וגו' וכתב רש"י ז"ל פי נ"ו של הנותר יתירה היא.

ולי פלא הלא כל הג' תיבות והנותר ממנו יאכל יתרים המה. אמנם לפי דברינו גם הני"ו איננה יתירה פי תלמדנו התורה גם בזה והנותר ממנו יאכל ר"ל פי הכל מיד ה' ואף האדם יאכל הנותר מחסדי ה' פנ"ל.

(ואולי גם זה הי' חטא קין יען פי הי' לו אמונה ודעת כוזבת בטעם הקרבנות. והבין פי פחו ועוצם ידו אשר עבד את האדמה עשתה לו את החיל הזה למען תתן האדמה את יבולה עד פי פשתה הגגע אצלו ובא לכלל רציחה והרג את אחיו ולכן קלל ה' האדמה בעבורו.

ואין בזה מקום להאריך והוא בכתובים אצלי). וכנונת התפילה הוא ג"כ פענן הזה פי בודאי יודע ה' מה שבלב האדם וכל נגעי לבבו גם טרם התפללו כמ"ש והי' טרם יקראו וגו' אף הפנונה הוא ג"כ למען יפגע לבבו ויאמין פי חיינו תלויים ברצונו ית' ולא נוכל להתנועע בלתי ואין העונש במקרה ואין נסתר מחמתו.

ולכן ציננו לעבוד במעשה דינו וברוח פינו ולהשתחות למלך ה' צבאות רם ונשא המקינים ומשגיח על כל ברואי (כמ"ש הרב ז"ל). והוא שאמר אסף (תהלים נ') לא על זבחה אוכיחה וגו' האוכל בשר אבירים וגו' והפנונה הוא אף זבח לאלהים תודה פנ"ל.

וקראני ביום צרה ר"ל וגם ענין התפילה הוא למען אחלצה ותכבדני פנ"ל. ולרשע אמר אלהים וגו' פיה שלחה ברעה וגו' ר"ל מאחר כי תטמא את פיה מה תועיל לה התפילה? פנ"ל.

ונהו אמרם אר"א מ"ד פן אברכה וגו' זו ק"ש ר"ל שנאמין כי הכל הוא מיז ה' פאמרו בכל נפשה ובכל מאדה וכמ"ש בעקידה שער נ"ח) ובשמה אשא כפי זו תפילה ר"ל מאחר שאנו יצורי פיה ואתה נתת לנו הכלים האלה לכן אשא כפי בתפילה פנ"ל.

ונהו כמו חלב ודבש שהיו מקריבים לפניך בזמן המקדש הוא אף למען תשבע נפשי ר"ל למען תשבע רצוני מתאוות ומותרות אשר לא הרשנו ה' פנ"ל פן עד"ז ושפתי רננות יהלל פי כי לולא זאת גם אלו פינו מלא וגו' אין אנו מספיקים וגו' פנ"ל: וזהו אמרו דבר אל בני ישראל המקריב את זבח שלמיו לה' ר"ל שלא יאמר האדם כי הוא שלמיו ומזה יקריב לה' אף יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו ר"ל של הקב"ה כי הכל שלו ואף ידיו תביאנה את אשי ה' כי הוא אף כשלים.

ולכן אתהחלב על הצנה יביאנו להניף אותו תנופה לפני ה' למען הראות לכל כי הכל הוא של הקב"ה ומידו נתנו לו ואז יאכל הבשר ויתן תודה לה' אשר הרשהו לאכול ממנו לשבוע משובו פנ"ל.

ונהו אמרו זאת התורה לעולה ולמנחה וגו' ר"ל גם בזמן שיתבטלו הקרבנות ויהי' התורה והתפילה במקומם יהי' ג"כ ע"ד הנה פנ"ל, ויפה דרשו ע"ז חז"ל (מנחות ק"י) אמר ר"י כל העוסק בתורת חטאת פאלו הקריב חטאת פנ"ל: פרשת שמיני ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדה ובעד העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם: יקשה מאחר שפכר וכפר בעדם עם חטאתו ועולתו למה יעשה עוד קרבן העם לכפר שנית בעדם? אמנם הוא הדבר אשר אמרנו (בפ' ויקרא) כי יגדל מאוד חטא הכהן המשיח מאשר יחטא אחד העם כי מאוד מאוד פועל משל הגדולים בקטנים כי ממנו יראו וכן יעשו (כמ"ש הרב ז"ל כמה פעמים).

והנה לפ"ז חטא אהרן בשמים. הא' בנפשו בחטא העגל.

והב' כי פרעה אהרן לשמחה בקמיהם פתרגומו לסאבותהון שום ביש בדריהון וכפי' הרמב"ן ז"ל כי יאמרו הדורות הבאים לא לחנם עשו אבותינו העגל כ"א מצאו בעבודתו תועלת להם וטוב גם לנו לעבדו (ואף כי באמת היתה פנונתו לש"ש כמ"ש חז"ל).

ואמרו בתוספתא של פרשת מלואים בת"כ שיעגל החטאת הוא בא לכפר על מעשה העגל. ולזה ציוהו השי"ת להביא עגל לחטאת ואיל לעולה.

כי החטאת תכפר על המעשה עצמה. והעולה על שגרים שממנו ילמדו בני ישראל פנ"ל. וזהו אמרו ועשה את חטאתך ואת עולתך. ואם תאמר למה הנצרה לשניהם.

ע"ז השיב וכפר בעדו ובעד העם רצונו החטאת תכפר על המעשה. והעולה על אשר
הכשלת בזה את העם (כי זה החטא הוא כעין מחשבה אשר ע"ז תבוא העולה).

ואח"ז ועשה את קרבן העם וכפר בעדם ר"ל על אשר חטאו ישראל בעצמם במעשה
העגל: פרשת תזריע (ק"א ב') לפי שזאת המדה היא מדת שאר בע"ה ההולכים לתומם
ירעו וישחיתו וכו' ע"ש.

לפ"ז אמרתי טעם לשבח מה שציננה התורה להמציא שתי צפרים חיות וגו'
ושלח את הציפור החיה וגו' אשר לכאורה אין טעם למה יקח את הציפור החיה ומה
יעשה בה? הן לא ישחט אותה.

ולא יזרק מדמה. כ"א ישלחנה חפשי.

אשר לא נמצא נוגמתה בכל הקרבנות? והטעם למה הוצרך דוקא לציפור דרור פאשר
שנו חז"ל במס' נגעים ומביא שתי צפרים דרור ואם שחט אחת ונמצאת שלא דרור
וכו'. אמנם ידוע כי אף שהחיות והחפשיית הוא דבר נאות ונכסף מאוד לכל בעלי שכל
(ואף בלב בע"ח הטביע הי"ת אהבת החופש כמ"ש חכמי הטבע וכאשר נראה בחוש כי
העדר החופש הטבעי תאדיב נפש בעלי כנף משמיעי רגנות ביצורים ומדבריות מדי יושמו
בפלוס ולא ישמיעו עוד הוד קולם הערב אף כי יתן להם אנוכל למכביר אשר לא ימצאום
בשדה וכמו שאמרה היונה יהיו מזונותי מרורים פזית מיד הקב"ה וכו') בכ"ז ההשתעבד
אל אשר תאות ההשתעבדות וההכנע אל אשר תחויב לו ההכנעה הוא דבר יקר יותר
ממנו (כמ"ש בעקידה שער צ"ח) ר"ל ההשתעבדות למלך זהו תכלית החפשיית פאשר
נראה בעליל כי גם מגדולי העם וקציניו אשר להם נחלת שדות וכרמים למרבה בכ"ז
ישליכו עשרם ורכושם הרב אחרי גיוס למען יעבדו להמלך גם ע"מ שלא יקבלו פרס.

יען כי העבודה וההכנעה לגדול ממנו מאוד במעלה היא תכלית החפשיית. (וכמו שהמליצו
חז"ל הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים).

ולזה אמרתי על דברת בני האדם אשר ירצו גם המה שיהיו חפשים למען יעשו תאונתם
פחפצם ולא יהיו נכנעים תחת יד התורה והמצוות (ובהפקירא ניקח להו) מאחר שפבר
הוא נמצא בטבע.

ולראות שהם בהמה המה להם. ואדרבה פי הרשע אשר יעשה כל מה שתתאנה נפשו
הבהמית אין ביד שכלו למשול עליו ולהמנע מלעשותו.

הלא נפשו ושכלו ורצונו נמכרי לצמיתות ליצרו הרע ותאוותיו הבהמיות. ונמצא כי הוא
נכנע לפחות ממנו מאוד ויסור למשמעתם.

אף כי לבסוף יתחרט מאוד ויבוש ממצשיו ויהי לבזו ולחרפה. לא כן האיש אשר חננו
אלהים בדת ובידו לעמוד על נפשו לכבוש את תאוותיו מדבר המזיק לנפשו.

זה אינו נכנע לפחות ממנו. ואדרבה החומר והתאוה וכח הבהמי שלו משועבדים ונכנעים
ת"י שכלו.

ואף שכלו שורר בביתו. ולכל אשר יחפץ יטנו.

ואין ספק כי הוא נקרא איש חפשי (וכמ"ש חז"ל אבות פ' ו' שאין לה בן חורין אלא מי שעוסק בתורה כי בעיני המשפיל היראה והמוסר לחופש אמיתי יחשבו. יען פי אז הוא חפשי מעבדות היצה"ר ותשוקתו התומרית): ולכן המצורע הזה אשר דבר לה"ר ולא הטא אָזְנוּ לקול הקורא מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' ולא הנה בכחו לכפוש יצרו אף בדבר פנה אשר אין לו הנאה ממנו הלא הוא פחות וגרוע יותר מבע"ח הבייתיות הנכנעים להאדם החשוב מהם.

(ולדעתי הוא מליצת הנביא (ישע' א') בנים גדלתי וגו' ידע שור קונהו וגו' ר"ל השור ידע והתבונן להיות נכנע להאדם החשוב ממנו. נחמור הגרוע מהשור לכה"פ ידע אבוס בעליו המאכילו ומשקהו.

אבל ישראל לא ידע אף כי אנכי משפיע להם טובי ואני הנותן להם לחמי ומימי. עמי לא התבונן ר"ל אשר הוא להם תכלית הכבוד והתפישית שיהיו עמי ועבדי ה' צבאות ממ"ה הקב"ה).

ולמען יתבונן בזה המצורע ויהי' חטאתו נגדו תמיד ויתפעל ממראה עיניו (כאשר כתבנו לעיל פ' ניקרא) לזה יקח הפהו הציפור החיה וטבל אותה בדם הציפור השחוט לנגד עיניה (כי צער בע"ח גדול מאוד באין הפרש בין צער האדם לצער בע"ח בזה כמ"ש הרב המורה ז"ל (ח"ג פ' מ"ח) בענין איסור אותו ואת בנו ושילוח הקן (ועקידה שער צ"ז) שאם יקח האם על הבנים יבוא לשחטם זה בפני זה.

ותעמוד האם על דם בניה ונהרי צער גדול). ואחר שישלקנה חפשי אין ספק כי באות נפשה תשאף רוח ותברח למדבר למען תהי' חפשית.

ויהיה א"כ בזה תוכחת מגולה להמצורע. ויתבונן כמה הוא גרוע מהציפור הזאת.

כי הוא כבוש תחת יצרו הרע באין מנוס לעמוד על עצל כמו מדר לה"ר ולזה המצנה דנוקא בציפור דרור. (ומה יפה מליצת חז"ל ע"ז אמר ר' יהודה בר' סימון אילין ציפריא קולגין זה האומר לה"ר יבוא קול וכפר על קול.

ור"י בן לוי אמר ציפורים ציפור דרור שאכלה מפיתו ושמת מן מימיו. והלא דברים ק"ו וכו'.

והוא ממש כדברינו): פרשת מצורע (ק"א ב') שפיומר צריף להשמיד ברפואת נפש הצורע מרפואת גופו וכו'. ע"ש.

אמרו חז"ל (במדבר) מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות סמוך לציפורי והיה מכריז ואמר מאן בעי למזבן סם חיים. אנדיי עלי ר' ינאי וכו' הוציא לו ספר תהלים מכפר הראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וכו' אמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא המקרא הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל הזה והודיעני לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע המוציא שם רע (וכן הוא בערכין ט"ו).

ולכאורה הוא נפלא מאוד כי מה לנו אם הנה רוכל או איש אחר? וביותר נפלא מדוע לא הבין ר"י בתחילה כל ימיו פשט הכתוב? וזיל קרי בי רב הוא! ואיך הבין עתה מהרוכל

אֲשֶׁר לֹא הוֹסִיף מְאוּמָה עַל לְשׁוֹן הַפְּתוּב? אִךְ בְּאֵמַת הָרוּכַל הַמְחֻזָּר הַזֶּה יִלְמְדֵנוּ דַעַת
בְּפֶשֶׁט הַפְּתוּב אֲשֶׁר לֹא נוּכַל לְלַמֵּד זֶה מֵאִישׁ אַחֵר.

וְהוּא כִּי לְרֹב עֲבִירוֹת יֵשׁ לָנוּ הַתְּנַצְלוֹת. וְהֵינּוּ רְצוּנָנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוּנָה וְכו' אֲלֵא שְׂאוּר
שְׁבַעֲסָה וְכו' מֵעַכְב (בְּרִכּוֹת ט"ז:) רַחֲמֵימ בְּצוּנְאוֹרוֹ וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לְ וְכֹאֲשֶׁר אָמְרוּ חֲזו"ל
עַל נֶאֱשֶׁר הִרְעוּתִי.

אִךְ עַל עֶזְרָה לְשׁוֹן הִרְעָה אֵין שׁוּם הַתְּנַצְלוֹת. כִּי בְּזֶה אֲשֶׁר הוּא בְּגִלוֹת אוֹ בְּטָרְדַת הַפְּרִנְסָה
לֹא יֵאֻלְצֵהוּ לְדַבֵּר לֵה"ר.

וְלָזֶה הָרוּכַל הַזֶּה הוֹכִיחֶם עַל פְּנֵיהֶם. בְּאָמְרוֹ רָאוּ נָא אֲחֵי אָף כִּי אֲנֹכִי רוּכַל וְאֲחֻזָּר
בְּעֵינֵירוֹת עִם מִשָּׂא לַעֲיָפָה עַל שְׂכָמִי.

א"כ יֵשׁ לִי בְּנוֹדָאֵי הַתְּנַצְלוֹת גְּדוֹלָה עַל רֹב הָעֲבִירוֹת כְּגוֹן בִּיטוּל תּוֹרָה וְתַפְּיָלָה וְכַדוּמָה
בְּכָל זֹאת אֲשֵׁים מַחֲסוּם לְפִי מִלְּדַבֵּר לֵה"ר כִּי ע"ז אֵין לִי שׁוּם הַתְּנַצְלוֹת. וְכֵן הֵבִינֵם
הַפְּסוּק לְכוּ בְּנִים שְׁמַעוּ לִי וְגו' אֲשֶׁר מְהַרְאוּ לֹא לְאֹמֵר בּוֹאוּ בְּנִים כ"א יִלְכוּ מֵאֲתוֹ אִיךְ
יִשְׁמַעוּ לוֹ? אִךְ נִרְאֶה נָא בַד"מ אִם אֶחָד יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְיִרְאֶה בְּעַד הַחֲלוֹן אֶת רַעְיוֹ הַמְּטִייל
בְּשׁוּק וְיֵשׁ לוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ אִם יֹאמֵר אֵלָיו בָּא נָא אֵלַי אֲחֵי בְּחֶסֶדְךָ כִּי יֵשׁ לִי מֵה לְדַבֵּר עִמָּךְ.

תַּחַת אִם יֵשׂא הָאִישׁ מִשָּׂא עַל שְׂכָמוֹ אֵין מְהַרְאוּ לְאֹמֵר לוֹ בָּא אֵלַי. כִּי אִיךְ יָבוֹא אֵלָיו
וְהַמִּשָּׂא הַכָּבֵד עַל שְׂכָמוֹ? אִךְ יֹאמֵר לוֹ לָךְ נָא אֲחֵי לְדַרְכָּךְ וְנִאֲנִי אֵלָיךְ אֲחֻזָּר וְנִאֲדַבֵּר עִמָּךְ
בְּלִקְתָּנוּ.

כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה כִּי דוּד הַמְּלָךְ ע"ה לֹא רָצָה לְהוֹכִיחֶם כ"א עַל לֵה"ר כִּי עַל בִּיטוּל הַתּוֹרָה
וְהַמְּצוֹת הֵלֵא יַעֲנוּ לוֹ אִיךְ נָבוֹא אֲצִלְךָ וְהַמִּשָּׂא עַל שְׂכָמֵינוּ וְרַחֲמֵימ בְּצוּנְאוֹרֵינוּ. וְלָזֶה הַשְּׂפִיל
לִיסְרָם עַל לֵה"ר לְמַעַן לֹא יֵהִי לָהֶם שׁוּם הַתְּנַצְלוֹת ע"ז בְּאָמְרוֹ לְכוּ בְּנִי עִם הַמִּשָּׂא (כִּי
לֹא אֶפְרִיעַ אֶתְכֶם מִמַּעֲשֵׂיכֶם) וְנִאֲנִי אֵלָיךְ אֲחֻזָּרֵכֶם וְיִרְאֶת ה' אֶלְמַדְכֶם רְצוּנוֹ שְׁתוּכְלוּ
לְקַיִימָם גַּם בְּהַגְלוֹת הַמֶּר וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם שׁוּם הַתְּנַצְלוֹת ע"ז.

וְיָמָה הוּא? נִצְוָר לְשׁוֹנָה מְרַע וְגו' כַּנ"ל. (וְלָזֶה אָמַר ג"כ סוּר מְרַע וְגו' כִּי אוּלַי תֹּאמְרוּ כִּי
לְמַצְנָה כְּנוֹנְתֵינוּ כִּי הוּא אִישׁ רַע וּמַצְנָה לְפָרְסָם אֶת הַצְּבוּעִים כְּדָרְךָ הַיְצִיחֵה"ר הַמְּסִית
לְאֵדָם וְהַגְּדוּלָה מְהַעֲבִירוֹת יִשִּׁית נֶגֶד פְּנֵיו לְמַצְנָה וּמַבִּיא לוֹ רֵאִי מְדַבְּרֵי חֲזו"ל וְכַדוּמָה
כְּפִדוּעַ.

לָזֶה הַמְּלִיץ בְּמַתְק לְשׁוֹנוֹ מְדוּעַ תְּבַקְשׁוּ מַצְנָה כְּזֹאת אֲשֶׁר תִּגִּיעַ מִזֶּה רַעְיוֹ לְרַעְיוֹ הֵלֵא
יִשְׁתַּרְי"ג מַצּוֹת וְרוּבָם כְּכֹלָם לַעֲשׂוֹת טוֹב עִם בְּנֵי גִילָה וּבְקַל תִּמְצָא מַצְנָה כְּזֹאת. וְזֶהוּ
אָמְרוּ סוּר מְרַע וְעֲשֵׂה טוֹב וְכַגוֹן בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ אֲשֶׁר הוּא מְגֹדְלֵי הַמַּצּוֹת).

וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר ר' יֵנְאִי כֹל יָמֵי לֹא הִבְנֵתִי פֶשֶׁט הַפְּתוּב רְצוּנוֹ אָמְרוּ לוֹ בְּנִים וְלֹא אָמַר בּוֹאוּ
בְּנִים עַד שְׂפָא הָרוּכַל הַזֶּה ר"ל בְּאֲשֶׁר כִּי הוּא רוּכַל וּמִשָּׂא עַל שְׂכָמוֹ, וּבכ"ז הֵיזֶה נִשְׁמַר
מְאוּד לְנַפְשׁוֹ מֵעוֹן לֵה"ר.

מִמֵּנוּ נִתְּתִי אֵל לְבִי לְהַבִּין זֶה כַּנ"ל. וְלָזֶה גַּם מִשָּׂה מְזַהֵר וְכו' ר"ל לָזֶה עָנְשׁוּ בְּצִידוֹ זֶה
הַמוּצִיא ש"ר תִּינָסֵר בְּנִגְעִים יַעַן כִּי ע"ז אֵין לוֹ שׁוּם הַתְּנַצְלוֹת: א פְּרִשְׁתָּ אֲחֻזָּרֵי מוֹת (קו"ג
א) יִרְצָה הַמְּקַרִּיבִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְבְּחוּ וְזָבְחוּ זָבְחֵי שְׁלָמִים עֲצָמָם וְכו'.

ע"ש.

לפי דברי הרב ז"ל הי' לו לאמר אותם לה? אף הוא הדבר אשר דברנו כי פוננת הקרבן הוא למען ישים בה' פסלו ונאמין כי חיו ופרנסתו תלוי' אף ברצון ה' המשגיח על כל ברואי.

וגם אשר ישליטנו האלהים ליהנות בעוה"ז אף מתנת אלהים היא. וכאשר יחזיק אמונתו בזה בנודאי לא יתעה לשוא נפשו לזבח לשעירים למען ישיג מהם השפעה.

וכמו שענו הנשים המקטרות למלכת השמים אל ירמיהו ומן אז חדלנו לקטר וגו'. ונהו פוננת הפתוב איש איש וגו' למען יביאו בני ישראל את זבחייהם ר"ל אשר ידמו בדעתם כי זהו שלהם ועוץ ידם.

נהביאום לה' ר"ל כי יתבוננו בדעתם כי הפל הוא לה'. ואף מטובו וחסדו הרשם לאכול מהם ולשפוע מטובם.

ונהו וזבחו זבחי שלמים לה' אותם ר"ל שיתנו תודה ושבח לה' אשר זיפה אותם לאכול משולחן גבוה. ואז ולא יזבחו עוד לשעירים וגו' ר"ל כי מאי אהני לי העצבים אם לא יהי ברצון ה'.

ולזה רמז ג"כ הכ' (כפ' קדושים) אל תפנו אל האלילים וגו' וכי תזבחו זבח שלמים לה' לרצונכם תזבחוהו יאמר שלא יפנה לבו אל האלילים להאמין שיהי' בהם תועלת מה להמשיך עי"ז השפעה אליו כי הכל המה גם יחד.

כי לזה ציותי אתכם גם וכי תזבחו זבח שלמים לה' ר"ל הלא אין להקב"ה צורך בו כי לו כל חיתו יער וגו' וכוונתו היא אף לרצונכם תזבחוהו ר"ל שפנה תבטלו רצונכם ותאנוחכם פי תאמרו למה לנו לגזול או להונות עמיתנו אם לא יהיה ברצון ה' גם מה שיש לי אינו שלי וא"כ לריק יגעתי ולתוהו והכל גולתי את שאינו שלי ומאי אהני לי לרמאי רמאותו: פרשת קדושים (קט"ו א') אלא מזבח אדמה וכו' לרצונכם תזבחוהו ואין מכריח להביאם.

כבר פרשנוהו בפ' הקודמת ע"ש: פרשת אמור (קי"ז א') ואם עם בני נכר ידבר איה' לא אמר לא ירצו להם? וכו'. ע"ש.

ולואמסתפינא הייתי אומר כי הפסוק הזה בא לפרש הפסוק הקודם ומעוה וכתות וגו' ובארצכם לא תעשו ר"ל לא לבד שלא תקריבו אותם לה' כי גם אסור לסרס אותם (נאפילו ע"י עכו"ם כאשר אמרו חז"ל) וא"כ בנודאי לא ימצא בארצכם.

אף מה שאזהירך ע"ז (מאחר שלא יהי' בנמצא) הוא, ומיד בן נכר. רצונו אם תשיגו את המסורסי' מיד בן נכר אשר יסרסם לעצמו ותקחו מאתם לא תקריבו מפל אלה (ואף כי לפי הנראה אין זה מום כי עוד משופח בזה לרדיה ולשחיטה) כי משחתם בהם מום בם ר"ל מה שהשחיתו מהם אבר ההולדה (אף כי משופח בזה) זה יחשב למום ולזה לא ירצה לכם.

(ובזה ניחא מה שהוצרכו חז"ל לדרוש מהפסוק איש איש לרבות את העכו"ם שנוכרים נדרים ונדבות כישׂראל ולכאורה הלא פתוב הדך הוא ומיד בן נכר לא תקריבו מכל אלה אכל בלא מום תקריבו מהם.

ולפי דברינו שהפנונה שאל יקריב זה ישׂראל לעצמו ניחא): פרשת ביהר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואות ימכר לך: הלשון מגומגם מאוד.

והנכון לפי הפשט כמו שכתב הרב ו"ל בפ' חוקת פי הדבר הנראה לעין יפעול בכחו בדמיון האדם יותר מאוד מאשר יתפעל מראיית השכל ע"ש. ולכן מדרך המוכר חפץ לתבירו יראה ללוקח אף המעלות וישים תמיד אצבעו עליהם ויסתיר התסרונות מעיני הקונה (ואף כי סוף סוף יראה גם התסרונות) וטוב טוב יאמר המוכר למען יתאנה הלוקח ולא ישים לבו על התסרונות.

ובהיפך הקונה ישים ידו על התסרונות למען ישירשם בלב המוכר ורע רע יאמר הקונה למען הזיל לו ויתאנה המוכר. וכאשר אמרו חז"ל (ב"מ נ"ט) ולא יבור את הגריסין וכו' ושווין שלא יבור על פי מגורה שאינו אלא פגוב את העין.

והטעם כי כאשר יבורר הפסולת נראין יפין ומעלין בדמיהם יותר הרבה מדמי הפסולת שנטל. וכן כאשר ימכור איש שדהו אם יחשוב המוכר התבואות שיעשו עוד עד היובל בנודאי יתאנה הלוקח כי לא יתן אל לבו השנים שיצאו פכר מיובל העבר.

וכן אם יחשוב וישירש הלוקח בלב המוכר השנים ותבואות שיצאו יתאנה המוכר. ולזה נתנה לנו התורה עצה לבל יתאנה שום אחד מהם.

וזהו אמרו במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך ר"ל אתה הקונה תחשוב השנים שיצאו אחר היובל העבר ואל תתן את לבך לדברי המוכר אשר במספר שני תבואות ימכר לך ר"ל שישחשוב לך אף שני התבואות הבאות ובה האופן יצא בנודאי החשבון במשפט וצדק ואל תונו איש את אחיו.

(העיקר שמעתי מידידי הרב הג' ר"ש ב"ש נ"י): פרשת בחקותי אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ויעשיתם אתם: ונתתי גשמיכם וגו': ע' בדברי הרב שהק' מדוע בכל התורה לא נכתב ייעוד רוחני לתת מרגועאל רוח האדם העולה היא למעלה וכו' אלא כל המעשים וכו' שכל גופני בטובת העולם השפל וכו' ע"ש.

ובדרך הפשט נ"ל טעם הגון לזה. ע"ד שאמר הרב מדובנא ו"ל על אמרם שכל מצוה מצוה, כי כאשר ישתוקק גוף האדם למאכל ומשתה וכל תענוגיו באשר הטה מזון הגוף וקיומו.

כן תשקוקק נפש האדם לתורה ומצות כי הטה מזון הנפש וקיומה אף יען כי אנו חולים מאוד בחולי הנפש. לכן אין אנו מרגישים טוב טעמה ונופת אמריה.

כאשר החולה כל אנוכל תתעב נפשו. ולכן הצדיקים הגמורים אשר יטעמו טוב טעם המצוה ודביקות נפשו בזה להשי"ת אינם עושים המצוה למען קבל פרס כ"א עשיית המצוה בעצמה היא שכלם.

והמשל בזה לגביר אחד אשר שאלו רעהו מדוע פניך רעים? והשיב לו כי בנו יחידו חלה זה ג' ימים ולא טעם מאומה. ויבוא רעהו אל הילד והפציר לו מאד ונתן לו מטבעות יפות וטבעות עד כי פיתה לב הילד ויעתר לו ויאכל מעט מהמטעמים אשר היו לפניו.

וכראותו זאת, וירץ לקראת אביו ויבשרהו כי כבר אכל בנו ונרפא מחליו. וישאלהו לאמר ספר לי גופא דעובדא היכי הוי? ויענהו פן וכו' הי' הדבר.

אז נאנח אביו בשברון מתנים ויתן קולו בבכי לאמר. הלא תתבונן נא איך חזקה החולי על בני.

כי למען יאכל מעט מהמטעמים הטובים אשר אהב וכלתה נפשו אליהם מעולם הוכרחת ליתן לו מטבעות ומשחקי הילדים. הנמשל מובן מאוד כי אין טעם להבטיח לצדיק שכר חלף עבודתו.

(ולזה לדעתי מליצת והערב נא וכו' בפנינו ובפי וכו'. כי כאשר ינתן לאיש מאכל ויאמר עליו כי רע ומר הוא והמבשלת אומרת כי טוב הוא אז ינתן המאכל לאיש אחר לטעמו ואם יאמר עליו כי טוב הוא אז ידע נאמנה כי האיש הזה חולה הוא וכל מאכל טוב יתעב נפשו וישים מתוק למר וינוכרח לרפואה פן הדבר הנה כי הלא ידע בבירור כי התורה בעצמה מתוקה מדבש ונופת צופים כאשר העידו עליה הצדיקים הראשונים אשר טעמו טוב טעמה והיתה בפיהם כדבש למתוק ותשוקתם היתה נפלאה להתורה והמצות יותר מפל חמודי העוה"ז כאשר אמר דהמע"ה גרסה נפשי לתאבה וגו' וכדומה ואין זאת כ"א החולי הוא אף בפניו.

ולזה אינה עריבה עלינו. ולזה נבקש והערב נא וכו' בפנינו וכו' ר"ל שתפא את פנינו ואז נרגיש צוף טעמה).

ולפי דברינו לא יאות להבטיח לנו בתורתנו הקדושה ייעוד רוחני. כי הלא לצדיקים הגמורים אשר חננם ה' בשכל האמיתי (ויבינו מאוד ש"כר העוה"ב) הלא אף למותר הוא להבטיח להם שכר חלף עבודתם וקיום המצות.

כאשר לא יאות להבטיח לאדם שכר אם יאכל התרנגולת הפטומה אשר הונח לפניו. ולהבוערים בעם אשר השם ה' חקמה ולא ירגישו טוב טעמה מחולי נפשם עליהם.

מה יועיל להם ייעוד שכר רוחני אם לא יבינו שכר נפשי? כאשר לא ישמח הפפרי בהנתן לו אבן יקרה מפנינים אם לא ידע סגולתה. לזה יעדה לנו התורה שכר גופני וגשמי כמו ונתתי גשמיכם בעתו ונתנה הארץ יבולה וכדומה אשר גם הפסילים והבוערים בעם ידעו סגולתם.

כאשר נתן להנער משחקי הילדים למען יאכל מטעמים אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת וגו': אמרו חז"ל ע"ו אל תקרי בהלה אלא בחלה (שבת ל"ב:) לכאורה הוא פלא כי למה הוציאו חז"ל הפסוק מהפשט ודרשו ע"ז דרש רחוק מאוד בזה? וגם מה הוא הענין שחפת וקדחת אל החלה?

ויתכן ע"פ מה שאמרו חז"ל אין הקב"ה פוגע בנפשות תחילה אלא עשיר בשורו עני בשיו וכו'. ולזה הנה קשה להם סדר הפורעניות כי איך מתחילה קללם בחולי הגוף כמו

השחפת וקדחתנאם"כ וזרעם לריק אשר לא כן דרכו ית' להעניש תחינה בעונש קשה ואח"ז בעונש קל מזה.

וע"ז באה מליצתם אל תקרי בקלה אלא בחלה. פלומר שהקלה תהי' בחלה ר"ל בקהיטה.

כי ידוע פאשר יתן האדם המאכל בכלים נאים ונפים וגם המאכל הוא יפה לעינים. יתענג בזה נפשו לרונה גם טרם שישים המאכל לתוך פיו וישבע מזה.

כי מההנאה ההיא הוא מתענג וניזון ומתוכה יתברך המזון שבמעיו (עיין עקידה שער מ"ז) וכמו שאמרו חז"ל אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל וכו' מפאן רמז לסומין שאוכלים ואינם שבעים.

אמר ר"ז מאי קרא (קהלת ו') טוב מראה עינים מהלך נפש (יומא ע"ד). ר"ל טוב אשר יהנה מהחוש הראות מהמאכל בעודו על שולחנו.

מהלך נפש רצונו אחר שיאכל ויהנה הנפש. ולזה קללם שישלח מארה בהתבואות השחפת והקדחת ר"ל שבתחילה יהיו הגשמים מרובים מאוד ואחר יבער בהם חנם השמש וישרוף אותם (כמו כי אש קדחה) ומזה יהיו התבואות קלים ושחורים מאוד כידוע.

עד שיהיו מכלות עינים טרם שיאכלם (היפך טוב מראה עינים) ומדיבת נפש אחר שיאכלם יהיו לדאבון נפש. ולא זה לבד אמנם גם וזרעם לריק וגו' ויספתי ליסרה וגו' ונתת שמכם כפרזל וגו' שלא תוציא הארץ כלל ואח"ז יפגע גם בנפשות וזהו והשלחתי בכם את חיות השדה ושפלה אתכם וגו' והבאתי עליכם חרב וגו'.

וזהו לבעבור כי אין הקב"ה פוגע בנפשות תחלה. (קצת מזה שמעתי מהרב הג' ר' העניף אפרתי ז"ל): (קכ"ג א) או אם יפגע לבכם הערל ולא ילכו עמי בקרי אלא ישובו בכל לבכם אז ירצו וכו' ע"ש.

למען יתישבו כפל הפתוב והארץ תעזוב מהם וגו' אשר כבר אמר תרצה הארץ וגו' וגם השתנות הלשון ואז ירצו ולהלן אומר והם ירצו את עונם. והטעם או או.

ומה שהיפה סדר האבות וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק וגו'? אמרתי ע"פ מה שאמרו חז"ל במדרש עה"פ רעה רעה אביה וגו' (משלי כ"ז) רעה זה הקב"ה ורעה אביה זה אברהם ובית אחיה זה עשו.

כוננתם פאשר ידענו כי יש לנו ב' בחינות. סור מרע.

ועשה טוב. ולכן אם אנו לכה"פ בבחינת סור מרע ואף שאין אנו בבחינת ועשה טוב אזי תועיל לנו זכות אבות.

אף אם אין אני גם בבחינת סור מרע ח"ו מה תועיל לנו זכות אבות להושיענו מיד אויבינו! הלא יתנגדו לנו ישמעאל ועשו יען כי גם להם חלק באברהם ויצחק כמונו! ואם משום שאין מעשה אבותיהם בידיהם הלא גם שארית ישראל יעשו עולה ולא יסורו מרע.

והוא אמרם שם רעה זה הקב"ה ורע אביה זה אברהם אל תעזוב. רצונו אם ותסירו מרע ותעשו כמעשה אבותיכם אז בבית אחיה זה עשו אל תבוא.

ר"ל אז לא יהיו לה לשטן ומקטרג נגד זכות אבות יען לא תשנה אליהם כמעשיה. וידוע אשר אמרו חז"ל עה"פ אני ה' בעתה אחישנה (ישעי' ס') זכו אחישנה לא זכו בעתה וסנהדרין צ"ח.

(.

ונהו לדעתי פנונת הפתוב. והבאתי אותם בארץ אניביהם או אז יפנע לבכם הערל ר"ל ואז או שישובו בתשובה שלימה ואז ירצו את עונם ר"ל בעצמם וזהו אחישנה.

או וזכרתי את ברית וגו' ר"ל או שאכרח לגאלם בזכות האבות כי לא יסורו מרשעתם. וזהו בעתו.

(ויהי' א"כ תיבת או אז מושף עצמו ואחר עמו). אמנם לבל תאמר אם יהיו ישראל ח"ו במדריגה הזאת ולא יסורו מרע הלא לא יועילו גם זכות אבות כנ"ל לזה אמר כי מטובו וחסדו ית' יזכור לנו מקודם את ברית יעקב אשר לזכותו אין לנו שום קטיגור כי אין לישמעאל ואדום חלק ונתלה בבית יעקב.

ואם לא יספיק זכותו אזי יצטרף גם זכות יצחק. ואף זכות אברהם.

ואם תאמרו מה לנו ולתשובתנו. מאחר כי סוף סוף יגאל אותנו הקב"ה בחסדו בזכות האבות.

לזה אמר והארץ תעזוב מהם ותרחץ את שבתותיה בהשמה מהם. ר"ל אם תהי' הגאולה רק בעתה בזכות האבות תתעכבו זמן רב בגלות המר נגד כל השמיטות שבטלו (כאמור ד"ה ב' ל"ו) עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה) א ירצו את עונם ר"ל מאחר שהאבות ירצו את עונם ואף בזכותם יגאלו ולא ישובו בעצמם אל ה'.

וכל כף למה יען וביען במשפטי מאסו וגו' ר"ל שאינם גם בבחינת סור מרע לכן ההכרח לכל זה כנ"ל: פרשת במדבר אל תכריתו וגו': וזאת עשו להם וגו' בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבואו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו: ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: זכר בתחילה קדש הקדשים.

ואח"כ רק את הקדש לבדו? אמנם אשר נ"ל הוא, כי צורך רב היה בהתמנות אהרן ובניו להיותם ממונים על מוצאם ומובאם בענין משאם ועבודתם. בשכר ידענו כי מאהבת וחיבת הקדש כל אחד ימהר לקחת חלקו בקדש הקדשים.

בארון וכפורת וכדומה. ואז כל קדש (והם הדברים אשר קדושתו קלה מקדש הקדשים) יעזבו ולא יבחרו בהם.

ויהיה עלבון לקדש וכן לא יעשה. לכן היתה פנונתו ית' לצוות על אהרן ובניו שהם מסרום לנושאיהם ועל פיהם יצאו ויבואו ויקדש כל קדש ולא יעלבו עוד.

וטעם הפתוב פכה, וזאת עשו להם וגו' בגשפתם את קדש הקדשים בעבור פי חפץ כל איש לגשת בכל קדש וקדש יותר (א"כ יעזבו את אשר קדושתו קלה. לכן) אהרן ובניו יבואו ושמו וגו' ואחר דבריהם לא ישנו.

וא"כ אחרי כל אלה הן לא יבואו לראות כבלע רצונו (פקה לעב או פהעלב וטעמו) פבייש (פי כן השרשים עלב לעב בלע משפתפים בהוראתם העקרית כמו כבש פשב) את הקודש וגו'.

פרשת נשא (קכ"ה א') לפי שעונות שבין אדם לחבירו וכו' הואיל וכפרתם אינה ביד ה' וכו'. ע"ש.

מהראוי לישוב סמיכות הפתוב וכל תרומה לכל קדשי וגו' להפסוק הזה. והפפל לשון ואיש את קדשיו לו יהיו.

איש אשר יתן לפהו לו יהיה. וגם מאחר שימתן לפהו איך לו יהי? לכן אדמה פאשר נבין מאמר הנביא (ישע"י נ"ח) למה צמנו ולא ראית וגו'.

אמנם פאשר נשים אל לבנו לחקור תועלת הצום והענוויהוא לא מב' סיבות. הא' הוא תשובת המשקל פי אם חטאו הי' מחמת רוב התאנה אז אם רוצה לכבוש יצרו ולהכניעו צריף האדם לפרוש ולהנזר מרבוץ המאכל והמשפחה ושאר תענוגות בני האדם ויצום ויתענה למען יחלש פח יצרו הצורך ואויב אותו.

כמו שהוא מתחבולות האויב אשר יצור על עיר ימים רבים להלחם עליה מדרכו לכרות כל עצי מאכל ולהחריב כל מקנה מים למען יעינו יושבי' ע"י הרעב והצמאון. ויהיו נוחים להכבש ולהלכד אח"כ פן יפגע גם יצר האדם ותאנתו הרעה על נקלה פאשר ירגיל עצמו בצום ועינוי נפש (עי' עקידה שער ע"ג).

והסיבה הב' היא פאשר יחטא האדם לחבירו כמו גזילה וגניבה. ואף פי לזה אין מקום שתועיל הצום והעינוי.

ואין זה תשובת המשקל. אף לפעמים תצלח גם לזה התענית.

יען פי מטבע האדם שישפח תיקף העול שעשה. (או גם שלא ירגיש שחטא בזה).

ולזה קבעו רז"ל דברי הצומות וזעקתם. פי פאשר ישבתו העם ממלאכה אז יפנה לבבם ויתנו לבם לחשוב מחשבות על מעשיהם הטובים הם בעיני ה' ואדם.

ואז יתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו ואיש און מחשבונתיו וישוב אל ה' וירחמהו. ולכן המסובב מן התענית יועיל מאוד וכדבר שנאמר בנינה (יונה ג') ויקראו צום וגו' וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם (ולזה פתוב וירא אלהים את מעשיהם פי שבו מדרכם הרעה ולא אמר וירא אלהים את הצום).

ולכן השיב להם הנביא על שאלותיהם למה צמנו וגו' פי לכן לא ישעה ה' אל הצומות ועינוי נפשם יען פי לא יפנו אל מטרת הפנונה האמיתית גם לא מב' הסיבות הנ"ל. והוא, הן ביום צומכם (אשר תבטלו ממלאכה).

בְּכָל זֹאת) תִּמְצְאוּ חֶפְזָן ר"ל עֶסֶק. וְמָה הוּא, וְכָל עֲצָבֵיכֶם תִּנְגְּוּשׁוּ ר"ל כִּי תֹאמְרוּ מָה טוֹב לָנוּ יוֹם הַתְּעֵנִית הַזֶּה הָאָסוּר בְּמִלְאָכָה וְאִין מְסַחֵר וְקִנְיָן לְנִגְנוֹשׁ הַבַּע"ח לְשֵׁלֵם לָנוּ הַיּוֹם יַעַן כִּי בַיּוֹם מְחַר נִהְי' עוֹד טְרוּדִים בְּמִסְחָר.

וְלֹא תִפְנוּ לְבַבְכֶם עַל מַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים לְשׁוֹב לֵה'. וְאִם תֹּאמְרוּ הֲלֹא הַצּוֹם וְהַעֲנִיּוֹת בְּעֲצָמוֹ הוּא תוֹעֵלֶת גְּדוֹל לְהַסִּיבָה הַא'.

לְזֶה אָמַר, הֵן לְרִיב וּמִצָּה תְּצוּמוּ ר"ל מָה יוֹעִיל הַצּוֹם לְרִיב וּמִצָּה? וּמָה יוֹשִׁיעֲכֶם עֲנִיּוֹת נַפְשׁוֹתֵיכֶם לְהַכּוֹת בְּאִגְרוֹף רָשָׁע לְהֵלֵךְ יָבִין כֹּל מִשְׁפִּיל כִּי עַל עֲבִירוֹת פְּאֵלָה לֹא תִפְעַל הַתְּעֵנִית מְאוּמָה הֵן זֶה עוֹמֵד וְצוֹנֵחַ עַל פְּצָעֵי צוֹעֵק חֶמֶס עַל שְׂגָזְלוֹ וְזֶה יָצוּם וַיִּתְפַּטֵּר! וְגַם הַסִּיבָה הַב' אֵינָה, כִּי לֹא תְּצוּמוּ כִּיּוֹם לְמַעַן הַשְּׁמִיעַ בְּמִרוֹם קוֹלְכֶם כִּנ"ל.

הֲלֹא זֶה צוֹם אֲבַחְרָהוּ פִתַח חֲרָצוֹבוֹת רָשָׁע וְגו' ר"ל מִתְחַלְקָה תְּסִיר מֵעֲלֶיךָ כֹּל הַגְּזֵלוֹת וְלֹא תִשְׁאִיר אֲצִלְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם. וְעוֹד תוֹסִיף לְנוֹתֵר גַּם מִשְׁלָךְ וְהוּא וְשִׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁי וְגו' עַד כִּי תָבוֹא גַם אֶל מִדַּת הַנְּדִיבוֹת.

וְהוּא, הֲלֹא פְרוֹס לְרַעַב לְחֶמֶה. וְכִשְׁתִּתְרַגַּל בְּזֶה אַז גַּם נְעִנִיִים מְרוּדִים תָּבִיא בַּיִת (ע"ד וַיְהִי עֲנִיִים בְּנֵי בֵיתָה).

וְאִח"ז גַּם כִּי תִרְאֶה עָרוֹם וְכִסִּיתוֹ (וְלָכֵן אָמַר בְּכָאן כִּי תִרְאֶה כִּי הוּא רְאִינִית הַשְּׁכָל וְכֹאשֶׁר אָמְרוּ חז"ל (ב"ב ט').) בּוֹדֵקִין לְכִסוֹת וְאִין בּוֹדֵקִין לְמִזְנוֹת.

וְכֵן תָּבוֹא מִמְדַרְיָגָה לְמִדְרִיגָה עַד שְׁתִּיקַר בְּעֵינֶיךָ נֶפֶשׁ רַעֲוָה כִּנְפֹשָׁה וּבְשָׂרָה וְזֶהוּ וּמִבְשָׂרָה אֶל תִּתְעַלֵּם עַד שְׁתִּתְרַגַּל א"ע כ"כ בְּמִדַּת הַרְחֻמְנוּת וְהַנְּדִיבוֹת עַד כִּי פֹאשֶׁר תִּרְאֶה רַעֲוָה בְּרַעַב אַז תִּדְאָב נֶפֶשָׁה עָלָיו פֹּאשֶׁר הֵייתָ בְּעֲצָמָה רַעַב וּבְצָרְתוֹ לֵךְ צָר.

וְזֶהוּ וְתִפְק לְרַעַב נֶפֶשָׁה וְגו' אַז תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה וְגו': וְזֶהוּ שְׁאֵמַר הַכ' אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטָּאת הָאֵדָם וְגו' ר"ל הַנּוֹגֵעַ בְּאֵדָם לְחֻבְיָהּ (כמ"ש הַרְבַּח ז"ל) וְהַתְּנִידוֹ אֶת חַטָּאתָם ר"ל שְׁיִרְצָה אֶת חֻבְיָהּ.

וְהַשִּׁיב אֶת אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ (ע"ד פִּתַח חֲרָצוֹבוֹת רָשָׁע כִּנ"ל) וְחִמִּישִׁיתוֹ יוֹסֵף עָלָיו (ר"ל שְׁגַם יְנוֹתֵר מִשְׁלוֹ כְּעֵנִין וְשִׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁי) עַד שְׁיָבוֹא מִדַּת הַנְּדִיבוֹת. וְהוּא וְכָל תְּרוּמָה וְגו' אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לִפְהֵן לוֹ יִהְיֶה ר"ל בְּעֵינֵי יָפָה לִפְהֵן מִמָּשׁ פֹּאשֶׁר יִתֵּן לְעֲצָמוֹ וְזֶהוּ וְאִישׁ אֶת קִדְשָׁיו לוֹ יִהְיֶה כִּי אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לִפְהֵן לוֹ יִהְיֶה ר"ל כְּאִילוֹ נוֹתֵן לְעֲצָמוֹ כִּי נֶפֶשׁ הַכֹּהֵן תִּיקַר בְּעֵינָיו כְּנֶפֶשׁוֹ וְכִאִילוֹ יִתֵּן לְבָנָי בֵּיתוֹ.

(וְזֶה כְּנוֹנֵת חז"ל בְּסִפְרֵי יְכוֹל יְבוֹאוּ וַיִּטְלוּהָ בְּזִרְעוֹת ת"ל וְאִישׁ אֶת קִדְשָׁיו לוֹ יִהְיֶה מִגִּיד שְׁטוּבַת הַנְּאֻתָן לְבַעֲלִים ר"ל בְּעֵינֵי יָפָה כִּנ"ל): פְּרִשְׁתָּ בְּהַעֲלוֹתָהּ (ק"ל ב') וְאָמְרוּ חז"ל וְכו' וְיִמִּי הִכְרִיחֵם לֹמֵ' שְׁזָהוּ פְּנִינֵי וְכו'.

וְאֲשֶׁר אֵדָמָה אֲנֹכִי בְּהִיתֵר הַגְּמֻגְמִין הָאֵלָה ע"פ מָה שְׁכָתַב הַרְבַּח ז"ל (בפ' נְצֻבִים וּבפ' וַיִּלְךְ) הַטַּעַם שֶׁלֹּא יַעֲנִישׁ הַקַּב"ה תִּיקַרְךָ הַחוּטָא וְאִין נַעֲשֶׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הַרְעָה מְהֵרָה לְמַעַן לֹא תִתְבַטַּל רְשׁוֹת הָאֵדָם וּבְחִירְתוֹ כִּי מִי בַעַר יִחַטָּא וְהַעֲנִישׁ כְּנִגְדַּ עֵינָיו וְא"כ בַּל יִמְצָא עוֹבֵר עַל פְּשָׁע וַיִּתְמוּ חַטָּאִים מִן הָאֲרֶז ע"ש.

וזהו ע"פ מדרשם ו"ל ויסעו מהר ה' שברחו מהר סיני בשמחה פתינוק הבורח מבית הספר והלכו ביום אחד מהלך ג' ימים פי אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וכו'. ולדעתי הוציאו זה חז"ל מלשון ויסעו מהר ה' דרך ג' ימים אשר היה לו לאמר ויסעו מהר סיני ג' ימים ויבואו אל קברות התאונה וגם הלשון לתור להם מנוחה והי' מהראוי לאמר להנחותם הדרך וזהו לדעתם פנונת הכתוב ויסעו מהר ה' (ביום אחד) דרך שלשת ימים ר"ל פי על אפם וחקמתם היתה להם חגיגתם בהר סיני פי מאסו בתורה ומצות אשר נתנו שם להם ובחלה נפשם בהם ויברחו לחור להם מנוחה פרצנום וחקצם.

וסיפר לנו הכ' פי בכ"ז וארון ברית ה' נוסע לפניו ג"כ דרך ג' ימים פי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו פי עזב ה' הבחירה והרשות בידי האדם פנ"ל. (והמאמר וארון ברית ה' וגו' הוא פמאמר המוסגר דאל"כ מהו הכפל דרך ג' ימים ב' פעמים).

ולזה התפלל מרע"ה בנסוע הארון ויאמר קומה ה' ויפוצו אויביה וגו' ר"ל תתעורר להנקם מאויביה ואף שאין זה מדרשה פי בזה יפוצו אויביה ויגוסו ויתפרדו כל פועלי און פנ"ל.

(וזהו לשון קומה עי' במורה ח"א פי"ב). ובנחה יאמר וגו' ר"ל בזה שתשרה שכינתך ותגלה כבודך עלינו לעיני כל ישובו אליה רבבות אלפי ישראל כאיש אחד לעבדך ע"ד השיבנו ה' אליה וגו'.

אף שגם זה אין מדרשו ית' כאשר אמרנו על צדיק כחמר יפרח. ולזה גם אנו מסיימים בסגירת הארון השיבנו ה' וגו' חדש ימינו בקדם.

(ולזה עשו סימנים מנוגין הפוכים דוקא כאשר אמרו חז"ל (שבת ק"ד) נון פפופה נון פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט עי' פירש"י ו"ל. ולדעתי פינונו לזה כענין אני ה' נאמן לשלם שכר וכאשר יעשה ה' נקמתו בפרסום הוא בבחינת נאמן פשוט וכאשר יעלים ה' עיני השגחתו מהרשעים בעוה"ז הוא בבחינת נאמן כפוף כביכול ר"ל שישתיר מהם העונש עד עת קץ): פרשת שלח (קל"ה א') שזה אינו טעם מתנגד למה שאמרו התרים וכו'.

ע"ש.

ולדעתי יתכן פי אמרו עלה נעלה וגו' הוא דברי משה רבינו ע"ה. פי כאשר מוציאי הדגיפה הציעו דבריהם למשה לעיני כל ישראל אין ספק פי לא הסכימו כל העם תיקף לדעת אחת רק התלחשו איש לרעהו זה בכה וזה בכה.

וכאשר ראה פלב פי כמעט יסכימו לדעת אחת לעשות קשר ויהס פלב את העם אל משה. רצונו נשאל את פי משה רבינו ונשמע מה בפיו ע"ז (וכאשר אמרו חז"ל (סוטה ל"ד) אמר להם וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם וכו' הוציאנו ממצרים וקרעלנו את היים והאכילנו את המן אם יאמר לנו עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו וכו').

וזהו ויאמר (ר"ל משה) עלה נעלה וגו' וזהו שאמר מרע"ה בפ' דברים ואמר אליכם לא תעצונו ולא תיראון מהם וגו' (דאל"כ לא מציינו היכן אמר להם זה): פרשת קרח (קמ"א א') לפי שאמר לו הקב"ה שינייה למשמרת את מטה אהרן וכו' ע"ש.

דעת הרב להסמיך הפתוב הזה לניאמר ה' אל משה השב את מטה אהרן. וילדעתי יתכן כי יראת ישראל ונדאגתם היתה פאשר אמר ה' אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימותו רצונו שתהי' להם פריסת המטה והנחתו לפני ה' למזכרת עון למען פאשר יתלוננו עוד אף מהרה ימותו ולא תהי' רפואה למכתם.

ונהו ותכל תלונתם ר"ל אם תהי' תכלה נאחרית לתלונתם אז לא ימותו. אז פחדו מאוד ואמרו הו גוענו אבדנו פולנו אבדנו וגו' ר"ל אם יחטא איש אחד ויקרב אל משפן ה' אז יהי קצף על כל ישראל וכולנו אבדנו.

(פאשר ה' באמת במגפה הזאת כפשט הפתוב נייעמוד בין המתים ובין החיים שמתו פולם עד מקום עמידת אהרן). ומהראוי שיהיה כל הקרב הקרב אל משפן ה' ימות ר"ל הוא בעצמו האם תמנו לגוע פולנו אף מי שלא יקרב למשפן ה' או אל משיחו להתלוננו? ולזה ניאמר ה' אל אהרן אתה ובניך ובית אביך תשא את עון המקדש וגו' ר"ל המטה הוא אף לאות לאהרן ובית אביו ולזה יהי מונח לפני העדות (למען יעיד המטה בהם לשאת את עון המקדש ולהשיג על העם לבל יגשו אל הקדש ונהו ואתה ובניך אתה לפני אנהל העדות).

ואשר אמרתי ותכל תלונתם וגו' רצוני ולא יהיה עוד קצף על בני ישראל ר"ל שלא יתפס עוד מי שלא יחטא (כמו ועל כל העדה תקצוף). ובאמת היה פן בדבר פעור ולא מתו במגפה כ"א החוטאים פאשר העיד מרע"ה (דברים ד') כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' וגו' ואתם הדבקים בה' וגו' חיים פולכם היום: ונחשב לכם תרומתכם פדגן וגו': פן תרימו וגו': ונחשב ללויים וגו': רבו מאד הפפל בפסוקים האלה. ויתכן לדעתי לבל יאמרו הלויים מה לנו ליתן צדקה לפהגים. האם לנו נחלת שדה וכרם? הלא גם אנו מקבלים.

ולא יחשב גם מצות הצדקה כ"א להישראל כי המה הנותנים ולא אנו! אף באמת אמרו חז"ל (גיטין ו'): אפי' עני המתפרנס מהצדקה יעשה צדקה. אף הוא.

באופן שיש לו פרנסה לעני בלא זה ובאופן שפותר לו ליקח צדקה (פמבואר בי"ד סי' רנ"ג ועיין ש"ף סי' רמ"ח ס"ק א'). וזהו אמרו ואל הלויים תדבר וגו' כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגו' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר ונחשב לכם תרומתכם פדגן מן הגורן וגו' ר"ל פאלו היתה התבואה מגרנה ומיקבה ולא פנותו דבר שאינו שלו.

ולבל יאמרו הלא ממ"נ אם יהי הלוי עני יספיק לו המעשר כ"א פדי חזיו הלא אינו חייב ליתן צדקה (פמבואר בי"ד סי' רנ"א) ואם יהי להלוי מותרות הלא אסור לקבל צדקה (שם רנ"ג) וטוב טוב היה שיפריש הישראל גם תרומת המעשר לזה אמר ואתה אליהם בהרימכם את חלב ממונו (פמצות הצדקה שהוא לש"ש שיהי' מהטוב והיפה.

שם רמ"ח ס"ח) ונחשב ללויים כתבואת גורן וגו' כי שקר הוא לכם חלף עבודתכם באנהל מועד ר"ל כי המעשר שתקחו מהישראל הוא אף כמו שקר יקנה פעלו ולא פמקבלי צדקה. ולזה ציוה לכם ה' שתפרישו מהטוב והיפה שתשיגו מהישראל והוא אף למען כי

חפץ ה' לזכות גם אותם במצות הצדקה ולזה פאשר ירימו את חלבם ממנו יחשוב השי"ת כאלו היה מגרנם ומיקבם: פרשת חקת קח את המטה וגו': הטה מי מריבה אשר רבו בני ישראל וגו': רבו כמו רבו הדיעות בחטא מי מריבה והדבר שהוא מרי ומעילה לד"ז הוא עבודה וקידוש השם לדברי זולתו (עקיפה שער פ').

אף לפי אשר פתבנו לעיל כי אות המטה והנחתו לפני העדות הי' רק לאות כי לא יהי עוד קצף על בני ישראל. ואף אהרן ובית אביו ישאו את עונם רצוני שכל דבר עון ישראל בזה אף אליהם.

ותכל תלונתם מעל ה'. יתכן מאוד כי לזה צינה השי"ת ברפידים והכית בצור וכאן ודברתם אל הסלע פאשר כתב הרב ז"ל (בפ' שלח) כי בימים הקדמונים היה נפרש בלבם אמונה כוננת שיש ב' רשויות המטיב והמריע ואשר אליהנו הוא המריע פאשר ראו מאתו כל הרעות אשר מצאום למצרים.

ולמען שרש מלבם האמונה הכוננת הזאת וליטע בלבם האמונה האמיתית צינה הקב"ה ומטה אשר הכית בו את הארץ וגו' ר"ל ולא יכלו לשתות ממימי הארץ ועתה והכית בצור ויצא ממנו מים ושתה העם למען יראו כי אל פועל ישועות הוא וממכה עצמה מתקן רטיה.

ולזה אמר הנני עומד וגו' על הצור להראות כי אף מעשה הגדול והנורא הוא. אף עתה בקדש רצה הקב"ה לאמת להם מה שהבטיחם שנמן יכולת ביד משה נאמן ביתו להושיעם מפל צרותיהם למען לא יתלוננו עוד על ה'.

ולכן פאשר אמרו ולו גוענו בגוע אחינו וגו' רצונם אף כי אמר ה' ותכל תלונתם וגו' אבל אם יתלוננו עוד ימותו במגפה. אף הלא טוב מימת המגפה מאשר ימותו בצמא.

אמר השי"ת קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך (כי על שניהם למלא כל מחסורם) ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו ר"ל אשר פנוס בתוכו בטבע (פידוע כי לכל דבר יש בו ד' יסודות ארמ"ע) ואף כי הטה מעטים מאוד אשר לא יספיקו גם לתינוק לריות צמאונו.

אף פאשר והוצאת להם מים מן הסלע אז בזכותה יתברכו המים בידה והשקית את העדה ואת בעירם. ובה יתקדש ש"ש בשני דברים.

האחד שהסלע יקשיב לקולך בדבר ה' ויוציא מים שלא כדרך הטבע. והשנית למען ידעו כי דבר אליהנו יקום לעולם.

ומעתה יהי בכח משה ואהרן למלא כל מחסורם פנ"ל (ולזה לא אמר בכאן הנני עומד וגו' על הצור. כי פנונת השי"ת היתה שיהי' זה רק בפעולת משה וזכותו וכאשר עשה אלישע עם האסוף שמן.

(מ"ב ד').

אף משה ואהרן ע"הברום ענותנותם דימו בנפשם כי יותר יתקדש ש"ש אם יהיה הפל מיד השי"ת כי לא רצו להראות זכותם וצדקתם לעין כל. וזהו אמרו שמעו נא המורים

(רמז בזה כי ראויים המה לקצף בעבור תלונתם פאשר אמר ה' לאות לבני מרי) המן הסלע הזה ר"ל היאמן כי מהסלע הזה יזובו מים גם המעט שבטבע.

וגם פי נוציא לכם מים ר"ל שישפיק לכולכם? ואם שני הדברים האלה יעשו הלא יספיקו להיות לראי ברורה פי לא עלילות הטבע ומפעלות גבר המה אמנם ה' פעל כ"ז. ולזה ויגרם משה את ידו ויהי את הסלע במטהו פעמים (כידוע כי המטה הוא הורמנא דמלפא והוא אות פי אף יד ה' עשתה זאת וזהו שאמרו חז"ל שבראשונה לא הוציא אלא טיפין טיפין פי כן היתה פוננתו ית' פנ"ל) ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם כלומר ששיתו בעצמם בלי סיוע משה.

ולכן ויאמר ה' אל משה יען לא האמנתם בי (ר"ל שלא השרשתם בלכם אמונתכם) להקדישני לעיני בני ישראל ר"ל שיראו פי מהמעט המים שיהיו בידכם תפרוץ לרוב להספיק להשקות אותם ובעירם לכן לא תביאו וגו'.

ונהו שאמר הכתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' (פי באמת אף המה חטאו) ויקדש בם פאשר אמר ה' אל אהרן אתה ובית אביה תשאו וגו' (ובזה ינסרו כל הערות מהמפרשים ובעל עקידה ע"ש): פרשת בלק (קמ"ה א') פי אמנם הי"ת אם עזוב הדברים ברשות האנשים וכו'.

ע"ש.

לפי דברי הרב ז"ל יתכן שזהו שרמזה לו האתון מה שנטתה מהדרך ג' פעמים פי בתחילה ותנו האתון מן הדרך ותלך בשדה להשפילו האופן הא' שיזכר הרב שאם ידע השי"ת שיעשה האדם הפעולה ברצונו בלי מכריח יעזבנו ברשותו.

פכה הלא היה לו לבלעם דרך פשוטה לבל ילך לקלל את ישראל ברוכי ה' פי מה עשו לו? וכאשר אמרו במדרש מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו משל למה"ד לזאב שבא וחסף גדי וכו'.

ואח"כ ויעמוד מלאך ה' וגו' גדר מזה וגדר מזה וגו' ותלחץ את רגל וגו' להודיעו האופן הב' שאם לא יעשה האדם ברצונו ישלח ה' אליו מניע למען ילחצנו לעשות פרצון ה'. ובשלישית ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לגטות ימין ושמאל להורהו שאם בכ"ז יקשה האדם את טרפו ולא יעשה חפץ ורצון ה', יצנה ה' בכחו בהכרח גמור שיכריח רצון האדם שהוא לעשות פרצונו באין דרך לגטות ימין ושמאל.

ולזה ותרבץ תחת בלעם ולא זזה ממקומה וכאמרם ז"ל (במד' תנחומא) וישם ה' דבר בפיו בלעם שעקם את פיו ופקמו (ר"ל כמו שנותנים ברזל קבוע ברסן בפיה הבהמה). וזהו שאמרה האתון לבלעם מה עשיתי לה פי הפיתני זה שלש רגלים וגו' ההסכן הסכנתי וגו' ר"ל מאחר שלא הסכנתי לעשות כזה ועתה עשיתי ג' פעמים כגון דא הוי חזקה ומדוע לא שמת לבך שאין זה מקרה ואף ללמדך מוסר פי נסבלת עשה! וזהו שאמרו חז"ל שסילקה את בלעם בתוכחתה ולא הי' יכול להשיבה.

(ויכעין זה אמרו (במד' תנחומא) מה ראה לקדמו ג' פעמים עמדה לו בראשונה והי' ריגח מפאן ומפאן שגאמר נתט האתון מן הדרך בשני' לא יכלה לזוז אלא לצד אחד בשלישית אינדרה לנטות ימין ושמאל וכו' והוא ממש כדברינו).

ונה גם מה שאמר לו המלאך על מה הכית את אתונך וגו' אולי נטתה מפני רצונו הלא הי' לך לידע ולהתבונן שאולי נטתה מפני ואין זה מקרה באשר קרה זה ג' פעמים זאח"ז ואם אין נחש יש סימן פי לא ישרה בעיני ה' הליכתך פנ"ל.

וא"כ הלא משפטך חרצת. ומכש"כ שראויה לך גם ההריגה (לא לבד ההפאה) באשר גם אתה עשית כמעשה האתון פנ"ל.

ונהו ניאמר בלעם חטאתי כי לא ידעתי וגו' ר"ל אין ספק כי חטאתי בזה אשר לא ידעתי ולא שמתי אל לבי להתבונן כי עשיתי מעשה האתון (כי לכאורה אין לו מובן פי מאחר שלא ידע אין זה חטא וינצדק גם תיבת אולי נטתה והטעם כי גם אנתך הרגתי ואותה החייתי): פרשת פינחס (קמ"ט א') ובהפך שלא להקדישני הי' רו לומר וכו'.

ע"ש.

כאשר הצענו בפי חוקת כי חטאתם היתה אף אשר לא דברו אל הסלע להוציא מעט המים אשר בטבעו וירבו ויפצו בידם להשקות כל העדה ובעירם ע"ש. זהו אמרו בכאן כאשר מריתם פי וגו' להקדישני במים ר"ל שיתברכו המים בינכם ויפצו לרוב לכו ונאספת וגו'.

ויותר יתכן לפי דברינו כי פוונתם הית' לכל יקחו עטרה לעצמם ושטף מים רבים אליהם לא יגיעו כי לדעתם יתקדש יותר ש"ש כאשר יוציאו מים לרוב בדבר ה' ובהמטה אשר הוא הורמנא דמלכא.

לזה אמר לו ה' בדרך חיבה אף כי פבר גזרה גזירה בכ"ז עלה אל הר העברים וראה את הארץ (שלא יהי' ח"ו בכלל וכל מנאצי לא יראה) כאשר מריתם פי במריבת העדה (אף פל ישעכם וחספצכם הנה בזה) להקדישני במים לעיניהם ר"ל שיתקדש יותר שמו בזה לעיני ישראל ולמען לא תעשו לכם עטרה להתגדל בה פכה תוסר העטרה והשורה מעמכם לבלי תביא את העם להארץ.

ולזה אמר ונאספת אל עמך וגו' כאשר מריתם פי רצונו מדה במדה: פרשת מטות (ק"ג ב') מה שפפל עוד בנו לכם ערים כי זה אין תנאי שיעברו. וכן והיוצא מפיכם תעשו פבר אמור פעמים וכו'.

ע"ש.

ולדעתי יתכן מאוד כל הפרשה בלי פל קושיא. כאשר נשים לב על אמרו בכאן בנו לכם ערים וגו' ולהלן (דברים ג') אמר ואצו אתכם וגו' רק נשיכם וטפכם וגו' ישבו בעריכם אשר נתתי לכם ולא אמר אשר תבזו לכם? לכן לבי אומר לי כי מתחילה בקשו שישארו פה לגמרי וכאשר אמרו בפה מלא וופן את הארץ הזאת לאחונה אל תעבידנו את הירדן ולזה נתנו אמתלא לדבריהם הארץ אשר הפה ה' לפני עדת ישראל רצונם מאחר שראינו בעינינו כי ה' גלחם לנו באויבינו ומה לנו להטריחנו לילך עמהם? ולזה השיב להם משה

האחייכם יבואו למלחמה ואתם תשובו פה! רצונו מאחר שתשובו פה גם אחייכם לא ירצו לבוא למלחמה.

כי תניאון לב בני ישראל מעבור אל הארץ וימס לבכם: (עיין אלשיך). ואם תאמרו הלא הקדמנו טעם לדברינו כי אינם צריכים לנו ולעזרתנו כי הפה ה' פנ"ל.

לזה אמר פה עשו אבותיכם וגו' כי הטיבו אשר דברו בתחילת דבריהם באמרם באנו אל הארץ וגם זבת חלב ודבש וגו' ואחרית דברם היתה מרה פלענה ונגלה רעתם בקהל כי רעות במגורם בקרבם ויניאו את לב בני ישראל וגו'.

וכשמעם זאת ויגשו אליו ויאמרו גדרות צאן נבנה וגו' ר"ל שחזרו מדבריהם שאמרו אל תעבידנו את ה' א"כ איפה זאת נעשה גדרות צאן נבנה למקנינו וערים לטפינו (למען יחזיקו בה בא' מדרכי הקני') ונאנחנו נחלץ חושים וגו' וזהו כי באה נחלתנו מעבר ה' מן ה'.

אף גם זה לא היה ברצון מרע"ה שייבנו עתה הערים ויחזיקו בה מדאגה בדבר כי בעת יבנו את הערים יאמרו ישראל כי בדעתם שישארו פה מפל וכל ויניאו בזה לב ישראל. ואולי גם בני גד ובני ראובן יתחרטו לבסוף ולא יעברו את ה' כפי אשר פיהם הכשילם בתחילה באמרם אל תעבידנו את ה'.

וזהו שאמר להם מרע"ה אם תעשון את הדבר הזה והוא אם תחלצו וגו' ובאופן כי כאשר ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו ר"ל כי כאשר תשובו או תחזיקו בארץ ותבנו הערים אז והייתם נקיים מה' ומישראל כי לא יהיה לכם שום חשד ואח"כ והיתה הארץ הזאת לכם לאחזרה.

ואם לא תעשון כן ר"ל כ"א תבנו מקודם ערים וגדרות צאן חטאתם לה' רצוני יען כי הניאותם בזה לב ישראל ולא זאת לבד כי אם גם ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם. והוא, בנו לכם ערים וגו' רצונו כאשר אף תחלו להקים רצונכם בבנותכם לכם ערים אז גם והיוצא מפיכם (ר"ל שאמרתם מקודם אל תעבידנו את ה') תעשו.

וזהו ויאמרו עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה והוא טפינו נשינו מקנינו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד (רצונם בערים הנמצאות) כאשר אדוני דובר ולא נבנה פעת ערים וגדרות.

(וימה שנאמר להלן ויבנו בני גד וגו' ערי מבצר וגו' הוא על מה שעשו לבסוף בשובם כאשר פירשו גדולי המפרשים ועיין בעקידה (שער פ"ה) ובזה ינסרו בע"ה כל ההערות מהרב ז"ל והמפרשים): פרשת מסעי (קנ"א א') ראוי לישוב הפל והשנוי וכו'.

ע"ש.

ואולי יתכן פידוע כאשר יברח האחד ממקומו כי הציקו אויביו לו מאוד ויגוס למדינה אחרת יחשוב בכל עת את המרחק שיתרחק ממקומו למען לא תדבקנו הרעה. תחת אשר אם יסע האדם למרחקים לעשות מסחר וקנין או יכסוף לבית אביו אז יחשוב כל עת המסעות שיש לו עוד למקום חפצו.

ולכן מרע"ה אשר הִיהָ מְחַבֵּב מְאוֹד אֶת הָאָרֶץ וְאֵף כָּל יִשְׁעוֹ וְחִפְצוֹ הִיהָ לְבוֹא לְאָרֶץ
יִשְׂרָאֵל לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת הַתְּלוּיֹת, בְּאָרֶץ לְזֶה אָמַר וַיִּכְתֹּב מִשָּׁה, אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם
רְצוֹנוֹ הַמַּסְעוֹת שֵׁישׁ לָהֶם עוֹד עַד א"י.

לֹא כֵן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל חִפְצָם הִיהָ אֵף לְהִרְחִיק א"ע מֵהַמְצָרִים הַמְעִיקִים אוֹתָם חֲשָׁבו
הַמַּסְעוֹת שְׁנִתְרַחְקוּ מִמְצָרִים וְזֶהוּ וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם: פְּרִשֵׁת דְּבָרִים וַיִּקְחוּ בְיָדָם
מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְגו' טוֹבָה הָאָרֶץ וְגו'.

וְלֹא אָבִיתֶם לְעֲלוֹת וְגו'. פִּי רַש"י ז"ל בְּשִׁנְאֵת ה' הוֹצִיאָנוּ וְגו' הוֹצִיאָנוּ שֶׁל שְׁנֵאָה הִיְתָה
מְשָׁל לְמִלְחָה ב"ו שְׁהִי לֹו ב' בְּנִים וַיֵּשׁ לוֹ ב' שְׁדוֹת אַחַת שֶׁל שְׁקִיא וְכו' לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב
וְכו' ע"ש.

וְהוּא פָּלֵא כִּי מִי הִכְרִיחוּ לְרַש"י ז"ל לְזֶה. וְהֵלֵא לֹא הֶאֱמִינוּ כִּי יִתֵּן ה' לָהֶם הָאָרֶץ כְּאֶמְרָם
כִּפְּהָ מְלֵא לְתַת אֶתְנֵנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ.

וְלָכֵן נ"ל כִּי הִי קִשָּׁה רַש"י ז"ל הִבְנֵת הַפְּתוּב וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ וְגו' וְלֹא אָבִיתֶם לְעֲלוֹת
וְגו'? וְעוֹד הֵלֵא אֵף יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב אָמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ וּבִלְעֲדָם הִיוּ מוֹצִיאֵי דְבָרָה רַעָה? לָכֵן
נִרְאָה לְרַש"י ז"ל כִּי בְּאֵמֶת לֹא דִבְרוּ הַמְרַגְּלִים שׁוּם טוֹבָה עַל הָאָרֶץ.

וְמֵה שֶׁאָמְרוּ (בַּמִּדְבָּר י"ג) בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ וְגו' רְצוֹנוֹם גַּם מֵה שֶׁאָמְרָתָ
שֶׁהִיא זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ אֵינוֹ כֵּן כִּי וְזֶה פְּרִיָּה שֶׁאֵינָהּ מְגַדֶּלֶת כ"א תֹּאנִים וְעֵנְבִים. וְלֹא פְּרֵי
הָאָרֶץ.

(כְּאֲשֶׁר יְדוּעַ בְּטַבַּע כִּי בְּאֶרְצוֹת הַחַמִּים אֲשֶׁר הִנֵּה מְגַדְלוֹת מְאוֹד פְּרֵי הָעֵץ אֵינָן מוֹצְלָחוֹת
לְתִבּוּאֵת הַשָּׂדֶה. וְלָזֶה בִּישׁוּר מֵרַע"ה (דְּבָרִי ח') כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאָךְ אֶל אָרֶץ טוֹבָה וְגו'
אָרֶץ חֹטֵה וְשִׁעוֹרָה אָרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבַשׁ וּבכ"ז לֹא בְּמַסְכְּנוֹת תֹּאכֵל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחְסֹר כֹּל
בָּהּ מֵאֲחֶר כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ דּוֹרֵשׁ אֶתְּהָ וְגו' וְלֹא תִתְנַהֵג ע"פ דְּרָךְ הַטַּבַּע).

אָפֶס כִּי עַז הָעַם וְגו' ר"ל מֵה לָנוּ לְהִתְנוּפֵחַ עַל טוֹב הָאָרֶץ מֵאֲחֶר שֶׁבִּין כָּה וְכָה לֹא נוֹכֵל
לְכַפּוֹשׁ אוֹתָהּ (וְעִי בְּמִהְרָשׁ"א בַח"א סוּטָה ל"ד). וְזֶהוּ אֶמְרָם אָרֶץ אוֹכֵלֶת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא
וְגו' וְנִהֵי בְּעֵינֵינוּ כְּחֻגְבִּים וְגו' כִּי כִּפִּי הַנּוֹדֵעַ יִזְיַק מִי שֶׁחֹנְמוֹ רַע מְאוֹד לְזוּלְתוֹ אֵף בְּשִׁמַּת
עֵינָיו עָלָיו (וְאֵף כִּי בְּאֶרְצוֹת הַחַמִּים יִקְרָה מְאוֹד כְּדָבָר הַזֶּה כְּאֲשֶׁר פָּתַב הַחֶכֶם הַטַּבְּעִי
פְּלִינִיּוֹס (הַבִּיאוּהוּ הַמְּפָרְשִׁים) כִּי בְּתוֹךְ עִם טְרִיבָלְלַעַס הִיוּ אֲנָשִׁים כְּאֲשֶׁר הַבֵּיטוֹ עַל
אִישׁ בְּכַעֲסֵם הִמִּיתוּהוּ בְּסִקִּירָה אַחַת.

וְגַם הַיּוֹתֵר בְּרִיאִים וְחֹזְקִים לֹא יָכֻלוּ לְעַמּוֹד נֶגְדָם). וַיַּעַן כִּי עַז הָעַם מִטַּבַּע הָאָרֶץ הַיּוֹשְׁבִים
בָּהּ לָכֵן אוֹכֵלֶת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא וְאֵף כִּי הִמָּה אֲנָשִׁי מְדוֹת.

וּמכ"ש אָנוּ אֲשֶׁר נִחְשָׁבִים כְּחֻגְבִּים נֶגְדָם הֵלֵא כְּאֲשֶׁר יִשִּׁימוּ עֵינֵיהֶם עָלֵינוּ נִהֵי סְפִים
תְּמִים מִן בְּלֵהוֹת. וְזֶהוּ שֶׁהוֹכִיחַם מֵרַע"ה בְּכָאֵן וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ וְגו' ר"ל כְּאֲשֶׁר ה'
אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ אֲשֶׁר אֵין זֶה בְּאֶפְשָׁרִי יַעַן כִּי הָעַם חֹזֵק הוּא מְאוֹד
כֵּן גַּם הִיא טוֹבָה.

ונזהו ותאמרו בשנאת ה' אותנו וגו' רצונם כי אם הנה באמת ברצון ה' להטיב עמנו הלא טוב הנה ליתן לנו ארץ מצרים (אשר היא כגן ה') לאחונה. ולמה הוציאנו ממצרים (וכמשל שהביא רש"י ו"ל).

אין זאת כ"א לתת אותנו ביד האמורי וגו': פרשת עקב ועתה ישראל מה ה' אליה שאל מעמך פי אם ליראה וגו': לטוב לה: אמרו חז"ל אמר ר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל וגו' אטו יראה מלתא זוטרתא הוא אין לגבי משה וכו' משל למלה וכו' (ברכות ל"ג מגילה כ"ה).

כבר העירו בזה גדולי המפרשים סוף סוף הלא לישראל אין זה מלתא זוטרתא. ולי מאוד פלא הלא כתוב גם ולא הבה אותו וגדולה מזו ה' לו להקשות אטו אהבה מלתא זוטרתא? אף יתכן לדעתי ע"פ מיש חז"ל פד דמך ר' אבנה חזא תלא עס נהרין דאפרסמון אמר להון אילן למאן א"ל אילן דידך א"ל כל אילן דאבנה נאני אמרת לריק יגעתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי (ישעי' מ"ט) ולכאורה יפלא מאד איה דיקמה בנפשו כי יגע לריק ונהלא אין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ואמרו (אבות פ"ב) ונאמן הוא בעל מלאכתו שישלם לה שכר פעולתו ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא ל ואמרת בהקדמ מה שאמרו חז"ל (סנפה נ"ב) והאי הספידא מאי עבידת? פליגי בה וכו' אלא למ"ד על יצה"ר שנהרג הספידא בעו למעבד שמחה בעו למעבד אמאי בכו כדדרש ר"י בר אילעאי לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים.

צדיקים נדמה להם כהר גבוה. רשעים נדמה להם כחוט השערה הוללו בוכין ונהללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים האיה יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה. רשעים בוכין ואומרים האיה לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה.

ואף הקב"ה תמה עמם שנאמר כי יפלא בעיני שארית העם הזה גם בעיני יפלא (זכריה ח'). והקשה ע"ז הגאון בס' יע"ד בכיה של צדיקים מה טיבה הא באמת כבשוהו? וביותר פלא התמי' של הקב"ה מה טיבו? והשיב כי מאחר שאין כח ביד האדם לכבוש היצה"ר אף בעזר וסיוע ה' (כאשר אמרו חז"ל (סנפה כ"ב קידושין ל') עה"פ צופה רשע לצדיק וגו' אין לה יום שאין יצרו של אדם מתגבר עליו ובא לטורדו ואלמלא הקב"ה עוזרו הנה נופל בידו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו) וא"כ יש כאן פ"פ לבלי ליתן שכר להאדם ע"ז.

ולזה יהיו הצדיקים בוכין כאשר נדמה בעיניהם להר גדול. ואיה' הי' סיפוק בדינו לכבוש אותו אם לא כי ה' עשתה זאת.

וא"כ במה איפה נבוא ביום מחר על שכרינו. והשי"ת מטובו וחסדו למען היטיב לבכם ולנחמה אף הוא עמד כמתמי' למען יאמינו כי אף המה בעצמם כבשו ההר הזה ושכרם הרבה מאוד.

ומאוד ימתק הענין ע"פ המשל ששמענו. שני אחים עשירים והעני אחד מהם מאוד. ויהי כי אכף עליו פיהו ובביתו אין לחם. ויאלצהו ההכרח ויסע לאחיו העשיר למען יתמוך את ידו.

ויקבלהו אחיו בשמחה בעצמו ובשרו. וישב עמו חדש ימים ולא הרהיב עזו בנפשו לפתוח פיו ולבקש מאחיו עזר, וגם אחיו העשיר לא מצא תחבולה איה להחזיק את ידו באופן שלא יתבייש.

ויהי כי ארכו הימים והגיע עת היריד סמוך לעירו. ויתייעץ העשיר עם אחד ממיועדי ויקח מן הבא בידו צרור אבנים טובות ומרגליות אשר עלה מחירם סכום רב למאוד ויתן ביד רעהו ויצוהו למפנר זה לאחיו על היריד במעט מחיר ולעשות בתחמה למען לא ידע אחיו כי מידו היתה זאת לו, וישלחהו.

אז אמר לאחיו איעצה אחי שמע לי ותסע על היריד למען תשאף רוח וייטב לכה בתברת סוחרים רבים הנקבצים שמה פעם. חזק ויאמץ לכה וקנה אל ה'.

ויתן בידו מעט כסף לכלכל הוצאותיו בדרך. ויהי בעברו בשוק ויראהו האיש (אשר הי מצפה עליו) ויאמר לו קנה נא אצלי הצרור הנה אשר אינה ה' לידי.

וכראותו כי אין בידו גם עשירית מחיר המרגליות וימאן ויאמר לא אקחם עד כי הפציר בו האיש למאור והראה א"ע פלא ידע סגולתם ושונים עד כי הוזיל לו כערה המעות שהיו בידו ויקח מידו הצרור ויתן מחירו.

ואף מהרה רץ אל אחיו ויפול על צווארו ויספר לו כל הקורות אותו ונטפי דמעי גיל התגלגלו על לחייו מגודל שמחתו ובפיותודה לה'. אז גם אחיו הרבה לשמח על הדבר הזה.

ותשאלהו אשתו מדוע תסדה בשמחה את פניה על לא דבר הן מידה המה לו ומדוע תשיש? ויענה ויאמר לה כדבר אחת הנשים קלות הדעת תדברי. כי אם לא אשיש ואגיל גם אנכי לקראתו הלא יבין אחי כי מידי היתה זאת לו ויכלם.

וכן לזה יהי הי"ת כמתמיה למען לא ידעו ולא יבינו הצדיקים כי מידו היתה זאת להם ויאמינו כי אף בכחם ועוצם ידם כבשו את יצרם (ולפי דברינו אלה הוא באמת ישוב נכון לקושיות המקשה שמחה בעו למעבד ואמאי בכו כי לפי דרשת ר"י שייבכו הצדיקים כאשר ידמה להם היצה"ר כהר לכוננה שאמרנו מכש"כ ששכונן לספוד ולבכות על העדר היצה"ר מפל וכל כאשר יתרגו הי"ת ר"ל שייבטלנו יען כי ימעט שזכרם פנ"ל).

וזהו לדעתי פוננת ר' אבנה כאשר ראה שזכרו כי גדול מאוד תמה בעצמו מאחר שבאין ספק כי זה הי' רק עזר מעם ה' ולולא זאת לא נצחתה אותו ומדוע יהי נכון לפני שזכר הגדול הזה פנ"ל ומהראוי א"כ ליתן תודה להי"ת ולהחזיק לו טובה ע"ז.

והוא ממש מאחר הכתובים בצל ידו החביאני וישמיני לחץ ברור באשפתו הסתירני (ר"ל נגד היצה"ר) ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל פחי כליתי (ר"ל גם לו יגעתי וכליתי פחי נגד היצר הרע הי' אף להבל וריק) אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי ר"ל כ"ז הוא אף מעזר ה'.

ובכ"ז ועתה אמר ה' וגו' ויאמר נקל מהיותה לי עבד וגו' והוא ממש כדברינו וזהו וקה ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל שבתסדה תחשוב להאדם כאלו הי' זה מעשה עצמו: וזהו שיעור הכתובים ועתה ישאל מה ה' שואל מעמה כ"א ליראה (ואח"כ יהי

לה עזר וסיוע מאת ה') ללכת בכל דרכיו ולעבוד וגו' ואולי תאמר א"כ ימעט מאוד שִׁכְרֵינוּ פנ"ל לזה אָמַר לְשִׁמּוֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה (ר"ל אף כי אֲנֹכִי אֵהִי בְעֶזְרָה כְּמוֹ כָּל הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֱלֹא לְצוּוֹת לְזֶה) לְטוֹב לָהּ כְּלוּמַר וּבכ"ז יִהְיֶה שְׂכָרָה מְשֻׁלָּם.

וְזֶהוּ אֲמָרָם אֵין לְגַבֵּי מִנְשָׁה מִלְתָּא זוּטְרְתִי הִיא כְּלוּמַר בְּדַעְתּוֹ כִּי אִף מְצַעַר הוּא מַעֲשֵׂה הָאָדָם כִּי אִף מַעֲשֵׂה ה' הוּא פנ"ל: פְּרִשְׁתָּ רָאָה רָאָה אֲנֹכִי וְגו': אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וְגו': וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו': כִּבְרַת הַעִירֵי הַמְּפָרְשִׁי ו"ל אָמְרוּ אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ.

וְאֶצֶל הַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ. וְלֹא אָמַר כְּמוֹ כֵּן אֶת הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ? אֲמַנָּם יִתְּכֵן אֶצֶל בְּהַדְדֵי מֵאֲמַר הַנְּבִיא (יִשְׁעִי נ"ד) בְּצַדִּיקָה תִּכְוֶנֶנִי רַחֲמֵי מַעֲנוֹשֶׁק וְגו' הֵן גּוֹר יְגוֹר וְגו'.

וְאִף לְמוֹתָר לְהַעִיר בְּזֶה כִּי כְּלוּ מִן קִשְׁיָה. אִף נ"ל לְכִי מֵה שְׁאֲמְרוּ (בפ' בְּרֵאשִׁית) כִּי הַעֲבִירָה הַיּוֹתֵר גְּדוּלָה הִיא אֲשֶׁר אֵינְנָה מִצַּד הַתַּאֲנָה הַנְּטוּעָה אֶצְלוֹ מִיּוֹם הַיְלָדוּת כ"א מְרוּעַ לֵב וּשְׁחִיתוֹת שְׁכָלוֹ ע"ש.

לְכֵן יִכְנֹהוּ ה' לְהַיָּצֵר הָרַע הַזֶּה בְּשֵׁם,, אֶפְסֵי מְאוֹתֵי ר"ל שְׁאֵין מַגִּיעַ לָאָדָם שׁוּם הַנְּאָה מִזֶּה אֶפְסֵי לְהִיּוֹת נִדְחָ וּמִתְרַחֵק מֵאֵת ה'.

וּכְבָר יְדוּעַ כִּי מִדְרָף הַתְּשׁוּבָה שְׁמֵרָגִיל הָאָדָם א"ע בְּקִצָּה הָאֲחֵרוֹן הַיְפָף מֵה שְׁעֵשֶׂה כְּאֲשֶׁר מִדְרָף הַרוּפָא הַטְּבָעִי לְהַמְצִיא לְהַחֲלוֹהַ סְמֵי הַרְפוּאוֹת מֵה שֵׁישׁ לְהֵם סְגוּלָה הַיְפָף הַמְּחַלָּה מְקַצָּה אֶל הַקְּצָה.

וְהוּא אָמַר וּבְצַדִּיקָה תִּכְוֶנֶנִי (ר"ל שְׁתַּרְגִּיל א"ע לִיסוּד חוֹסֵד לְנוֹתָר כָּל פַּעַם מְשַׁלָּה וְלַעֲשׂוֹת אִף צַדִּיקָה וְחֹסֵד, וּבְזֶה) רַחֲמֵי מַעֲנוֹשֶׁק כִּי לֹא תִירָאִי וּמִמְחִיתָה כִּי לֹא תִקְרַב אֵלָיָה. כִּי אִיךָ יִגְזוֹל אוֹ יַעֲשֶׂה רַע לְאֲחֵיו וּכְבָר יָשׁוּב לוֹ לְטַבַּע לַעֲשׂוֹת רַק צַדִּיקָה וְחֹסֵד.

אֲמַנָּם לְבַל יֵאמַר הָאָדָם לְמָה לִי לְפָזֵר מְמוֹנֵי וְלִיתֵן אֶת יְגִיעַ כְּפִי לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא עָמַל בּוֹ? וְאִם לְמַעַן לְכַפּוֹשׁ הַיָּצֵר הַלֵּא דִי לִי לְהַזְהֵר לְבַל יִדְבַק מְאוּמָה אֶצְלִי מִשָּׁל אַחֵרִים? לְזֶה אָמַר כִּי כֵּן גַּם תִּחְזִילַת הַסִּתְּתָ הַיָּצֵר.

בַּתְּחִילָה יְסִיתָהוּ רַק לְקַפְּוֹן יְדוּ מִהֶאֱבִיּוֹן עַד שִׁילְמָדָהוּ מְעַט מְעַט גַּם לְגִנּוּב וּלְגִזּוּל וּלְהַרְעַ בַּתְּחִילָה לְרַעְיָהוּ בְּכָל כַּחוֹ. יַעַן כִּי כֵּן דְרָף הַיָּצֵר הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ וְכו' וְכַהֲיֵא דְאָמְרוּ (שְׁבַת פ"ח) וְלֹא עוֹד אֱלֹא שְׁמִשְׁאֹו וּמִתְנֹו כָּךְ וְכו'.

וְזֶהוּ הֵן גּוֹר יְגוֹר (זֶה אֲשֶׁר שָׁמוּ וְזָכְרוּ) אֶפְסֵי מְאוֹתֵי ר"ל זֶה שְׁכָל יִשְׁעוֹ וְחִפְצוֹ רַק לְהַרְחִיקָה מִמֶּנִּי בַתְּחִילָה הוּא אִף הַגֵּר אֲשֶׁר יְגוֹר אֶצְלָךְ. אִף תִּדַּע נְאֻמָּנָה כִּי מִי גֵר אֲתָךְ עֲלֶיךָ יְפוֹל רְצוֹנוֹ מִי שְׁהֵיָה בַתְּחִילָה אֲתָךְ כְּגַר לְכַסּוֹף עֲלֶיךָ יְפוֹל מִכָּל וְכָל.

וּא"ת מְדוּעַ עֲשֵׂה ה' כְּכֹה וְהַרְעַ לָנוּ לִיתֵן לְהַיָּצֵה"ר כַּח כְּזֶה לַעֲשׂוֹת חִיל? לְזֶה יִתֵּן הַמְּשָׁל מִהֶאֱשׁ אֲשֶׁר לְפַעְמִים הוּא רַע מְאוֹד כִּי תִצָּא אֵשׁ וְיֵאכַל בֵּיתוֹ וּרְכוּשׁוֹ וּבְכָל מְאֻמְצֵי כַּחוֹ יִרְצָה לְכַפּוֹתוֹ וְלְהַסִּירוֹ.

וּבכ"ז תִּרְאֶה כִּי הַחֲרַשׁ עוֹד נוֹפֵחַ בְּאֵשׁ פָּחָם. וְעוֹד יִגְדְּלָהוּ בְּכָלֵי הַנְּפִחַ לְמַעַן יוֹצִיא כָּלֵי לְמַעֲשֵׂהוּ.

וְזֶהוּ אָמְרוּ הִנֵּה אֲנֹכִי בְרֵאתִי חֲרַשׁ נֹפֶחַ בְּאֵשׁ פָּחַם וּמוֹצִיא כְּלֵי לְמַעֲשָׂהוּ (וְלַפְעָמִים) וְאֲנֹכִי בְרֵאתִי מִשְׁחִית לַחֲבֵל. וְאִין סָפַק כִּי בְּאַמַּת בְּרִיאַת הָאֵשׁ טוֹבָה בְּהַחֲלֵט אֲמָנָם הָאֲדָם צָרִיף לְשִׁמְרוֹ לְבַל יִכְנֶה בְּגַחֲלָתוֹ.

כֵּן גַּם בְּרִיאַת הַיֵּצֶה"ר בְּאַמַּת הִיא טוֹבָה מְאֹד (כְּאַמְרָם ז"ל וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד זֶה מִלְּאֶף הַמְּנוֹת). וְאֶף אִם תַּעֲשֶׂה כְּאַשֶׁר צְוִיתִיךָ אִז כָּל כְּלֵי יוֹצֵר (ר"ל כָּל תַּחְבוּלוֹתָיו וְהֵם כְּלֵי זַיְינוּ הַמְּחֻנָּדִים).

עָלֶיךָ לֹא יֵצֵחַ. וְכָל לְשׁוֹן תְּקוּם אִתְּךָ לְמִשְׁפָּט תִּרְשִׁיעֵי ר"ל גַּם אִם יִפְתָּךְ הַיֹּצֵר שֶׁהוּא מְצִוֶה וּמִשְׁפָּט לַעֲשׂוֹת כְּזֶה.

כְּחֹשֵׁי בְּפָנָיו תַּעֲנֶה כִּי הוּא רִשָּׁע כְּסֵל. זֹאת נִחַלַת עַבְדֵי ה' וְצִדְקָתָם מֵאֵתִי נֶאֱמַר ה' ר"ל אִם תַּעֲשֶׂה כְּאַשֶׁר אֲנֹכִי מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל אִז תִּשְׁכַּח כִּי אֲשֶׁר בְּרֵאתִי הַיֵּצֶה"ר בְּהָאֲדָם הוּא בְּאַמַּת טוֹב מְאֹד וְצִדְקָה מֵאֵת ה' לְמַעַן צָרַף בְּהֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת וּלְמַעַן יִנְחֲלוּ בְּיַד עַבְדֵי ה' הָעוֹלָם הַנִּצְחִי.

וּבְזֶה יִצְדְּקוּ הַכְּתוּבִים שֶׁלְּפָנָיו ע"פ מ"ש ב' ב' בְּחֻקוֹתֵי ע"ש כִּי בְּאַמַּת שְׂכָר מְצִוֶה הוּא הַמְּצִוֶה בַּעֲצָמָה בְּאַשֶׁר כִּי הִיא מְזוֹן הַנֶּפֶשׁ וְקִיּוּמָה וְכִמְשָׁל שְׂאֲמַרְנוּ שֵׁם וְזֶהוּ אָמְרוּ רְאֵה נִתְמַי לְפָנֶיךָ וְגו' אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֵל מְצוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְאִין סָפַק כִּי כְּאַשֶׁב יִתְרַגֵּל בְּזֶה וְתַעֲרַב הַמְּצִוֶה לְחַכּוֹ אִז לֹא יִמְנַע א"ע כְּאַשֶׁר לֹא יִמְנַע הָאֲדָם א"ע מִהֶאֱכִילָה אֲשֶׁר הוּא מְזוֹן הַגּוּף, וְאִין בְּרָכָה גְדוֹלָה מְזוֹ (כְּאַשֶׁר כְּתוּבָה שֵׁם), וְהַקְלָלָה, אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵל מְצוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְאִז שְׂכָר עַבְדֵיךָ עַבְדֵיךָ כִּי ל, וְאִין סָפַק כִּי אֶף מְהֵרָה וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי וְגו' עַד שֶׁתִּבְאֹו גַם לְלַכֵּת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם.

ר"ל אֲשֶׁר מִתְחִילָה לֹא עָלָה זֹאת עַל לְבַבְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּדָבָר הַזֶּה כִּי כֵן דָּרַךְ הַיֹּצֵר הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כֶּף וְכו' כִּי לְכַאוֹרָה מֵאִי נ"מ אִם יַעֲבֹדוּ ע"ז אֲשֶׁר יִדְעוּ אוֹ לֹא? וְמֵהוּ אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם?): פְּרִשְׁת שׁוֹפְטִים (קס"ג ב') לֹא תוֹעִיל א"כ חֲרִיצוֹת הָאֲנָשִׁים לְהַנְצִיל וְכו' אוּלַם כְּאַשֶׁר יִשְׁלַח ה' מִגַּפָּה וְחֲרוֹן אַף כְּלֵי יוֹכַל מִי שֶׁלֹא הוּבָא בְּשִׁבְלֵוֹ לְהַנְצִיל בְּחֲרִיצוֹתוֹ וְכו'.

ע"ש.

תּוֹכֵן כְּפִיּוֹנַת הָרֵב ז"ל כִּי הָעוֹנֵשׁ הַבָּא עַל הָאֲדָם הוּא לְאַחַד מִשְׁנֵי דְרָכִים, הֵא' שְׁנִיגְזוֹר עָלָיו הָעוֹנֵשׁ בְּפֶרֶט בְּהַשְׁגָּחָה. וְהַב' כִּי יִסִּיר ה' הַשְׁגָּחָתוֹ מִמֶּנּוּ, וְיִשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם מַעֲלָה וְחֲסָרוֹן, כִּי אִם בָּא אֵלָיו מִצַּד הַסְתַּרְת פָּנִים אֶף כִּי הוּא עָלוּל מְאֹד לְפָגְעִים רְעִים, בְּכ"ז הֵלֵא לַפְעָמִים יוֹכַל לְהַנְצִיל מֵהֶם, תַּחַת אֲשֶׁר אִם בָּא עָלָיו בְּגִזְיָרָה לֹא יוֹכַל לְהַמְלִיט בְּשׁוּם אֲנוֹפֵן, אֲמָנָם הַחֲסָרוֹן בְּזֶה כִּי לֹא יִתֵּן אָדָם אֵל לְבוֹ לְשׁוּב אֵל ה' מִדְּעַתוֹ שְׁבָאָה אֵלָיו אֶף בְּמִקְרָה, לֹא כֵן אִם בָּאָה עָלָיו הַצָּרָה מֵאֵת ה' בְּגִזְיָרָה אֶף שֶׁלֹא יוֹכַל לְהַנְצִיל מִמֶּנָּה בְּשׁוּם אֲנוֹפֵן, אֲמָנָם מְהֵרָה יִתֵּן אֵל לְבוֹ לְשׁוּב לֵה' בְּרֵאוֹתוֹ כִּי אֶף יָד ה' עֲשֵׂתָה כ"ז וְיִשְׁמְעוּהוּ כְּמִטְרָה לַחֲזַץ, כְּמֵאֵמֶר הַכְּתוּב (דְּבָרִים כ"ט) וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן וְגו' וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאֲרָץ וְגו' אֲשֶׁר חָלָה ה' בָּהּ וְגו' בְּאֶפֶס וּבְחֻמָּתוֹ וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה עָשִׂה ה' כְּכֶה וְגו' וְשָׁבַת עַד ה' וְגו', וְלִדְעָתִי זֶהוּ כְּפִיּוֹנַת הַמְּקוֹנֵן (אִיכָה א') לֹא אֱלֵיכֶם כָּל עוֹבְרֵי דְרָךְ וְגו' ר"ל אִין לִי

דָּבַר עִמָּכֶם אוֹמוֹת הָעוֹלָם כִּי אֲדַע בְּבִירוֹר כִּי לֹא בָּאָה הַצָּרָה מֵיְדָכֶם וְאִי אַתֶּם שֹׁבֵט אִפּוֹ שָׁל הַיִּי"ת.

וְהִרְאֵנִי ע"ז הַבֵּיטוֹ וְרֵאוּ אִם יֵשׁ מְכַאוֹב כְּמַכְאוֹבֵי, וְלִכְּוֹן אֵין סֶפֶק אֲשֶׁר הוֹגֵה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ, אֲמַנָּם בְּכ"ז ב' הַחֲסֻרוֹנוֹת נִקְבְּצוּ וּבָאוּ יַחַד, וְהוּא, מִמְרוֹם שְׁלַח אֵשׁ בְּעֲצָמוֹתַי, וְיִרְדְּנָה? ר"ל מֵאַחֵר כִּי ה' שְׁלַח הָאֵשׁ מִמְרוֹם בְּעֲצָמוֹתַי בְּגִזְיָה, הִקְמָצָא מִי שִׁיְהִי בְּכַחוֹ לְרַדּוֹתָה לְמַעַן אֲמַלֵּט מִמָּנָה? (מְלִשׁוֹן רַדְיִית הַפֶּת אוֹ הַרוּדָה דְּבָשׁ), וְעַם זֶה גַם הַמַּעֲלָה מִצַּד הַזֶּה (וְהוּא לְקֶרֶב הַתְּשׁוּבָה) אֵין בָּנוּ כִּי פֶרֶשׁ רִשֵׁת לְרַגְלֵי (ר"ל פְּאֵלוֹ לֹא בָּאָה זֶה מִמָּנּוּ ית', וְלִזְהָ) הַשִּׁיבְנֵי אַחֲזוֹר וְלֹא לְשׁוֹב לַהִי"ת, וְא"כ הֲלֹא לָנוּ ב' הַחֲסֻרוֹנוֹת יַחַד, וְהוּא, נִתְּנֵנִי שׁוֹמְמָה (כְּעֵנָן הַבֵּטֻלָּה מִבִּיאָה לִידֵי שַׁעֲמוֹם), וְגַם כָּל הַיּוֹם דָּוָה ר"ל שְׁבַלְתִּי אֲפָשָׁר לְהַמְלִט מִמָּנָה, וְאִי כִּי בָּאָמֶת נִשְׁקָד עוֹל פֶּשְׁעֵי וְגו', נִתְּנֵנִי ה' בְּיַדִּי לֹא אוֹכַל קוֹם סֵלָה כָּל אֲבִירֵי ה' בְּקֶרְבֵי וְגו' וְדַמִּיתִי כִּי זֶה יִהְיֶה לִי לְנִתְּמָה כִּי יִשׁוּבוּ אֵל ה' אֲמַנָּם לֹא כֵּן הִי וְעַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֵי וְגו' כִּי רַחֵם מִמָּנֵי מִנְחָם מְשִׁיב נְפָשֵׁי ר"ל לְקֶרֶב הַתְּשׁוּבָה בְּזֶה כִּי הָיוּ בָּנֵי שׁוֹמְמִים (בְּאֶמְרָם) כִּי גִבֹר אוֹיֵב וְלֹא יָד ה' עֲשֵׂה כ"ז כְּנ"ל: פֶּרֶשֶׁת כִּי תִצֵּא וְרֵאִיתָ בְּשִׁבְיָה אִשֶׁת יֶפֶת תִּנָּאֵר וְחִשְׁקֶתָ וְגו' וְהִיָּה אִם לֹא תִפְצֹתָ בָּהּ וְגו': מִהֲרֹאֵי הִי לֹא תִחַפְּנֹץ בָּהּ? וּבְגִמְרָא (קִידוּשֵׁין כ"א:) לֹא דְבָרָה תוֹרָה אֵלָּא כְּנֶגֶד יִצְה"ר מוֹטָב שִׁיאֲכִלוּ יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁר תְּמוֹתָה שְׁחוּטָה וְכו', וְכִבֵּר הֲעִירוּ ע"ז גְּדוּלֵי הַמְּכַרְשִׁים, אֲמַנָּם לַע"ד תִּכְּוֹן כְּאֲשֶׁר אֲמַרְנוּ זֶה פְּעֻמִּים כִּי מִתְּחַבּוּלוֹת הַיָּצָר לְהִרְאוֹת לְהֵאָדָם עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע שֶׁהוּא מַצָּנָה, וּבְזֶה יִמְשָׁכֶהוּ בְּחֻבְלֵי שָׁוָא לְגְדוּלֵי וְעֲשִׁירוֹת (כַּמ"ש בַּפ' וַיְחִי ע"ש).

וְנִהוּ לְדַעֲתִי מְלִיצַת חַז"ל (שָׁם ל'): תִּנָּא דְּבֵי ר"י בְּנֵי אִם פִּגְעַת בָּהּ מְנַוֵּל זֶה מְשֻׁכָּהוּ לְבַהֲמ"ד וְכו' שֶׁנֶּאֱמַר הֲלֹא כֹה דְּבָרֵי פֶּאֶשׁ וְגו' (וְרַמְזֵי כ"ג). כִּידוּעַ מִטְּבַע הַבְּרִזָּל כִּי יִלְבְּנוּ הַצּוֹרֵף בָּאֵשׁ לְפַעֲפַע אוֹתוֹ וַיִּפּוּצֵץ מִמָּנּוּ הַפְּסוּלָת לְמַעַן יִנְקָה מִכָּל סִיג וְאִם"כ יוֹבָא אֵל הַמַּיִם לְחִזְקוֹ וְלְהַקְשׁוֹתוֹ, לֹא כֵּן הָאֶבֶן כְּאֲשֶׁר יִפְעָפְעוּ הָאֵשׁ וַיּוֹבָא בְּמִים יִמַּס וַיִּמָּק כְּלוֹ, וְנִהוּ מְלִיצַתָם אִם פִּגְעַת בָּהּ מְנַוֵּל זֶה וְלֹא תִדַּע אִם הוּא בְּאֶמֶת דְּבַר מַצָּנָה אוֹלְמַעַן תִּלְכָּד בְּרִשְׁתּוֹ מְשֻׁכָּהוּ לְבַהֲמ"ד וַיִּבְחַנּוּ דְּבָרָיו ע"י הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בָּהּ מִסְּגוּלָת אֶבֶן בְּחוֹסֵן ע"ז וְכַמ"ש בְּרֵאֵתִי יִצְה"ר בְּרֵאֵתִי לוֹ תוֹרָה תְּבַלִּין וְאִם אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְכו' (שָׁם ל"ז).

אִם אֶבֶן הוּא נִימּוֹחַ ר"ל אִם אֵין בְּדָבָר הַזֶּה שׁוֹם טוֹבָה כְּמוֹ הָאֶבֶן אֲשֶׁר אֵין לוֹ כ"א תְּכוּנָה אַחַת אִזּוּ יִהְיֶה נִימּוֹחַ וְנִימּוֹק וְהוֹלֵף לוֹ. וְאִם בְּרִזָּל הוּא מִתְּפוּצֵץ רְצוּנָם אוֹלָם אִם יֵשׁ בְּזֶה גַם דְּבַר טוֹב וּמַצָּנָה אִזּוּ יִתְּפוּצֵץ מִמָּנּוּ הָרַע וְתִזְרָהוּ הַלְּאָה וְהַטּוֹב יִשְׁאָר נָקִי בְּלֹא שׁוֹם שְׁמֵץ דּוֹפֵי, שֶׁנֶּאֱמַר הֲלֹא כֹה דְּבָרֵי פֶּאֶשׁ ר"ל הַתּוֹרָה הוּא אֶבֶן בְּחוֹסֵן לְהִיצֵה"ר כְּאֵשׁ לְבַרְזֵל וְהָאֶבֶן כְּפִטְיֵשׁ יְפוּצֵץ ע"י הָאֵשׁ כְּסֻלַּע שְׁנִימּוֹחַ ע"י (כִּי תִיבַת כְּאֵשׁ נִמְשָׁף אֵל הַפְּטִישׁ וְהַסֻּלַּע), וְכַאֲשֶׁר אָמַר מִקְוֹדָם (שָׁם) מַה לְתַבֵּן אֶת הַבֵּר ר"ל לְמָה תִּהְיֶה מְעוֹרְבַת הַמַּצָּנָה וְהַעֲבִירָה בְּדָבָר אֶחָד כְּמוֹ הַתַּבֵּן עִם הַבֵּר הֲלֹא כֹה דְּבָרֵי פֶּאֶשׁ וְגו', וּמֵאַחֵר שִׁישׁ לְהַתּוֹרָה סְגוּלָה נִפְלְאָה כְּזֹאת הֲלֹא מִהֲרֹאֵי לְהַפְרִידָם וְלְהַבְדִּילָם): **(*) וּבְזֶה מִתְּנַרְץ קוֹשְׁיֵית הַתּוֹסְפוֹת שָׁם וְז"ל תִּימָה דְּהָא קָרָא מְשֻׁמַּע שֶׁהַפְּטִישׁ מְפוּצֵץ הַסֻּלַּע וּמְשַׁבְּרוֹ וְכו'.

וְר"ת מְפָרֵשׁ שֶׁהַסֻּלַּע מְשַׁבֵּר אֶת הַבְּרִזָּל וְהוּא סִנְפְּרִינוֹן וְכו' ע"ש. וְלֹא אֶבֶן הֲלֹא הַש"ס בְּעֲצָמוֹ מְסִיִּים אִם אֶבֶן הוּא נִימּוֹחַ וְכו' וְאֹמֵר אֶבְנִים שְׁחִקוּ מִיָּם וְלְדַבְּרֵינוּ יִצְדַּק מְאוֹד כִּי תִיבַת אֵשׁ נִמְשָׁף אֵל הַפְּטִישׁ וְהַסֻּלַּע שֶׁאֵל"כ בְּמָה שֶׁהַתְּחִיל לֹא סִיִּים כִּי מִקְוֹדָם אָמַר הֲלֹא

כה דברי פאש וסייגים וכפטיש וגו' ומסגולת האש לא הודיענו הכתוב? וגם מתורץ לדברינו קנשיתם (שבת פ"ח:) סוף ד"ה מה פטיש ואע"פ דהתם מדמי היצה"ר לפטיש וכאן מדמי ד"ת לפטיש וכו' ע"ש.

פי הכא והתם קא סמיך התלמוד על ראשית הפסוק הלא כה דברי פאש וגו' וזהו התורה פנ"ל:**) ובזה נשובה אל ישוב הכתובים כי לשון חשק הוא נופל על התאנה, וחפץ הוא הרצון והשכל (כאשר אמרנו בפ' וישלח ע"ש), וזהו אמרו, וראית בשביה אשת יפת תואר (ובאמת) וחשקת בה ר"ל מחמת יפיה והוא מצד התאנה אף היצה"ר יסית אותה ויראה לה פנים של מצנה באמרו ולקחת לה לאשה רצונו שיעשה פעת מה שלבו חפץ ואח"כ תקח אותה לאשה ואין עבירה בדבר ועוד למצנה יחשב כי תכניסנה תחת כנפי השכינה, ואין ספק כי גם לקחת אשה מבנות עמי הארץ אשר לא ידעו את ה' הוא דבר שנוא מאוד בעיני ה', אמנם ידוע לפניו יתעלה שאם לא יתירנה לו ישאנה באיסור, ועוד יותר יבער בו החשק והתשוקה כמנהג יצר האדם באיסור לו, ולזה נתחכמה התורה לפשר ולקרר רתיחת תאנתו ואל יבעל בת אל נכר.

ולזה ציונתהו ונהבאתה אל תוף ביתה וגו' פעננו משכהו לבהמ"ד וגלחה את ראשה וגו' פרי שתתנוול כמ"ש חז"ל נכנס ונתקל בה וכו' רואה בבכיותה כדי שתתגנה עליו ליבמות מ"ח).

ואם באמת פוננתו היתה לטוב להכניסה בדת יהודית בעבור שראה בה מדות טובות אז ישאנה אחרי שיעשה פתורה וכמצנה, אמנם והיה אם לא חפצת בה ר"ל שלא בחרת אותה מקודם מצד החפץ והשכל כ"א מצד יפיה באמרו מקודם וחשקת בה אז ושלחתה לנפשה כאשר תסור מחנה הינפי והתאנה.

וזהו לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר כי גם מה שהתירה התורה שישא אותה אחר כל המעשה הוא בשר תמותה אף מוטב שיאכלו וכו' פנ"ל. ולזה איסורה לו עד אחר כל המעשים כפשוט הכתוב וכדעת רש"י ז"ל ורמב"ן וכדעת ר' יוחנן בירושלמי (הביאו התוספות קידושין כ"ב ד"ה שלא ילחצנה).

ודברה תורה בעניינה להודיענו איה התורה אכן בוסן להיצה"ר ויספיק להיות בנני אב לכל עניני תחבולות היצר שימשכהו לבהמ"ד ואל יעשה פתגם מעשה הרעה מהרה כאשר תתגבר עליו התאנה: פרשת נצבים (קס"ז א') כי יראו את שקוציהם עץ ואבן ואעפ"כ פסוף וזהב רב עמם הולכים ומצליחים בעושר וכבוד. ע"ש.

לפי דברי הרב ז"ל יתכן לדעתי אמרו פן יש בכם איש או אשה וגו' אשר לכבו פינה היום וגו' כי תיבת היום נראה מיותר ל וגם איה בשמעו דבר האלה הזאת והתברר בלכבו לאמר שלום יהי לי ואין שלום יאמר ה' לרשעים האלה? וטעם אמרו לא יאבה ה' סלוח לו וכי יעלה על דעתה שישלח ה' על העבירה החמורה כע"ז? אמנם כבר אמרנו בהצעתנו בראש הספר כי יש להאדם שני יצה"ר.

הא' הוא מהתאנה אשר הוטבע אצלו מיום הנולדו והוא מהעדר השכל פאמרם ו"ל אין אדם עושה עבירה עד שנכנס בו רוח שטות. והב' הבא להאדם משכלו המוטעה אף שלא יגיע לו מנה הנאה כמינות ואפיקורסות או שנאת חנם וכדומה (פמוכא כ"פ בעקידה).

(ולדעתי מוכח זה גם מלשון הגמרא (שבת פ"ט) בשעה שעלה משה למרום וכו' קנאה יש בכם יצה"ר יש בכם וכו' משמע שהוא ב' דברים). ועפ"ז אמרתי לתרץ מה שאמרו חז"ל (קידושין ל"ז) בני בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו וכו' ואמרו עוד ההיפך מנה (סנפה נ"ב) כל שגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.

ולפום ריהטא הנה מאמרים סותרים למאוד? אף באמת אין התורה תבלין רק להיצה"ר מהתאנה. פי כאשר יעמול האדם בתורה הנקראת תושיה המתשת פחו (ר"ל תאוותיו) אין ספק פי יתגבר שכלו ויגרש את התאנה מהסתפח בנחלתו (פי כן סיפר לנו גם מהפילוסופים מחכמי העמים פי גברו מאוד יד שכלם על תאוותם ומאסו בכל תענוגי העוה"ז עד פי באכלם פת בגם בכו במר נפשם על היותם שעה אחת כבהמה.

ואם הם עשו כף עת עסקם בחכמה הפילוסופי לבטל בזה כל תאוות החומר. ואף פי אנחנו בעת שאנו עמלים בתורתנו הקדושה).

וע"ז פיונו חז"ל בראתי תורה תבלין, לא כן היצה"ר המטעה הבא מהשכל לא יגרשנו האדם בלימוד התורה. פי עוד יתגבר עליו ומראה לו פנים של טעם מני' ובי' פי כשר הדבר לעשותו (ואין תרופה לו כ"א בלימוד המוסר והמדות) ועליו אמרו חז"ל כל הגדול מחבירו וכו' (*).

** (*) וע"כ הנה אביי מצטער באמרו אי מאן דסאני לי הנה וכו' (שם) ר"ל לולא תורת דמגני עלי לא הנה מצי וכו' ורק מחמת זכות התורה נצחתי להיצה"ר (פי אין בכחו להיות לי שונא ואורב אל התאנה וזהו אי מאן דסאני לי) וא"כ הלא יבצר מאוד שכרי עד פי תנא לי' שהוא סבא כל הגדול מחבירו וכו' ר"ל לעומת זה הלא יגדל מאוד אצלך היצור הבא מהשכל כנ"ל:**) ואולי לזאת המליצו מסדרי התפלה והסר שטן מלפנינו ומאחרינו.

כידוע כאשר ישלח שר העיר את עבדו להביא לפניו איש אשר המרה את פיו למען יסרו בשוטים אז ילך העבד אחרי האיש למען לא יברח ממנו. והאיש ירחיק א"ע מאוד ממנו בכל יקלתו.

תחת אם האיש הזה הובאלפני השר לקבל פרס אז ילך העבד לפני האיש למען הראותו את הדרך ילך בה והוא ירוץ אחריו בסמוך לו מאוד. כן היצה"ר המסית להאדם לאיזו תאנה אז ילך היצור אחרי האיש למען טמטם לבבו ולא יתגבר שכלו עליו ויחזור לאיתנו ויברח ממנו.

לא כן היצור הבא משכלו ויסיתנו שלטובתו הוא דורש. אז ילך היצור לפניו והוא ירוץ אחריו בסמוך לו.

וְנָהוּ וְהוֹסֵר שְׁטוֹן מִלְּפָנָיו (הוא היצה"ר הבא מלשפלטנו) ומאחרינו (הוא מהתאונה). והוא בעצמו מאמר הנביא (ישע'י כ"ו) יצור סמוך תצור שלום פי בך בטוח ר"ל היצור שהוא סמוך לך למאנד והוא היצה"ר מהשכל תצור ותשמור את נפשך ממנו פי שלום שלום יאמר לך פי בך בטוח שלא תברח ממנו פנ"ל.

יָדוּעַ פִּי הַתְּאוּהָ הוּא מְקֻרֹב רְצוֹנֵי תִיכָף. פִּי מְעוֹלָם לֹא יִתְאוּהָ הָאָדָם תְּאוּהָ שְׂיַעֲשֶׂנָה לְאַחַר יָמִים רַבִּים.

תַּחַת פִּי הַיִּצְהָ"ר מִהַשְׁכָּל הוּא לְמַרְחֹק. כִּי כֵן מִשְׁפֵּט הַשְׁכָּל וּמַעֲשֵׂיהוּ לְחֹשֶׁב מִחֻשְׁבוֹת לַעֲשׂוֹתָם אִף אַחֲרֵי יָמִים רַבִּים כְּאֲשֶׁר הָאָרְכָתִי בְּהַצָּעָה ע"ש.

(וְכַעֲיִן זֶה שֶׁמַּעֲתִי מִהַגְּאוֹן פֶּאֶר דּוֹרֵינוּ וְכו' הֶרֶב ר' יִשְׂרָאֵל סֵאלֵאֲנִטְעֵר יצ"ו עַל מֵאֲמָרָם ז"ל עה"פ היא נתנה לי מן העץ ואוכל (בראשית ג') אכלתי לא נאמר אלא ואוכל אכלתי ואוכל. אֲשֶׁר יִפְלֵא מְאוֹד אִיךָ יִצְרֵר כִּפְיוֹ שֶׁל הַקַּב"ה יִקְשֶׁה עֲרָפוֹ אַחַר חֻטְאוֹ וְלֹא מֵרֵאשִׁית עוֹד?! וְהַשִּׁיב פִּי זֶה הִיָּה הַתְּנַצְלוֹת לְאָדָם עַל חֻטְאוֹ.

פִּי הַתְּאוּהָ הִיָּה אֲצִלוֹ בְּטַבַּע מִיּוֹם הַבְּרָאוּ, פִּי בִלְתִּי זֹאת הִלֵּא תִבְטַל הַבְּחִירָה. אִף הַנְּחֹשׁ הַכְּנִיס בּוֹ זִנְהָמָא וְהוּא הַיִּצְהָ"ר מִהַטְעַת שְׁכָלוֹ בְּאֲמָרוֹ כִּי יוֹדַע אֱלֹהִים וְגו' נִהְיִיתָם כְּאֱלֹהֵי וְגו' וְהַכְּנִיס בּוֹ מִיְנוֹת וְקִנְיָה.

וְלִזְנֵה הַתְּנַצֵּל אָדָם לִפְנֵי הַי"ת וְאָמַר פִּי לוֹ עֲבַרְתִּי עַל מִצְוֹתָי מִצַּד הַתְּאוּהָ הִלֵּא אַחֲרֵי אֲכָלִי (כְּאֲשֶׁר תּוֹסֵר הַתְּאוּהָ) סְפַקְתִּי עַל יָרֵךְ. וְלֹא כֵן אֲנֹכִי עֹמְדִי.

וְאִךָ יִצְהָ"ר אַחַר הַנְּטַבַּע אֲצִלִּי אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתִי עַד הַנָּה. פִּי אֲכָלְתִּי וּבְרְצוֹנֵי לְאָכּוֹל עוֹד לְהַבָּא.

וּא"כ הוּא דְבָר חֲדָשׁ אֲצִלִּי וְאִין לִי אֲשֶׁם בְּזֵה, וְנָהוּ גַם כְּנֻנְתָם ז"ל כִּינֵן שְׁעֵמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי פֶּסְקוּ זִנְהָמָתָן רְצוֹנָם עַל הַיִּצְרֵר הַמְטַעָה אֶת הַשְׁכָּל וְלֹא הַיִּצְרֵר מִהַתְּאוּהָ (***)* (וְכַעֲיִן זֶה שֶׁמַּעֲתִי מִהַגְּאוֹן פֶּאֶר דּוֹרֵינוּ וְכו' הֶרֶב ר' יִשְׂרָאֵל סֵאלֵאֲנִטְעֵר יצ"ו עַל מֵאֲמָרָם ז"ל עה"פ היא נתנה לי מן העץ ואוכל (בראשית ג') אכלתי לא נאמר אלא ואוכל אכלתי ואוכל. אֲשֶׁר יִפְלֵא מְאוֹד אִיךָ יִצְרֵר כִּפְיוֹ שֶׁל הַקַּב"ה יִקְשֶׁה עֲרָפוֹ אַחַר חֻטְאוֹ וְלֹא מֵרֵאשִׁית עוֹד?! וְהַשִּׁיב פִּי זֶה הִיָּה הַתְּנַצְלוֹת לְאָדָם עַל חֻטְאוֹ.

פִּי אוֹלִי כְּנֻנְתִּי הִי כַמ"ש פִּי הַיִּצְהָ"ר מְעַכְּפוּ"ם וּש"ד וּבְרַכְתָּהּ חֲלוֹק מִהַיִּצְהָ"ר מִהַעֲרִיּוֹת הַבָּא מִהַתְּאוּהָ כַמ"ל:**) כִּי אִךָ לִזְנֵה קִבְּלוּ הַתּוֹרָה מִחֻמַּת הַיִּצְהָ"ר כְּאֲשֶׁר אָמַר אֲמַר מֵרַע"ה לְהַמְלֵאכִים כְּלוּם יִצְהָ"ר יֵשׁ בְּכֶם וּדְפַח"ח): וְנָהוּ לְדַעֲתִי כְּנֻנְתָ הַכְּתוּבִים.

פִּי אֲתָם יִדְעָתָם וְגו' וְתִרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְגו' ר"ל שְׁתַּדְּעוּ נְאֻמָּנָה פִּי הוּא שְׁיִקוּץ וְגִילּוֹל עַץ וְאֲבָן. אִךָ וְתִרְאוּ כִסֵּף וְנִהְבֵּ אֲשֶׁר עֲמָהֶם רְצוֹנֵנוּ עִם עוֹבְדֵיהֶם שְׁהֵמָה מְשׁוֹפְעִים מְאוֹד בְּכִסֵּף וְנִהְבֵּ כַמ"ש הֶרֶב ז"ל.

פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְגו' אֲשֶׁר לְכַבּוֹ פּוֹנֶה הַיּוֹם (ר"ל מִצַּד הַתְּאוּהָ לְכִסֵּף וְנִהְבֵּ שֶׁהוּא מְקֻרֹב כַּמ"ל) לְלַקֵּת לְעַבְדּוֹ וְגו' (כְּאֲשֶׁר חָשְׁבוּ מִלְּפָנֵים חֲכָמֵי הָעַמִּים אִף שֶׁהָאֱמִינוּ בְּמִצִּיאוֹת אֵל עֲלִיוֹן אֲמָנָם חָשְׁבוּ לְמִצּוֹא לְמוֹ כְּעִין אֲמָצְעֵי בֵּינֵיהֶם וּבֵינֵנוּ יֵת' יַעֲן פִּי לֹא

הָאָמִינוּ שִׁיְהִי בְּכַח הָאִישׁ הַגּוֹפְנֵי לְקַבֵּל הַשְּׁפַע מְאֲלֵהֵי הַרוּחוֹת כַּמ"ש הָרַב ז"ל בַּפ' וְאַתְחַנֵּן וְכַמ"ש הָרַמְבַּ"ם ז"ל בַּס' הַמְדָע פ"א ע"ש).

פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שָׂרֵשׁ פְּנִיָּה רַאשׁ וְלַעֲנֵה ר"ל אוֹ אוֹלֵי, יִמָּצֵא בְּכֶם גַּם מִצַּד הַהִטָּעָה וְהַפְּסִיחָה (וְהוּא כַּמְאֹר הַמְּוֹסָר פִּי מְאִישׁ כְּזֶה אֵין לְדַבֵּר מִמֶּנּוּ). וְהִיָּה בְּשִׁמְעוֹת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת (רְצוֹנוֹ עַל פֶּן הָא') וְהַתְּבָרָה בְּלִבָּבוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי (ר"ל הֲלֹא אֲמִין בְּאֱלֹהֵי הָאֱמֶת וְאֵד) כִּי בְּשִׁרְיֹת לְבִי אֵלֶּךָ לְמַעַן סְפוֹת הַרְנוֹה אֶת הַצְּמָאָה רְצוֹנוֹ כִּי אֵלֶּךָ רַק אַחַר הַיִּצָּר מִהַתְּאַנֵּה לְמַעַן אַרְוֵה מִצְמָאת רְצוֹנוֹ לְמַעַן אֵהִי מְשׁוֹפָע בְּטוֹבָה (אוֹ שְׁפוֹנוֹנְתוֹ שִׁיְהִיָּה מְשׁוֹפָע מְאוֹד וַיִּתֵּן צְדָקָה לְעַנְיִים הַצְּמָאִים וְהָרַעֲבִים) וְאַח"כּ אֲחֻזָּר וְאֶעֱבֹד לֵה' צָבָאוֹת לְזֶה אֵמֹר לֹא יֵאבֶה סְלוֹחַ לוֹ: פְּרִשְׁת וַיֵּלֶךְ (ק"ע ב') ק"ו לְמִלָּה מ"ה הַקַּב"ה שִׁיְדַיעְתוֹ הִיא עֲצֻמוֹתוֹ וְאֵינָה בְּשִׁכְלוֹ אֵלָּא בּוֹ אֵיךְ יֵאמֹר אוֹמֵר שִׁישׁ בּוֹ יֵת' יְדִיעָה אֲבָל אֵינּוּ יוֹדַע אֵי אֵינּוּ רוֹצֵה לִידַע כִּי הַכֹּל אֶחָד אִם לֹא תִתֵּן מוֹם וְתַפְלָה בִּידִיעְתוֹ וְתֵאמֹר שְׁאֵין יְדִיעְתוֹ כּוֹלֶלֶת כְּאֶשֶׁר יִחְסֹר מִמֶּנָּה אֵינָה פְּרִטִי וְכו'.

ע"ש גַּם אֲנֹכִי הַדָּל בְּאֶלְפֵי יְהוּדָה הַשְּׁתוֹמֵמֵתִי עַל הָרַב הַג' הַחֲכָם הַכּוֹלֵל בְּתוֹרָה וּמִדְעִים ר' ח"י פְּאֵלְלָאק אֶשֶׁר יְסוּדְתוֹ בְּהַר הַקּוֹדֵשׁ בְּחִיבּוּרוֹ עַל ס' הַעֲקִינָה וְכָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצָדִק בְּתַכְלִית הָאֱמוּנָה.

וְאֵיךְ הַעֲלָה בְּיָדוֹ חֶרֶס בַּפ' חֲנוּקַת שַׁעַר פ' ע"ש בְּאֶמְרוֹ וְז"ל תִּנְכֹּן דַּעַת הָרַב ז"ל שְׁאֵם נֵאמַר שֶׁהִ"ת הוּא כָּל יְכוֹל פְּנוֹנוֹתֵינוּ רַק שְׁכָל מֵה שִׁיְצַוֵּיר אֶפְשָׁרוֹת מְצִיאוֹתוֹ בְּשִׁכָּל וְכו' אֶפְסֵי מֵה שְׁלֹא יִצְוֵיר אֶפְשָׁרוֹתוֹ אֶפְשָׁר וְכו' גַּם הִ"ת לֹא יְכוֹל לְהוֹצִיא אוֹ אֶל הַפּוֹעֵל וְכו' עכ"ל, וְאוּלָם מְבִינָר הַבִּיטוּל בְּדְבָרָיו אֵלֶּה בְּאֵין סֶפֶק.

וְדַעַת לְנִבּוֹן נִקַּל כִּי מַעוֹלָם לֹא עָלָה זֶה עַל דַּעַת הָרַב ב"ע ז"ל. וְעוֹד יוֹרָה הַהִיפָה מִזֶּה (בַּפ' וַיֵּלֶךְ שַׁעַר ק"ג ע"ש הֵיטֵב) וְז"ל נִתְחַיֵּיב מִזֶּה סֶפֶק מְגוֹנָה וּבְלִבּוֹל דַּעַת בְּשׁוֹם תְּפִלָּה וְתַהֲלָה בְּמַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים וְכו' שְׁאֵם יְדַעַם הוּא חֶסְרוֹן בְּחֶק שְׁלִימוֹתוֹ.

וְאִם לֹא יְדַעַם הוּא צַד הַעֲדָר בְּחֶק יְדִיעְתוֹ וְכו'. וְאֵיךְ הַסְתַּעַר הָרַב ב"ע עַל הַרְלִב"ג ז"ל בְּאֶמְרוֹ שֶׁהוּא יִתְעַלָּה לֹא יִתְנַאֵר בִּידִיעְתוֹ דְּבָר מְאֹל הַעֲנִינִים הַאֲנוּשִׁים הַתְּלוּיִם בְּבַחֲרִיהַ עַד צְאוֹתוֹ אֶל הַמְּצִיאוֹת וְכו'.

וְכַתֵּב עָלָיו הָרַב ב"ע ז"ל כִּי מְלַבֵּד שִׁישִׁיגוּהוּ מִהַבִּטּוּלִים הַגְּדוּלִים לְפִי דְרָכּוֹ בְּעִיּוּנָיו (כַּפְּתוּב בְּשַׁעַר נ"ט ע"ש) הִנֵּה הַדַּעַת הִנֵּה הוּא מְגוֹנָה מְאוֹד מִצַּד עֲצֻמוֹ וְגַרְם נְזֻקִים גְּדוּלִים מִאֵנוּ הַרְפָּא.

אֲמָנָם אֶשֶׁר חֲנִיבֵיב שִׁיְקַבְּלֵהוּ כָּל בַּעַל דָּת וְשְׁכָל הוּא שְׁהָאֵל יִתְעַלָּה לֹא יִתְנַאֵר בְּשׁוֹם חֶסְרוֹן וְלֹא בְּשׁוֹם הַעֲדָר. לֹא הַעֲדָר עֲצֻמוֹתִי.

וְלֹא הַעֲדָר יְדִיעָה. וְלֹא שׁוֹם זוּלְתוֹ כָּלֵל.

וְכַמ"ש הָרַב הַמּוֹרָה (ח"א פנ"ה) אֲבָל שֶׁהוּא יֵת' יוֹדַע כָּל הַדְּבָרִים הַעוֹבְרִים וְהַהוֹיִם וְהַעֲתִידִים יְדִיעָה אֲמִיתִית שְׁלֵמָה מְכָל צַד וְכו' ע"ש. וְא"כ אֵיךְ יִתְנַאֵר ח"ו חֶסְרוֹן בִּיכּוֹלֶת הָאֱלֹהִים.

(ויכעין זה מצינו שאמרו חז"ל מקום ארון וכרובים אינו מן המדה (ב"ב צ"ט) וכדומיהם אף כי זה הוא מה שלא יצויר אפשרותו בשכל). אף באמת פוננת הרב ב"ע ז"ל פאשר יראה המעיין.

והוא אמרו,, פמו שלא יתואר היכולת האלהי לעשות צלע מרובע שנה לקוטר ולא לקבץ בין ההפכים בנושא אחד בעת אחד.

כן לא יתואר בעשות אדם בדמותו וצלמו עד שלא יחטא כלל" ר"ל אף שהי"ת הוא כל יכול אמנה אנחנו קרוצי חומר אשר גבול הושם לשכלנו וחוק לתבונתנו קצרה יד שכלנו להשכיל ולהבין איה יעשה ה' (אשר ממנו לא יפלא כל דבר) שיהי' צלע המרובע שנה אל קוטרו (אשר הוא לעינינו ארוך יותר ב' חומשים) כן לא יצויר בשכלו מציאות האדם הקרוץ מחומר ומורכב מד' יסודות שיהי' ארמכל פשע ולא יוחלש פחו בשום פעם.

(ועל הרב הגאון הנ"ל אנחנו קוראים פאשר אמר הרב ז"ל בסוף דבריו בזה כי אין אדם צדיק בארץ אשר יאמר טוב ולא יחטיא את לשונו וכו' וה' הטוב וכפר בעד): פרשת וזאת הברכה (קע"ז א') אמנם הדבר מבואר כי לכל העם בשגגה כו'.

ע"ש.

כבר כתבנו ע"ז בהצעה בראש הספר כי דעת זו מתנגד מאוד לדברי חז"ל ובפרט למה שאמרו (יומא ל"ח) וא"ר אלעזר אפילו בשביל צדיק אחד העולם נברא וכו'. ולכד זה הלא יתחמץ בזה לב האדם ויחדול מלהתאמץ בתורה ומצות כמ"ש הרב ז"ל בעצמו ואף כי נמצא לפעמים בדבריהם דבר שיתנגד לזה וכו' אלא להעמיק בלבנו אהבת ה' ושנחשוב שברא כל אלה לשמשנו כדי להגדיל חמלתו וחסדיו עמנו וכו'.

אמנם האמת יורה דרכו. כי כל העולם נברא רק בשביל התורה והאדם הלומד (פאשר האריה בזה ב"ע שער ה') כי איה נוכל לאמר שפעולת הי"ת אינה שלימה ח"ו והלא מהפעולה יופר הפועל וכמ"ש שם על משנת כל ישראל ומשנת רחב"ע אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' ע"ש בהצעה.

ולדעתי זו היא פוננת דהמע"ה (תהלים צ"ד) בינו בוערים בעם וגו' אשרי הגבר וגו' ואף למותר להרבות בזה בדיוקים כי כל חכם לב יבינם מדעתו). וזה הוא, ה' יודע מחשבות אדם (רצונו את שכל הכוזב אשר באדם פי ימאס בהבריאה ומצד תאונתו ידחה הטוב הרב מפני העונש המעט) כי המה הכל.

אמנם, אשרי הגבר אשר תנסונו? ה' ר"ל מאןשר הוא האדם אף כי תנסונו זמן לא כביר. ומתורתה תלמדנו ר"ל הראי' ע"ז נלמוד מתורתה אשר הרבית לנו כי לילא זאת מהו הזכות והטובה מרבי התורה והמצות (ויכעין שדרשו חז"ל ע"ז (ברכות ה') דבר זה מתורתה תלמדנו וכו' ועיין בהצעה).

ובאמת העונש אף להשקיט לו מימי רע עד יפרה לרשע שחת. ר"ל שיקבל עונשו בעבור מעשיו הרעים י"ב חודש בגיהנם למען כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב (רצונו החלק שיש לו בעוה"ב).

וְזֶהוּ) כִּי עַד צָדֵק יָשׁוּב מִשְׁפָּט ר"ל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יוֹסֵר הָאָדָם בְּגִיּהֵנָם יָשׁוּב עַד צָדֵק לְמַעַן
וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב ר"ל כִּי אַחֵר שֶׁיִּקְבֹּל עֲוֹנוֹ שׁוֹ יִהְיֶה מְאֹנְשׁוֹ כָּל מֵה שֶׁהֵלֵב יָכוֹל לְחַשׁוֹב.
וְזֶהוּ אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי וְגו' בְּרוֹב שְׂרַעֲפֵי בְּקִרְבֵי ר"ל בְּשִׁפְלֵי הַפּוֹזֵב, תַּנְחִימוּמִי
יִשְׁעִשְׂעוּ נַפְשִׁי.

וְהוּא, הִיחַבְרָה כֶּסֶא הַיּוֹת! ר"ל הִיחַבְרָה שֶׁיִּתְּכֶן שֶׁיִּתְּכֶן לָהּ מַעֲשֵׂה הַיּוֹת? (וְכֶסֶא הוּא הַבְּרִיאָה
ע"ד הַשְּׂמִים כֶּסֶאִי וְגו' וְהַיּוֹת הוּא הָרַע הַגְּמוּר כְּמוֹ לוֹ יִשְׁקֹל כְּעֵסִי וְהַיּוֹתִי) אוֹ הִיחַבְרָה
יִוצֵר עֲמֹל! ר"ל יִצְרָה שֶׁל עֲמֹל וְאָנוּ (וְתִיבַת הִיחַבְרָה מוֹשֵׁף עֲצָמוֹ וְאַחֵר עֲמוֹ) עָלֵי חֹק
ר"ל הֵלֵא זֶה נִעְלָה מִהַחֲזֵק וְהַחֹק לֹא יִסְבְּלוּ כִּי מִצַּד הַפְּעוּלָה יִנְכַּר הַפּוֹעֵל.

וְאִיךָ יַעֲשֶׂה פּוֹעֵל שְׁלֵם פְּעוּלַת הַרִיק וְהַעֲמֵל. וְאַלֶּה הַתַּנְחִימוּמִים יִשְׁעִשְׂעוּ נַפְשִׁי וְזֶהוּ וַיְהִי
ה' לְמִשְׁגָּב לִי וְגו': וַיִּי אֱלֹהֵי הַרְחָמִים יִשְׁגְּבוּנוּ, וּבַתַּנְחִימוּמִי יִשְׁעִשְׂעוּ נַפְשֵׁנוּ מִשְׁגִּיאוֹת יִצְלִינוּ,
וְנִפְלְאוֹת מִתּוֹרָתוֹ יִרְאֶנוּ.

אָמֵן: